

16–18. SZÁZADI UNITÁRIUS PRÉDIKÁCIÓK VÁLOGATOTT BESZÉDEK

*Szerkesztette:
Lovas Borbála*

*Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta:
Lovas Borbála, Sebestyén Ádám*

*A kora újkori unitárius
prédikációirodalom története
Erdélyben és Magyarországon
Kutatócsoport*

16–18. századi unitárius prédikációk

16–18. SZÁZADI UNITÁRIUS PRÉDIKÁCIÓK VÁLOGATOTT BESZÉDEK

*Szerkesztette:
Lovas Borbála*

*Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta:
Lovas Borbála és Sebestyén Ádám*

A kora újkori unitárius prédikációirodalom története
Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport

Budapest
2025

A kötet A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon
NKFIH (OTKA) FK 135165 számú pályázat támogatásával készült.

Lektorálta:
Maczák Ibolya

Az átírásokat ellenőrizte és a kéziratokkal összevetette:
Farkas Flóra, Kőrösi Ferenc, Lovas Borbála és Sebestyén Ádám

A prédikációk átírásában részt vettek:
Bársony Kata, Deme Kamilla, Erdős Angelika, Hajdu Ildikó, Husz Dominika,
Kállay Krisztina, Kovács Annamária, Kovács Sarolta, Lovas Borbála, Magyary Ráhel,
Sebestyén Ádám, Vrabély Márk, Zámboi Loretta

A személynévmutatót és a bibliai helyek mutatóját készítette:
Ráday Zsófia

A címlap Dávid Ferenc prédikációs kötete (RMNY 269) Kolozsváron őrzött
egyik példányának kézzel pótoltt borítója felhasználásával készült.
A kötet jelzete: Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca
(Kolozsvár, Románia), B. M. V. U 26.

Felelős kiadó:
Lovas Borbála

Szerzők, 2025 ©
Szerkesztők, 2025 ©
ISBN 978-963-489-873-3
ISBN 978-963-489-874-0 (pdf)

Nyomdai kivitelezés: Séd Nyomda, Szekszárd
www.sednyomda.hu

Tartalom

Előszó.....	9
Bevezető.....	11
Átírási elvek.....	17

Iskolai prédikációk

Szentmihályfalvi Dávid: A húsvétről (Róm 5,10).....	23
Magyarósi Benedek: Az örök élet elnyeréséről és az igaz Istenről (Jn 17,3).....	30
Ajtai Jakab: Az egy Istenről (Ef 4,6).....	34
H. Dersi Mihály: A világ teremtéséről (Zsolt 33,6).....	39
Zilahy Mihály: Az egy Istenről (Mt 28,19).....	42
Ferenczi Dávid: A mennyeknek országáról (Mt 7,21).....	46
Ajtai György: A teremtő Istenről (Mal 3,6).....	51
Agh István: Krisztus istenfiúságáról (Jn 20,31).....	55
Agh István: A könyörgésről (Zsid 5,7-8).....	61
Isza Pál: A testamentumtételről (1Móz 28,20-22).....	68

Hétköznapi és vasárnapi beszédek

Dávid Ferenc: Isten angyalairól és a vendégfogadásról (1Móz 18,1-5).....	77
Hunyadi Demeter: Az emberek gonoszságáról, és az első világ elveszéséről (1Móz 6,5-6).....	81
Hunyadi Demeter: A mélygondolatúakról (Ézs 29,15).....	85
Enyedi György: Az adószedőkről (Mt 17,24).....	90
Thordai János: Az Isten ígéje hirdetőiről és hallgatóiról (Mt 5,13).....	98
Ótordai Névtelen: Pünkösöd utáni huszonharmadik vasárnap (Mt 18,23).....	102
Polgári András: Isten szeretete választott népéhez (Ézs 49,15).....	106
Névtelen: A megtérésről (Ézs 1,19-20).....	112
Böloni Névtelen: Újesztendő után való vasárnap 1694. esvén újesztendő péntekre, az Úr nevében ez textust választván (Róm 12,2).....	116
Szentgericei Névtelen: A felebaráti szeretetről (1Ján 3,10).....	124
Böloni Névtelen: Papi búzabérnek bekérésének ideje (1Kor 9,13-14).....	129
Szentgericei Névtelen: 18. vasárnapra, betakarítás után (5Móz 8,10).....	135

Ekárt János: Az Isten országáról és az Istennnek való szolgálat módjáról (Zsid 12,28)	140
Kaposi Sámuel: Júdás leveléről (Júd 1,9)	146
Kövendi Tamás: A titulusról és a parancsról (1Móz 17,1)	151
Aranyosrákosi Székely István: Krisztus és az eklézsia menyegzőjéről (Én 1,2)	157
Homoródmási Kovács János: Az időről (Jel 10,6)	161

Ünnepi beszédek

Gyalai Sámuel[?]: Jézus Krisztus Urunk születéséről (Lk 2,1-7)	167
Gyalai Sámuel[?]: Az anyagi üdvözlés (Lk 1,30-33)	171
Névtelen: A bölcsek látogatása (Mt 2,1-12)	175
Szentmihályfalvi Dávid: Húsvét hétfőre (Róm 8,33-34)	180
Névtelen: Húsvét napjára írt prédikáció (Mt 28,6-7)	190
Gejza József: Pünkösdre (ApCsel 2,1-4)	195
Fekete Ferenc: Pünkösti prédikáció a hazugokról (ApCsel 5,3-4)	200

Alkalmi beszédek

Enyedi György: A hasznos és haszontalan tudományról (1Kor 8,1)	207
Enyedi György: A vásárokról (Mt 21,12, Ms. U. 737/A/IV.)	213
Gyalai Sámuel: Női ruhába öltözött férfiak (5Móz 22,5)	220
Névtelen: Az Úrnak félelméről és az ajkak megtartóztatásáról (Zsolt 34,12-14)	224
Névtelen: Az Isten hajlékába való bejutásnak útja (Zsolt 15,1-5)	227
Névtelen: A leprások különböző tisztítási módszereiről (Lk 17,15)	231
Csikfalvi György: A fiatalságról, a goromba ifjakról (Préd 12,1)	234
Csikfalvi György: Az öregedésről (Préd 12,3)	245
Homoródszentmártoni Kovács János: Úrvacsorai prédikáció (1Kor 2,27)	253
Bencze Pál: Az üstökösről (Jer 10,2)	259
Bencze Pál: A házasságról (1Móz 2,18)	267
Finta József: Az ótordai unitárius templom felszentelésére (2Kor 6,16)	273
Aranyosrákosi Székely István: Életünk mint pályafutás (1Kor 9,24)	281
Szentábrahámi Lombard Mihály: A bíróválasztásról (2Móz 4,17)	288
Fejérvári Sámuel: A leánynevelésről (Sir 7,24)	293
Buzogány Mózes: A blaszfémiairól (3Móz 24,10-23)	303
Id. Kozma Mihály: Zsinatra, templomszentelésre, papok felszentelésére (1Pét 11,9)	310

Halotti prédikációk és halotti orációk

Homoródszentmártoni Kovács János: Bödő András felett (Zsolt 71,7)	323
Bölöni Pap Ferenc: Ifjú legény temetésére (Préd 12,3-9)	328
Bölöni Pap Ferenc: A Siloe tornyától megüttetett 18 emberek haláláról (Lk 13,4-5)	332

TARTALOM

Névtelen: Halotti beszéd Takáts Sára (Szentábrahámi Mihályné) fölkött, 1758. (1Pét 3,6)	336
--	-----

Várfalvi Pálfi Zsigmond: Pekri László temetésén	347
Keresztúri Sámuel: Petrityevit Horváth Ferenc özvegyének, Balogh Kata asszonynak temetésén (ApCsel 9,36)	353
Névtelen: Halotti beszéd Suki Erzsébet felett.....	362
Keresztúri Sámuel: Kmita Andrásné Wilhelm Christina temetésén (Ézs 38,1)	368

Jegyzetek

Iskolai prédikációk.....	383
Hétköznapi és vasárnapi beszédek	388
Ünnepi beszédek.....	398
Alkalmai beszédek.....	402
Halotti prédikációk és halotti orációk.....	411
A kötetben szereplő szerzők.....	419
Szójegyzék	429
Rövidítésjegyzék	435
Hivatkozott irodalmi művek rövidítésjegyzéke	436
Bibliai könyvek rövidítései.....	438
Átírók jegyzéke	442
A kötetben szereplő kéziratok kötetek lelőhelye szerint.....	445
Bibliográfia	451
Bibliai helyek mutatója	453
Személynévmutató	468

Előszó

A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport egyik fontos célkitűzése, hogy kézzelfoghatóvá és láthatóvá tegye azt a kéziratok örökséget, mely az unitárius prédikációk korpuszát átmentette a 21. századba. E vegyes szöveganyagot tartalmazó szövegkiadásunk ennek a munkának az eredménye. Sorozatunk e darabja unitárius beszédeket tartalmaz vasár- és ünnepnapokra, válogatott anyagot mutat be a fennmaradt diákprédikációkból, valamint betekintést enged a különleges alkalmakra írt prédikációk és a halotti beszédek korpuszába. A gyűjtés során célunk volt, hogy minél több kötetből és minél több szerzőtől mutassunk meg prédikációkat majd kétszázötven év hagyományából.

Az átírásokat az unitárius kéziratokkal és nyomtatványokkal dolgozó kutatók, valamint a téma iránt érdeklődő diákok készítették. Emellett is köszönetet mondunk azoknak a kollégáknak, akik segítettek munkánkat. Külön köszönöm Kovács Sándornak az unitárius prédikációtörténettel és a prédikátorok működésével kapcsolatos adatokat, Molnár Lehelnek, Magyary Ráhelnek, Hajdu Ildikónak, Kányádi Kincsőnek és Benedek Roland Áronnak a kéziratfotók elkészítésében nyújtott segítséget, a kötet lektora, Maczák Ibolya kiegészítéseit és tanácsait, valamint Sebestyén Ádám kitartó munkáját a szöveg sajtó alá rendezésében, Farkas Flóra és Kőrösi Ferenc segítségét az átíratok átnézésében és a kéziratokkal való összevetésében.

Budapest, 2025. október 21.

Lovas Borbála
A kora újkori unitárius prédikációirodalom
története Erdélyben és Magyarországon
Kutatócsoport vezetője

Bevezető

Kötetünk összesen harminchat kéziratot és füzet negyvenkét név szerint ismert és névtelen szerzőjétől, kompilátorától tartalmaz prédikációkat és orációkat, összesen ötvennyolc beszéd szövegét. A kéziratok a Román Akadémiai Könyvtár Kolozsvári Fiókkönyvtárának (Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca) unitárius és református kéziratanyagában, és egy nyomtatványának kötetlábjában, a kolozsvári „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtárban (Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”), a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtárban (Biblioteca Teleki-Bolyai), valamint az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében maradtak fenn.

Az unitárius korpuszra jellemző, hogy a prédikációs anyag kis része jelent meg nyomtatásban. Míg az 1560-as évek végén megjelenhetett Dávid Ferenc prédikációgyűjteménye, alapvetően a 18. században láttak napvilágot nagyobb számban unitárius nyomtatványok, ezek (korpuszunkhoz kapcsolódva) főképp halotti beszédek. Épp az unitárius szövegahagyomány különlegessége, jellemző kéziratossága miatt ezeket a nyomtatványokat igyekeztünk kikerülni, és a válogatásba csak olyan szövegeket vettünk fel, melyek csak kéziratban maradtak fenn, vagy van kézirat változatuk, melyek sok esetben eltérnek a nyomtatásban megjelent szövegvariánstól. A kéziratok közül számos olyan gyűjteményt ismerünk, mely autográf lejegyzésben őrizte meg a szövegeket. A másolatok esetében egyrészt jól beazonosítható korabeli másolatokkal, másrészt többszörös, sokszor évtizedeken vagy évszázadokon átívelő másolási folyamattal találkozhatunk. Emellett míg bizonyos beszédeknel tisztázatokkal dolgoztunk, egyes szerzők vagy másolók aktív használatról tanúskodó lejegyzései korántsem őriztek meg koherens, egységes szöveget. A 16. századból kevés szerzőt ismerünk, őket viszont név szerint említhetjük. A 17. századra hangsúlyosan, és részben a 18. századra is jellemző, hogy a(z eredeti) szerzőt és sok esetben a másolót sem tudjuk megnevezni. Míg a 17. század végén ezzel párhuzamosan feltételezhetően az oktatás és a különböző egyházi rendeletek hatására megszaporodnak a névvel (és dátummal, esetleg az előadás helyével) kiegészített lejegyzések, még abban az esetben is, ha nem egy, hanem több szerző beszédei kerültek összekötésre. Kötetünkben minden esetben kísérletet tettünk a beszéd szerzőjének megállapítására, emellett az egyes egységeken belül körülbelüli időrendbe sorolva mutatjuk be a szövegeket. Ha a pontos szerzés dátumát nem tudjuk, a kézirathoz kapcsolható dátum szerint rendeztük a sorba az adott szöve-

get. Ez a lépés néha azért is nehéz, mert sok esetben, főleg a 17. századi anyaggal kapcsolatban lényegében kettős dátumozással kell dolgoznunk. Még olyan esetekben is, mint Dávid Ferenc, vagy Enyedi György munkái, a fennmaradt másolatok 17. (és néha 18.) századiak, gyakran lényegében beszédvariánsok. Azokban az esetekben, mikor autográf kézirattal, szignált, dátumozott példánnyal volt dolgunk, ezeket az adatokat feltüntettük a beszédekhez kapcsolódó jegyzetekben.

A kötet anyagának összeállításakor nem törekedtünk teljességre. E gyűjteményt, mely a részletesebb korpuszvizsgálat során vizsgált prédikációkból és beszédekből válogat, egyfajta munkaanyagának szánjuk. Terjedelmessége ellenére sok helyen töredékesnek tűnik, és csak egy részletét tudja bemutatni annak a gazdag és alig-alig kutatott szövegtörzshöz, melyet szorosan az unitárius prédikáció történetéhez kapcsolhatunk. A gyűjtemény időrendben, a 16. század második felében írt beszédekkel kezdődik, végigvezet a 17. század gyakorlatán, majd kitekintést nyújt a 18. századra is. A kutatások során szembesülnünk kellett azzal, hogy nagyon sok szálon kapcsolódik ez a három időszak szöveggyűjtemény, forrásanyag, írástechnika és gondolatvilág tekintetében. A kéziratok egyenetlen fennmaradása folytán míg a 16. és 17. századból csak töredékes emléktöredéket ismerünk, a 18. századi szövegből lehetőség kínál arra, hogy jobban lássuk és megismerjük az első századok unitárius prédikációirodalmát is.

Ez a válogatás az unitárius prédikációirodalom történetét, valamint a kolozsvári Ms. U. gyűjtemény darabjait részletesebben bemutató kötetünk „mellékleteként” szolgál, így bevezetője és jegyzetanyaga csak a legszükségesebb adatokra szorítkozik. Emellett minden prédikációból egy változatot közöl abban az esetben is, ha több variáns áll rendelkezésünkre. Nemcsak névről ismert, de névtelen, eddig nem azonosított szerzők is szerepelnek a kötetben. Ebben a tekintetben is tanulsággal szolgált a kötet előkészítő kutatás, hiszen míg egyes kötetek szerzőjének nevére fény derült, emellett az életrajzukkal és munkásságukkal kapcsolatos adatokat is pontosítani tudtuk, más esetekben az eddig biztosnak tűnő szerzőségi megjelölések módosultak vagy elvesztek.

Azt, hogy miért fontos az ilyen és hasonló gyűjtemények összerendezése és kiadása, jól mutatja, hogy a csak kéziratban fennmaradt korpuszok kevésbé kerülnek a kutatók látóterébe. Annak ellenére, hogy az unitárius prédikációs szöveggyűjtemény számos témához kínál kapcsolódási pontokat, elmaradt vagy részlegesen történt meg a szöveganyag bevonása a kutatásokba. A 19. és 20. század folyamán ugyan elkezdődött a beszédek kiadása, a 21. század első évtizedeiben pedig egyre több unitárius prédikáció jelent meg ebből a korszakból tanulmányok mellékleteként, szövegkiadásokban. Utóbbiak elsősorban néhány nagy szerzőhöz kapcsolódnak, és esetükben sem teljes életművet, sőt sokszor csak beszédrészleteket mutatnak meg. Hogy minél inkább bővítsük a nyomtatásban megjelent szövegek körét, kötetünkbe olyan beszédeket vettünk fel, melyek eddig modern kiadásban nem jelentek meg, így szerepel benne például Enyedi György több eddig kiadatlan prédikációja is,¹ és törekedtünk arra is, hogy lehetőleg sok, a szakirodalmi mun-

¹ Eddig megjelent, Enyedi György prédikációit tartalmazó kötetek: ENYEDI György *Válogatott művei*, szerk. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, előszó BALÁZS Mihály, jegyz. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, SZALAI Judit (Bukarest–Kolozsvár: Kriterion, 1997).

kákban említett, rövidebben-hosszabban tárgyalt szerző is megjelenjen egy vagy több beszéddel. Nem vettük fel a kötetbe azokat kéziratos köteteket, melyek a kutatócsoport kötelékében külön is megjelentek. Így nem kerültek be beszédek az Ms. U. 288-as és Ms. U. 732-es kötetekből, melyeknek anyagát Szigeti Molnár Dávid vezetésével új kiadásban adjuk az érdeklődők kezébe.² Szerepel mégis a Dávid Ferenc nevéhez köthető egyetlen beszéd, melyet nyomtatott kötetén kívül ismerünk. Az első unitárius püspök megkerülhetetlen az unitárius prédikációirodalom vizsgálata szempontjából, kiindulópontja és a korai időszak leggazdagabb, és szinte egyedüli unitárius példája, ezért tartottunk fontosnak szerepeltetését.³ Egyes esetekben pedig azért közöltünk kivételesen újra egy beszédet, mert a korábbi kiadás csak részlegesen adta közre a prédikáció szövegét.

A gyűjtemény összeállítása során több struktúrát kipróbáltunk a szövegek rendezésére. Szerettünk volna fókuszálni a belső és külső szöveg hagyományra, emellett is különösen a kompilációs gyakorlatra, az iskolai prédikációkra, melyek feldolgozását segítette az, hogy a kutatás átnyúlt a 18. századba, az emberélet fordulóihoz, így születéshez, házassághoz és halálhoz kapcsolható beszédekre, az egyházi ünnepekre írt prédikációkra, valamint a különlegesebb témájú alkalmi beszédekre, miközben bemutatjuk az anyag sokszínűségét. Végül három nagyobb egységre tagoltuk a gyűjteményt a kutatási területek szerint. Így került a kötet elejére a diákprédikációk csoportja, mely négy kötetből lett összeválogatva a 17. század végétől a 18. század második feléig. Ezt azért láttuk lehetségesnek, mert az ebben a blokkban közölt prédikációk szerzői még nem felszentelt papok, iskolai környezetben alkottak, és míg néhány diák későbbi karrierjét jól ismerjük, mások nem mentek papi pályára. Ezt követi egy blokkot alkotva a vasárnapi és egyházi ünnepekre írt, valamint az alkalmi prédikációk gyűjteménye. Ez a széles körű válogatás betekintést kínál a korabeli prédikációs gyakorlatba, és kiemelten az első két egység jól tematizálja a mindennapi prédikálás rutinját. Nem véletlen az sem, hogy emellett, hogy időrendben nehéz rendszerezni a körüljárt anyagot, ezt a nagy egységet a három első püspök munkáival nyitottuk, és az egyes alfejezetekben próbáltuk időrendben bemutatni az ismert és ismeretlen szerzőktől származó beszédeket.

ENYEDI György *Prédikációi*, 1–3, szerk. Lovas Borbála, (Budapest: MTA–ELTE HECE – Magyar Unitárius Egyház, Budapest, 2016–2018).

² E kötetek a következők:

Az élet átültetett fája. Unitárius Apokalipszis-beszédek a kora újkorból, szerk. MOLNÁR Dávid, DEME Kamilla (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2025); *Apológia és wittenbergi történelemszemlélet: Ekárt János prédikációskönyve a 18. század elejéről*, szerk. DEME Kamilla, GOLYÁN Ádám és SZIGETI MOLNÁR Dávid, s. a. r. és a jegyzetek SZIGETI MOLNÁR Dávid és TÚRI Tamás, bevezető tan. SZIGETI MOLNÁR Dávid, DEME Kamilla (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2025).

³ Prédikációs életműve tanulmányázására gyűjteményének önálló kiadása nyújt majd alapot: DÁVID Ferenc, *Prédikációi*, szerk. LOVAS Borbála, s. a. r. LOVAS Borbála, SEBESTYÉN Ádám (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2025).

Míg a vasárnapi és hétköznapi⁴ prédikációs anyag gazdag, az ünnepi beszédek-ből viszonylag kis korpuszt válogattunk össze. Emellett az unitárius prédikációírás szempontjából kiemelten fontosnak tartottuk a harmadik szöveganyagot, melynek darabjai különböző kiemelt témák és alkalmak kapcsán születtek. A temetési beszédek sora zárja a kötetet, mely egyrészt az egyik leggazdagabb fennmaradt szöveganyag felekezettől függetlenül a korszakból, másrészt gazdag szakirodalom járja körül a témát. itt is fókuszáltunk a kéziratos hagyományra, szem előtt tartva, hogy a 17. század második felétől az unitárius nyomdaterméshez képest nagy számban kerültek kiadásra ilyen szövegek. A csillagos belső tagolás ebben az esetben a prédikációkat választja el az orációktól.

Bár igyekeztünk a prédikációk esetleges forrásait meghatározni, ezekkel kapcsolatos részletes jegyzeteket e kötetben nem fűzünk a beszédekhez. A válogatás célja egyrészt ennek a több mint két évszázados hagyománynak a részletesebb bemutatása, másrészt olyan fontos részletek, mint a szerzőség, forráshasználat, jellegzetes nyelvhasználat, retorikai érdekesség bemutatása. Reményeink szerint e gazdag, bár koherensnek és egységesnek egyáltalán nem tekinthető válogatás reprezentálja a korszak prédikációirodalmát, és betekintést enged a városi és falusi gyakorló prédikátorok, prédikációszerzők, fordítók és másolók, valamint az unitárius diákok prédikációírási gyakorlatába. Tisztában vagyunk azzal is, hogy épp e szövegek kiadása vezet ahhoz, hogy az esetleges újabb kutatások tükrében a kötetben lévő adatok elévülhetnek. A kutatások élénkülését emellett is várjuk és reméljük.

Törekedtünk arra, hogy olyan szövegeket válasszunk a kiadás alapjául, melyeknek nem sérült a szövege, a kéziratok jellege miatt mégis megesik, hogy papírhány, áthúzás, tintafolt vagy egyéb fizikai okok miatt egy-egy szakasz olvashatatlan. Ezeket minden esetben jelöltük és próbáltuk kiegészíteni. Emellett mivel a korszak szövegeiben gyakran jelennek meg latin, valamint egyes esetekben görög szövegszakaszok, kifejezések, szavak, az olvashatóság megkönnyítése érdekében az általában bibliai idézetek esetében megjelenő görög szövegrészek magyar fordítását lábjegyzetben közöltük, a latin szövegek esetében pedig abban az esetben, ha maga a szöveg nem fordította vagy magyarázta a szakaszt, akkor feltüntettük a szótárban, valamint jegyzeteket csatoltunk hozzá a szövegben vagy a kötet végén a beszéd leírása alatt. Az említett leírás a hátsó jegyzetanyag része, az áttekinthetőség kedvéért minden szövegegységhez kapcsolunk egy külön adatlapot, mely a következő mezőket tartalmazza:⁵

Jelzet (J): a kéziratos/nyomtatott kötet címe, jelzete, a beszéd oldalszáma.

Szerző (Sz): a beszéd szerzője, szerzőségi viszonyok tisztázása.

Másoló (M): a beszéd másolójának neve.

Cím (C): a beszéd kódexben feltöltetett címe.

⁴ Az unitárius templomokban a vasárnapi mellett legalább egy hétköznapi (miesnap) prédikáció is elhangzott a templomokban, időszaktól, lokációtól, templomhasználati szokásoktól függött, hogy az utóbbiak pontosan melyik nap(ko)n.

⁵ Az egyes prédikációknál a ki nem töltött mezőket töröltük.

Textus (T): a beszéd textusa.

Alkalom (A): a beszéd elhangzásának időpontja az egyházi évben, kapcsolódó ünnep.

Első datálás (D₁): a beszéd keletkezésének és elhangzásának lehetséges ideje adatokkal.

Második datálás (D₂, D₃ stb.): a beszéd másolásának és a másoló korában vagy azután való elhangzásának lehetséges ideje adatokkal.

Forrás (F): a beszéd beazonosítható forrása, ha fordított vagy kompilált beszéd-ről van szó.

Nyomtatott kiadás (NY): a beszéd nyomtatásban való korábbi kiadása.

Szakirodalom: a beszédet említő, elemző, feldolgozó szakirodalmak listája.

Mind a beszédek elején, mind az adatlapokon feltüntettük a textust és a hordozó kötet jelzetét. A jegyzetanyagot emellett kiegészítettük a kéziratok lelőhelyére, valamint a szerzőkre vonatkozó leírásokkal. A könnyebb használhatóság érdekében szójegyzék, bibliográfia és mutatók találhatóak a kötet végén.

Átírási elvek

Az írásmód egységesítése

Kötetünkben az unitárius kéziratok korábbi kiadásainál már használt átírási elveket követjük. Az autográf gyűjtemények darabjai mellett az egyszerű és sokszoros másolatok sokszínűsége, eltérő írásképe és rövidítési szokásai miatt az átírás során a szavak különböző írásmódú alakjait a jelentés értelmezésének megkönnyítése és a helyes olvasat rögzítése végett optimalizáltuk és modernizáltuk. Így elvégeztük a rövidítések feloldását, a magánhangzók ékezését, a fonetikai modernizálást.

Sok esetben a kéziratokban és másolatokban egymás mellett él a szavak különböző írásformája. Bár az egységesebb olvasatot nehezíti, a labiális és illabiális változatok, a zártabb és nyíltabb magánhangzós szóalakok is a másolatokban megjelenő alakjukban kerülnek átírásra. A mássalhangzók esetében megtartjuk a zöngés-zöngétlen variánsokat. A palatális és veláris formák, valamint az l-ly párok egyaránt megmaradnak. Az eltérő mássalhangzó-használat a lehetőségek szerint mindig jelölésre kerül.

Központozás, kis- és nagybetűk használata

A szövegek központozását javítottuk, ehhez igazítva a kis- és nagybetűk használatát is.

Egybeírás, különírás

Az egybe- és különírás mérlegelésénél a modern helyesírás szabályait követjük.

Nem modernizáljuk a határozott névelők használatát, azonban elhagyjuk az aposztrófot az *a* alak után, mely az egybeírást és különírást is érinti. Kivételt képeznek azok az esetek, ahol az aposztróf használata a megértést segíti.

A szöveggondozás során alkalmazott jelek

- () – A másolók saját zárójele.
- [] – A szövegközlő kiegészítései, megjegyzései.
- [!] – Sic!
- [...] – Kiolvashatatlan szavak jelölése.
- [2:], [2r:], [78 (37v):] – A szövegközlő lapszámozása. Ha az oldaltörés szó belsejére esik, az olvasás könnyítése érdekében a lapszám minden esetben a szó mögé kerül.
- [?] – Kérdéses jelentés vagy forma, bizonytalan vagy azonosítatlan bibliai hivatkozás.
- < > – A másolók törléseinek jelölése. A zárójelek közé illesztjük a törölt szót, vagy, ha olvashatatlan, annyi pontot teszünk, amennyi betű törölve van. Ha ezt nem tudjuk meghatározni, akkor három pont jelöli az olvashatatlan törlést szavanként.
- :| – A másolók beszúrásainak jelölése. A jeleket lábjegyzet akkor kíséri, ha fontosnak tartjuk feltüntetni a beszúrás jellegét, helyét.

A szöveggondozás során alkalmazott jelölések a lábjegyzetekben

A lábjegyzet tartalmazza a szövegben javított tollhibák, szókettőzések, valamint a másolók által jelzett szócsereké kéziratan szereplő, javítást megelőző alakját.

szöveg (tollhiba)

szöveg szöveg (szókettőzés)

szöveg₁ szöveg₂ szöveg₃ (jelölt szócsere)

A szöveggondozás során használt jegyzetekre vonatkozó jelölések

- ¹ – A beszédek közlésekor a lábjegyzetekben szerepelnek a szöveghibák, valamint a szövegekkel és hordozóikkal kapcsolatos technikai megjegyzések.
- * – A beszédek közlésekor az adott szövegrészek mögött szereplő * jellel jelöljük a nem bibliai idézetekre vonatkozó forrásjelölések jegyzeteit, ezek a lábjegyzetek felett szerepelnek, feloldásuk a kötet végén található.
- † – A beszédek közlésekor az adott szövegrészek mögött szereplő † jellel jelöljük a történeti-magyarázó jegyzeketet. Ezek az adatlapok végén találhatók.

Névalakok

A személy- és helyneveknél a ma elfogadott írásalakhoz igazítjuk a név átírását, a kötetek végén táblázatos formában közölve a másolók által használt alakokat. (Pl. Mózes, Sirák, Egyiptom, Kolozsvár.) A bibliai neveknél Károli Gáspár névvariánsait tekintjük mérvadónak, mivel a kódexekben szereplő kéziratos formák is ezekhez az alakokhoz közelítenek. Sok esetben a személy- és helységnevek rövidített alakban szerepelnek a másolatokban, melyeket jelölés nélkül feloldunk. Ahol a rövidítést nem tudjuk feloldani, ott eredeti formájában közöljük, magyarázó jegyzettel ellátva.

A fentiek alól kivételt képeznek a görög és latin szerzőnevek, irodalmi és történelmi alakok nevei, melyeket latinos alakjukban, ékezés nélkül hagyunk a szövegben. (Pl. Plato, Socrates, Pythagoras, Cornelius, Ibcus.)

Bibliai és egyéb idézetek

A prédikáció elején álló textust, valamint szakaszainak, félmondatainak, kifejezéseinek ismétlődését kurzívval szedjük. A textushoz a beszéd elején szögletes zárójelben a ma elfogadott számozás és rövidítés szerint is megadjuk az adott bibliai helyet. A textusnak a beszéd során való idézett részeihez további ismétlő jegyzeteket nem teszünk.

A más esetben előforduló bibliai idézeteket szintén kurzívval szedjük. A bibliai helyeket betűhíven jelöljük. A bibliai idézetek után szögletes zárójelben a ma elfogadott számozás és rövidítés szerint is megadjuk az adott bibliai helyet. (Pl. „No, ez így lévén, miképpen állhat meg az Mózes próféta mondása és írása itt ez helyen [1Móz 6,6]: *Mert megbánta, hogy az embört teremptötte az földre?*”; „Esa. 38. 1. [Ézs 38,1] azt mondja az Isten Ezechiásnak: *Adj paroncsolatokat etc.*”; „Mat. XX. 28. [Mt 20,28]: *Hogy sokakért az ő vérét ontotta az bűnöknek bocsánatjára.*”; „Az angyal is azt mondja Máriának, Luc. 1. 37. [Lk 1,37]: *Nincsen az Istennél semmi lehetetlen.*”)

A sorozatban a Kálvin Kiadó által kiadott revideált új fordítású Bibliát (RÚF 2014) vesszük alapul a bibliai helyek elemzésénél, emellett bizonyos esetekben a Károli-Bibliára és más fordításokra is hivatkozunk.

A szövegben előforduló egyéb idézeteket is kurzívval szedjük. Szerzőjüket és a forrásként feltételezett művet tudásunkhoz mérten minél pontosabban igyekszünk megadni.

A szövegben előforduló idegen (latin, görög) nyelvű idézeteket kiírjuk teljes terjedelmükben, a rövidítéseket jelöletlenül feloldjuk. A jegyzetekben kitérünk az esetlegesen a kanonizálttól eltérő szövegformára és a másolók által ejtett hibákra.

Rövidítések feloldása

A rövidítéseket jelöletlenül feloldjuk (pl. C. U. / CU = Krisztus Urunk; J. C. = Jézus Krisztus; sz. = szent; In/-/ = Is/*te*/n = Isten; Chrs/-/ = Chr/*istu*/s = Krisztus; tan: meg = tan/*uljuk*/ meg = tanuljuk meg; ugd/-/ = úg/*y*mon/d = úgymond; u. m. = úgymond).

Kivételt képeznek a szabály alól azok a rövidítések, melyek gyakoriak és ma is használatosak, ezeket feloldás nélkül közöljük. (Pl. etc.; s. a. t.)

Speciális eset emellett a néhány forrásban megtalálható „pont s pont” (‘/.)’ jelölés, mely eredetileg a latin *scilicet* (‘azaz’) szó rövidítése. Mivel a másolók nem csak egy jelentésben használják, a rövidítést értelemszerűen oldjuk fel *scilicet* (latin környezetben), *azaz*, vagy *s* (és) alakban a szövegkörnyezettől függően.

A nazális rövidítés jelölése egyes esetekben nazális + hozzá tartozó magánhangzó jelölését jelenti. Azokban az esetekben is teljes formájában oldjuk fel a nazális rövidítést, ahol az ellenkezik a nyelvtani modernizálás elveivel.

Többértelmű feloldásnál a szöveg által megkívánt értelmezést választjuk, jelöletlenül.

Feloldjuk a számozási rövidítéseket, ha azok nem értelemzavaróak. (Pl. 2d/-/tsor / 2dszor = Másodszor.) Nem oldjuk fel ugyanakkor a beszéd fejezeti tagolásánál a latin nyelvű rövidítéseket. (Pl. 3tia pars.)

A beszédekben a magyar folyószövegben található idegen eredetű, legtöbb esetben latin szavak esetében azok mai magyar nyelvű alakját használjuk.

ISKOLAI PRÉDIKÁCIÓK

SZENTMIHÁLYFALVI DÁVID

A húsvétről (Róm 5,10)

Ms. U. 1011

[3r:]

Testo Paschalis

Concio secunda surgit ex loco ad Rom. cap. V. v. 10. [Róm 5,10]: Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ.⁶

Melly nagy szeretetit közlőtte az jó Isten mindörökké az emberi nemzettel, sok üdőt foglalna be annak elészámlálása, mivelhogy az ő sok jó cselekedetinek példái az egész Szentírás rakva, mert ugyan mi indította az Istent arra, hogy münket, az kik nem valánk, semmik valánk, és az kik lételünkkel az Istennek Ő Felségének boldogságát nem öregbítettük, ilyen ékes, maga képére ékesítettett és formáltatott emberekké, okoskodó lelkekké teremtene. Ezt bizonyára cselekedte az ő nagy szeretete. De továbbá, midőn az gyarlóságos ember egy nap egy óráig, vagy mondjuk csak egy szempillanatig önnönmagát nem tarthatná, nem táplálhatná, mi indította arra, hogy érdemtelen népeit, kik nálla nélkül egy szempillanatban elvesznének, mondom, mi indította ilyen kegyelmes gondviselésre? Az ő kiváltképpen való szeretete és kegyessége. Melly szeretetit az Isten Ő Szent Felsége, mihellyt az gyarló embert teremté, mindjárt megmutatá, az embert minden állatokon úrrá tette, halakon, vadakon és az égi madarakon, mindezekkel élni engedte, bevívé az mü első atyánkat, az Ádámot az Paradicsomba, és minden dücsőségével élni engedte. De az állhatatlanság őbenne is megtetszék, mert az Isten poroncsolatja ellen az tiltott fának gyümölcséből evék, mellyel ugyan ő azt gondolja vala, hogy uraságra menend és nagy méltóságra, és az álnok kígyó mérges szavainak inkább engedvén, mint az Isten erős poroncsolatjának, hogy mikor megismerte volna, hogy vétkezett volna, elbúvik, félni, rettegni kezd, akkor veszi magát eszében, mire jutott. Istenséget keres vala, hogy így szóljak, de amelly állapotban az Isten Ő Szent Felsége helyeztette vala is, abból olyan szegénységre juta, olyan alávaló sorsra szálla

⁶ [Róm 5,10] Mert ha akkor, mikor ellenségei voltunk, megbékéltettünk Istennel Fia halála által, akkor, miután megbékéltettünk, még inkább üdvözíteni fog élete által.

ügye, hogy mezítelen testének fügelevelekből csinál vala oltalmat, de még ez sem lön elég, az Isten Őfelsége elküldvén fegyveres angyalát, nagy gyalázatra kiűzeté, az ki ős örökös lehet vala, leszen zarándokká és bújdosóvá, aki uralkodhatik vala, leszen elvetett, alacsony állapotú emberré, és aki minden munka és fáradtság nélkül ülhet vala, véres verítékivel kényszerítették az ő kenyerit enni. De nemcsak ez, hanem engedetlenségéért minden maradékival együtt az kárhozatra vettetik vala, ha (az mint feljebb mondtam) az Isten Őfelsége nagy[?], mérhetetlen kegyelmével rajtunk nem könyörül vala, de még az ő szent fiát, hogy örökké el ne vesznének ez világra elküldte, és az nehéz, fájdalmas kínokra engedvén, őáltala az egész emberi nemzettel megbékélle, melyről az kezünk alatt való szentlecke világos bizonságot teszen. Így szóll azért Szent Pál: *Ei γὰρ*.⁷

Az melly szent igékben két dolgok írattnak le:

Elsőben leíratik az Istennek az emberi nemzettel az Jézus Krisztus halálban való megbékéltetése.

Másodszor az Jézus Krisztusnak feltámadása az életre, mely által az mü életünk-re is gondot viselt, üdvességet ígervén minekünk.

Az mi az elsőt illeti, azt mondja az Szent Pál [Róm 5,10]: *Mikor ellenségi volnánk Istennek*. Ellenséginek lenni valakinek mi legyen, nyilván tudjuk azt, midőn tudni-illik egy ország más országra, egy tartomány más tartományra, egy nemzetség más nemzetségre támad, teljes tehetsége szerént ügyekezik mindenki egymásnak veszedelmére, ügyekezik eleit elfogyatni, jószágát, marháját elpusztítani, és minden más kazdagságitól megfosztani és rabságra vinni. Jóllehet, az Isten is, Ő Szent Felsége, istentelenségünkért, álnokságunkért minket nem testi, hanem lelki kazdagságunktól fosztott vala meg, és olyantól, hogyha műnekünk vissza nem adta volna, örökkévaló szegénységre jutottunk volna, és soha elvötetett kazdagság helyébe mást nem szerzhettünk volna, mert annak adója csak Isten Ő Szent Felsége egyedül vala.

Mégis, nem ilyenképpen volt műnekünk ellenségünk, mint az világi emberek között való egyenetlenség és visszavonás vagyon, hanem mü az mü sok irtózatot és kimondhatatlan bűneinkkel tettük vala magunkat az Istennek Ő Szent Felségének ellenségévé. Nem is cselekedék úgy az Isten, mint szoktak ez világi ellenséges emberek cselekedni, hanem az mint előljáró beszédemben jelentém, az Jézus Krisztusban műnekünk megkegyelmezett, és az ki örökkévaló rabságra vethet, nagy szabadsággal ajándékoza meg, és örökkévaló szövetséget szerze művelünk. Az melly szövetségben, mellyet az Jézus Krisztus tött az emberekkel, hasonlóképpen lett az dolog, mint amaz régi Ő Szövetségben, mert az miképpen az a régi, Ő Szövetség tulkoknak, kosoknak és bakok vérenek kiontásával erősítették vala meg, úgy ez az Új Szövetség is, mellynek az a régi szövetség árnyéka és ábrázatja vala, az Úr Jézus Krisztus vérenek kiontásával erősítették vala meg, és olyanképpen, hogy az mint az Mózes próféta annak a vérnek kiontásának ceremóniájával az Izraelnek népét az Istennek szövetségébe írja vala, úgy az Jézus Krisztus is az ő vérenek kiontásá-

⁷ [Róm 5,10] *Mert ha akkor*.

val az Új Szövetségnek helyébe bejegyzéné és beírná [3v:], és azoknak az jóknak elvételére, az melyek ebben az szövetségben ígértetnek vala, elegendő szabadságot adna, mert az Úr Jézus Krisztus irtózatos halála által lett az, hogy mi annak az Új Szövetségnek igazságát megismervén azon szövetségnek gyülekezetiben teljes tehetségünk szerint ügyekeznenk, és abban beíratatnánk mint örökösök.

Bizonyára nagy és kimondhatatlan bűn volt az, az melyért ilyen ártatlan és bűn nélkül valónak kellett megfeszítettetni, megöletni, ostoroztatni, csúfoltatni, és az keresztfára, mellynél nehezebb és kénosabb és gyalázatosabb halálnak neme nem vala, felvonattatni. Az melyből az Jézus Krisztusnak is mihozzánk való vagy szeretete nyilván és valóságosan megtetszik, aki miérettünk ilyen keserves kénokot békességes és kedves[?] elmével elszenvedett, maga kezével letevő műérettünk az ő életét. Joh. X. v. 18. [Jn 10,18]. És immár az Jézus Krisztusnak ez az műérettünk való megöletése mondatik műérettünk való áldozatnak, mellyel önnönmagát az ő mennyei Szent Atyjának engesztelő áldozatul bemutatta. Erre nézve mondatik, hogy őmagát adta műértünk kedves, jóillatú áldozatul, Eph. V. 2. [Ef 5,2]. Ez az áldozat pedig, melly által az Istennel az Jézus Krisztusban megbékéltettünk, rész szerént az földön, rész szerént et consummative, végképpen az égben, úgyhogy az Jézus ezt az ő áldozatját az földön kezdvén el, az égben végezte. A földön akkor, midőn önnönmagát az ő Atyjának engedelmeskedve, az halálra jókedvéből adta, és vérét az mű váltságunknak áráért kiöntötte.

Az melly engedelmessége az Krisztusnak olyan igen kedves volt az Istennek, hogy minden bűneinket műnekünk érette megengedte. Innen mondatik, hogy az mű bűneinkért holt legyen meg, hogy a mű bűneinket az keresztfán hordozta, önnönmagát váltságnak árául adta, és hasonló szólásnak formája igen gyakor helyeken vagyon az Szentírásban. Mondám, hogy rész szerént az mennyben vitetett véghez az Jézus Krisztusnak ez az ő áldozatja, mert az ő vérével az bezárt és mitőlünk elrejtetett egeket megnyitotta, Heb. IX. 8. [Zsid 9,8]. És az mint ezen levélnek v. 12. [Zsid 9,12] mondatik, az ő tulajdon vére által az egekben bemenvén, önnönmagát mint áldozatot bevitte és bemutatta, az mellyet világosan leír az zsidókhöz író szent apostol levélének IX., X., XI. részeiben [Zsid 9, Zsid 10, Zsid 11], de kiváltképpen az kilencedik részben világosan megmutatja az Ó Szövetségbeli főpapok cselekedetének hasonlatosságával, az melly is az Jézus Krisztus áldozatjával igen helyesen megegyez. Mert az miképpen az főpap az áldozatra megöletett állatnak vérek nélkül, az Szentek Szentiben, melly az Isten Sátorának belső része vala, be nem mehet vala, így az Úr Jézus Krisztus is az ő tulajdon vére által nyitá meg az egeket, mint írva van Heb. IX. 8. 12. [Zsid 9,8–12], és abban mint egy főpap, bemene, v. 24., et cap. X. v. 19. 21. [Zsid 10,19–21], hogy műnekünk bizodalunk lenne az szent helyre való bemenetelre, az Krisztus vére által, az mint új és előutat elkezdett műnekünk az fedél által, azaz az ő teste által, és nagy papunk levén az Isten házában. Vide ezen levélnek V. részében az 8. s 9. versekben. [Zsid 5,8–9]. Az ki holott Isten fia volna, megtanulta mindazokból, az miket [szenv]dett, az engedelmességet, és megáldoztatván, örök üdvösségnek oka lött minden őneki engedőknek, hívattatván az Istentől Melchisedek rendi részént való papnak. Innen mondatik, Rom. IV. v. 25. [Róm 4,25]: *Eladattatott az mű bűneinkért és feltámadott mű megigazulásunkért.*

Továbbá amiképpen az megöletett állatnak vére bevitetnék vala az főpaptól az Szentek Szentiben, és ott elhintetvén, az Istennek bemutatattik vala, és ezzel az áldozattal az főpap az nép bűneiért az Isten előtt kegyelmet és bocsánatot nyer vala, úgy az Jézus Krisztusnak vére is az egekben Isten eleiben mutatott be. De nem olyan tulajdonképpen, mint az kosok és bakok vére, hanem külöm[b] szóllásnak módjával mondattatik az Jézus Krisztus vére felől.

Hasonlóképpen mondatik, Heb. XII. 24. [Zsid 12,24], hogy az Jézus Krisztus vérének kiöntése jobbakat szól, mint az Ábel vére. Az melyet is az Ábel véréhez igen helyesen hasonlíthatunk. Mert az miképpen az Ábel vére az bosszúállást kiáltja vala az Istenhez a borozdából [a. m. barázdából] az ő bátyja ellen, Gen. IV. 10. [1Móz 4,10], úgy az Jézus Krisztus kiontatott vére is az Isten előtt az bűnök bocsánatját az Istenől nagy erőssen kéri.

Az melly dolog így lévén, eszünkben vehetjük és megtudhatjuk azt, melly értetlenül ítélnék azok az Krisztus halála felől, az kik azt mondják, hogy ez földön csak feszület volt az áldozatra, és hogy mindenképpen csak az égben végeződött. Jóllehet, ugyan megvalljuk azt, hogy az Szentírás gyakor helyeken mondja, hogy az Jézus Krisztus áldozatja az égben végeződött, de mindazonáltal ezek az locusok nem rekesztik ki az Krisztusnak az ő főpapi tisztit, melyet ez földön vitt végben, és ha szintén az Krisztus ez földön világosan és betű szerént főpappnak nem mondatik is, de mindazonáltal főpapi tiszteteket tulajdonít az Szentírás önekie, hogy tudniillik önnönmagát adta érettünk, Eph. V. 2. [Ef 5,2], ajándékul és áldozatul az Istennek az gyönyörűséges illatra. És hogy az ő lelkét adta vala váltságnak árául sokakért, Mat. XX. 28. [Mt 20,28]: *Hogy sokakért az ő vérét ontotta az bűnöknek bocsánatjára.* Az honnan megérthetjük, hogy az Jézus Krisztus áldozatja az földön kezdetvén el, az égben végeződött, és akkor [vált] valósággal főpappá, mikor az égbe bement, de nem következik, hogy az földön ne kezdette volna ezt az áldozatot, sőt rész szerént véghez is nem vitte volna, sőt nagyobb részént mindezeket az Írás az Krisztus halálának tulajdonítja, és nevezi az mű váltságunknak árának. [4r:]

Bizonyára sokféle dolgok találkoznak az Krisztus halálában, mellyek az ő áldozatját bizonyítják. Mert elsőben az Isten minekünk az ő ígíretit ebben jelentette meg, váltságnak árául rendelvén müérettünk az Jézus Krisztus halálát. Esa. LIII. v. 10. et 11. et 12. [Ézs 53,10–12]. Elannyéra, hogy az Isten Ő Szent Felsége az emberi nemzetnek váltságát nem akarta egyéb által, hanem az Úr Jézus Krisztus vére által. Az mellyek midőn mind így legyenek, kihozhatjuk ezekből azt, hogy az Jézus Krisztus áldozatja nemcsak az égben teljesedett és ment végben, hanem az földön, melynek az ő halála kiváltképpen való fő része. És eddig foly az első résznek vizsgálása.

Lássuk meg már az második részt is. Azt mondja itt is az Szent Pál apostol [Róm 5,10]: *Mennyivel inkább meg* etc. Vegyük eszünkben, hogy az Krisztus életén itt nemcsak az értetik, hogy halottaiból feltámadva ismét él, hanem minekünk is mi-nemű hasznunk lett az ő életében.

Leckénknek első részében mondám, hogy az Jézus Krisztusnak is áldozatja, melly nézi az mű üdvességünköt, rész szerént az égben teljesedett be. Ez földön miformán ment végben, arról az első részben hallánk. Szóljunk azért egy-két szóval arról is, miképpen feltámadván és mennyben az Istennek jobbjára ülven szer-

zett műnekünk Istennel való frigyet, szövetséget és békességet. Ide hozhatjuk az Jézus Krisztusnak amaz szavait, melyet halála előtt mondott vala, Joh. X. v. 16. [Jn 10,16]: *Én kérem az én Atyámat, és más vigasztalót ad tőnektek, hogy veletek maradjon mindörökké.* Az mely szavaival néz az Úr Jézus Krisztus arra az üdőre, mely az ő feltámadása után következik vala. És amaz imádságot is, mellyel halála előtt imádkozik vala, és az ő tanítványit és egyéb benne hívőket az ő Atyjának ajánlja vala. Ide néznek amaz szentírásbeli helyek is, melyekben műérettünk esedezni mondatik. Rom. VIII. 34. [Róm 8,34], és Heb. VII. 25. [Zsid 7,25]. Azokáért üdvezítheti azokat, az kik őáltala az Istenhez járulnak, mindenkor élvén, hogy műérettünk esedezzék is.

Az mely esedezésén az Jézus Krisztusnak nem olyant kell értenünk, az mint szokták ez világi emberek cselekedni, midőn valami méltóságban helyeztetett személytől valami jót meg akarnak nyerni, mert ez ellenkeznék az Krisztus méltóságos állapotjával, melyet az Isten Ő Szent Felsége nekie engedett, mind földön, mind az mennyben, Mat. XXVIII. [Mt 28], Eph. I. 20. 21. 22. [Ef 1,20–22]. Hanem csak hasonlatosság szerint mondatnak ezek az Úr Jézus Krisztusról, miképpen tudniillik ez világi szószóllók, prókátorok és gondviselők az dolgokat hányják, vetik, forgatják, és valameddig ezt művelik, mindaddig az büntetést félben szokasztják, és az ő szólásokkal mind azon ügyekeznek, hogy az polgároktól, bíraktól, fejedelmektől vagy akármi tisztviselő magisztrátusoktól az bűnösnek szabadságot nyerhessenek és mentséget szerezhessenek, úgy az Jézus Krisztus is az ő esedezésével az Atya Isten előtt minekünk kegyelmet szerez, szólván és esedezvén műérettünk, azaz az mű üdvességünkre olyan szorgalmatos gondot visel, és olyan módon cselekeszik, mintha leborulván könyörgene és az ő véres sebeit őelőtte ottan-ottan mutogatná, és alázatosan kérné az Istent, hogy az emberek bűneit nekiek kegyelmesen megengedné.

Továbbá az Krisztus feltámadásában ezt is eszünkben vehetjük és megtudhatjuk, hogy ezzel mindannyiunknak szívében olyan reménséget adott az Isten, hogy mű is feltámadunk, és azoknak az jóknak, melyeket szerzett az Úr Jézus Krisztus, részesi leszünk. És ezért mondja a Szent Péter, 1. Epistola cap. 1. 21. [1Pét 1,21]: *Az Isten feltámasztotta halottaiból, és dücsöséget adott őneki, hogy az tū hűtötök és reménségetek az Istenben lenne.* És az Szent Pál is, Rom. IV. 24. [Róm 4,24]. Sőt, továbbá az Krisztus úgy támadott fel halottaiból, hogy Szent Pál szava szerint, 1. Cor. XV. 2. [1Kor 15,2], első zsengéje lenne azoknak, az kik elaludtanak, avagy az mint Col. 1. 8. [Kol 1,8], az holtak közül elsőszülött, azaz első lenne azok közül, az kik az halálból az örök életre feltámadandók, és hogy mindeneknél nyilván lenne az, hogy mindnyájan, az kik övéi, azon boldogságban részesek lennének, mert ha az Krisztus első zsengének mondatik, bizonyára azok is véle lesznek, akiknek első zsengéjének mondatik, mely ha nem lenne, azoknak az Krisztus első zsengéje nem lehetne és nem mondathatnék. Hogy pedig ez így legyen, megbizonyítja valóban ezt az Szent Pál Apostol I. Cor XV. 20. 21. [1Kor 15,20–22]. *Most pedig az Krisztus feltámadott halottaiból, első zsengéje az elaludtaknak, mivelhogy ember által vagyon az halál, és ember által az holtaknak feltámadása is. És amint Ádámban mindnyájan meghaltunk, úgy az etc.*

Mindezekből az ki reá vigyáz szorgalmason, eszében veheti, mi módon békéltet meg az Isten Ő Szent Felsége az bűnös emberi nemzettel, az Krisztus halála által, és az Krisztusnak feltámadása és élete által is, minemű gondot viselt az mű életünkre is, reménséget és bizodalmat adván az mennyországban való be-menetelre.

Eddig van az második résznek is vizsgálása.

Az melyekből az tanulság ez, hogy mű az Krisztus halála által az Istennel meg-békéltettünk, és az ő dücsőséges feltámadása és élete által nyertünk az Istentől örökkévaló üdvösséget és életet.

Igazságát is megírja világosan ez tanúságnak az Szent Pál az kezünk alatt való szent igékben [Róm 5,10]: *Mert mikor ellenségi etc.* [4v:]

Másutt is sok helyeken bizonyítja ezt az Szentírás, midőn azt mondja, hogy az Krisztus megholt az mű bűneinkért, magát váltságul adta sokakért, és hogy csak őáltala lett műnekünk Istennel való békességünk.

De itt feltámadna valaki és azt mondaná: Igaz tehát, hogy az Krisztus eleget tett műérettünk, és az ő halálával örök életet érdemlett műnekünk, és az mivel tartoz-tunk mű, eleget tett az Istennek műérettünk az Istennél érettek. De ennek semmi fundamentoma az Szentírásban, az mely bizonyos és világos volna, nincsen.

Az mi az érdemnek nevezetit illeti, ezt helyhezteszik azok, az kik ezt az elégté-telt vitatják, és az Szentírást ostromolják, az Krisztus engedelmességében, mely-lyel mondatik, hogy mihelytünk az Istennek törvényét tökéletesen betöltötte, és hogy azzal nyert műnekünk az Atya Istennél üdvességet. De azt mondom, hogy ha az Krisztus így nyert műnekünk üdvességet, és azt az igazságot, mellyel mű tartoz-tunk, végben vitte, tehát már az Isten Ő Szent Felsége semmi igazságunkott nem kívánhatja műnekünk, mert mindazokat az Űr Jézus Krisztus tökéletesképpen véghezvitte és elvégezte[?], ellenben penig látjuk az Szentírásból, hogy az Isten hűtünköt és életünk tisztaságát kívánja, ha örök életet akarunk nyerni, Matt. V. 20. [Mt 5,20], elbomlik tehát ezzel az mű ellenkezőinknek, kik ezt erőssítettik, az ő értelmek.

Továbbá, hogyha az Krisztus mindenképpen eleget tett volna műérettünk, sem-mit nem ajándékozhatna nekünk, az mert azok is Krisztusban mind meglettenek. De az Szentírás azt mondja, hogy az Isten az ő nagy irgalmasságából az Jézus Krisztusban bocsátotta meg az mű bűneinket, Eph. 1. 7. [Ef 1,7]. Bizonyára ha az Jézus Krisztus ilyen módon tett volna eleget, az mint erőssítettik, az Isten az mű bű-neinknek bocsánatjára nem kívánhatná az mű hűtünköt és engedelmességünköt, az mint már megmutatám, hogy sok helyeken kívánja az embertől, sőt ha mű azt meg nem cselekednők is, az mit töllünk kíván, de mindazonáltal az üdvességtől minket meg nem foszthatna, és az mű bűneinkért meg nem büntethetne, mert úgy az Isten egy bűnnek cselekedetét kétszer büntetné, mellyet Őfelsége sohasem cselekszik.

Azért hogy ezt jól megtudhassuk, mikor azt mondja az Írás, hogy az Krisztus váltságban lett műérettünk, úgy kell értenünk, mintha azt mondaná, az mű válts-águnknak authora lőtt, és fő oka, és hogy csak az Krisztus által nyerhetjük el az üdvességet, mivelhogy az Atya Isten előtt lévén, az emberek képeben esedezik, és

ígéri, hogy az bűnt elhadván az Istenhez megtérnek, és az Isten előtt állván az Isten haragját mindenkor csendesítti, ebben áll az tanúság fundamentuma. Oka ez, mert az Krisztus nélkül örökkévaló halálra rekesztettünk volna, mert magunktól úgy mint csak magunktól az Istent meg nem csendesíthetjük vala, mert sok bűneinkkel Ő Szent Felségét mütöllünk elidegenítettük vala. Szükség volt tehát az Jézus Krisztusnak műrettünk eljönni, és az Istent bűneinkért megengesztelni.

Ratio

Az haszon ez, mert ezáltal ígértetett műnekünk az örök élet, mert ezáltal békeltettünk meg az Istennel, Ő Szent Felségével, hogy az bűnt megutálván az jó-ságos cselekedetekhez ragaszkodnánk, továbbá nemcsak megígérte már Isten az boldogságot, hanem vezért is rendelt, ki minket bevinne és vezetne, csak akarjunk utóbb[?] hallgatni ilyen fő vezérünknek, és szavát fogadni. Csakhogy mű is ott járunk, az hol ő járt, ő pedig az mi nyomorúságokon és szenvedéseken ment be, és ekképpen kell műnekünk is őtöt követnünk Istennél, mondja Szent Péter, 1. Epl. 2. 22. [1Pét 2,22], hogy műrettünk szenvedett, példát hagyván műnekünk, hogy az ő nyomdokait kövessük.

Az mellyekkel bizonyára méltó föddést érdemlenek azok az emberek, valakik ezt az Krisztus halálát kicsin dolognak vélik, és soha az Istennek az Jézus Krisztus által tött kegyelme ingyen eszekben sem jut, ily jótevő Istenekről olly hamar elfeledkeznek, az melly tisztességet az Istennek kellene adni, ez világra ruházzák, az világnak szolgálnak, nem az Krisztusnak, mintha ez világ holt volna meg érettek. Meghal ugyan ez világ, de nem támad fel értek, nem esedezik bűnökért, nem kéri az Istent bűnök bocsánatjáért. Bizony gorombák, meggondolatlanok az ollyan emberek, kik meg nem tudják ezt becsülni, és az Istennek és az Krisztusnak áldozatját köszönni, az Istennek semmi szüksége nem volt, hogy utánnunk járna, semmi boldogsága nem öregbült, hogy utánunk járt, mennyivel inkább goromba és gondolatlan ember az, az ki nem jár az Isten után, holott ollyan szüksége vagy on rája, hogy nálla nélkül csak egyik lábát sem mozdíthatja, vagy szemét el nem pillanthatja.

*Usus
Redargutio*

Ellenben pedig megvigasztaltatnak mindazok, valakik illendőképpen megügyekeznek az Istennek illyen jótéteményét köszönni. Ez illyeneknek bizonyára használatos leszen az Krisztus halála, elmondhatják bátran, az illyeneknek az Krisztus feltámadt műrettünk, megholt műrettünk, elvéve halálunkot, megtöré példánkot, megkészítte mennyei országunkot. Ez illyeneknek, ládd-e, elkészítette az mennybe vezető utat, az illyeneknek lett vezérek és hadnagyok, ha megtántorodnak is, az Krisztus megvilágosítja, kézenfogva vezet, darabanttól oltalmazza, és mindaddig viszi, míg az nekiek készített helybe nagy tisztességgel bejutnának. Hova vigyen minket is az mi Istenünknek áldott Fia, az Jézus Krisztus által.

Consolatio

Habita a Davide Szentmihályfalvi

Az örök élet elnyeréséről és az igaz Istenről (Jn 17,3)

Ms. U. 1011

[11r:]

Concio Undecima Surgit Rursum ex Joh. XVII. v. 3. [Jn 17,3]: Αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσιν [ms. γινώσκωσι σε] σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν.⁸

Exordium Az Isten Őfelsége mely nagy és kibeszélhetetlen szere[te]t mutatja s mutat-
ta az emberi nemzethez, eszünkben vehetjük, keresztények, az Őfelsége mive-
lünk közlött és rajtunk beteljesített sok és külömb-külobmféle jótéteményeiből.
Gen. 2. Eszünkbe vehetjük, 1. a teremtésben, mert az Isten münket (holott Őfelségének
a mi lelkünkre semmi szüksége nem volt), az Ő jó tetszéséből teremtett [1Móz
2], és münket földnek porából az Ő képire teremtett, azaz okos és bölcs lélekkel
felruházott. Eszünkben vehetjük, 2., keresztények, az Istennek Őfelségének drá-
ga szeretetit kiváltképpen abban, hogy mikor Őfelsége ellen álnokul vétkezvén,
minnenmagunkat az ördögnek adtuk volna, és így Őfelségének ellenségivé löttünk
volna, nem tekintvén Isten Őfelsége a mű háládatlanságunkat, az Ő szent fiát, ki-
től drágább kécse nem volt, miérettünk, ellenségiért az halálra adta, hogy ezáltal
az ördögnek rabságából megszabadulnánk. Megszabadulván Őfelségéhez térnénk
Matt. 1., 4. 11. [Mt 1, Mt 4, Mt 11], és Őfelségéhez térvén amaz mű utolsó végünkről értekeznénk,
azaz az mű itt, e világon való életünknek micsoda vége és jutalma legyen, arról
tudokozódnánk. Mi legyen pedig az mű életünknek utolsó célja és vége? Semmi
nem egyéb, hanem amaz nagy boldogság, amelyly helyezettett és áll nem ez világi
haszontalan földi és testi jóknak elbírásában, mivel mindazok a jók, amelylyek e vi-
lágban vadnak, csak veszendők, haszontalanok és héjjában valók ([Mt 16,26] *Quid
prodest homini etiam si totum mundum lucretur et perditionem animae suae faciat*),
hanem amaz mennyei jónak, úgymint az örök életnek elnyerésében és elbírásában
áll és helyezettett az keresztény embernek boldogsága, az melynek elnyerésére
igen szépen megtanít édes Üdvezítettünk, midőn így szól ez kezünk alatt való lecké-
ben [Jn 17,3]: *Ez az örök élet, hogy megismerjenek téged etc.* Az mely igékben sum-

⁸ Az pedig az örök élet, hogy ismernek téged, az egyedül igaz Istent, és akit elküldtél, Jézus Krisztust.

ma szerint tanít és oktat minket édes Üdvözítőnk arra, hogy miképpen kellessék minékünk ez halandóságból az halhatatlanságba általmenni.

Summa

Mivel annakokáért ez mai napot sokon a keresztények közül, és majd mindnyájon szokták nevezni Szentháromságnak első vasárnapjának, mellyen az Szentháromságnak első személyéről szoktanak prédikállani és Szentháromságot erősíteni, én is Isten segedelméből megmagyarázván a szent leckét, mellyet erre az alkalmatosságra legalkalmasabbnak gondoltam, ezt, mondom, megmagyarázván, az mű szentséges vallásunkról akarok egy keveset szólni, és a Szentháromságra tanító tudománynak ellene mondani. Annakokáért Istennek segedelméből két dolgot lássunk meg ez igékben. Ez az egyik.

Partitio⁹

I. Miben álljon az örök életnek elnyerése?

II. Ki legyen az egy igaz Isten?

Legyenek azokáért a keresztények figyelmetesek. [11v:] Azt mondja édes Üdvözítőnk ez Szentleckében [Jn 17,3]: *Ez az örök élet, hogy megüsmérjenek téged, amaz egy igaz Istent, és akit el* etc. Áll tehát az örök életnek elnyerése az egy igaz Istennek és a Jézus Krisztusnak igazan való üsmeretiben. Az holott, keresztények, eszünkben kell vennünk, hogy mikor a Jézus Krisztus így szól [Jn 17,3], *Ez az örök élet* etc., nem azt mondja, hogy az örök élet *actu*, valóságosképpen állana az Istennek és a Jézus Krisztusnak üsmeretiben, mert az egy igaz Istent és a Jézus Krisztust megüsmérhetjük ez halandóságban is, az örök életet pedig ebben az halandóságban, ezen a Földön és ebben az testben el nem bírhatjuk. Azért igaz, hogy az örök [élet] tulajdonképpen nincsen az Isten és az Úr Jézus üsmeretiben. Mit akar tehát itt édes Üdvözítőnk? Vedd eszedben, hogy az Úr Jézus Krisztus itt adja minékünk előnkben azt az utat, az melly út az örök életre viszen és vezet. Egyszóval, szóll itt édes Üdvözítőnk methaphoricam, effecti pro causa, amiképpen hogy a Szentírásban gyakor helyyeken vagy on ilyen szóllásnak formája, kik közül egynehányot előhozok. Joh. 6. [Jn 6,47] azt mondja az Úr Jézus Krisztus: *Aki hiszen énbenem, örök élete legyen annak*. Ugyanott így szóll Üdvözítőnk [Jn 11,25]: *Én vagyok az élet és a feltámadás*. Az holott vedd eszedben, hogy az Úr Jézus Krisztus az út és eszköz a feltámadásra. Így szóll az apostol Szent János is, 1. Joh. 5. 4. [1Ján 5,4]: *Ez a győzelem, amely meggyőzi ez világot, a mi hitünk*. Scilicet causa instrumentalis.

Azt mondom feljebb, hogy az örök életnek elnyerése áll az egy igaz Istennek és az Jézus Krisztusnak üsmeretiben, mint megtetszik a leckéből [Jn 17,3]: *Ez az örök élet* etc. Az holott miképpen kellessék értenünk az örök életnek az Istennek és a Krisztusnak üsmeretiben való lételit, meghallók feljebb. Annakokáért, igen szükség megtudnunk azt is, hogy miképpen kellessék nekünk az egy igaz Istent és a Jézus Krisztust megüsmérni. Azt mondom, hogy az egy Istennek és a Jézus Krisztusnak ez az üsmereti kétképpen vizsgálattatik, úgymint elsőben az Istenre és a Krisztusra nézve, másodszor mireánk nézve. Ez az üsmeret az Istenre nézve

⁹ Jelölt beszúrás a margón.

két dolgot foglal be önnönmagában, scilicet Cognitionem Naturae et voluntatis eius. Lássuk meg azért: 1. Mi legyen az Istent az Ő természetére megüsmerni? Az Istent, Őfelségét természetire nézve megüsmerni semmi nem egyéb, hanem elhinni azt, hogy az Isten lélek. Örökkévaló, véghetetlen, mindeneket tudó, mindenható. Szent, igazságosságos, kegyelmes, jó etc. Ezeket, mondom, el kell hinni az Isten felől az ő természetire nézve, el kell, 1., hogy az Isten örökkévaló, mert <e nélkül> másként az örök életet Őfelségétől nem remélhetnők (amellyet minden Őbenne hívőknek ígért), és semmi ok nem volna olyan, amely münket az isteni tiszteletre indíttana, kiváltképpen arra a munkás tiszteletre, amünemű nekünk az evangéliumban poroncsoltatik. Ellenben pedig elhívén azt, hogy az Isten örökkévaló, bizvást várhatjuk Őfelségétől az örök életet, mert azt mondja Szent János 1. Jo. 3. 3. [1Ján 3,3]: *Omnis qui habet hanc spem* etc. El kell hinnünk, 2., hogy az Isten tökéletesképpen való igaz Isten. Mert hanemha ezt elhiendjük, nem bízhatunk az Istenben, hogy megcsalhatatlanul megadja nekünk azokat a jókat, amelyeket ígért az Őhöz való engedelmességért. El kell hinnünk, 3., hogy az Isten mindenekfelett való bölcs, mert másként igen könnyen kételkedhetnénk abban, ha az Isten az mi szívünket tudja és azokat érti, és így nemigen [12r:] ügyekeznenk azon, hogy az Istent teljes és tökéletes tisztelettel tisztelnők, az mely tisztelet nélkül lehetetlen, hogy valaki az üdvességet vagy az örök életet elnyerhesse. Továbbá el kell hinnünk azt is, hogy az Isten mindenek felett való, tökéletes hatalmasság, mert különben az örök életet bizonyosan Őtőlle nem várhatnók. Mindezeket el kell hinnünk az Isten felől, Őfelsége felől, de továbbá és utolszor el kell hinnünk azt is, hogy az Isten csak egyetlenegy, mert amiképpen hogy szükséges elhinnünk az Isten felől az Ő természetére nézve, hogy csak egyedül Őfelsége legyen mindenekfelett való bölcs, hatalmas, jó etc., azonképpen szükség elhinnünk azt is, hogy az Isten egy.

Primo. Hogy az Isten egy legyen, megtetszik elsőben a Szentírásból, megtetszik a leckéből [Jn 17,3]: *Ez az örök élet, hogy* etc. 1. Cor. 8. 6. [1Kor 8,6]: *Minékünk egy Istenünk vagyon* etc. 1. Tim. 2. v. 5. [1Tim 2,5]: *Egy az Isten* etc. Deut. 6. v. 4., v. 13., v. 14. [5Móz 6,4, 5Móz 6,13, 5Móz 6,14]. Olvasd, megtalálod.

Secundo. Megtetszik az Istennek¹⁰ egysége, 2., a józan okosságból is, mert ugyanis világosan tanítja:

1. Hogy az Isten minden tökéletességek felett való tökéletesség. Ilyenek pedig többek nem lehetnek, mert ha többek is volnának, egyik a másnak tökéletességével avagy bírna, avagy nem. Ha bírna, tehát amaz nem volna tökéletes valóság, mert más is bírna az perfectiójával. Et sic per consequens etc.
2. Mert az ilyen valóságnak magától valónak kell lenni, magától való¹¹ pedig egynél több nem lehet.
3. Mert az Isten mindenekfelett való valóság, olyan pedig több egynél semmiképpen sem lehet, mert mindenek felett valónak lenni nemcsak az, hogy nállánál feljebb valót ne üsmerjen, hanem még csak hasonlót se állítson, különben mindenek felett való nem leszen.

¹⁰ Sorközi beszúrá.

¹¹ Sorközi beszúrá.

Több okoskodással is megbizonyíthatnám a józan okosságból az Istennek egységét, de mivel az elmúlt vasárnap is erről eleget hallottatok,¹² hanem látjuk már, hogy mind a Szentírás, mind a józon okosság bizonyítja, hogy az <egy> Isten egy. Úgy vagyon, és ezen megegyeznek minden keresztények, sőt még a pogányok is. Szükség annakokáért hát azt is megtudnunk, ki legyen az az egy Isten. Többire azt mondják a keresztények, hogy ez az egy Isten nem más, hanem az Atya, fiú és a Szentlélek, és megvallják azt, hogy az örök életre szükség elhinni az Istennek egységét, azaz az egy igaz Istennek üsmereti szükséges az örök életnek elnyerésére. De úgy, hogy az egy, igaz isteni nevezeten értik az Atyát, fiat és a Szentleket úgy, hogy ez három állatjában egy, személyében pedig három. Mű pedig, unitáriusok, azt mondjuk, hogy az Isten mind személyében, mind állatjában csak egy, az mely vallást velünk bizonyít mind a Szentírás, mind a józon okosság. Mert a józon okosság világosan tanítja, hogy az mi állatjában egy, személyében is egy legyen, az mivel az személy realiter az állattól meg nem különböztetik. Hogyha pedig amit a ratio világosan tanít, azt a Szentírás különben tanítja, sequitur hoc absurdi ut deus sibi contrarietur quaestio absurdum. Ha annakokáért az ratio világosan tanítja, hogy az Isten mind állatjában, mind személyében egy, az Szentírás másként nem taníthatja, mert úgy az Isten magával ellenkeznék. <.....>¹³ De ezt bizonyítja a Szentírás is, amelyet így próbálok, így erősíttek meg: Az Atya mind állatjában, mind személyében egy. Az egy igaz Isten pedig nem más, hanem csak egyedül az Atya. Azért az Isten mind állatjában, mind személyében csak egy. Hogy egyedül csak az Atya legyen az Isten, megtetszik ex textu Joh. XVII. v. 3. [Jn 17,3]: *Haec est vita autem*. 1. Cor. VIII. v. 6. [1Kor 8,6]: *Unus est Deus Pater* etc.

Pars 2.

[Jn 17,3] Az örök [élet],¹⁴ hogy megüsmerjenek téged, <hogy> az egy igaz Istent etc. Sokon sokféleképpen magyarázzák ez kezünk alatt való leckét. Némelyek így fordítják: *Ut cognoscant te Pater et quem misisti Jesum Christum solum verum Deum*. És ezt az szócskát, *egyedül*, nem a szubjektumra, solum ad Patrem, hanem a predikátumra, úgymint az isteni nevezetre akarnak vinni (sed dato sed non conces[s]o). Innen mindazáltal még nem bizonyíthatják a Szentháromságot világosan, mert nincs itt semmi emlékezet a Szentlélekről. Objectio: Az Isten szereti az fiat és ez a szeret[et] a Szentlélek. Responsio: a szeretet nem személy, és akármiképpen magyarázzák ők ezt a locust, megmarad mindazáltal ennek igaz értelme, hogy csak egyedül az Atya legyen az egy igaz Isten, mert ez a két szó, Pater és Deus olyan két egybenkötött szó, hogy egyik a másikat jegyzi [.....]nt [....] [....]. Hogyha pedig a predikátum, Deus továbbterjed a szubjektumnál (Pater), az Atya nem leszen tökéletes valóság, mert nem leszen az a tökéletessége, amely tökéletességgel a predikátum (Deus) tovább terjed. Quod absurdum etc.

Feljebb¹⁴

*Hanc Benedictus Magyarósi declamavit, sed describere neglexit.*¹⁵

¹² Törölt, kiolvashatatlan szó, valószínűleg latin nyelvű idézet kezdete.

¹³ A lejegyzés során kimaradt szó.

¹⁴ A szöveg lejegyzése itt megszakad.

¹⁵ Más kézzel bejegyezve.

Az egy Istenről (Ef 4,6)

Ms. U. 1011

[44r:]

In nomine Domini Concio. Textus ex Eph. IV. v. 6. [Ef 4,6]: *Egy az Isten, és mindeneknek Atyja, az ki mindenek felett vagyon, és mindenen és mindnyájunkban etc.*

Exordium

Minekutánna az emberek ez földön annyira megsokasodtanak volna, hogy arról gondolkodának, miképpen kellene élni egymás társaságában, annyira ment és hatalmazott ez az dolog végre öközöttök, hogy ki-ki magát bizonyos birodalom alá vetette, és először is magokat az egész sokaságnak ítéleti és birodalma alá bocsátották. De mivel az üdőnek eltelése és elfolyása után haszontalannak és egyszersmind terhesnek ítélik vala lenni, hogy az egész sokaság összegyűlvén, ki-ki az maga értelmét és suffrágiumát [a. m. szavazatát] kimondaná, azért tetszett az sokaságnak, hogy ez az hatalom vagy egynek, vagy penig több személyeknek adattatnék, az melyből származott háromféle gubernálásnak formája és módja. Az mellyek közül az első neveztek monarchiának, azaz olyan fejedelemségnek, az mely egyedül bírna az egész országgal és tartománnyal. Az másodikot penig neveztek aristocratiának, az holott egynéhány tiszteletes személyek viselték az ország gondját. Az harmadikot penig neveztek democratiának, midőn valamely dolognak eligazítására az egész országnak népe gyűjt öszve. Minekokáért kérdésben forgott ez meg az természetvizsgáló bölcseknél is, hogy ez három uralkodásnak formái közül mellyik volna jobb és hasznosabb, némelylek elmondották jobbnak lenni azt, hogy egynéhány tiszteletes személyek viselnék az ország gondját, némelylek penig azt, hogy akármi dolognak eligazítására gyűlne öszve mind az egész ország népe. De ez egyik sem állhat meg, keresztények, mert az uralkodóknak sokasága között, az hol egyik az másiktól nem hallgat, és nem függhet, semmi jól el nem igazíttathatik. De mégis mindazonáltal jobban értettenek hozzá, az kik azt jóvallozták, hogy egy olyan személy választatnék, az ki az egész országgal bírna, és annak igazságát kiszolgálhatná, mert ugyanis ha az országnak békeségéről, egységéről és mindenek felett való jóváról végeznének, leghamarébb az monarchia igazítaná el azt az dologot. Továbbá sokkal jobb és méltóságosb uralkodásnak firmánya az, az mely az isteni birodalomnak kiábrázolására rendeltetett, az miképpen hogy Ő egyedül mind ez széles világnak teremtője és gondviselője,

hasonlóképpen szükség egynek olyannak tétetni az ország urává, az ki mind tudománnyal, mind pedig jó erkölccsel felruházott legyen, és az kinek mindnyájan alája vetessenek. Azt pedig tudjuk, hogy egy legyen ez nagy világnak Istene és Atyja, az mint ezt bizonyítja Szent Pál az kezünk alatt való szent leveleknek, midőn így szól [Ef 4,6]: *Egy az Isten, és mindeneknek Atyja, az ki mindenek felett vagyon és mindeneken és mindnyájunkban.* Az mely felvött szent leckét hogy jobban és hívebben megérthessük, két dolgokat vizsgáljunk meg, keresztény hívek, csak igen-igen kisdeden.

Propositio

1. Micsodás legyen az Istennek egyessége?
2. Ki legyen ez az egy Isten?

Partitio

Az mellyet minekelőtte cselekedem, az keresztény hallgatóktól csendes és figyelmetes fileket várok.

Az mi azért az első *tesit*[!] illeti, hogy tudniillik micsodás legyen az Istennek egysége, azt mondom, hogy olyan az Istennek egysége, hogy több [44v:] magától való istenek semmiképpen nem mondattathatnak, és az kinek természete semmiképpen meg nem egyez azzal, hogy több magoktól való istenek legyenek. Egynek mondatik pedig mind az zsidóknak, mind pedig az pogányoknak istene, Szent Pál, Rom. 3. 30. [Róm 3,29(!)]: *Avagy az Isten csak az zsidóké, avagy nem Istene-e az pogányoknak is?* Bizony, az pogánoknak is Istene, mert ugyanazon egy Isten igazítja meg az zsidót hitből, és az pogánt hitnek általa. Bizonyos dolog pedig ez, keresztények, hogy ennek az egy Istennek nevezetén az értessék, az kinek mindeneken teljes hatalma vagyon, mert egyébiránt az Isten egy nem lehetne. Midőn pedig az Istent egynek mondjuk, azzal nemcsak azt tagadjuk, hogy több istenek olyanok volnának, az kiknek mindeneken teljes hatalmok volna, hanem annak felette azokat is, az kiknek az hamis vélekedés istenséget tulajdonít, az mellyet bizonyára nekiek az Isten nem engedett. Illyenek, keresztények, az bálványok és több ehhez hasonlók. Továbbá noha az Szentírásban több, és nem csak egy istenről vagyon emlékezet, de mégis mindazáltal helyben marad az Istennek az ő egysége, mert mind azok is ennek az egy Istennek jó tetszéséből tétettek istenekké, így mondatik az Isten állani az istenek gyülekezetében, Psal. 82. 1. [Zsolt 82,1]: *Az Isten áll az istenek gyülekezetiben és az istenek között ítéletet teszen.* 6. [Zsolt 82,6]: *Én mondtam, hogy istenek vattok, és az Magosságbelinek fiai etc.* Továbbá ez nagy, kiterjesztett világnak Teremtőjét csak egynek mondja az Szentírás, Deut. 6. 4. [5Móz 6,4]: *Halljad, Izrael, az mi Urunk, Istenünk egyetlen egy Isten.* Ide járul az is, az hol az Isten úgy mondatik egynek, hogy senki nincsen Isten ökízüllötte [a. m. rajta kívül], Deut. 4. 35. [5Móz 4,35]: *Csak teneked mutatottam pedig meg, hogy tudnád valóba az Urat csak egyedül Istennek lenni, és hogy ökízüllötte nincsen több Isten.* 1. Cor. 8. 5. 6. [1Kor 8,5–6]: *Mert noha sokan mondatnak isteneknek, mind az mennyben, mind az földön, minékünk mindazonáltal egy Istenünk vagyon, amaz Atya, az kitől mindenek vadnak.* Mar. 12. 29. [Mk 12,29], 2. Reg. VII. 22. [2Sám 7,22]: *Ennekokáért felmagasztaltattál, Úr Isten, mert nincsen senki olyan, mint te, és hogy nincsen Isten tekízüllötted.* De továbbá, keresztények, még az józan okosság is

Pars prior

megegyez ezzel, hogy csak egy legyen az mindenek felett való Isten, és hogy senki nem volna Isten, hanem csak az, az ki ettől tétetett volna Istenné. Megismerték ezt, keresztények, még az régi filozófusok is, az kik egy olyan istent, az ki senkitől nem függhet, ilyenképpen mutattanak meg, hogy tudniillik az uralkodóknak sokasága, az mely egymástól nem függhet és nem hallgatna, nem volna jó. Továbbá, az mi tökéletes jó, annak egynek kell lenni, mert az hol egynél több kívántatik, az esztelenségnek jele, mert ha egy elég volna, semmiképpen többek nem kerestetnének.

Továbbá minden keresztének megvallják ugyan azt, hogy egy legyen az Isten, de mégis az Istennek egysége mellett sokan tévelyegnek. Tévelyegnek azok az keresztény emberek, az kik az Istennek egy állatjában három személyeket keresnek, Atyát, fiút és Szentlelket, noha jóllehet, ha egy az Istennek állatja, személye is egynek kell lenni. De ezekkel az okokkal meg nem elégednek, minekokaért kérdezni tőlök, hogy ezek az három isteni személyek valamiben egymástól megkülömböztetnek-e, vagy nem. Ha semmiben meg nem különböztetnek, tehát az Istennek egy állatjában három személyek nem lehetnek, vagy ha megkülömböztetnek, ezt kérdezhetni tőlök, miben különböztetnek meg. Azt felelik, hogy ennek különböztetnek meg, hogy az Atyának az tulajdonítatik, hogy szüljön, az fiúnak az, hogy születessék, az Szentléleknek az, hogy származzék. No, keresztény, ha ez így volna is, mindenneknek előtte meg kell ezt minekünk jegyezünk, hogy az az mindenek felett való Isten, [45r:] az kiben minden magától való, Istenhez tartozandó tökéletességek megtaláltnak. Minekokaért ha ezek az három isteni személyek valamiben egymással megkülömböztetnek, mindenek felett való istenek nem lehetnek. Ez szerént az ő értelmeik szerént, keresztények, még az Atya sem lehetne mindenek felett való Isten, mert minden magától való Istenhez tartozó tökéletességek nem találtnának meg benne, merthogy az Atya nem születnék, nem is származnék, az fiú sem szülhetne[!] s nem is származnék, az Szentlélek sem lehetne Isten, mert nem szülhetne[!], és nem születhetnék. Nem tudom, keresztények, mint felelnek erre az Háromságnak vallói, hanem csak ezt, hogy ez az Istennek titkában elrejtett, és nincsen ember, az ki megtudhassa. Minekokaért ezt nekik hagyván, meg kell azt minekünk tudnunk, és el kell hinnünk, hogy az Isten mind állatjában, s mind személyében csak egy, és ki légyen ez az egy Isten, az második részben bővebben szóljunk felőle.

Pars posterior

Az mi azért leckénknek második részét illeti, hogy ki légyen ez az egy Isten, ez az mindeneknek Atyja. De mondhatná valaki, hogy az Isten ezen az szócskán és, az Atyától megkülömböztetik, de jóllehet, sok helyeken legyen az Szentírásban ilyen szóllásnak formája, mint legközelebb 1. Thess. 1. 1. [1Thessz 1,1]: *Pál és Sylvanus és Timóteus az Thesszalonikabeliek gyülekezetinek: Az Atya Istenben és az Úr Jézus Krisztusban kegyelem néktek és békesség az Istentől, az mi Atyántól, és az Úr Jézus Krisztustól.* Mégis mindazonáltal nincsen itt megkülömböztetésnek formája, mintha azt mondanám, egy az Isten, az ki mindeneknek Atyja. Hasonló szóllásnak formái vadnak 1. Cor. 15. 24. [1Kor 15,24]: *Azután vég leszén, mikoron kezében adja az Krisztus az országot az Atyának és Istennek.* 2. Cor. 1. 3. [2Kor 1,3], Eph. 1. 3. [Ef 1,3], az mely szentírásbeli locusokban nem egyéb értetik az Istennek nevezetén, mint az Atyának nevezeti. Továbbá lássuk meg, ki légyen ez az Atya. 1.) Az, az ki

mindenek felett vagyon. 2.) Az, ki mindeneken vagyon, azaz kinek gondviselése és vigyázása mindenekre kiterjed, és az kinek jósága minden testre kiöntetett, avagy mintegy közötté vagyon mindeneknek segedelmével és gondviselésével, az mine-mű jótéteményt ígér Krisztus urunk is az ő tanítványinak, az kiket széjjel ez világon elküld az evangéliumnak hirdetésére, midőn ezt ígéri, hogy övélek lészen mind világ végezetéig. Az mint megtetszik Mat. 28. 20. [Mt 28,20]: *Elmenvén tanítsátok* etc. 3.) In omnibus nobis. Mindnyájunkban, azaz az ő Szentlelke által mindnyájunkba lakozik, az mellyért is mondatik az mi testünk Isten templomának, 1. Cor. 3. 16. [1Kor 3,16], cap. 6. 19. 20. [1Kor 6,19–20]. És ez az második résznek is rövid és együgyű magyarázatja.

Megtanulhatjuk ebből az leckéből azért, hogy ez széyes világnak mind teremtmője, s mind pedig gondja viselője csak egy, az ki az mi Urunk, Jézus Krisztusunknak Szent Atyja, és az mi üdvességünknek első fundamentuma, az ki egyedül mindeneket magától való hatalommal igazgat és vezérel. Második pedig, [valakik:] valamely méltóságban helyezetttenek, azok mind csak ennek az egy Istennek ő akaratjából és ő tetszéséből uralkodnak.

Doctrina

Igazsága ez tudománynak kitetszik ez szent leckéből, mert azt mondja Szent Pál [Ef 4,6]: *Egy az Isten, és mindeneknek Atyja, az ki mindenek felett vagyon és mindeneken és mindnyájunkba.* 2. Ugyanezent bizonyítja Szent Pál, 1. Cor. 8. 5. 6. [1Kor 8,5–6]: *Mert noha sokan mondatnak isteneknek mind az mennyen, mind az földön, s mert noha sok urak és istenek vadnak, ám minékünk mindazonáltal egy Istenünk vagyon, amaz Atya, az kitől [45v:] mindenek vadnak, és egy Urunk, az Jézus Krisztus, ki által mindenek vadnak* etc.

Veritas

Oka ez tudománynak ez, mert ha több istenek volnának egynél, minthogy az Istennek tulajdonsága az, hogy ő mindenek felett való legyen, senkitől ne függjen, hanem mindenek alája vettessenek, de ha több isten volna egynél, egyik is azok közül Isten nem volna, mert egyik is az másiktól nem függene. Ha pedig függene egyik is, mindenek felett való Isten nem volna, mert az mint mondtam, az Istennek tulajdonsága az, hogy mindenek őtölle függenek, és alája vettessenek, ő pedig senkitől ne függjön. Holott pedig az Szentírás csak az Úr Jézus Krisztusnak Szent Atyjának nevezi, és híjja mindenek felett és egyedül való Istennek lenni.

Ratio

Haszna ez tudománynak: feddés. Megfeddetnek azok az keresztények, az kik elhagyván ezt az egy Istent, az ki az mi Úr Jézus Krisztusunknak Szent Atyja, ragaszkodnak más idegen istenekhez. Illyenek az bálványok, az kik könyörgésekben meg nem hallgathatják, nyomorúságokban nem segíthetik, sem pedig háborúságokban meg nem vigasztalhatják, és az kik az holtakhoz ragaszkodnak, és azoktól várnak segítséget. 2. Megfeddetnek azok is, az kik minden elméjeket és tehetségeket csak arra fordították, miképpen szerezhessék meg magoknak ez világiakat, tobzódnak, részegeskednek, és az kiknek *hasok istenek*, Phil. 3. 19. [Fil 3,19]. De ellenben megvigasztaltatnak az olyan keresztények, az kik megvetvén minden ez világi héjábanvalóságokat, csak ebben az Istenben bíznak, tudván, hogy csak ez szabadíthatja meg minden nyavalyájokból. 2. Megvigasztaltatnak, az kik ennek az Istennek nevéért mindenféle babonaságot, üldözést, tömleceket, vereséget szenvednek, és az kik az igazságért üldöztetnek, Mat. V. 10. [Mt 5,10]. Intetünk

Usus

Redargutio

Consolatio

Admonitio innen, keresztények, hogy midőn látjuk, hogy ez az egy Isten mindennek Iste-
ne legyen, és hogy nem más istenek légyen az zsidóknak, mint az pogányoknak,
ebből szükséges megtudnunk, hogy mindenek az Istent tisztelnie akarják, és is-
mét, hogy ő mindennel jól tenni soha meg nem szűnik. Az melyről tanít Szent
Pál, Rom. 3. 28. 29. [Róm 3,28–29], az holott látjuk, hogy az megigazulást, mely
az Istennek nagy jótéteménye, hűt által mindennek közönségesnek mondja
lenni, mégpenig ilyen fundamentummal, hogy csak egy légyen mindennek
Istene, 1. Tim. 2. 4. [1Tim 2,4–5]. Mégpenig végzi ezt az szóllásnak formáját az
Istennek egysége felől, midőn így szól [1Tim 2,4–5]: *Az ki minden embereket akar
idvezíteni, és hogy az igazságnak ismeretire jussanak, mert egy az Isten etc.*

Conclusio Minekokáért intetünk, hogy minden ez világi múlandó hejábavalóságokat meg-
vetvén, csak ebben az egy Istenben reméljünk segítségre, híjjuk őt és szeressük,
imádjuk, és egy szívvel, lélekkel őtet mint kegyelmes Atyánkot dűcsőítsük, hogy
megerősítsen minket az igaz hűtben, hogy minden késértéseknek és az Sátánnak
is ellentállhassunk, az ki az mi lelkeinknek szent ellensége, és továbbá minket lelki
békességben és egyességben megtartván, amaz boldogságnak részesi lehessünk, az
melyről emlékezik Krisztus Urunk, Matt. V. 9. [Mt 5,9]: *Boldogok az békességesek,
mert ők Isten fiainak hívattatnak.* Úgy legyen.

Declamata Claud. per Jacobum Ajtai

Anno 1697. die 27. mensis Januariis.

Auxiliante Deo. Manu propria.

A világ teremtéséről (Zsolt 33,6)

Ms. U. 1011

[5or:]

Concio Sacra Surgit ex Psal. XXXIII. 6. [Zsolt 33,6]: *Az Úrnak beszéde által lettenek az egek.*

Szent Dávid király, keresztyének, az Teremptő Istennek nagy bölcsességét elszemlélvén magában, így csudálkozik és ilyen szókra fakad ki az nyolcadik zsoltárban: [Zsolt 8,10] [5ov:] *Mű Urunk, Istenünk, mely igen csudálatos az te neved az egész földön.* [Zsolt 8,2] *Ki az te dücsöségedet az egeknek felette magasztaltad.*

Az harmadik [negyedik] versben megjelenti csudálkozásának okát. Mert azt mondja [Zsolt 8,4]: *Látom az egeket, az te ujjaidnak munkáját, az holdat, és az csillagokat, az melyeket te teremtettél.* Szent Dávid király, keresztyének, ezt az Istennek nagyságos munkáját olyan nagynak tapasztalta és ismérte lenni, hogy majd minden zsoltárban csak ezt forgatja, ezt emlegeti.

Sőt, azt mondja a tizennegyedik zsoltárban [Zsolt 19,2–3(!)], hogy *még az egek is ki-kibeszélik ezt az Istennek nagyságos munkáját, az napok kijelentik az sok számú csillagokkal, az éjszakák, akik mindeneket elrejtnek, befedeznek, még azok is beszélnek, emlegetik az Istennek bölcsességét, munkáját.*

Ezt az bölcs munk<áj>át pedig, az egeknek teremtését, azt mondja ugyanezen Szent Dávid király, hogy az Isten csak egy szóval vitte véghez, minden fáradság nélkül, *csak mondotta, s lettenek, parancsolta, és eléállattanak,* Zsoltárkönyvnek 33-dik részében, az 9-dik versben [Zsolt 33,9]: *Mert ő mondotta és löttének, ő porancsolta és eléállattanak, teremttenek.* Ez kezünk alatt való leckében is, keresztyének, ezt forgatja Szent Dávid, ezt bizonyítja, midőn így szól [Zsolt 33,6]: *Az Úrnak beszéde által lettenek az egek.* Amelly szavaiban két dolgot jelent az próféta.

1. Azt mondja meg, mint teremtett az Isten.
2. Mit teremtett. Noha itt több dolgokról is szólhatnánk, de én csak ez két dolgot akarom ez mostani órában röviden megmagyarázni. Legyenek figyelmetesek azért az keresztyének.

Parti

Az elsőről, mint teremtett az Isten, azt mondja az próféta Szent Dávid, hogy az Isten igen nagyságoson, igen méltóságoson teremtett minden fáradság nélkül, mert

De Primo

csak [Zsolt 33,6] *mondotta, és lettenek, parancsolta, és eléállattanak*. Nagy erő ez, keresztények, nagy hatalom. Soha örökké így senki nem munkálkodott. Az ember csak egy-két óráig tartó munkában elfárad, elcsügged. Úgy látszik ugyan, mintha a világi királyok, fejedelmek sem fáradoznának, mert ők csak poroncsolni szoktanak, s ottan mindjárt végben megyen [51r:] minden dolgok, minden szá[n] dékok, akaradjok, nem játszódtatják ők az életeket az félelmes helyeken, tengereken, halálos ütközetekben.

De az is nincs, Istennek hívei, fáradság nélkül, mert ha valóságosképpen nem munkálkodnak is magok, elméjüket nagy gyakorta éjjel-nappal fárasztják, nyughatatlankodtatják. De nem így vagyon, keresztények, az Istenben az dolog, nem fárad az Isten meg sem egy-, sem másképpen, mint az ember. Nem fárad meg az szállásban, nem csügged el az poroncsolatban, sem az elmefárasztásban, mert az Istennek tulajdonképpen nincsen szája, Lélek az Isten. Szent János levelének negyedik részében [1Ján 4,2]: *Az léleknek pedig nincsen húsa és csontja*. Ezen Szent János levelének nyolcadik részében [Lk 24,39(!)] édes Idvezítőnk maga mondja.

Mikoron azért itt az próféta, vagy az Isten az próféta által azt mondja [Zsolt 33,6], hogy *az ő beszéde által lettenek az egek*, emberi mód szerént száll, vévén hasonlatosságot a királyokról, fej[e]delmekről, akik csak poroncsolnak a szolgáknak vagy vitézeknek, s mindjárt meglészen akaradjok, végbemegyén kívá[n]ságok.

Az Isten is ezekhez hasonlítja, keresztények, magát, hogy az meghatározott elméjű, bölcsességű emberek az ő nagyságos munkáját megérthessék, az Szent Dávid királlyal az ő méltóságos dolgain inkább csudálkozhasanak. Így teremtett azért az Isten.

Keresztények, efelől a teremtés felől száll Szent Dávid a leckében rövideden, midőn azt mondja [Zsolt 33,9]: *Az Úrnak beszéde által lettenek, az Úrnak poroncsolatjára állottanak elő*. Eddig vagyon keresztények az első résznek magyarázatja.

Lássuk meg immáron, Istennek híve, azt is, mit teremtett az Isten ilyen nagyságoson, ilyen méltóságoson? Melly leckénknek második része.

De Secundo

A másodikról, mit teremtett az Isten, azt mondja a próféta Szent Dávid [Zsolt 33,6]: *Az egeket teremtette az Isten*, azt mondja, az egeknek ellenébe a föld tétetik, az egekben az angyalok vadnak, az földön az emberek, azért az Isten az egekben az angyalokat, az földön az embereket és egyebeket teremtett.

De itt, keresztények, bővebben is kiterjeszkedhetnénk, ha azt mind meg akarnók vizsgálni, amit az Szentírásmagyarázók feltesznek: Micsoda materiából teremtette az Isten az egeket vagy az világot? Semmiből, vagy valami elegyes zűrzavarból, egy szempillantásban, vagy hat esztendő alatt, amint némelyek állítják.

Én az Szentírás mellett, az Istennek beszéde mellett megmaradok, bátorságosabb emellett maradni, egyéb haszontalan elméknek fitogtatásánál.¹⁶

Szent Dávid próféta azt mondja itt a leckében, hogy [Zsolt 33,6] *az Isten teremtette az egeket*, Mózes pedig ez teremtésnek hűséges [51v:] leírója, világosan írja, hogy az Isten hat nap teremtette a világot, a hetediken megnyugott [a. m. meg-

¹⁶ *fitéltatasánál (tollhiba)*

nyugodott], és azt megszentelte, azaz többet nem akart teremteni annál, amit a hat napok alatt teremtett [1Móz 2,1–4,10]. Ezt az teremtést emlegeti a Szent Dávid király itt a leckében, ezért elmélkedik az nyolcadik zsoltárban is [Zsolt 8]. Eddig vagy a második résznek is rövid magyarázatja.

Tudjátok azért immáron, keresztények, micsoda dücsőségesen teremtett az Isten, csak egy szava által. Értitek azt is, mint teremtett ilyen méltóságosan. Vegyetek ilyen tanúságot már, keresztények, ebből az leckéből a tü lelketeknek üdvességére és megszorodott szíveteknek vigasztalására.

Minden tü örömtők, gyönyörűségtek, vigasz<ság>talástok csak az Istenben legyen, aki az egeket teremtette. Igaz, a tudomány a leckében van, az tudománnak oka ez, mert csak az Istenben van a tökéletes öröm, gyönyörűség. Eszekbe vészték ezt az zsidók, mikoron az szomorú rabságban a pogányok közt voltak, mert ők semmiben nem találnak gyönyörűséget, vigasztalást magoknak ezen az egeknek teremtő Istenen kívül [a. m. kívül], csak ebben helyhezthették ők minden örömet, minden gyönyörűségeket.

Oktattok azért immáron tü is innen, keresztények, arra, hogy megtudjátok, ki legyen a tü reménségeiteknek célja, akiben mindennemű örömtöket, gyönyörűségeket vethessétek, akiben mind<en> életetekben, halálotokban bízhatatok.

Ne folyamodjatok a világi fejedelmekhez, ne bízzatok a királyokban, az mint Szent Dávid mondja az nyól[c]vanötödik zsoltárban [Zsolt 146,3–4(!)], mert ezek is meghalnak, elmúlnak, mint egyéb emberek. Mikoron itt Szent Dávid király a fejedelmeket említi, azt akarja jelteni evvel, hogy senki egy emberben se bízzék, mert azok nem teremtették az egeket, e' hozzájuk nem fér, valakikhez azért ez hozzá nem fér, nem kell azokba bízni.

Mit gondolnak hát azok, akik kincsekben, gazdagságokban bíznak? Hun maradnak meg azok, az kik a megholtakban helyheztetik bizodalmokat? Elmúlnak ezek, semmivé lesznek. De boldog az, aki bízik az Istenben, akinek segítője a Jákob Istene, aki a mennyet, földet teremtette. Ez, keresztények, Szent Dávid király szava, azokat mondja ő boldogoknak, akik a Jákob Istenében bíznak.¹⁷

Vegyetek vigasztalást azért, szerelmes atyámfiai, tü ez szent leckéből, akik nem ez világi gazdagságokban, kincsekben bíztok, hanem a Jákobnak Istenében. Vegyetek vigasztalást, mondom, keresztények, és ügyekeztek, hogy ebben az bizodalomban, ebben a reménségben mindvégig állhatatosok lehessetek, mert *ennek a hűtnek végén van az életnek koronája*. Mennyei jelenésről írott könyvnek második részében, a tizedik versben [Jel 2,10]: *Légy hű mindhalálig, és néked adom az életnek koronáját*. Amen.

Doctrina

*Veritas
Doctrinae
Ratio*

Redargutio

Consolatio

*et
Commonitio*

Habita a Michaele H. Dersi

¹⁷ *bíz*ik (tollhiba)

ZILAHÍ MIHÁLY

Az egy Istenről (Mt 28,19)

Ms. U. 1011

[117r:] Concio ex Matth. 28 v. 19. [Mt 28,19]: *Euntes docete omnes gentes.*

Hieron nevű siracusai királyról írja Cicero,* hogy az isteni dolgok ismeretét szomjúhozván, eleiben hívatá Simonides filozófust, és azt kérdé tőlle: Micsoda az Isten? Az okos ember üdőt kére, hogy gondolkodás után mélyebb és értelmesb választ adhasson. Mikor az feleletre rendelt napok elfolytak vala, ugyanazon kérdést újíta az király, de Simonides üdőt vontatván több napokat kívána gondolkodásra. Mind addig célozá[?] tovább-tovább feleletit, hogy végre megvallá igaz okát hallgatásának, azt mondván, hogy mivel többet gondolkodik, annál világosban tapasztalja, hogy elméjét és nyelvét fellyülhaladja annak kimondása és meggondolása. Ugyanezent cselekedte Thales filozófus Croesus király előtt, az mint Tertullianus írván hagyta.** Okos és méltó cselekedet volt ez az világ bölcseitől, mert az Istennek egyik attribútuma az, hogy megfoghatatlan az emberi gondolatától, megfoghatatlan az emberi szemtől, 1. Tim. 1. 17. [1Tim 1,17], azaz olly nagy az Isten, hogy meggyőz és fellyülhalad minden értelmeket. Azért gondolj mennél nagyobb hatalmat, méltóságot, bölcsességet, édességet gondolhatsz, soha az Istennek tökéletes felségére nem juthatsz, mert mindannál, az mit gondolsz, végetlenül[!] nagyobb az Isten. Erre nézve mondja az bölcs [Sir 43,33], hogy ha minden tehetségünket is az Isten dicsíretire fordítjuk, nagyobb Isten minden dicsíretnél. Utánaveti [Sir 43,34], hogy abban ne fáradjunk, hogy értelmünkkel Istenünk mivoltát felérjük, mert megfoghatatlan az ő felsége. Ezen[t] jelenti Szent Pál, mikor azt írta, *lucem inhabitat inaccessibilem az Isten olly fényességben lakik, mellyhez nem közelgethet elménk*, 1. Tim. 6. 16. [1 Tim 6,16]. Meggyünk [a. m. Mit tegyünk] hát, keresztyének, mivel az Istennek mivoltát úgy, az mint van, által nem érthetjük, ki nem mondhatjuk. Semmit ne tudjunk, ne szóljunk-e órolla?

Igenis tudnunk és szóllanunk kell órolla, mert az mint az pogány bölcs mondja: jobb és becsebb akármí keveset tudni az Istenről, hogysen ez világi mélységes dolgoknak akármíemű értelmével bővölködni.*** Hogy azért, keresztyének, az

* CIC. *Nat. D. I.* 60.

** TERT. *Ad nat. II.* 2.11.

*** ARIST. *Part. an.* 1.5.

Istenről valamit tudjunk, szükséges, hogy amaz filozófussal, minden héjábanvaló gondolatoktól elvonván magunkat, teljes tehetségünk szerént értekezzünk az Istentől, megvizsgálván Krisztus Urunknak amaz szavait, melyeket hallotok az elolvasott igékben [Mt 28,19]: *Elmenvén tanítsatok minden népeket, [117v:] megkeresztelvén őket az Atyának, fiúnak és Szentléleknek nevében.*

Melly igéket hogy jobban megérthessünk, lássuk meg elsőben, ki legyen az Isten. 2. Ha egy legyen, vagy többen legyenek. Míglen ezekről szóllok, legyetek éberek az hallgatásban.

Partes duae

Az első, az mi illeti, azt olvassuk az Szentírásban, hogy az az Isten, az ki az mennyet és földet teremptette, *vel qui est*, avagy *az ki*, és öküvülle senki nincsen. Mózes második könyvének harmadik részében, az 4. versben [2Móz 3,14(!)]: *Non est alius extra te*, 1. Reg. 2. 2. [1Sám 2,2]. Ő egyedül király, ő egyedül igaz mindenható, örökkévaló. *Solus bonus Rex, solus iustus, omnipotens, aeternus*. 2. Malach 1. vs 14. [2Makk 1,24–25(!)], ő egyedül jó, egyedül halhatatlan. Mar 4. 18. [Mk 4,18], 1. Tim 6. 16. [1Tim 6,16]. Mert magától és természet szerént oly felséggel és méltósággal vannak Istenben ezek az tulajdonságok, hogy ahhoz képest az egyéb teremtettt állatok jó volta és halhatatlansága jósnak sem mondatik. Továbbá végtelennek nevezi az Istent a Szentírás, mert sem hely, sem üdő, sem mérték őtet meg nem határozhatja. Psal. 144. 3. [Zsolt 144,3]: *Magnus est, et non habet finem*. Nagy az Isten, vég nélkül való. *Idem ipse est et anni eius non deficient, ugyan őmaga és az ő esztendei el nem fogynak*, Psal. 101. 28. [Zsolt 102,28]. Vénséget és erőtlenséget nem szenvednek régi idei. 1. Tim. 6. 16. [1Tim 6,16]: *Solus habet immortalitatem, hanem csak egyedül vagyon halhatatlansága*. Helye végtelen, mert nincs hely, az mely őtet megmérhesse avagy megfoghassa. *Coelum et terram implet*, Jerem. 23. 29. [Jer 23,29] Az eget és az földet betöltötte, jelen vagyon mindenütt, de úgy, hogy őtet az egeknek egei meg nem környékezhetik, 3. Reg. 8. 27. [1Kir 8,27], hanem magasabb az egeknél, mélyebb a pokloknál és őhozzá képest minden víz egy marakni, minden ég egy arasznyi. Bölcsessége végtelen, mert általért mindeneket. *Omnipotens est*. Mindenható, mert az mit akar, megcselekedheti. Végezetre nem csak tanácsában és akaratjában, hanem teljes mivoltában *immutabilis ut ipse dicit*. Az mint maga mondja, megváltoztathatatlan. *Ego Dominus et non mutor, Én, Úr Isten, meg nem változom*. Mal 3. 6. [Mal 3,6] *Non est Deus ut mutetur*, nem olyan az Isten, az mint az ember, hogy elváltoztassa ígéretit, Num 25. 19. [4Móz 23,19(!)].

Ezekből érthetjük, keresztyének, és megtanulhatjuk, ki legyen az Isten, tudniillik, az az, ki az mennyet és földet, [118r:] és ezekben lévő minden állatokat teremptett, és micsoda fogyatkozás nélkül. Ez leckém első részének rövid magyarázata.

Pars 2.

Lássuk immár, ha egy legyen-e, avagy három, az mint némelly keresztyének állítják. Azt mondja erről az Szentírás, Deut. 6. 4. [5Móz 6,4]: *Dominus Deus noster unus est*. Az *mi Urunk Istenünk egy Isten*. *Nullus est Deus nisi unus*. Nincsen sokkal több Isten, csak egy. 1. Cor. 8. vs. 4. [1Kor 8,4]. [Mk12,32] *Non est alius praeter eum*, Deut. Jo. 3. 5. [5Móz 4,35(!)]. *Nincsen több öküvülle*. Esai. 44. 6. [Ézs 44,6]. *Absque me non est Deus*. Nincsen több Isten énrajtam kívül. Psal. 80. 9. [Zsolt 80,10(!)] *Non erit Deus recens*. Nem lehet új Isten. *Énelőttem nem volt Isten, énutánam sem leszen*,

azt mondja Ézsaiás által a nagy Isten [Ézs 43,10]. Amaz bölcs pogány, Aristoteles igazán tanította és tudta, hogy egy Istennél több nem lehet, mert az hol sok úr poroncsol, ott jó rendtartás nem lehet. Az világ vezérlésében pedig csuda rendtartás vagy. *Unus Ergo Princeps*.^{*} Csak egy vezérő ura van hát ez világnak, mert az hol az urak többen vadnak, azoknak értelme s akaratja és hatalma különböző, tehát egyik akaratja ellenkezik az másik akaratjával. Egyik tehetsége ellene állhat az másik hatalmának, és így erőtlenségek, fogyatkozások, visszavonások és hadakozások lehetnek közöttük, mint amaz pogányok isteneiről írják, hogy sokszor egyben kaptanak [a. m. összekaptak] és megverekedtenek. De mondhatnád itt, keresztyén ember, hogy hiszen az Krisztus is Isten. Gyakor helyeken Istennek nevezi az Szentírás, azért nem csak egy Isten vagy. Jól vagy, keresztyén, Isten az Krisztus is, nem tagadjuk, de nem örök Isten, mert önnönmaga mondja az Szent Isten, Psal. 8. [Zsolt 82,6–7]: *Ego dixi dii estis sed sicut alii homines moriemini, én mondtam, Istenek vadtok, de miképpen egyéb emberek meghalnak, tő is meghaltok*. Ha az Krisztus azért, hogy az Szentírás Istennek nevezi, örök Isten volna, következnie innét az, hogy minden tisztviselő, bírák, polgárok Istenek volnának, mégpenig örök Istenek. Mert, az mint feljebb meghallátok, az Szentírás Istennek nevezi az tisztviselőket is. Továbbá nem mondhatja azt is, hogy örök Isten, mert az örök Isten senkitől semmit sem vött, senkinek nem esedezett. Az Krisztus pedig maga mondja, Joh. 14. v. 28. [Jn 14,28]: *Proficiscor ad patrem quoniam pater major me est*. Az Atyához megyek, mert az Atya nagyobb énnálamnál. Másodszor feje az Krisztus, 1. Cor. XI. 3. [1Kor 11,3]: *Akarom pedig, hogy ezt tudjátok, hogy az Krisztus minden férfinak feje. Az asszonyi állatnak pedig feje az <Krisztus> férfiú, Krisztusnak feje pedig az Isten*. Harmadszor, az Krisztus az ő Atyjának cselekedte akaratját. Joh. 4. 34. [Jn 4,34] azt mondja az Krisztus: *Az én eledelem ez, hogy annak akaratját tegyem, az ki engem elbocsátott, és elvégezzem az ő dolgát, az ő akaratját*. Peniglen az ő Atyja akaratja [118v:] alá vetette, Matth 26. 39. [Mt 26,39]: *Pater mi si possibile est abeat a me poculum istud veruntamen non ut ego volo sed ut in*. Atyám, ha lehetséges etc.

Mindezekből az szentírásbeli bizonságokból megtetszik, hogy nincsen több örök Isten, hanem csak egy, mert az ki olyan, hogy önállónál nagyobb vagy, másnak akaratját cselekedti, és az ő akaratjának alá akaratját veti, az semmiképpen örök Isten nem lehet. Az Szentleket pedig az mi illeti, az soha az Szentírásban Istennek nem mondatik, hanem Istennek erejének. Haszontalan, keresztyének, azoknak értelmek és tanítások, az kik három Istent hisznek, mégpenig állatjában egynek, személyében háromnak, és azt mondják egymástól eloszolhatatlannak. Micsoda értelmek vagy, keresztyének, az illyeneknek, azt csak az józan okosság is megmutatja, hogy csak hívság azoknak értelmek, mert ha ez három személy, az mint ők mondják, állatjában egy, mégpenig egymástól eloszolhatatlan, következik, hogy mint az Atya, mind az fiú, mind az Szentlélek megfeszítettének. És ez is az leckém második részének rövid magyarázatja.

^{*} ARIST. *Metaph.* 12.10.

Az melyekből értheted és megtanulhatod, keresztyén ember, ki legyen az Isten, és hogy egy legyen, nem több, mert akár mint tétovázzanak, de sohasem az Szentírás többet előnkben nem ad. Egy azért az örök Isten. Igazsága ez tudománnak megtet- szik az elolvasott leckéből, Krisztus Urunk szavából, az holott így szól [Mt 28,19]: *Elmentvén ta etc.*

Doctrina

Oka pedig mi legyen, tudniillik ez, mert ott az Szentírás nem úgy adja előnk- ben, mint az velünk ellenkezők erősítik, hanem hogy megismerjük az Atyát egye- dül, magától való Istennek lenni, az ki soha senkitől semmit sem vött, hanem ő ad mindeneknek mindent, az kinek soha kezdete nem vala, soha vége sem leszen. Az Krisztus[t] pedig megismerjük Istentől elküldetett Messiásnak lenni, és az Szent- lelket is Istennek erejének lenni. Melly dolog így lévén, bizonyára vétkeznek azok az emberek, az kik az Szentháromságnak nem találják semmi nyomát az Szent- írásban, mégis három Istent hisznek. Nem elégedvén azzal, az mit az Szentírás előnkben ad, hanem emberi találmányokkal és tradíciókkal, hívságos magyará- zatokkal rútolják és ferteztetik az Istennek profétáitól és apostolaitól előnkben adatott Szentírást. De ellenben vigasztaltatnak mindazok, az kik az prófétáktól és apostoloktól kiadatott Írást igazán vallják és hiszik, semmi emberi találmányok- nak s haszontalan tradícióknak helyt nem adnak, hanem az Krisztusnak nyom- dokát követvén mindenekben. Mert így lelkeknek idvességet nyernek, övék leszen az mennyeknek országa. Intettetnek innét minden keresztyének, hogy minden hejábanvaló értelmektől magokat elvonván higgyenek abban az egy Istenben, az mennynek, földnek teremőjében, az kinél több magától való Isten nincsen, az ki egyedül bölcs, hatalmas, mindenható, tudván bizonyosan azt, hogy valaki az szerént hiszi, az mint az próféták és apostolok, és önnönmaga is az Úr Jézus Krisz- tus előnkben adta, nem vétkezik semmit, hanem az Krisztus nyomdokát követi. Követvén pedig az Krisztusnak nyomdokát, elnyeri az mennyei meghervadhatat- lan koronát, mellyet Isten őfelsége adjon mindnyájunknak. Amen.

Veritas ratio

Redargutio

Consolatio

Munitio

*Declamata per me Michaellem Zilaki
Anno 1698. die 4. May*

A mennyeknek országáról (Mt 7,21)

Ms. U. 976/2

[34r:]

Auxilium nostrum sit a' Domino qui fecit Coelum et Terram, Amen!
Concio. S. Matth. VII. v. 21. [Mt 7,21]: *Nem minden, aki azt mondgya énnékem, Uram, Uram, mégyen bé a mennyeknek országában, hanem az ki az én Atyámnak akarátját cselekeszi, ki a mennyekben vagyon, a' mégyen bé a mennyeknek országában.*

Exordium

Helyes, de igen igaz mondás: *Per aspera ad astra*. Az magas helyekre nehéz utakon mehetni, az mellyel azt akarták a bölcsek jelenteni, hogy mentől szebb, hasznosabb s drágalatossabb valamelly dolog, annál nagyobb munkát kíván az emberektől annak megszerzése, végben vitele és megnyerése. Az melly, ha valamihez hozzá illik, hozzá illik bizonyára a mennyeknek országához. Mert az miképpen hogy nincs nagyobb, hasznosb, s drágalatossabb dolog s méltóságosabb jó annál, úgy nincsen, amihez az ember nagyobb munkával juthasson, mint ahhoz, tudniillik a mennyeknek országához. De meg ne rettenj, keresztény hallgató, ennek a mennyországának nehéz útjától, mert nem mindennek nehéz oda bémenni. Vedd eszedben, mit mondok! Kétféle emberek akarnak mennyországban bemeni. Némelylek igen könnyű terüvel [a. m. teherrel], ez világi dolgokról való megmeredéssel[?] akarnak bémenni a mennyországban, mint a Tanítványok, akik azt mondják vala Krisztus Urunknak [Mt 19,27]: *Mi mindenünket elhattuk, s immár mű leszén műnéküink?* Felel Krisztus urunk, azt mondja [Mt 19,28]: *Amaz újjonnan születéskor, mikor ülend az embernek Fia az ő dücsőséges székeiben, tii is ültök tizenkét székebben, és megítélitek Izraelnek tizenkét nemzetségét.* Az ilyeneknek nem nehéz, sőt édes, gyönyörű és igen könnyű bémenni a mennyeknek országában. De vannak, keresztény hallgató, olyan emberek is, kik ez világnak igen sok javival felette megterhelhetve akarnak bémenni oda, úgy, hogy ez világnak is örömost szolgálának, mégis be akarnának menni mennyországban is (az melly lehetetlen, mert senki két úrnak nem szolgálhat). Az mint erre igen szép példa amaz ifjú gazdag, Matt. 19. [Mt 19,17], aki midőn kérdené Urunkat, hogy ő mit cselekedjék, hogy üdvességet nyerhessen, azt feleli üdvözítőnk, hogy *Si vis ingredi in vitam serva mandata*. Mond erre az ifjú: Mindezeket az én ifjúságomtól fogva megtartottam. Mond ismét Üdvözítőnk [Mt 19,21]: *Ha ugyan tökéletes akarsz lenni, add el, az mid*

van, és oszd a szegényeknek, s lésszen tenéked kincsed a mennyországban. Az mellyet ne úgy érts, keresztyén hallgató, hogy úgy mondotta volna édes üdvezítettök, hogy teljességgel semmit ne hagyjon magának, hanem mindenét ossza a szegényeknek, hanem úgy, hogy mivel ő nekik sok és felettevaló kazdagsága vala azon kívül, akivel magának szükségét béérné, ami volna, osztogatná a szegényeknek. De mégis azon ő igen megszomorodván, elméne. Az ilyenek csak magok mutogatásával, szóval, és nem cselekedettel akarnak üdvezülni. Az melly igen nehéz dolog, az mint feljebb mondtam. Azért mondja édes Üdvezítettök, s ilyen dologra való nézve prédikálja, hogy [Mt 7,21]: *Non omnis qui dicit mihi, domine domine* etc.

Az melly igéknek, hogy jobb móddal való értelmét vehessük, csak igen röviden két dologról kell szorgalmason értekeznünk:

1. Mi legyen bemenni a mennyeknek országában?
2. Kik mennek oda be?

[34v:] Elsőben azért bemenni a mennyeknek országában az Szentírásnak folyása s rendi szerént annyit teszen, mint üdvezülni, az mint ez megtetszik Szent Matt. 25. 34. [Mt 25,34] részéből, az holott üdvezíteni akarván ez világnak igaz ítélő Bírása az híveket, így szólítja meg: *Venite, benedicti Patris* etc. Mi legyen pedig üdvözülni, és melly megbecsülhetetlen, drága, jó dolog legyen az üdvesség, könnyebb meggondolni, hogysem kimondani, mert azt szem nem látta, fül nem hallotta, emberek szívek gondolatjában fel nem ment. És ha talám Szent Pállal az harmadik égben ragadtatnánk is, egyebet nem tudnánk mondani felőlle, hanem csak azt, hogy olyan dolgokat láttunk, melyeket ki nem mondhatunk.

Mindazonáltal, hogy ez a nagy, drága jó teljességgel homályban ne lenne mielőttünk, sok drága nevekkal és szép hasonlatosságokkal rajzolta és ábrázolta ki az Istennek Lelke az Szentírásban, mert nevezi néha az Istennel és a Krisztussal való társaságnak, az mint ez 1. Joh. 1. v. 3. [1Ján 1,3] kitetszik, néha életnek, Matt. 19. 5. [Mt 19,5], néha örök életnek, Joh. 12. 3. [Jn 12,3], néha életnek koronájának, Apoc. 2. [Jel 2,10], néha elrejtett kincsnek, Matt. 13. 44. [Mt 13,44], néha vacsorának, Luc 14. [Lk 14], néha menyegzőnek, Matt. 25. 10. [Mt 25,10], és több drágalátos nevekkal is nevezi, de hogy mindezeket elhagyjuk, az kezünk alatt levő leckében mondja Üdvezítettök országnak, mennyeknek országának. Nem azért nevezi pedig Üdvezítettök országnak, hogy ott a mennyekben szintén olyan országok és tartományok volnának, mint itt a földön, hanem azért, hogy igen szép hasonlatossággal mutató, hogy az mi itt van az földön, a földi országokban, a' vagyon¹⁸ oda fel a mennyeknek országában, noha sokkal külömb és tökkélettebb mértékben, mert az miképpen az földi országokban sok szép városok vannak, úgy a mennyeknek országában vagyon amaz mennyei új Jeruzsálem, akiről azt írja amaz mennyei titkokat kibeszéllő Szent János, Apoc. 21. [Jel 21,2], hogy annak az ő fundamentumi drágakövek, kapui válogatott gyöngyök, utcái és épületi merő aranyak, és olly fényesek, mint a tiszta kristály. Amellyet mindazonáltal nem úgy kell értenünk,

¹⁸ a vagyon a vagyon (szóismétlés)

mintha a mennyországban kövek, gyöngyök vagy aranyak volnának, hanem inkább úgy, hogy amennyivel drágább és méltóságosabb a drágakő az utcán heverő köveknél, a drága gyöngy a vízi buboréknál, a simmerezített arany [a. m. finoman hevített arany] az rozsdás vasnál, a fényes és világos kristály a setétes és homályos cserépnél, annyival drágálatosabb vagy még sokkal inkább a mennyeknek országa ez földi minden országoknál.

Micsoda és melly boldog ország lehet hát ez? Meggondolhatjátok, keresztény hallgatók, mindazonáltal mégis, hogy ennek bővebben és jobban megtudhassuk boldogságát, azt kell megjegyeznünk, micsoda dolgok szoktak ez földi országokat boldoggá és boldogtalanná tenni. Hallgass rá, keresztény hallgató! Két nagy dologban áll akármely országnak ez földi boldogsága, vagy boldogtalansága, tudniillik a békességben és a bőségben. Mert valamely országban mind a békesség, mind a bőség megvagyon, boldog ország az, akiben pedig nincs, az igen boldogtalan.

Függ pedig ez mind a kettő kiváltképpen három dologtól. Ez [35r:] a bőség a földtől, a békesség a királytól és a föld népitől. A királyban megkérve, hogy bölcs, hatalmas és jó legyen, mert ha bölcs leszen, mind ellenségének praktikáját könnyen áttallátja s eltartóztatja, mind pedig országát szépen igazgatja. Ha hatalmas leszen, mind külső s belső ellenségen könnyen diadalmaskodik. Ha jó leszen, mind árvának, özvegynek, gazdagnak, szegénynek, boldognak, boldogtalanak etc. igazságát fogatkozás nélkül, híven s igazzan kiszolgáltatja, és mindezekben, az mi az országnak közönséges jóvát és hasznát s békességét nézi, azt cselekedti, műveli és munkálkodikja.

A föld népében megkérve, hogy a' sok legyen, és hogy a sok egyes [a. m. egységes] legyen, mert ha sok leszen, az ország igen erős leszen, ha egyes leszen, semmi háborúság és bontakozás egymás között nem leszen. Megkérve, hogy engedelmes és szófogadó legyen, mert ha engedelmes leszen a királlyal, akármely nagy dolgot könnyen végben viszen.

A bőség kiváltképpen függ a földnek termékenységétől, amely, ha mindent bővön terem, nem kényszerítetik a föld népe idegen népektől koldulni teste táplálására való eledelt és ruházatot. Keresztény hallgató, boldog ország hát a mennyeknek országa, mert abban mind a békesség, mind a bőség megvagyon minden fogatkozás nélkül. Megvagyon a békesség, azt mondja Szent Pál Rom. 14. [Róm 14,17]: *Regnum Dei Pax est.* Miért? Mert ennek királlya bölcs, mindenható, hatalmas és egyedül mindenek felett való jó, ő maga a minden királyoknak királlya, az hatalmas és felséges Isten. Ennek az országnak népe igen-igen sok, és egyetértők, engedelmesek és szófogadók. De kicsodák azok? Mindnyájan, valamennyi szentek világ kezdetitől fogván voltak, vannak és lesznek ezután is, az Isten fia, a patriarchák, a próféták, apostolok, szent mártírumok és a töménteni [a. m. töménytelen] ezer angyalok. Ennek az országnak földje igen termékeny, mert az Isten abban mindenekben minden, és azért akik odamennek, nemcsak megelégednek minden jókkal, hanem ugyan kifolyólag bővelkednek minden dicsőségnek gyönyörűségével, az mint Ézsaiás nevére névezetett könyvének 66. [Ézs 66] kiteszi. De keresztény hallgató, nemcsak országnak mondja édes Üdvezítőnk, hanem ugyan mennyeknek országának nevezi [Mt 7,21], *a mennyeknek országában*, így szólván. Az mellyel

Rom. 14. v. 17.

Esa. LXVI.

nem egyebet akar jelenteni, hanem azt, hogy amiképpen sok garádicsokkal szebb és méltóságosabb a fejünk felett való ég a lábunk alatt való földnél, úgy sok grádicsokkal szebb, dücsöségesebb és méltóságosabb a mennyeknek országa az földi minden országoknál. És miképpen hogy az ég tiszta napnak sugaraival és a szépen szikrázó, ragyogó színnel tündöklő csillagoknak világosságával, mint annyi drága gyémántokkal tündöklő cifráztatott mennyezet ugyan ragyog és tündöklök, úgy a mennyeknek országa a sok és külömb-külobbféle drága lelki kincsekkel ugyan mérték felett bővelkedvén ragyog és fényeskedik etc. etc. *Sufficiat de Priori*. [35v:]

Lássuk meg immár másodszor, kik mennek oda bé, tudniillik a mennyeknek országába. Áhítatos buzgósággal tudakozódik az Istennek szent embere, a koronás próféta, Szent Dávid Psalm. 15. [Zsolt 15,1] résziben, így szólván: *Kicsoda megyen be, és kicsoda lakozik az Istennek Szent Sátorában az örök boldogságban?* Az melly kérdésre megfelel önnönmaga a szent próféta, s azt mondja [Zsolt 15,2]: *Aki tökéletességgel jár és igazságot szólt.* Krisztus Urunk is, aki nem csak próféta, hanem ugyan ajtó és út az örökkévaló boldogságra, nemcsak azt mondja meg, hogy ki megyen be, midőn így szól [Mt 7,21]: *Non omnis* etc. Hanem azt is megmondja, ki nem megyen be.

Pars posterior

Fontoljuk és forgassuk meg azért ez két dolgot [Mt 7,21]: *Non omnis qui* etc. Ez az szó, *nem minden*, se be nem foglal magában mindeneket, világos dolog magyarázat nélkül, hogy penig ki nem rekeszt mindeneket, megtetszik a szólásnak formájából, mert mikor azt mondjuk, nem mind szentek azok, kik a templomba mennek, tehát nem azt mondjuk, hogy senki azok közül vagy nem szent vagy nem igaz, hanem azt, hogy nem mind szentek ugyan, de szent is vagyon azok között. Hasonlóképpen, midőn Urunk azt mondja a kezünk alatt levő leckében, *nem minden az* etc., nem úgy kell értenünk, hogy senki is azok közül, akik azt mondják neki, *Urunk, Urunk*, nem üdvezül, hanem úgy, hogy valaki ugyan üdvezül, de nem minden. Miképpen lehessen penig, hogy némelyek azok közül, akik azt mondják, *Urunk, Urunk*, üdvezülnek, némelyek penig nem méltó[k] vizsgálásra, értsd meg, keresztény hallgató. Úgy tudniillik, hogy aki azt mondja öneki, *Urunk, Urunk*, annakutána tovább megyen, és az Istennek akarattját cselekeddi. De vallyon mit ért édes Idvezítettök ezen a szólásnak formáján, ezen a megkettőztetett mondáson, *Urunk, Urunk*, azt igen könnyű megtudnunk, hogyha annak eredetét megvizsgáljuk. Vötte ezt édes Idvezítettök az hamis prófétáktól és doktoroktól, az kiknek szokások, hogy az Istenről és Krisztusról sokat szóval kiabálnak, és annak nevével csaknem minden utcákat, templomokat és szent helyeket telitöltenek, de magok azonközben üresek minden jó cselekedetektől. Megtetszik ez az elolvasott lecke előtt való 15. versből s a következőkből is, az holott az[t] mondja Üdvezítettök a népnek [Mt 7,15–20]: *Attendite a falsis Prophetis*. Megmondja, miről ismerjék meg őket, tudniillik az ő gyümölcsökről, mert semmi jó gyümölcsöt nem teremnek, amellyet midőn megmondott volna, utánna veti a kezünk alatt levő leckét, így szólván [Mt 7,21]: *Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine* etc. Mintha azt mondaná: Tudom, hogy az hamis próféták az isteni dolgoknak beszélésében meg nem némulnak, hanem énróllam és az én Atyámról hangosan és hatalmasan kiáltanak, de abból senki példát ne vegyen magának, mert ők csak szájjal szentek, de szívek-

Doctrina kel és cselekedetekkel távol vannak az Istentől. *Hactenus de posteriori*.[†] Az honnét megtanulhatjuk azt, hogy nemcsak szó által, hanem az Isten parancsolatinak cselekedése által üdvezülhet az ember. Igazsága az leckében vagy on, repete textum.

Veritas et Ratio Ratio. Oka, mert a mennyország jutalom és bér, annak mondja maga Krisztus Urunk Szent Máténak 5. részében, 12. [Mt 5,12]: *Gaudete et exultate quoniam merces vestra copiosa est in caelis*. Ha azért csak ez földi bérhez nem juthat az ember csak szóval s magaaajnló ceremóniákkal, mennyivel inkább lehetetlen, hogy a parancsolatoknak cselekedése nélkül üdvezüljön valaki. Haszna ez tudománnak a mennyország: *nem minden, az ki* etc. Vigasztalhatják magokat, valakik nemcsak szóval, hanem cselekedettel együtt tisztelik az Istent. Ellenben pedig valóban meg-gondolják azok az emberek, mit cselekszenek, akik csak ez szónak erejével, *Urunk, Urunk*, akarnak maguknak üdvességet nyerni. Illyenek pedig azok, akik azt mondják, hogy az Isten őket változhatatlanul elrendelte az örök életre, és már a Krisztus is érettek eleget tölt <már>, azért nem kíván Isten semmi jó cselekedeteket tőlök, ezek igazán csak azt mondják, *Uram, Uram*. De azzal bizonyára semmit nem használnak, [Mt 7,21] *mert nem minden, aki azt mondja énnekem, Uram, Uram* etc. caetera prudentiae lectoris benevoli committo. Mindezeket azért így értvén, keresztény hallgató, tudhatjátok immár, <melly> mi legyen bemenni a mennyeknek országában, és melly boldog dolog legyen az, ki oda mehet. Azért az miképpen a Krisztustól tanult imádságunkban szóval, úgy cselekedettel is mindennap mondjuk: *Fiat voluntas tua*. És megvetvén valójában azoknak akaratjokat, kik az földön vannak, ügyekezzük annak akarattját tenni, ki a mennyekben vagy on, hogy ő is, mint kegyes Atya fiát, innen az földről bévigyen a mennyeknek országában. Amen!

David Francisci
Anno 1704

AJTAI GYÖRGY

A teremtő Istenről (Mal 3,6)

Ms. U. 976/2

[186r:]

Concio Sacra in nomine Domini surgit.

Ex Prophetia Malachiae cap. III. v. 6. [Mal 3,6]: *Ego Dominus et non mutor.*

Nincsen, Istennek hívei, nagyobb dolog, az mi a Teremtő Istent az teremptett állattól, az igaz, igaz Istent az hamistul inkább megkülömböztesse, mint az változás. Mert még az erősek is, hatalmasok, királyok, császárok is nagy erőtlenségek, vagy pedig gonoszságok miatt megváltoznak. De az Isten, az ki itt ebben az leckében az ő népét nyomorúságában biztatja, bátorítja és vigasztalja, soha meg nem változik. Méltó tehát, keresztények, ezt az szent leckét minekünk is ez mostani órában megvizsgálunk, hogy ez mi félelmünkben bátorságot, nyomorúságinkban vigasztalást vehessünk magunknak. Így szól azért az próféta [Mal 3,6]: *Én, Úr, meg nem változom.*

Hogy annakokáért ezt az leckét jobban megérthessük, két dolgot vizsgáljunk meg csak igen rövideden.

1. Ki szól itt?
2. Mit mond maga felől?

Az mi annakokáért nézi az első dolgot, tudniillik ki szól itt, könnyű azt megérteni, mert itt ez világnak teremptő Istene szól, az kit csak az mindennapi imádságunkban is Atyánknek szólítunk az Apostoli vallásban: *Credo in Unum Deum Patrem Omnipotentem Creatorem Coeli & Terrae* etc. Az mint azt minden keresztény ember tudja, és az ki amaz nagy hűtű Ábrahámnak azt poroncsolá, hogy az ő fiát áldozná meg, noha az egy fiánál neki több nem vala, kész vala megáldozni. És az, ki ugyanazon Ábrahámnak azt poroncsolá, Gen. 12. 1. [1Móz 12,1], hogy menjen ki az ő földéből, az ő rokonsági közül, az ő atyjának házából az földre, az melyet neki mutatand, és az ki Izsáknak, Jákobnak Istene volt, Acto. 13. [ApCsel 13]. Az ki az ő népét, az Izraelt hatalmas karral kihozta az Egyiptumból és negyven esztendeig az pusztában hordozta, ellenségtől oltalmazta, és az tejjel-mézzel folyó Kánaánnak földére bevitte, ez az Isten, az ki itt szól. *Ex quibus manifestim patet, qui sit de quo hic mentionem facimus.*

Lássuk meg másodszor azt is, mit mond maga felől. Azt mondja [Mal 3,6]: *Én, Úr, meg nem változom*. Három dolgok vadnak, keresztének, az melyekben az emberek gyakorta megváltoznak. Elsőben megváltoznak az emberek állapotjukban, mert látván náluknál feljebbvaló sorsúaknak boldogjabb állapotjukot, azon igyekeznek, hogy ők is feljebbvaló sorsban hághassanak. Másodszor megváltoznak ígéretekben is, mert az mit ígérnek, meg nem adják, hol¹⁹ egy, hol más akadály miatt. Harmadszor cselekedetekben is megváltoznak, mert az jó dolgoknak színe alatt gyakorta gonosz dolgot cselekesznek, vagy tudatlanságból, amaz mondás szerint: *Pelle sub agnina latitat mens saepe lupina.*[†] De közel sem így vagyon az Istenben Őfelségében az dolog, mert sem állapotjában, sem ígéretiben meg nem változik. Nem változik állapotjában meg, mert az Isten [186v:] boldog, az mint meg vagyon írva 1. Tim. 1 v. XI. [1Tim 1,11]: *Mely vagyon az boldog Istennek evangéliuma szerint*. 2. Ígéretiben sem változik meg az Isten, mint az meg vagyon írva Jac. 1. 17. [Jak 1,17]: *Minden jó adomány és tökéletes ajándék onnat fejül vagyon, mely leszáll az világosságnak Atyjától, kiben nincsen változás vagy változásnak árnyéka*. De, harmadszor, cselekedetiben sem változik meg, mert az Isten Őfelsége jó. Jó az Isten mindenkben, és az ő könyörületessége minden ő dolgait feljül haladja, ut Psal. CXLV. 9. [Zsolt 145,9]. Azért ha az Isten jó, bizony az ő cselekedeti is jók és tökéletesek, Marc. X. v. 18. [Mk 10,18], Dominus Christus ait: *Senki nem jó, csak az Isten*.

Objectio I. De noha ezekből az szentírásbeli helyekből világosan megbizonyították az Istennek Őfelségének változhatatlanságát, de itt mondhatná valaki, hogy vannak az Szentírásban olyan helyek is, az melyek az Istennek Őfelségének változását láttatnák bizonyítani, mint az többi között Gen. 6. 6. [1Móz 6,6]: *Megbánta az Isten, hogy embert teremtetett*. Azért az Isten változó, mert egyszer akarta, s másszor nem akarta az embernek teremtetését. Responsio. Vegyének eszetekben, keresztény hallgatók, nem változó az Isten Őfelsége, csak emberi mód szerint kell azt érteni, mert nem olyan az Isten, mint az ember, hogy az mit egyszer akar, másszor azt nem akarná. Mert az Isten valamiket cselekszik, olyan jók azok, hogy senki azoknál jobbakat nem cselekedhetik. Ez az változás pedig, az mely az Isten felől mondatik, nem Őfelségében vagyon, <ha> mert Őfelsége tökéletessége azt nem engedi, hogy Őfelségében változás legyen, hanem az akart dologban, azaz, az emberben vagyon, mert az ember vétkezett, és az ő vétkes cselekedetivel mintegy megbúsította Őfelségét. Az mint a zsidókhöz író szent author szól, cap. III. v. 16. [Zsid 3,16], mert némelyek, mikor hallották, megbosszantották az Urat. Az emberben vagyon hát az változás, nem az Istenben.

Objectio II. De továbbá ez az ellenvetés is az [t] láttatik bizonyítani, hogy az Isten változó, az mely ez: az Isten ez világnak teremtetése előtt ez világot úgy értette, mint teremtetlen világot, de az világnak teremtetése után úgy értette, mint teremtetett világot, azért az Isten változó. Mégis, vedd eszedben, kegyes hallgató, nem következik ez innen is, hogy az Isten változó legyen, mert ez az különböző értelem nem az Istenben vagyon, hanem az világban, mert az Isten Őfelsége olyan véghetetlen böl-

¹⁹ *hogy* (másolási hiba)

csességű, hogy egy szempillantásban mindeneke tud, ért és lát, még minekelőtte volnának is, úgyannyéra, hogy semmi elrejtve nincsen Őelőtte, hanem mindenek nyilvánvalók, Hebr. 4. 13. [Zsid 4,13], és nincsen semmi teremptett állat, mely nyilvánvaló nem volna Őelőtte, sőt mindenek mezíttelenek, és megnyilatkoztatnak annak az ő szemei előtt, az kiről az mi beszédünk vagyon. Ez nagy bölcsessége szerént, ez nagy alkotmány világot is szintén úgy tudta s látta és értette az Isten, még minekelőtte nem teremptette is, mint akkor, mikor teremptette, aziránt sem következik hát az Istenben változás.

Mivel azért immáron, keresztény hallgató, hogy az Isten Őfelsége változhatatlan legyen, mit tanoljunk meg ebből az szent leckéből? Tanoljuk meg azt, akárminemű nyomorúságok közt legyünk, akárminemű félelem közt evezünk, akárminemű kegyetlen ellenségtől üldöztessünk is, de meg ne csüggedjünk. Ha szintén teljességgel az nyomorúságoktól, félelmektől, üldözésektől elborítottatni láttatnánk is, csak híjuk segítségül az mű jó Istenünket, mert Őfelsége mindezekről megszabadít münket, az mint megígérte Psal. L. 15. [Zsolt 50,15]: *Ember, híj segítségül engemet az te nyomorúságodnak idején, és én megszabadítlak tégedet, te pediglen dücsőíttesz engemet.* Hogy ez így legyen, Istennek hívei, az felvött szent lecke bizonyítja, mert az Isten Őfelsége maga ígérte, és kötelezte önnönmagát arra, hogy münket megszabadítson az mű nyomorúságunkból, ígéretit pedig meg nem szegi, mert Őfelsége változhatatlan. Oka ez tanúságnak ez, mert miképpen [:hogy:] az Isten Őfelsége [:változhatatlan, úgy az Őfelsége:] végezési, cselekedeti, ígéreti is változhatatlanok. Ne kételkedjünk hát semmit is az mű nyomorúságunkból való felszabadulásunkban, mert ím látjuk, hogy az Isten ígéretit meg nem változtassa. [187r:] Azok szokták az ígéreteket megváltoztatni és megszegni, az kik változók, vagy az kik valamely dolognak végbenvitelire elégtelenek. Az mű édes Istenünk ez két dologban sem változtattya meg az ő ígéretit, mert az Isten Őfelsége változhatatlan, minden dolognak végbenvitelére elégséges, nem elégségtelen.

Feddettetnek tehát bizony azok, az kik az nyomorúságokban békételenek, nem csenedesek,²⁰ hol egy, hol más Isten ellen való szókra fakadnak, ki holott az Isten jobban tudja, mit kell cselekedni az ő híveivel, akármi eszes, bölcs, és tudós embereknel. Bölcs s jó az Isten Őfelsége, valamiket azért cselekszik, mind tökéletesek és jók azok, semmi hiba és fogyatkozás nincsen abban. Csak világi mód szerént is azokat szoktuk jó atyáknak mondani, az kik az ő fiakat megdorgálják, mert azok az ő fiaknak jókat kívánják. De ellenben azokat rossz atyáknak, az kik az ő fiakat mindenféle vétkekben csak elbocsátják, mert ezek jókat nem kívánják. Az Isten is úgy cselekszik művelünk, mint az jó atyák szoktak cselekedni az fiakkal, mert hol nyavalyákkal, hol károk, hol idegen nemzetekkel dorgál és látogat Őfelsége bennünket, az miképpen most is az mű szegény hazánkat is látogatja,²¹ de ezt Őfelsége atyai szeretetiből cselekszi.[†] Az jó atyák nem azért dorgálják az ő fiakat, hogy nem szeretik, hanem hogy igen-igen szeretik. Az Úr Isten is, mint az jó atya,

Doctrina etc.

Causa

Redargutio

²⁰ csenedesek (tollhiba)

²¹ látogatja (tollhiba)

az kiket szeret, azokat megostorozza, az mint meg van írva Heb. 12. 6. [Zsid 12,6]: *Mert az kiket szeret az Úr, megdorgálja, megostorozza pedig, valakit fiának fogad.*

Consolatio

De ellenben vigasztaltatnak azok, az kik akárminemű nyomorúságokban legyenek is, de nem békételenkednek, hanem csendeszen szenvedik, tudván azt, hogy az Isten Őfelsége változhatatlan, és valamit ígér, megcselekeszi. Megígérte pedig azt, hogy az nyomorúságokban megszabadít münket, az mint meghallók az L. zsoltárnak 15. verséből [Zsolt 50,15].

Admonitio

Intetünk azért, hogy az nyomorúságokban, szenvedésekben Isten ellen ne vétünk, Őfelsége méltósága ellen való szókra kifakadván, hanem békességes tűrők legyünk, annál is inkább, mivel tudjuk azt, hogy egy fiú sincsen (az jó atyáknak fiai közül), az ki meg nem dorgáltatnék az ő atyjától, az mint meg vagy írva Heb. 12. 7. [Zsid 12,7]: *Ha az dorgálást elszenveditek, az Isten magát nektek ajánlja mint fiainak. Mert kicsoda oly fiú, mellyet az ő atyja meg nem dorgál?* Örülünk hát, mikor nyomorúságot szenvedünk, mert abból tudjuk meg, hogy az Isten amaz jó Atya, szeret münket, mint saját fiait. Ebből értjük meg, hogy az Istennek nem idegen fiai vagyunk, kiknek az örökségében részek nincsen, hanem igaz fiai, mert ha nyomorúságokat nem szenvedünk, idegen fiai leszünk az Istennek, nem tulajdon fiai, az mint ezt bizonyítja ad Hebr. 12. v. 8. [Zsid 12,8]: *Hogyha dorgálás nélkül valók vadtok, mellyekben mindenek részesek, bizonyára fattyúk vadtok és nem fiak.* Azt pedig tudjátok, hogy egy fattyú és idegen fiú sem leszen részes az ő atyjának örökségében. Ha így vagy az dolog, keresztény hallgató, ne legyünk hát fattyú fiai az Istennek, hanem legyünk saját fiai Őfelségének. Úgy lehetünk pedig saját fiai, hogyha nyomorúságokat, dorgálásokat szenvedünk, és azokban békességet tűrők legyünk, az mint meghallók, mert az saját fiaké az örökség, nem az fattyú fiaké. Békességesen szenvedjük hát az nyomorúságokat, akármineműek legyenek azok, hogy az Istennek, ennek az jó Atyának saját fiai s leányi lehessünk, és az Ő örökségét jövendőben örökösön elnyerhessük, az melyre minnyájunkat segéljen az Úr Isten Szent Fiáért. Amen.

Declamata per Georgium Ajtai

Krisztus istenfiúságáról (Jn 20,31)

Ms. U. 987

[491:]

In nomine Domini nostri Jesu Christi

Textus Joa. 20. 31. [Jn 20,31]: *Ezek pedig megíratattak,²² hogy higgyétek, hogy a Jézus Krisztus Istennek fia, és hogy azt hívén örök életet vegyetek az ő nevében.*

A szerencsen országnak királyné asszonyának, Kandakesnek komornyikja mikor menne Jeruzsálemből haza, Gáza felé, olvassa vala az Ézsaiás próféta írását, Esa. cap. 53. 7. [Ézs 53,7]. Az írás pedig ez vala: *Miképpen az juh, úgy viteték az mészárszékre, és mint az bárány az ötlet nyíró* [a. m. nyíró] *előtt megnémul, azonképpen nem nyitotta fel az ő száját* s. t. [a. m. és a többi] De nem tudván az szent írónak célját, nem érti vala az írást. Minekutána pedig az Philep apostoltól az szent írónak célját megértette volna, csakhamar felkiált: *Hiszem, mondván, Istennek fiának lenni az Jézus Krisztust*, Act. 8. a 26. usque finem [ApCsel 8,26–40]. Így bizonyára valakik az keresztyének közül is az szent írásoknak, kiváltképpen az Szent János apostol írásinak olvasásához kezdenek, és azokban²³ az Úr Jézus csodatételeinek, jeleinek vizsgálásához, ha az szent írónak céljokat nem tudják, mint egyéb írásokat, úgy a szent írásokat jól meg nem érthetik, és felkiálthatnak az komornyikkal együtt [ApCsel 8,31]: *Mimódon érthetném meg, hanem ha valaki megmagyarázná?* Mellyre nézve, mivel tudakoznunk kell az írásokat az Úr Jézus paroncsolatja szerint, Jan. 5. 39. [Jn 5,39], méltó és illendő dolog, hogy keressük meg az szent írónak, s legközelebb az Szent János apostol írásnak célját, hogy mikor olvassuk, hajótörést azoknak magyarázatjában ne szenvedjünk. Mert valamiképpen az az hajós hajókázik jól, az ki mindenkor tudván az révpártot, arrafelé igyekszik, és az az pályafutó éri az célt el, az ki egyenesen fut az cél felé, úgy bizonyára az magyarázhatja jól az Szentírást, az ki mindenkoron az szent írónak célját szeme előtt hordozván, attól el nem távozik. Megírta pedig az Szent János evangélista az célt, mikoron azt mondja az leckében: *Ezek pedig megíratattak* etc.

Mikor Szent János egész evangéliumában előbeszélette és megírta volna az Úr Jézusnak sok csodatételeit, beszédeit, tanítását, amellyek, tudniillik, elégségesek

²² *meg irattatattak* (tollhiba)

²³ *és azokban és azokban* (szókettőzés)

volnának megbizonyítására, hogy a Jézus legyen a Krisztus, azt mondja a lecke előtt való versben [Jn 20,30] (hogy valaki ne gondolná, hogy a Jézus Krisztus több csodatételeket, jeleket nem cselekedett, mint amelyek meg vannak írva): *Sok több jeleket is tölt a Jézus az ő tanítványi előtt, melyek e könyvben nem írattnak meg*, mert ugyanis, az mint alább, cap. 21. 25. [Jn 21,25] mondja: *Ha megírattnak volna egyenként, amelyeket Jézus cselekedett, e világ sem fogná be a könyveket, amelyek írattnak, azaz igen felette sok volna, és így veti utána a leckét*, mondván [Jn 20,31]: *Ezek pedig megírattnak etc. Ezek pedig*: azaz, jóllehet mindenek, amelyeket cselekedett az Úr Jézus, meg nem írattnak, mindazáltal amelyek megírattnak azért írattnak meg tudniillik, hogy a Jézus Krisztus legyen Istennek fia, elhiggyétek, és hogy azt híven, örök életet vegyetek az ő neve által.

Kettőre vigyázzunk e leckében. Elsőben, mit tegyen hinni azt, hogy a Jézus Krisztus Istennek fia, vagy, amint a görögben vagy [Jn 20,31]: ὁτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ,²⁴ hogy a Jézus legyen a Krisztus, az Istennek fia. Másodszor azt híven, micsoda jutalom követ.

Az mi nézi az elsőt, tudniillik mit tegyen hinni, hogy a Jézus legyen a Krisztus, azaz Istennek fia, hogy jobban megérthessük, lássuk, mit tegyen Isten fiának lenni. Az Ó Törvényben krisztusok valának azok, valakiket az Isten az Izraelben királyságra az ő prófétái által felkent vala, mert Χριστός annyit teszen, mint felkenetett. Ilyen volt Saul, az Izraelen első király, akit Sámuel próféta által felkenete az Isten, 1. Reg. 10. 1. [1Sám 10,1], aki minekutána a szelence olajat Saulnak fejére töltötte volna, azt mondá: *Avagy nem így kellett-e lenni, holott az Úr hadnaggyá kent tégedet az ő örökségén?* Ilyen volt Dávid is, akit hasonlóképpen az Isten Izraelen való királyságra Sámuel próféta által felkenetett, 1. Reg. 16. v. 13. [1Sám 16,13], amelyért is Istennek krisztusának mondatik, Psal. 2. 8. [Zsolt 2,6]. Így kenetett volt fel Salamon is a Sadoch pap által, 1. Reg. 1. 39. [1Kir 1,39]. Így kenettek fel már királyokká az Izraelen való királyságra, amint az históriából megtetszik, hogy az a szó, *krisztus*, mind a szónak ereje szerint, mind pedig a zsidóknál való bevett szokás szerint valamely, Istentől királyi méltóságra felvettett személyt jegyez. Melyhez képest, ha már az Úr Jézus Krisztus személyét megvizsgáljuk, erre igen méltán szabhatjuk ezt a titulust, mert megígérvén az Isten Ádámnak, Gen. 22. 18. [1Móz 22,18],[†] Dávidnak, 2. Reg. 7. 12. [2Sám 7,12], hogy tudniillik olyan királyt támasztana, akivel székit megerősítené mindörökké, és akinek az Isten lenne atyja, az pedig lenne az Istennek fia. Az mely ugyan [492:] Salamonban némineműképpen, mint valami példában, ki is teljesedett, mert az Isten vele is nagy kegyelmét közölte vala, de ugyan valójában akkor tölt be, mikor az utolsó időben elküldette az Isten amaz názáretbeli Jézust, Gal. 4. 4. [Gal 4,4], akit az Isten felkent, nem olajjal, hanem Szentlélekkel és hatalommal, Act. 10. 38. [ApCsel 10,38], cap. 4. 27. [ApCsel 4,27], akit az Isten feltámasztván az halálból, Act. 13. 32. [ApCsel 13,32], úrrá és Krisztussá tölt, Act. 2. 36. [ApCsel 2,36], teljes hatalmat adott mennyben és földön, Matth. 28. 19. [Mt 28,18(!)], Phil. 2. 8. 9. [Fil 2,8–9], Heb. 2. 9. [Zsid 2,9], Eph. 1. 20. 21. 22. [Ef 1,20–22]. Méltán, sőt sokkal méltábban mondathatik, mint az Izrael földi királyi,

²⁴ *Jézus a Krisztus, az Isten Fia.*

krisztusnak ez názáretbeli Jézus, mert az Isten senkit ilyen királyságra fel nem kent, és senkinek nagyobb szeretetének jelét nem adta, sem mutatta.

Így értvén azért, miben álljon az krisztusi nevezet, és miképpen illjék az Úr Jézusra, lássuk, mit tegyen Istennek fiának lenni? Istennek fiának nevezetik vala 1. Ádám azért, hogy az Istenen kívül nem volt atyja más, akitől származhatott volna, Luc. 3. v. ultimus [Lk 3,38]. 2. Istennek fiainak neveztettek vala a királyok és a bírák, Psal. 82. 6. [Zsolt 82,6], azért, hogy az Isten őket hatalommal ez világon és dicsőséggel felruházván, magához mintegy hasonlókká tette. Mert miképpen az Isten uralkodik és megítéli ez egész világot, úgy ezek is Isten engedelmeiből uralkodnak, és megítélik az őalattok valókat. 3. Istennek fiának mondattatnak vala azok is, akiket az Isten nagy veszedelemből kiragadott, mint Dávid, Solt. 2. 7. [Zsolt 2,7], és kiragadván, valamely méltóságra helyeztetett, mint az Izrael, Exod. 4. v. 23. [2Móz 4,23] Ehhez képest ha már az Úr Jézus Krisztust megvizsgáljuk, nem de nem bővebb mértékbe megtaláljuk az Úr Jézusban mindezeket? Nem csak egyiket, mint Ádám, a bírákban, Salamonban, vagy kettejét, mint Dávidban, hanem mindezeket, sőt kiváltképpen való módon, mert 1. nem férfitől, hanem az Istennek erejének kimondhatatlan munkálkodásából a Szűz Máriának méhében fogantatott, Luc. 1. 35. [Lk 1,35], az melyért szentnek, Isten fiának hívattatik. 2. Ennek a Jézusnak nemcsak szólt az Isten, mint a magisztrátusoknak, bírának, nemcsak világi hatalommal ruházta fel, hanem minden egyéb emberektől elválasztotta, Szentlélekkel felruházta, és e világra elbocsátotta, hogy jelek és csodatételek által az Istennél az emberek idvezítése felől való akarátját kibeszéltesse, amelyért is magamagát mondja Istennek fiának, Joh. 10. 36. [Jn 10,36]. 3. Az Úr Jézust nemcsak üldözői ellen szabadította meg az Isten, és megszabadítván nemcsak ez világi méltóságot adott, hanem az halállal minden halottak közül legelőször az halhatatlanságra feltámasztotta, Act. 13. 32. 33. [ApCsel 13,32–33], Gal. 1. 2. [Gal 1,1(!)], és mennyen-földön úrrá tette, jobbjára helyeztette, Act. 2. 32. 33. 34. 35. 36. [ApCsel 2,32–36], Apl. 1. 5. [Jel 1,5] etc. Úgyhogy e két dologban, tudniillik a feltámasztásban és a mennyi királyságra való felszentelésben, mely magában foglalja a főpapságot, helyeztették vagy mondották beteljesedettnek lenni amaz próféciát, Psal. 2. 7. [Zsolt 2,7]: Én fiam vagy te, én ma születek etc. Mint Szent Lukács, Act. 12. 32. [ApCsel 13,33(!)], mint Szent Pál apostol, Heb. 5. 5. [Zsid 5,5]. Melyre nézve Istennek fiának mondathatik a Jézus.

Így értvén azért mindazt, mi légyen Krisztusnak lenni, mind mi légyen Istennek fiának lenni, eszünkbe vehetjük azt, hogy mikor az Úr Jézusnak ez két titulus, tudniillik *krisztus*, *Istennek fia* tulajdoníttatik, nem sokat különböznek egymástól. Annál is inkább két természetet lenni a Jézusban nem bizonyítanak, mert amely okokra nézve mondatik Istennek fiának, azon okokra nézve is mondatik Krisztusnak. Innen vagy 1. hogy mikor a Szent Máté evangélista az Szent Péter Úr Jézusnak tölt vallástételét leírná, cap. 16. 16. [Mt 16,16], így írja le: *Te vagy az Krisztus, az Istennek fia*. Szent Márk pedig, cap. 8. 29. [Mk 8,29] így: *Te vagy a Krisztus*. Elhagyván az *Istennek fia*, jelentvén azzal a szent író, hogy ez két nevezet az Úr Jézusnak azon egy méltóságát jegyezi. Innen vagy 2. másodszor az is, hogy valahányszor az Úr Jézusról e két nevezet mondatik, soha nem tétetik per conjunctionem copulatum, egybefoglaltatva, hanem ilyenformán Krisztus Istennek fia, mind

legközelebb e kezünk alatt való leckében, mind pedig Matth. 16. 16. [Mt 16,16] a Szent Péter vallástételiben. Mindezekből azért hinni azt, hogy a Jézus legyen a Krisztus, az Istennek fia, megtetszik, hogy semmit egyebet nem jegyez, hanem hinni azt, hogy a Máriától született Jézus, ki Szentlélektől fogantatott, Szentlélekkel mérték felett felruházott, ez világra bocsátott, megölettetett, az halálból feltámasztatván mennyei királyságra felkoronázott, úgyhogy nincsen másban senkiben idvesség, ez Úr Jézuson kívül, Act. 4. 12. [ApCsel 4,12].

De micsoda jutalma legyen, vagy mi jó kövesse az hitet, lássuk meg! Azt mondja Szent János a leckében, hogy *ezt hívén életetek legyen az Ő nevében*. Az holott látjuk, hogy ennek az hűtnek tulajdonítja az életnek elnyerését, avagy ez által az hit által mondja, hogy elnyerhetjük azt. Az életnek nevezetén érti pedig nem ezt, hanem az jövődő, örök életet, az melyet [493:] szem nem látott, fül nem hallott, embereknek szíveknek gondolatjában fel nem hatott, Isa. 64. 4. [Ézs 64,3], 1. Cor. 2. 9. [1Kor 2,9]. Ez hát pedig nem valami pusztá jóságos cselekedet nélkül való hűt, az micsoda hitek az ördögökben is vagyon, Jac. 2. 19. [Jak 2,19]. Hanem olyan hit, az mely magában foglalja ez hatalmas királyban való bizodalmat, a bizodalom pedig magában foglalja az Úr Jézus törvénye s poroncsolatja szerént való járást, mert akik a Krisztusnak hívei, a testet megfeszítették az ő indulatival és kívánságival, Gal. 5. 24. [Gal 5,24]. Az örök élet tehát jutalma az illyen hitnek. Azt mondja pedig az evangélista [Jn 20,31], hogy azt az örök életet bírjuk az Úr Jézusnak nevében, ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ,²⁵ az mely annyit téssen, mintha mondaná az evangélista, hogy az örök életet elnyerjük az Úr Jézusban vagy az Úr Jézus által. Mert ugyanis a Krisztus által hiszünk az Istenben, az Krisztus Jézus által is vadnak mindenek, 1. Cor. 8. 6. [1Kor 8,6], és mi is őáltala.

Doctrina

Az Úr Jézusnak csudatételei, jelei és cselekedeti, amelyek a Szentírásban meg vadnak íratatva, csalhatatlanul bizonytságot tesznek arról, hogy a Jézus legyen a Krisztus, Istennek fia, avagy Istentől bocsátott Messiás. Veritas in textu. Mert minekutána előszámlálta volna egész írásában Szent János sokféle cselekedeteit az Úr Jézusnak, s megvallotta volna azt is, hogy meg nem íratk mindenek, amellyeket Jézus cselekedett, így szól: *Ezek pedig megíratk etc.* Innen vagyon, hogy valahányszor az Úr Jézus Krisztus az maga Istentől való bocsátását meg akarta bizonyítani a benne hinni nem akaró zsidóknak, igazította őket az ő cselekedetinek szemlélésére, Joan. 10. 31. 35. [Jn 10,31–35]. *Ha az én Atyám cselekedetét nem cselekszem, ne higgyetek a cselekedeteknek, hogy megtudjátok és higgyétek, hogy az én Atyám énbenem, és én őbenne vagyok*, Joan. 14. 11. [Jn 14,11], cap. 15. 24. [Jn 15,24], ugyanott cap. 5. 36. [Jn 5,36]: *Az cselekedetek, melyeket én cselekszem, bizonytságot tesznek énrólam, hogy az én Atyám bocsátott engemet.* Ennek a tudománynak igazságát bizonyítja Szent Péter is pünkösöd napján, Act. 2. 22. [ApCsel 2,22]: *Izrael nemzetségének férfiai, halljátok meg ez cselekedetet, amaz názáretbeli Jézust, ki valóban megbizonyított Istentől hatalmas erőknak, csudatételeknak, jeleknek általa, melyeket Isten cselekedett őáltala tiköztetek, amint tudjátok Istentől bocsátott férfinak lenni.* Mert ugyanis azok a

²⁵ az ő nevében

cselekedetek, tudniillik a halottaknak feltámasztása, betegeknek csak szavával való meggyógyítása, a tenger szélvészének csak könnyen való megcsendesítése, az víznek csak könnyen való, meg borrá való változtatása, az ördögöknek kiűzése, amellyeket előszámlálnom nem szükséges, ezek, mondom a cselekedetek, ördög hatalma által végben nem vitethettek. Mert az ördög a maga országa ellen nem cselekszik, amint az Úr Jézus igen szépen megfelel, mikor a zsidók vádolnák, hogy az ördögök fejedelmek által űz ördögöket, Matth. 12. 25. 26. 27. [Mt 12,25–27]. De ember hatalma által is nem cselekedte, mert kicsoda az ember, hanem ha Isten leszen ővele, aki csak szóval a beteget meggyógyítsa, a vakon születettnek szemvilágot adjon. Az Úr Jézus pedig az ő ellenségének láttokra megcselekedte, Joan. 9. [Jn 9]. És innen mondja a meggyógyítottak a zsidóknak, 9. 31. 32. [Jn 9,31–32]: *Tudjuk, hogy az Isten a bűnösöket meg nem hallgatja, de azt, aki az Istent tiszteli és akarattját cselekszi, azt hallgatja meg.* Örökké nem hallatott, hogy valaki vakon született embernek szemeit megnyitotta volna. Ha Istentől nem volna ez, semmit nem cselekedhetnék. Angyal által sem művelhette ezt az Úr Jézus, mert az angyal is, mivel szolgáló lélek, úgy szolgálhatott az Úr Jézusnak, ha az Isten poroncsolta. Ha pedig nem <cselekedte> poroncsolta az Isten, az angyaloknak erejek nem volt. Mindezekből azért megtetszik, hogy az Isten hatalma által kellett ezt cselekedni az Úr Jézusnak. Mert továbbá, ha valami hitető ember lett volna, vajon az Isten a halálból oly dicsőségesen feltámasztotta volna? Feltámasztotta pedig az Isten, amint ezt azok, akik feltámadása után látták, úgymint Szent Péter apostal, az tizenegy tanítványok, annakutána többen, mint ötszáz atyafiak, Jakab apostol, Szent Pál is végezetre, 1. Cor. 15. [1Kor 15,5–8], sokan halálokkal is, merészték bizonyítani. Valaki azért ez tudományt megvizsgálja jó lelkiismerettel, lehetetlen, hogy szívében el ne higgye, szájával meg ne vallja, hogy a Jézus legyen a Krisztus, az Istennek fia, és következendőképpen, hogy <a Jézus legyen a Krisztus> az örök életet őáltala várja. Amelly szerént tanuljuk meg:

Doctrina secunda

Az Úr Jézus felől elég hiti vagyon annak az idvességre, valaki elhitte, hogy a Jézus legyen a Krisztus, az Istennek fia, veritas in textu: *Ezek pedig megíratattak* etc. Ezt bizonyítja Szent Pál is, Rom. 10. 9. [Róm 10,8–9]: *Ez pedig az hitnek beszéde, amelyet prédikálunk, tudniillik, hogyha vallást teszel a te száddal az Úr [494:] Jézusról, és szívedben hiszed, hogy az Isten feltámasztotta őtet halottaiból, idvezülsz.* Ezt bizonyítja Krisztus urunk is, Joh. 17. 3. [Jn 17,3]: *Ez az örök élet, hogy megismerjenek tégedet, amaz egyedül igaz Istent, és akit elbocsátottál, az a Jézus Krisztus.* Mert ugyanis mindeneket a mi idvességünk felől a Szentírásban az Isten megjelentetett minékünk, Eph. 1. 9. [Ef 1,9]. Az Úr Jézus felől is tehát kijelentette azt, az mi nézett a mi idvességünkre. Nagyobb titulust pedig az Úr Jézus felől nem találunk a Szentírásban, sem magamagának nem tulajdonított, mint azt, hogy léssen az Istennek amaz megígért Messiása, Istennek egyetlen egy fia. Mert mikor Istennek neveztek az Úr Jézus Krisztus, Joan 1. 1. [Jn 1,1], Hebr. 1. 9. [Zsid 1,9], amaz magától való Istentől megkülönböztetik, és nem egyéb okokra nézve mondatik Istennek, mint Krisztusnak, avagy Istennek fiának, miképpen a bírák is mondatnak, Psal. 82. 6. [Zsolt 82,6] mind isteneknek, mind pedig magasságbelinek fiainak azon egy okra

nézve tudniillik, az Istentől adatott hatalomra nézve. A leckében pedig meglátók, miért mondassék az Úr Jézus Krisztusnak, avagy Isten fiának, amelyből világos, miért mondattassék Istennek is. Nincsen tehát nagyobb titulusa az Úr Jézusnak annál, hogy legyen Krisztus, Istennek fia. Mellyre nézve igaz a tudomány.

Mivel pedig az Úr Jézus ismeretire a Szentírás tanít, és az Úr Jézus által vagyon az idvesség, Act. 4. 12. [ApCsel 4,12] megjegyezhetjük azt, hogy csak a Szentírás az idvességre csálhatatlan útmutató, mert csak a Szentírás származott az Isten csálhatatlan erejének sugárlásából, 2 Tim 3. 16. [2Tim 3,16]. Ne legyen tehát oly ember, se oly írása embernek, amely minket a Szentírás kívül semmiről, de kiváltképpen az Úr Jézusról idvességre mutató vallásra tanítson. Mert az Isten mind akarta, mind pedig hatalma volt arra, hogy minekünk mindezeket kiadja és megjelentse, valamelyek néznek a mi idvességünkre. Örülünk azért, és az Istennek dicsőséget tulajdonítsunk, hogy minket semmi hatalom, semmi méltóság el nem vont a Szentírásnak tiszta folyamatól, mely szerint szájunkban viselhetjük a tudomány szerint az Úr Jézus felől való idvességes vallástételt, a micsoda vallástétele volt Szent Péternek, Matt. 16. 16. [Mt 16,16], a szerescsen országnak királyné asszonyának komornyikjának, Act. 8. 38. [ApCsel 8,38], amelyet hirdet Szent Pál, minekutána a mennyből az Úr Jézustól megintetett volna, Act. 9. 20. [ApCsel 9,20], tudniillik hogy a Jézus legyen a Krisztus az Istennek fia. Mindazáltal itt senki meg ne határozza az ő idvességének pályáját, mert jóllehet az az mi csak az hitelt nézi az tudomány szerint az Úr Jézus felől, elég az idvességre ezt vallani, de valamiképpen <elég az idvességre> az madárnak egyik szárnya csak hasznos ugyan, de nem elég a repülésre, úgy bizony a keresztyén embernek is megkívántatik az Úr Jézus poroncsolatának beteljesítése teljes ereje és tehetsége szerint. Mert nem az mégyen be a mennyeknek országába, aki azt mondja az Úr Jézusnak: *Uram, uram*, hanem aki az Atyának akarátját cselekedti, Matt. 7. 22. [Mt 7,22], az melyet az Úr Jézus, ki az Atya kebelén volt, beszéllett ki minekünk, Joh. 1. 18. [Jn 1,18]. És csak az szereti az Úr Jézus Krisztust, aki az ő poroncsolatát megtartja, s annál lakozik az Atya és az Úr Jézus Krisztus, Joan. 14. 24. [Jn 14,24]. De oh, nagy szomorúság! Oh, nagy könnyhullatásra méltó félszég! Íme, ha magunkat megtekintjük Istennek ingyen való kegyelmességéből hűtet ugyan az idvességre elégségest találunk mi magunknál, de nem találunk amellé szükségesképpen megkívántató jóságos cselekedetet, mert alig vagyon miközüllünk, aki az Istent igazán félné és tisztelné, felebarátját illendő szeretettel szeretné. Melyre nézve illik, hogy magunkra vigyázzunk, s a bűnnek mély álmából felkeljünk, mert mit használa Júdásnak az Úr Jézusnak ismereti, jóllehet, mindenit hagyván, követi vala őtet? Mit használa az igaz hit az ephesumi ecclesiának? Mit használa sok szenvedése, munkája, hogy elhagyta vala szeretetét? Azt izeni az Úr Jézus, Apoc. II. 5. [Jel 2,5]: *Megemlékezzél, honnan estél ki, és térj meg, és cselekedd a te előbbi cselekedetidet; ha pedig meg nem térsz, eljövök és mozdítom a gyertyatartót az ő helyéből*. Ezt azért előttünk hordozván, féljük az Istent mindenkor, gyakoroljuk a szeretetet, hogy az Isten meghagyván minálunk az világoskodó szövétneket, az Úr Jézusnak igaz ismeretét, adja meg őáltala végre az örök életet, Amen!

*Elaborata et declamata anno 1732 diebus Martii
per me, Stephanum Ágh de Szentkirályi*

A könyörgésről (Zsid 5,7–8)

Ms. U. 987

[615:]

In nomine domini nostri Jesu Christi, Amen

Textus: Heb. 5. v. 7. 8. [Zsid 5,7–8] *Qui in diebus carnis suae preces supplicationesque etc.*

Exordium. Ha az mi főpapunkat az Úr Jézust egyben hasonlítjuk az ótestamentumbeli főpapokkal, sokakban megegyeznek, az melyekben mégis az Úr Jézus felülmúlja s meghaladja az ótestamentumi főpapokat.

Az ótestamentumi főpapnak, hogy az népnek bűnének bocsánatja legyen, be kellett menni az sátorban, az Szentek Szentiben, Exod. 28. [2Móz 28], Lev. 16. [3Móz 16], így az Úr Jézusnak is, hogy teljes hatalmat vegyen arra, hogy bűneinket mindenkoron megbocsáthassa, az sátorban, az Szentek Szentibe kellett menni, Heb. 8. 2. [Zsid 8,2]. De nem olyanban, mint amaz főpap, hanem igaz és tökéletes sátorban, az melyet nem ember, hanem Isten épített. Az ótestamentumi főpapnak egyszer kellett egy esztendőben bemenni az Szentek Szentibe, Heb. 9. 7. [Zsid 9,7], Lev. 16. 2. [3Móz 16,2], így az mi főpapunknak is egyszer kellett bemenni az Szentek Szentibe az egekben, de nem minden esztendőben, mint amannak, mert már ott léssen mind világ végezetéig, *ad multorum exhaustiendi peccata*, Heb. 9. 28. [Zsid 9,28], míglen ellenségi vettetnek lábai alá, Heb. 10. 12. 13. [Zsid 10,12–13]. Az ótestamentumi főpapnak fel kellett az Istentől parancsolt öltözetbe öltözni, mikor bement az Szentek Szentibe, Exod. 28. [2Móz 28], így az mi főpapunknak is fel kellett öltözni, mikor bement az egekbe, de nem olyan öltözetben, mint amaz, hanem az ő testének az mennyországának bírására való elkészítésében. Ezért mondja: *Az áldozatot és az ajándékot nem akartad, corpus autem aptasti mihi, azaz az én testemet pedig elkészítetted*, Heb. 10. 5. [Zsid 10,5]. Elhallgatom [a. m. nem szólok most arról] hogy valamiképpen az ótestamentumbeli főpapoknak vérnek kiontása által kellett bemenni a sátorban, Heb. 9. 25. [Zsid 9,25], úgy az Úr Jézusnak is vérenek kiontása által kellett bemenni az dicsőségben, Luc. 24. [Lk 24]. Elhallgatom, hogy valamiképpen az ótestamentumi főpap Istentől nyerte az népnek bűnének bocsánatját, úgy az Úr Jézus is Istentől vött teljes hatalmat arra, ülvén Istennek jobbára, hogy az ő híveinek mindenkoron bűnöket megbocsáthassa, Rom. 8. 34. [Róm 8,34], Act. 5. 31. [ApCsel 5,31] Hanem az leckének alkalmatosságának egy-

szersmind megértésére említettem azokat, az melyeket ez Szentírás előhoz, és az Úr Jézusra, mint főpapunkra alkalmaztat. Elsőben is, v. 1. [Zsid 5,1], azt mondja, hogy az ótestamentumi főpapnak az emberek közül egynek kellett lenni, úgy az Úr Jézusnak is, v. 9. [Zsid 5,9]. Másodszor, hogy ne vegye magának az főpapságot, hanem ha hívattatik, mint Áron, v. 4. [Zsid 5,4]. Úgy az Úr Jézus nem tulajdonította magának az tisztességet, hogy papi fejedelem lenne, hanem az ki azt mondotta öneki: Én fiam vagy etc. és *Te vagy örökkévaló pap*, versibus 5. 6. [Zsid 5,5–6]. Harmadszor, erőtlenséggel körülvéttettnak kellett lenni, hogy tudna szánakodni azokon, az kik nem tudnak és tévelyegnek, v. 2. 3. [Zsid 5,2–3]. Így az Úr Jézus körülvéttetett volt erőtlenséggel, de nem bűnnek erőtlenségével, az mint ezt az szent lecke tanítja.

[Zsid 5,7] *Ki az ő testének napjaiban*, azaz az üdőben, mikor az ő élete sok nyavalyák, nyomorúságok, keresztviselések, etc. alá volt vettette, mikor egy ideig az Istennek bölcs tetszése szerint az erőtlenség erősen kimutatta önnönmagát az idvözítőben, mikor az keresztnek csúfos halálának száguldó postái [a. m. hírnökei] minden tetemeit erősen megrettentették volna. Hogy itt az testnek napjain az nyomorúságot, erőtlenségnek napjait értsük, erre indít minket nemcsak az szent apostolnak ez leckében feltött célja, az holott azt akarja megmutatni, hogy valamiképpen az ótestamentumi főpap erőtlenséggel volt körülvéttetve, úgy az Úr Jézus is, az melyet ez szókkal alkalmaztat az Úr Jézusra, hanem erre indít minket: 1. Hogy az test (melyről szól az apostol itten) mind oka, mind fészke az erőtlenségnek. 2. Hogy az testnek nevezeti gyakorta az Szentírásban erőtlenségért vétetődik, mint Esa. 31. 3. [Ézs 31,3]: az aegyptumbelieknek lovok testnek és nem léleknek mondattnak, azaz erőtlenségnek. Innen mondatik fennebb, Heb. 2. 14. [Zsid 2,14], hogy miképpen az ő hívei, avagy szolgálai részesültenek az testből és az vérből, azaz erőtlenek, akképpen ő is, tudniillik az Krisztus, részese lőtt ugyanazoknak. [616:] Innen mondatik, hogy minekutánna elérkezett volna [Jn 1,14] az λογος,²⁶ tudniillik az Krisztus az ő hívekhez, tudniillik az zsidókhoz, és őtőlök be nem vétetett volna, [Jn 1,14] σαρχεγενετο,²⁷ azaz szenvedés alá rekesztetett az Istennek beszédéért, Joan. 1. 11. 14. [Jn 1,11–14]. De itt jegyezd meg, hogy jöllehet az szenvedés iránt vagy on hasonlatossága az Úr Jézusnak az ótestamentumi főpapokkal, de felülmúlja itt is őket abban, hogy az bűnnek erőtlensége nem járulhatott az Úr Jézushoz, mert *meggyőzte az bűnt*, Rom. 8. 3. [Róm 8,3], *soha bűnt nem ismert*, 2. Cor. 5. 21. [2Kor 5,21], *sem álnokság az ő szájában nem találtatott*, 1. Pet. 2. 22. [1Pét 2,22]. In hoc ex statu ut et sacerdos pro se saepe ad Deum preces fudit in Vetere Foedere sic Christus.

Preces et supplicationes. Mi módon? Nagy kiáltással és könnyhullatásokkal. Az holott az könyörgés vagy kérés, imádkozás vagy esedezés között lehetne valami nagy különböztetés, amennyiben az imádkozás vagy esedezés az elmének nyomorúságok miatt való megszorulásából származik, és többet láttatik foglalni ömagában, mint az könyörgés vagy kérés. De itt ez két szó az Úr Jézusnak azon egy cselekedetét méltán jegyezheti. Az mely olyan cselekedeti az Úr Jézusnak, az

²⁶ Ige.

²⁷ Testté lett.

melyben Istennek hatalmasságát megismervén, és vallván, hogy az szorongásban önékie segítségül lenne, erőssen hittá. Erőssen hittá, mert kiáltással és könnyhullatásokkal könyörgött és imádkozott. Kívánod-e, mikor? Úgy látszik első tekintettel, hogy itt nézne az apostol az keresztfán való könyörgésére az Krisztusnak, mert az íratik Matt. 27. 46. [Mt 27,46]: *Kiáltott Jézus nagy felszóval, mondván: Én Istenem etc.* De mindazonáltal az könyörgésnek kimenetele (melyről mox [a. m. nemsokára]) eléggé bizonyítja, hogy emlegeti itt az apostol az Úrnak az kertben való könyörgését. Az holott megismerte s vallotta is az Úr Jézus az Istennek hatalmát, mert Marc. 14. 36. [Mk 14,36] így könyörög: *Abba, szerelmes Atyám, mindenek tenálad lehetségesek, ments meg engemet e pohártól!* Az mely könyörgése nagy kiáltással s könnyhullatással is volt egyben foglalva, mert az íratik, hogy maga mellé vevén Pétert, Jakabot és Jánost (az kertben), kezde rettegni és bánkódni, és azt mondja vala: *Szomorú az én lelkem mindhalálíg*, Matth. 26. [Mt 26,38], Luc. 22. [Lk 22]. Az mely kertben való könyörgéséből elég világos, micsoda formájú könyörgés volt ez. Mert azt mondja, *Pater, si vis, ments meg engemet e pohártól, de nem az én akaratom, hanem az tied legyen*, Luc. 22. 42. 43. [Lk 22,42–43], Matt. 26. 37. 38. 39. 40. [Mt 26,37–40], Marc. 14. 36. [Mk 14,36]. Conditionata és nem absoluta, azaz haval való könyörgés volt tehát ez könyörgése az Úrnak. Ex his az is világos, hogy könyörgött az Úr Jézus ily szorgalmatosan ez leckében, hogy ha az ő szent Atyjának is úgy tetszenék, az hatalom szerént, mellyel bír, tartaná meg az Úr Jézust az halálnak keserves poharától. Ha kérded, kinek könyörgött, vagy kinek vitte eleibe *preces et supplicationes*? Aki megszabadíthatja vala őtet az haláltól. Kicsoda az? Az, akinek könyörög az kertben, az, akinek ezt mondja: *Omnia possibilia sunt apud te*, Marc. 14. [Mk 14,36], tudniillik az ő szent Atyja, az ki, mikor így adatik ez szent leckében előnkbe, *Aki megtarthatja etc.*, elég világosan előnkbe adja, hogy könyörgött itt az Úr Jézus, hogy ha tetszenék az ő szent Atyjának, tartatnék meg az haláltól.

Jól könyörgött az Úr Jézus ily könnyhullatással, mert [Zsid 5,7] εἰσακουσθεῖς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας,²⁸ meghallgattatott az ő félelmétől. Az halál félelme, mely az erőtelen testben szokott lakozni, indította vala az Urat ez könyörgésre. Innen, Mat. 26. 42. [Mt 26,41(!)], *az lélek kész, de az test erőtlen* (maga azt mondja), melyre nézve conditionate kíván vala megtartatni az haláltól, melytől is az Atya, ha tekintjük hatalmát, megtarthatja vala, Mar. 14. 36. [Mk 14,36]. De mivel akaratja ez volt az Atyának kíváltképpen való hasznára az elveszett népnek, meghaljon az Úr Jézus. Meghallgatja őtet. Nem az haláltól, hanem az mely miatt az Úr Jézus az halált féli vala, tudniillik az félelemtől vagy szorongástól, azaz megszabadítja. Vide similem loquendi modum, Psal. 22. 22. [Zsolt 22,22]. Ez hatalmasságát pedig az Atya végben viszi angyali által, Luc. 22 43. [Lk 22,43], az mely által az Úr Jézusunk az Isten eleiben teszi vala mind magára, mind emberekre onnan származó hasznokat. Innen vagy, hogy végezetre így könyörög az Úr Jézus az angyaltól megerősítettén: *Én Atyám, ha el nem múlhatik ez pohár, hanem ha megiszom azt, fiat voluntas tua*, Matt. 26. 42. [Mt 26,42].

²⁸ meghallgattatott az ő istenfélelméért

Cur haec omnia circa filium? Hogy jóllehet fiú volna, mindazáltal azokból, az melyeket szenvedett, tanulná meg az engedelmességet. Innen két dolgot hozhatunk ki. 1. Hogy tanulnának az Úr Jézus példájából az emberek nem lenni balítélettel azok felől, az kik istenfélők lévén elhagyattatnak egy ideig, holott még fiának is ebben Isten ím nem kedvezett. 2. Mivel akarta az Isten ez Új Testamentum alatt az ő híveit igazgattatni, és az nyomorúságban esteket [a. m. nyomorúságba esetteket] vigasztalni az Úr Jézus által, akarta, hogy az Úr Jézus Krisztus [617:] azokból, az melyeket szenvedett, tanulná meg az engedelmességet, hogy annakutána Istentől adatván hatalom, könyörölne azokon, kik hasonló szorongásban vadnak, Hebr. 2. 18. [Zsid 2,18], cap. 9. 15. [Zsid 9,15].

Corollarium primum: Az Úr Jézus Krisztus, az kin ezek az lecke szerint törtétenek, nem Deus a se, hanem szenvedések alá rekesztetett, Atyja hatalmáért könyörgő ember volt. Mindenekben megpróbáltatott, excepto peccato, Heb. 4. 15. [Zsid 4,15], cap. 2. 17. 18. [Zsid 2,17–18], exponitur textu.

Corollarium secundum: Christus omnipotentiam non sibi sed Patri tribuit, eodem preces sunt. Exponitur textu.

Corollarium tertium: Jóllehet, könyörgött az Krisztus, hogy megtartatnék az haláltól, mindazonáltal maga szabad akaratja szerint adta magát az halálra. Mert conditionate, *ha*-val könyörgött, az mely könyörgésnek formájával mikor élünk, azzal jelentjük, hogy ha meg nem adatik is minékünk, amit kérünk, ellenünk nincs. Hogy pedig mégis ilyen kétséges dolgot kérünk, azzal jelentjük, hogy emberi ítéletünk s indulatunk szerint, amit kérünk, jónak látszik. Applica Christo D[omino] et videbis voluntariam Christi et spontaneam mortem. Továbbá az angyal által megerősítettven azon könyörög, hogy legyen meg az Istennek akaratja, Matt. 26. 42. [Mt 26,42]. Corollarium quartum: Megbecsülhetetlen szeretettel szeretett Isten minket, Rom. 5. 7. 8. [Róm 5,7–8], mert jóllehet, könnyhullatással, kiáltással esedezik szent fia, de miérettünk nem kedvezett, Rom. 8. 31. 32. [Róm 8,31–32]. Szeretett az Úr Jézus is, mert jóllehet, szorongana az félelem miatt, az Atya szent akaratja alá bocsátotta értünk önnönmagát.

Disce

Az Isten még kedves embereit is bölcs tetszéséből az nyavalyák s szenvedések alá gyakorta szokta rekeszteni ez világon. Ím, az leckében például adatik az Úr Jézus, aki, Istennek kiváltképpen való okokra nézve szerelmes fia lévén, olyan szenvedésre és szorongásra jutott, hogy kételenítették nagy kiáltással, könnyhullatással való könyörgéseket az Isten eleiben, hogy őtet megszabadítaná. Hinc illud: *Deus unum filium habuit sine peccato, nullum sine flagello*, mert megostorozza minden fiát, valakit magához fogad, Act. 12. 6. [ApCsel 12,6], Apoc. 3. 19. [Jel 3,19].

Elfogyna az üdő az példáknak előszámlálásában, akik, jóllehet Istennek kedves emberek voltak, mindazonáltal (amint az zsidókhoz író apostol számlálja) azok közül némelyek gyalázatot, némelyek vereséget, némelyek láncokat, némelyek etc., az kikre nem vala méltó ez világ, Hebr. 11. [Zsid 11], fere toto. Ne gondold penig, hogy az Isten gyönyörködnék az ő híveinek ilyen nyomorúságos állapotjokban, hanem amaz gonosz, azaz ördög az istenteleneket arra indítja, hogy üldözzék s

verjék, csúfolják az istenfélőket, hogy megunván az kegyesség s igazság mellett való szenvedést, az Istentől elszakadnának. Az melyet az Isten hatalmassága szerint megzabolázhatna, de bizonyos okokra nézve nem mindenkoron szokta cselekedni.

Ratio prima. Mert az Isten ez világi, hamar elmúló szenvedések után az ő híveinek, ha megmaradnak mindvégig az szeretetben, az szenvedésekben Istentől el nem szakadván, örökké megmaradandó dicsőséget ad, Apoc. 2. 10. [Jel 2,10] Az holott eltöröltetik minden könnyhullatás az ő híveinek szemekről, és nem lészen ott sírás, sem kiáltozás többé, mert azok már elmúltanak, Apoc. 21. 4. [Jel 21,4]. Az mely dicsőséghez képest semmi ez világi szenvedés, Rom. 8. 18. [Róm 8,18]. Így cselekedett Isten az Úr Jézussal, az mi fejünkkel, Phil. 2. 9. 10. [Fil 2,9–10], Heb. 12. 1. 2. [Zsid 12,1–2], Eph. 1. 20. 21. [Ef 1,20–21].

Ratio secunda. Mert az Isten az ő híveinek erőtlenségekben adja s mutatja az ő hatalmasságát, elannyéra, hogy az istentelenek is nyilván tapasztalhassák az Istennek szenvedő népével való létét, hogy ők is Istenhez tértének, miképpen Saulus, ki neveztetett Paulusnak, Act. 9. [ApCsel 9]. Ezért engedte az Isten, hogy az ő szent fia az gonoszoktól sokat szenvedne és végre meg is ölettetné, hogy tudniillik az gonoszok, kik nem akarnak vala engedni tudományának, az ő halála, s annál is inkább feltámasztása és megdicsőítése által meggyőztetnének annak igazságáról. Innen mondja már az Úr Jézus Krisztus: *exaltatus fuero omnia traham ad me ipsum*, Joan. 12. 32. [Jn 12,32]. Innen vagy, hogy minekutána megértették volna az Istennek hívei az Istennek az ő szenvedésekben való célját, nagy örömmel vöttek, mikoron az Isten őket nem biztatta az szenvedésre, mint Szent Péter és az több apostolok, minekutána az véneknek poroncsolatok ellen szólottanak volna az Jézusnak nevében, mikor megostoroztattanak volna az tanács előtt, elmennek vala örömmel, hogy méltókká tettetnek az Úr Jézus nevéért bosszúsággal illetni, Act. 5. 41. [ApCsel 5,41]. Így örült Szent Pál apostol is az szenvedésekben, melyeket szenvedett az ecclesiáért, Col. 1. 24. [Kol 1,24], kiváltképpen, mikor észrevötte, hogy az Úr Jézus kegyelme véle vagy az szenvedésben, 2 Cor. 12. 9. [2Kor 12,9]. Innen már ajándéknak is mondja az Úr Jézusért való szenvedést, Phil. 1. 29. [Fil 1,29].

Ratio tertia. Megengedi mégis az Isten, hogy szenvedések alá rekesztessenek hívei, hogy tapasztalván magok erőtlenségeket, az ő szurulásokban [a. m. nyomorúságukban] tanuljanak Istenhez folyamodni, az Úr Jézus példája szerint, mert: *Qui non est tentatus, quid scit*, Ecclesiastici 34. 9. 11. [Sir 34,11]. [618:]

Ratio quarta. Ut miseris inacusate discant, mint az Úr Jézus is, és hogy szokjanak az szenvedés által nem másokat üldözni, mint az farkasok, hanem inkább bárányi szelídséggel mindenki magát viselje, mely szelídségre maga példájával int az Úr Jézus, Matt. 11. 29. [Mt 11,29]. Mert annakokáért ezeket így értvén, kik az szent apostolokkal az Jézus nevében igyekeznek szállani, akiknek ajándékozottat, nemcsak az, hogy az Jézusban higgyenek, hanem hogy őérette szenvedjenek is, Phil. 1. 29. [Fil 1,29]. Örüljünk, mikor nem gonosz cselekedeteinkért, hanem az mi vallástételünkért szenvedünk, mert ez kedves Isten előtt, 1. Pet. 2. 20. [1Pét 2,20]. Hogy pedig így történjék szenvedésünk, és nem gonoszságunkért, igyekezzünk magunkat jószágos cselekedetekben foglalni. De hogy mégis az szenvedésben erősebbek lehessünk.

Disce secundo

Minden Istenben bízó, de nyomorúságban s szomorúságban esett embernek nagy erőssége lehet az Istenhez nyújtott s szívből származott imádság és könyörgés.

Az leckében például adatik az idvözített Úr Jézus, aki az ő szorongásában az könyörgéshez foga.

Ratio. Mert mikor valaki valamely dolognak elviselésére magától nem elégséges, az szükség úgy kívánja, hogy ahhoz folyamodjék, az ki őtet megsegítheti. Mi pedig és az Istennek egyéb hívei is gyakran magunkra hagyatván, elégségesek nem vagyunk az Isten dicsősége mellett való szenvedésnek elviselésére, hogy hajótörést hűtünkbe ne szenvedjünk, mert *caro infirma*, Matt. 26. 42. [Mt 26,42]. Innen vagy, hogy sokan az régi szentek közül is nem tudván az Istennek célját az ő szenvedésekben, csaknem az mint Ászáf maga felől mondja, Psal. 72. 3. [Zsolt 73,2(!)]: *Eliszamodtak* [a. m. elsikamlottak, elcsúsztak] lábai az Isten *dicsősége mellől*. Ezért mivel ilyen erőtlének vagyunk az szenvedésben, miképpen az hajós, mikor az szélnek erejét maga nem bírhatja, folyamodik az vasmacskához, úgy mi is erőtlenségünkben folyamodjunk könyörgésünk által az Istenhez és nem szégyenülünk meg. Mert maga fogadta, hogy az istenfélőket meghallgatja és megszabadítja, Psal. 49. 15. [Zsol 50,15], sic Psal. 144. 18. [Zsolt 145,19(!)]: *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum* etc. Hogy pedig az könyörgésnek vasmacskájához folyamodjunk, erre indít minket nemcsak maga szentséges példájával az Idvezítő, hanem paroncsolataival is, mikor így tanít imádkozni: És ne vígy az késértetben, de szabadíts az gonosztól, Matth. 6. 13. [Mt 6,13] Erre indítanak minket az Isten egyéb híveinek példái, kik nyomorúságoknak és szenvedéseknek napjaiban Istennek könyörgöttek és meghallgattattak. Ilyen volt Szent Pál apostol és Silás, vide et expende Act. 16. 25. 26. 27. [ApCsel 16,25–27]. Így könyörgött az ecclesia szüntelen Szent Péterért, mikor Heródestől halálos fogságban vettetett volna, de az Isten angyala által csudálatosan megszabadítá, Act. 12. 5. [ApCsel 12,5]. Így könyörgött az apostoli sereg, mikor megtiltatott volna, hogy az Úr Jézus nevében ne szólának, Act. 4. 17. 18. 19. [ApCsel 4,17–19] De lássuk meg ennek az vasmacskának, az könyörgésnek, mely által járul Istenhez az nyomorúság tengerében hajókázó kis ember, micsodásnak kell lenni? Mert látjuk, hogy sokakban meg nem hallgattunk.

Primo. Az könyörgésnek Isten akaratjával megegyezőnek kell lenni. Megegyez akkor, mikor az örök életért könyörgünk, vagy azokért, melyeket Isten poroncsolt, az minemű az bölcsesség, Jac. 1. 5. [Jak 1,5], minden jóságos cselekedetekre való indulat, az Szentlélek, az magisztrátusok, királyok, 1 Tim 2. 1. 2. 3. [1Tim 2,1–3] De nem mindenkor tudják Isten akaratját, kiváltképpen ez életre néző dolgokban. Itt azért Isten akaratja szerint könyörgünk, ha conditionate: *si vis Pater*, az Úr Jézus példája szerint könyörgünk, ha könyörögvén ezt mondjuk: *Mindazonáltal nem az én akaratom, hanem az tied legyen*.

Secundo. Istenfélő embertől kell az könyörgésnek származni, mert *Deprecatio justi assidua multum valet*, Jac. 5. 16. [Jak 5,16], az mint ezt az Éliás példája bizonyítja, Jac. 5. 17. [Jak 5,17], 3. Reg. 17. 1. [1Kir 17,1] etc. Ugyanis az bűnből megtisztulni nem akaró embert az Isten tudjuk, hogy meg nem hallgatja, Joan. 9. 31. [Jn 9,37],

az mint ezt az Írás bizonyítja: *Mikor kinyújtjátok, úgymond, az ti kezeiteket, elfordítom az én szemeimet* etc. *Manus vestrae sanguine plenae sunt*, Esa. 1. 15. [Ézs 1,15]. Erre néz az apostol, mikor azt kívánja, hogy mikor az férfiak imádkoznak, tiszta, harag és veszekedés nélkül való kezeket emeljenek Istenhez 1. Tim 2. 8. [1Tim 2,8].

Tertio. Az könyörgés hűtből legyen, azaz az ki könyörög, higgye el azt, 1, hogy azt, az mit ő kér, az Isten megadhatja. 2, hogy mivel Isten akarhatja szerént, isteni félelemmel kéri, azt az Isten meg is akarja adni. Mert az ki másképpen kér, hasonló az tenger habjához, az mely az szélről ide s tova hányattatik, melyre nézve nem is gondolja, hogy valamit az ilyen ember nyerjen Istentől, Jac. 1. 6. 7. [Jak 1,6–7]. Itt jegyezd meg, hogy valaki kételkedhet valamit az felől, az mit kér, nem azért, hogy nem hinné az Istennek mind hatalmasságát, mind ígéretében való tökéletességét, hanem hogy magát bűneiért méltatlannak ítéli arra. Így lévén, mindezek által láthatjuk, hogy nincsen minékünk nyomorúságunkban erősebb kővárunk az Istennél, az hova, ha kívánod folyamodni az Krisztussal, Keresztyén Hallgató, az útiköltség nem egyéb az nagy kiáltással, könnyhullatással való töredelmes könyörgésnél. Ergo: *venite, adoremus et procidamus et ploremus ante Dominum* Psal. 94 6. [Zsolt 94/95,6] *qui fecit nos*. Amen.

*Elaborata et declamata per me Stephanum Agh de Szentkirály,
anno Domini Salvatoris 1733 mense Maio.*

A testamentumtételről (1Móz 28,20–22)

Ms. U. 975

[29r:]

In nomine Domini nostri Jesu Christi

Textus Concionis Sacrae surgit ex Gen. 48. v. 21. 22. [1Móz 48,21–22]: *Ezt is mondá Izrael Józsefnek: Ímé, én meghalok, és az Isten tüveletek lészen és hazaviszen tütöket az tü atyáitoknak földébe. Én pedig adok tenéked egy darab részt, a te atyádfiaiának részeknek felette.*

Exordium. Isten Őfelsége a teremtest elvégezvén, az embernek táplálására mindeket az ég alatt birodalmában adott, Psal. 8. 6. [Zsolt 8,8(!)]. Birodalmában adta az égnek repeső madarait, a tengernek halait és a földnek minden barmait s terméseit. Mindazáltal az Isten Őfelsége semmit ezekben el nem osztott különösen, hanem sokáig szabad volt akárhol akárkinek lakni, akárhol szántani, vetni és marhát legeltetni. De végezetre, hogy az emberi nemzet meg kezdett sokasodni, tehát az emberek kezdettek magoknak különös helyeket s földeket választani, mind azért, hogy a veszekedést elkerülhetnék, mind azért, hogy ki-ki úgy dolgoznék, amint tetszenék, s mind azért, hogy az ő munkája után Istentől adatott javaiból szabad akaratja szerint élhetne.

Látjuk ennek példáját Ábrahámban és Lótban, akik, hogy az ő szolgálai ne veszekednének a juhok legeltetése iránt, így szólnak egymás között: *Kérlek, hogy ne légyen versengés énközöttem és teközötted, avagy az én pásztorim között és a te pásztorid között, mert atyafiak vagyunk, hanem váljunk el egymástól. Ha te jobb kézre menendesz, én bal kézre megyek, ha te bal kézre, én jobbra megyek.* És így oszlának meg egymástól, Gen. 13. 8. 9. [1Móz 13,8–9] Annakutána hovatovább mindinkább szaporodván az emberek, kezdettek különös helyeket, jószágokat magoknak szerzeni, és szereznek ma is sokképpen, sok úttal-móddal. Hogy mégis mindazonáltal az ember Isten törvénye ellen világi jóvát ne szaporítsa, és a földi kincsének s jószágának gyűjtése által amaz mennyei örökséget el ne veszesse, három regulákra vigyázzon.

Elsőben is szabadason magának választhat olyan dolgot, akihez senki juss [a. m. jussot] nem tart, és senki birodalmában nincsen. Másodszor. Vagy helyes úton-módon megveszi attól, aki addig bírta, és így engedelmeiből, vétek nélkül bírhatja, Gen. 23. 16. 17. [1Móz 23,16–17] Ezekon a regulákon és módokon kívül vagyon más

út is, mely által lehet szerezni az embernek jószágot, úgymint régtől fogván közönséges népektől és társaságtól bevett szokás és törvény szerint. Ilyen közönséges szokás vagy törvény a testamentumtétel, midőn az ember szabad akaratja szerint másnak adja jószágát, hogy holta után bírja. Ennek a testamentumtételnek látjuk példáját közöttünk gyakorta, mégpenig úgy, hogy néha az ember egész pénzen vett örökségét másnak adja, néha tulajdon gyermeki közül is egyiknek többet ad, mint a másiknak, melynek a kezünk alatt való szent leckében is látjuk példáját, mivel Jákob vagy Izrael halálához közelgetvén így szól Józsefnek: *Ímé, én meghalok, és az Isten tüveletek leszen.*

Jákob akár természet szerint való jelekből, akár Istentől adatott különös jelekből észreveszi az ő halálát, azért akarván véghez vinni, hogy még halála után is az ő fiai között jól folyjon a dolog, tehát, hogy hagyakozni kezd nekik. Legelőbb is Józsefnek testamentum szerint több részt akarván hagyni, így szól: *Ímé, én meghalok...*

Occasio

[1Móz 48,21] *Ezt is mondá Izrael Józsefnek.* Az Izrael nevezeten itten értetik Jákob pátriárka, Izsáknak fia, mely nevezetet az angyal adott vala őnéki, Gen. 32. 28. [1Móz 32,28] amelyről ugyan eredetet is vett nevezettel együtt az Izrael nemzetsége. Jákobnak voltak ugyan tizenkét fiai, mégis azok közül legkedvesebb volt a József, úgyhogy őtet mindeneknél inkább szerette, Gen. 37. 34. [1Móz 37,34]. Annyéra, hogy mikor annak halálát értette volna is, noha hazugság volt, keserűségében így szól: *Sírván megyek az én fiam után a koporsóban.* [1Móz 37,35] Ezért itten is, mind azért, hogy mások felett szerette, mind azért, hogy rajta látta az Istennek nagy kegyelmét, legelsőben is őtöt mások felett részesíteni akarja az ő jószágából. [29v:]

Exeg[esis]

Ímé, én meghalok. Heb. 9. 16. [Zsid 9,16]. A testamentum az embernek halálával erős. József, hogy semmit ne kételkednék a testamentumtételben, azt mondja a Jákob: *Én meghalok.* De hogy ismét így ne gondolkodnék: hiszen idegen földön vagyunk, az Egyiptomnak földén, azért nem adhatod nekem, atyám azt a jószágot, tehát Jákob azt is megjövendőli s megmondja, hogy az Isten őtet még a Kánaán [a. m. Kánaán] földre visszaviszi, abban is ne kételkedjék, mert az Istennek hatalma és gondviselése leszen házokon. *Az Isten tüveletek etc.*

Némelyek úgy gondolkodnak a tudósok közül, hogy itten búcsúzáva a Jákob Józseftől, tehát jót kíván őnéki és házának, mintha így szólana: *Az Isten veletek legyen, és hazavigyen tőtöket a tü atyáitoknak földére.* De noha így is nem rossz, mégis helyesebbnek láttatik az az értelem, mely szerint a jövendőléssel a testamentumát akarja erősíteni és Józsefet is biztatni. *Én pedig adok egy darab részt.* Jákob, mint jó atya, nem adja az ő jószágát idegennek, mint ma sokak, nem is fosztja meg úgy az ő fiait, hogy mindent csak egynek adna, hanem mindeniknek kívánt jovaiból részt adni, az mint ezen szók és a következő 49. rész [1Móz 49] tanítja. Mégis előbb becsülli Józsefet, mert többre is volt méltó, mivel az ő barátjai[!] gonoszságot cselekedtek volt Józseffel, eladván kicsin korában, az ő atyjakot is megbúsították, mikor azt hazudták, hogy Józsefet a vad elszaggatta, és ezek felett atyját, bátyjait, egyszóval minden atyafiait tartotta az nagy szükségnek idején, és méltán többet testált őnéki.

Disce primo. A jó atya még nehéz állapotjában is gondot visel az ő gyermekeire. Ímé, Jákob pátriárka vénségében, midőn az halálhoz közelít is, el nem felejt-

kezik gyermekeiről, hanem hogy ne veszekednének, az ő jóait osztani kezdi, és Józsefnek elsőben is mások része felett részt ad. Ugyanezen Jákob pátriárka, Gen. 37. [1Móz 37] az ő pásztorságot viselő fiainak nem engedi meg, hogy éhezzenek, hanem a Józseftől eleséget küld. Míg az Kánahám földén nagy éhség lévén, hallja, hogy Egyiptomban gabona volna, és elküldi az ő fiait, szolgálait búzáért. Ilyen nyomorult időben, éhségnek idején is gondot viselt, azért igaz tehát, hogy *A jó atya még nehéz* etc.

Ratio prima. Mat. 7. 9. 10. [Mt 7,9–10] azt mondja Krisztus Urunk, hogy mikor a fiak az ő atyjoktól kenyeret kértek, nem adott követ, és mikor halat kértek, nem adott kígyót, hanem kenyeret és halat adnak, és ez szerént táplálják őket. Mégpedig gondolja meg az ember, hogy mennyit futnak, fáradtak a szegény atyák s anyák, hogy az ő gyermekeknek ételek, italok és ruházatjuk legyen, s még arra is vigyáztak, hogy holtak után is jószágban maradjanak, más idegen helyeken nem nyomoragjanak és más után ne csipongjanak.

Ratio secunda. Mert a jó atyák a természettől beléjük áltatott szeretettől viseltetvén minden jókat gyermekeknek kívánnak megszerzeni és minden veszedelmet tőlük eltiltani, elannyéra, hogy csak azt nem cselekszik gyermekekkel, amit nem lehet, de valamire tehetségek vagyon mindent követnek. Primo születésében ugyan örülvén, mindjárt ölemben kezdik venni és takargotni mint Jákob a József fiait Gen. 48. [1Móz 48,10].

Disce secundo. Mind testektől s mind lelkektől szorgalmatosok. Példa Ágár, aki is, midőn látná az ő gyermekének szomjúság miatt való szörnyű nagy kínját, letévé egy fa alatt, hogy ne is látná az ő halálát, és keservesen siratá. Aholott is az ő keserves szívbeli sirásának ereje az Istenhez felhatott, és az Isten őnekie szeme világát megnyitá, és kutat mutata nekie, és nagy örömmel felvévé ölében az ő gyermekét, és nagy szorgalmatossággal a kútra méne, és vizet vévén az ő tömlőjében, megennyhité gyermekének szomjúságát, Gen. 21. 15. 16. [1Móz 21,15–16]. [29v:]

A Mózes születvén, láták az ő atyái őneki szépségét, elrejték három holnapokig, holott akkor nehéz üdő vala, mivel a fáraó kemény parancsolatot adott vala a zsidóknak, hogy a férfi gyermekeket mind a vízben hánnák, és mikoron tovább el nem titkolhatnák, szerzének őnekie gyékényből egy ládácskát, melyet enyvvel és fenyőviasszal megöntének, és abban helyheztetvén s bétakargotván, a vízben veték, Exod. 2. 2. 3. [2Móz 2,2–3] Amaz Sunámen városbéli asszonynak fia megbetegedvén, fejét kezdi fájlolni, az ő anyja minél hamarább ölében vészi, minekutána meghal is, keseregvén panasolja a prófétának, hogy megholt a fia, kinek is hallván panaszát, a próféta megszáná, és feltámosztá az ő fiát, melyen felettébb való nagy örömmel örvendezett, amint a história írja, 2. Reg. 4. 20. [2Kir 4,20] De nemcsak testekről, hanem még lelkekről is szorgalmatos gondot viselnek, mert az Istennek parancsolatira szorgalmatosan tanítják az ő gyermekeket az Istennek parancsalatja szerént. Exod. 10. 2. [2Móz 10,2], cap. 12. 24. 26. 27. [2Móz 12,24–27], cap. 13. 8. 14. 15. [2Móz 13,8–15]

Exemplum. Ádám Káint és Ábelt az áldozatra tanítja, Gen. 4. 3. [1Móz 4,3] Dávid Salamont a jó dolgokra és bölcsességre inti, és tanítja, cum dicit, Prov. 4. 4. [Péld 4,4]: *Tartsd meg az én beszédemet.* Mária, az Úr Jézus Krisztus anyja Józseffel

együtt az Krisztust gyermeki állapotjában odaviszik vala, ahol a közönséges isteni szolgálat gyakoroltatik, Luc. 2. 41. 42. [Lk 2,41–42] Ábrahám, hogy az ő fia az isteni tisztelettől el ne szakadna, nem engedi, hogy a kananeusoknak leányi közül vegyen feleséget, Gen. 24. 3. [1Móz 24,3], hanem az ő rokonsági közül vétet feleséget az ő fiával, Izsákkal, v. 4. [1Móz 24,4] Sőt, némelyek halálokhhoz közelítvén, szorgalmatosan hagyakoztak gyermekeknek, hogy az ő lelki jovak megmaradna az Istennek igaz esméretére. Így hagyakozott Dávid az ő fiának, Salomonnak, mikor az ő halálának ideje elközelgete, ezt mondván: Én elmegyek az egész földnek után, erősedjél meg és légy ember, és őrizd meg a te Uradnak, Istenednek őrizetit, hogy az ő utain járd, és megőrizzed az ő rendelését, az ő parancsolatit és az ő ítéletit és az ő bizonyágtételit, amint meg vagyon írva a Mózes törvényében, hogy előmenésed legyen mindenekben, amelyeket cselekedendesz, és mindenütt, valamerre fordulandasz. 1. Reg. 2. 1. 2. 3. [1Kir 2,1–3] Tertio. Ha valami nyavalyában esnek, mindjárt igyekezik meggyógyítani, sőt, azokért <Istennek> könyörögnek, mint Dávid, 2. Sám. 12. 16. [2Sám 12,16]

Simile. Még az oktan állatok is az ő fajzatjokat minden úton-módon a veszedelemtől őrizik és táplálják: csak egy fecskét, ha az ember megvizsgál, csudálkozással taposztalja minemű szorgalmatossággal az ő szájából táplálja fiacskáit. Egy tyúk kész akárminemű erős állattal szemben szállani, csak fiait oltalmazhassa, sőt az oroslány is annyira félti kölykeit, és azoknak bántódásokért annyéra haragszik, hogy mikor valaki erős büntetéssel büntetődik [!], haragja hasonlítottat az ő kölykéért megbúsult oroslánhoz. Mennyivel inkább a józan okossággal felruházott emberek között az jó atyák gondot viselnek az ő magzatjakra?

Contrarium. De ellenben az emberek között sokon még az oktan állatoknál is alábbvalók[nak] találtotnak, akik nemhogy az ő gyermekekre gondot viselnének, sőt, még míg a világra jönnek, addig elvesztik, vagy ha e világra jönnek is, elvetik, néha kegyetlenül megölik, ha meg nem ölik is, sokon számban sem veszik, azokat nem táplálják, nem ruházzák, nem tanítják, akárhova legyen testek, lelkek, számban sem veszik. Az ilyenekről Szent Pál apostol méltán mondja: *Hogy valaki az övéiről és sokképpen az ő háza népéről gondot nem visel, az az hitet megtagadta, és a hitetlennél alábbvaló*, 1. Tim. 5. 8. [1Tim 5,8] Éli papot az Isten megölte csak azért, hogy fiait kegyesen nevelte, utálatosságot cselekedtek az Őrnak szemei előtt az zsidók, mikor gyermekeket a bálványoknak megáldozták, és ugyanazért erősen megbüntettetnek, ex his legyen ki-ki jó atyja az ő gyermekeinek, hogy amaz mennyei Atyától megjutalmaztassék.

Disce secundo. Közönséges, bevett szokás az emberek között, hogy vagyanokat, holtak után eltestálhassák. Ímé, Jákob pátriárka testamentum szerint Józsefnek részt hágy. Nem cselekedett pedig ezzel helytelen dolgot. Ratio prima. Mert ha törvénytelen dolgot cselekedett volna, valaholott Istentől ezen cselekedete megfedetnék, sohult pedig az Szentírásban Jákob felől effélet nem olvasunk, sőt, inkább olyan, Isten előtt való kedvességét látjuk, hogy kivált az Ótestamentumban Ábrahám, Izsák, Jákob Istenének mondatik sok helyeken. Ratio secunda. József, noha elvette magának azon részt, jószágot, melyet Jákob más atyjafiai felett neki testált, de mégis nem íratik sohult, hogy rosszul cselekedte volna. [3or:] Ratio tertia. Mert

az Isten Őfelsége a testamentumtételnek módjáról, miképpen legyen két elsőszülött között, törvényt adott, Deut. 21. 16. [5Móz 21,16] Ha pedig helytelen dolog lett volna, semmiképpen az Isten helyben nem hagyta volna, tehát nem illetlen dolog, hogy az ember másnak hagyja jószágát testamentumában.

De azt is mondtam jó okkal s móddal, hogy csalárdság és veszekedés ne legyen a testamentum erejével bírándó jószágok iránt, tehát minden helységeken legyen bizonyos bévett rendtartások, minemű legyen a testamentum. Primo. Közönségesen mindenütt megkévántatik, hogy aki testamentum erejével akar jószágot bírni, mutassa meg két vagy három bizonyosságok által, hogy a megholt ember, kié volt a jószág, akarta holta után reá hadni? Secundo. Kiváltképpen miközöttünk megkévántatik, hogy azon jószág, melyről a testamentumban emlékezet legyen, nem régi atyától reá mondatott jószág, hanem maga kereste. Még a szent lelkében is ennek nyomát látjuk, mert Jákob azon jószágból adott részt mások felett Józsefnek, melyet az Emmoreustól vett fegyverrel, tehát ilyen jó okkal s móddal nem illetlen a testamentumtétel, és ezáltal a jószágoknak másnak adása. Aholott a testamentumtétel legyen, legalább háromféle emberek vadnak: egyik, aki teszi a testamentomat, másik, aki akarja annak akaratjából bírni a jószágot, harmadik a bírák. Mindeneknek bizonyos regulákat kell tartani. Aki testálni akar, ne halagassa az ő szándékát, ne bízsa a dolgot éppen utolsó órájára, hanem jó idejénkorán vigye végben, mert erre a dologra ép, csendes elme kívántatik. Sokszor pedig az ember halálához közelítvén azt sem tudja, legyen-e ezen a világon vagy sincs, és ha szintén csendes, ép elmével volna is, ilyenkor inkább könyörögjön, hogysem testamentumat tégyen. De secundo. Jobb idejénkorán végben vinni, mert akkor jobban meg tudja vizsgálni, kinek mit akar hagyni, hogysem akkor, mikor az halál szorongatja. Tertio. Akinak adja a jószágot, aziránt is inkább megtudhatja, vajon jó ember-e, vajon jó szívvel viseltetik-e hozzá, vagy csak haszantalan, eszem-izsom ember, és olyan, kinek csak a legyen kell, és csak azt szereti, nem pedig annak adóját.

Esa. 38. 1. [Ézs 38,1] azt mondja az Isten Ezechiásnak: *Adj paroncsolatokat* etc. Ha lehet, az ő javait hagyja az ember maga gyermekinek, ne más idegennek, mert csak közébb való az ing, mint a dolmány. Jákob is a lelkében az ő gyermeki közül egyiknek adja egy darab jószágának egy részét.

Akik a testamentum szerint akarják a jószágot bírni, vagy atyafiak vagy idegenek, mindeneknek hivatalak és kötelességek: Primo, hogy a testálónak az ő akaratján megnyugodjanak, ne cívódjanak. A Jákob fiai semmit nem szóltak atyjak ellen és az ő akaratja ellen, hanem amint ő osztotta jószágokat, reáhagyták. Secundo, hogy inkább a maga jószágból engedjen, hogysem veszekedjék, mert így több kárt vall, mivel lelki javait veszti el a testiért; a lélek pedig előbbvaló a testnél. Végezetre, minthogy semmit vissza nem szolgálhat, tehát mindenkor holta után legyen jó emlékezettel, mint jóltevője felől. Ilyen helyen a bírának az a tisztek, hogy a testálónak akaratját szószerént írják le, ne pedig azt írják, amit magok kívánnak.

Redargutio. Magok kötelességek ellen cselekesznek tehát az atyák, mikor egy kős bosszúságért mindjárt az idegennek odatestálják jószágokat, csak hogy a kö-

zelebb valókan bosszút tehessenek. Bár megemlékeznének, hogy fél lábok a korporsóban vagy, és a fa ahová dől, ott <vagy> marad. A fiak is illetlen dolgot cselekesznek, midőn atyjokra zúgolódnak afféle testamentomért, és egymás között veszekednek, perlekednek és néha talám többet költenek, mint a perben forgó jószág érne.

Admonitio. Azért minden ember kötelességére vigyázzon, mindenkinek jusson eszékben, hogy mi vagyunk az Istennek fiai, Joh. 1. 12. [Jn 1,12] Az Isten ama jó testamentum szerént, Heb. 8. 6. [Zsid 8,6], mely a Krisztus vérével és halálával erősített meg, testált, avagy ígért minékünk igen drága jószágot, Rom. 4. 16. [Róm 4,16], Gal. 3. 29. [Gal 3,29], erre viseljünk nagy gondot, e légyen a mi örökségünk, Eph. 1. 18. [Ef 1,18], Heb. 1. 14. [Zsid 1,14], Tit. 3. 7. [Tit 3,7]

Epilogus. Tehát mind a testáló személy, mind, akinek jószág kell, mind peniglen mások akárkik, úgy viseljük magunkat, ez világi jószáginknak és javainknak szerzésében, vételében s másoknak való adásában, hogy azok miatt a mi mennyei jószágunkból ki ne vettessünk, és a minékünk ígértetett, örökké tartó javainktól meg ne fosztassunk. Amen!

Elaborata et publice declamata per me, Paulum Isza.

Anno 1756. die 19. September.

HÉTKÖZNAPI ÉS
VASÁRNAPI BESZÉDEK

DÁVID FERENC

Isten angyalairól és a vendégfogadásról (1Móz 18,1–5)

TT Ms. 0636

[184r:]

Contio Genes. 18. [1Móz 18,1–5]: *Megjelenék pedig Ábrahámnak az Úr Mambrénak cserfás völgyében, mikor ülne az ő sátorának ajtajában az napnak legmelegebb korában, és mikor az ő szemeit felemelte volna, és nézne, íme előtte három férfiú megállapék, és az földre borulván mondá Ábrahám: Kérlek, Uram, ha kedvet találtam az te szemeid előtt, ne kerüld el az te szolgádot! Hadd hozzanak egy kevés vizet, és mossák meg a ti lábaitokat vele, és nyugodjatok meg e fa alatt! Én pedig egy falat kenyeret hozok tinektek, hogy megerősítsétek az tii szíveteket, és annakutánna menjetek el! Mert ezokáért tértetek az tii szolgátokhoz. És ők mondanák: Mívelé azt, az mit mondál!*

*Ex contione
Franc.
Davi[...]
collegi*

Summa:

Ez igékben megmagyaráztatik, miképpen az Isten három angyali által Ábrahámnak megjelent az Mambrénak cserfás völgyében, és azok által minemű ígétet töltöttek neki.

[184v:]

Loci duo.

1. Ígétet teszen ez: ígér magzatot Sárának.
2. Minemű haszna legyen az szállásnak és vendégbefogadásnak.

De primo loco.

[1Móz 18,1–5] *Megjelenék pedig Ábrahámnak az Úr angyali által az Mambrénak cserfás völgyében.*

Ábrahám (az Istennek kedves barátja) hogy miképpen látta az három angyalokat [férfiak]nak ábrázatokban, ez meghallott igékből megtudhatjuk. És minemű bizalommal[?] fogadta őket az földre való borulásával (mint annak az nemzetnek szokása volt), az Írás megmutatja.

Mond [1Móz 18,1–5]: *Megjelenék az Úr etc., lege usque v. 3.*

Egynek szóllott Ábrahám, nem azért, hogy az övét[?] megutálta volna, hanem az egyet, kit fővebbnek alított az három férfi közül, kérte, hogy őhozzája betérjenek mindnyájan.

Mint miköztünk is szokott lenni, hogy az sokaság közül egyet szólítunk főképpen, de avval az többit is nem rekesztjük ki az hivatalból. [185r:]

Másodszor. Mikor ez három megjelent személyek közül egyiket urának mondogta Ábrahám, dicens, [1Móz 18,3] *Kérlek, uram, ne kerüld el az te szolgádott, nem tulajdon ömagának <szóllott> az Istennek szóllott személy szerint. Mert az Istennek noha senki személyét nem látta, nem is láttatja ez halandó testben, ut apostolus dicit, [5Móz 4,12] Mert az Isten semminemű formában nem változtatott, hát ezek mind a hárman nem emberfiak voltak, annál inkább nem ömaga az Isten volt, hanem annak az magosságbeli egyedül való Istennek szolgáló szent angyali voltak, követi, postái voltak.*

Ezek penig, az mint az Írás mondja, küldettetnek Istentől az igazaknak megszabadításokra, az gonoszoknak penig megbüntetésekre. Ketteje Sodomának és Gomorának megbüntetésére, az egyik Ábrahámnak és Lótnak mególtalmazására küldettenek. [185v:]

Továbbá nem ok nélkül mondogta Ábrahám az egyik angyalt urának. Mert az megörvendezteté Ábrahámnál inkább Sárát az ő vénségében Izsáknak fogantatásával.

Mind Gábiel arkangyal Máriát az Jézusnak fogontotásában, Luc. 1. [Lk 1,11–38], Erzsébetet Keresztelő Jánosnak fogontotásában.

Méltán azért ilyen öröminek megjelentéséért az Istennek angyalát nemcsak szolgálóknak, hanem urunknak is mondhatjuk. Úgy, mint az halhatatlan Istennek képét és követségét viselik. Mikor azon angyal szól, beszél velünk az Úr, mert az angyalok az Úr képében szólnak[?]. Lásd meg Act. 12. 17. 23. 27. [ApCsel 12,7–15; ApCsel 17; ApCsel 23,9; ApCsel 27,23–26].

Úr Isten, felette nagy hálaadással tartozunk teneked, hogy az te szent angyalidott, kik tégedet félünk, szolgálatunkra, szabadulásunkra elbocsáttod. [186r:] Így ez három angyalok is az Isten parancsolatjából az szenteknek szolgálatjokra küldettenek, mindenik az ő hivataljában igazan eljár.

Primus. Ábrahámnak Sárától született Izsákot hirdeté. Miképpen Krisztus Urunk születésének hirdetésében Gábiel arkangyal elbocsáttatik Názáretbe az Szűz Máriához, hogy az Krisztusnak fogantatását, születését hirdesse.

Secundus Angelus. Lót[ot] házanépével együtt Sodomából kiszabadítja, -iktatja.

Tertius Angelus. Sodomát, Gomorát etc. az gonoszságért elsüllyeszti.

Summa.

Hogy angyalival szolgálat nekünk, ez az oka, mert mivel mi az Istennek fényességét, dicsőségét el nem szenvedhetjük, angyala által beszél velünk.

Angyala által [!] vigasztalá meg Hágárt, Gen. 16. [1Móz 16,7–16], angyal monda meg, ne búdossék, térjen haza, békéljék meg asszonyával.

Angyala által [!] igazgatá után Ábrahámnak szolgáját, Eliézert, Gen. 24. [1Móz 24], ki feleséget hozza Izsáknak Mezopotámiából. [Lege Tobiam, Tob. 6. [Tób 6]. Sic Sidrák, Misák, Abdenégó, sic Elisaeus in Jordan. 3. Reg. 6. [2Kir 6,1–7(!)].:] [186v:]

Angyali által [!] jelent meg az Úr az Izrael népének.

5. Mit mondjunk az Jézus Krisztus felől? Nemde nem az Istennek angyali szolgáltának öneki teljes életében? Angyal hirdeté fogontatását Szűztől, feltámadását, mennybemenését, minden veszedelemnek ellene angyal szolgált neki. E contra.

Viszontag néha az gonoszoknak megbüntetésekre bocsáttatnak az angyalok. Mint Jeruzsálemnek megszállásakor az asszír Sénakhéríb királynak seregében száznolcvanötezer embert vágata le egy angyalával, 2. Paral. 32. [2Krón 32,21].

Az népnek megszámlálásáért [2Sám 24,14–17] az Dávid nemzetségéből <11> |:hetvenezer:| ezer embereket vágatott le.

Ps. 24.[!]

Ihol itt is angyala által Sodomát, Gomorát, Adamát, Seboimot, Segort [Zoárt], öt városokat süllyesztete el. Huic documentum. [187r:][†]

Minköt is, ha gonoszok leszünk, angyala által igen könnyen megostorozhat, mert mind szelet, hévet, hideget, essőt, szárazságot és egyéb efféléket, kik Istennek követségét hordozzák, Istennek angyalinak mondhatjuk.

Ha jók, istenfélők leszünk, ezek az Isten szolgálói, angyali, követi épületünkre szolgálnak nekünk.

Secundo loco.

Másodszor, az hol azt mondja Ábrahám az angyaloknak [1Móz 18,4–5], ne kerüljék el őtöt, hadd adjon vizet és kenyeret nekiek.

Az Ábrahám példájából itt megmutatódik az szállásadásnak és vendégfogadásnak haszna és böcsületi. Mert gyakorta történik, hogy az jövevényeknek, útonjáróknak befogadásában, nem tudván, az Istennek angyalinak adott |:és ad:| szállást ember, Heb. 1. [Zsid 13,2(!)]: *Az atyafiúi szeretet megmaradjon köztetek, az szállásadás[ról?...] el ne feledkezzetek, mert nem tudván így, némellyek angyalokat fogadtanak be szállásokra.* [187v:] Matt. 25. [Mt 25,35] mond Krisztus Urunk: *Éh és szomjú valék, s ételt és italt adátok nekem.* [Mt 25,34] *Venite.*

Esa. 58. [Ézs 58,7–8]: *Frange panem esurienti egenos vagosque etc. Az te véredek, tagodat meg ne utáld, s akkor jó fel az te napod, világosan fényesedik, mint az hajnalcsillag, és az te egészséged megmarad nálad, az Úr dücsősége egybeszededet tégedet.*

Rom. 12. [Róm 12,13]: *Az szűkölködőknek segítségül legyetek, és az gazdálkodást kövessétek, mértékletesek legyetek.*

Itt pedig tanold meg, hogy nem kívánja az írás, hogy külömb-külobbféle borsos étkeket, külömb-külobbféle italokat, dúskálásra [?] ingerlő muzsikaszerszámokat vész az vendégnek, az éhezőnek, hanem kenyér, tej, méz és egyéb afféle, mellyel az ember szokott élni, jóllakhatik az éhező.

Nem kívántatik az friss konyha, nem frissen vetett asztal, hadd másszorra aranyas és ezüst paharokat. Jó leszen az fa árnyékában is az jó ital fa-, avagy földedényből is. Ut Abraham sub [... ..] <fecit> |:...:| Angelos. [188r:]

Az ilyen kazdálkodásnak jutalma el nem vész, sem itt, sem az más életben. [Itt] megszorítottatik kevés liszte és olaja, amott pedig az igazaknak feltámadásában részesülhet az alamizsnálkodó ember.

4. Reg. 4.

Ha igaz keresztyének akarunk lenni, ezeket kövessük, az bujaságra indító lakást megvessük. Mely lakást télben-nyárban, de kiváltképpen az farsangon, nem tudom, mi szokásból, avagy mondjam, az pápai régi[?], ó kovászból szerettek magoknak az emberek, sőt ugyan jól sem esnék étek, itok, ha az farsangon nem szánkázhatnának, imide-amoda nem kuritolhatnának [a. m. csavaroghatnának], az erős italtól meg nem részegülhetnének, ha nem bolondoskodhatnának, jó ízi

sem lenne vendégeskedéseknek, ha nem szitkozódhatnának, rikoltozhatnának, Istent haragra indító gonoszságokat nem cselekednének.

Óh, kívánhatom, inkább kívánhatom efféle gonoszságnak megszűnését, hogy sem mint remélhetem, mert látom én, hogy csak addig tart az szép inkább, míg mind kimegyünk, és még házunkhoz sem jutunk, addig jó borátunkkal mint lakozhassunk, [188v:] mint ihassunk, ehessünk, hogy még hasunk is félén álljon belé, mint [mun]kálkodhassunk, hogy jobban se lehessen azon tanácskoznunk. Nem az Isten igéin gondolkozunk, hanem veszekedhessünk felebarátinkkal. Azt mondjuk az imádságban: *És bocsásd meg az mi bűneinket, miképpen mi is megbocsáttunk ellenünk vétkezőknek.* Mi pedig nemhogy megbocsáttanánk felebarátinknak, ha mi kicsin dologból is zerdülünk [a. m. zördülünk, összezördülünk], de inkább azt mondjuk, [az] halálom óráján sem bocsáttok meg neki, még az másvilágon is pereljen én lelkem véle.

Ember, te por, hammu, rossz féreg, miért nem hallgatsz, miért nem tűrsz, mit tá[madsz] arcul az te teremtdre? Mondj vagy oly nyavalyát, az meg másen is nem esett vo[lna].

Bosszúságot szenvedtél-e? Krisztus Urunk is olyat szenvedett érettünk. Kárt vallottál-e más miatt? Jób pátriárka nagyobbat vallott nála[d]nál, de békével szenvedte az nyavalyát. Mit nyughatatlankodni hát, mintha az nyavalyában bosszúságszenvedésben <más> nem volna társunk? [189r:] Mert az irgalmatlanságért, az kegyetlenségért féltő, féltő, hogy az nagy tűrhető Úr Isten tovább immár nem szenvedén gonoszságunkot, kegyetlenképpen meg ne büntessen bennünköt, nehéz nyavalyákkal, fekélyekkel, vagy egyéb kárvallásokkal. Hogy Őfelsége ne ostromozzon illy szernyő nyavalyákkal, alázzuk meg magunkot az Istennek szent színei előtt, békéljünk meg Istennel és felebarátinkkal, hogy élhessünk. Amen.

Az emberek gonoszságáról, és az első világ elveszéséről (1Móz 6,5–6)

EK Ms. 1777

[102r:]

Concio Gen. VI. v. 5. [1Móz 6,5–6]: *Videns autem Deus quod malitia hominum esset super terram et quod cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, penituit hominem fecisse in terram* [!].

Mikoron teremptés után ezerhatszáz és ötven esztendő betölt volna, az Úr Isten elészólitá²⁹ és -készítte az vizezőnt az emberi nemzetnek és minden teremptett állatoknak veszedelmekre [102v:] az ég alatt.

Annakokáért Mózes itt e helyen annak jelenti és írja meg az okát, mi okkal mozgult és indult arra az élő Isten, hogy megnyitván az magas egeknek csatornáját, és megindítván az földnek és az vizeknek erejét, ezt az alsó világot teljességgel befogná, elboríttaná vizekkel, és minden állatokat az Noé bárkán <ig> kívül, az halaktól megválva, megelné [a. m. megölné]. Azért annak az első világnak veszedelmének okait számlálja és adja előnkben itt az bötűben. [103r:]

Két részben foglaltatik be ezeknek az igéknek summája.

Először az embereknek hallhatatlan gonoszságokról emlékeződik Mózes, melyből azt hozza ki emberi hasonlatosság szerént, hogy megbánta az élő Isten, hogy teremptette az embert.

Másodikban behozza az próféta azon mindenható Istennek rettenetös fenytékét az első világnak elvesztése felől, tudniillik hogy el akarja törteni az emberi nemzetöt, az kit teremptett, az széles világnak szénýéröl [a. m. színéröl], és nemcsak az emberi nemzetöt, hanem minden állatot az halakon kívül. [103v:]

Lássuk meg először, mi legyen értelme az Mózes mondásának, holott azt írja, hogy megbánta, hogy az embert teremptette.

Másodszor tanoljunk arról, mely igen megrútítja az bűn az Istennek teremptett állatját, és mely igen meg szokta indítani az Istent az feslett és istentelen életnek viselésé.

Nem ok nélkül mondja és kiáltja az seregeknek Istene őmaga felől, Malach. 3. [Mal 3,6]: *Én vagyok az Úr, és meg nem változom*. Mert noha mind az égben, s mind [104r:] az holdban, csillagokban, és minden teremptett állatokban változá-

²⁹ elészólité (tollhiba)

sok vadnak, de mindazonáltal ebben az láthatatlan és hallhatatlan Istenben, az kit őmaga Krisztus Urunk, Joh. 4. [Jn 4,24], *léleknek* mond, soha nem volt semmi fogyatkozás, soha sem volt semmi változás, semmi hiba.

Erről szól és ezt bizonyítja erőssen Jób pátriárka, cap. 25. [Jób 25,3–6]: *És hogy lehet az romlott embör igaz az Isten|:nél| <előtt>, ha övele összeveted az embert? Avagy hogy lehetne Isten előtt tiszta az, az ki az asszonyállattól születött? [104v:] Mert íme, ha Istennel összevetöd, még szinte az hold sem fénylik, és nem fényes az Isten nagy fényességéhez képest, az csillagok sem tiszták az Isten szemei előtt, meny-nyivel inkább az romlott, esett ember, aki féreg, tiszta Isten előtt nem lehet.*

Dávid próféta 10. részében [Zsolt 102,26–28(!)] ezen fundamontomot mutatja meg, hogy minden teremttött állatok megváltoznak, de az örökkévaló és hatalmas Istenben nem volt és nincsen, sem találtatik semmi változás: [105r:] *Te, Uram, kezdetben teremttéd az földet, és az te kezdednek munkái az <fö> egek. Azok elmúlnak, te pedig megmaradsz, és mindenek, mint az ruházatok, megavulnak, avagy mint az öltözetöt, megváltoztatod ökö. Te azért ugyanazon vagy, és az te esztendeid meg nem fogyatkoznak.* No, ez így lévén, miképpen állhat meg az Mózes próféta mondanása és írása itt ez helyen [1Móz 6,6]: *Mert megbánta, hogy az embört teremttötte az földre?* Annál inkább, mert 1. Reg. 15. [1Sám 15,29] ezt mondá Sámuel próféta Saul királynak: [105v:] *Izraelnek erőssége meg nem csal, sem nem viseltetik bánattól, mert nem embör, hogy bánattól viseltetnék.*

Mint fér, kérlek, öszve az két írás? Így felelök. Ha az derék Szentírást <öszvetjük> valóban meglátjuk és felforgatjuk, mindenütt mind az próféták, s mind az apastalok, sőt Jézus Urunk is <Urunk is>, az élő Istennek fia, gyakorta az megfoghatatlan fényességben lakó Isten felől hasonlatosság szerént és emberi mód szerént szólnak. Példa ezen Mózes írásának [106r:] Deut. 4. [5Móz 4,23–24], mikor azt olvassuk: *Eltávoztasd, hogy valamikor el ne feledközzél az te Uradnak Istenödnék kötéséről, az mellyet kötött teveled, hogy bálvánt csinálj, avagy valami hasonlatosságot azok közül, az mellyet az Isten megtiltott. Mert az te Urad Istened megemészto tűz.*

Vallyons mint kell ezt értened és magyaráznod? Úgy-e, hogy való tűz az élő Isten? Távol legyen, mert lélök az Isten, nem tűz. Hanem hasonlatosság szerént szól az Írás. [106v:] Ézsaiás próféta könyvének 37. részében [Ézs 37,16–17], mikor Ezékiás könyörög Istennek, la [a. m. íme], miképpen szól: *Seregeknek Ura, Izraelnek Istene, ki ülsz az kerubínok felett, te vagy egyedül való Istene minden országoknak és földeknek, te csénáltad az eget és földet. Hajtsd alá, Uram, az te füleidet, és hallgass meg! Nyisd meg az te szemeidet, és láss! És halld meg Sénachéribnek beszédét, ki az élő Istent megkáromlotta!* Mi dolog tehát, hogy fület és szemet tulajdonít az írás az Istennek? [107r:] Bizonyára hasonlatosság szerént szól az Szentlélek esmét, Psl. 81. [Zsolt 82,8]: *Kelj fel, Uram, íteld meg az földet!* Ismét Psl. 78. [Zsolt 78,65]: *És felébredte, mintha alonnék az Űr, és miképpen az, ki erősen kiált az bortól.*

Látod-e, miért mondja, hogy felébredett az álomból? No, nem számlálók és nem hozok több írást erről elé, mert rakva az Biblia ezféle szólásnak módjával. Vedd eszödben immár az fő tanolságot! Miképpen hogy *tűznek* mondatik [5Móz 4,24] hasonlatosság szerént, az mint meghallod, [107v:] és miképpen hogy emberi mód szerént fület, kezét és szemet [ad] az Istennek bizonyos okokért, azonkép-

pen mikor azt írja Mózes [1Móz 6,6], hogy *megbánta az Isten, hogy teremptette az embert*, nem úgy kell értenünk és magyaráznunk, hogy az felségös és teremptő Istenben valami változás lött volna, és hogy bánatban esött volna valóban, mert ez nem fő[?] és nem illik semmiképpen az teremptő és élő Istennek felséges és megváltozhatatlan természetihez, hanem emberi hasonlatosságból vött szólásnak [108r:] módja ez is.

Mert mikor az mesterember megbánja, megutálja, megunja, az mit mesterseges munkájával készített, tehát csak hamar el szokta bontani, el szokta törni, rontani és háyni egymástól. Miképpen az fazakas szokott cselekedni az sárból csinált edénnyel, azonképpen mivelhogy az magos egekben lakó élő Isten eltörlé, elbontá az ő alkotmányát, azaz az első világban való állatokat az vízözönnel, ezért az cselekedetért mondatik, hogy úgy cselekedött, mintha megbánta volna, hogy teremptette az embert.

De secundo.

Lássuk meg immár, mely igen megrútítja, megondokítja az embert [108v:] az bűn, és mely igen meg szokta búsítani, indítani az Istent az embereknek gonosz életük!

Csuda állat az bűn, keresztén, őmagában csuda természeti, csuda tulajdonsága vagyon, mert *halál ám az bűnnek az ő zsoldja*, halállal fizetnek azért. Azt mondja szent Pál Rom. 6. [Róm 6,23]. Gonosz hópénzt adnak az bűnnek zászlója alatt lakó vitézeknek, bár meghidd. Mert nemcsak az bosszúálló Istennek haragjában ejti az halandó embert az bűn, az gonoszság, hanem elannyéra megrútítja, bekeveri, hogy osztán mind az Istennek [109r:] Lelkétől megfosztatik, s mind az Istentől való megigazulásnak privilégiomát [elveszíti], mind pedig az Sátánnak kezében, birtokában jut az ember az bűn miatt, és az örök kárhozatra és halálra köteleztetik, ez világ szerencsés és hatalmas büntető pálcája és ostora alá rekesztetik. Érzi vala régentén Dávid király az bűnnek súlyságát, látja vala ondokságát, Psl. 37. [Zsolt 37,2–5], és az Úrnak az bűn ellen való haragját: *Uram, az te búsulásodban ne feddj meg engemet, és az te haragodban ne büntess engemet! Mert az te nyilaid énbe-lém ragadoztanak, és az te [109v:] kezed illetött engemet. Semmi ép nincsen az én testömben az te búsulásod miatt. Nincsen békessége az én csontaimnak az én bűnei-mért. Mert az én gonoszságim fellyülhaladták az én fejemet.*

Rettenetös ondok állat tehát, keresztény, az bűn, mely miá azt mondá Mójzes próféta által az élő Isten [1Móz 6,7]: *Eltörlöm az embert, melyet teremptettem, az földnek színjéről az lelkes állatig az csúszó-mászó [110r:] férgek-től fogva, mert bā-nom, hogy teremptettem őket.*

Izsaías próféta írásának 5. részében [Ézs 5,18] *jajt kiált az élő Isten azoknak fejekre, az kik egyik bünt az másakra rakják: Jaj azoknak, az kik bünt az másakra rakják! Jaj azoknak, kik az bünt mint égi pórázon, úgy vonsszák! Ismét, cap. 59. [Ézs 59,3]: Az tü kezétök megferteztetött vérrel, és az tü nyájakot gonoszsággal. Alább egy kevéssel [Ézs 59,5]: Az mérges kégyóknak monyait költöttétök ki, és az pókoknak hálóját vontátok fel. [110v:] Mójzes utolsó könyvének 32. részében [5Móz 32,32–36] halld, kérlek, menyemű [a. m. minemű] igékkel íratja meg az felséges Isten az bünt: Sodomának szőlője az ő szőlejek, az ő szőlejeknek gerezdi méregnek*

gerezdi, az sárkányoknak epéi az ő bűnök és az áspis kégyóknak meggyógyulhatatlan mérgek. Nemde ezek el vadnak-e rejtve énnálam, és az én kénccsem közé vadnak [:be:]számláltatva? Enyim az bosszúállás, és idejekor én fizetek meg nekik. Megítéli az Úr az ő népét, [111r:] és az ő szolgálín könyörül. Tanold meg hát itt, keresztény, és vedd jól eszödben, mely igen ondok fertelmes állat legyen az bűn, az gonoszság az élő Istennek előtte, és mely igen meg szokott indulni az Úr Istennek haragja az embereknek feslött és istentelen életeken!

Íme, Mózes azt jelenti itt, hogy mikor az nagy Isten látta volna az emberek gonoszságokat az első világban, bánta, hogy teremptette az embert. [111v:] Annakutána, vízezen után még száz esztendővel, mikor az emberi nemzet esmét elszaparodott volna, [1Móz 19] vallyons nem az ondok, fertelmes életért szállíta-e kénköves tüzes essőt Sodomára és Gomorára, mikor Lót pátriárkát kihívatta belőlle?

Jeremiás könyvének hetedik részében [Jer 7,20] panaszolkodik az élő Isten az népnek bálványozása és egyéb külömb-külömbféle sok gonoszsága felől. Mond osztán: [112r:] *Íme, az én búsulásom felgerjed ez helyre, az férfiakra és oktalan barmokra és az fákra és az földi veteményekre.* Ismét tizenhatodik részében [Jer 16,12]: *De tū is gonoszbul cselekedtetők az tū atyáitoknál, mert minden ő szűvének gonoszsága után indult, hogy engemet ne hallgasson.* Alább egy kevésé [Jer 16,16]: *Íme, én sok vadászokat küldök öközikben, és minden hegyekről kivadásszák ökö, és minden kőszikláknak [112v:] barlangiból.* Ezékiásnak 36. részében [Ez 36,17–18]: *Embernek fia, az Izrael fiai az ő földökben laktanak, és megferteztették azt az ő útjokban és az ő cselekedetökben. Az ő tisztátalanságok olyanná lött énelöttem, <m> mint az kór-ságos asszonyrak rútsága, és kiöntöttem az én búsulásomat öreájok.*

Ójuk hát mű magunkot az büntől, gondoljuk meg, mit mondott Mójzes az bűn felől! [113r:] Gondoljuk meg, mint járt az első világ! Gondoljuk meg, menyemű effectusi vadnak mindenkör az bűnnek! Jusson eszünkben, mit ír Siracides Eccl. 21. [Sir 21,2]: *Mint az mérges kégyóktól, úgy fussunk az büntől.* Amen.

<Hunyadi> Hunyadiéből való.

A mélygondolatúakról (Ézs 29,15)

EK Ms. 1777

[138r:]

Concio 19. Isaiæ 29. [Ézs 29,15]: *Ve qui profundi <sunt> estis corde, ut a Domino abscondatis consilium, quorum sunt in tenebris opera dicunt, quis videt nos et quis novit nos.*

Mikor Izaiás látta volna, hogy nem sokat fogna az népnek elein, az fő-fő személyeken az mennybeli Istennek követinek intése, megindula lélekben, megszólítja őket, megfenyíté, és nagy siralmas jajt [ad] fejekre, életekre azoknak, valakik az ő istentelen, mély gondolatjukban bemerülvén minden vallást, hűtöt megmevetnek [a. m. megnevetnek], megcsúfolnak. Emellett őmagokat nagy bölcseknek, tudósoknak alítják [a. m. hiszik], és abban gyönyörködnek, hogy minden tanácsokat, cselekedetüket homályban, sötétségben tudják hordozni az élő Istennek szolgálai és az együgyű tökéletes hűvek ellen. [138v:]

Először lássuk meg, kik legyenek azok, kiköt itt az Írás az élő Istennek Lelke által *mély gondolatúak*nak nevez.

Másodszor, micsoda következik fejekre.

Régtől fogva azon mestörködött az ördög, hogy minden úton, az mint hozzáférhetne, az Istennek dücsőségös nevét meghomályosítaná, megrútítaná, és az embereket az ő tiszteletitől elszakasztaná, és az ő szent fiáról kétségbe ejtené,³⁰ az vakmerő bátorságban elborítaná. Elannyéra, hogy noha az külső tekintetös emberek között nem kárhoztatják, nem szidalmazták az keresztény religiót, isteni tisztötlet, mindazáltal szívükben odabe bolondságnak, semminek ítélnék, tartanak azoknak dolgát, kik nagy lelki buzgósággal az mennyei tudománynak utát, ösvényét keresnek és követnék. [139r:] Vedd eszedbe: ez ám cselekedeti, mestörségös munkája az pokolbeli Sátánnak, hogy az igaz isteni szolgálatnak minden részeit megvetesse, megutáltassa az halandó embereknek fiaival.

De kiváltképpen ez világnak hatalmasit, fejedelmét és fő-fő népit, gazdagit szokta inkább gyakrabban erre az tévelygésnek és vakmerő bátorságnak hálójára hajtani, hogysémmint az szegény, egyszerű jámborokat, kik, ez világi gyönyörűségre ad-

³⁰ *ejtané* (tollhiba)

ván magokat, az hiúságos gondolatban elindulnak, kétségben hozzák az Írást, nem hisznek annak, hanem magokban nevetik, csúfolják, és bolygatagságnak ítélik, hogy az hívek religiónak adván magokat, az hűt dolgáért szenvednek kárvallásokat, vereségeket, számkivetéseket, és egyéb külömb-külömbféle nyomorúságokat felvesznek és viselnek. [139v:] Ezek hát elsőben az mély szívűek, kiket itt fenyeget Izaiás, tudnillik az religiónak csúfolói.

Ilyenek valának amaz epikureus[ok], kik Pálnak mikor disputációját hallanák Athenasban az bálványozók ellen, Act. 17. [ApCsel 17,18], mondanák: *Mit akar ez az hazug ember mondani?* Látod-e, mélyek valának ezek értelmekben, azt alítván, hogy hitvány dolgot, alávaló dolgot forgatna Pál apostal. Ezek pedig ez ellen megállandó és megmaradandó dolgot, bölcsességet tudnának, hirdetnének. Ilyen³¹ vala Fesztusz³² Act. 26. [ApCsel 26,24], ki meghallván Agrippa király előtt Pál apostalnak³³ beszédét az ő megtéréséről, mikoron Damaszkuszban menne, és az Krisztusnak szenvedéséről, kiről az próféták jövendőt mondottanak vala, felkiálta Fesztusz, s mondá: [140r:] *Megbolondultál te, Pál, az sok írás téged megkábitott.*

De kérlek, vadnak-e ez mostani üdő forgásában efféle mély gondolatúak? Vadnak bizonyára és találatnak. Sőt, vadnak és találatnak mostan is, kik az ő kurta és rövid értelmökben megáltalkodván nyilván azt merték s merik mondani némelek, hogy tiszta bolondság, hogy az tudatlan község ilyen igen hitelt adott Pálnak és Péternek, Izaiás írásának, Mózesének és többeknek az teremptés felől és feltámadás felől.

Vallyons, úgymond, nem tudnak-e olyant írni mostan, mint Máté, Marcus, Lukács, ki egy orvosdoktor volt? Ha igaz, úgymond, az Mózes írása, mi dolog, hogy másunnan tanóbizonyyságot nem citál, [141v:] melyből ő vette volna az ő tudományát, és írásának erős fundamentomát? Azt írják, hogy az Krisztus az tengeren lában járt, és az szélnek, tengernek parancsolt, hogy ötezer embert gyermekön és asszonyállaton kívül megelégitött öt kenyérrel. Azt írják, hogy mennybe felment.

Csak költött dolog ezféle. Mondanád te: Nem ide valók ezek, messze távozáls és menél immár az textustól. Vedd eszedben: nem mentem el az céltől, az Izaiás beszédétől, mert tanít és szól az próféta itt azokról, az kik mély szívűek és első grádicson vadnak, az kik az religiót, az Írást megcsúfolják, az ó- és újtestamontombeli csudáknak semmit nem hisznek.

Nem voltanak-e, nemde vadnak-e közöttünk, az kik azt mondották, mondják is: Ördög, ördög, [142r:] azt higgyed, hogy ördög legyen? Csak ijesztötték az régiek az ördöggel az köznépet, hogy jámborbak legyenek. Csak rettentötték az gyermeköket, asszonyállatokat és az együgyű, goromba embereket, de nincsen semmi benne.

Ládd-e, oh mély szívű ember, honnát mentél az te belső gondolatidban erre az derék Szentírás ellen, hogy hogy fúttá be az Sátán beléd ez istentelen vélekedést?

³¹ *Ilye* (tollhiba)

³² *feltus* (tollhiba)

³³ *apastanak* (tollhiba)

Ha sokan az angyaloknak, az késértő pokolbeli ördögöknek hatalmas, iszonyú, képtelen cselekedetököt megtapasztalták, az kikre az Mennyeknek Ura eresztötte.

Megláthattad volna ezt, avagy megláthad [a. m. megláthatsz] olyan helyt? Ha meg akarod látni, menyemű pökdösésöket [a. m. köpdöséseket], vereségeket, hagyigálásokot [a. m. hajigálásokat] cselekedik az ördög, [142v:] vallyons mit vélsz azon, mikor tiszta fényes nappal az házban, ahol senkit nem látsz, nagyon pöknek homlokod közi? Mit vélsz rajta, mikor senkit nem látsz, s úgy pendítnak [a. m. penderítenek] arcul fényes nappal, hogy ugyan forgasz tova, és az fejedem lemenjen az víz [a. m. vér] itzi [a. m. uccu] az esésbe? [†]

Vallyons mit ítélsz, mikor asztalodnál állasz, és úgy hagyít hátban az késértő lélok, hogy ugyan megtekeredel bele? Minek véled, mikor az fazék forró vizet látod egynéhány magaddal, hogy senki nem illeti, és kiforró buzgósággal jó ki feléd nagy sebességgel?

Mind meglettenek ezek, elhiggyed, nem sokkal ezelőtt. Vedd eszedben: nem sok nélkül hozám be ezeket, keresztény embör, mert felette igen regnál az mostani világban az hűtötlenység, [143r:] felette igen mély gondolatúakká löttünk, az mint szól itt Izaiás, felette igen elmentünk az kárhoztató bölcsességben. Sokan vadnak, kik sem ördögöt, sem lelket nem hisznek, hogy legyen. Sokan vadnak, kik odabe az ő szívűknek mélységekben azt mondják: *Ugyan mindéltig volt ez világ, mindéltig leszen is. Nem kell várunk az feltámadást, az ítéletet.* Látod ennek okát? Mert az erős, bosszúálló Isten megérezte szájában amaz ártalmas sárkánynak az zabolát, szabadon száguld, járkál. Kit fertelmes életre, kit gyilkosságra, kit gyűlölségre, kit rágalmazásra, kit étetésre [a. m. mérgezésre], és külömb-külobbféle gondolatokra, cselekedetökre viszi az embereköt.

Jó volna hát eszünkben vennünk, megtanolnunk, és róla megemlékeznünk, kicsodák az mély szívűek. [143v:] Másodrenden értetnek itt az helyen az mély gondolatú embereken azok az képmutatók, kik nagy szentségöt, ártatlanságot mutatnak külső magokviselésével, belől pedig az ő mély gondolatjokban álnokok, csalárdok, hűtötlenek. Szavok járása édös emberek előtt, de szívűk rakva méreggel, ártalomra való ügyeközettel, szándékkal.

Miképpen Salamon mondja, Prov. 11. [Péld 11,9]: *Az képmutató megcsalja az ő felebarátját beszédével.* Ezekért Krisztus Urunk, Matt. 23. [Mt 23,27], hasonlítja az megfejtött koporsóhoz. Az menyemű vala amaz Ananiás pontifex, kit Pál apastal megfedde, és azt mondá neki: *Te fejtött kőfal, megver tégedet az Úr Isten etc.,* Acto. 23 [ApCsel 23,3].

Harmadszor befoglaltatnak ezen ige alatt az prófétától az patvarosok [144r:], kik csuda mesterséggel megkerülik az ártatlant, az együgyű nyomorultat, kinek sehonnan semmi támasza, semmi segedelme nincsen, annak nagy bölcsen hálót vetnek, tört vetnek, és ha valami igaz fundamentomot forgat valamely közrenden való szegény embör, azt mindjárást megellenzik, és tapsolnak magokban, és örülnek rajta, hogy nagy bölcs keresztfogásokkal meg tudják az igaz ügynek is elemeit és folyását állatni.

Ládd-e ám, ezek az harmadrenden az mély szívű, istentelen, mély gondolatú gonosz emberek, kik az patvarhoz igen tudnak. Mellyet az élő Isten Mózes által,

Levit. 19. [3Móz 19,16], így tilt meg: *Ne patvarkodjál az te felebarátodon* [144v:], *erőszak szerint meg se nyomorítsad őket.*

Erre nézett Salamon, Eccle. 4. [Préd, 4,1]: *És látom mindazokat, az kiköt patvarral megnyomorítottanak, és az kik lesznek vala az nap alatt. És íme, látám az patvar miatt megnyomorodott embereknek siralmakat, és senki nem vala, ki őket megvigasztalná. Nem is vala semmi erejek azok ellen, kik őrajtok patvarkodnak vala.*

Ezenről panaszkodik az seregeknek³⁴ Istene, Ezek. 22. [Ez 22,29]: *Az én népe-men patvarkodnak vala, és erővel cselekednek vala mindent rajtok. Az szegényt és nyomorultat sanyargatják vala.* Ismét, Proverb. 14. [Péld 14,31]: *Az ki patvarkodik az ő atyjafián, az nyomorult szegényen, az ki teremptette* [145r:] *őtöt, az ellen tuskodik.* Hogy mond tovább [Ézs 29,15]? Hogy az Istentől elrejtsek az ő tanácsokat, és homályban legyenek az ő cselekedetek, azt mondják: *Kicsoda az, ki lát minköt, avagy ki ismer minköt?*

Immár Izaiás renddel ez igékben előnkben adja rövideden, menyemű tulajdonságok legyen azoknak, az kiköt mélyeknek nevez szívökben.

Először azt mondja, hogy elrejtik az Úrtól az ő tanácsokat. Három rendben foglalja be az mély szívűeket. Első rendben vadnak az religiónak csúfolói. Másodszor az képmutatók. Harmadszor az patvarkodók.

Mindenik rendhöz pedig hozzáillik ez az tulajdonság, hogy az Isten előtt el akarják rejteti, fedezni az tanácsokat, [145v:] titkos, belső elvégzett akaratjokat, végezéseket. Hogyhogy? Mert először nem hiszik igaz, tökéletes hűtellel, hogy Isten legyen, hanem azt mondják magakban odabe, az mint szól Dávid, Ps. 14 [Zsolt 14,1]: *Mondá az istentelen az ő szívében: Nincsen Isten.*

Másodszor, ha szinte imígy-amúgy gondolkodnak is felőle, hogy legyen Isten, nem hiszik, hogy gondviselése, ítéleti ide alá legyen az égből, és ekképpen elrejtik az Úrtól az ő tanácsokat azzal, hogy az Úrnak szemei nem hiszik, hogy általhas-sák³⁵ az veséket, az mint szól az Írás, Jeremiae 17. [Jer 17,9–10].

Harmadszor, elrejtik tanácsokat az Úr előtt, mert mikor felebarátjok ellen, megszakasztván az atyafiú szeretetnek kötelét, valamit indítanak, elfelejtik Istene-
ket, elfelejtik annak törvényét [146r:], elfelejtik az következő számadást. És az mint az próféta szól [Ézs 29,15]: *Sötétségben vadnak az ő cselekedetök.* Azt tudják, hogy mind Isten előtt, mind angyalok előtt, s mind emberek előtt, s mindenek előtt el tudják fedezni, el tudják hálolni [a. m. titkolni], rejteti, maga [a. m. noha] ömagokat csúfolják és csalják meg. Mert az mint Krisztus Urunk mondja [Mk 4,22; Lk 8,17; Lk 12,2]: *Semmi nincsen elrejtve, az minek meg nem kelljen jelönni.*

Második tanolság.

Lássuk immár egynéhány szóval, mint járnak azok, az kik abban az mélységös gondolatban részesek. Melyről így szól Izaiás [Ézs 29,15]. Csak egy igében foglalta be Izaiás azoknak büntetéseket, tudniillik mikor azt mondja az meghallott igéknek elein: *Jaj.* [146v:] *Ez az jaj siralomnak, nyomorúságnak, utolsó büntetésnek*

³⁴ az seregek az seregeknek (szókettőzés)

³⁵ által hosszák (tollhiba)

jelentése, mint Num. 21. [4Móz 21,29]: *Jaj teneked, Moáb! Chamnak népe, mint veszel? Az ő fiait futásra juttatá, és az ő leányit rabságra inteté.* Item Job 10. [Jób 10,15]: *És hogyha istentelen leszek, jaj énnemem.* Item Isai. 5. [Ézs 5,18]: *Jaj tünektök, kik az hamisságot, mint egy kötelet, úgy vonsszátok, és az bünt, mint egy láncot, esszekapcsoltátok.* Item Ezechi. 24. [Ez 24,9]: *Jaj az vérben fertezett városnak, kinek én nagy tüzet rakatok.* Item Habac. 2. [Hab 2,19]: *Jaj, az ki az fának ezt mondja és az kőnek: Serkenj fel, kelj fel!* No, nem hozok most több írást erre, ezekből elég nyilván kimutatatik, [147r:] hogy valahol az magosságbeli Istennek Lelkének általa az Írás jajt kiált valamely nemzetnek, országnak, városnak, személynek fejére, mindenütt iszonyú rettenetes romlást, veszedelmet |és:| süllyedést, és az Istennek megemész-tő haragjának ostorát, sujtolasát jegyzi és mutatja.

Itt is annakokáért mikor az próféta *jajt* mond, mindazoknak, az kik mélyek az ő szívökben, álnok, csalárd gondolatjokban, minden kétség nélkül az nagyhara-gú, felségös Istennek csapdosásának, sujtolasának súlyos és elviselhetetlen terhét, büntetését jelenti meg. Erről szól ezen Izaiás, cap. 5. [Ézs 5,20–21]: *Jaj tünektök, kik az gonoszt jónak, az jót gonosznak mondjátok, <s> az setétséget világossággá, [147v:] és az világosságot sötétséggé tesztök. Az édest keserűvé és keserűt édessé for-dítjátok. Jaj tünektök, kik bölcsék vattok az tü szemetek előtt, és tümagatok előtt esze-seknek láttattok.* Ezenről szól Jób pátriárka, cap. 30. [Jób 36,13–14]: *Az képmutatók és álnokok az Úr haragját gerjesztik magokra. Meghal az ő lelkek az ő ifjúságokban, és az ő életek lágy, tunya emberek életéhez számláltatik.* Item Eccl. 2. [Sir 2,12–13]: *Jaj az kettős szívű és hamis ajakú embereknek. Jaj az meglankadt szívűeknek, kik nem hisznek az Istennek, annakokáért meg nem oltalmazza őket az Isten. Amen.*

Hunyadiéból való.

ENYEDI GYÖRGY

Az adószedőkről (Mt 17,24)

Ms. U. 737/A/IV

[71r:]

Contio LIV. Matth. XVII. [Mt 17,24]: [71v:] *És mikor Kapernaumba mentek volna.*

Krisztus Urunk nemcsak beszédével intette, hanem cselekedetivel is oktatta, tanította a jámbor és szent életre az embereket. Ezért mondja Matt. 11. [Mt 11,29]: *Tanoljatok éntőllem, mert én szilígy [a. m. szelíd] és alázatos szívű vagyok.* Ez az oka, hogy az evangélisták nemcsak prédikállását Urunknak, hanem cselekedetét is szorgalmasan megírták, és a hívek nemkülömben nézzenek magaviselésére, mint tanítására. Ezért mondja Pál apostol, 1. Cor. 11. [1Kor 11,1]: *Kövessetek engemet, atyámfiai, miképpen én a Krisztust.* Szükség annakokáért minekünk is vigyáznunk a Krisztus cselekedetire, hogy azoknak követéséből dicsíretet és üdvességet találhassunk.

Írja meg azért itt az evangélista, az adószedéskor miképpen viselte Krisztus Urunk magát, kinek cselekedetihez képest lássuk meg mi is, efféle állapotnak idején mit míveljünk, hogy az Isten parancsolatjának és a közönséges állapotnak ellen ne cselekedjünk. Vagyon ez históriának három része.

Loci praecipui.

1. Imez igikből [Mt 17,24], *És mikor Kapernaumba mentenek volna*, Szent Péternek az adószedőkkel való beszélgetését vegyünk eszünkbe.
2. Mi az oka, hogy Krisztus Urunktól adót kérnek volt, és micsoda adó volt az, akit tölle kérnek volt akkor.
3. Mit kelljen derekason minekünk innét eszünkbe vennünk.

De primo loco.

Az első kérdésnek oka ez: Mert ki-ki hazájában szokott adót adni. Mint a kolozs-vári embertől nem kérnek Torda vagy Fehérvárat adót[:], hanem hazájában[:], Krisztus Urunknak is nem hazája vala Kapernaum, hogyhogy keresik tehát ott az adószedők? Responsio: Vedd eszedbe, hogy az embernek nemcsak egy hely vagy város mondatik hazájának, hanem három is: 1. Ahol vagy az elei, vagy

ő maga született;³⁶ 2. Ahol felnevekedett; 3. Ahol megtelepedik vagy lakóhelyt választ magának.

Ezeket a Krisztus példájából megmutathatom és bizonyíthatom. Igaz hazája vala Krisztus Urunknak Betlehem, mert ott született vala ez világra, amint az evangélisták írják. Osztán az eleje is onnat való volt Krisztus Urunknak. De mivelhogy Názáretben nevekedett vala fel, Názáret is hazája vala. [72r:] Innét nevezetett Nazareusnak, ut Matt. 2. [Mt 2,23] extat. De minekutánna János Baptistától megkeresztelteték és prédikállani kezde, Kapernaum városát választá magának, ahol lankék, azért ez a város gyakorta mondatik Krisztus hazájának a Szentírásban, mint megtetszik, ha öszveveted Szent Máté írásának kilencedik részét [Mt 9] a Szent Márk írásának 2. részével [Mk 2]. Mert Szent Máté azt írja [Mt 9,1], hogy *ment az ő városába* Krisztus Urunk, mikor a gutaütött embert meggyógyította [a. m. meggyógyította]. Szent Márk [Mk 2,1] pedig mikor azon históriát magyarázza, azt írja, hogy Kapernaumban volt Krisztus Urunk, sőt, azt írja, hogy *otthon volt*. Ez jelen való históriából pedig ugyan azt ítéltjük, hogy ugyan a Péter apostol házában volt szállása és lakása Krisztus Urunknak, mert Péternek háza vala Kapernaumban, mint megtetszik ex 4. cap. Lucae [Lk 4,38].

No, azért ím, érted, mi az oka, hogy Kapernaumban, |és:| nem egyebütt kértek adót Krisztus Urunkon, mert ott vala lakóhelye.

2. Mondám, hogy azt értsük meg, micsoda adó volt az. Sokan, avagy inkább mindnyájan azon értelemben vadnak a tudós emberek, hogy ez az adó a rómaiaktól (kik őket immár bírják vala) vettett volt reájok, mint írja Szent Lukács, cap. 2. [Lk 2,2], hogy Cyrenus tisztartóságában megrótták vala az egész zsidóságot, és azt az adót azután is esztendőnként megvötték rajtok. De én ezt a magyarázatot nem javallhatom, két okért:

1. Mert a rómaiak hatalmasbak valának, és ami adót vetettek vagy az zsidóságra, vagy egyéb nemzetségre, erővel is megvötték minden engedelem nélkül rajtok, nem kérdezték, ha imez vagy amaz meg akarja-e adni vagy nem, hanem ugyan kételen [a. m. kényszerűségből] is meg kellett annak lenni. Itt pedig ezek azon kérdezik Pétert, ha Krisztus meg akarja-e az adót adni vagy nem. Melyből az jó ki, hogy ha nem akarta volna megadni is, nem bántották volna véle. A rómaiak pedig ezt nem mívelték volna.

2. Megtetszik ez a históriának második részéből, ahol meg akarván Krisztus Urunk mutatni, hogy ő nem tartoznék az adóval, azt jelenti, hogy ő a királynak fia. De a rómaiaknak a Krisztus semmiképpen nem mondatik fiának, azért nyilván vagyon, hogy nem római adó volt.

Én azért azt mondom, hogy itt szól az evangélista arról az adóról, kiről ír Mózes Exod. 30. ver. 13. [2Móz 30,13], holott azt hagyja az Úr Isten, hogy minden izraelita, aki nagyobb 20 esztendősnél, adjon fél siclust [a. m. sékelt], kivel életét megváltsa, és abból a pénzből éppítsék az Isten Templomát és az isteni szolgálatra s tiszteletre való edényeket. [72v:] Ezt pedig egyaránt veszik vala meg mind³⁷ kazdagon, szegényen. Hogy ez a magyarázat illendő és igaz legyen, megtetszik:

³⁶ A margón olvashatatlan betoldás.

³⁷ *mint* (tollhiba)

1. Abból, hogy amennyit itt kérnek az adószedők, szinte annyi, amennyit az Isten hagyott vala, hogy adjanak. Mert a fél siclus annyit teszen, mint a didrachma, azaz két drachma. Egy staterben pedig két didrachma volt, azaz 4 drachma. Azért ezek a pénznek nevezeti, fél siclus, didrachma, fél stater mind egyet teszen. Amiképpen pedig írnak a tudós emberek ez felől (hogy azt is megjelentsem), egy drachma tött úgymint 14 pénzt, azért a két drachma teszen 28 pénzt. Az egy stater pedig, akit Krisztus Urunk adott Péterért s magáért adóba, tött 56 pénzt.

2. Hogy ez a magyarázat igaz legyen, a második³⁸ része a históriának szépen illik ehhez, miképpen ide alá megérted. Azért ezt az adót Isten szerzette vala Mózes által, és valának ahhoz rendelt emberek, kik bizonyos üdőben azt felszedték. Kik mikor jutottak volna Szent Péter házára Kapernaumba, úgy kérdezik, ha Krisztus Urunk (ki Szent Péter házánál vala) meg szokta-e adni azt az adót, vagy nem, quibus Petrus, megadja.

3. Mondám, hogy itt azt lássuk meg, mit kelljen innét tanolnunk. Tanoljuk meg azért innét, hogy az adó nem szokatlan, sem |nem:| méltatlan, sem |nem:| haszontalan dolog, azért nem illik, hogy senki magát abból kivonja, és azt kedvetlen adja meg. Mert 1., ím, hallod, hogy az Úr őmaga rendelt, szerzett |adót:|, és parancsolatokat adott az ő népe közé. Ő Szent Felsége pedig valamit hagy és parancsol, mind jó és böcsülletes az. 2. Ím, érted azt is, hogy Krisztus Urunk megadta, az apostolok megadták. Kicsoda volna tehát oly szemtelen, aki magát kivonhatná efféle közönséges fizetésből? Hiszem, hogy nincsen senki, ki magát jobbnak és feljebbvalónak merné mondani Krisztus Urunknál. Ha azért ő megadta az adót, adja meg minden örömet. Ezért inti az keresztyéneket is Szent Pál, Rom. 13. [Róm 13,7]: *Megadjátok mindennek, akinek mivel tartoztok, akinek adóval, adót, akinek vámmal, vámot, akinek félelemmel, tisztességgel, félelmet, tisztességet.* 3. Ugyan nem lehet a közönséges társaság és meg nem maradhat efféle közönséges fizetés nélkül, adó nélkül. Mert az adó három dologra szükség: 1. Azoknak, akik a közönséges gyülekezetnek, városnak, országnak javára gondot viselnek. Mert lehetetlen dolog az, hogy valaki a közönséges térhez vonja, [73r:] és amellet az őmaga javára és hasznára is elérkezzék. Mert sok vigyázás, sok fáradság kívántatik a tisztviselő és közönséges jóra választott embertől, nincs elég ideje és ereje az ő tulajdon hasznának is keresésére. Ezért illik, hogy aki közönséges gondot visel, közönséges jövedelemből tápláltassék. 2. Az adó arra való, hogy a közönséges³⁹ haszonra való épületek abból tartassanak vagy készíttessenek, úgymint templomok, piacok, hidak, kőfalak és egyéb effélék. Az Úr Isten is azért vetette vala az zsidókra azt az adót, hogy az ő tiszteletire való dolgok abból építtessenek és tartassanak. 3. Szükség gyakorta az ótalomra a hadviselés, kinek ina (amint szokták mondani) a pénz.[†] Azért szükség a békességnek megtartásáért vagy megnyerésiért az adó, sacc, ostoradó. Ezokáért szükség azért, hogy senki ne kívánja azt, hogy adó nélkül és közönséges fizetés nélkül legyen az emberi társaság közt, mert az Úr Isten rendelése, Krisztus példája, békesség és a békesség megmaradás ellen vagon,

*Pecunia est
nervus rerum
gerendarum.*

³⁸ <hogy> a második (tollhiba másoló által javítva)

³⁹ hogy a <közönséges, hogy a> közönséges (tollhiba másoló által javítva)

valaki ezt kívánja. Dices: Az adóadással nem gondolnék, csakhogy ritkán és keveset vennének, de hogy ilyen gyakorta és ilyen szertelenül nyúznak, fosztnak, azt semmiképpen el nem állhatom. Responsio: Nem tagadhatjuk azt, hogy sok fogyatkozás, kegyetlenség és méltatlan dolog ne essék az adószedésben a fejedelmektől és tisztviselő emberektől. Mert látjuk, hogy sem nem úgy szedik, sem nem úgy költik el az adót, amint illenék. De a nyavalyában imez három dologra kell főképpen tekintenünk: 1. Hogy az Úr Isten a mi bűnünkért méltán bocsát mireánk efféle kegyetlen és istentelen fejedelmeket és tisztartókat, amiképpen mondja a prófétával, Oseae 13. [Hós 13,11]: *Adok nektek fejedelmet az én haragomban, és királyt az én búsulásomban.* Ez azért a mi bűnünknek zsoldja. Sőt, ugyan háladással tartozunk Ő Szent Felségének, hogy a mi gonoszságinkat ilyen gyenge büntetéssel bünteti, mert jobb, és könnyebben szenvedhetjük, ha külső marhánkban vallunk kárt, fogyatkozást, hogynem vagy testünkben vagy lelkünkben valanánk. 2. Vigasztaljuk ezzel magunkat, hogy az Úr nem hagyja büntetés nélkül azokat, akik kegyetlenül nyomorgatják és felettébb való saccokkal megemésztik az szegénységet, avagy helytelen helyre költik a közönséges jövedelmet, miképpen megmondotta a próféták által, Ezech. 34. [Ez 34,2–3]: *Jaj az Izrael pásztorinak, kik magokat hízlalják! Nemde a pásztoroknak kellene-e legeltetni a nyáját? A tejet megeszitek, a gyapjúval ruházzátok magatokat, [73v:] a kövérit megölitek, s az én nyájamat nem legeltetitek.* Postea addit [Ez 34,9–10]: *Halljátok meg, |:tű:| pásztorok, az Úrnak szavát! Ezt mondja az Úr Isten: Megkeresem az ő kezekből az én népemnek* etc. 3. Ezt is illik meggondolnunk efféle ostoradónak idején, hogy nem mindenkor egyarányú üdő vagyon. Néha az szükség többet kíván, hogynem másszor. Vaj, ki drága az embernek élete, s annak megmaradásáért és a békességes, csendes életért nem kár embernek marhájának jó részét elveszteni. Mert ha így nem cselekeszel, néha talán az ellenség rád jöven, nemcsak egy részét vagy felét viszi el marhádnak, hanem teljességgel mindentől megfoszt, és örülnél, ha csak életedet hadná meg is, de vagy azt is elveszi, vagy a halálnál keservesb nyomorúságra, rabságra viszen. Kit hogy eltávoztathassunk, ne szánjuk és ne sirassuk felettébb marhánknek, külső javainknak jó részétől megválnunk. Tudd-e, a tengeren üdöző áros [a. m. kereskedő] népek mit mívelnek, mikor veszedelmes szélvész támad? Kihányják a hajóból minden drága marhájokat, aranyokat, csakhogy könnyebbítsék a hajót, hogy magok el ne vesszenek, nem gondolják azt, hogy kár, vagy hogy élehetlenné lesznek, hanem csak arra néznek, hogy fejek és életek szabadulhasson meg.

Ezenképpen cselekedjünk mű is tehát a közönséges veszedelemnek idején, se marhánknek fogyatkozását, se testünknek fáradtságát ne szánjuk, mert félő, hogy amit most nagy átokkal adsz, ezután örömet két- vagy tízannyit adnál, csak temagad maradhatnál meg békességgel hazádban, és életedet tarthatnád meg.

De secundo.

Így szól [Mt 17,25]: *És mikor bement volna a házba* etc. Ez igíkben legelsőben veyük azt eszünkbe, hogy minekelőtte Péter semmit nem szóllott volna, immár tudja vala Krisztus Urunk, mit akar mondani. Kiből megtetszik, hogy az Istennek Lelke |:mely:| igen bőségesen, sőt mérték nélkül volt Krisztus Urunknál. Olvassuk

sok helyen, hogy értette az embereknek szívökbéli gondolatjokat, úgyannyéra, hogy azt írja Szent János cap. 2. [Jn 2,25]: *Nem vala szükség, úgymond, hogy valaki az ember felől neki szóllana, mert ő jól tudja vala, mi volna az emberben.* Ezzel azért mutatja és jelenti Krisztus Urunk Péternek az ő dicsőségét, és Istennél való kedves voltát, hogy tökéletesen elhiggye, hogy ő az Istennek Messiása és szerelmes fia.

[74r:] Vedd eszedbe pedig, hogy itt a pápásokkal ne tévelyedj, és [:ez:] erőtlén támaszhoz ne bízzál, mert ők innét és efféle hasonló históriákból akarnák megmutatni, hogy a Krisztus örökkévaló Isten, sőt, azon Isten, ki az Atya.

De mely erőtlén legyen ez, megtetszik: 1. Abból, hogy megmondja ő maga, kitől vötte ezt ő a tudománt és erőt, azt mondja, hogy az Atyától tanolta. A tanítvány pedig nem egyenlő az ő mesterével, amint ő maga mondja Krisztus Urunk. 2. Egyéb sok szentek felől is olvassuk, hogy az Istennek jelentéséből (nem magoktól) sok titkos dolgokat értettenek, mint Mózes, Sámuel, Elizeus etc., ki mind az ő szolgájának, Géhazinak, s mind a királyoknak hamis cselekedetét jól látta, sőt, gondolatit is, maga senki nem mondta vala meg neki. Azonképpen Ananiásnak hazugságát megesméré Szent Péter, és sok több példák vadnak erről. Dices: No, ezeknek az Isten jelentette meg Szentlelke által, de a Krisztus őmagától tudta. Responsio: Vaj, azt mondja ő maga, hogy ő mindeneket az ő Atyjától vött, ha mindent, tehát a tudománt is. Sőt, azt írja Szent János Apoc. 1. [Jel 1,1], hogy mennybe felmenése után is, mikor immár megdicsőítettet, tanol és mindent ért az ő Atyjától. Meny-nyével inkább tehát amíg itt ez földön volt?

Ezt pedig bizony nem azért mondom, hogy a Krisztus méltóságát tagadjam vagy küssebbítsem, az között az, aki abból a méltóságos székéből (akibe az ő Atyja ültette) le akarja vonni vagy taszítani, hanem csak intlek, hogy efféle erőtlén szalmaszál támaszokkal (kikben igen decsekednek a pápások) ne ítéld, hogy a Krisztus egyenlővé tetessék ama kezdet nélkül és vég nélkül való, halhatatlan és láthatatlan, mindenható, egy, örök Istennel. Mert ehhez senki nem egyenlő. Ez az ő dicsőségét, mely csak egyedül őhozzája illik, senkinek nem adja, nem is adta soha. Elégedjél meg azzal, amivégre az Isten megíratta ezeket. Azt mondja Szent János [Jn 20,31], hogy a Krisztus életének históriáját azért írta ő meg, hogy elhiggyük, hogy az a Jézus (tudniillik akit az zsidók megfeszítettek vala, Act. 2. [ApCsel 2,36]) Krisztus, azaz király legyen, és Istennek fia. És ezt hívén örök életünk legyen az ő nevében. Nem avégre írta hát, hogy örök Istennek vallják és az Atyával egyenlőnek, és így az Istennek egyes voltát megsokasítsuk.

2. Ez igikben azt vedd eszedbe, hogy Krisztus Urunk azt bizonyította meg, hogy ő nem tartoznék adóval, mutatja meg pedig ezt a külső királyoknak példájokból és hasonlatosságokból [Mt 17,25]: *A fejedelmek, úgymond, mikor adót vetnek fel, nem az ő tulajdon fiokon veszik azt meg, [74v:] hanem az idegeneken és kívül valókon, az ő gyermekek attól szabadosok.* De, úgymond, ezt az adót az én Atyám szerezte, amiképpen meghallád oda fel, Exod. 30. [2Móz 30,13]. Azért én nem tartozom ezzel az adóval, hanem szabados vagyok, mert én annak a királynak, aki ezt az adót szerezte, fia vagyok.

Mely Krisztus Urunk beszédéből vedd eszedbe, hogy az adóadástól szabadítja meg Krisztus Urunk csak a fejedelmeknek fiait, nem egyebeket, tehát a többi tar-

toznak adót adni. Jóllehet, a fejedelmeknek (úgy tetszik) hogy hatalmokban legyen, ha kiknek meg akarják engedni vagy nem az adót, és akiket fiúi szeretettel akarnak hozzájuk fogadni és tartani. Mert aki az adót szerzi, annak hatalmában legyen annak vagy részét vagy teljességét megengedni, akinek akarják. Azért nem kárhoztathatjuk a fejedelmeket, ha kikkel ilyen kegyesen cselekednek, csak-hogy meglássák a fejedelmek, hogy olyanoknak engedjék meg, akik megérdemlik, és amit egynek megengednek, azt mások kegyetlenül meg ne vegyék, vagy az sok szabadosok mia [a. m. miatt] a többit meg nem nyomorítsák.

Szabados vala azért Krisztus Urunk is, de, úgymond [Mt 17,27]: *Hogy meg ne botránkoztassuk őket.* De micsoda botránkozás lehetett volna ebből, ha meg nem adta volna Krisztus Urunk az adót? 1. Ha az adószedőkkel úgy disputált volna, mint Péterrel, hogy ő azért nem ad, hogy a királynak fia, nem hitték volna el, hanem inkább szidalmazták volna érette, és őbenne megbotránkoztanak volna. 2. Majd azt hirdették volna felőlle, hogy a községet és tanítványit arra inti, hogy ne engedjenek a fejedelemnek és a közönséges végezéseknek, törvényeknek. Sőt, ugyan ólálkodtak utána, hogy ezzel vádolhassák, mint Matt. 22. [Mt 22,15–22]. Ezt akará azért elkerülni. 3. Netalán egyebek is az ő példáját követvén nem adták volna meg az adót, ki az Isten törvényének és a közönséges jónak ellene lött volna. Tanoljuk meg azért mű is innét, hogy nem mindenkor illik embernek az ő szabadságával élni, hanem mikor látja, hogy nagyobb nyavalya, avagy háborúság következik belőlle, ha igen vitatja szabadságát, engedjen a közönséges végezésnek.

Krisztus Urunk szabados vala, tudja is vala, hogy nem tartoznék adóval, de mégis a háborúság okának eltávoztatásáért nem éle szabadságával. Vedd eszedbe pedig, hogy nem szólok itt a közönséges szabadságról, ki házadat, városodat, országodat, nemzetségedet nézi, mert azt illik ótalmazni, az meglehet mindenek ellen, hanem arról, aki csak a te tulajdon személyedet nézi. Ezt a közönséges jóért vagy a következő háborúságnak lecsendesítéséért illik néha hátrahadnod, [75r:] hogy versenyessék, gonosz példaadónak⁴⁰ s engedetlennek ne találtassál lenni. Mert az szabadság csak akkor és addig jó, amíg jó végre élsz velle. Ha felebarátodnak vagy hazádnak árt a te szabadságod, jobb azzal inkább soha nem⁴¹ élned.

De tertio loco.

Így szól [Mt 17,27]: *Menj el a tengerre, vesd be a horgot.* Lege ad finem usque sequentia.

Holott 1. azt vedd eszedbe, hogy nem messze küldi Krisztus Urunk Pétert, |:noha tengert emleget,:| mert ezen evangélista cap. 4. [Mt 4,13] azt írja, hogy Kapernaum a tenger partján volt, tehát nem kellett sokat fáradni, amíg oda jutott. 2. Tudjad, hogy ez a víz ugyan valóba nem tenger vala, noha gyakran a három evangélista, Máté, Márk és János annak nevezi, hanem csak egy nagy tó vala, amit mind az Szent Lukács írásából, s mind a bölcs embereknek írásokból (kik arról az ország-

⁴⁰ péda adonak (tollhiba)

⁴¹ ne (tollhiba)

ról írtanak) világosan megtetszik. Hívattatik pedig az Írásban tengernek az zsidó nyelvnek folyása szerint, mert nagy tó vala. Sőt, a görögök és deákok sok folyóvizeket és efféle tókat [a. m. tavakat] néha tengernek hínak. Magyarországon is a Balaton vizét sokan tengernek híják.

Hogy pedig azt mondja, hogy bevesse az horgot, ezt azért mondja, mert Péter halász vala, azért készen vala efféle halfogó szerszáma, és tudta is a módját, mint kell véle bánni, mint kell horgászni.

Ahol pedig azt mondja Krisztus Urunk, hogy a hálnak az szájában egy ezüstpénzt talál, ki négy drachmát, azaz 56 aprópénzt teszen vala (most szinte fél tallér), noha csuda dolog, de ennek a csudája nem abban vagon, hogy a hal ezüstpénzt nyelt volt el, mert a hálnak ugyan természeti ez, hogy fényes dolgokat elnyel, azért gyakran találunk a gyomrában drágaköveket, mint erről igen szép dolgot ír Herodotus, hogy mikor az samusbeli fejedelem, Polycrates egy drága aranygyűrűt, kibe nagyérő kő vala, a tengerbe vetette volna, azon nap hoza a halász egy szép halat konyhájára, és mikor a hálnak a gyomrát az szakács felhasította volna, ott találá meg a király gyűrűjét.* No, azért nem az itt a csuda, hogy a hal az ezüstpénzt elnyelte volna, hanem hogy tudta Krisztus Urunk mind azt, hogy a hal szájában volt a pénz, s mind azt, hogy az akada horogra, nem más.

Ezekből 1. azt tanoljuk meg, hogy Krisztus Urunknak noha pénze néha |:volt:|, mert Júdás vala sáfára és kincstartója, de néha igen szegény volt, annyéra, hogy egy pénze sem volt, mert hinni való dolog, hogy ilyen csudálatosképpen nem kerestett volna pénzt, ha készen lött volna. [75v:] Mert nem mindenkor és nem minden kicsin dologért szokott vala csudát tenni. Akkor pedig hirtelen kell vala <csudát tenni> |:a pénz:|, amíg ott valának az adószedők, és hogy nem vala az erszényben, úgy küldé el Pétert halászni.

Vigasztalhatják azért itt magokat az szegény emberek, kiknek, mikor az adót kérik, nincsen pénzek. Lá, Krisztus Urunknak sem volt, nem lehet gonosz az, ami köz véle. Dices: No, az ő dolga más volt, mert ő csudálatosképpen találhatott, ha nem volt is, de nem úgy vagon az szegény embernek dolga. Responsio: Vaj, úgy vagon, csak vedd eszedbe. Ládd-e, Krisztus Urunk, mikor sem neki, sem Péternek nem volna pénze, nem teremte újólag pénzt, hanem azt akará, hogy munkálkodjék Szent Péter, és azáltal a munka által, akit tanolt vala, akará, hogy pénzt keressen. Úgy vagon, hogy csak a hal árából nem adhatta volna meg az adót, de az Isten csudálatosképpen megszorítottá és áldá munkáját.

Ekképpen cselekedik az Úr mostan is avval, aki jó reménsséggel híven eljár tisztiben, hivataljában, szinte mikor legnagyobb szüksége vagon, akkor áldja meg munkáját, úgy, amint őmaga ingyen sem hitte volna.

2. Tanoljuk meg innét az Úr Istennek nagy gondviselését az övéire, ki minden teremtetett állatokat a jóknak szolgálatjára és segítségére rendel és indít. Régen a hollóval tartá Illyés prófétát. Íme, most a hallal szerze költséget Krisztus Urunknak és Péternek, hogy ezzel megmutassa, hogy nemcsak mennyben az angyalok és földön a vadak, az égben a madarak, hanem a vízben, a tengerben a halak is az

* HDT. Hist. 3. 41–42.

ő hatalma alatt vannak, és az ő akaratját cselekeszik. Nincsen hát annak senkitől semmi félelme, aki az Úrban vetette minden reménségét, és tökéletes hittel bízik az ő gondviselésében. Ha szegény, ad az Úr Isten csudálatos- és meggondolhatatlanképpen eleséget és költséget neki. Ha ellenségtől környülvétetik, angyali sereggel környülvéteti, mint Jákobot, Elizeust. Vagy csudálatosképpen megmenti, mint Szent Pétert a tömlöcből. Ha fenevadak között leszen, megótalmazza, mint Dánielt. Ha tűzbe vettetik, megmenti, mint ama három iffjakat. Ha betegsége legyen, meggyógyítja [a. m. meggyógyítja], mint Ezékiást, Tóbiást, Jóbot. Ha meghal, feltámasztja és örök élettel megkoronázza, mint az Jézus Krisztust.

Legyen azért az Úr a mi kazdagságunk, erős várunk, ótalmunk, orvosdoktorunk, és a halálból megelevenítettünk, megtartónk. Mert miképpen bizony senki meg nem csalatkozik, aki őbenne bízik, azonképpen valaki öküvülle valamibe veti reménségét, elvész, és minden bizodalma olyan leszen, mint a reggeli harmat, kit hirtelen a napnak melegsége elszáraszt. *Azok pedig, kik az Úrban bíznak, megmozdulhatatlanok, mint az Sionnak hegye*, amint énekli [Zsolt 125,1] a Szent Dávid király.[†] Amen.

Az Isten igéje hirdetőiről és hallgatóiról (Mt 5,13)

TT Ms. 0636

[148r:]

Ex contione Johan. Thor. collec[...]. Matt. 5. v. 13. [Mt 5,13]: *Tü vattok az földnek sava. Hogyha az só elveszti ízit, mivel sózzanak? Semmire nem jó azután, hanem hogy kivetessék és eltapodtassék mindenektől.*

A mi Urunk Jézus Krisztus az ő tanítványit s most minköt is mindnyájan az meny-
nyei idvösséges tudománnak az emberek között való hirdetésére s cselekedetire
készít<vén> és oktat<ván>, hogy ennek az szent tisztnek és hivatalnak dicsérete-
sen megfelelhessünk.

Ez meghallott igékben is ennek az tisztességes hivatalnak hasznát és gyümöl-
csét, ellenben viszontag kárhozatos és veszedelmes voltát jelenti meg. Summa.
Sokképpen immár vallja az Krisztus az tanítványinak: Matt. 19. [Mt 19].

1. Szóljunk az Isten igéinek hirdetőinek tisztekről. [...] ⁴²
2. Az Isten igéinek hallgatóinak hivataljokról.

Matt. 5. [Mt 5,13]: *Ita luceat lux vestra.*

Tü vattok az földnek sava etc.

Hogy az só igen szükséges⁴³ legyen az életnek táplálására, avval mutatták meg
az [148v:] bölcsek, hogy az napnak nevezetit az sónak tulajdonították, és mikor *sal*
volna az só, *sol*nak, azaz napnak mondták.

Nincs penig szükségesb⁴⁴ az napnál, úgymint kinek világánál látunk minde-
neket, hát igen szükséges az só, mert mindenféle eledel, az kivel az test tápláltatik,
ízetlen az só nélkül, és az ki egészségét szereti, nem gyönyörködik az só nélkül való
eledelben.

Az só nélkül az máj megmetyesül, az barom megdögösül, az ember halálra
csemerlik az sótalán eledellel. Hasznos hát az só.

⁴² A szövegbe utólag beszúrt, olvashatatlan szakasz.

⁴³ *szükséges igen* (jelölt szócsere)

⁴⁴ *szüsesegsb* (tollhiba)

Annakokáért ehhez hasonlítja Urunk az tanítót [Mt 5,13]: *Vos estis sal terrae*. Hát igen szükséges az nép között az tanító, mint az eledelben az só.

Hasonlíttatik pedig az tanító az földnek savához. Oka: mert noha az tenger vizében is leszen só, [149r:] az tenger tajtékjából, kit az nap fénye megszárazt, némely helyt az tengervíz megfőzvé, sőt csinálnak benne, némely helyt az füvény közül keresék és szedik az apró sót.

De ezeknél mind jobb, tartósb, jobb ízű, sósb az olyan, mely az földben terem, mint itt az mi országunkban, az melyeket sóaknákon hordnak ki.[†]

Azt mondja azért Krisztus Urunk, hogy az tanítók nem tengeré, nem vízé, hanem az földnek savai, azaz jobb, hasznosb, jobb ízű imezeknél.

Hasonlíttatnak pedig az tanítók az földnek savához az ő tudományokért, az mely tudomány nem emberi találmány, hanem mennyei és idvösséges tudomány, [az melyet Isten az próféták, Krisztus, apostalok által mondatott, az Isten könyvében beíratott tudomány:], és isteni adomány, az mellyel sózzák az sovány földet, azaz az gyalgó testet, azaz az tudatlan bűnös embereket, hogy jó ízt adjanak az Istennek. [Továbbá mondatnak világnak világosságának is. Matt. 5. v. 16. [Mt 5,16]: *Sic luceat lux vestra etc*. Et [...] hic:]

S miképpen sóznak ezek az tanítók, vedd eszedben. [149v:] Az só az testet az haszontalan nedvességtől megszáraztja, még az holt testet is az hamar való rothadástól ótalmazza. Szintén azonképpen az mennyei tudomány az vétkeknek nedves ingoványát az emberből kiszáraztja, és az bűnben beholt embert, ha megsózzák vele, megóalmazza az örökkévaló senyvedéstől, rothadástól, azaz örökkévaló kárhozattól.

2. Az só az rothadt sebet megújítja. Azonképpen az mennyei tudománynak sava az gonosz erkölcsöt elrontja, megújítja.

3. Az só az hideg dagadást, puffadást lelappasztja. Azonképpen az mennyei tudomány az kevély, felfuvalkodott embereket lelappasztja, alázatossá teszi.

4. Az só meleg természetű, mint az tűz, ez az oka, hogy nem maradhat az tűzben, mikor odavetik, hanem kiszökik, kipattan. Azonképpen az idvösséges tudomány olyan, mint az tűz: meleg és megmelegíti, felgerjeszti az embert az atyafiúi szeretetre, [150r:] és nem marad csak az ember szívében, hanem onnét kiszökik, kipattan, és jószágos cselekedetek származnak belőlle.

5. Az só az tüzes kelevényeket elszáraztja, elapasztja. Szintén azonképpen az mennyei tudomány az embert az tüzes haragtól, irigységről elapasztja, megcsendesíti.

6. Az só az mérges marásokat és sérelmeket meggyógyít[ja] az mézzel együtt. Szintén azonképpen az idvösségnek tudománya az bűnnek és az ördögnek mérges marásit és sérelmit az édes beszéddel együtt meggyógyítja.

Summa. Az só tartja, hízlalja, táplálja az testet egészségében. Így az idvösségnek tudománya tartja, táplálja és hízlalja az mi lelkünköt. Ez azért tisztak az földnek savainak, azaz az tanítóknak, hogy sózzanak az emberek közt, azaz ne kíméljék az feddést, az dorgálást az emberektől, ne mézzel, lágy írral, hanem erős szerszámmal, sóval, tűzzel, vassal és pöröllyel, azaz az Istennek tiszta szent igéivel nyúljanak hozzájuk.

[150v:] Mi az oka hát, hogy az vétkes emberek szűgölődnek, neheztelnek az földnek savaira, azaz az tanítókra, mikor sózzák, azaz feddik őket az vétkekről? Mert ugyanis mit várhat egyebet az bűnös ember az sótól, tűztől, vastól és pörölytől, azaz az Isten igéitől, hanem az bűnről való feddést és meggyógyítást? [...] ⁴⁵

De talám te mondanád: Mi hát az oka, hogy most is ti, tanítók lévén, sózton sóztok, azaz hirdeten hirdetitek az idvösségnek tudományát, mégis semmi haszna nincs az szózásnak, hanem mindenek elhanyagolttanak és haszontalanná löttének?

Ezech. 13 v. 18.
[Ez 13,18]: Jaj,
az kik [...] varrnak.

Ez az fokától is vagyon, s az nyelítől is. Egyfelől mi bűnünk, másfelől az hallgatóké. Mi bűnünk annyiból, mert csak hogy megmarasszanak falujukban, városokban, nem mondjuk ki bűnököt, szépegetjük [a. m. szépítgetjük] vétkeket az hallgatóknak (tisztesség adassék az oly tanítóknak, kik azt nem művelik, de sokan vadnak olyanak). |:Nem szabad az pap ellen zúgolódni. Exo. 16. [2Móz 16] Vide Matt. 10. [Mt 10] de apostolis.:|

[151r:] Azért az hallgatók avagy csúf tréfabeszédnek tartják szózását, taníttását, avagy ugyan nem hiszik el taníttását, s azért sótalan maradnak az hallgatók.

Bizony az ilyen tanítók vehetnének példát Pál apostoltól, az mint Timóteust tanítja vala, Tit. 2. etc. [Tit 2,1]: *Te olyakat beszélj, melyek az idvösséges tudományt illetik* etc. |:Expendo 1. Tim. 5. v. 20. [1Tim 5,20] 2. Tim. 4. v. 1. [2Tim 4,1] Ezech. 33. v. 7. et c. 3. v. 17. [Ez 33,7, Ez 3,17], Esa. 56. v. 10. [Ézs 56,10]. Nem neheztelhetnek tehát méltán az hallgatók az tanítókra ha vétkekről keddig dorgálják. Esa. 6. [Ézs 6,5]: *Jaj*, 1. Cor. 9. [1Kor 9,16]: *Jaj*, Mal. 2. [Mal 2,7]: *Az pap.*:|

De bizonyára nagyobb részint az hallgatók ennek az oka, hogy nincs haszna az szózásnak. Mert készületlen jönnek az sóra, azaz az Isten igéire, ott is nem figyelmetesen hallgatják az taníttást, kelletlen veszik az sót, azaz az Isten igéit, onné is nem isteni félelemmel jönnek ki, mert mihelt kijönnek az templomból, mindjárt szembeszállnak ⁴⁶ egymással beszéddel, csaknem egymás hajába akadnak. Így vagyon nálók ízi az sónak, semmi jó intéssel nem gondolnak. Mint az kemény csontj, olyanok: az ideget is elszakasztják, s az előbbi istentelen gonosz erkölcsre visszapattannak. Itt az, mint másutt megvagyon. [151v:] Azért nem becsülik meg az földnek savát, azaz az tanítókat, s azoknak tudományokat. Nem fog rajtok sem az áldás, sem az átok. Nincs itt haszna az evangéliomi sónak, ugyan nem is kell itt ez az só, sem evvel az jó sóval szózó, azaz az tanító, és az Isten igéje.

Mert azt átallátja akárki, hogy ha szokás nem volna, hanem szégyenlenék, ha esketni, keresztelni, temetni nem kellene, itt tanítót sem tartanának.

Bizony az hallgatóknak szinte úgy monda azt Krisztus Urunk, hogy [Mt 5,13] *tű vattok az földnek sava*i, mint szintén az tanítóknak. Mert tű hallgatók volnátok az jó sók az igaz tudományért, az Istennek és az Jézus Krisztusnak igazán való ismeretiért. De hiában sózunk mi, ha tű hallgatók nem veszitek be az sót, és ha mind így, inkább békét hagyjunk az szózásnak, hogy mindenestől fogva az nyers fa

⁴⁵ A mondat után utólag betoldott szövegrészlet három sorban. Szinte olvashatatlan, megállapítható azonban, hogy latin és magyar nyelvű szövegről van szó, mely az "Expende" szóval kezdődik és két ige hely megjelölésével zárul: „Matt: 10. v. 40. Luc: 10. 4.”

⁴⁶ A szó felett utólagos latin betoldás: Vocantur ministri Angeli Dei.

az aszúval együtt el nem égjen, hogy az jók, az jámborok az gonoszokkal együtt el ne vesszenek. Amen.

[152r:]

De secundo.

[Mt 5,13] *Hogyha az só megízetlenül, mivel sózzanak? Semmire nem jó azután, hanem hogy kivetessék és eltapodtassék mindenektől.*

Ez igékben magyarázza meg immár Krisztus Urunk mind az tanítóknak, s mind pedig az hallgatóknak hivataljokot.

1. *Hogyha az só megízetlenül* etc. Azaz hogyha természetében megváltozik, ha sósságát elveszti, semmirekellő, azaz sic et homo, akár tanító, akár hallgató legyen, de ha az bűnnel elveszti tisztességét és idvösségét, oktalan állattá, vagy még annál is alábbvalóvá leszen. Erről siratja vala Jeremiás próféta régentén az Izrael fiait az ő siralmas lamentációiban. Miképpen homályosodott meg az szép arany, azaz az ember, és megváltozott természet szerént való jó színiben.

2. Dicit: *Méltó, hogy kivetessék* etc. Az mi elvettetik, kelletlen az, az mi pedig embereknél kelletlen, hogy volna Isten előtt is az kedves? [152v:] Jaj pedig annak, az kit az Isten elvet, mert örökkévaló tűzre kell annak menni, az mint az próféta által mondja az Isten. El kell annak veszni, tapodtatásra jut annak ügye, az mint itt mondja Krisztus Urunk, hogy *eltapodtassék* úgymond *mindenektől*. Mindenektől, azaz mind emberektől, mind pedig ördögöktől eltapodtassék, az életből kivetessék.

De hogy mi úgy ne járjunk, kik az igaz tudományt hirdetjük és valljuk, az Istent és az ő szerelmes fiát, az Jézus Krisztust ismerjük, kiért az földnek savainak mondatunk, meglássuk, hogy evvel az jó sóval, azaz az igaz tudománnyal úgy sózzunk és úgy éljünk, hogy Isten ellen ne járjunk, parancsolatjában híven eljárjunk, neki tisztességet tegyünk, őtöt igen szeressük és féljük, hogy az ő szent országából ki ne vettessünk és el ne tapadtassunk. Az melyre minköt segéljen és vezéreljen az Űr Isten. Amen.

Ez contiócskát csak másból szedegettem, de lásd bővebben másutt írva, más könyvemben. An. 1693. 16. 9^{bris}

Pünkösdt utáni huszonharmadik vasárnap
(Mt 18,23)

Ms. U. 63o

[1(473):]

Dominica Vigesima tertia post Pentecosten

Concio Matt. 18. v. 23. [Mt 18,23]: *Ideo assimilatum est regnum coelorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum servis suis etc.*

Ez példabeszédben arra tanít Krisztus Urunk, hogy ha mely ember bűneinek bocsánatját, irgalmasságot akar nyerni az Istentől, ő is ellene vétött felebarátjának bűnét örömet és könnyen megengedje, mert ha ő felebarátjának adósságát, azaz vétékét meg nem engedi, az Isten is nem bocsátja meg neki az ő számtalan sok bűneit.

Mondá pedig Krisztus Urunk ez példabeszédet hac occasione: minekutánna megtanítá Krisztus Urunk rá az apostolokat, miképpen kelljen bűnös felebarátjokat oktatni, feddeni, v. 15., 16. [Mt 18,15–16], mondá ez tanítás után Péter apostol [Mt 18,21–22]: *Domine quotiens peccabit in me frater meus et dimittam ei usque septies? Dixit Jesus, non dico tibi usque septies sed septuagies septies.*

Hogy pedig 77 úttal is meg kelljen embernek bocsátani felebarátjának, arról monda két példabeszédet.

Mely ő tanításának két részei vadnak.

1. Az példabeszéd.
2. Annak veleje és magyarázatja.

Az példabeszédnek két részei vadnak:

1. Megjelenti Krisztus Urunk az Istennek nagy irgalmasságát az bűnösökhöz.
2. Az irgalmatlan szolgának példájában előnkben adja, minemű irgalmasoknak kell nekünk is lennünk felebarátinkhoz, ha az tömlecben nem akarunk vettetni. [2(474):]

1. pars.

[Mt 18,23] *Assimilatum est.* Az mennyeknek országán kell itt értenünk az ecclesiát, mely ez földön sok keresztek alatt vitézkedik, kinek királya és mindenek felett való fejedelme az Isten.

Ez felől az király felől mondja Krisztus Urunk, hogy számot akart vetni az ő szolgálóival. Nyilván bizonyítja az Szentírás, hogy az Isten számot veszen minden szolgálótól és szolgálóitól, Act. 17. v. [ApCsel 17,31]: *Judicabit Deus orbem* etc. 1.

Rom. 2. v. [Róm 2,16]: *Veszen pedig az Isten számot az ő szolgálótól az Úr Krisztus által.* 2. Cor. 5. v. [2Kor 5,10]: *Omnes nos manifestari oportet* etc. Számot veszen pedig az Isten éppen az mi sáfárságunkról, teljes életünkéről az utolsó napon. Sőt, az mint Krisztus Urunk mondja, Matt. 12. v. [Mt 12,36]: *De omni otioso verbo reddenda est ratio.*

Ez világi életünkben is hí az Isten számadásra, mikor az ő szent igéje által minköt tanít, fedd, dorgál, és bizonyossá teszen az jövődő ítélet felől, és mikor számtalan sok bűnünket előnkben rakja, mint Dávidnak Nátán által.

Ím, ez példabeszédben is jelenti Krisztus Urunk, hogy mikor az király ember számot akart volna vetni az ő szolgálóival, vitetett neki eleiben egy, ki volt adós tízezer talentummal. 2.

Az mi bűnünknek sokaságát jelenti ez mondásában Krisztus Urunk, mert bizonyára születésünk napjától fogva számtalan sok bűneinkkel megbántottuk az Istent, és [3(475):] adósok vagyunk ez királynak tízezer talentummal. *Talentum facit 600 aureos, decem millia talentorum faciunt sexies millies mille coronatos.*[†]

Érzi és tudja vala ezt Dávid, ki így szól, Psal. 37. v. [Zsolt 37,4–5]: *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum et sicut onus grave gravatae sunt super me.*

Et 50 v. [Zsolt 50,4]: *Multiplifica[!] me lavate[!] ab iniquitate mea.*

Et 130. v. [Zsolt 129,3]: *Si iniquitates etc.*

Et 142. v. [Zsolt 143,2]: *Ne intres⁴⁷ in iudicium etc.*

Sic ajabat[!] et Manasses: *Tu igitur Domine Deus justorum, non posuisti poenitentiam iustis etc., quoniam peccavi super numerum arenae maris.*[†]

Jelenti Krisztus Urunk, hogy mikoron ez szolgál meg nem adhatná az sok adósságot, poroncsolta az király, hogy eladattassék az szolgál. Mely szavában két dolgot ad előnkben Krisztus Urunk. 3.

1. Hogy az ember magától azt az adósságot soha meg nem fizetheti, hanem ha az Isten irgalmasságából engedi el neki. Mert mit tudna az ember adni az ő Urának, Istenének, az ki semmi nélkül nem szűkölködik?

2. Hogy parancsolta az király eladni az adós szolgát. Ezzel az jelentetik, hogy bűnös embert halálra, pokolra szentenciázta s szentenciázza az törvény. Deut. 27. v. [5Móz 27,26]: *Maledictus qui non remanserit etc.*[†]

Hova fusson hát az szegény adós? Magától soha azt meg nem fizetheti, ha az törvényhez fut, kit általhágott, az ott halálra ítéli.

[4(476):] Folyamodni kell tehát az irgalmas Istenhez, mint ez az szolgál is cselekedett [Mt 18,26]: *Procidens autem servus.*

Jelenti ez igékben Krisztus Urunk az Istennek irgalmasságát az bűnösökhöz, de az olyanokhoz, kik megösmerek és vallják az ő adósságokat, bűnököt, mint ez az szolgál cselekedte. 4.

2. Kik bánják az ő gonosz cselekedetöket.

⁴⁷ inter (tollhiba)

3. Térdre esvén buzgóvan [a. m. buzgón] kéri az Úr Istent, mint az publicanus, Manasses és ez is.

4. Kik azt fogadják, hogy azután szent és jámbor életet követnek, mint ez is mondja vala [Mt 18,26]: *Et omnia reddam tibi*. És mikor ez szolga így könyörgött volna, megengedé neki az király [Mt 18,27]: *Et dimisit ei omne debitum*. Vide de misericordia Dei, Psal. 103. v. [Zsolt 103,8]: *Misericors et clemens Jehova* etc. Esa. 1. v. [Ézs 1,18]: *Si fuerint* etc. Et 43. v. [Ézs 43,11]: *Ego sum* etc. Ezech. 18. v. [Ez 18]. *Sic Ninivitarum misertus est* etc.

Documentum.

Holott ilyen kegyelmes az Isten, kétségben ne essünk az mi bűneinknek miatta, hanem bűneinket megösmervén folyamodjunk Őfelségéhez töredelmes szível.

2. pars prioris partis.

Immár ez második részben az irgalmatlan szolgának példájában előnkben adja Krisztus Urunk, minemű irgalmasoknak kell nekünk is lennünk felebarátinkhoz, s így szól [Mt 18,28]: *Egressus autem servus ille invenit unum de conservis suis qui debebat ei centum denarios et tenens suffocabat eum*. [5(477):]

Az háládatlan embereknek tulajdonságokat jelenti ez igékben Krisztus Urunk, kik arról nem gondolkozván, mennyi számtalan sok bűnököt nekiek megbocsátta az Isten és megbocsátja, ha valamely felebarátjuk ellenük vét, mindjárt fellázadnak, torkon kapják felebarátjukot, szidják, átkozzák, perlik, ütik, verik, vágják, tömlecözik, szólnak, rágalmaznak, és mit nem cselekesznek? Vallyons nem ilyenek vagyunk-e mi, kik kívánjuk, hogy Isten megengedje az mi bűnünket, mi pedig egymáshoz Káion szível [a. m. káini szívvél] vagyunk, és egymásra haragot tartunk? De vallyon mint jár ez ilyen gonosz szolga?

1. Bevádoltatik az királynak, az Istennek. Bevádolják pedig az ő szolgatársai, kiket üldözött, fogdosott, tépett, szaggatott, húzott, torkon ragadott. Ezeknek pedig vádolásokat meghallgatja az Isten. Exod. 22. v. [2Móz 22,20–23], Jacob. 5. v. [Jak 5,1–4], Psal. 12. v. [Zsolt 12,1–6].

2. Megharaguván az király, adja azt az szolgát az hóhéroknak, megdorgálván elsőben, s mondván [Mt 18,32]: *Serve scelesti* etc.

Illyen sonyorú sorsa leszen azért az irgalmatlan, kemény szolgatársnak, mint Matth. 5. v. 25. [Mt 5,25] íratik: *Habeto benevolentiam cum adversario tuo cito dum es in via* etc. Adatik azért az hóhérok kezében az olyan gonosz szolga, az ördögök kezében és az pokolban gyötröttetik örökké. [6(478):]

2. Pars generalis.

[Mt 18,35] *Sic faciet vobis* etc. Ez az példabeszédnek veleje és summája. Valaki az békességet nem szereti, gyűlölködő és visszázkodó ember, illyen annak az ő jutalma. Fussunk tehát az gyűlölködéstől és haragtartástól, irigységtől, főképpen imez okokért:

1. Mert az gyűlölködő, haragtartó, visszázkodó ember az természetnek <is> regulájának is felbontója. Íme, az barmok, kik egy speciesből, fajból állanak, egymás-

sal nem ellenköznek. Az oroszlán nem bántja az oroszlánt, medve az medvét, tigris tigris, az héja nem ragadja el az héját etc. Micsoda ember tehát az, az ki az ő tagját, vérét, atyjafiát gyűlöli, öli, vágja, rontja?

2. Fussunk az gyűlölködéstől, mert megveszti az lelkiösmeretet. Eph. 4. v. [Ef 4,27]: *Nolite locum dare Diabolo*. Vide exempla Caini et Saulis.

3. Mert az gyűlölködő embert nem hallgatja Isten meg. Esa. 1. v. 13. [Ézs 1,13], Matt. 5. v. 24. [Mt 5,24]. < [Mt 5,22] *Reus est[!] iudicio*. [Mt 5,25(?)] *In carcerem conjicietur*. Et Matt. 18. v. [Mt 18,34]: *Tradetur tortoribus*. Quia 1. Joh. 3. v. [1Ján 3,15]: *Omnis qui odit fratrem suum homicida est*. Homicidis autem Apoc. 21. v. [Jel 21,8]: *Pars erit in stagno ardenti igne et sulphure*. Quod Deus avertat a nobis. Amen.> *Relinque munus tuum coram altari* etc.

4. Átkot kér Istentől maga fejére az gyűlölködő. [7(479):]

5. Elkárhozik. Matt. 5. v. [Mt 5,22]: *Reus est[!] iudicio*. [Mt 5,25(?)] *In carcerem conjicietur*. Et Matt. 18. v. [Mt 18,34]: *Tradetur tortoribus*. Quia 1. Joh. 3. [1Ján 3,15]: *Omnis qui odit fratrem suum homicida est*. Homicidis autem Apoc. 21. v. 8. [Jel 21,8]: *Pars erit in stagno ardenti igne et sulphure*.

Quod Deus avertat a nobis. Amen.

Anno 1651 die 9. Julii

O Thordae in medio molestiarum.

Regi seculorum immortalis soli sapienti Deo laus honor, Gloria et omnis potestas. Amen.

Isten szeretete választott népéhez (Ézs 49,15)

Ms. U. 66/A

[21r:]

Textus Esa. 49. 15. [Ézs 49,15]: *Vallyon elfeledkezhetik-e az anya az ő gyermekéről úgy, hogy ne könyörüljön az ő méhének gyümölcsének? De ha az elfeledkezék is, de én nem feledkezem el terólad.*

Olvassuk Isten felséges hatalmából, Num. 21. [4Móz 21,4–9], hogy *midőn az Izraelnek népe elindult volna az Hor hegyénél az Veres-tengernek után, hogy elkerülnék az Edom földet, akkor az népnek szíve megkeseredék az út miatt, és zúgolódni kezdé Mózes és Áron ellen, (v. 5.) hogy: Miért hoztál ki minket Egyiptumból, hogy meghalnánk az pusztában, mert sem kenyér, sem víz nincsen, és az mi lelkünk megutálta ezt az alávaló mannáat. (v. 6.) Akkor az Úr bocsátta az népre tüzes kígyókat, kik megmardossák a népet annyira, hogy némellyek meghalnak vala az Izrael fiai között. Akkor mond az nép az Mózesnek, és mondanák neki: Vétkeztünk, mert szállánk az Úr ellen és teellened. Imádjad azért az Urat, hogy vegye el rólunk az kígyókat! És imádkozék akkor Mózes az népéért, kinek mondá az Úr: Csinálj magadnak egy tüzes kígyót, és emeld föl azt jegyül, és valaki megmardoztatik <meggyógyul> az kígyótól, ha arra tekint, meggyógyul. Csinála azért Mózes ércből kígyót, melyet fölemele jegyül, és midőn az kígyó megmarand vala valakit, ha arra tekint vala, meggyógyul vala.*

Hasonlatosképpen cselekedék az zsidó néppel Ézsaiás próféta idejében is az Isten, az ki minden népnél kedvesb népe vala az Istennek, de az ő hamissága Isten eleiben fölhatott vala, és az Úr reábocsátá amaz mardosó, tüzes kígyókat, hoc est az babilóniabelieket, az kik nagy erős fogságra vivék őket, az melyet az felséges Isten megmondott vala Ézsaiás próféta által, cap. 47. 1. 2. 3. [Ézs 47,5–11(!)]: *Szállj le, mert az te gonoszságodban bíztál, azt mondván: Senki nem lát engemet. Annakokáért jó tereád nagy hirtelen (veszedelem) pusztulás, melyet meg nem ondhatsz[!].* De mivel az fölséges Isten fölötté igen könyörülő Úr és Atya, Ps. 103. 13. [Zsolt 103,13], miképpen az édesanya könyörül az ő fiain, úgy őrajtok is az Úr megkönyörüle, és az ő nyomorúságinak setét folyhóiból kiszabadétá őket, és az megszabadétás után vigasztaló szókkal vigasztalja és bátorítja vala őket. Így vigasztalja ugyanezen Ézsaiás, 48. 20. [Ézs 48,20]: *Egre[dimini] de Babylone, fussatok ki Káldeából nagy kiáltó szóval hirdessétek és mondjátok ezt: Megszabadítja az Úr az ő szolgáját, Jákobot.*

Így az fölvött igékben <is>: *Elfeledkezhetnek-e?* Az Ézsaiás 49. 13. részében. [21v:] Ez fölvött igékben is így vigasztalja, midőn így szól [Ézs 49,15]: *Vallyon etc.*

Summa szerént. Bízattja és vigasztalja Isten az ő népét, az Izraelt, és övélek együtt minket is, ő híveit, és minemű szeretettel legyen az ő híveihez, előnkben adja. Az melly igéket részekre nem osztók, hanem ilyen kérdést teszek föl:

Minemű szeretettel vagyon az felséges, magasságos Isten az ő választott népéhez?

Nagy és kimondhatatlan szerelmét olvassuk az Szentírásban amaz Mózes prófétának az Izrael népéhez, úgyannyira, hogy nagy [szor]gossággal⁴⁸ esedezik vala az népért, és azt mondja vala, Exod. 32. [31.]⁴⁹ 33. [2Móz 32,31–33]: *Nunc domine remitte peccata illorum*, hogy ha meg nem bocsátod, törülj ki inkább engemet az élők könyvéből, mellyet írtál.

Nagy szereteti vala az Naomi asszonynak az ő két menyéhez, midőn két fiai az Moáb tartományában megholtanak volna, megtére az ő házában, és mondá az ő menyeyének: *Menjetek el és térjete el az ti házatokban, cselekedjék az Úr irgalmas-sággal tiveletek.* Rut. 1. 8. [Rúth 1,8].

Nagy és kimondhatatlan s kibeszélhetetlen szereteti vala Dávidnak Jonatánhoz, az ki fölől azt mondja az szent história, 2. Sam. 1. 26. [2Sám 1,26], hogy ha az Jonatánnak lelke a Dávidnak lelkével egybencsoltatnék, és az Jonatán is szereti⁵⁰ vala őtet, mint az maga lelkét. 2. Sam. 1. 26. [2Sám 1,26]. Nagy szereteti vala rómabeliekhez az Szent Pálnak, Rom. 9. 2. 3. [Róm 9,2–3].

Halljátok, istenfélő hívek, ezeknek nagy szeretetit, de az Istennek szeretetit az ő népéhez nincs olly nyelv, az ki megbeszélhetné, olly elme, az ki meggondolhatná. Melly nagy szeretetit hogy Isten inkább előnkben adhassa és megjelenhesse, mind az édes anyáknak szeretetivel öszveveti, mondván [Ézs 49,15–16]: *Vallyon etc.* Quasi dicat: *Az miképpen az édesanya az ő méhének gyümölcseről el nem feledkezik, de ha szintén elfeledkeznek is, de én mégis terólad el nem feledkezem, mert ugyan tenyeremre írtalak.* Íme, annakokáért Isten az anyáknak szerelmével, és nem az atyákéval veti⁵¹ öszve. Mert nem azt mondja, *Pater etc.*, hanem *az anya az ő fiáról etc.* Noha az atyák is nagy szeretettel vannak fiokhoz, ut Abraham ad Ismaelem, Gen. 17. 18. et 21. 28. et 37. v. 3. [1Móz 17; 1Móz 18; 1Móz 21; 1Móz 28; 1Móz 37], [22r:] 2. Sam. 18. 33. et 21. 8. 9. 10. [2Sám 18,33; 2Sám 21,8–10], 2. Reg. 4. a v. 28. ad 30 etc. seq. [2Kir 4,28–30]. Item apparet 1. Reg. 3. a v. 16. ad 27. [1Kir 3,16–27], inclusive de duobus mulieribus, Ruth 1. 20. [Ruth 1,1–20]. Mivel azért ilyen az anyáknak az ő szerelmek az ő fiakhoz, azért hasonlítja az Isten az ő szeretetit az anyák szeretetihez.

De azt mondhatnád: Miképpen az felséges, magasságos Isten feledkezhetnék el az ő híveiről, holott ő mindeneket tudó Isten, és még az véteknek is általlató Istene. Ut Ps. 7. 10. [Zsolt 7,10], Jer. 11. 20. et 17. 10. [Jer 11,20; Jer 17,10], Apoc. 2. 23. [Jel 2,23].

⁴⁸ Tintafolt miatt olvashatatlan.

⁴⁹ Tintafolt miatt olvashatatlan.

⁵⁰ szereteti (tollhiba)

⁵¹ veti veti (szókettőzés)

1. Ha pedig elfeledkezhetnék, nem volna mindenneknek tudója. De ő mindene-
ket tud, Act. 25. 18. [ApCsel 25,18].

2. Hogy ha elfeledkezhetnék, változó volna, azt mondja pedig, hogy ő változha-
talan, Malach. 3. 6. [Mal 3,6].

3. Miképpen feledkezhetnék el Isten tehát?

Responsio: Hallád-e, nem úgy mondatik az Isten elfeledkezni, mint az emberek
valamely dologról, úgyannyi[ra], hogy még csak emlékezetek is nincsen nálok.
De az Isten nem ilyen. Hanem per ἀνθρωποπαθεῖαν,⁵² emberi mód szerint szól-
va, mert az Isten nemhogy nem tudna mindenekről, de őelőtte mindenképpen nyilván
vadnak. Heb. 4. 13. [Zsid 4,13].

Hát miképpen? Quaestio.

Mondatik az Isten elfeledkezni az ő híveiről akkor, mikor az ő fizetségét meg-
vonja, akárminemű néptől közönségesen, akárcsak kiváltképpen való háznéptől.
Illyen szóllásnak formájával⁵³ él az Szent Dávid [Zsolt 44,24]: *Domine in caelo.*
Serkenj föl! Mit aluszol? Kelj fel, és ne hagyjál minket örökké. Illyennek él az zsidó
nép is az babilóniai fogságban. Jer. 5. 20. [JSir 5,20]: *Miért feledkeztél el mirőlunk?*
Örökké elhagysz minket! Illyennel él az Ámosz próféta is, cap. 8. 7. [Ám 8,7], cum
ait: *Megesküdt az Úr Jákobnak az ő dicsőségére, bátor soha el nem feledkezem ezek-*
*nek gonoszságokról.*⁵⁴ Ipsemet Deus tali utitur [a. m. Isten is ilyen eszközzel él],
Hos. 4. 6. [Hós 4,6]: *Mivelhogy te megvetted az igaz tudománt, én is megvetlek té-*
gedet. Így mondatik az felséges, magasságos Isten elfeledkezni valakiről. Nemhogy
nem tudná, mert még az hitetleneket is tudja, és egyenlőképpen az hitetlenekre
is, mint az jókra, fölhozza az fényes napot. De akkoron mondatik elfeledkezni,
mikor az ő fényességét megvonssza, és semmi fogadalmát nem újítja. De hoc in
textu [Ézs 49,15]: *Num[quid] oblivisci etc.* [22v:] Itt azért midőn azt mondja [Ézs
49,15], *ha azok elfeledkezhetnek is, az zsidóknak egy ellenvetéseket előzi meg,* mert
azt mondják vala: Azt mondod? Az miképpen az anya el nem feledkezhetik az ő
fiáról, úgy nem feledkezik ő is el mirőlunk. De találkoznak olyan anyák, kik az ő
fiokról elfeledkeznek, ut Hagar, midőn az Bersabe [Beérseba] pusztáján elfogyott
volna vize, letéve az ő gyermekét, az Ismael[t] ecet[?]fa alatt, és elmenvén ott hagyá
őtet, Gen. 21. [1Móz 21,14–16]. Így feledkezék el az ő gyermekéről az samáriabeli
asszony is, az ki az ő fiát éhségben megfőzte és megette vala.

Itt annakokáért azt mondtam, hogy az zsidóknak az ő argumentumokat előzi
meg, quasi dicat [Ézs 49,15]: *Ha azok elfeledkeznének is, de én terőlad soha el nem*
feledkezem, mert tenyoremre írtalak én tégedet. Illyen nagy és kimondhatatlan sze-
reteti vagyon az Istennek az ő választott népéhez, az melly még az anyáknak szere-
teteket is fellyülmúlja, maga [a. m. noha] ím hallád az példájokból is az ő fiokhoz
való szereteteket, minemő nagy keserves legyen. De ezeknél mind nagyobb az ő
híveihez való szeretete. Jóllehet, nagy szeretetnek mondhatjuk azt, ki az ő barátját
szereti, és jóakaróját, mint Dávid Jonatánt [1Sám 18,1–5]. De sokkal nagyobb, az

⁵² A kéziratban: ἀνθρωποπαθεῖαν.

⁵³ formájában alakról javítva

⁵⁴ bátor soha ne éljek, ha elfeledkezem ezeknek gonoszságokról (szerkesztés előtti mondatváltozat)

ki olyanokat szeret, ki öneki ellensége. *Quales nos fuimus filii vide*. De mostan minemő nagy sérelme legyen az ő anyaszentegyházához, megtetszik Cant. 4. 15. 16. [Én 4,15–16], et reliqua capita demonstrant.

Az felséges, mindenható Isten olyan nagy szeretettel vagyon az ő választott népéhez, hogy azok akárminemő nyomorúságban esnek is, de soha örölok el nem feledkezik. Ut in textu patet.

Ps. 27. 10. [Zsolt 27,10]: *Si pater, mater* etc.; Esa. 42. 27. [?]: in H[...]; 43. 2. [Ézs 43,2]: *Cum transieris per aquas* etc. Psal. 138. 7. 8. [Zsolt 138,7–8]: *Ha az én nyomorúságimnak közötté karjok ellen kinyújtod az te kezéd, és megtartasz engemet az te jobb kezeddél*. Item Psal. 118. 5. 6. [Zsolt 118,5–6].

II. Példánk is elég bőséggel vagyon minekünk az Szentírásban, kik közzül csak ötöt számlálok.

1. Legyen minekünk példánk az József pátriárka, ki [23r:] midőn az ő bátyjától eladatott volna az midjániaknak, ezek pedig adák az fáraó szolgáinak, ut videre fa[...]. Gen. 41. 14. [1Móz 41,14].

2. Példa erre az Izrael népe is, az ki midőn Egyiptumban az téglacsinalásban és sárgyúrásban nehéz igáival kínoztatnak, az Úr el nem feledkezik öfelölök, hanem velük lőn az ő nyomorúságokban, és onnat kiszabadítván, amaz ígért tejjel-mézzel folyó Kánaán földére bevivé.

3. Példa Sidrák, Misák, Abdenago, kik az arany oszlopnak nem imádásával az Nabukodonozortól az hétszer melegített kemencében bévettetének, de az Isten úgy megőrizé őket, hogy még csak hajok szála is meg nem pörzsölődik, Dan. 3. [Dán 3,1–30].

4. Példa Dániel is, ki az királynak parancsolatjának meg nem tartásáért az oroszlánok közzé vetteték, Dan. 6. [Dán 6].

5. Példa az Szent Péter is, ki midőn Heródestől megfogattatott volna, adá őtet az tizenként vitézek kezében, de az Isten el nem feledkezék őrála. Act. 12. a. v. [1] ad 10. [ApCsel 12,1–10]. Bővségessen olvashatsz felőle, igaz azért az tudomány.

Usus redargutionis. Két rendbéli emberek vétkeznek ez tudomány ellen.

I. Elsőben azok, az kikre midőn Isten csapást bocsát, és őket sanyargatja atyai látogatásából, tehát nem keresik meg azt, az ki őrájuk bocsátja azt az csapást, hanem az varázslókhöz folyamodnak. Vétkeznek 1. az Istennek parancsolatja ellen, mert az illetének idegen istent keresnek meg magoknak. 2. Vétkeznek az Istennek imez parancsolatja ellen, quia praecipit Israelitis, Esa. 8. 20. [Ézs 8,19–20]: *Hogyha pedig azt mondják tinektek, tudakozzatok az nézőktől és az jövődömondóktól, kik suttogva szállanak, ti ne engedjete, mert avagy nem azon Istentől tanácskozik-e? Így vétkezék az Jeroboám, kinek midőn fia és atyja megbetegedett volna, küldé az ő feleségét Silóban Ahijjához, de az Úr megfenyegeté Ahijjá által. És mondá [1Kir 14,9–10]: Ezt mondja az Úr: Én veszedelmet hozok az Jeroboám házára, és kivágom maradékát, mind az falra hugyozóig, mert elmentél és idegen Istent csináltál, és öntöttél képeket, hogy engemet ingerlenél haragra*. 1. Reg. 14. a. v. 1. ad 10. [1Kir 14,1–10].

II. Vétkeznek azok is, az kikre Isten minden csapását bocsátja, [23v:] s nem gondolván az Istennek atyai látogatásával, zúgolódnak, békétlenkednek. Ut uxor Jobi, Job. 2. 9. [Jób 2,9]. Midőn az Jób tetétül fogva talpáig megverettetett volna

fekélyekkel, inquit: *Mégis megtartod-e az te tökéletességed? Átkozd meg az Istent és halj meg!* Így vétkezék önnönmaga az Jób, 34. 1. 2. 3. [Jób 3,1–3(!)], ki az nagy kínoknak miatta megátkozó az ő születésének és fogantatásának napját, sőt az ét-szakát is órájával együtt, in qua natus est.

Ita Jeremiás, ki midőn az tömlőcben vettette volna, megátkozó⁵⁵ születésének napját, cap. 20. 4. [Jer 20,4], ezt mondván: *Átkozott legyen az nap, az mellyen születtem.* Jer. 20. 14. [Jer 20,14]: *Átkozott az ember, ki megmondotta volt az én anyámnak, hogy fiúmagzat születtetett tenéked;* v. 12. [Jer 20,17(!)]: *Miért, Úr Isten, hogy meg nem öltél engemet?*

2. Usus informatorius. Hogyha minket csapásokkal látogat, ha sok próbát bocsát reánk, nem kell békételenkednünk, meggondolván, hogy az Úr olly szeretettel vagyon mihozzánk, hogy mirólunk el nem feledkezék etc. Hanem akkor is mellettünk leszen, ad annyi segedelmet, hogy azt békével elszenvedjük.

3. Szolgál vigasztaltatásunkra az tudomány, ha minket az mi atyáink elhadnak is, jóakaróink ellenségünk legyenek is. Vigasztalhatjuk ezzel magunkat, hogy vagyon az égben ollyan Atyánk, az ki mirólunk soha el nem feledkezik, mert az ő tenyerére írta föl az mi nevünket, és az ő híre nélkül csak egy hajunk szála is el nem esik. Azért vigasztaljuk magunkat ezzel, hogy valamelyek mirajtunk esnek, mind Istennek akaratjából lesznek. No, annakokáért te szegény ember, vigasztald ezzel magadat, hogy vagyon mennyben Atyád, ki tégedet megszabadíthat. Ha fájdalmas vagy, vigasztald ezzel magadat, mert az Úr tégedet meggyógyít. Ha ez világ előtt megátaltatol, az Isten előtt kedves vagy, et nunquam tui obliviscitur. No, okát ti is, özvegyek és árvák, kik siralmas és keserves könnyhullatással eszitek kenyereteket, vigasztaltjátok ezzel magatokat, hogy in coelo habetis Patrem, az ki nektek az keserű helyett édes kenyeret ad, és az keserű pohár helyett édes poharat itat. Vagyon ollyan gondviselőtök, az ki úgy visel reátok gondot, mint az ő szeme fényére Rufus[?], et si in terra non habetis in Coelo tutorem etc. [24r:]

Sed objicit: Én, úgymond, szüntelen való könyörgésemmel búsítottam az Urat, hogy énreám tekintene, és az én szegénységem helyett gazdagsággal látogatna, hogy szentebből élhetnénk, és hogy az szegényeket is táplálhatnánk. Sed ad huc Deus non exaudivit.

Responsio. Hallád-e, hogy ha azt akarod, hogy az Úr tégedet meghallgasson, fölötte igen megkívántatik, hogy az te könyörgésed szíből legyen, mert az Isten valóban megrostálja az szívet.

4. Usus admonitionis. Intettetünk azért mi is, holott az Isten szeret minket, hogy ha mirólunk el nem feledkezik, tehát mi is szeressük őtet. Mert az atyákat Isten parancsolatja szerént kell szeretnünk, mennyivel inkább az mi mennyei Atyánkat. Azért miképpen ő minket az ő tenyerére írt, így minékünk is őtet az mű szíveinkben kell beírnunk, hogy soha ő róla el ne feledkezzünk, hanem mindenkoron eszünkben forogjon.

Erre penig indítson:

⁵⁵ megátkozó megátkozó (szóismétlés)

I. Mindnyájunkat az mi mennyei Atyánknak hozzánk való szereteti, az ki íme az fölvelt igékben dicit [Ézs 49,15]: *Avagy elfeledkezhetik etc.* Jer. 20. 2. [Jer 31,3(!)]: *Szerettelek tégedet örökkévaló szeretettel.* Ps. 18. 2. [Zsolt 18,1] Vide.

II. Indítson minket ez, mert *valakit ő szeret, azokat megtartja, az őtet nem szeretőket pedig elveszti.* Ps. 145. 20. [Zsolt 145,20].

III. Indítson föl mégis minket ennek nagy méltósága, az ki *olly méltóságos Úr, hogy minden urakon fölyül helyheztetik, az ki hozzájárulhatatlan fényességben lakozik,* ut Ps. 6. 16. [1Tim 6,15–16(!)]. Quemadmodum etc.

Hogyha azért őtet szereted, ő is terólad el nem feledkezik, az te szegénységedet gazdagsággá változtatja, az te erőtlenségedben megsegít, az te könyörgésidben meghallgat, az te bűneidet megbocsátja, és azután lelkedet is megboldogítja, quod faxit. Amen. Anno 1658. die 28. Septembris.

A megtérésről (Ézs 1,19–20)

Ms. U. 66/B

[238v:]

Concio ex Esaiae 1. cap. 19. 20. versibus [Ézs 1,19–20]: *Ha engedelemmel hallgatandotok engemet, ez földnek javaival éltek. Hogy ha pedig nem akartok engemet hallgatni és ellenem jártok, fegyver emészt meg benneteket, mert az Úr szája mondta azt.*

- Amos 3/7 [Ám 3,7] *Soha semmi dolgot nem cselekedett az Felséges, Magasságos Isten, nem is cselekeszik addig, míg meg nem jelenti az ő szolgájának és az ő híveinek. [Ám 4,7] Annakfelette megtartóztatám tielőttötek az esőt az aratásnak előtte három holnappal, és esőt adtam egy városra, más városra pedig nem adtam. Az földnek egyik része esővel megöntöztetett, és az föld nem engedte, hogy eső szálljon reá, megszáradott. Azonképpen megjelenté Isten az Ábrahámnak Sodomának elveszését is, ut patet. Megjelentette az Úr hasonlóképpen az Lót pátriárkának, ibidem Gen. 19. v. 13. [1Móz 19,13]: *Mert elvesztjük ez helyet, mivelhogy ezeknek kiáltások nagy az Úr előtt, mert az Úr küldött minket, hogy elveszessük ez várost.* Hasonlóképpen megjelenti az Isten Noénak az más világot, hogy elveszti, az mint erről emlékezés vagyon. Továbbá megjövendőlteté az ő következő romlását, és pusztulását is megjövendőlteté és prófétáltatta, hogy ha meg nem térnek, elpusztulnak, úgy, hogy egy kő az másikon meg [239r:] nem marad<nak>, az mint idvözítők mondja. De miért cselekeszi ezt az Úr Isten, önnönmagára és az emberekre nézve?*
- Gen. 18. Önnönmagára nézve, hogy azzal megmutatná az ő igazságát, mert Isten
- Gen. 6. 14. Ófölsége az bűnt soha büntetetlen nem szokta hagyni; ha szintén az atyákban nem is, de az fiakban meg szokta büntetni harmad és negyedízigen, ut patet. [2Móz 20,5] *Ne hajolj meg azok előtt, és ne tiszteljed azokat, mert én vagyok az te Urad, Istened, erős, bosszúálló, ki meglátogatom, avagy megbüntetem az atyáknak vétkeket*
- Luc. 19. 44. az fiakban, harmad- és negyedízigen azokban, az kik gyűlölnék engemet.
1. Hogy azért megmutatná irgalmasságát, és azt is, hogy nem gyönyörködik egy

- Exod. 20. 5. bűnösnek is az ő elveszésében, hanem inkább megtérésében és életében, az mint önnönmaga esküvéssel mondja az Ezékiel által [Ez 18,32]: *Élek én, Isten, ki nem gyönyörködöm az bűnös embernek halálában, azt mondja az Úr Isten, térjete meg azért és éljete.*
- Eze. 18 / 32.

Az emberekre nézve is cselekeszi ezt az Isten, hogy megismerjék és eszekben vegyék az Istennek akaratját, mely csak ez, hogy megtérjenek és igaz penitenciát tartsanak, mint az ninivebeliek. [239v:] Hogy azáltal az intés által megismerjék, hogy ha meg nem térnek, lesznek magok, mint hitetlenek, mint az első világbeliek, kik megtértenek volna osztán, de késő volt. Így annakokáért az Ézsaiás próféta az Úrnak lelke által tudván és jól értvén ezeket, azért szól így ez felvött leckében.

Summa szerint ezekben az igékben az Isten azt jelenti meg, hogy ha megtérnek az emberek, örök életet ad, de ha meg nem térnek, kárhozat leszen jutalmok.

In una parte describuntur az Istennek az emberekhez való conditióval vött ígétét: *Ha engedelemmel hallgatandotok engemet, ez földnek javaival éltek.*

In secunda parte describitur cursus, conditióval való bosszúállása [Ézs 1,20]: *Hogy ha penig nem.*

Pro explicatione textus videndae hae quaestiones:

Quid sit audire Deum?

Quae duplices sunt auditores?

Quid velit cum voce conditionali?⁵⁶

Summa

Partes sunt
duae

1.

2.

3.

De primo: Quid sit audire Deum? Semmi nem egyéb, hanem az ő tanácsában járni, az mint emlékezik Isten az ő tisztirúl, az holott így szól, dicens [Zsolt 81,14]: *Oh, vajha az én népem engem hallgatott volna, és ha az én utaimban és tanácsomban járt volna.* Az ő ígétét hallgatni, melyet az ő prófétái és apostoli által nekünk hirdettetett, az mint önnönmaga mondja, Jójáda: *Aki titeket hallgat, engemet hallgat, az ki [240r:] penig megvet, engemet vet meg.* [Lk 10,16] Utolszor az ő törvényének engedni, az mint megtetszik [2Kir 11,17]: *Kötést tön penig az Jójáda az Úr között, az királyok között és az nép között, hogy ők lennének az Úrnak népei.*

Psal. 81. v. 14.

Luc. 10 / 16.

2. Reg. 11. v. 17.

Hányfélék legyenek az hallgatók? Az hallgatók közönségesen hogy kétfélék:

2. quaestio

Először engedelmesek. Illi autem erant hi [a. m. ők pedig ezek voltak], az kik engedelemmel és örömmel veszik és hallgatják az ígét és annak az békességét, hasznos gyümölcset teremtik, és az ki az Dáviddal inkább akar az Isten házának küszöbén ülni, hogynem mint az istenteleneknek az ő hajlékokban, az mint az Szent Dávid az ő zsoltárában mondja [Zsolt 84,11]: *Mert jobb énnekem egy nap az te tornácidban, hogy nem ezer nap egyebütt. Inkább⁵⁷ akarok az én Istenemnek házána*

84. v. 11.

küszöbén ülni, hogynem mint lakni az gonoszoknak hajlékában.

Másodszor engedetlenek. Illi autem sunt hi, az kik hallják és veszik ugyan az ígét, de nem örömmel (mint az engedelmes hallgatók), hanem csak mint egymásokra képest, képmutatásos, hypocritai fél kedvvel, kik nem az isteni és atyafiúi szent szeretetben élnek, hanem az ő felebarátjok elől elmenvén, kettőssé válik az ő szívek.⁵⁸ Nem azt akarja mondani, hogy ha ezeket cselekeszíték, hanem ha az Jehovának [240v:], az seregeknek Urának engedtek, az mely mondásával az Isten jó voltát mutatja meg. Valakiknek annakokáért tiszta szívek vagyon, ihon azt mondja

⁵⁶ *conditionale* (tollhiba)

⁵⁷ *inkább* (tollhiba)

⁵⁸ A margón kitörölt, olvashatatlan szó.

[Ézs 1,19]: *Az földnek javaival éltek.* Itt noha az teste ígértetik, de az lelket is kell értenünk.

Az földnek javait ajánlja, nem annyiban, hogy minket ez világi boldogságban tartana, mert ez az hypocritáké, hanem hogy annak nézésével az örökkévaló boldogságot mutogassa, hogy oda inkább-inkább kívánczozhassunk.

De ismét ellenben fordítja beszédét az Isten. Azt mondja, *ha pedig nem hallgattok engemet*, azaz én tanácsomban nem járva, hanem magatok tanácsán jártok, nekem bosszúságomra jártok, fegyver emészt meg.[†]

Unde poterimus habere 5 argumenta [a. m. innen öt érvünk lesz]:

1. Minden keresztyén embernek tisztí az, hogy az Istent hallgassa.
2. Az Istent és az ő igéjét engedelmisséggel kell hallgatni.
3. Valakik az Istent hallgatják, az Istentől lelki és testi jókkal megáldatnak.
4. Haragszik az Isten azokra, kik őtet nem hallgatják, és meg is bünteti.
5. Bizonyos és nyilvánvaló dolog, valamit az Isten szája szól, mind igazak.

Unde generale argumentum tale exurgit [a. m. innen tehát egy ilyen általános érv következik]: [241r:] Valakik az Istent igaz engedelmisséggel hallgatják, tehát azok lelki-testi jókkal megáldatnak, és ellenben, az kik nem hallgatják, rettenetesen, mind itt ez életben, s mind az más életben megbüntettetnek. Veritas patet ex textu dum ait [a. m. Az igazság a szövegből kitűnik, amikor így szól] [Ézs 1,19]: *Ha engedelemmel hallgattandatok engemet, ez földnek* etc. Példa ennek első részére amaz minden hívek atyja, az Ábrahám, ki engedelmisséggel hallgatván az Istent, az ő egyetlen egy fiának megáldozásának idején, az Isten külső jóval is megáldotta, de az örökkévaló élettel is, az mint erről búségessen emlékezetet vagyon. Az második része amaz Isten ellen szívét megkeményítő fáraó király, ki az Istennek engedelmisséget nem mutata, hanem az Istennek népét erős terhkel [a. m. teherrel] megterhelé, mely ő cselekedetiért külsőképpen is megbünteté, és az örök kárhozatban is részelteté.

Quid sit auditio verbi Dei? [a. m. Mi az Isten igéjének meghallgatása?] Semmi nem egyéb, hanem az igaz hitből származott könyörgésből való, Isten akaratjának bevétele, mely lészen vagy olvasásból vagy szent elmélkedésből. Az Isten akaratjának pedig vétele áll hallgatásból és igyekezetből. Az hallgatás nem egyéb, hanem az értelemnek öszve való szerkesztetése, mely áll az Isten akaratjának kijelentésében, az mint bizonyítja [241v:] amaz macedóniai városban Lydia nevű asszonyi állatnak példája, az mint ez világosan kitetszik [ApCsel 16,14]: *Egy asszonyi állat pedig, kinek Lydia vala neve, Thyatirának városában bársonyáros* [a. m. bíboráros] *vala, istenfélő, az mi tanításunkat hallgatá, kinek az Úr megnyitá szívét, hogy figyelmezne azokra, az melyeket Pál monda.*

1. Másodszer az igyökezet áll az természet szerint való akaratnak öszvelegyítésében és az Isten akaratjának megtartásában, ut David ait [Zsolt 119,106]: *Megesküdtem és megállom, hogy megtartom az te igazságodat.* Ennek az igyekezetnek törvénye mondatik lenni szívében; hogy pedig ez az igyekezet tökéletes legyen, kíváztatik, hogy származzék hitből, szeretetből és reménségből. És így immár az hallás is mondatik isteni tiszteletnek, két okra nézve: 1. Mert egyáltalában tisztelet és böcsületet hoz. 2. Mert az hitnek, szeretetnek, reménségnek igaz gyakorlását

Gen. 22. cap.

Act. 16 /14.

Psal. 119. v.
106.

bírja. Micsoda az engedelmesség? Responsio: Az Isten akaratja szerint való élet, ut textus affirmat: Így szól ugyanezen nép felől az Isten [Zsolt 81,14–15]: *Oh, ha az én népem hallgatott volna engemet, és az Izrael az én utaimban járt volna. Az ő ellenségeiket megaláznám.*⁵⁹ *Psal. 81. v. 14. 15.*

⁵⁹ A kézirat ezen a ponton megszakad. A kötet következő folióján [242r] egy új prédikációval egy új egység kezdődik [Ms. U. 66/C], mely kézírásában és a lap méretében is eltér ettől a prédikációtól.

*Újesztendő után való vasárnap 1694. esvén
újesztendő péntekre, az Úr nevében ez textust
választván (Róm 12,2)*

Ms. R. 1214

[53:]

<Luc. 2. 29. 30. [Lk 2,29–30]: *Mostan bocsátod el Uram a te szolgádot békességgel a te beszéded szerint. Mert látták az én szemeim a te üdvözítődöt.*>

Textus Rom. 12. 2. [Róm 12,2]: *Ne szabjátok magatokat ez világhoz, hanem változtatok el a tii elméteknek újulása által, hogy kedveljétek az Istennek amaz jó, kedves és tökéletes akarátját.*

Az embereknek indulatjok olly változók Istenekhez, felebarátjokhoz, hogy azzal nem ér az ég, az tenger, az változó üdő. De hogy én most ne szálljak az embereknek felebarátjokhoz való változó indulatjokról, szóllok én (amely keservesebb) arról,⁶⁰ mely változó az ember indulatja Istenhez.⁶¹

Nagy jót tőn az Isten az zsidó nemzetséggel, mikor őket kihozá Egyiptumnak földéből, szolgálatnak házából. De hamar elfeledkezének rólla, megváltozék Istenekhez való indulatjok, mert a pusztában borjút öntenek, az igaz Istentől pedig elpártolnak.

Exod. 12.

Krisztus Jézus Jeruzsálemben utolszor bemenvén, az sokaság, melly az innepre felgyűlt vala, kimenének eleiben, és hozsannát kiáltának neki, ezt mondván [Mt 21,9]: *Áldott, aki jött az Úrnak nevében! Légy segítségül, Isten, a Dávid fiának!* De úgy megváltozék, hogy csakhamar így kiálták [Mt 27,22]: *Vond fel, vond fel, fessítsd meg őtet!*

Sok okokra nézve változik pedig meg Istenekhez való indulatjok: [54:]

1. Mert mikor Istennek szolgálunk is, mindjárt ostoroz, és gyakorta minden nap; ez háborítá meg Dávidot, Psal. 73. [Zsolt 72,13–24]: *Hejában tartottam tisztán az én szívemet, és hejában mostam ártatlanságban az én kezeimet, mert mindennap nyomorgattatom és minden reggel ostoroztatom.*

2. Mikor az ember szenved, mégisincs a várt jó. Erről mondja Mózes, Exod. 5. [2Móz 5,23]: *Uram, miolta Fáraóhoz küldettél, inkább nyomorgatja a népet, mégsem szabadítottad meg.*

⁶⁰ A szó után törölve: *valtoz.*

⁶¹ A margón lévő szöveg kivehetetlen.

3. Mikor az gonoszoknak jó szerencséjek vagyon, az istenfélők nyomorognak.

4. Másoknak kedvéért is, mint Salamonnak felesége kedvéért, 1. Reg. 11. 9. [1Kír 11,9].

Látván azért Szent Pál apostol az római gyülekezetnek ilyen változó indulatját, fél azon, hogy [ismét:] megváltozék indulatjok Istenekhez, és e világhoz ragaszkodnak, mint azelőtt, és hejában leszen munkálkodása, azért inti [Róm 12,2], *Ne szeressétek* etc.

1. Tilalmazza, mit ne cselekedjenek: *Ne*.

2. Oktatja, tanítja, ibi: *hanem változtatok*.

[Róm 12,2] *Ne szabjátok magatokat e világhoz*.

1. Ez világnak nevezetén mi értetessék.

2. Az Szent Pál apostol dűcsőséges szorgalmatossággal nézi, az hova nem érkezett, írásával is tanított.

II. A⁶² világnak nevezetén értetik néha a mennyei boldogság. Heb. 2. [Zsid 2,5] azt mondja Szent Pál [Zsid 2,5]: *Nem az angyaloknak vetette alája az következendő világot*. Amelyről szólna Szent Péter is, ezt mondja, II. Pet. III. [2Pét 3,13]: *Új eget és új földet várunk az ígélet szerint, melyben az igazság lakozik*.

2. Néha ez az látható világ. De ez sem értethetik itt, mivel ez az Istennek gyönyörűség munkája, amelyből <az Istent, mint egy tükörből, megláthatjuk, ezért mondja Szent Pál, Róm. 1. [Róm 1,20]: *Ami[k] Istenben láthatatlanok, tudniillik az ő örökkévaló hatalma és istensége, e világ alkotmányiból megértetennek*.> Ugyanis ez világ szemlélése Isten szeretetire gerjeszt. [55:]

[Ezt nem tilalmazza az apostol, sőt, parancsolja, hogy ezt keressük. Col. III. [Kol 3,1]: *Az oda fel valókat keressétek, holott vagyon az Krisztus az Istennek jobbján*. Édes üdvözítőnk, Matth. 6. [Mt 6,33]: *Keressétek* etc. Az holott az Istennek országán nemcsak regnum gratiae, a kegyelemnek országa, hanem *regnum gloriae*, a dicsőségnek országa is értetik.

Mikor egy fívet leszakasztunk, megszemléljük, emellett, hogy Isten azt a mi jónkra teremtette, és nem az angyalokért, melyről azt mondja Dávid, 104. [Zsolt 103,14–15]: *Teremt szénát a barmoknak, és füvet az embereknek hasznokra, ki borral megvidámítja az emberek szívét, orcáját megfényesíti olajjal, kenyérrel az emberek szívét megerősíti*.

3. Omnes homines, Marc. 16. [ult:] [Mk 16,15–16]: *Menjetek ki e széles világra, prédikáljátok az evangéliumot minden teremtetett állatoknak; ki hiszen, megkeresztelkedik*.

4. Néha az hívek, Joh. III. [Jn 3,16]: *Sic Deus dilexit mundum*.

5. Néha az hitetlenek, Joh. I. [Jn 1,10]: *In mundo erat, és e világ meg nem ismeré*. Tudniillik azok, <akik nem járnak vala az Isten törvénye szerint. Azért itt e világ értetik, ez világ fiainak gonosz erkölcsök.>

Mondattatnak pedig ezek világnak.

1. Tilalmaz
2. A dolog,
amivel.

Ne szabjátok, veszi ezt, <hasonlót> szolgálat formáját az mesterembelekre.

Omnes

in textu

⁶² Javítva Ez-ről.

⁶³ Cédula-betoldás.

1. Mert nagyobbára ilyen fiakból, leányokból áll ez világ. 1. Joh. V. [1Ján 5,19]: *Totus mundus in maligno jacet*. Mely gonosz fiaknak, leányoknak erkölcsöket anatomizálja Szent Pál. Rom. III. [Róm 3,13] azt mondja: *Az ő torkok mint a megnyilatkozott koporsó, az ő nyelvekkel álnokságot szólnak, az ő ajakok alatt áspis kégyó mérge van, az ő szájok átkozódással és bosszúságszólással teljes, az ő lábok gyorsok a vérontásra, az ő utokban romlás és nyomorgatás vagy, és a békesség útját nem tudják, mert nincsen* (így rekeszti be) *az isteni félelem öelöttök*. [56:]⁶⁴

Mely rút világ legyen peniglen, ez az tanúság kitetszik a nevezetekből.

1. Hívattatnak megholtaknak, Apoc. III. [Jel 3,1]: *A Sardis városbeli gyülekezet angyalának írd meg, azt mondja, akiknél vadnak az 7 csillagok és az Istennek 7 lelkek: Tudom a te cselekedetedet, hogy mondatol élni, holott megholtál*. Azt mondja a tékozló fiú atyja is az ő fia felett, Luc. 15. [Lk 15,24]: *Mert ez megholt vala, feltámadott, elveszett vala, megtaláltatott*.

2. Hívattatnak setétségnek, Eph. 5. [Ef 5,8]: *Valátok régen setétség, most pedig világosság az Úrban*.

3. Ó <Ádámnak> embernek, Eph. 4. [Ef 4,22]: <Vetkezzétek le> *Le kell tenni amaz régi élet szerént való őembert, mely megvész a gonosz, csalárd kívánságok miatt*.

4. Bűnnek szolgálóinak, Joh. 8. [Jn 8,34]: *Qui facit peccatum, servus est peccati*. Aki szolgál, ura akaratját kell követni, és azt hallgatni, aki pedig a bűnnek szolgálója, ellensége az Istennek.

5. Vipera kégyók fajzásinak. Luc. III. [Lk 3,7]: <Krisztus Urunk> János így prédikál: *Vipera kégyóknak fajzási, kicsoda inte meg tütöket, hogy az Istennek következő haragját eltávoztatnátok?* Mondja pedig viperáknak, mert amint a vipera kégyó fiai úgy születtenek, hogy az ő anyjok hasát kirágják, eképpen cselekesznek a világ fiai, csak hogy gazdagodhassanak, nem gondolnak felebarátjoknak romlásával és kárával; ezek gyilkosok, mert valaki nem szereti felebarátját, gyilkos az. [57:]

6. Testieknek, 1. Cor. III. [1Kor 3,3]: *Mivel tüköztetek vagy, irigység és versengés, visszavonások, avagy nem testiek vagytok-e és nem test szerint jártok-e?* Mondja pedig testieknek, mert az testnek gonosz kívánsága szerént élnek. Mik legyenek pedig a testnek cselekedeti, az apostol számlálja elé, Gal. 5. [Gal 5,19–21]: *A testnek cselekedeti nyilván vadnak, melyek ezek: házasságtörés, parázñaság, tisztátalanság, kevélység, bálványimádás, büvölés-bájolás, haragtartás, versengés, irigység, patvarkodások, visszavonások, pártütések, gyűlölségek <tobzódások> gyilkosságok, részegségek, tobzódás. Valakik efféléket cselekesznek, Isten országának örökösi nem lesznek*.

Mely rút világ legyen ez testekben, úgy tetszik énnekem, hogy <ennek ábrázatját> írja le Szent Pál efféle vétkek ábrázatjában.

<Erőszakos fősvénység az, amelly húz-von, az árvát, az özvegyet nyomorgatják, –, amellyet fenyeget. A közelből is kikiált és tüköztetek [... ...]>

⁶⁴ Lap alján, halványabb tintával: *Qui mundana sapiunt, mundano more vivunt*. Azok, akik világi erkölcstelenségekben foglalják vala őmagokat. Ezekről mondja azért, mikor ezt írja: *Ne szabjátok etc.*

Csalárd fösvénység az, amely áll a fontban, mértékben, uzsorálkodásban.

Mich. 6. [Mik 6,10–11], vagyont megkicsinyítettet utálatos vele: *Vallyon jóvá hagyom-e ez hamis mértéket és fontot?* Uzsorálkodás, amelyről ezt éneкли Dávid, 15. [Zsolt 15,5]: *Aki pénzével él, híven kölcsönt ad, de nem kér haszont.*>

[57:] Mindezeket egyben summálván Szent János így int, 1. Joh. 2. [1Ján 2,15–17]: *Ne szeressétek e világot, se azokat, amelyek e világban vadnak. Ha valaki szereti e világot, nincsen abban az Atyának szerelme. Mert valami e világban vagy, úgy-mint a testnek kívánsága, szemnek bujálkodása, életnek kevélysége, nem az Atyától, hanem e világtól vagy. E világ elmúlik, és az ő kívánsága is.* Amelly szavaiban kifejezi Szent János azokat a cégéres vétkeket, amelyben élnek e világnak fiai, amely:

Fösvénység. Bujaság. Kevélység.

A fösvénység semmi nem egyéb, hanem a gazdagságnak vétkes úton-módon való keresése, és annak szoros marokkal való megtartása. A testnek kívánsága alatt adatik pedig az elménkben, mert az ilyen inkább szereti magát, inkább kívánja e világnak jóvát, hogysem mint Isten dicsőségét, amelyért is a fösvénység bálványimádásnak mondatik, Col. III. 3. [Kol 3,5(!)].

Erről mondja Szent Pál, 1. Tim. 6. [1Tim 6,9]: *Akik meg akarnak gazdagulni, es-nek késértetben és törben, és sok balgatag és káros kívánságokban, melyek bemeríttik az embert a veszedelemben.* Mert minden gonoszság gyökere a pénznek szerelme, melyet némelyek, akik kívánták, eltévelygettek az hűttől, és magokat általszegez-ték sok gondokkal.

*Nunquam
valet cui
corpus [...] (A bejegyzés
vége olvasha-tatlan.)*

Ez kétféle:

Violente – erőszakos.

Fraudente – csalárd. [58:]

2. Második ábrázatja az bujaság, amelyik háromképp lészen:

Cogitatione, gondolattól, aki az ő elméjét abban gyönyörködteni. Erről mondja édes üdvöztőnk [Mt 5,28]: *Valaki megtekénti az asszonyállatot gonosz végre, már paráználkodott övele.*

Locutione. Akik ocsmány trágárok, fajtalanok, szerelemének éllenek [!]

Opere. Akik cselekedetekkel is végbenviszik, akikről azt mondja Szent Pál, 1. Cor. 6. [1Kor 6,9]: *Sem az paráználkodók, sem az bálványimádók az Isten országát meg nem látják.*

3. A kevélység, mely áll az tisztességnek mód nélkül való keresésében. Rút vétek. 1. Sok bűnöket őriz. Cifraságra való, űzet, szegény embert nyomorgat, felebarátjának meg nem bocsát. Ezek nem regnálnak. De az kevélység kezes az parasztembe-rekkel is, mert sokszor megbocsátna felebarátjának, ha az kevélység nem kilátszat-na, akármis vétkeket meggyőznek is, és [... ..].⁶⁵

2. Ez az embernek holta után is megmarad. Ki volt, az úgy rendelkezett, kik magok nyelvekkel is meghagyják, hogy pompásan temetkezzenek.

Illyen rút gazdagságokkal rakván ez világ, azért írt az apostol [Róm 12,2]: *Ne szabjátok magatokat e világhoz.*⁶⁶

⁶⁵ A gondolat vége olvashatatlan.

⁶⁶ A margón elhalványult kiegészítések.

*Doctrina
generalis est
in funere.*

[59r:] Valakik e világnak ilyen ábrázatjához szabják magokat, de azok az ő üdvösségek dolgában megcsalják magokat.

1. Mert ez világ rövid, amelyért is hasonlítottak perchez, árnyékhoz, vízi buborékhoz és szénhez. Azt mondja Isten Ézsaiásnak, c. 40. [Ézs 40,6]: *Hogy kiáltson. Mondja a próféta: Mit kiáltson? Azt, hogy minden test széna, és minden ő dücsősége olyan, mint az mezőnek virága; megszárad a fű és annak virága elhull.*

inconstantia

2. Mert ez világ állhatatlan, és az ember is, sőt, minden indulati mint az üdő, tenger [?] és ég, vide in excedio concionis. Példa Belisarius királyi ember. *Date obulum Belisario, quem fortuna erexerat, invidia depressit.*[†]

*Eugenius papa
considerat
gradum*

3. Mert csalárd. E világnak csalárd voltát, ember, megtekéntséd, sokat ígér, meg nem adja, bizonynyal elhiggyed. Példa erre <sok az> gazdag, Luc. 12. [Lk 12,19]: *Anima.* Mi mondaték neki [Lk 12,20]: *Stulte.*

*Adde
Damascanus
hinc tituli*

Nincsen |:hát:| semmi állandó fundamentumotok, amelyért ez világhoz ragaszkodjatok. Megújult az esztendő, újuljatok meg! Quomodo? Szakadjatok el ez árnyékvilágtól, ragasszatok lelketeket amaz öröktől való mennyországhoz. [59v:]

1. Ne szakadj el a te Istenedtől, holott ez világ életterlen. Mi haszna valakinek –

2. Szenteld magadot az isteni szolgálatra. Tudod-e mit?

34. [Zsolt 34,17–18] *Az Úrnak szemei látják az gonoszt, és ő emlékeztet[?] a földről eltörli. A jókot nem hagyja, kik őhöz kiáltnak. Szenteld úgy, hogy jársz el idejében, ne későn, mikor nem győzünk beénekelni és egy hosszal ezt prédikálni. Újuljunk meg hát ez új esztendővel, hogy az Úr Isten megújítsa rajtatok az ő áldását! Amen.*

[:Vétkeznek, akik e világnak gonosz erkölcséhez szabják magokat, ilyenekről panaszkodik Esa. 1. [Ézs 1]::]

[6or:] Délelőti.

Recapitulatio. [Róm 12,2]: *Ne szeressétek e világot.*

Két részekre osztottam volt. 1. Mondom, hogy vagyon az ő tilalmi, imez igékben: *Ne szeressétek.* Ez tilalmáról szölkék, mint, ubi audivistis, micsoda rút ez világ, azaz a világnak fiai, mert ezek megholtak, setéségek, óemberek, bűnnek szolgálai, viperák. Ezeknek pedig bűnök 3 vétékben foglaltatik: avaritia duplex (violente, fraudente), bujaság, festus vitae.

Concludálám, hogy ezt azért ne szeressétek.

Dixeram, hogy a második részben vagyon oktatása. Ibi [Róm 12,2]: *Hanem változtatok el a tii elméteknek.*

Változtatok el a tii elméteknek újulása által, quasi dicat, a tii erkölcsöketek, a tii életeteket megváltoztassátok, hogy azzal ellenkezzék, amint azelőtt éltetek. Azért úgy megváltoztatok, hogy a tii életetek ellenkezzék a világi emberek erkölcsével. Ez az megváltozás is sok szép titulusokban adatik előnkben.

1. Új teremtesnek. Gal. 6. [Gal 6,15]: *A Krisztus Jézusban sem a környülméletkedés nem használ, sem környülméletlenség, hanem az új teremtés.*

2. Újólág való születésnek. Joh. III. [Jn 3,3], Nicodemus et Christus: *Bizony, bizony mondom nektek, valaki újólág nem születetik, nem mehet be az Istennek országába.* [6ov:]

3. Új életnek. Rom. 6. [Róm 6,4]: *Eltemettettünk övele együtt a keresztség által az halálban, hogy amiképpen a Krisztus feltámadott az ő Atyjának dücsöségére, úgy mi is új életre élünk.*

4. Új embernek. 4. Eph. [Ef 4,22–24]: *Le kell tennetek ama régi élet szerint való óembert, mely megvész a gonosz, csalárd kívánságok miatt. Újuljatok meg a tii elméteknek lelkében és öltözzétek fel amaz új embert, ki Isten szerint teremtetett az igazra.*

5. Belső embernek. 2. Cor. 4. [2Kor 4,16]: *Ha a mü külső emberünk megromol is, de az belső épül.*

6. Megváltozásnak, megújulásnak, in textu [Róm 12,2]: *Változtatok el a tii elméteknek.*

Szép munkája ez az embernek, és sokképpen is példázattja ezt az megváltozást, megújulást az Isten:

In metallo. Az ezüst[?] és az arany megváltozik az tűzben, megfrisseltetik, lerakja, leteszi az ő salakját.

A kégyó felől az íratik, hogy mikor megvénhedik, az ő bőrének erőssége miatt nem járhat könnyen, hanem 40 napig szomjoztatja magát, |:megszárad:|, és azután szoros lyukban bújik, és az ő régi bőrit levonja. Erre az okosságra int Krisztus Urunk, Matth. 5. [Mt 10,16]: *Estote prudentes sicut serpentes. Legyetek okosok, mint a kégyók, és szilídek, mint a galambok.* Így minekünk böjtölés alatt kell élnünk, és a penitenciának földjére, mint valami szoros helyre mennünk.

A saskeselyő felől. Hogy mikor vénül, úgy megnő az orra, hogy nem ehetik, hanem az kősziklában veri, úgy újul meg. Erről éneklí Dávid [Zsolt 103,5]: *Ki megújítja a te vénségedet, mint keselyőnek.* [61r:]

Az szarvas felől. Mikor megvénül, megnehezedik az szarva és a szőre, kégyókot szí fel az orrán, és annak mérgétől nekihevílvén, felette szomjúhozik az kútfőre,

és mindaddig megyen, míg kútfőre talál, felette sokat iszik, így hányja el az szarvát és szőrit.

Így <nehezedik meg az ember az bűn> kell az embernek megújítgatni, mert egyébiránt a bűn jövődőben terhére leszen.

Pelle carnem, superbiam et dignitatem.⁶⁷

Et nos sic.

Műnekünk is meg kell újulnunk, mert az bűnös megvénül a bűn miatt. Per similitudinem.

I. Amiképpen a vénség az embert meggörbíti, úgy az bűn, mikor nem hagyja, hogy oda fel az égre nézzen, hanem csak az földieket nézelteti, holott az embernek fel kellene vigyázni.

[.....] Ovidius:

*Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
os homini sublime dedit caelumque videre.**

Az egek felé felserdült állapotot hagy az isteni szellem.

A filozófusok is az embert megfordítottak, eleven fának mondták lenni, mert amiképpen a fa az földben, per alimenti intus su[m]ptionem, veszi az nedvességet, úgy az ember égből várja minden életét, tápláltatását, oda is kívánczik, [Zsid 13,14] *non habens hic manentem civitatem*. De az ilyen szép állapotját az bűn lehúzhatja[?] az földre. [.....] ⁶⁸ [61v:]

Visum debilitat – sic animam [a. m. a látást meggyengíti, ugyanígy a lelket]. Nem látja a boldog, a tékozló fiú, úrfi, szolga lón. Gazdagságból mazurságra [a. m. kegyvesztettségre], böcsből [a. m. becsből, becsületből] a disznók vályújára. Így nem látja meg az bűnös az Isten fiainak mely szép társaságokból esik ki, az ördögök társaságában jut.

Auditum. Quid audit concionem aliis applicat [a. m. A hallás. Amit a prédikációban hall, másokra alkalmazza.]. [Róm 12,2] *A tü elméteknek újulása által*. Ezzel láttatik az apostol nézni az ó <testamentumbeli> törvénybeli áldozatokra, melyben ilyen rendtartás vala, Lev. 1. [3Móz 1], hogy az áldozatra rendeltetett marhának a fejét tették először az oltárra. Az apostol is azt kívánja, hogy a mű elménkek újulása által változzunk el, amelynek helye a mű fejünk.

*hogy végig
állhatatosan
maradjunk
meg az ő fel-
sleges szereteti
mellett*

De mi végre? [Róm 12,2] *Hogy kedveljétek az Istennek amaz jó, kedvét, hogy miképpen jóval áldozott[?], úgy mi is életünk[kel] [kövessük] <kedves> tökéletes akarátját*. Amelyről jelenti, hogy nem kell képmutatásból való szolgálat. Mint amely gazdag jól teszen ugyan, de csak egy pénzt, egy pohár vizet ad.

Aki megengesztelődik felebarátjának, de nyomban mindjárt megharagszik.

Jó szívvel hallgatja az prédikációt, de nem cselek[szik].

Jó szívvel szenved vallása mellett, de hazájából el nem megyen, ha üldöztetik.

* Ov. Met.1. 84–85.

⁶⁷ *superbia et dignitas* (tollhiba)

⁶⁸ A sor vége olvashatatlan.

[62r:]

Doctrina.

Valaki az Istent igazán akarja tisztelni, és meg akar újulni, de annak az Istennek tökéletes akaratját végben kell vinni.

Valaki az Istent igazán akarja tisztelni az ő elméjének újulása által, de annak az Istennek minden jó, kedves, tökéletes akaratját végben kell vinni.⁶⁹

Példa Ábrahám, hogy megbizonyítaná, hogy az Istent végig állhatatosan szereti, akaratját végben [viszi], Izsákot meg akará ölni. Semmi nem itkezők[?] elméjében.

Mózes XI. [2Móz 11] Hűtnek által nem akart Mózes Pharaó király népének hívni, hanem inkább akart nyomorgattatni az Isten népével.

I. Mert valaki az Isten tökéletes akaratját végig így nem akarja végben vinni, elveszti az ő életét. Luc. 9. [Lk 9,24]: *Valaki az ő életét <el> meg akarja tartani*, (azaz, akik nem akarnak vallások mellett szenvedni, akik elállnak vallásoktól) *elveszti. Valaki elveszti, megtartja.*

2. Mert kezdő kereszttel az Isten meg nem elégszik. [62v:]

Ifjadjatok meg hát, ma is, az üdövel |a ti bűneitekből|, és változzatok el a tü elméteknek újulása által, és kedveljük az Istennek kedves, jó és tökéletes akaratját, hadd kedveljen Öfelsége is jövődőben. Amen.

⁶⁹ Az ismétlődő szakaszkezdés kétféle írásmóddal írva.

A felebaráti szeretetről (1Ján 3,10)

Ms. U. 622

[1:]

Concio in nomine Domini, ex cap. 1. Joh. 3. v. 10. [1Ján 3,10]: *In hoc manifesti sunt.*

Minekutánna maga az ördög irigységéből az első ember vétkével reánk áradott bűnnek veszedelmes mirigye, úgy elfogta lelki szemünk fényét az tudatlanság hályoga, és oly vakságra hozott, hogy nemcsak az mennyei és természet felett való igazságok fényességét nem láthatnók, de ez világi és természet folyásához tartozó dolgok nézésére is értelmünk olyan, mint szemünknek fényessége magában az napban lévő sugarinak általlátásához, annakokáért akarván nem az bűnösök veszedelmében, hanem megtérésekben és életekben gyönyörködő gazdag könyörületességű Isten, hogy az Ádám eseti miatt értelmében megfogytakozott és megveszett, és sok világi alkalmatosságokkal terheltetett emberi nemzet ez ő utolsó vége, boldogsága és üdvessége felől jobb úton, jobb módon, nagyobb szorgalmatossággal és serénységgel s buzgósággal értekezhetnék. Akarta, mondom, elsőben az földön az ő igaz Anyaszentegyházát és eklézsiáját bizonyos és világos jegyekkel megválasztani és megkülömböztetni az eretnokségtől és hamis tudománt tanító gyülekezetektől. Másodsor, abban minden tettetés nélkül igaz és szent híveit is kiváltképpen való jószágos cselekedetekkel és erkölcsökkel fényeskedni. Az eklézsiának pedig első jele az Isten ígénének tiszta és fegyhetetlenül [a. m. feddhetetlenül] való hirdetése. Második jele az törvény szerént való szentséges dolgoknak kiszolgáltatása. De az eklézsiában fáradozó igaz híveknek jegyek igen sokfélék, és külömb-külobmképpen adhatja az Szentírás elejekben. Mert ezeket nevezi Üdvezítőnk nevek [2:] szerint az ő juhainak, azért, mert az ő szavát hallgatják, az mint Joh. X. [Jn 10,3] megtetszik.

Ugyanezekben kívántatnak meg az léleknek imez gyümölcsei, tudniillik szeretet, öröm, békesség, kegyelmesség, jóság, hit, alázatosság, mértékletesség. Az melyről az Szent Pál Gal. V. v. 22. [Gal 5,22] világosan tanít. De mindezeket az Szent János apostol rövideden, egy summában foglalván ez mostan elolvasott ígékben szépen előnkben adja, midőn így szól [1Ján 3,10]: *Ezen ismertetnek meg az Istennek fiai és az ördögnek fiai, valaki igazságot nem cselekszik, nincsen Istentől, és az ki nem szereti az ő felebarátját.* Az mely ígéknek hogy rövid és summás magyarázatjára juthassunk, ime, beszédemet két dologra határozom.

Elsőben mutatom meg az Istennek tapasztalható ekléziájában két egymással igen különböző embereknek neveit.

Másodszor minemű cselekedetekből vagy micsoda jelek által ismerhetjük meg azokat.

De primo.

Jóllehet, ez világnak tágas mezején lévő és Istennek dicsőségére szenteltetett tapasztalható ekléziában két öreg zászló emeltetett, és az alatt két pártütők két egymással igen különböző embereknek neveit találjuk, az kik között tudniillik az igazak az gonoszokkal, az kegyesek és istenes, jámbor életűek az istentelenekkel elegyesen folydogálnak, mégpenig úgy, hogy könnyen nem mindenkor ismertethessenek meg akármely jó értelemmel bíró embertől is. *Nem is csuda azért, még ha az Sátán is elváltozik világosságnak angyalává, nem csuda tehát, ha az az ő szolgálói is elváltoztathatják magokat*, az mint 2. Cor. 11. v. 14. [2Kor 11,14] megtetszik. Hasonlóképpen az képmutatók és istentelenek cselekedhetnek. [3:] De ez két birodalom alatt lévő híveknek két királyok is vagy, az igazak királya az Úr Jézus Krisztus, az gonoszoknak fejedelme az ördög, kit Szent Jób pátriárka cap. 41. 25. [Jób 41,25] *kevéllyek királyának*, Szent Pál apostol 2. Cor. 4. 4. [2Kor 4,4] *világ istenének* nevez. Mivel azért ez világ két részre szakadott, szükségképpen minden embernek ez két birodalomnak egyikében kell lenni. Ez két király közzül egyiknek kell szolgálni. Mert Üdvezítettök mondása szerént lehetetlen, hogy valaki két úrnak szolgáljon, az mint ezt bizonyítja Matt. 6. 24. [Mt 6,24].

Annakokáért az Krisztus Jézus királysága alatt lévő híveket ez kezünk alatt <lévő> való leckében az apostol nevezi Istennek fiainak. Az holott mit értsen az apostol az Istennek fiain:

1. Nem érti az angyalokat, az kiket is az Szent Jób pátriárka Isten fiainak nevez, cap. 38. v. 7. [Jób 38,7], így szólván: *Mikoron az fényes csillagok dicsérnek engem, és az Istennek fiai örvendeznek*.

2. Sem nem érti az földi királyokat, magisztrátusokat, bírakat, kiről is az Szent Dávid, Psal. 82. 6. [Zsolt 82,6]: *Én mondtam, hogy istenek vagytok, és az Magosságos Istennek fiai mindnyájan*.

Hanem érti <amaz> azokat, valakik amaz Istennek szent Lelkétől viseltetnek, és annak vezérlése szerént járnak, és azáltal az benne lévő testnek indulatit megfojtják. Mondatnak penig Istennek fiainak elsőben azért, mert az Isten szent Lelkének végezéséből az ő beszéde által születnek, az mint 1. Pet. 1. 23. [1Pét 1,23] bizonyítja: *Mivelhogy újonnan születettének, nem rothadandó magból, hanem rothadás nélkül való magból, az élő és örökké maradandó Istennek beszéde által*.

II. Mert ezeket nevezi Idvezítettök Istennek fiainak, Joh. 1. 12. [Jn 1,12]: *Valakik penig ötet bévevék, ada azoknak illy méltóságot, hogy Istennek fiai lennének, tudniillik azoknak, kik az ő nevében hinnének*.

Továbbá az második fejedelemség alatt <lévő> való híveket nevezé az apostol ördögnek fiainak. Az holott jegyezzük meg, hogy az ördög fiain nem érti az apostol önnönmagokat az ördögöket, mert itt egészességét [a. m. összességét] az ördögöknek befoglalja, az mint ez [4:] Mat. 13. 39. [Mt 13,39] kitetszik. Hanem érti

az istenteleneket, hűtől szakadtakat, nevezet szerint pedig az képmutatókat, az minemű vala amaz ördögös Elimász, Acto. 13. 10. [ApCsel 13,10]. Ördögnek fiainak pedig mondatnak nem azért, hogy tulajdonképpen állatok [a. m. lényük] szerint tölle születtek volna, mert az ördög nem szül, sem nem azért, mivel fiakká fogadtattak, mert az fiúvá fogadás nem gonosz, hanem jó értelemben vétetik. Hanem 1. az ő mineműségek szerint, mert ördög anyától valók, és amaz akaratját (cselekeszik) teljesítik, az mint Joh. VIII. 44. [Jn 8,44]; 2. Az őbennek megrögzött és megveszett gonosz erkölcsökre nézve, mert mind erkölcsök, s mind járások-kelekések és egyéb indulatjok szerint az ördögöt követik, az mint feljebb is jelentem az ördögös Elimász felől. És ez az első rész, melyből könnyű megérteni, kik értesse-nek az apostoltól az Istennek és ördögnek fiain.

Térjünk már leckénknek második részére, az melyben azt lássuk meg, minemű cselekedetjeből érthetjük meg (ismerhetjük) azokat tudni. Erről így szól az apostol [1Ján 3,10]: *Valakik* etc.

Az holott az igazságnak nevezet inoha értetik az Isten törvényével való meg-egyezés, az mint ennek igazsága, Mat. 5. v. 20. [Mt 5,20]: *Mert mondom tünektek, hogy ha az tü igazságtok feljebb nem bővelkodik az írástudók és az farizeusok igazságánál, semmiképpen nem mehetek bé az mennyeknek országában.* Néha pedig olly igazság, az mellyel kinek-kinek az ő jóságos cselekedete érdeme szerint, az mi igaz, azt megadjuk. De itt jegyez olly kegyességet és tiszta, fegyhethetlen, ép életet, úgyannyéra, hogy minden jóságos cselekedetekkel, minden munkáink, gondolatink, ügyekezettünk Istennek tisztességére és szolgálatjára nézzenek. Az melyre ugyan int az apostol Szent Pál, Eph. 4. 14. [Ef 4,14]: *Hogy ne legyünk többé gyermekek, kik habozunk és ide s tova hajtassunk az tudománnak akármi szele által, az embereknek álnokságok által, és álnokul való elhíttetésre megrögzött csalárdságok által.* Hasonlóképpen 1. Joh. 2. 29. [1Ján 2,29]: *Ha tudjátok, hogy ő igaz, tudjátok, hogy valaki igazságot cselekszik, őtölle született az.* De továbbá ezt mondja az apostol [1Ján 3,10]: *És az, ki nem szereti az ő felebarátját,* [5:] az holott az felebarátnak nevezet in kitertsen. Érti nemcsak az vér szerint való atyafiakat, jóakaró barátokat, polgártársakat, hanem valakik az emberi természetben hozzánk hasonló[k], valakik azon Istentől, azon sárból teremtettek, azon világon, azon ég alatt, azon nyavalyák között élnek, valakik azon egy hűre és keresztényi vallásra kötelesek, azon Krisztus tagjai, mind az ő felebarátjak. Eléggé megismertette ezt az szeretetet az samaritánus példája, Luc. 10. 23. [Lk 10,23], az melyből ki-ki eszébe veheti, micsoda az ő felebarátja. Mert jóllehet, oly szegénység volt az zsidók és az samaritánusok között, hogy egy edényből nem ettek, nem ittak, sőt szállást sem adtak Samáriában az jeruzsálemi úton járóknak, mindazonáltal az[t] mondja Üdvezítettök ez samaritánus felől, hogy az út felén hagyatott és halálos sebek fájdalommal megrakodott s -nyomorodott zsidónak felebarátja volt.

Immár ez igéknek eddig való rövid és summás magyarázatából lássunk egy világosan kifolyó tudománt. Az tudomány ez: Minden, valaki az ő felebarátját gyűlöli, és haragot, versengést tartván őellene, az illetén nem az Istennek, hanem az ördögnek fia és leánya. Ennek igazsága leckénkben vagyon, az holott, dicit

Apostolis, ugyanezen dolog foglaltatik be, capi. hujus v. 8. [1Ján 3,8] ubi: *Az ki bűnt cselekeszik, az ördögtől vagyon, mert az ördög eleitől fogva vétkezik, azért jelent meg az Istennek fia, hogy az ördög cselekedetét elrontsa.* Illyen vala amaz ördögnek mirigyével megrögzött Ká[i]n,⁷⁰ az ki látván, hogy az ő öccsének, [6:] Ábelnek az Isten előtt letött ajándéka kedvesebb volna az ő ajándékánál, s megelőzte volna őtet jóssággal, maga küssebbségének és kárának tartván, az nagy irigység miatt megölé érette. Az mint ez kitetszik az kezünk alatt lévő v. 12. [1Ján 3,12]: *Nem úgy, mint a Káin, ki az gonosztól vala, és megölé az ő atyjafiát. Miért ölé pedig meg? Mert az ő cselekedeti gonoszok valának, az ő atyjafiáé pedig igazak.*

Első oka az tudománnak ez, mert valakiben ez gyűlölség (vagyon) uralkodik, az illyen ember még az sötétségben és az kárhozatnak fertőjében hevervén az Úr Jézus Krisztus országán kívül tévelyeg. 1. Joh. 2. 29. [1Ján 2,29].

Második oka, mert az illyen ember az Istent világosan nem szereti, hanem gyűlöli, az mint 1. Joh. 4. 20. [1Ján 4,20]: *Ha valaki azt mondja: Szeretem az Istent, és az ő atyjafiát gyűlölendi, hazug az, mert az ki nem szereti az ő felebarátját, az kit látott, mimódon szeretheti az Istent, az kit nem látott?*

Harmadik oka, mert az illyennek minden cselekedete, erkölcsse, minden ügyekezete, egy szóval minden útja az ördögtől mustoráltatik, annak kívánságára céloztatik. Az mint Joh. VIII. 44. [Jn 8,44] meg [vagyon írva].

Haszna tanúságunknak: Jóllehet ez mostani világbeli emberek semminek tartják az atyafiúi szeretetet, de bizonyára rettenetes és irtóztató dolog az mű felebarátunkat gyűlölni, haragat és versengést tartani ellene. Feddetnek amaz okáért az olyanak, valakik illyen mostohasággal viseltetnek felebarátjokhoz, mert nem tartják meg Szent Pál apostol az szeretetről letött imez szavait, 1. Cor. 13. 4. 5. [1Kor 13,4–5]: *Az szeretet tűrő, kegyes, és az szeretet nem irigykedik, az szeretet nem cselekeszik álnokul, nem fuvalkodik fel, nem cselekeszik éktelenül, nem keresi csak az maga hasznát, nem gerjed hamar haragra, nem gondol gonoszt.* De tekintetesb és üdvösségesb haszna (tanúságunknak) felebarátunk szeretetinek ez, hogy Isten kedvében, szerelmében külömben nem juthatunk, hanem ha felebarátunkat szeretjük. Ha azért az Úr Jézus Krisztus úgy szeretett münket, hogy önnönmagát [7:] adta érettünk, mű mindnyájan az Krisztusnak tagjai vagyunk, és egymásnak is tagjai. Ha Krisztus tagja minden felebarátunknak, tehát úgy böcsüljük őtet, mint Krisztus tagjait, úgy kerüljük, hogy meg ne sértsük. Mint távoztatnók <és> az Krisztus testének sérelmét, ha mű tagunk minden felebarátunk? Tehát mivel senki maga testét nem gyűlöli, hanem oltalmazza, szeressük és segítsük felebarátunkat. Nézd, az ember testében mennyi külömböző tagok vadnak, ki felsőbb, ki alsóbb, ki nagyobb, ki küsebb, egyik sem ítéle az másikat haszontalannak, mert minden tag minden tagnak szükséges, mindenik segíti az másikat, az szem az lábnak lát, hogy járhasson, az láb az kéznek fárad, hogy munkára mehessen, azért egyik rész az másikat segíti, fájdmát érzi, nyavalyáját orvosolja. Illyen segéttséget és szeretetet kíván Szent Pál apostol felebarátunkhoz. Vizsgáld meg tehát tennenmagadban, ha Istennek fia vagy-e, avagy nem, ezt pedig innen ismerheted meg, ha szereted felebaráto-

⁷⁰ Can (tollhiba)

dat, ha az feljebb megemlített léleknek gyümölcsei benned meggyökereztenek, ha azokat naponként teljesítted, ha minden versengést, irigységet magadból kiirtasz, ha felebarátodat böcsülettel és tisztességes segítségül előlveszed, és terhét viseled, mégpenig az tégedet gyűlölő és üldözőnek is javát kívánod, ha ezt teljesíted, így léssz az Istennek fia és leánya. Ha fia, tehát örökösse is az ő dicsőséges országának, mellyben vegyen bé mindnyájunkat.

Amen.

Dixi 1695. 12. Junii.

Papi búzabérnek bekérésének ideje
(1Kor 9,13–14)

Ms. R. 1214

[69v:]

Papi búzabérnek bekérésének ideje, 1699. 23. Aug. in Bölön

1. Cor. 9. 13. 14. [1Kor 9,13–14]: *Avagy nem tudjátok-é, hogy akik szent dolgokban munkálkodnak, a mellérendeltetett jövedelemből élnek? Eképpen rendelte az Úr azoknak, kik az evangéliumot prédikálják, hogy az evangéliumból éljenek.*

Azt mondja az apostol, 1. Tim. 4. [1Tim 4,8]: *Pietas ad omnia utilis est, promissa habens vitae, quae nunc est et futurae. A kegyesség mindenekre hasznos, ígérete vagy on mind erre e világra, mind a jövődőre.* Amely igékben jelenti az apostol, hogy az Isten jutalom nélkül még ezen e világon sem hagyá az embernek az ő kegyességét. Ha azért csak e világi szolgáltnak, béreseknak, vitézeknek az ő bérek, zsoldjok kijár az ő uroktól, annál inkább aki a kegyességnek munkáját, az evangéliumot prédikálja, ki kell szolgáltatni bérének, fizetésének.⁷¹ Ezt forgatja az apostol in textu.

1. Régi törvényre emlékezteti az korintusbelieket.
2. <Meg akarja tartatni ezt a régi >|: Ahhoz képest a Krisztusét is eléhozza:| az Ő Törvény mellett a papok fizetségében. Ahhoz képest újabban meg akarja tartatni az evangélium alatt is.⁷²

Sok szép erősítő okokkal él és szól az apostol, ad testamentum [a. m. a szentírási helyhez fordulva], az feljebbvaló versekben, v. 4. [1Kor 9,4]: *Avagy nincsen-e arra hatalmunk, hogy együnk és igyunk?* Amely igékben az ő szabadságokat adja ki, melyet adott Isten és a Jézus Krisztus őnekiek, hogy az evangéliumban, amelyben szolgálnak, megvehetik ételeket, italokat, és ezzel szabadon élhetnek. Kérdésben teszi azért: *Avagy nincsen-e arra hatalmunk?* Quasi dicat: Igenis vagy on!⁷³ Tovább megyen, azt mondja: *Nincsen-e* [69v:]⁷⁴

Gal. 6. 6.

Az olyan ember, aki taníttatik az evangéliumi törvényre, közölje azzal meg jóvát, aki őtet tanítja. Qui instituit in sermone.

⁷¹ A mondat befejező része sorközi betoldás, a halvány tinta miatt olvashatatlan.

⁷² A sorok között szereplő interlineáris betoldás olvashatatlan.

⁷³ *vagyunk* (tollhiba)

⁷⁴ Lap alján, halvány betűkkel: Mert ha a szolgák nem szolgálhatnak étel, ital nélkül, más ételüket [...]. (A bejegyzés vége olvashatatlan.)

|:Oh,⁷⁵ kegyelmes, mennyei szent Atyánk, adj a mű hivatalunkban is sorsunkkal megelégedő elmét műnekünk, ne nyújtsuk ki a mi kezeinket tilalmas dolgokra! Igazgass, Uram, hogy a mi munkáinkban igazan eljárhassunk, abban felebarátunkat meg ne csaljuk, hanem kívánhassuk javát, mint minekünk, magunknak!

Te jobban tudod, Uram, minden mű szükségünket, hogysem mint mű elménken tudnók szemlélni. Cselekedjél azért művelünk akképpen, amint Felségednek tetszik minket megáldani:|

|:Mert ide tartozik Siráknak: *Qui non honorificat patrem suum, ignominiosus et infelix est.*[†] Gyalázatos és világ szerént is szerencsétlen, aki meg nem becsüli az ő atyját. De még ilyen a lelki atyáknak becsülete, megmondja Szent Pál, 1. Tim. 5. [1Tim 5,17]: *Az egyházi szolgák kettős tisztességgel méltóztassanak.* Nem úgy, hogy önekiek kétszer köszönjenek, vagy valaki kétszer hajtsa meg magát előttük, hanem hogy megbecsüljék és fizetéseket beszoáltassák, uti in textu. A szolga bérért, becsületére szolgál.

Summa. Megmutatja Szent Pál, hogy mindenkor megvolt ez a törvény, mind az Ó Törvényben, mind az Evangéliomban állt, hogy meg kell fizetni a lelki tanítónak.

Partes:

1. Emlékezteti az régi törvényre.
2. Megmutatja, hogy az Evangéliom alatt is meg kell lenni.: |

|:Mi is, Uram, ez utolsó seprejére jutott üdőnek bűnös fiai, Felséged eleiben állottunk a megélesztetésre. De orcánk pirul, szívünk csaknem kétségben esik, mert megbántottunk tégedet, édes Atyánkat. Ez az oka, hogy a te szent beszédedben letett átkodat valóban késelteted művelünk, mert elveszed az sok esső vizével a te búzádat jó idejében.

Térj meg haragodból, nagy Isten, tedd le sanyargató pálcádat, vesd a tűzre, [.....], állíts meg e sok essős idődet, ne jusson éhhez halásra a te sok szükölködő híved.

Áldással juttatod vala a régi időkben az essőt, de már büntetésünkre fizetteted. Vigasságnak idején így vigasztalád őket, [...] [2Móz 16,4]: *Íme, én adok kenyeret mennyből, mert [...].*|

|:*Qui non honorificat.* Nem becsüllé Absolon, kiúzvén a királyi székéből, gyalázatot es szereznek[?] Mert az hajánál fogva felakada, és e mai napig gyaláznak. Meg kell hát az ő fiaknak édesatyjokat becsülleni. Törvény [2Móz 20,12]: *Tiszteljéd apád!*

De az embernek az ő atya kettő: testi, lelki, amiképpen két részből áll [?]. Nem szöllok én itt a testi atyákról, hanem a lelkiről, <akinél> melynek magát akarja ismertetni az szent apostol.

1 Cor. 4. [1Kor 4,15]: *Én szültelek tüteket az evangélium által a Krisztusban.* Ezen testi vak fél[?] Elizeus, mikor Illés elrag[adott] [?] [2Kir 2,12]: *Édes atyám, édes atyám!* De megálljon a lelki atyáknak becsülete.

⁷⁵ A következő betoldások a kötetbe tett cédulákon szereplő kiegészítések.

1. Tim 5. [1Tim 5,17]: *Az egyházi emberek.*]

[Itt, hogy ezt is megjelentsem, tagadják a pápisták, hogy az apostoloknak nem volt feleségek, hanem ezek némely keresztény asszonyok, szolgálni akarván nekik, elmentenek velük. Responsio: De a görög γυναικα, uxorem, non mulierem designat. <Kitetszik innen, mert servának mondja feljebb.> [1Kor 7,21] *Servum, scilicet Christienem*[!]. Ugyanis illetlen és botránkozásra lett volna, hogy az apostolok külön asszonyokat hordoztak volna magukkal.

De mondhatják, olyan asszonyok voltak, amineműek a Krisztust követték, Matth. 27. 55. [Mt 27,55], Luc. 8. 2. [Lk 8,2] Responsio: De más szabad akarata szerént követni vagy elmenni valakivel, más valakit széjjel hordozni. A Krisztussal elmentenek, de a Krisztus széjjel nem hordozta.

2. A Krisztussal legelébb voltak mindenkor a 12 tanítványok, és mások sokak is, és így elmehettek a Krisztussal, de az apostolok külön jártak sokszor, külön-külön. És így botránkozás esett volna benne, ha egy hellyel[?] volna az apostol.

3. Osztan nem lehetett volna abban jussok, ha közönséges asszonyok lettek volna az ecclesiánál, amelyet prófétál itt az apostol [1Kor 9,13–14]: *Avagy nincsen-é, quasi dicat.*

Syricius pápa találá az házasság nélkül való életet a klerikusoknak, ezt fundálván, Rom. 8. 8. [Róm 8,8]: *Azért akik testben vannak, nem lehet, hogy kedvesek legyenek Istennek.* Az hol testben lenni érti az paráznakat [?] bujákat.:

[74r:]⁷⁶ *arra hatalmunk, hogy a mű keresztény feleségünket széjjel hordozzuk?* Quasi dicat: Nemcsak arra vagyunk hatalmunk, hogy az ecclesia jövedelméből éljünk, hanem arra is, hogy feleségünket, gyermekünket tartsuk belőle.

Ezt az apostol szép hasonlatosságokkal mutatja meg, v. 7. [1Kor 9,7]: *Quis militat propriis stipendiis? Ki vitézkedik a maga zsoldján?* Veszi az hasonlatosságot az vitézokről, mert amiképpen akik vitézkednek, megvárják az ő zsoldjokat, fizetéseket, úgy akik ecclesiában szolgálnak, megvárják az ő béreket, fizetéseket.

2. Azt mondja [1Kor 9,7]: *Kicsoda plántál szőlőt, hogy annak borából ne innék?* (A plántáláson nem kell ért[en]i csak azt, aki ülteti, hanem arra való gondviselést, amely illeti a szőlősgazdát. Mert egyébaránt úgy látjuk, hogy akik a szőlőt plántálják, úgymint a szolgák, béresek, azok isznak kevesebbet az borból. Veszi azért ez <szólásnak formája> hasonlatosságot az szőlősgazdáról, aki azért visel gondot az ő szőlőjére, hogy igyék borából. Úgy aki az evangéliumot prédikálja, azért prédikálja, hogy éljen az ő munkájának gyümölcsével. Mert a többi között ez is vége az ő munkájának, amint a filozófusok mondják: *Unius rei multi possunt esse fines, proximi vel remoti.*[†]

Az szőlőt
plántáló
gazdáról.

Tertius. [1Kor 9,7] *Kicsoda tart nyáját, hogy annak tejéből ne élne?* Veszi ezt az nyáját, juhot őriző emberekről, kiknek szabadságok vagyunk arra, hogy tejkéből igyanak. Úgy kik az ecclesiában lelki nyájnak pásztori, vagyunk szabadságok, hogy éljenek az ő jövedelmekkel. [74v:]

A pásztork-
ról.

Objectio

⁷⁶ Itt folytatódik a betoldások után a főszöveg.

Obj. De mondhatná valaki: Ezt csak magáért mondja az apostol, és csak test szerént okoskodik. Ezt azért elhárítja az apostol, mikor ezt mondja [1Kor 9,8]: *Avagy csak emberi hasonlatosság szerént mondom-e ezeket?* Quasi dicat: Nem, mert a törvény mondja: *Fel ne kösd a nyomtató ökörnek a száját*, azaz szabadságot kell neki adni, hogy amennyit akar enni nyomtatás közben, szabad legyen neki.

Deut. 25. v. 4.

Erre is azt mondhatná valaki: Ott az ökörről vala a parancsolat, nem a lelkipásztorról. Erre is megfelel, s azt mondja [1Kor 9,9]: *Num boves cura sunt Deo?* Quasi dicat: Ha az ökrökre ilyen gondja vagyon az Istennek, hogy rólok törvényt adott, mennyivel inkább az emberre? Sőt, az emberekre oly nagy gondja vagyon, |:hogy üdvességeket akarja,| hogy ahhoz képest úgy tetszik, mintha gondja sem volna az ökörré. Annál inkább az apostolokra, kik az Úr dolgában forgolódtak. Ezt tovább mutatja. <Hogy pedig ezt a törvényt az emberekről kell érteni, okául ezt adja, mert őérettek intet.> Mert aki szánt, reménség alatt szánt, aki csépel, reménség alatt csépel, azaz nem kell az olyant megfosztani az ő jutalmától.

Ha azért az ökör meg nem fosztatik az ő jutalmától, annál inkább <az ember> a közönséges, dolgos ember. Ha ő sem, annál inkább az embereknek a nagyjai[?], azaz apostolok, akik az Istennek dolgában forgolódnak.

Újabb argumentummal él az apostol.

Pars 1

És tovább megyen, más hasonlatosságot is hoz elé. [1Kor 9,11]: *Ha tünektek lelki-eket vetettünk, nagy dolog-e, ha a tü testi marhátokat aratjuk?* Veszi ezt a szántóvető emberekről, akik az ő határokat bevetik s megaratják. Mert az aratás jutalom az szántó embernek. Mennyivel pedig elébbvaló a lelki magvetés, annál inkább illeti a lelki aratás és haszon a lelki magvetőt. Az Isten ígését magnak, a prédikációt vetésnek, az embereket szántóföldeknek, Krisztus is így tanít. A prédikátor [75:] úgy mondja ezek után [1Kor 9,13]: *Nem tudjátok-é, hogy etc.* Emlékeztet az Mózes törvényére, holott akik a szent dolgokban foglalatoskodnak vala, amineműek a leviták és a papok, ahhoz rendeltetett jövedelemből élnek vala.

Élnek vala pedig |:papok:| az dézsmából, az áldozatokból és a zsengeből, amint az kitetszik Deut. 18. v. 3. [5Móz 18,3]: *Ez legyen a papoknak törvények azok között, akik áldoznak, akár ökörré, akár juhhal; a papnak adják a lapockáját, a két állát és a gyomrát. A te gabonádnak, borodnak, olajadnak első zsengejét, és a te juhaidnak gyapjának eleit neki adjad, mert ötet választotta a te Urad, Istened, és hogy szolgáljon az Úr nevében.*

Oly nagy szorgalmatossággal adták ezt ki az Isten parancsolatjára, hogy az zsidó férfinak fel kellett menni az Isten eleiben, és ott kellett róla vallást tenni, amint ez kitetszik Deut. 26. 13. [5Móz 26,13–14]: *Kiadtam az Úrnak szenteltetett dézsmát az én házamból, és adtam azt a levitáknak, a jövevényeknek, az árváknak, özvegyeknek. Nem ettem abban még az én szükségemben, nem költöttem abban semmit közdologra, nem adtam abban semmit az halottaknak temetésére, engedtem az én Uram, Istenem beszédének, amint parancsolál.* Ezt a vallástételt pedig azért kívánta Isten:

1. Hogy mind szájokkal, nyelvekkel is gyakorolják a jó cselekedetet.
2. Hogy megmutassák, hogy nem képmutatóképpen élnek.
3. Hogy az Istennek adják meg a dicsőséget, aki ember, az előtte.⁷⁷

⁷⁷ Befejezetlen gondolatmenet.

Érted hát az első részét [1Kor 9,13]: *Avagy nem tudjátok-e?* etc. [75v:]

Irgalmasságnak Istene! Mire jutottak a lelki tanítók? Ahol a Krisztus törvénye, hogy a tanítók világi szorgalmatosságban ne elégítsék magokat; méltó a munkás az ő jutalmára, azaz tartsák el őket. De ma mit látsz? Ha nem szánt, vet, el nem él. Sőt, nem-hogy tartaná, de csak valami emberséggel sem akar lenni; ha kívánja a tanító, egy villa szénát tanítójának nem ada, egy kéve búzával abban nem ada, egy vesszőt fel ne[m] feszíttene az papság háza kívül. Azt mondja: Nem tartozom vele. Tartozol az apostolnak, az Atyának az parancsolat szerint, amint meghallád az elmúlt vasárnapon. Bizony, tartozol lelki tanítódnak is. De úgy jártunk, mint a zsidók: Isten megtiltotta volt, hogy koldus ne találtassék köztük. De Krisztus idejében sok volt, jele volt, hogy el[feledték] Isten törvényét, így ma is sok szegény papokat jól hogy nem akarják táplálni.

Az evangélium alatt is.

Pars 2. Ezenképpen rendelte az Úr azoknak, kik az evangéliumot prédikálják, hogy az evangéliumból éljenek. Quasi dicat: Nemcsak az Isten parancsolta a törvény alatt, hogy akik a templomban az oltáron szolgálnak, onnan éljenek. Hanem az Úr Jézus Krisztus is, az evangélium alatt ezt parancsolta, azt úgy rendelte, hogy akik az evangéliumot prédikálják, abból éljenek.

Illyen parancsolatja Urunknak, Matth. X. 10. [Mt 10,9–10]: *Ne szereztek se aranyat, se ezüstöt a ti erszényetekben. Se útra való táskát, se két ruhát, se sarut, se pálcát; méltó a munkás az ő táplálására.* <N. B. Aki az ő üdvösségére a táplálását megvonja, nem méltó az üdvösségre. Erről 1. Tim. 5. 17. [1Tim 5,17]: *Az egyházi szolgák kettős tisztelettel méltóztassanak.*>

[Red[d]e supra. Irgalmasság Istene. Ökre vagyon, ekéje, szekere, béresse, meghatja az ökröt, úgy él.:] [76r:]

Az Úr Jézus Krisztusnak szent rendelése, hogy a lelki tanítóknak kiszolgáltassék az ő fizetések. In textu. Ekképpen rendelte az Úr azoknak, kik az evangéliumot prédikálják, hogy csak az evangéliumból éljenek.

I. Mert az igazság is ezt kívánja. Repete ex textu.

II. Mert a lelki tanítók, ha ez világ megvetette is, de nagy emberek, amelyért ők nevezettek:

1. Isteneknek, mint Mózes, Exod. 7. [2Móz 7,1]: *Ego te deum Pharahonis constitua.* Ez okon megtiltotta az Isten, Exod. 22. [2Móz 22], hogy az isteneket ne rágalmaznák. Mondattatnak isteneknek a papok: 1. Mert amiképpen amely angyali általa szólva isteneknek mondattatott, azért, hogy Isten képében szólt, úgy a papok is Istennek képében szólnak, 2. Cor. 5. [2Kor 5,20]: *Krisztus képében járunk ez követ-ségben.* Azért valaki a papot veti meg, az Istent veti meg. Luc. X. [!] [Mt 10,40]: *Qui vos recipit me recipit, qui vos non recipit, me non recipit.*

2. Angyaloknak, mert miképpen az angyalok szolgáló lelkek, követül küldettek, úgy az lelki tanítók is az Istennek követi. Innét vagyon, hogy a papok és apostolok nyolc szóval nevezettek, ahogy előbb Szent Pál is, Gal. 4. 14. [Gal 4,14] azt mondja, hogy úgy fogadták őtet, mint az Isten angyalát.

3. Királyoknak, 1. Pet. 2. 9. [1Pét 2,9]: *Tű szent nép és királyi papság.*

4. Atyáknak: Édes atyák, édes atyai az Izraelnek: 1. Mert sokakat szülnek lelkekben. 2. Gondot viselnek.

5. Seniores, vagy megállapodott idejekért, avagy erkölcséért. [76v:]

III. Mert amit ember a lelki tanítóknak ad, Istennek adja, mert Isten a maga részét adta a papoknak. Látta ezt jól Ábrahám, Gen. 14. 20. [1Móz 14,20], coll. Heb. 7. 4. [Zsid 7,4], mikor megtért volna amaz pogány királyoknak megveréséből, akik Sodomát és Gomorát, és Lótót, s ő atyjafiát elrablották vala. Eleiben ment Melkisédek, a magasságbeli Istennek papja, mindenéből, amellyeket nyert vala a prédán kívül, tizedet ada.

IV. [:Nagy vétkek eltartása:], mert amennyivel előbb való tiszt a papság minden más szolgálatoknál, úgy annak fizetésének eltartása legnagyobb vétkek. Jer. 22. 14. [Jer 22,13(!)]: *Jaj, aki az ő felebarátjával ingyen szolgáltat, és munkájának bérét meg nem adja.* Példa erre Ananiás és Szafira, Act. 5. [ApCsel 5,1–11], elvonák az apostoloktól, amit ígértek vala, mindketten meghalának.

Argumentum. Vétkeznek hát ezek, akik amikor és amivel tartoznának lelki tanítójoknak, meg nem fizetnek. Mert az ilyen csak a privátumot, csak az maga hasznát keresi, holott az szeretet *non quaerit quae sua*, nem keresi csak a maga hasznát, 1. Cor. 13. [1Kor 13,5]. Illyen vala <a meg> amaz gonosz Lábán, aki egy-néhányszor elváltoztatá szolgájának bérét [1Móz 29]. 2. Mert aki mikor és mivel tartoznék a lelki tanítónak, meg nem adja, az olyan ember irigy, mert az olyan azt akarná, hogy más meghalna, csak megélhetne. Illyen irigy vala Abimelek, Gerarnak királya, aki halálos büntetés alatt megparancsolá, hogy senki Ábrahám-nak ne ártson. [:Az hol egyéb vétkek tiltatnak, ott ez is. Ha eltarthatják:]

18. vasárnapra, betakarítás után (5Móz 8,10)

Ms. U. 622

[9:] Dominica XVIII. Takarodás után.

Contio ex Deut. VIII. v. 10. [5Móz 8,10]: *Mikor megelégedendel etc.*

Az Mózes próféta ezen ötödik könyvének cap. VI. [5Móz 6,1–4] akarván az Izrael népét az Isten véllek közlött jótéteményének hirdetésére s halandó voltoknak megbizonyíttására indítani s gerjeszteni, előszámlálja elsőben, és szemek eleiben terjeszti az Istennek azokat az poroncsolatit, az mellyeknek beteljesítésében kívánja vala az Isten, hogy az ő halandó voltokat megmutassák, és mikor mindazokat előszámlálta volna, rekeszti bé (beszédét) intését az Istennek amaz fő és legnagyobb poroncsolatjával, v. 5. [5Móz 6,5]: *Szeressed etc.* Ezt veté utána, v. 5. usque 13. [5Móz 6,5–13]. Mely szavaiban rövid summa szerint akarja Mózes az Izraelt az Istennek az jótéteményének az ő magasztalására és annak hirdetésére indítani. És ezt kívánja őtőlők, hogy ne csak magok hirdessék azt, hanem még fioknak és unokájoknak is megjelentsék, és azokat is hálaadásra és annak az jótéteménynek magasztalására gerjesszék. Az mellyel azt akarja jelenteni Mózes, hogy oly nagy ez az Istennek eziránt véllek közlött jótéteménye, hogy ennek meghallására ha szintén nem tudom, meddig élének is, ők nem elégségesek, és nem adequállá, nem éri fel teljes életekben való hálaadások, nem lesz elégséges ennek az Isten jótéteményének magasztalására, hanem által kell ennek vitetni az ő fiokra és unokájokra is, az kiknek hasonlatosképpen ezt az ő atyjoknak példájok szerint hiba és fogyatkozás nélkül el kell követniük.

Sőt, hogy annál is hathatósabban indíthassa ezeket az Isten jótéteményének hálaadással való emlegetésére, előszámlálja, és reá emlékezteti őket mindazokra, az mellyekben Isten az ő gondviselésének bizonyos jeleit ökönyüllők az pusztában megmutatta vala, caput VIII. 2. [5Móz 8,2–9], ezt mondván: *Megemlékezzél az egész útról etc.* usque 9. És így midőn mindezeket az Isten jótéteményét így rendel, nevezet szerint előszámlálta volna, újabban inti ezeket az hálaadásra, in textu, ezt mondván [5Móz 8,10]: *Mikoron mindenekkel megelégedendel, dicsérjed etc.*

Minthogy annakokáért az Istennek eziránt való jótéteményében münekünk bővön részünk vagyon, mert olyan földben plántált az Isten münket is, az mellyek-

ben megtaláltatnak azok, melyeket Mózes az felvett ígék előtt azt az földet dicséri, mert letelepített az Isten münket is [etc.]⁷⁸

Propositio. Annakokáért az mit mond vala Mózes az Isten népének, és az mivel ők[et]⁷⁹ hálaadásra inti vala, én is azzal intelek tüteket, ezt mondv[án]:⁸⁰ [10:] Mostan holott mindenekkel megelégedtetek, áldjátok az ti Uratokat, Isteneteket azért az jó földért, az melyet tünektek adott. Az melyet hogy jobban elkövethessünk, lássuk meg, miben álljon az igaz és Isten előtt kedves áldozat. Az melyről minekelőtte szóllanánk, lássuk meg, micsoda dolgok legyenek azok, az melyek az Isten jótéteményéért való hálaadásunkban münket megtartóztatnának, és Isten jótéteményéről feledékenyekké tehetnének.

Három dolgok azok, az melyek azt mübennünk véghezviszik.

- I. Temporalis prosperitas. Az üdő szerént való boldogság, az mely úgy felfuvalkodtatja az embert, hogy ha szintén kegyes és istenfélő volt addig, míg ezt az boldogságot megnyerte Istentől, de mihelyen nincsen semmi szüksége, mihelyen nem lesz miért az Istent megkeresse, ottan mindjárt az ő kegyessége, az ő isteni félelme bűnnek gyakorlására, az ő hálaadósága hálaadatlansággá változik. Melyre nézve ugyan kéri Salamon az Istent, Pro. 30. v. 7. [Péld 30,7], hogy neki gazdagságot ne adjon, hogy az mia háládatlan és feledékeny ne legyen, ezt mondván: *Kettőt kértem, Uram, tetőlled* etc. Ezt bizonyíttá Hóseás próféta, hogy az mindenekkel való bővölködés háládatlanná és feledékennyé teszi az embert, cap. XIII. 6. [Hós 13,6]: *Az ő gyönyörűségének* etc. Similiter Deut. XXX2. [5Móz 32,1], holott az Isten ugyan az eget és földet szóllítja meg, az háládatlan nap ellen, ezt mondván: *Halljátok, egek* etc. Quod: Szóllanék az én napomnak, de az jószerencse bedugta még fülököt is, úgyannyira, hogy nem akarják szómat hallani. Hanem téged szóllítlak, érzékenség nélkül való föld és ég, hogy halljad, és tanúbizonságot tégy az én népem háládatlanságáról. Így szól továbbá [5Móz 32,10]: *Találtam őket pusztá földön*⁸¹ etc.

- II. Nimia circa mundana sollicitudo[!] [a. m. túlzott aggodalmaskodás a világi dolgok miatt]. Az mely valamely emberben megtaláltatik lehetetlen dolog, hogy az ember háládatosságát Istenhez megmutassa, mert az miképpen [1Sám 5,1–8] nem állhata meg az Dágón templomában az Úrnak Szekrénye előtt az Dágón bálvánnya, hanem ledűle és elromlék, így szintén nem állhat meg az ember szívének templomában az világiak közül való szorgalmatos gondosságnak bálvánnya az hálaadással és igaz isteni szolgálattal. Mat. VI. 24. [Mt 6,24], 1. Pet. V. 7. [1Pét 5,7], 1. Tim. VI. 7. [1Tim 6,7], Pro. XXVII. 26. [Péld 27,26(?)].

- III. Carnis voluptas [a. m. testi gyönyör]. Az mely ha kit elfoglal, ha szintén akarná is, de hálaadó nem lehet, mert az testi gyönyörűség megvakítja szemét, [hogy]⁸² ne

⁷⁸ Papírhíány.

⁷⁹ Papírhíány.

⁸⁰ Papírhíány.

⁸¹ *fölgen* (tollhiba)

⁸² Papírhíány.

lássuk az Istennek azokat az számtalan jótéteményét, az amelyekért [ő] neki⁸³ hálákat kellene adni. Bedugja fülét, hogy ne hallja se [11:] az Istennek, sem pedig szolgálóinak intését, feddődését, dorgálását, ne hallja az büntetéseknek, mellyekkel Isten az háládatlanokat szokta ostromozni, hirdetését. Illyenek valának azok, kiknek keserves jajt, Esa. V. 11. 12. 13. [Ézs 5,11–13], illyenek valának azok is, az kikről Mózes Exod. XXX2. 7. [2Móz 32,6–7] azt mondja: *Leült* etc. Az mellyért úgy megharagudott vala az Isten reájok, hogy ha az Mózes könyörgése meg nem tartóztatja vala őket, elveszti vala őket. Halljad, mit mond Isten Mózesnek [2Móz 32,9–10]: *Látom, hogy ez nép kemény nyakú, eressz el engemet* etc.

Ezek annakokért oly dolgok, melyek az embert az Istennek jótéteményéért való háládatosságtól megtartóztattják. n. m. p. e. [?] Temporalis prosperitas etc. Az mellyeket hogy mű annál is jobban eltávoztathassunk, és ezek munket se háládatlanokká, sem Isten jótéteményéről feledékenyekké ne tehessenek, lássuk [:meg:], miben áll az igaz és Isten előtt kedves hálaadás.

Az hálaadás, az mint az bölcsek definiálják, meghatározzák, *est virtus specialis gratiam benefactori reddens, et ex vera, et pudica, cordis sinceritate perord[i]ens*.[†] Az hálaadás olyan kiváltképpen való, az szűnek igaz és tiszta együgyűségéből [a. m. jámborságából] származó jóság, mely által az művelünk jóltevőknek jóakarátjokat megháláljuk. Az szűnek igaz és tiszta együgyűségéből származó jóság, azért, mert nem minden hálaadás kedves az Isten előtt, hanem csak az, mely származik az szűnek tiszta együgyűségéből.

Másodszor, mondatik az Isten előtt kedves hálaadásnak az, mely származik az szűnek tiszta együgyűségéből azért, hogy megválasztassék az illyen hálaadás azoknak hálaadásoktól, az kik tettetik ugyan, hogy igazán hálaadók, de szűvekben elrejtik, az mit külsőképpen szájjakkal és cselekedetekkel mutatnak.

Harmadszor, mondatik ez az igaz és Isten előtt kedves hálaadás tiszta szűből származni azokra nézve, az kik ha szintén gonoszt cselekednek is, nem tartják vétéknek, dicere *Gratia Deo*, mintha az Isten gyönyörködne az ő gonosz cselekedetekben.

Példában mutatik meg az Szentírásban, hogy csak az az jó és Isten előtt kedves hálaadás, az mely az szűnek igaz és tiszta együgyűségéből származik. Ádámnak két fia vala, Káin és Ábel. Ábel juhok pásztora vala, Káin pedig szántóvető ember. Lőn pedig sok napok után, hogy Káin a föld gyümölcséből ajándékot vőn az Úrnak. Ábel is vőn az ő nyájának első fajzásának kövériből, de nem lőn egyaránt kedves Isten előtt az ő hálaadó áldozattételek, mert nem származott vala mindeniknek áldozatja igaz és tiszta etc., mellyért az íratik [1Móz 4,4–5]: *Tekénte az Úr Ábelre, és az ő ajándékira, Káinra és az ő ajándékira* etc. Ebben áll azért legelsőben az igaz és Isten előtt kedves hálaadás, hogy azt az szűnek tiszta etc. [12:] Mert különben csak olyan leszen, mint Káin etc.

Másodszor abban áll az igaz és Isten előtt kedves hálaadás, hogy azt ne vontassuk napról napra, hétről hétre, esztendőről esztendőre, hanem mihelyen az Istennek jótéteményét vesszük, ottan mindjárt megháláljuk. Mert ugyanis *nihil citius finiscit gratitudinem*. Seneca. *Et qui cito dat bis dat*.[†] És az ki hamar hálálja meg

⁸³ Papírhány.

az Istennek jótéteményét, kétannyival ítéltetik az az jótéteményt meghálálni. Innen mondja az docta[!] Ovenus [Ausonius] is: *Gratia quae tarda est ingrata est.** Az melly hálaadást valaki késén teszen, kelletlen az, az minél hamarabb lesz az hálaadás, annál kedvesebb. Innen vagy on, hogy az zsengekéből való áldozatnak jó idején való bemutatására igen nagy gondja vala Istennek, Exod. XXII. 29. [2Móz 22,29]: *Ne késsél <etc.> megadni az te megért gabonád és borodnak zsengekéjét etc.* És hogy ugyanennek az zsengekének idején való bemutatását annál is inkább el ne veszteglenék, ugyan innepet is poroncsolt vala nekik Isten ez végre, Exod. XXIII. 16. [2Móz 23,16]: *Az te munkád zsengekéi aratásának innepét is etc.* Ez poroncsoltatik, Lev. XXIII. 10. [3Móz 23,10]: *Mond Isten Mózesnek: Szólj az népnek.* Az mellyek mind arra mutatnak, hogy nem akarta Isten, hogy messzére halasszák azért az jótéteményért való hálaadásokat, mellyet közölt övélek, bő gyümölcscsel megáldván földöket, hanem azt kívánta, hogy jó idején még zsengekéből neki áldozzanak.

Harmadszor abban áll az igaz, és mind Isten, s mind emberek előtt való kedves hálaadás, hogy ha úgy akaránk, hogy tökéletes legyen hálaadásunk, ne elégedjünk meg egyszeri hálaadásunkkal, hanem szüntelen az elvött jótétemént elménkben forgassuk. Mert: *Optima beneficiorum custos est memoria.***† Az elvött jótéteményeknek szükséges megőrző pásztora az arról való megemlékezés. Ezt kívánja vala Mózes az Izrael fiaitól, Deut. VI. 4. et seq. etc. [5Móz 6,4–13], az holott előszámlálván az Istennek azokat az poroncsolatit, az mellyeknek megtartásában áll vala az Istennek hálaadó voltoknak megbizonyíttása, ezt teszi utána [5Móz 6,6–7]: *Ezek az igék, az mellyeket poroncsolok én ma teneked, és beszéld etc.* Ugyanis az emberek között (mert az Istennek számlálhatatlan jótéteményét soha senki adequate, teljesen és tökéletesen meg nem hálálhatja,) az tartatik igazán hálaadónak, az ki nemhogy elfeledkezne az jótéteményről, de sőt azon ügyekezik, hogy meghaladja az jótétemént az hálaadás, és többet adjon vissza az ő jótevőjének annál, az mit tőle vött. Melyre nézve hasonlították az régi bölcssek az tökéletes hálaadó embert az bő gyümölcst termő földhöz, jelenteni akarván, hogy az miképpen az jó föld több gyümölcset ad, mint az mennyit belevet az szántóvető ember, úgy az jó és igaz hálaadó embernek többet kell visszaadni jótevőjének, [mint az]⁸⁴ mit tőle elvett. [13:]

Ezt az három dolgot, de kiváltképpen az utolsó dolgot kívánja vala az Isten az ő népétől, az kiket amaz jó földön meg akar vala telepíteni, tudniillik hogy el ne feledkezzenek az Istennek arról az számtalan jótéteményéről, mellyet megbizonyított hozzájuk, mind akkor, mikor őket az szolgálat alól felszabadította, és az pusztán kiváltképpen való módon tartotta, s mind akkor, mikor őket azon az jó földön megtelepítette, azért mondja Mózes által egynéhány helyen, nevezet szerint penig in textu [5Móz 8,10]: *Mikor etc.*

Documentum. Az melyből megtanulhatjuk, hogy az miképpen nincsen sem Isten, sem ember előtt semmi utálatosabb az háládatlan embernél, és az földnek is annál nagyobb terhe nincsen, így ellenben nincsen egy kedvesebb dolog

* AUSON. Ep. 85.

** CHRYSOST. Hom. 16., sup. Matth.

⁸⁴ Papírhíány.

mind Isten s mind emberek előtt az háládatosságnál.⁸⁵ És ugyan olyan jóság ez, az melyben minden egyéb virtusok, jóságok be vadnak foglaltatván, az mint ezt Cicero mondja: *Haec est una Virtus, non solum maxima sed etiam mater omnium virtutum reliquarum.*^{*} Ez az egy nemcsak mindenektől nagyobb virtus, hanem minden jóságos cselekedeteknek etc.

Ez az oka, hogy ennek követésére és gyakorlására eleitől fogva igen nagy gondjok, nemcsak az igaz keresztyéneknek, hanem még az pogányoknak is. Artaxerxes király felől olvassuk, hogy egykor országa látogatására kimenvén az szokás szerint mindenfelől számtalan sok ajándékokkal kedveskednek vala neki az ország lakosi, minthogy nem szabad vala senkinek is öközöllök üres kézzel az király előtt megjelenni. Azok között egy szegény ember, minthogy neki egyebe nem vala, az mivel az királynak kedveskedjék, egy marék vizet merítte, és futvást az király eleiben menvén, öelötte bemutatá. Mellyet látván az király, és ebből szeretetit intezvén annak az szegény embernek, *quia gratitudine vinci se nolebat*, minthogy nem akarja vala, hogy ez virtusban az szegényember őtet vádolja, *mille varios et cum eis cantharum aureum rustico dono dabat.*[†]

Ugyanezen király csak azért, hogy azon az napon, az mellyen az atyjafia ellen, Cyrus ellen hadakozott, mellette forgolódo közönséges vitéze az ő vizes bőrpalackjából egyszer innia adván igen nagy szomjúságát megenyhítette, igen meggazdagította az vitézt, és országában igen nagy méltóságra emelte. Pluri historici talium exemplis.

Illyen hálaadók voltak az régi szentek is, az kiknek az ő dicséretes példájok az Szentírásban, hogy mű azokat kövessük, feltétetett. Et vide textus.

Annakokáért holott mű is, az mint készítő beszédemben tanításomnak jelentem, az Istennek azokban az áldásiban részesültünk, az mellyekért [14:] való hálaadásra Mózes az Izrael fiait in textu inti, repete ex exordio [a. m. mondd el előlről]. Tisztek, hivataljok ez, hogy legyünk hálaadók, és mivel mindenekkel megelégedtünk, dicsérjük az Istent azért az jó földért, mellyet műnekünk adott. De miképpen dicsérjük? Lev. XXIII. 10. [3Móz 23,10] olvassuk, hogy az Izrael népének az Isten poroncsolatja szerint az aratás után az új búzának zsengejéből kell vala áldozatot bémutatni az Istennek, de az Isten műtöllünk nem kíván magának illyen külső áldozatot, hanem csak azt kívánja, hogy az ő áldásiért lelki hálaadó áldozatot mutassunk bé öneki, és az őtölle elvött áldásával magunk mértéklésével álljunk, és valamink szükségünk felett vagyon, azokat Isten dücsőségére szegényeknek, kiváltképp azoknak, az kik hitnek cselédi közzül valók, gyámolításokra fordítsuk. Mert Mat. XVIII. 20. [Mt 18,20] et XXV. [Mt 25] etc.

És ezt olyan kedvesen veszi Isten tőlünk, mint régen az zsengeből való áldozatot. Erre indítson minket Sirák poroncsolatja, cap. XIV. 13. [Sir 14,13]: *Minekelötte meghalnál, tégy jól az szűkölködővel, és tehetséged szerint kinyitott kézzel adj az szegénynek.* Halálad előtt adakozzál, és igazítsd meg az te lelkedet. Indítson másodsor Tób. IV. 7. [Tób 4,7]. Indítson Luc. 16. 9. [Lk 16,9]: *Szerezetek magatoknak barátokat* etc. Amen.

* Cic. Planc. 33.80.

⁸⁵ háládatlanságnál (tollhiba)

EKÁRT JÁNOS

Az Isten országáról és az Istennnek való szolgálat módjáról (Zsid 12,28)

Ms. U. 65

[1:]

Anno 1717.
12. Octob.

Hebr. 12. v. 28. [Zsid 12,28]: *Annakokáért a mozdíthatatlan országot felvevén, tartsuk meg a kegyelmet, melynek általa úgy szolgáljunk Istennek, hogy neki kedvesek legyünk, félelemmel és tisztelettel.* 29. [Zsid 12,29]: *Mert a mi Istenünk megemészto tűz.*

1. préd.

Valamely emberrel vagy néppel az Isten sok jót tett, attól az embertől, avagy néptől nagy engedelmességet, szeretetet s hozzája való hűséget kívánt, melyet ha meg nem mutatott, engedelmes és hű nem lött, megostorozta, megrontotta, megsanyargatta. Példa az Izrael népe. Kihozá az Úr Isten az Izrael népét Egyiptomból, a szolgálatnak házából, mindenütt vélek ült, útjokban őket vezérlette, az ellenségtől védelmezte, a pusztában mennyei kenyeret, mannát adott nekik, a kősziklából vizet adott, törvényivel, parancsolatival megékesítette őket, minden népeknél dicsírettel, névvel, dűcsőséggel feljebbvalóvá tette, Deut. 26. 19. [5Móz 26,19]. De mivel az Izrael népe az ő jó Istenének nem engedelmeskedett, és hozzája való hűségét meg nem mutatta, az Isten is őket külömb-külobbféleképpen megostorozta, amelyről írás vagyon a Mózes könyvében, de az hetvennyolcadik zsoltárban [Zsolt 78] is szépen előszámláltatik az Istennek az Izrael népéhez való sokféle jótéteményi és oston.

Psal. 106.

Erre nézve immár, mivel az Úr Isten a lelki Izraelitákkal is, a keresztyénekkel sok jót tett, kiket lelki sötétségből [2:] világosságra hozott, fogságból szabadságra, halálból életre hozott, kik is nagyobb dűcsőséggel löttek Isten népei, kik is nem tapasztalható hegyhez és égő tűzhöz járultanak, mint az zsidók, mikor az Új Törvény nekik kiadatott, és az evangéliumot vették, hanem a Sion hegyéhez, az élő Isten várossához, a mennyei Jeruzsálemhez és a sok ezer angyalokhoz, Heb. 12. 23. 24. [Zsid 12,23–24]. Ehhez képest, hogy ilyen dűcsösségesen löttek Isten népei a keresztyének, féltvén Pál apostol a keresztyéneket attól, hogy úgy ne járjanak, mint az engedetlen Izrael népe, keményen meg ne büntetessenek, engedelmességre és hűséges szolgálatra int mindnyájunkat, midőn azt mondja a felvett igékben [Zsid 12,28]: *Annakokáért a mozdíthatatlan országot felvevén, tartsuk meg a kegyelmet, melynek általa úgy szolgáljunk Istennek, hogy neki kedvesek legyünk.*

Három része vagyon a leckének.

1. Az Isten országa vételével a kegyelemnek megtartása felől való intés tétetik le.
2. Az isteni szolgálatnak módja.
3. Oka, miért szolgáljunk Istennek félelemmel.

Az első részben lássuk meg: 1. Mi értetik a mozdíthatatlan országon és annak felvételen. 2. Minemű kegyelmet tartsunk meg.

Az ország az Szentírásban néha vétetik az ördög országaért, mint Matt. 12. 26. [Mt 12,26], holott így szól Krisztus Urunk: *Ha a Sátán a Sátánt űzi ki, ömagában meghasonlott. Mi módon állhat meg tehát az ő országa?* Ez az ördög országa nem egyéb, hanem a gonosz és hitetlen embereken való kegyetlen birodalma. Mert ezt írja Szent Pál, Eph. 2. 2. [Ef 2,2], hatalma vagyon a levegő égen [3:] és a lelken (tudniillik az ördögnek), mely most cselekszik a vakmerő emberekben. Néha az ország a világi vagy a földi országért vetetik, mint Matt. 12. 25. [Mt 12,25]: *Minden ország, valamely magában meghasonlik, elpusztul.* Act. 1. 6. [ApCsel 1,6] azt kérdik vala a tanítványok Krisztus Urunktól: *Uram, avagy nem ez időben épít-e meg Izraelnek az országot?* A földi ország nem egyéb, valami darab része a földnek, melyben földi királyoknak vagy fejedelmeknek vagyon birodalmuk az embereken.

Néha ismét az ország vétetik a mennyeknek országaért, Matt. 5. 20. [Mt 5,20]: *Hogya ha a ti igazságtok (így szól Idvezítőnk) feljebb nem bővelkedendik az írástudók és a farizeusok igazságánál, nem mehettek be a mennyeknek országában.* Matt. 18. 3. [Mt 18,3].

Ez a mennyeknek országa néha Isten országának mondatik, Joh. 3. 3. [Jn 3,3]: *Ha valaki újonnan nem születendik, nem láthatja az Istennek országát.* Néha Isten és Krisztus országának, Eph. 5. 5. [Ef 5,5]: *Ezt tudjátok, hogy egy paráznának is, vagy tisztátalannak, vagy fősvénynek, ki bálványimádó, nincs öröksége a Krisztusnak és az Istennek országában.*

Itt a leckében magánosan országnak mondatik, mely nem egyéb, hanem a boldog hely az egekben, hol az Isten, a Krisztus és az angyalok lakoznak, ahová az üdvezülendő emberek bevitetnek, és megboldogíttatnak, hol örökké élnek és vidogoznak. Erről mondá Krisztus Urunk, Luc. 13. 29. [Lk 13,29]: *Eljönnek sokan napkeletről és napnyugatról és északról és délről, és az Isten országában letelepednek.* Ez az ország mondatik megmozdíthatatlannak a több országokra nézve, [4:] mert a több országok elromlanak, eltöröltetnek, odalesznek. mert a Krisztus eltöröl minden birodalmat az ő eljövetelekor, 1. Cor. 15. 24. [1Kor 15,24]. Ez az ország pedig megmarad és megáll örökre, ez amaz új ég és új föld, 2. Pet. 3. 13. [2Pét 3,13], ez amaz örökség, mely el nem veszhethet, meg sem mocskultathatik, meg sem hívadhat, 1. Pet. 1. 4. [1Pét 1,4].

Nem az Istenre nézve mondatik mozdíthatatlannak ez az ország, mert az Isten elmozdíthatja, ha akarja, de mivel nem akarja, megáll, megmarad. Innen vagyon, hogy annak az országnak lakosi halhatatlanok. Halhatatlanok az angyalok, halhatatlanok lesznek az üdvezülendő hívek is, 1. Cor. 15. 23. [1Kor 15,23]. Ezt a mozdíthatatlan országot kell immár az embernek itt e világon felvenni. De miképpen? Ennek értelme az, hogy az Istennek az ő országának megadása felül való ígíretit, melyet az evangéliumban tett, erős hittel megkapcsoljuk, azt az ígíretit kezünkben tartsuk, hogy az Isten az ő országában beviszen és megboldogít.

2. Minemű kegyelmet tartsunk meg? Itt a kegyelmen értetik vagy a Krisztus tudománya, mely isteni kegyelemmel teljes, mint midőn azt írja Szent János, cap. 1. [Jn 1,17]: *A kegyelem a Jézus Krisztus által lött.* |Ellenében tévén a kegyelmet a törvének:| Vagy a kegyelem jegyzi azt az Isten jó voltát, melyet az Újszövetségben megmutatott az emberekhez, ígervén nekik az ő országában örök életet. Mely Isten kegyelme Szent Pálnál Istennek üdvizíttő kegyelmének, Tit. 2. 11. [Tit 2,11], és Istennek jó voltának és emberekhez való szerelmének mondatik, cap. 3. 4. [Tit 3,4].

Másodszor, tétetik le a leckében az isteni szolgálatnak [5:] módja ez ígékben [Zsid 12,28]: *Úgy szolgáljunk Istennek, hogy neki kedvesek legyünk, félelemmel és tisztelettel.* Mivel az Isten kegyelmesen és jól tött mivelünk, s jót ígért minekünk, azért (azt mondja az apostol) mű is *úgy szolgáljunk Istennek, hogy neki kedvesek legyünk, félelemmel és tisztelettel.*

Félelemmel <azért> kell szolgálni az Istennek: 1.) Mert nagy Úr szolgálai vagyunk, nagy és felséges Urunk, az Isten olyan, akinek hatalma vagyon testünken, lelkünken, azért mondá Idvezítőnk, Matt. 10. 28. [Mt 10,28]: *Féljetez attól, aki mind a lelket, mind a testet elvesztheti a gyehennába.* Ezért szóllott vala Józsue is ilyenképpen az Izrael fiainak [Józs 24,14]: *Most azokáért féljetez az Urat, és szolgáljatek neki.* Tikéltességekben és igazságban. 2.) Mert kegyelemből tartattunk meg. Hogyha a mi isteni szolgálatunk félelemmel egybe nem foglaltatik, az isteni szolgálatot könnyen elmúlatjuk, avagy igen tunyán, avagy vétkesen, hibáson követjük, mint ama farizeus, Luc. 18. 11. [Lk 18,11], és amaz izraeliták, Matt. 23. [Mt 23], és némelly <gonosz> zsidók, kik szolgáltak Istennek, templomban mentek, áldozásokat tettek, de lopók, paráznák, fősvények, gyilkosok, esküvők voltak. Jer. 7. [Jer 7,8–10]. Az ilyen szolgálat félelemmel nem volt, mert ha félelemmel lett volna, igazabban s tisztábban szolgáltak volna Istennek. Mert e félelem jó dolgoknak cselekedésére vitte volna őket, Sir. 9. 27. [Sir 9,27], cap. 15. 9. [Sir 15,9].

Így a keresztyén is, ha félelemmel nem szolgál Istennek, unalmason, vétkesen, hibáson szolgál, amelyből a jó ki, hogy az Istennek hozzánk való kegyelme megutáltatván, [6:] az ő kegyelmétől megfosztatik, az ő szerelméből kiesik és veszedelmes törben esik, mint ama Sardis városbeli és laodiceabeli gyülekezetnek angyal, Apoc. 3. 1. v. 14. 15. [Jel 3,1–22], mint Júdas, mint Ananiás és Safira, Act. 5. [ApCsel 5].

Tisztelettel is kell szolgálni Istennek. Aki mást megtisztel, azért tiszteli leginkább, ha jót vett túlle, avagy veszen. Mű, keresztyének, vettünk is, veszünk is jót az Istentől, azért böcsülettel kell szolgálni a jótéteményért jó Istenünknek, és mint egy szégyennel, meggondolván méltatlan és érdemetlen voltunkat.

Úgy kell szolgálni Istennek, hogy kedvesek legyünk neki. Ha félelemmel és tisztelettel szolgálunk, kedvesek leszünk, mert az félelem minden Isten ellen való dolgokat eltávoztat, és velünk jó dolgokat követtet, a tisztelet az ő böcsületit velünk megadatja.

Harmadszor, oka vétetik le, miért |szolgáljunk| Istennek félelemmel, ez ígékben [Zsid 12,29]: *Mert az Isten megemészttő tűz.* Pál apostol nem elégvék meg azzal, hogy a keresztyént csak az Istennek kegyelmének emlegetésével és a keresztyének-

nek nagy méltóságra való vitetésével indítaná az [félelemmel való:] isteni szolgálatra, hanem az Istennek bosszúállását is forgatja azok ellen, kik neki nem szolgálnak, midőn azt mondja az Isten felől, hogy *az Isten megemésztő tűz*.

Az Isten megemésztő tűznek mondatik az ő haragjára nézve, mert midőn az emberek az Istent bűnökkel ingerlik, bosszontják, és haragját gyűjtják, mint a tűz, hogy az megéghető eszközöket megemészti, úgy az Isten haragjának tüze a gonosz embereket megemészti. Pál apostol az Istennek ilyen nevezetét Mózes írásából vette, Deut. 4. 24. [5Móz 4,24]. [7:] Mózes ismét onnan vette, hogy az Isten a Sinai-hegyre tűzben szállott vala le, az tűz jövén ki őtölle, megölt vala némellyeket, kik az ő tiszteletit hozzája illendő tisztelettel nem mívelték, azt nem cselekedték, amit Isten tőlök kívánt. Így lőn dolgok az Áronnak két fiainak, kik hogy idegen tüzet tőnek a temjénezőbe, melyet nem parancsolt vala nekik az Úr, tűz jöve ki az Úr elől, és megemészté őket és meghalának, Lev. 10. [3Móz 10,1–2]. Ama kétszázötven férfiakat is, kik papok nem valának, hogy jóillatú füsttel áldoztak, mely nem őket illette, tűz jövén ki az Úrtól, megemészté őket, Num. 16. 35. [4Móz 16,35]. Az ilyen dolgokra nézve mondatik az Isten megemésztő tűznek.

Exo. 24. 17.

Tudomány.

A keresztyén embernek úgy kell szolgálni Istennek, hogy az ő szolgálatját kedvelje, és őmaga Isten előtt kedves legyen. Ezt tanítja az apostol a leckeiben.

Oka:

1. Mert a keresztyénnek igen kegyelmes, irgalmas és jó Istene az Isten, mert a bűnben veszni, ördög hatalmában lenni és örök halálban esni nem hatta, hanem a sötétségből világosságra hozta, az ördög hatalmából megszabadította, a halálból életre hozta. Ezt az ő kegyelmességét a Jézus Krisztusban mutatta meg. Erről emlékezik Szent Pál, Eph. 2. 4. 5. 6. [Ef 2,4–6], 2. Tim 1. 9. 10. [2Tim 1,9–10], Cel. 1. 13. [ApCsel 1,13], Szent Péter 1. Epistola 1. 9. [1Pét 1,9].

2. Mert nagy méltóságra vétetett fel azzal, [8:] hogy az evangéliomot bevette, mert azzal a Sion-hegyhez járult, és az élő Isten városához, a mennyei Jeruzsálemhez és a sok ezer angyalokhoz, a közönséges gyülekezethez, és az elsőszülötteknek gyülekezetéhez, kik beírattnak mennyben, és a mindeneknek Bírájokhoz, az Istenhez, és a tökéletesekké lőtt igazaknak lelkekhez. És az Újtestamentomnak közbenjárójához, az Jézushoz, és a reánk hintetett vérhez, mely drágább dolgokat szól, hogynem mint az Ábelnek vére, Heb. 12. v. 22. 23. 24. [Zsid 12,22–24]. Ez igikben a' jelentetik, hogy a keresztyén ember olyan állapotban vagyon, hogy az evangéliomi tudományt tartja, hogy azzal olyan lelki hegyhez járult, mellyen a mennyei Királynak vára vagyon, ahová az evangéliom által felmehet. Nem úgy, mint az Izrael fiai, kik a tapasztalható Sinai-hegyet sem illethették, mikor a Törvény nekik kiadattatott, mert megkövezettek volna. A keresztyén ahhoz a városhoz járult, melyben az élő Isten [gondviselése]⁸⁶ azoknak lakói köziben vettetett, a sok ezer angyalokhoz járult, és azokkal társasága, barátsága vagyon. Amaz első keresztyénekhez járult, kik először az evangéliomat bevették. Az élő Istenhez já-

⁸⁶ Papírsérülés miatt olvashatatlan szó.

rult, az hogy az Istennel szövetsége és barátsága legyen, azokhoz a szentekhez járult, kiknek lelkek Isten kezében legyen, és a jövődő boldog és halhatatlan életnek elvételére tartatnak. Továbbá a Jézus Krisztushoz járult, kinek vére és halála nem bosszúállást kér, mint az Ábel vére, hanem bűnbocsánatot. Mivel a keresztyén ilyen méltóságos állapotra bocsáttatott, szükségesképpen kívántatik, hogy úgy szolgáljon Istennek, hogy neki kedves legyen.

3. Mert ha úgy nem szolgál Istennek a keresztyén [9:], hogy ő az Isten előtt kedves legyen, úgy jár, mint azok, kik (Isten ellen járván) az ő haragjának tüzetől megemésztettek, kemény kézzel megrontattak és elvesztek. Úgy jár, mint ama zsidók, Num. 11. 3. [4Móz 11,3], cap. 16. 25. [4Móz 16,25–33], mint Hofni és Fineás, 1. Sam. 4. 11 [1Sám 4,11], Abimelek, Jud. 9. 53. [Bír 9,53], Saul, 1. Sam. 15. 26. [1Sám 15,26].

Oh, háládatlan világ! Mint a régi világ, úgy a mostani is elfelejtkezett az ő Teremtőjéről, eltávozott jó Istentől. De oh, melly háládatlan nevezet szerint a keresztyén, ki is nem úgy szolgál Istennek, hogy neki kedves legyen, elfelejtkezett az Istennek kegyelmes cselekedetiről. Nem böcsüllő méltóságos állapotra való hivatalát, nem szolgál Istennek félelemmel és tisztelettel, nem gyönyörködik az evangéliomban, hideg az isteni szeretetben, valami jót cselekesznek, nem a kegyesség, hanem a büntetéstől való félelem cselekedtet vele. A világot, és amellyek a világban vadnak, azokat szeretik, azokat keresik, azokban gyönyörködnek az emberek, ki egynek, ki másnak kedveskednek, azoknak szolgálnak, akiktől világi jót reménlenek, annak keresik kedvét, akiben világi hasznok és gyönyörűségek legyen. Némellyek hitekben a világi hatalmasoknak, méltóságoknak szolgálnak, hogy előtök kedvesek legyenek, némellyek az uraknak, némellyek az ő gazdagságoknak, némellyek az ő marhájoknak, némellyek az ő hasoknak és gonosz kívánságoknak. Micsoda jutalmat várhatnak azok az Istentől, akik az Istenen kívül egyébnek szolgálnak igazabban és hívebben? A világi királyoknak, fejedelmeknek és egyéb méltóságos személyeknek való hűséges szolgálatnak ideig való haszna legyen, de elég hamar változik az az állapot, [10:] mint az üdő, a csendes üdőt háború követi. Így az urak kedve megváltozik, és a jó szolgáltnak hű szolgálatjukat gonosszal fizetik.

*Nam facili
causa
dominus
mutatur
et aura. P.
Belisarius.*

Akik az ő marhájoknak és gazdagságoknak szolgálnak, az ő marhájoktól és javaiktól megfosztatnak, szegénységre jutnak, mint a tékozló fiú, Luc. 15. 14. [Lk 15,12–32(!)]. Vagy úgy járnak, mint ama gazdag, kinek a' mondaték: *Bolond, ez éjjel megkívánják a te lelkedet tetőled, amellyeket te készítettél, kiéi lesznek?* Luc. 12. 20. [Lk 12,20].

Akik az ő hasoknak s kívánságoknak szolgálnak, úgy járnak, mint ama gazdag, ki minden napon vígan lakik vala, ki meghala, eltemettetik és pokolban emelé fel az ő szemeit. Luc 16. 22. 23. [Lk 16,22–23].

Káros és veszedelmes tehát egyebeknek szolgálni, az Istennek félelemmel nem szolgálni, mert e világon is megbüntettetnek azok, kik az Istennek igazan és híven nem szolgálnak, megvonja Isten az ilyenektől az ő kegyelmét, szűkölködökké teszi őket, nyavalyákkal, károkkal és egyéb háborúságokkal meglátogatja, vagy ha ideig e földön virágoztanak is, de végre az Istennek megemésztő tüzetől megemésztetnek.

Jó és hasznos az Istennek félelemmel szolgálni, mert az Isten azokat, kik őneki szolgálnak, és azt cselekeszik, ami jó az ő szemei előtt, sok jókkal meglátogatja, azokon tartja szemeit, és őket a veszedelemtől megoltalmazza, és jövőendőben az örök élettel megajándékozza. Matt. 6. 32. [Mt 6,32], Psal. 91. 14. 15. 16. [Zsolt 91,14–16], 1. Tim. 4. 8. [1Tim 4,8].

Szolgáljunk az Istennek, keresztyének! Jusson eszünkben, mely nagy kegyelmességét mutatta meg hozzánk, hogy a Krisztusban a mi bűneinknek megkegyelmezett, ömagának és a Jézus Krisztusnak üdvességhozó ismeretére juttatott, hogy a Jézus Krisztusban fiaivá, leányaivá fogadott, [11:] nagy méltóságra felvett, s az örök életet is nekünk megígérte. Ez az oka, hogy oly szorgalmasan int az apostol a kegyelemnek megtartására, így szólván [Zsid 12,28]: *Tartsuk meg a kegyelmet, mellynek általa úgy szolgálunk Istennek, hogy neki kedvesek legyünk.* Ha úgy szolgálunk Istennek, hogy kedvesek nem leszünk, a kegyelemből kiesünk, amely jókban részesített, elveszi tőlünk, amiket pedig ígért, meg nem adja.

Szolgáljunk az Istennek, mert az Isten viseli gondunkat, az Isten ad eledelt testünk táplálására, ruházatot mezítelenségünk fedezésére, az Isten ad erőt, egészséget, békességet, csendességet, nyugodalmat. Ha pedig úgy szolgálunk Istennek, hogy neki kedvesek nem leszünk, testi szükséges jónkat elveszi, áldását tőlünk megvonja, szükségre, szegénységre juttat, nyugodalmunkat elveszi, és nyughatatlanságot szerez, békességünket elrontja, és háborúságot szerez, ellenségünk kezében ad, és megsanyargattat, nagy nyomorúságra juttat.

Szolgáljunk az Istennek, gondoljuk meg, hogy sokszor jó Istenünk volt nekünk az Isten, mert háborúnkban, nyavalyánkban, keserűségünkben oltalmunk, segedelmünk, gondviselő pásztorunk és szomorúságunkban vigasztalónk volt, ha megostorozott, ha megsanyargatott, ismét hozzánk fordulván jóval látogatott, min nekünk nyugodalmot adott, áldást mutatott.

Szolgáljunk az Istennek, mert gyermekségünktől fogva sokszor bántottuk meg, sokszor búsítottuk meg, mellyekért régen eltörölhetett volna, az ő tüze megemésztethetett volna. Hogy azért az ő kegyelmében megmaradjunk, bűneinknek megengedjen, és szent országába bevigyen, szolgáljunk neki híven. Amen.

Júdás leveléről (Júd 1,9)

Ms. U. 308

[357:] Concio VII, v. IX. Exord. [Júd 1,9].

Szép dolgot olvasunk Prov. 9. 1. [Péld 9,1]: *A Fő bölcsesség megépítette az ő házát, kivágta annak 7 oszlopit.* Gyermek az Eklézsiában az, aki nem tudja, hogy a fő bölcsesség a Krisztus, ennek háza az újtestamentumi Eklézsia. A hét oszlopok mik legyenek, vide Apoc. 21. cap. totum [Jel 21]. Ennek a fő bölcsességnek házát, az Ekléziát egy nagy hegyről mutatta meg Isten apostoloknak, [358:] és azokat a 7 oszlopokat, melyeket⁸⁷ Salomon emleget, rendiben mutatja ki Isten Szent János apostolnak. Az oszlopok mind erősségére, mind ékességére valának az épületnek. Hét nevezetes erősségét, ékességét mutatja meg Isten a városnak, avagy háznak.

I. Mondja olyan városnak, mely az Égből szállott alá. Város az Isten újtestamentumi Anyaszentegyháza, mert hitnek törvényével és az egyházi fenytékkal úgy vagyon környül vétetve, mint a város a kőfallal, hogy a buja test és indulattal elhagyatott emberek oda be ne mehessenek, vagy attól megkülömbösítsenek; az égből jött ez a város például le; 1. Mert törvényét, mely neki lelke és mintegy kőfala, az égből vette, és nem emberektől; 2. Mert az ő feje nem itt e földön, hanem az égben vagyon. Thomas Aquinas dicit, hogy valami szentség, jószág találatik ebben a városban, nem magától, hanem Istentől adatott.[†]

II. Ebben a városban lakozik a dicsőség. Senki nem tagadhatja, hogy az ótestamentumi idő éhségnek, szomjúságnak s haragnak ideje nem volt volna, melyben Isten némünemű tekintetre nézve elrejtette vala az ő orcáját az ő népétől, ezért könyörög a királyi próféta, a Szent Dávid, Psal. 102. 2. [Zsolt 102,3]: *Ne rejtse el a te orcádat éntőllem, midőn szorongattatom, hanem hamar hallgass meg, Uram, engemet.* De már ma az Újtestamentumban leszállott Isten az égből, *az Ige testté lett, és lakozott miköztünk* [Jn 1,14], ut Pál hujus meminit [a. m. amint Pál erről megemlékezik]; [359:] 1. Tim. 3. 16. [1Tim 3,16]; Joh. 1. 14. [Jn 1,14]; és ő benne lakozik az Istenség minden teljessége, állatja szerint, Col. 2. 9. [Kol 2,9].

III. Ennek a városnak 12 kapui vannak. Az Izrael 12 nemzetsége bement az újtestamentumi Ekléziába, és a 12 apostolok hozták be az Isten dicsőségét ebben; 12 apostoloktól tanult tudomány által legeltetik ma is ennek a városnak népe az

⁸⁷ *mellyeket* (tollhiba)

evangéliumi miniszterektől, hogy az apostolokon felépíttessenek, hogy legyen lelki ház, szent papság.

IV. Unionibus 12 Constant hae portae, az orientalis gyöngy, amineműt emleget az apostol: fejr, tiszta, fényes, amelly szín is emblémája a tiszta tudománynak, a jó lelkiismeretnek és a józan, nem a szemnek látása, fülnek hallása szerint való ítélet-tételnek. Azt teszi azért, hogy az apostol után ma amelly tudományt az újtestamentumi háznak miniszteri prédikállottanak az Eklézsiában, annak nem kell emberi találmányokkal megegyelített tudománynak lenni, és nem kell állani az emberi bölcsesség hízelkedő beszédében, hanem a léleknek és erőnek mutogatásiban. Vid. Hejd. Hist. Pag. 203. Loc. 1. 5.

V. Tizenkét angyalok állanak ezekre a tizenkét kapukra. Azt a tisztességet adta volt régen Isten az apostoloknak, hogy az ő tanításokat erőben és tudásban követték, hogy az engedetlenek, akik őnekiek ellenek állottanak, gyakorta megszegyenültenek, ezeket pedig az Istennek angyali oltalmazták. Heródes Szent Pétert tömlöcbe vettette, vasláncokkal [360:] megkötöztetvén, Act. 12. [ApCsel 12,1–17], de íme, az Istennek angyala ötet onnan kiszabadítja. Ita Act. 5. [ApCsel 5,17–33]. S több apostolok felől is olvassuk ezt, hogy az Isten angyala szabadította meg őket, és még ma is, ha evilágon az Isten angyala tábort nem járna mikörülötünk, régen elvesztünk volna. E dologról énekel a királyi próféta, a Szent Dávid, Psal. 34. 8. [Zsolt 34,8]: *Tábort jár az Úr Angyala az őket félők környül, és megszabadítja őket.* Mit nem szenvedtenek volna eleitől fogva az Istennek szent emberei, ha az ő angyalival ökörülöttük tábort nem jártatott volna! Mint Viclefnek [John Wycliff] csontját 37 esztendő múltva kiásták a földből, és megégették. Vid. Hejd. His. p. 203. 1. 10.

VI. Templom nem vala abban a városban, Jer. 3. 14. 15. [Jer 3,17], promittit se Deus fore propositum Sioni [a. m. Isten megígéri, hogy Sion elé kitett jel lesz], hogy Jeruzsálem hívassék Isten királyi székeinek. Az egész újtestamentumi Eklézsia az Istennek királyi széke, mert Isten az ő ígéreti szerint ez időben az Eklézsiának elküldötte a megígért Szentlelket az ő ajándékival egybe, mellyel megmutatja Isten, hogy immár nem példázattal, ábrázolással, hanem valósággal lakozik az ő házában, úgyhogy az Isten újtestamentumi Anyaszentegyháza nem egyéb, hanem Istennek temploma.

VII. Ez a város nem szűkölködik nap nélkül, avagy hold nélkül, azaz valamit cselekeszik a nap, a hold, a csillagok a földdel, midőn azt megvilágosítják, és az őbennek levő tűzzel megmelegítik a földet, hogy gyümölcsöző lehessen, mert [361:] sokkal nagyobb dolgot cselekszik Isten az ő Anyaszentegyházával. De 2.: Hogy ennek az Eklézsiának dicsósága, boldogsága és előmenetele mind a lelkiekben, mind a testiekben nem valami külső eszközöktől s emberektől, mint a földnek gyümölcsözésre való elégsége a napnak, holdnak, csillagoknak influxusától <való> függ, megtetszik innét, mert az Isten oltalmazza és igazgatja ennek dolgait, és ő teszi gyümölcsözővé az Istenességre. 3. Nem lehet az Eklézsiában több egy napnál, azaz a Krisztus Jézusnál, ki megvilágosít minden világraszületett embert Joh. 1. [Jn 1,1–5]. Ha azért valami ember, vagy teremtett állat magát úgy akarná tartani az Eklézsiában, mint a nap az égen, fuss tőlle, mert nem Istentől vette, hogy olyan le-

hessen. Erre a boldog állapotjára irigykedik az Eklézsiának a Sátán, és azért harcol a Mihály Arkangyallal in textu.

Hát nevezetes szentírásbeli helyeket találunk az egész Bibliában, az holott is emlékezet vagyon Mihály Angyalról et Arhangeli: Dan. 10. 13–21. [Dán 10,13–21]; item 12. 1. [Dán 12,1]; 1. Tes. 4. 16. [1Thessz 4,16]; Jud. 1. v. 9. [Júd 1,9]; Apoc. 12. 1. [Jel 12,7(!)].

Quaeritur, ki legyen vallyon a Mihály arkangyal? Sokan vannak ma, akik úgy gondolkodnak, hogy az angyalok 9 kórusban volnának, kik közül a nyolcadikat tulajdonítják az arkangyaloknak helyének. Mi tartjuk ezt csak csupa költött dolgoknak, mivel ennek semmi nyomát az Írásban nem [362:] látjuk. Őt, az arkangyalt hisszük igaz és világos angyalnak lenni, nem teremtett állatnak, hanem olyannak, qui est Angelus Faciei Foederis, mellynek is közepében vagyon az Isten neve, aki nem csak angyala a Jehovának, hanem az az angyal Jehova, az Isten, aki Fejedelme és Ura az angyaloknak. Innen mondja Mózes, Exod. 3. [2Móz 3,6]: *Aki angyali névvel jelent meg Mózesnek, magát nevezi Ábrahámnak, Izsáknak, Jákobnak Istenének.*

2. A Mihály angyalnak nevezeti alatt értetik a más, erős és hatalmas Úr, akiről emlékezik a Próféta, Esa. 9. [Ézs 9]. Ez az angyal vetekedett a Sátánnal a Mózesnek teste felett, akihez hasonló se az embernek, se az angyalok között nem találtatik, hinc Exod. 15. 1. [2Móz 15,1] et Psal. 89. 8. [Zsolt 89,8]. Hívattatik erős Istennek, mert egy Isten az Atyával és a Szentlélekkel, és őrajta kívül nincsen is Isten. Joh. 3. [Jn 3].

3. Hogy ez a Mózes teste felett a Sátánnal vetekedő Angyal önnönmaga legyen az Istennek fia, így mutatja meg Dan. 12. 1. [Dán 12,1], vide. Ez a Mihály angyal Fejedelemnek mondatik. Jos. 5,15 [Józs 5,13], egy angyal jelenék Józsuének, aki magát mondja Isten seregének Fejedelmének. Exod. 3. [2Móz 3], innen egy Angyalt ír le az Istennek Lelke, ki a csipkebokorban megjelent Mózesnek, v. 2. [2Móz 3,2], és [2Móz 3,15], az angyal önnönmagát Ábrahámnak, Izsáknak, Jákobnak angyalának nevezi, s azt kívánja Mózesből, hogy őtet imádjá, [2Móz 3,5] exuat calceamenta. Tudod pedig, hogy soha teremtett angyal azt meg nem engedte az embereknek, [363:] hogy őtet imádják, Exod. 23 [2Móz 23], Apoc. 22. 9. [Jel 22,9]. Mózes nem akar elmenni, hogy a népét kihozza, ha Isten maga el nem mégyen vele. Isten azt ígéri, hogy elküldi vélek az ő Angyalát, v. 20. [2Móz 23,20], de ezt hozzászi, v. 21. [2Móz 23,21]: *Meglássátok, engedelmesek legyetek az ő szavának, és keserűséggel ne illessétek, mert nem szenvedheti el a ti gonoszságtokat.* Ennek ismert okát adja, v. eodem [2Móz 23,21]: *Mert az én nevem vagyon őrajta.* Ez mi legyen, a Szent Pál Apostol megmagyarázza, midőn a Krisztusról ekképpen szól, Col. 2. 9. [Kol 2,9]: *In ipso habitat plenitudo.*

4. Mondatik, hogy a Mózes teste felett vetékedett ez a Mihály angyal a Sátánnal. Hol vette Júdás apostol ezt a tradíciót, méltó kérdésben tennünk, mert ez az oka, hogy némelyek ezt a Júdás apostol levelét autenticának nem tartják, mert sok tradíciók vannak benne, mellyeket nem a Szentírásból, hanem a zsidók régi tradíciójából szedett, mint ezt a Mihály angyal és a Sátán közt való veszekedést is, v. 14. [Júd 1,14], a[z] [Énoch]⁸⁸ próféciáját, úgy is vagyon, Deut. 34. [5Móz 34], Ezsdrás

⁸⁸ A szöveghelyen értelmezhetetlen javítás található.

mikor leírná a Mózes halálát és eltemetését, nem emlegeti ezt a veszedelmet. Ez a nehézség a tudós és soknevű Szentírás-magyarázó doktoroknak illyennek tetszik, hogy itt a Mózesnek testén nem tulajdon teste értessék, hanem az ő Sacerdotiuma, akinek a Törvény csupa árnyéka vala. Fundamentumát adják ennek, quod est Col. 2. 16. [Kol 2,16]: *Senki titeket ne kárh[oztasson]* etc.

3. Meminit Judas, Corporis Mosis rem ita habe de Corpore Mosis singulare aliquod narratur, quod nulli mortalium [364:] praeter ipsum contigit mirum illud ab ipso Evo incognito cunctis hominibus loco conditum est. Sed quaeris, miért cselekedte ezt az Isten, némelyek ekképpen akarnak allegorizálni, hogy az ő eltemetése jegyzi az ő aconomiájának egész eltöröltetését és soha fel nem állíttatását, erről emlékezik Jer. 3. 16. [Jer 3,16] et 31. 32. vid. [Jer 3,31–32].

Altercatio Michaelis et diaboli, figurája és ábrázata azoknak a próféciáknak, melyek a keresztyéni szabadságot hirdető és azt erősítő apostolokon estenek ama vakmerő zsidóktól és hamis apostoloktól, kik azt akarták, hogy a Mózesnek ceremóniái a szabadságnak idejében is megtartassanak, és a Krisztus hitre megtért pogányokat is ezekkel terheljék. Ezek ama Sátánnak miniszteri, kik magokat átváltoztatják a Krisztusnak igaz apostolira, 2. Cor. 11. 13. [2Kor 11,13]. Moses fidelis servus in tota Domo Dei dicitur, quare metus erat, ne postliminio Gens illa ad omnem idolatriam aliasque magnas supersticiones abuterentur[?], és így a Mózesnek teste lenne eszköz az isteni tiszteletnek módjában, altercatio facta est hunc in modum, midőn Mihály angyal, aki úr és vezér, az ő igaz szolgája felől jól ítélni és a bálványozást meggátolni akarván, Mózesnek testét eltemette. Akkoron az ördög, aki e világnak ura és fejedelme, eljövén, akará azt világosságra hozni, s azáltal Mózesnek maradékit és a népet bálványozásra csálni, amelly vetélkedésben hihető, hogy az ördög szállott a Jehova ellen és Mihály angyal ellen, [365:] de ő nem akara neki gonoszt mondani, vagy amint a mi fordításunkban vagyon, nem mere neki gonoszt mondani.

Nota bene. Nem azt teszi ez a szó, mintha a Mihály angyal, a Krisztus félt volna az ördögtől, és azért nem mert volna neki gonoszt mondani, hanem azt, hogy nem akará ezt cselekedni, hogy: 1. az Isten dekrétuma szerint mindeneket így cselekednék; 2. hogy megmutatná magát dissimilem diabolo; 3. hogy így az embereknek tűrésének példáját hagyná. Láss ehhez hasonló szóllásnak formáját, Zach. 3. 1. 2. [Zak 3,1–2]. Vide de Corpore Mosis et Sepultura, Hist. Sacra.

Documentum. Az Ótestamentumban angyal nevet viselő Mihály angyal, úgy vagyon, angyal volt, de olyan angyal, aki a több angyaloknak fejedelme és istene, ki is azért arkangyal, mert teremtvő angyal, és ki hogy közbenjárói hivatalának és a felvott angyali személynek illendőképpen megfelelhessen, még akkor is, mikor a Sátántól szenvedne, nem monda neki gonoszt, hanem patienter [a. m. türelmesen] viseli magát.

Duo sunt in Documento: 1. Michaelum Archangelum esse Christum Principem Angelorum; haec jam demonstravi. 2. Azért nem mondott gonoszt a Sátánnak, hogy az Isten közbenjáró angyalának személyét igazan és egyenesen oltalmazhassa, vide tempore Crucifixionis paciter se gestis non [366:] maledixit maledicentibus, nem állott bosszút az őtet bosszantókon, sőt könyörög őérette, dicens Luc. 25. 34. [Lk 25,34].

Disce. Annak a személynek, aki a közbenjáró tisztet magára vállalta, és abban lett Isten orcájának angyala, mind igaz valóságos embernek, mind valóságos igaz Istennek kellett lenni, másként ama nehéz dicsőséges kondíciót, Esa. 53. 10. [Ézs 53,10], *Si potuerit animam suam satisfactionis precium videbit semen*, soha be nem töltötte volna. Itt is kettőt mondok:

1. Embernek kellett lenni a közbenjárónak. Ezt azért hozám elő, hogy meg ne csalattassatok azoktól az emberektől, akik között lakunk, kik azt tanítják, hogy őket is Isten hasonlóképpen közbenjáróvá, mint szintén a Krisztust, teremthette volna, ha akarta volna. *Falsum est et redde rationes.*

2. Azt mondom, hogy ez a *condicio* pati nehéz, de dicsőséges. Nehéz, mert vérontással volt egybekötve, Heb. 9. 22. [Zsid 9,22]. Dicsőséges, mert a fiú, elvégeztén azt az munkát, melyet magára felvállalt vala, méltán kívánhatja vala azt, ami est Joh. 17. 5. [Jn 7,15]: *Pater glorificavit me* etc.

A titulusról és a parancsról (1Móz 17,1)

Ms. U. 1463

[9r:]

Textus Concionis surgit ex loco Gen. 17. 1. [1Móz 17,1]: *Én vagyok az mindenható Isten, járv élölöttem, és légy tökéletes.*

Exordium. Szokások ez világi fejedelmeknek, hatalmas monárkáknak [a. m. monarcháknak, uralkodóknak], hogy midőn valami expeditiót küldenek ki, vagy az őalatta valóknak törvényt akarnak kiadni, hogy annál nagyobb autoritást szerezzenek önnönmagoknak, és törvényekhez, poroncsolatokhoz annál nagyobb hűséget mutassanak az alatta valók, legelsőbben is titulussal szoktanak élni. Úri neveket, méltóságokat le szokták írni az poroncsolat előtt. Így cselekedék Artaxerxes, Esther 2. 17. [Esz 2,17–4,1].

Így ma is látjuk szólásban lenni: *Nos Carolus Sextus.*[†] Az Isten Őfelsége is ezt a regulát megtartotta, mert mikoron az Izrael népét az aegyiptumi szolgálat alól kiszabadította volna, törvényt akarván őnekie adni, elsőbben is titulussal éle, Exod. 20. [2Móz 20,2], Deut. 5. [:6.:] [5Móz 5,6]: *Én vagyok a te Urad, Istened, ki kihoztatlak tégedet Egyiptumnak földéből, szolgálatnak házából* etc. Mintha ezt mondaná: Mivel én teveled sok jómot közlöttem, az aegyiptumi szolgálat alól kiszabadítottalak, az pusztában csudálatoson tápláltalak, azért teljes életedben szolgálj énnekem, és az én mostan neked kiadandó poroncsolatomot tartsd meg. Mert [1Móz 17,1]: *Én vagyok az mindenható Isten, járv élölöttem és légy tökéletes.* Ez a lecke.

Duo videnda: Titulus et praeceptus. Rövidségnek okáért mostan szólok az elsőről, tehát[?] a titulusról. [9v:]

19. Febr. 773.
Sz. Pál.

Quod 1. attinet [1Móz 17,1]: *Én [:vagyok:] mindenható Isten.* Az lecke előtt mondatik, hogy az Úr megjelent Ábrahámnak, és akkor mondotta magát mindenhatónak. Az Úr Jézus Krisztus penig Joh. 1. 18. [Jn 1,18] azt mondja, hogy az Istent soha senki nem látta. Szent Pál is, 1. Tim. 1. 17. [1Tim 1,17] et cap. 6. 16. [1Tim 6,16] láthatatlannak mondja lenni az Istent. Azért az úri nevezeten érthetjük az angyalt mint Isten képét viselő követet. Ez penig nem ellenkezik sem a külső politéán bevett szózással,[†] sem a Szentírásnak beszédével, mert úgy látjuk, hogy a királyoknak, császároknak expeditussi [a. m. küldöttei] a király neve alatt írnak, beszélnek mindeneket, mintha a király maga volna. Az rabbinusok regulája is azt tartja: Legatus utitur sermone mittentis. Az követ annak beszédével, nevével él, akinek követje.

Az mint ilyen példákat láthatunk 3. Reg. 5. [1Kir 5], Exod. 6. 6. [2Móz 6,6], cap. 7. 17. [2Móz 7,17], Luc. 7. 6. [Lk 7,6]. Moyses alteris, Exod. 3. 15. [2Móz 3,15]. *Az csipkebokorból az mondatik: Én vagyok a te atyádnak Istene, Ábrahámnak Istene, Jákob Istene.*

Szent István pedig, Act. 7. 30. 35. [ApCsel 7,30; ApCsel 7,35] azt mondja, hogy angyal volt. Így a törvénynek kiadásakor mondatik a törvény előtt [2Móz 20,2]: *Én vagyok a te Urad, Istened, aki kihoztalak tégedet Egyiptumnak földéből.* Szent Pál pedig, Heb. 2. 2. [Zsid 2,2] et Gal. 3. 19. [Gal 3,19], azt mondja, hogy angyal által adatott ki az törvény. Itt is a leckében nem lesz semmi ellenkezés a dologban, ha az Úrnak nevéen értessek az angyal.

[1Móz 35,11] *Ego Deus omnipotens.* Ez világi királyok az ő titulusokban igen bé szokták foglalni az ő hatalmakot és biradalmakat, hogy meddig terjedjen. De az Isten ezzel az egy titulusával mind ez egész világi monárcháknak minden ő titulusiban megírt hatalmakot, biradalmakat fellyülhaladja. [10r:] Mert ugyan is mindenhatónak mondja magát, amely titulus ez világi monarkáknak nem tulajdoníthatatik. Mert mindenhatónak lenni annyit téssen, mint mindeneket önnönmagától megcselekedhetni. Az Isten pedig mindeneket megcselekedhetik, valamelyek az ő dücsőségével és az őtölle megjelentetett igazsággal nem ellenkezik, sőt még többet is cselekedhetik, mint amellyeket cselekeszik, mert Ábrahámnak a kövekből is támaszthat fiakat, Mat. 3. 9. [Mt 3,9].

Nagy titulus, nagy fundámentum volt hát ez arra, hogy Ábrahámot az ő tisztire kötelezze, mert ugyanis azt Ábrahám elhívén, hogy az Isten mindenható, eszében vehető, hogy ez hatalmas Isten teremtette őtet, ő visel rólla gondot, ennek hatalmában vagy on, szabad velle akármit cselekedjék, elhitette, hogy hatalmas őtet minden nyomorúságiban megtartani, ha szintén földéből kibujdosik is, mind úton, mind egyebütt hatalmas őtet megörzeni, táplálni, egyszóval ezekből így gondolkodván, eszében vehette, hogy ő tartozik és köteles az Istennek tiszteletre és az ő poroncsolatinak bétöltésére. Haec de titulo hinc disce.

Hogy az mű Istenünk mindenható Isten, vide in textu. Íme, a leckében maga mondja Isten Ábrahámnak magát mindenhatónak lenni. Az Apostoli Credo is ezt bizonyítja: *Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában.* Krisztus urunk is azt mondja, Mat. 19. 26. [Mt 19,26]: *Az Istennél mindenek lehetségesek.* Az angyal is azt mondja Máriának, Luc. 1. 37. [Lk 1,37]: *Nincsen az Istennél semmi lehetetlen.*

Ratio. [Ef 3,20–21] *Mert mindeneket megcselekedhetik.* Nézd el ez nagy, látható világot, a semmiből teremtette, mégpenig egy szavára mindenek eléállottak, Gen. 1. [1Móz 1], Psal. 33. 6. [Zsolt 33,6]. Ismét semmivé [10v:] teheti, ha akarja. Hatalmas volt az első világbelieket vízözönnel elborítani, Sodomát, Gomorát az több városokkal együtt elsüllyeszteni, Gen. 19. [1Móz 19]. Megmutatá az Isten nagy hatalmát Egyiptumban fáraó előtt is, az vesszőnek kégyóvá, az víznek vérré való változásában, Exod. 8., 9., 10., 12. capitibus [2Móz 8–12]. Megmutatá nagy hatalmát az ő vezérlésekben, a Veres-tengernek kétféle választásában, s azon az Izrael fiainak békességgel, száraz lábbal való általmenésében, fáraónak pedig beleveszésében, Exod. 13., 14. capitibus lege [2Móz 13–14], a manna és a kősziklából víznek adásában, Exod. 16. 17. [1Móz 16–17].

Megmutatá hatalmát, mikor az nép az Jordánon általment, Jos. 3. [Józs 3], mikor Illyés Elizeussal az Jordánon általmentenek, 4. Reg. 2. 8. [2Kir 2,8], Jerikó kőfalának leomlásában, Jos. 6. [Józs 6], az napnak és holdnak megállásában, Jos. 10. 13. [Józs 10,13], az három ifjoknak az égő kemencében való megmaradásában, Dan. 3. [Dán 3], Szent Péternek a tömlecből való megszabadításában, Act. 12. [ApCsel 12], egyszóval mindakkor nagy hatalmassága mutatódott meg a Mindenható Istennek, mikor Mózes [által:] és az Úr Jézus Krisztus s az apostolok által nagy csudákat cselekedett, úgymint halottaknak feltámasztásában, külömb-külömb féle nyavallyáknak meggyógyításában.

Meggondolván azért, hogy az mi Istenünk ily hatalmas, ilyen hasznok következnek a tudományból.

1.-ben is. Azt meggondolván indíttassunk az Istennek tiszteletire, mert mint-hogy az Isten mindeneket megcselekedhetik, [11r:] minket, hanem ha féljük és tiszteljük, keményen megbüntet, Jer. 5. 22. [Jer 5,22], Matt. 10. 28. [Mt 10,28].

2. Minden mű nyomorúságinkban járulhatunk nagy bizadalommal az mű hatalmas Istenünk eleiben, mert mindeneket megcselekedhetik, feljebb, hogysen mint kérjük, avagy elménkben fogjuk, Eph. 3. 20. [Ef 3,20].

3.-tio. Hitünk, reménségünk ezzel nevededik, mert ugyanis ha mindenható az Isten, valamelyeket eleitől fogván műnénkünk ígért, megcselekedheti.

4.-to. Engedelmisségünkre is nagy indíttó ok, mert előttünk hordozván szüntelen, hogy az Isten mindenható, annál jobban követhetjük az engedelmisséget.

Meggondolván azért ezeket, és jól megfontolván, hogy az Isten mindenható, hogy ő teremtett minket, őtölle vettünk mindeneket, bizonyára ha valami nyomorúságot bocsát műreánk, ha elveszi áldását, nem illik műnénkünk zúgolódnunk, mert úgy cselekeszik, amint Ófelségének tetszik. Sőt, inkább tisztünk minekünk az:

1.-ben. Hogy mindenekkel az ő dücsőségére éljünk, az őtölle nekünk adatott talemtummal [a. m. talentummal] úgy kereskedjünk, hogy mikoron visszakeri, még adhassunk nagy nyereséggel, Mat. 25. [Mt 25,12–30]. Az ő szöllejében nap-számosok vagyunk, azért úgy dolgozzunk, nehogy megbosszontsuk az Gazdát, az Istent.

2.-szor. Tisztünk és hivatalunk, hogy valamelyek műnénkünk szükségesek ez életben, lelkünk idvességének keresésében, azokat az [11v:] hatalmas Istentől kérjük, mert hatalmában vagyunk, hogy megadhatja, Mat. 6. 33. [Mt 6,33], Act. 17. 28. [ApCsel 17,28].

Végezetre és utolszor, örök életünket is őtölle várhatjuk, Jac. 4. 12. [Jak 4,12], mert hatalmas megtartani az híveket, hatalmas elveszteni az hitetleneket.

*

Concio Sacra⁸⁹ ad eundem textum, Gen. 17. 1. [1Móz 17,1]: *Ego Deus omnipotens ambula coram me et esto perfectus.*

Exordium. Mikoron Isten Őfelsége a vízözön után az emberi nemzetet megszaparította volna, és az egész világ a bálványozásban elmerülvén, Istentől el-elpártolt, elszakadott volna, Isten Őfelsége Ábrahámot az ő bálványozó nemzetsége közül Ur-Chaldeából kihívá, és a Kánaán földében általvivé. Ott midőn ővéle szövetséget akarnak kötni, és őtet az ő tisztire akarná kötelezni, elsőbben is titulussal él, ezt mondván [1Móz 17,1]: *Én vagyok az mindenható Isten.* Úgy kívánja osztán az ő tiszteletit, és szüntelen előtte tökéletesen való járását [1Móz 17,1]: *Járv énelőttem és légy tökéletes.* Ez az lecke.

Az leckének két részei vadnak, tudniillik titulus és poroncsolat. A titulusról rövideden szóllottam. Mostan rövideden lássuk meg a második részit, ahol mondja a maga akaratját, poroncsolatját, in his verbis: *Járv énelőttem és légy tökéletes.*

Isten előtt járnai semmi nem egyéb, hanem embernek úgy élni, s életét úgy rendezni, hogy minden dolgaiban az Istent szüntelen előtte viselni, az ő emlékeztet elméjéből kiesni nem [12r:] <hadni> engedni, hanem teljes tehetsége szerént ügyekezze minden ő poroncsolatit bétölteni és azon után járnai.

Így mondatik Énochról, Gen. 5. 22. [1Móz 5,22], hogy Istennel járt, azaz az Isten poroncsolatitól és akaratjától el nem távozott. Így Noéról is mondatik, hogy Istennel járt, Gen. 6. 9. [1Móz 6,9] etc. Nem távozott el az ő akaratjától, nem járt az istentelen, rágalmazó hitleneknek útján, az hol Dávid, Psal. 1. 1. [Zsolt 1,1] boldognak mondja, az ki nem jár a hitleneknek tanácsán, s aki nem követi ezeknek cselekedeteket. Vide et Prov. 1. 19. 16. [Péld 1; Péld 19,16], cap. 2. 20. [Péld 2,20], Rom. 8. 4. 5. [Róm 8,4–5]. Ezt kívánta Ábrahámotól is az Isten, hogy az ő poroncsolatitól és akaratjától el ne távozzék, hanem tökéletesen ügyekezze bétölteni az Isten akaratját.

De micsoda tökéletességet kíván, holott tökéletesnek lenni nem lehet az gyarlóság alá vettetett embernek, mert vagy feledékenységből, vagy gyarlóságból, vagy néha szánt szándékból megesik az ember? De jegyezd meg, keresztény ember, hogy az Isten lehetetlen dolgot nem kíván mitőllünk, mert *ad impossibilia nemo obligatur*, lehetetlen dologra senki nem köteleztetik, hanem minthogy tudja nekünk gyarló voltunkat, nem akar erőnk felett kényszeríteni poroncsolatinak megtartására, hanem csak azt kívánja, hogy amennyire elégségesek vagyunk, ügyekezzünk bételjesíteni minden erőnkéből, teljes szívünkéből, teljes lelkünkéből. [12v:]

Szent János szava szerint is az mondatik tökéletesnek, aki jóllehet gyarlóságból vétkezik, de ugyan csak azon ügyekezik, hogy minél hamarabb bűneiből kitérjen, poenitentiartásával magát abból kimosogassa, és a jóságos cselekedetekben magát gyakorolja.

Disce. Valaki ezt az mindenható Istent szüntelen elméjében forgatja, emlékeztet elméjéből kiesni nem engedi, az ily ember tökéletesen bétöltheti az Istennek minden kívánságát s akaratját.

⁸⁹ Itt kezdődik a beszéd második része.

Jegyezd meg: Nem azt mondtam a tudományban, hogy az Istennek minden törvényét ember oly tökéletesen bétölthesse, hogy semmiben ne vétkezzék, meg ne essék, és ki ne tántorodjék az igaz útból, vagy gyarlóságból vagy feledékenységből, hanem azt mondtam, hogy az ember az Istennek kegyelmétől segítettén és Szentlelke által vezéreltetván az Isten poroncsolatának betöltésében arra a tökéletességre juthat, hogy örömet és minden tehetsége szerint ügyekezze bétölteni azt, sőt minél tovább mind jobban ügyekezzen, és ha néha gyarlóságból megesik is, azt minél hamarabb poenitentiával ügyekezi eltörölni, és elébbi állapotjában állani.

Szintén Dávid vétkezett vala, mindazonáltal ugyan dicsértetik, hogy az Istennek minden poroncsolatit bétöltötte, 3. Reg. 11. [13r:] 34. [1Kir 11,3–4] cap. 14. 4. [1Kir 14,4]. Így dicsértetik Aza, 3. Reg. 15. 14. [1Kir 15,14], Jósiás, 4. Reg. 22. 2. [2Kir 22,2], Zakariás és Elisabetha, Luc. 1. 6. [Lk 1,6].

Veritas. Igazsága a tudománynak a leckéből megtetszik, mert az Isten is erősebb argumentumot nem mondhatna Ábrahámnak, mint azt, hogy szüntelen őelőtte járjon, őtet elméjéből ki ne vesse, és úgy mehet tökéletességre.

Mikeás is, cap. 6. 8. [Mik 6,8], az tökéletességre egyik grádust azt mondja, midőn így szól: *Ember, megmondom teneked, mi legyen a jó, és mit kíván egyebet az Úr tetőlled, hanem hogy igazságot cselekedjél, szeressed az irgalmasságot, és hogy a te Isteneddel jársz, azaz az ő törvényétől el ne távozzál.*

Oka: Mert aki az Istent mind szüntelen előtte viseli, és mintegy szívében béírja emlékezetit, az ilyen ember nemigen hajlandó a vétekre, hanem az jószágos cselekedetekben és az isteni tiszteletben elégséget nem keresvén, teljes ügyekezettel abban foglalja önnönmagát, és abban gyönyörködik mind éjjel és nappal, Psal. 1,1 [Zsolt 1,1].

Redargutio. De bizonyára méltán mondhatná Isten Felsége, amit mond vala a zsoltáíró próféta, Szent Dávid által, Psal. 81. 14. [Zsolt 81,14]: *Vajha az én népem hallgatna engemet, és az Izrael az én utaimban járna!* V. 17. [Zsolt 81,17]: *Megelégtíteném őtet gabonának kövéreivel, és az kősziklából mézzel tölteném bé őtet.*

Vajha járnánk méltóképpen, és tökéletesek volnánk az Istennek szent szemei előtt, mint Ábrahám, Dávid, Aza, Jósiás, [13v:] Zakariás és mások! Volna bizonyára mivel biztatnók minnenmagonkot az ítéletnek rettenetes félelmében, meggondolván az Istennek mindenhatóságát, mind az ígéretek-, mind az fenyegetésektől viseltetvén, az Ófelsége poroncsolatit teljes ügyekezettel ügyekezünk bétéljesíteni, mint Dávid, Psal. 26. 1. [Zsolt 26,1].

De oh, embereknek nagy háládatlanságok, akik nemhogy tökéletesen járnánk az Istennek szentséges szemei előtt, és meggondolnók az Istennek mindenhatóságát, hanem szentséges nevét szemtől szemben a mi szitkos, átkos voltunkkal megkáromoljuk, és Ófelségét szent igéjéhez való hidegségünkkel haragra és boszszuállásra minden napon felindítjuk. Nem vesszük eszünkben az Istennek mindenhatóságát, akinek irgalmassága és kegyelmessége ha fellyül nem haladná az mi bűneinket, hatalmas volna azoknak sokaságáért, mint Kórét, Dáthánt és Abirámot elevenen a földdel elnyeletné, Num. 14. [4Móz 16,23–32(!)].

Intetünk azért, keresztény hallgató, akiknek megjelent az Istennek üdvözítő kegyelme, a Szent Pál szavai szerint, Tit. 2. [Tit 2,12–13], ha tökéletesek akarunk

lenni, járjunk ez életben isteni intelemre nézve <tökéletesen> |:kegyesen:|, felebarátunkra nézve igazan, magunkra nézve mértékletesen, várván amaz boldog reménységet etc.

Halljuk az Istennek mindenhatói titulussát, in tituli, halljuk az Őfelsége poroncsolatját, az amelyet poroncsol Ábrahámnak [1Móz 17,1]: *Járj énelöttem* etc. Ügyekezünk azért mű is eltávoztatni a bűnt, és a bűnnek még csak árnyékát is, ne tartunk mű egy bűnt is kicsinnek, mert nincsen kicsin [14r:] bűn, nem mi dolgunk azt megítélni, az Isten ítéli azt meg, ha nagy-é vagy kicsin.

Ügyekezzük mégis eltávoztatni a bűnt, nehogy reánk illjék az Istennek amaz nagy panassza, amely vagyon Esa. 1. 2. [Ézs 1,2–3]: *Halljátok meg, egek, és föld végyed füleidben: Fiaiot neveltem, akiket nagy méltóságra is emeltem, ők pedig elszakadtak tőlem. Az ökor ismeri az ő urát, a számár az ő urának jászlát, az Izrael nem ismeri az ő Urát, és az én népem nem vészi eszében magát.*

Féljük, ó, az Urat, és járjunk az Őfelsége utáiban, az mint erre int Szent Dávid, Psal. 34. 10. [Zsolt 34,10]: *Féljétek az Urat, kik ő szenti vagytok, mert semmi fogyatkozások nincsen az őtet félőknek.* Ha mégis tökéletességet akarsz tanulni, Szent Dávid azt kérdi alább, v. 13. [Zsolt 34,13–15]: *Kicsoda az ember, aki az ő életét kívánja, és kíván jó napokat látni? Tartóztasd meg nyelvedet a gonosz rágalmazástól, és a te ajakidot, hogy ne szóljanak csalárdságot, hajolj el az gonosztól, és cselekedjél jót, keressed az békességet, és kövessed azt.*

Az Isten nem kívánt, sem |:nem:| kíván⁹⁰ többet az emberektől soha többet, hanem csak ez kettőt, hogy a gonoszt eltávoztassa, és az jót cselekedje. Szent Dávid azt kérdi: *Ki megyen fel az Úrnak szent hegyére?* Psal. 24. 1. [Zsolt 24,3(!)]. Megfelel magának, s azt mondja [Zsolt 24,4]: *Az ártatlan kezű és tiszta szívű, és aki a mindenható Isten előtt tiszta szívvel, tökéletesen járhat.* Innen az Úr Jézus Krisztus boldognak mondja az ilyeneket, Mat. 5. [Mt 5,8]: *Boldogok, akiknek szívek tiszta, mert ők az Istent meglátják.* Melyre Isten segéljen mindnyájunkot. Amen.

Tho. K. in Kolos 1752 scripsit.

⁹⁰ *kevánt* (tollhiba)

Krisztus és az eklézsia menyegzőjéről (Én 1,2)

Ms. U. 727

[229 (174r:)]

Concio dicenda super origine [osculi]⁹¹ ille sunt [Én 1,2]: *Csókoljon meg engemet az ő szájának csókjaival* etc. Cap. 1. 2.

Locorum. *Jere, édes fiam, ide, és csókolj meg engemet.* Gen. 27. 26. [1Móz 27,26]. Nem vette Jákob el az áldást addig atyjától, míg hozzája való szeretetét csókjával meg nem bizonyította. Három végekre nézve élt eleitől fogva a világ a csókokkal.

Primo. Symbolum reverentiae et subjectionis fuit [a. m. a tisztelet és engedelmesség jelképe volt]. Így midőn Sámuel próféta Saul királyságra felkente, s olajat töltött fejére, meg is csókolta őtet, 1. Sam. 10. 1. [1Sám 10,1], s azzal azt mutatta, hogy az Úrnak felkent királyt becsülni s félni kell mindeneknek. Így akik a napot akarják imádni, kezeket elébb magoknak megcsókolták, s azt a nap felé kinyújtották. Job. 31. 26. 27. [Jób 31,26–27]. Ezt ma francia csóknak híjják a magyarok.

Secundo. Symbolum charitatis [a. m. a szeretet jelképe]. Így csókolgatta Jézussa lábait Mária Magdaléna, Luc. 7., *s meg is bocsáttattak az ő sok bűnei, mert igen szeretett*, v. 47. [Lk 7,47]. Így csókolta József a maga megholt atyját, Gen. v. 1. [1Móz 50,1]. Így csókolgatta Jonatánját Dávid, amaz is Dávidot, 1. Sam. 20. [1Sám 20,41].

Tertio. In symbolum reconciliationis [a. m. a megbékélés jelképeként]. Így csókolá meg Ézsau Jákobot, Gen. 33. 4. [1Móz 33,4]. Így a maga bátyjait József Egyiptumban, Gen. 45. 15. [1Móz 45,15]. Így csókolta meg Absolont Dávid annak jeléül, hogy már megengesztelődött, és nem haragszik⁹² reá azért, hogy testvérét, Amnónt megölte volt ezelőtt két esztendővel, 2. Sam. 14. 33. [2Sám 14,33].

[Quarto] Tanáltam még egy csókot, azt szent csókolásnak hívják, Rom. 16. 16. [Róm 16,16], ezzel köszöntötték egymást [230 (174v:)] az első keresztények. Olyan csókolás ez, melly tiszta szívből s igaz, hív szeretetből származik, s ilyen csókot kíván az ecclesia is a maga jegyessétől, a Krisztustól, midőn [Én 1,2]: *Csókoljon meg engemet* etc.

Exegesis. Két dolgot lássunk itt: a) Desiderium spontae [a. m. belső indíttatásból fakadó kívánság], et b) Rationem desiderii [a kívánság indoka].

⁹¹ A jelzett kiegészítés helyén talán *eorum* látható.

⁹² *haragszig* (tollhiba)

Quod a) acc. [Én 1,2] *Csókoljon meg engem az ő szájának csókjaival.* Ezek a lelki menyasszonynak, a vitézkedő anyaszentegyháznak szavai, melyekben kívánja a Krisztus szája által való megcsókolását, s azt mondja, *Csókoljon meg,* azaz illessen engemet, biztasson és vigasztaljon. *Az ő szájának csókjaival,* azaz az ő lelkének ereje s munkálkodása által, úgy, hogy itt a száj a Szentléleknek munkáját jelentse, mert az Isten is midőn valakinek Szentlelket ígért, azt mondotta, hogy száját ad annak a szóllásra. Jézus is nyelvet küldet a tanítványoknak, hogy szólni tudjanak, és az volt a Szentlélek, Act. 2. [ApCsel 2,3–4]. Ez a Lélek ha nem segítené a mi erőtlenségünket, azt sem tudnók, mit, és azt, hogy kelljen valamit az Istentől kérni, Rom. 8. 16. [Róm 8,16]. A csók pedig az Szentléleknek belső sugárlását jelenti, mert úgy származnak ezek a Szentlélektől, mint a csók az ajakról.

Summa. Fuvalljon énreám az ő Lelkének belső és eleven fuvallási által, szeressen és környékezzon meg engem belől az ő Lelkének ajándékával. Mikor megcsókolta Jákob Ráheld a kútnál, Gen. 29. 11. [1Móz 29,11], még akkor mindjár nagy reménség gerjedett Ráhelben, hogy őtet elveszi valahára Jákob. Ráhel az eklézsia, melyet csókol a Krisztus e számkivetésben, beviszi pedig [231 (175r:)] az egekben annak idejében, mint szíve szerint való menyasszonyát. Így csókolgatta Jézus 12 tanítványit, midőn azokra lehelvén ezt mondotta: *Vegyetek Szentlelket,* Joan. 20. 22. [Jn 20,22]. Másszor pedig az egész házat megrendítette, s szent csókolásának bevételére úgy készerítte [a. m. kényszerített], Act. 4. 31. [ApCsel 4,31]. Irtózatot dolgot próbált Simon mágus, ki is a szent csókot pénzzel akarta megvásárlani, s már alkuban akart erednie, mikor ama rettentő szózatot hallotta [ApCsel 8,20]: *Pecunia tua tecum pereat.* Act. 8. 11. [ApCsel 8,9–24]. Nem aluszik az eklézsia, sed clamat [Én 1,2]: *Csókoljon meg engemet etc.*

Quod b). [Én 1,2] *Mert a te szerelmeid jobbak a bornál.* Itt a szerelmek a Jézus Krisztus kegyelmei, melyek az ő Lelkének belső indításából származnak, melyek hozzánk való szeretetinek bizonyosságai, úgymint felindító, élesztő és jóra segítő, megszentelő, elévivő, a gonosztól tartóztató, s bennük a jót elvégező kegyelmei, melyekben tudniillik a Krisztusnak hozzánk való szerelme.

Ezek *jobbak a bornál.* A bor a szőlőfának megért gyümölcsének leve, mely minekutánna megforr s megtisztul, alkalmas arra, hogy a szívet erőssítse, új spiritusakat szerezzen, tisztítson, megelítsen, vékonyítson. De jobban tisztítának, erősítenek, vigasztalnak a Krisztusnak kegyelmei. *Jobbak a bornál.* A bor nem mindenkor jó. Mindenkor kedves pedig a Krisztusnak kegyelme az hívő[?] embernél. Áronnak Isten maga parancsolta, hogy mikor a gyülekezet Sátorában akar bemeni, bort ne [232 (175v:)] igyék, másként meghal ott, Lev. 10. 9. [3Móz 10,9]. A Krisztus kegyelme pedig olly szükséges, hogy az nélkül be sem lehet menni amaz nem kézzel csinált, hanem örökké tartó hajlékban, az egekben. *A bor csúfolóvá téssen, és a részegítő ital háborgóvá, s aki borban gyönyörködik, nem leszen az bölcs,* Péld. 20. 1. [Péld 20,1]. S innen volt talám, hogy minekelőtte még királyságra kenetettnek Saul, háromféle ajándékot hoztak elejiben, gödöllyt, kalácsot és bort. De nem egyarányú mértékben. Három gödöllyt, három kalácsot, de csak egy kulacs bort, 1. Sam. 20. 3. [1Sám 10,3(!)], hogy még idején kevés borhoz szokni tanuljon. Bizony, Salamon azt tanácsolta, hogy a részegítő italt, perituro [a. m. az elveszi-

tő/kárhoztató részegítő italt], olyan embernek kell adni, aki másként is elveszne, Prov. 31. 6. [Péld 31,6]. A Jelenések könyvében is a bor a Babylon árnyai közti számláltatik, Jel 18, 13. [Jel 18,13]. Breviter. *Acerbam animam facit vinum multum potum*, Syr. 31. 30. [Sir 31,30]. Nem úgy a Krisztus kegyelmei s szerelmei, jobbak azok a bornál, jobbak más világi gyönyörűségeknél is.

Disce primo. Nagy szüksége van az anyaszentegyháznak, személy szerint is abban minden embernek a Szentléleknek belső indítására s fuvallására. Szűkölködik anélkül a Krisztus mátkája, s azért kívánja [ÉN 1,2]: *Csókoljon meg engemet* etc. *Serkenj fel északi szél, és jöjj el déli szél, fújj az én kertemre*, Cant. 4. 16. [ÉN 4,16]. Ez a szél a Szentlélek, melly az eklézsia kertében lengedez [233 (176r:)] ma, Luc. 24. 49. [Lk 24,49]. Az apostolok idejében ez a szél ugyan harsagott, úgy fútt, Act. 2. 2. [ApCsel 2,2]. Valaminemű szüksége van a melegben ellankadott embernek a híves szellőre, szintén olyan s még nagyobb szüksége van a Szentléleknek belső sugorlására[?]. Mert valamint sebes szél szárazította meg a Veres-tengernek fenekét, Exod. 14. 21. [2Móz 14,21], úgy Szentlélek munkálkodása szárazítja ki a szívekből a rossz humort, a rossz nedvességet. Valamint szél hajtotta az fűrjeket az Izrael táborán, Num. 11. 31. [4Móz 11,31], úgy a Szentléleknek fuvallása gazdagít minket sok áldásokkal, 1. Cor. 12. [1Kor 12,4–11]. Forgószélből szállott az Isten Szent Jóbnak, cap. 40. 1. [Jób, 40,1–14], nekünk szíveinkben Szentlelke által beszél, s mozdít annak fuvallati által. A prédikátor azt mondotta: *Aki a szelet nézi, nem vet az*, cap. 11. 4. [Préd 11,4]. Ma pedig rosszul vet az eklézsia, ha nem vigyáz a szélre, és gyakran nem kiáltja [ÉN 4,16]: *Serkenj fel, északi szél* etc. Forgószél emelte mind az egekig Illyést, 4. Reg. 2. [2Kir 2,1–11]. Ha minket is a Szentléleknek belső fuvallása nem emel az ég felé, földhez ragadunk. Megdorgálta Jézus a szelet, Matt. 8. 26. [Mt 8,26], minket pedig ez a szél maga dorgál meg, és ez ismerteti meg velünk bűnünket, Joh. 16. 8. 9. [Jn 16,8–15]. *Serkenj fel, hűt, oh, serkenj fel* etc. A Szentlélek az, amelly megelevenít, a test nem használ semmit, Joh. 6. 63. [Jn 6,63], anélkül restek vagyunk a lelkiekben. Míg Szentlelket vettek a tanítványok is, csak ültek, Act. 2. [ApCsel 2,1–4]. De mihelyen annak részessi lettek, mindenféle mentek, [234 (176v:)] ülőhelyekben hatták, s felejtették az ülést, befutották e világot etc.

Disce secundo. A Krisztusnak minden híve úgy vagyon a Krisztussal egybenkötvé, mint a menyasszony a vőlegénnyel.

Azért emlegeti in textu a Krisztus szerelmeit, s azért óhajtja szent csókolását annak. Megesküött volt az Isten a zsidó eklézsiával, s azt feleségül vette volt magának, arany percecet hajában, s arany láncat vetett nyakában, karmasin sarut adott lábaira, bíbor övvel övedzette, sellyemből készített mellytartót, vállat, szoknyát, s más elességeket annak. Ezek. 16. 8. [Ez 16,8–14]. De az elhitte magát, paráznává lőtt, idegen istenekhez tért, v. 15. 16. 17. [Ez 16,15–17], azért az Isten is ennek válólevelet írt, s megvetette őtet, v. 36. [Ez 16,35–43]. Azután a maga fiának szerzett lakadalmat, Matt. 22. 2. [Mt 22,2]. Vőlegény a Krisztus, Luc. 5. 34. [Lk 5,34]. Az Isten azt parancsolta volt, hogy mikor táborban megyen Izrael, vagy a vezér, vagy más tiszt a tábor előtt így kiáltson: *Kicsoda a férfi, ki feleséget jegyzett magának, és azt haza nem vitte? Menjen haza, nehogy meghaljon a viadalban, s más vegye azt el*. Deut. 20. 4. [5Móz 20,7(!)]. Táborban ment a Krisztus, mégpedig olyan két bajnok

ellen ment egyedül, akik e nagy világot már meghódolták volt, tudniillik az ördög s a halál ellen. Miért nem tért hát vissza? Mert még az eklézsiaát el nem jegyzette volt. Volt ugyan már valami beszéd a két fél között, mert sokszor mondotta volt Jézus: *Elige cui nubas, tu mihi sola places.*[†] [235 (177r:)] De még sem kézfogás, sem mátkaság nem volt. Megütöközött az halállal és az ördöggel, azokat elejtette, s maga is elesett, s e véres viadalmában kezdett az eklézsiaának eljegyzéséhez. Kétféle jegyet adott. Véres keszkenyőt és gyűrűt. A véres keszkenyő piros vére volt, mellyet ontott érettünk, e sudár[?] mi helyett volt nekünk, s ilyen is kellett, mert rútak voltunk, s ezzel törlette el rútságunkat, Apoc. 1. 5. [Jel 1,5]. Feltámadása után pedig mutatott gyűrűt az egekből, s azzal nem ujjainkat, hanem szíveinket gyűrűzte fel, 2. Cor. 1. 22. [2Kor 1,22]. Maga is abból a vérből készítettett köntöst magának, amelyből nekünk a véres keszkenyőt adta, mert öltözött vérrel megfestett ruhában, Apoc. 19. 13. [Jel 19,13]. Örömatya az Isten, Matt. 22. 1. [Mt 22,2(!)]. Rebekának egy forrás mellett adott jegyet Eliézer, az Izsák szolgája, Gen. 24. 22. [1Móz 24,22]. A jó lélek is ma magát a szent keresztség forrásával ajándékozza szentül Jézusának. *Hallatik már a vőlegénynek, s hallatik a menyasszonynak szava*, Jer. 33. 11. [Jer 33,11]. Vígán énekli az eklézsia [Jel 5,9]: *Méltó vagy, hogy elvegyed a könyvet* etc. Mert megölettetél, és megváltottál minket Istennek a te véred által. Ad Gal. 5. 9. [!] [Jel 5,9]. Ez a lakodalmi ének. Csuda látni hívta Szent Jánost egy angyal, s ezt a menyasszonyt mutatta meg néki, Jel. 21. 9. [Jel 21,9]. Ez a menyasszony kiáltja ma a Krisztusnak: *Jöve!* Cap. 22. 17. [Jel 22,17]. El is jó ez a vőlegény az ő belső házába, Joel. 2. 16. [Jóel 2,16]. [236 (177v:)] Mü kimégyünk elejiben, Matt. 25. 1. [Mt 25,1], mégpedig trombitaszónál, 1. Thes. 4. 17. [1Thessz 4,16–17]. Kétféle muzsika lesz, mert az egek is csikorognak, és az angyalok fejedelme is trombitál az Isten trombitájával. Násznépe lesz az angyali sereg, Matt. 4. 31. [Mt 24,31(!)]. Ezek kapják el a menyasszonyt, ibidem [Mt 24,31]. S hová viszik? A lakadalmas ház mennyország lészen, ma vőfélyek a papok, mert ezek hívogatnak arra a lakadalomra. A lakadalom ott csak egy vacsorából áll, Apoc. 19. 9. [Jel 19,9], de annak a vacsorának soha vége nem lesz. Fáklyák helyett lésznek, míg viszik a menyasszonyt, az égről lehulló csillagok, Matt. 24. 29. [Mt 24,29]. A lakadalomnak napja bizonytalan, Matt. 24. 36. [Mt 24,36]. Elég az, hogy a menyasszony akár a malomban, akár a mezőben találtatnék, elragadtatik akkor, v. 41. [Mt 24,40–41]. Úgy van hát minden jó lélek a Krisztussal egybenkötvé etc.

Applicatio. Itt volt tanításomnak célja. Szűz a Krisztus mátkája, 2. Cor. 11. 2. [2Kor 11,2]. *Si nupserit virgo non peccavit*, 1. Cor. 7. 28. [1Kor 7,28]. Csókolta Jézus e szűzet. Et per haec citit 3. Reg. 19. 20. etc. [1Kor 19,20]. Amen.

Elaborata per Stephanum Székely de A. Rákos, Anno 1786.

Az időről (Jel 10,6)

Ms. U. 1110

[114r:]

Textus Apoc. 10. 6. [Jel 10,6]: *Üdö többé nem leszen.*

Exordium. Ne hagyjad estvefelére szorgos dolgodat, mert el nem végezheted. Nap-haladtkor ne fogj utadnak, mert el nem érkezel céladra. Ne hagyjad vénségedre, életednek estvéjére a te megtérésedet, mert nem tudod, mely órában rántják ki a gyéként állod, és ha bűnben találsz meghalni, pokolban nyílik fel a szemed ama gazdaggal, Luc. 16. [Lk 16]. A külső históriában olvasom, hogy midőn egy feslett életű embert jó baráti arra intettek volna, hogy térjen meg, az ő életét jobbjítsa meg, azt felelte: Még előg üdöm vagyon, barátim, a megtérésre, és olly reménségem vagyon, hogy halálamkor Dáviddal csak három szót mondhassak, Psal. 50. 1. [Zsolt 50,1]: *Miserere mei, Deus!*, bizonygyal üdvezülek. De oh, mely igen megcsalta a reménség, mert egykor egy hídon menvén által, a híd beszakadott alatta, és lovas-tól beléesvén, ím, ez három szót találta mondani hirtelen: *Rapiat omnia daemon*, azaz ördög vigyen mindeneket. Elhiszem, őtet az ördög akkor el is vitte, s lovastól együtt pokolba szöktette. Gondolám, megtért volna azután, ha lehetett volna, de nem volt többé ideje a megtérésre.[†]

Hannibál, Amilkárnak fia is, aki igen hatalmas vitézi fő ember volt, és a rómaiakkal sokat harcolt, úgy jár[t], hogy egykor a rómaiakat annyéra megverte volt, hogy könnyen megvehette volna Rómát, és a Capitoliumban ebédelhetett volna, de nem akará, azt gondolván, [114v:] hogy meglehet még, másszor is leszen ideje reá, s alkalmatossága, de úgy rászedte magát, hogy azután soha meg nem vehette, mely alkalmatosságot [a. m. alkalmatosságot] gyakorta siratta,⁹³ és sirva dúdolta: *Cum potui nolui, cum volo non possum.*[†] Ezekre reáillik az én leckém, mely ez [Jel 10,6]: *Üdö többé nem leszen.*

Occassio. A titoklátó Szent János látott egy erős angyalt felhövel környülvétetve leszállani mennyből, és szívárvány a fején, és az ő orcája olyan vala, mint a nap, és a lábai mint a tüzes oszlopok, és a kezében egy megnyittatott könyvecske vala, és a jobb lábát a tengerre tevő, a balt pedig a földre. És kiálta nagy szóval, mint midőn az oroszlány ordít. És mikor kiáltott volna, szállák a hét mennydörgések

⁹³ *sirattatt* (tollhiba)

az ő szavait. És mikor a |:hét:| mennydörgések az ő szavait szóllatták volna, János meg akará írni, de szózatot halla az égből, mely ezt mondá néki [Jel 10,4]: *Vedd eszedben, amiket a hét mennydörgések szóllottak, de meg ne írd azokat.* És amelly angyal egyik lábával a tengeren, a másikkal a földön áll vala, kezét felemelé az égre, és megesküvék az örökkön-örökre élöre, *qui creavit coelum* etc., hogy *üdő többé nem leszen.*

Ébredjete, és vegyétek füleitekben hát, világ fiai s leányi, minden bűnösök, mely erőssen, mely hatalmasan esküszik az angyal, hogy eljő a nap, melyben azt kiáltják: Te gonosz világ, elég üdőt engedtem volt az üdvességnek keresésére, és ha nem kellett, ha elvesztetted, már többé *üdő nem leszen.*

E kiáltás pedig leszen amaz utolsó rettenetes ítéletnek napján, mellyen megítéli az Isten e világot a Krisztus által, Act. 17. [ApCsel 17]. Ekkor megkérdik, miben töl-tetted, vesztegetted drága üdődöt, s miért vétkeztél. Tudom, [115r:] lelked testedre vét, s így excipiál [a. m. emel kifogást]: Én nem vétkeztem volna, ha a test meg nem csalt volna. De kopasz mentség ez, mert tested lelkedre volt bízattatva, meg kellett volna hát ezzel zaboláznai testedet, ekkor hijában is mented magadat, hijában ígér-magadat a megtérésre, mert: *Üdő többet nem leszen.*

Disce: Mindenek felett legnagyobb kár az üdővesztegetés. Akárminemű dol-gokban valljunk kárt, ha minden javainkat, gazdagságinkat elvesztjük is, csak sem-mi, mert azt valahogy ismét megszerezhetjük, sőt Isten többet adhat érette, mint Szent Jóbnak, de amelly kárt az üdőben vallunk, azt soha meg nem szerezhettük. Az egyszer elveszett lelket az Isten ismét üdvezítheti, de az egyszer elmúlt időt soha az Isten sem hozza vissza. Az elveszett léleknek ugyan tanált az Isten váltságot, de az üdőnek ára nincsen, az üdő megbecsülhetetlen. Egyéb jó és gazdagság csak semmi az üdőhez képest, mert néha vagy a szerencse hozza, vagy atyánkról és atyánkfiairól marad, de az üdőnek csak egy órája is másról nem marad, mert a mű atyáink idejekkel együtt elmúltanak. Egyéb külső jókban egyik gazdagabb a másik-nál, de az üdőből nem gazdagabb a király is a koldusnál, mert néha egyszersmind a király sok országot, sok kővárat, kincset bírhat, de az üdőből senki egyszersmind két napat, két órát nem bírhat.

Az üdő olly közönséges ajándéka az Istennek, hogy mindeneknek elég üdőt adatt. Nem mentheted hát azzal temagadat, hogy üdőd nem volt a megtérésre. [115v:]

E világi jók, kécncsek, gazdagságak egy kevés ideig nállunk megmaradnak, de az üdő meg nem áll, hanem szüntelen foly. Az egeken amely szép, apró csillagokat ál-lani látunk, egy órában tíz, száz, ezer mért földet szaladnak, illy hamar foly az üdő.

Corollarium. Mellyből azt hozom ki, hogy ha az üdő olly hamar elmúlik, és soha többé meg nem tér, ez az üdővel jól éljünk, míg üdönk vagyon, mindenek-vel jól tegyünk, Gal. 6. 4. [Gal 6,4]. Titus Vespasianus pogány császár volt, mégis amelly napon valakivel jól nem tett, azt a napját elveszett napjának tartotta.[†] Ha mű számot vezetnénk magunkról arról, hogy mennyi üdőt, napat vesztettünk el, alig tanálnánk egy napat, melyet el nem vesztettünk. A régi pogány királyok úgy kímélték az üdőt, hogy csak arra külön szolgát tartottak, aki mindenkor azt kiál-totta: *Tempori parce. Király, az üdőt megkíméld, el ne vesztegesd!* Ha ezek, pogá-

nyok lévén, úgy kímélték az üdőt, hát mü, kiknek az üdő lelkünk üdvességére s keresésére rendeltetett, hogy ne kímélnők?

Ha mégsem tudad [a. m. tudod], mely drága, mely becsüs az üdő, menj el az halálra való emberekhez, mikor vonaglik, izzad, sárgul, kékül, mikor szeme is elfordul, kérdjed: Mi lelte? Miért búsul? Mi kell? Kínáld mind e világ kincsével, gazdagsággal, de nem kell. Hát mi kell? Csak egy nap, csak egy óra kellene, azt mondja. Megládd halálad [116r:] óráján, mely keservesen megsiratod azokat az napokat, mellyeket most gonoszságban töltesz, ekkor ezt mondád: Én Istenem, melly sok szép üdőt engedtel volt énnékem, mellyeken lelkem üdvességét és boldogságát, az anyagi társaságot kellett volna keresnem, melly sok virágzó napokat, iffjú üdőket adtal volt énnékem, hogy azokban néked szolgáljak, de én azokat hívságban töltöttem, melly sok órákat engedtel volt a poenitentiára, melly sokszor hívtál a megtérésre, intettel, dorgáltál, de napról napra halagattam, most azok közzül bárcsak egy napom, egy óráim volna! De tudám én, hogy csak a' lesz a felelet: *Üdő többé nem leszen.*

Az üdőnek gyors állapotja hasonló a hirtelenséggel megáradó s viszont legottan elapadó sebes pataknak sietséggel való folyásához, amely ha most árad, majd elapad, amellyből ha ki meríteni akar, sietve merítsen, míg el nem foly. Most árad a mü időnknek patakja is, most elég üdőnk vagyon a jó cselekedetekre és az istenes, szent életre, de hertelen úgy megapad, hogy csak egy nap sem marad benne. Azért ne hagyjuk hijában elfolyni, hanem míg tart, ügyekezzünk szent életet követni, és a mi jövődöbeli üdvességünket keresni. Megáradott patakja volt valaha Chrisostomusnak, mert sok jó ideje, napja, órája, hete, esztendeje volt, de gonoszul élt, mert amint gazdagsággal, úgy bővelkedett vétkekkel is. [116v:] Eljő egy estve az halál, felnyitja szemeit, esekedik, hogy bárcsak virradtig haladjon, de hijában, mert nem lőn több ideje, az halál hirtelen elvitte, már ki tudja, hova helyhezette. Ládd-é, aki eltékozolja szép idejét, végre egy óra sem engedtetik annak.

Ha azért, keresztény, mégsem tudtad megbecsülni az üdőt, jöjj el énvelem. Jákob látott egy lajtorját, Gen. 28. 12. [1Móz 28,12], hágjunk fel azan az égben, a boldogságban lévő lelkektől kérdjük meg, miért kellessék az üdőt megbecsülni. Tudom, így felelnek: Boldogak volnátok tü, halandó emberek, ha tudnátok, micso-da jutalmat, boldogságot nyerhetnétek minden szempillantásban, mellyet minden munkával, véres verejtékkel is megvennétek. De oh, mely nagy boldogtalanságban vadtok, hogy semmivel kevesebbet nem gondoltok, mint az üdővel, és azt szánt szándékkal elmúlatjátok, eltékozoljátok.

Ha mégsem tudad megkímélni az üdőt, majd igazítlak én olly helyre, hol ismét megmondják, mely drága az üdő. Szállj le a pokolban a te gondolatoddal, s kérdd meg a kárhozott lelkektől, mint kell az üdőt becsülni, tudakozódjál ama frissen öltöző s vendégeskedő gazdagról, aki pokolban temettetett, Luc. 18. [Lk 18]. Tudom, azt feleli, hogy mind e világot az ő gyönyörűségével együtt, amelyben valaha torkig úszott, odaadná egy óráért, minden testi sanyargatást [117r:] elszenvedne jó szívvel egy szempillantásig való üdőjért, csak poenitentiát tarthatna, és kegyelmet kérhetne abban boldogtalan fejének. De oh, keserves siralom! Oh, örökkéartó bánat! Megmondatta már az Isten: *Üdő többé nem leszen.*

Nohát, testi gyönyörűségben, bűnnek bűdös fertőjében úszkáló, boldog örök életről semmit nem gondolkadó világ fiai s leányai kik vadtak, rettentsen tüteket s mindnyájunkat ennek példája, most vagyon a kellemetes üdő, az üdvességnek napja, 2. Cor. 6. 2. [2Kor 6,2]. Most térjünk meg, a mi iffjúságunknak, jókorbéli állapotunknak idejét ne szenteljük az ördögnek, hanem az Istennek, ne hagyjuk erőtlenségre a mi megtérésünket, mert az halál hirtelen megtámad, és akkor kapunk ide s tova, ha kaphatunk, mint a vízbe haló, de *üdő többé nem leszen*. Amen.

*Descripta per Johannem Kováts
Anno 1790 die 29na Augusti*

ÜNNEPI BESZÉDEK

Jézus Krisztus Urunk születéséről (Lk 2,1–7)

F34

[1:]

[De nativitate domini Jesu Christi]

Lucae 2. capite [Lk 2,1–7]: *És lőn az napokban, parancsolat adaték ki Augustus császártól, hogy megrovassék mind ez egész világ. E megravás lőn első akkoron, midőn Cyreneus volna szíriabeli tisztartó. És mindnyájan mennek vala, hogy beíratnának, ki-ki mind az ő városába. Felméne kedig József is Galileának Názáret nevű városából Júdeába, Dávidnak városába, mely Betlehemnek neveztetik, miérthogy Dávidnak házából és nemzetségéből volna, hogy beíratná magát Máriával, az ő jegyesével, mely terhes vala. Lőn pedig, mikor ott volnának, eljőve az ő születésének ideje. És szülé az ő fiát, elsőszülöttét. És bepótlálá őtöt, és jószolyban feködté, miérthogy nem vala helyek az szálláson.*

[2:] De nativitate domini Jesu Christi.

Lk 2 [Lk 2,1]: *Exiit edictum a Caesare Augusto.*

Summa szerint a Szent Lukács az elé számlált igékben három dolgot ad műelőnkben rövideden:

1. Az Jézus Krisztus születésének módját és formáját írja meg. Hun születött legyen az Krisztus? Dávid királynak városában, Betlehemben. Mikor? Augustus császárnak birodalma és Heródes királysága alatt. Micsoda időben? Akkor, mikor Augustus császár parancsolatjából az földnek népei megszámláltatnának és levélben íratatnának.

2. Ezt mondja meg az Szent Lukács evangyélisa, kiknek jelentette meg először az Isten az ő fiának, az Jézus Krisztusnak születését. Az pásztoroknak, azoknak, az kik az beíratáskor az ő nyájoknál vigyáznak vala Betlehem körül.

3. És utolszor az jelt mondja meg az evangyélisa, az mely jelt mondá az angyal az pásztoroknak az Jézus Krisztusnak megtalálása felől, mondván [Lk 2,12]: *Íme,*

ez az jel tünektök, megtaláljátok az gyermeket posztóban takarván, az jászolyban helyeztetvén. [3:]

Loci duo.

Először tanoljunk az Jézus Krisztus születéséről.

Másodszor, micsoda haszna legyen az Jézus Krisztus históriájának.

De primo.

Ez históriában 8 rendbeli dolgot kell eszünkben vennünk és megtanolnunk. Először: mikoron született az Jézus Krisztus, tudniillik a Róma városának építése után 761 esztendővel, világ kezdeti után peniglen 3962., Augustus császár birodalmának 42. esztendejében. Az Krisztus születésétől fogva penig írnek 1619.

De miért <miért> emlékezik az evangyélisa az üdőről, Augustus császár beíratásáról és Cyreneus fejedelemről? Három okáért. Először ezért, mert Jákob pátriárka és Dániel megjövendölték vala, hogy addig el nem vétetnék az Júdának pálcája, míglen eljövendő lenne az, aki elbocsátandó vala.

Gen. 19.,
Dan. 9.

Azért emlékezik a Szent Lukács evangyélisa Augustus császárról és Cyreneusról, mert immáron az Jákob és Dániel jövendölések szerint elkezdett vala az birodalom és Júdának pálcája vétetni. [4:] Immár az üdő is jelen vagy, melyben az Krisztusnak születetni kell.

2. Második oka ez, az miért emlékezik az evangyélisa az üdőről, Augustus beíratásáról és Cyreneusról, hogy az zsidók, és azok, akik még az Krisztust várják, hogy születessék, meggyőztessenek ez tanóbizonyság által.

3. Harmadik oka, hogy bizonyosok legyünk az Jézus Krisztus születéséről, mely Jézus Krisztus az ördögnek minden cselekedetét elrontá, amik éppen János apostal mondja [1Ján 3,8]: *Ebben jelent meg az Istennek fia, hogy elrontsa az ördögnek alkotmányt. Valaki Istentől születött, az bűnt nem téssen, mert annak magva őbenne marad, és nem vétközhetik, mert Istentől születött.*

1. Joh. 3.

Mondám az ígéeknek előtte, hogy ez históriában 8 dolgot kell eszünkben vennünk és megtanolnunk. Az első meghallók, hogy Róma építése után 761 esztendővel volt.

Másodszor az kell immár megértenünk, hun született az Krisztus. Betlehemben. Miért? Mert Mikeás próféta jövendölése szerint, ki azt jövendölte vala [Mik 5,1]: *Te is, Betlehem, Júdának földje, nem vagy küsebb Júdának fő városi közül. [5:] Ezért, mert tebelőled jő ki az én hadnagyom, ki az én népemet, Izraelt legelteti, avagy vezérli.* Mely jövendőmondásról emlékezik az evangyélisa Szent Máté.

Michie. 5.
Matt. 2.,
Joa. 7.

Harmadszor, meg kell tanolnunk azt, kitől született az Jézus Krisztus. Az Szűz Máriától. Az miképpen az *Apastali Credó*ban vallást teszünk róla: *És született, úgymond, az Szűz Máriától.* Mely Szűz Máriától való születésének két kiváltképpen való oka nagyon.

Első oka, mert az Isten így ígérte vala meg Ádámnak és Évának, mondván [1Móz 3,15]: *Az asszonyállatnak magva töri meg az kégynak fejét.*

Gen. 3.

Másodszor, szükségképpen ennek így kellett lenni, az Szentlélek által fogtatni, Szűztől kellett születetni. Mert férfiúi mag nélkül senki nem született, szük-

ség volt ennek férfiúi mag nélkül büntelen az emberi nemzetért születetni, hogy munkót, bűnösöket meggyógyítana, és az Istennél, ki reánk megharagudt vala, megbékéltetne.

4. Quarto, eszünkbe kell vennünk, hogy az Jézus Krisztus bölcsője az jászoly volt, mely semmit nem jegyez egyebet, hanem ez világi utálatosságot és szegénységet, melyet az Jézus Krisztus itt ez világon felvett. Ennekokáért, [6:] hogy munkót gazdagokká tegyen az ő mennyei szent Atyjánál, az mint Szent Pál bizonyítja, 2. Cor. 8. [2Kor 8,9].

Ötödször, az angyaloknak megjelenéseket kell eszünkbe vennünk. És ugyanott az ű evangéliomhirdetéseket. Minemű legyen az újonnan született király, s mineműk legyenek az ő műhozzánk való jótéteményei,⁹⁴ ki azt mondja, hogy [Mk 2,17] *nem jöttem hínia az igazakat, de az bűnösöket az penitenciára*, melyért dicsérettel tartozunk az Istennek és hálaadással, miképpen az angyalok példájokból megérhetjük.

Hatodszor, az angyalok biztatását kell eszünkbe vennünk, az holott azt mondák az pásztoroknak [Lk 2,10–11]: *Ne féljete, született tiúnektek Idvözítő*. És ugyanitt vegyük eszünkben, miért születött. Ezért, hogy azokat, az kik az törvének átka alatt valának, megszabadítaná.

Gal. 4.

Négy kiváltképpen való okáért biztatják őket az angyalok. Először az mű Istenünkkel való megbékélésünköt akarják avval megmutatni [Lk 2,14]: *Pax hominibus*. [7:] Másodszor annak az békességnek örökké megmaradását. Harmadszor meg akarják mutatni, hogy az az öröm nemcsak egyre, sem kettőre néznék, hanem mindenekre, kik hit által veszik. Negyedszer megjelentik, hogy ez az embereknek üdvösségekre való öröm és örök életekre.

Hetedik oka. Azt kell eszünkbe vennünk, hogy miért nem jelentette az Isten az Krisztust az fejedelmeknek meg, hanem az pásztoroknak. Két kiváltképpen való okáért. Először azért, hogy immáron nincsen az Isten előtt személyválogatás, sem zsidó, sem görög, az miképpen Szent Pál mondja [Gal 3,28?]: *Az Jézus Krisztusban mindnyájan egyek vagyunk*. Másodszor ennek okáért jelenti az pásztoroknak meg, hogy avval az alázatosságra intsen munkót. Mert amiképpen Péter apostal mondja [Lk 1,52]: *Az kevélyeknek ellene áll az Isten, az alázatosoknak kedig jó kedvéből ajándékot ad. Levette az hatalmasokat az ő székekből, és felmagasztalta az alázatosokat*.

Rom. 2.

Nyolcadszor, az angyaloknak énekléseket kell eszünkbe vennünk, melybe példát adnak műnekünk is, hogy [1Pét 5,5] *mindenkor hálákot adjunk az Istennek erről, hogy munkót is méltóknak talált az szentek sorsában, az világosságban*. [8:] [Kol 1,13–14] *Ki megszabadított munkót az sötéttségnek hatalmából, és általvitt az ő szerelmes fiának országában, ki által vagyon váltságunk és bűnünknek bocsánatja*.

Luc. 1.

1. Pet. 5.

Col. 1.

De secundo.

Másodszor mondám, hogy meggondoljuk hasznát ennek az históriának. Ez históriából sokféle hasznót és tanolságot vehetünk eszünkbe.

Először megtanolhatjuk, hogy az Jézus Krisztus nem az Istennek állatjából született, az mint némelyek álmodozzák, hanem az Istennek erejéből, az miképpen

⁹⁴ jótéteménye (tollhiba)

Luc. 1. az Szent Lukács evangyélisa írja [Lk 1,30–35]: *És monda az angyal: Ne félj, Mária, mert kedvet találtál az Istennél. Íme, fogadsz méhedbe, és fiat szülsz, és az ő nevét nevezed Jézusnak. Ez nagy léssen. És az Felségesnek fiának hívatatit, és az Úr Isten őneki adja Dávidnak, az ő atyjának székit, és királyul bírja Jákobnak házát mindörökké. És az ő országának nem léssen vége. Mondá kedig Mária az angyalnak: Miképpen léssen ez, holott férfiat nem ismerék? [F]eleli az angyal és monda neki: Szentlélek száll tereád, és az Felségesnek ereje árnyékoz meg tégedet. [9:] Annakokáért az is az Szent, mely születik tetőled, Istennek fiának hívatatit.*

Másodszor megtanoljuk azt, hogy engedelmességgel tartozunk az fejedelmeknek, miképpen önnönmaga mondja Krisztus Urunk [Mt 22,21; Mk 12,17; Lk 20,25]: *Adjátok meg az császárnak, az mi az császáré.* Pál apostal is azt mondja [Róm 3], hogy azért kell engednünk, mert Istentől vadnak.

Harmadszor azt pásztoroknak példájokból, melyek megmutatják az Krisztust megkeresőket, s elhívék Istennek fiának lenni. Azt tanoljuk meg, hogy az Krisztus Jézus felől való bizonyosságoknak higgyünk és engedjünk. Mert Szent János mondja, mert [Jn 20,31] *ezek azért íratattanak meg, hogy elhiggyétek, hogy az Jézus Istennek fia, és hogy híven életetek legyen az ő nevében.*

Negyedszer az angyaloknak példájokból azt tanoljuk meg, hogy az tudatlannoknak kell az Isten országát és evangyeliomát hirdetnünk, az miképpen Krisztus Urunk is mondja vala [Lk 4,43]: *És az több városokban is kell énnekem az Istennek országát prédikálanom, mert arra bocsáttattam. [Mk 2,14] Mert nem szűkölködnek azok borbély nélkül, az kik jól vadnak, de az kik rosszul vadnak.*

Finis

Az angyali üdvözllet (Lk 1,30–33)

F34

[10:]

Lucae 1. [Lk 1,30]: *Et ait angelus: Ne timeas. És monda az angyal őneki: Ne félj, Mária, mert kedvet találtál az Istennél. Íme, fogadsz méhedben, és fiat szülsz, és az ő nevét nevezed Jézusnak. Ez nagy leszén, és az Felségesnek fiának hívattatik. És az Úr Isten őneki adja Dávidnak, az ő atyjának székit, és királyul bírja Jákobnak házát mindörökké. És az ő országának nem leszén vége.*

Ez igékben summa szerént legelőször az evangyélita írta meg az vigasztaló igét, mellyel Gábriel angyal Szűz Máriát megvigasztalta vala. Mert hirtelen látván az angyalt, és annak dicsőítő beszédét hallván megrémüle és megháborodott vala rajta.

Másodszor jelenti meg az igéket, az melyeket az Úrnak anyala az Krisztus Jézusnak fogontatásáról és születéséről szólott vala. Ez az angyal menyemű névvel mondotta légyen az Krisztust, hogy nevezzék, ezt is megírja.

Harmadszor írja meg, az mit az angyal jövődöképpen szólott az Krisztusnak következőndő országáról és annak állandó dücsöségéről.

Documenta 2.

1. Mi okáért küldötte légyen az angyalt mennyből Isten az Krisztus fogontatásának és születésének meghirdetésére?
2. Másodszor arról tanoljunk, mivelhogy az Jézus Krisztus Úrrá és Krisztussá rendeltetött az feltámadás után való uralkodásért, és nem ez világi fejedelemségért.

[Lk 1,30] *Ait angelus: Ne timeas, Maria, nacta es enim gratiam apud Deum.* [11:] Csudálotos az emberi elmének az ű állapotja, néha vagyón, hogy még annak is nem hiszen, az mi tökéletes igazság volna, főképpen hogyha olyan személyektől hallja, az kik avagy szegény rendbeliek, avagy nemzetségek szerént nyomorultak.

Látván azokáért az Isten az embereknek ilyen állapotjokat, ezt az mennyei követöt bocsátá alá, hogy ennek az ő beszédében az emberi elme ne kételkednék, hanem bizonyos és tökéletes lenne.

Másodszor hogy ez világnak nyilván megjelentessék, hogy ennek az Jézus Krisztusnak mind fogontatása és mind születése lött volna Istennek rendöléséből és ke-

gyelmességéből. Mely nyilván megtetszik ezen angyalnak beszédéből, mikoron az Mária kérdésére felelne.

Holott így szóla Máriának [Lk 1,35]: *Az Szentlélek száll, úgymond, tereád, és az magasságbeli Istennek ereje árnyékoz meg tégedet.*

Eph. 1., Rom. 3. Pál apostal is így szól róla [Ef 1,7]: *Eleitől fogva elrendelte vala az Úr Isten, hogy ez lenne megbékéltető, az ű vére közbejáró lenne.*

Ezt bizonyíttá régenten is meg az Úr Isten, mikoron az ő szent prófétái által jövendőt ennek az ő születéséről monda. Mint Gene. 22. monda az Isten Ábrahám-nak [1Móz 22,18]: *Az te magodban áldatnak meg ez földnek minden népei.*

Ugyanezen teremptséről írt könynek [a. m. könyvnek] 49. részében így szól, az Isten az Krisztusról azt mondja, hogy [1Móz 49,10]: *Nem vétetik el, úgymond, az királi birodalom Júdatól, míglen eljövend az, aki eljövendő.*

Esai. 9. Ézsaiás próféta is így szól az Jézus Krisztusnak születése felől, s azt mondja, hogy [Ézs 9,5]: *Gyermek születék műnekünk, és fiú adaték műnekünk.*

[12:] Mikeás prófétának 5. részében az Isten szól ennek az Üdvözítőnek születéséről, mond [Mik 5,1]: *Te is, úgymond, Betlehem, ki zsidó országnak földé vagy, semmiképpen küsebb nem vagy az Júdának fő városi között, mert tebelőled mégyen ki az én hadnagyom, ki bírja az én népemet.*

Harmadszor, hogy az zsidóknak uralkodásoknak vége lenne, az miképpen ők az megígért Messiást várták. Innét lőn, hogy az pásztoroknak is, kik éjjel vigyáznak vala az ű nyájak mellett, az angyal dücsőségesen megjelenvén, s monda nekik [Lk 2,11]: *Ma születött tünektek az Megtartó, az Üdvözítő, ki az Úr Jézus Krisztus, az Dávid királynak városában.*

Ezokáért lőn, hogy az angyaloknak serege is az ég alatt dicséretöt mondna vala felszóval Istennek, mondván, Luc. 2. [Lk 2,14]: *Gloria in altissimis Deo, ac in terra pax, in hominibus bona voluntas.*

Negyedszer, hogy az angyalnak jelönvoltával megmutattatnék és megbizonyítatnék, hogy ez az Jézus Krisztus az Atya Isten előtt kedves és szerelmetős volna. Kit megbizonyíta őmaga is az Atya Isten tulajdon szavával, mikoron az Szent Jánostól az Jordán vizében megmosottatott volna, Matt. 3. [Mt 3,16].

Ugyanerről az Krisztusról tőn tanóbizonyságot az Isten, mikor így szóla [Mk 1,11]: *Te vagy, úgymond, amaz én szerelmes Fiam, kiben énnekem kedvem tölt.* Mikoron penig az Tábor hegyén volna is, akkor is szintén hasonló beszéddel szóla erről az Jézus Krisztusról.

Tanoljuk meg azért magasztalni az Istennek irgalmasságát, ki nem ítéli elégnék, hogy az mi Urunk, Jézus Krisztusnak születéséről az próféták által szóllott, hanem ez meghallott okokért arra vitettetött, hogy angyalát is aláküldi ennek meghirdetésére. [13:] És higgyük el mi immáron igaz hüttel ennek az Jézus Krisztusnak mind fogontatását és mind születését Istennek rendölése akaratjából és hatalmából állani és lenni.

Ne várjunk tehát mi immáron ezen kívül más Messiást, mint az hütötlen zsidók, hanem ezzel elégedjünk meg, az kit az Atya megbizonított mennyből élő szavával ő fiának lenni [Mk 9,7]: *Ez az én szerelmes fiam, kiben énnekem kedvem betölt, őtöt hallgassátok.*

Tanoljunk erről is, hogy az Gábiel az ű beszédében mit jelentsen minekünk, mikor ezt mondá Máriának [Lk 1,31–32]: *Íme, fogadsz az te méhedben, és szülsz fiat, és hívod az ő nevét Jézusnak. Ez lészen nagy, és az magasságbeli Istennek fiának hívattatik.*

Mar. 1.[1]

Legelőször az mennyei angyal az Krisztus Jézusnak eredetinek kezdetit jelenti meg, mivelhogy ezt mondá [Lk 1,31]: *Íme, fogadsz az te méhedben.* Az, aki fogontatik, az akar és kezd eredet szerént lenni, azelőtt pedig volta szerént az nem volt.

Hiábavalók azért azok, az kik az Jézus Krisztusnak valóban voltáról, hogy örök üdőknek előtte lőtt volna, ügyeköznek. Higgyünk az mennyei követnek inkább, hogynem mint az emberi vélekedésnek, mert az mennyei követnek beszéde tökéletes és igaz.

Másodszor, az Gábiel angyal beszédéből megérthetjük, hogy az Jézus Krisztus csak egyszer született legyen. Mert ű is azt mondá [Lk 1,31]: *Szülsz, úgymond, fiat.* És az pásztoroknak is így szóla az angyal [Lk 2,11]: *Ma született tünektek az Megtartó Űr Jézus Krisztus.*

[14:] Az Isten [Jn 3,16] is unigenitusnak, egyszer szült fiának vallja ezt lenni. Őmagok ellen szólnak azért azok, kik az fiút az Atya állatjából örök üdőknek előtte születtnak mondják lenni.

Joan. 3.

Ezért, mert vallyons micsoda örök üdők előtt születetne, hanem ha soha nem született volna. Más az, hogyha született, nyilván bizonyos ideje vagyon születésének, és üdő szerént való Istennek lészen ezféle tévölygőknek.

Post
aedificationes
761, a condito
3963, Augusti
regendo 42.

Harmadszor, megtanolhatják az angyal beszédéből, hogy hamisak és tévölygők azok, az kik ezt az Jézust nem annak nevezik, az minek az angyal mondá, mint az kik Fiúistennek nevezik.

Mert ládd-e, nem azt mondá Gábiel angyal róla, hogy Fiúisten, hanem azt mondá, hogy [Lk 1,31]: *Híjad, úgymond, az ő nevét Jézusnak.*

Negyedszer, eszünkben vehetjük az üdőt is, melyben kezdetett Istennek fiának hívattatni. Mert ezt mondá az angyal [Lk 1,32]: *Ez nagy lészen, és ez az Jézus hívattatik Istennek fiának.*

Akkor mondá az angyal, hogy kezdetnék Istennek fiának hívattatni, minde[n] eszében vegye ezokáért, hogy nem volt Istennek oly fia más ez kívül, az ki az ő állatjából született volna örök üdőknek előtte.

Tanoljuk meg azokáért, és értsük meg, hogy legyünk egy hütön az Krisztusról való vallástételben az mennyei követtel együtt, mert ugyanis ki lehet igazabb értelemben és igazbmondó az Istennek angyalánál? És attól az igaz vallástól semmiképpen el ne távozzunk, hanem tökéletesen megmaradjunk. [15:]

Második tanolság.

Mondám, hogy másodszor arról tanoljunk, mivelhogy az Jézus Krisztus Úrrá és Krisztussá rendeltetett az feltámadás után való uralkodásért, és nem ez világi fejedelemségért. Miért mondja tehát az angyal, hogy [Lk 1,32–33]: *Az ű atyjának, az Dávidnak székiben ül, és az Jákob házán örökké uralkodik.* Voltanak némelyek olyan vallásba, hogy az Krisztus az zsidóknak testi fejedelemségre ígértetett volna, és adatott volna Istentől, de hogy az zsidók megölték, nem viselhette az ő tisztit

közöttük.[†] De nem jó értelem ez, mert űmaga azt mondá Pilátusnak, az mint Szent Jánosnál 8. részében [Jn 18,36(!)] meg vagy on írva: *Az én uralkodásom, avagy országglásom nem ez világból való mostan.*

Ím, hallod nyilván, hogy az ő országglása és birodalma nem ez világi birodalom volt, hanem követtközendő, melyet az feltámadás után meglátunk. Lássuk meg azért, mi légyen az angyal beszédének értelme, mivelhogy az Dávid székit mondja, hogy Isten az Krisztusnak adná. űgy vedd eszedben, hogy az a mondás *in typo* [a. m. képletesen], ábrázatban, *in figura* [a. m. szóképben] mondattatott, miképpen halld meg, és én megmondom.

Az Dávid próféta az szent gyüleközetnek példázója vala, ábrázója, az mely szent gyüleközet lelki nép és nem testi. [16:] Az Krisztus is penig lelki hadnagy, lelki király, mert ám úgy hallók, hogy nem az testi fejedelemségnek viselésére adta vala őtöt az Isten.[†]

No, azért érts meg, ebben az lelki, szent gyüleközetnek székiben ül. Mikor lészen az? Az feltámadásnak idején, és az ű uralkodásából akkor megítél mindeneket igaz ítélettel. És uralkodik, kit színről-színre az mi szemeinkkel akkor meglátunk. Ezt az uralkodást beszéli itt az angyal [Jn 1,33]. Az kik neki szolgáltak ez földön életökben, akkor veszik jutalmát a Krisztustól, és megfizet nekik igaz hűséggel. Amen. Amen. Amen. Amen.

A bölcsek látogatása (Mt 2,1–12)

Ms. U. 262

[9:]

Contio Matth. cap. 2do. [Mt 2,1–12]: Mikoron [;pedig:] Jézus született volna Júdának Betlehemében Heródes királynak idejében, íme bölcsek jövének napkelet felől Jeruzsálembe, mondván: Hol vagyon az zsidóknak amaz királya, az ki született, mert látók az ő csillagát napkeleten, és jöttünk, hogy imádjuk őtöt. Mikoron kedig ezeket hallotta volna Heródes király, megháborodék, és egész Jeruzsálem övele. És összevgyűjtvén mind az fő papokat és az népnek írástudóit, szorgalmatosan tudakozék őtőlők, hol születtenék az Krisztus. Azok kedig felelének őneki: Júdeának Betlemében, mert ezképpen vagyon megírva az próféták által. Te is Betlehem, Júdának földé, semmiképpen nem vagy küsebb Júdának hadnagyi között, mert te belőled jó ki az hadnagy, ki az én népemen, Izraelen uralkodik. Akkor Heródes titkon hozzá hívatá az mágusokat, megértekezzék tőlők az csillagnak megjelenésének idejéről. És elküldvén őket Betlehembben, mondá: Menjetek el és szorgalmatosan tudakozzátok meg az gyermek felől. És minek után[na ottan] azt megtalálándjátok, izenjétek meg, hogy én is odamenjek, és imád[jam] őtöt. Ők kedig az királt meghallván elmennek. És íme, az csillag, mellyet napkeletben láttak volna, előttek megyen vala, míglen elémenvén megállának az hely felett, ahol az gyermekecske vala. Látván pedig az csillagot, felette igen megöriülnek, és bemenvén az házba, megtalálák az gyermeket az ő anyjával, Máriával, és térdre esvén imádnák őtöt, és megnyitván kécseket, megajándékozák őtöt arannyal, timjénnel, és mirhával. És Istentől álmokban intetvén, hogy Heródeshez vissza ne térnének, más úton térének meg az ő tartományokban.

Ez mai napot az Anyaszentegyház nevezte az mi Urunk, Jézus Krisztusnak megjelenése napjának, mert ezen az napon háromféle megjelenések lötenek, de nem mind egy esztendőben.

1. Elősször az mágusok, kik napkelet felől, Perzsiából jönek, jelenének meg ezen az napon, s ők üdvöztönnököt imádván aranyat, timjént és drága mir[ha] kenetet adtanak.

2. Krisztus Urunk <ezen> 30 esztendő korában ezen az napon keresztelkedett meg Szent Jánostól az Jordán viziben, mikor az Szentlélek galamb képiben rászállott az égből. [Mt 3,17] *Íme, szó hallaték: Hic est filius meus.*

3. Harmadszor, Krisztus Urunk ezen a napon tett legelőször csudát, mikor Galileának Kána nevű városában az vizet borrá változtatta. De hogy jobban megérthessük ez igéket, három dologról szóljunk rövideden.

Először, az üdőnek állapotjáról, melyben az evangélista megbizonítja, hogy az az Jézus, az kinek az bölcsek ajándékot vittének, [10:] legyen az megígértetett Messiás.

2. Másodsor, az pogánoknak hivataljokról az Krisztus országának ismeretire, az hivatalnak hasznáról és gyümölcseről.
3. Harmadsor, mit jegyezzenek az ajándékok, melyet ez bölcsek Krisztus Urunknak vittének.

De prima

[Mt 2,1] *Cum autem natus esset Jesus in Bethlehem Juda.* Itt az igéknek kezdetiben Szent Máté evangélista teszen emlékezetet Krisztus Urunk születésének helyéről, és ezt mondja: Betlehem. Az Mikeás próféta jövődölése szerint, cap. 5. [Mik 5,1]: *Et tu Bethlehem Ephrata.* Mert itt kellett születettni az Messiásnak. Az mint Szent János is mondja, cap 1. [Jn 1,11]: *Venite[!] in propria.* Hogy pedig említte Heródes királyt, nézett az Jákob pátriárka jövődömondására, mely meg van írva Gen. 49. [1Móz 49,10]: *Non auferetur sceptrum de Juda, donec veniat Siloh.* Mely mondásban azt jelenti az pátriárka, hogy mikoron az Júda nemzetségétől elvétetik az királi pálca, hogy abból az nemzetségből ne választathassanak fejedelmet, hanem idegen nemzetbeli királynak birodalma alá jut az júdabeli királyi méltóság, tehát bizonynyal akk[or] születettni kell az Messiásnak. Ez pedig az Heródes volt, az [Heródes]⁹⁵ Antipatusnak fia, kit Julius császár tett vala Júdeában királl[yá, kin]ek⁹⁶ három fiai voltanak, az egyiknek neve volt Ascaloniata, ki az apró gyermekeket megölette. Az másodiknak volt neve Antipas Heródes, ki Szent Jánosnak [fejét]⁹⁷ vétette. Az harmadiknak Agrippa Heródes, ki Szent Jakabot és Pétert megtemleceztette. És az nagyobbik Ascalonita Heródes, ki az gyermekeket megöleté, élt Krisztus Urunk születésekor, az ki az apró gyermekek között az ő tulajdon fiát is megölette vala, mely az zsidó asszony feleségétől születetett vala. Ennek az Ascalonita Heródesnek istentelenségéről másszor bővebben teszek emlékezetet, most az evangéliumnak magyarázatját veszem elő. [Mt 2,1] *Ecce Magi ab oriente veniunt.* Ez igékbe szorgalmatosásra int az evangélista, mintha azt mondaná, az idegenek és az pogánok, kik idegen országból messzünnen jöttek, az Messiást szorgalmason tudakozzák. Az zsidó nemzetség pedig, kiknek tartományokban született, és az kiknek nyilván meg is ígértetett volt, az ő születését nem tudják. [Mt 2,1] *Ecce magi veniunt.* Ez napkelet felől jött bölcseket Szent Máté nevezi mágusoknak, nem királyoknak, mint az pápa írás ellen. Mondja pedig, hogy Perzsiából jöttek Jeruzsálembe, mely Perzsia napkeletre vagyon, Dániel próféta jövődöléséből. Az mely Dániel próféta Perzsiában Susa nevű városban lakott és

⁹⁵ Lapsérülés.

⁹⁶ Lapsérülés.

⁹⁷ Lapsérülés.

tanított. Tudhatták peniglen ezek az bölcsek az Dániel próféta könyvének 9cedik részéből az Dániel prófétálását, ki 490 esztendőről jövendölt vala, az mely 490 esztendő eltelvén, születettni kellett az Messiásnak, ki az híveket megszabadíttaná az bűntől, haláltól, kárhazottól. Mondnák ezek az bölcsek az Heródes királynak [11:] [Mt 2,2]: *Ubi natus est novus Rex*. Új született királyt kérdeznék, kihez hasonló király nem született, kit sok üdőtől fogva nagy ájtatossággal vártak, kívántak is látni próféták és királyok, de nem láthatták, kiről az Isten azt mondá [Zsolt 2,6]: *Constitui regem meum super Sion montem sanctum meum*. Továbbá azt mondja [Mt 2,2]: *Vidimus stellam eius*. Némely bölcs emberek vetekedtek erről, hogy nem csillag volt, hanem angyal, az mely megjelent az mágusoknak, mert az angyalok természet szerint fényesek és világosok. Miképpen bizonyítja Ps. 103. [Zsolt 104,4]: *Qui Angelos suos spiritus et ministros suos flammam ignis*. Hogy azért az világosság nem csillag, hanem angyal volt. Innen bizonítják meg, hogy mihelt az Isten megszűnt az teremtéstől, nem teremtett azután új csillagot. [Mt 2,3] *Audie[n]s autem his turbatus fuit Herodes Rex*. Mikor Heródes megértette volna az írástudók beszédekből, hogy az zsidók királynak Betlehembe kell születettni, azt írja Szent Máté, hogy titkon hozzája hívatta az bölcseket, és szorgalmatosan megtudakozta tőlök, mi üdőben és mi tájba jelent volna meg nekik az csillag, és megporoncsol[t] a nekiek, hogy elmennének Betlehemben, [Mt 2,8] és *odamenvén szorgalmatosan tu[dakoz]zatok⁹⁸ az gyermek felől. S minekutánna meglelítek, mondjátok meg énnekem, hogy én is odamenvén imádjám őtöt*. Itt Heródes király ábrázolja az istentelen ajakú |embereket|, kik szavukkal, mint Szent Dániel mondja, szólásukban hiszel hívőknek, szűvekben pedig káromkodnak [Péld 21,30]: *Sed non est sapientia, non est consilium, non prudentia adversus Dominum*. Mert minekutánna ezek az bölcsek elmentenek volna Heródestől, és megtalálták volna az gyermeket, nempe [a. m. tudniillik] az Jézus Krisztust az ő anyjával, együtt megajándékozván arannyal, timjénnel és drága mirha kenettel. Viszontag álmában megintetvén az Isten angyalától, nem menének Heródeshez, hanem más úton menének hazájokba. Így csúfolá meg az Isten Heródesnek gonosz szándékát és okoskodását. Miképpen mutatósképpen Krisztus-imádni akar |vala:| menni, holott más szándéka vala szűvében.

De secundo

[Mt 2,11] *Invenerunt puerum Jesum cum Maria*. Ez igékben megjelenti az evangélista az pogánoknak hivataljokot az Krisztus ismeretire és országára, kiről Psal. 2. [Zsolt 2,8] az Isten ígíretet tett vala: *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam*. Esai. 60 [Ézs 60,3]: *Et ambulabunt gentes in lumine tuo*. Az pogánok hivataljok hasznát és gyümölcsét megjelenti Szent Pál, Eph. 2. [Ef 2,11–14]: *Emlékezzetek meg rólla, hogy tū abban az üdőben Krisztus nélkül voltatok. Idegenek, az Izraelnek szertartásából[!] távol az kötésnek ígéretitől, reménség nélkül, az Isten nélkül valók ez világon, mostan pediglen tū, kik némelykor távul voltatok, az Krisztus Jézusban közel valók lettetek, <mondom> mondom az Krisztus nevének általa, mert ő az mű békeességünk, kiket [etc.]*

2.

⁹⁸ Laphiány.

Először azt mondja [Ef 2,12], az *pogánok*, úgymond, az *kiknél az Krisztus nem vala*, mostan azoknál vagyon jelen örökkévaló királyok, ki őket megoltalmazta az ördög[i] bűn, az halál és az halálnak kapui ellen, és hogy ő legyen az főpap, ki az ő népének bűneiért eleget fizetett, és az Atya Isten előtt mindenkoron esedezett.

2. Másodszor azt mondja, hogy az *pogánok*, kik távol voltak az Izrael házából, mostan azok együtt vannak Ábrahámval, Izsákkal és Já[kobbal]⁹⁹ az Istennek országában, Matt. 8. [Mt 8,11].
3. Harmadszor, az kik távol voltak az Istennek testamentumától, most azok részesek az ígíretnek testamentumában.
4. Negyedszer, az *pogánoknak*, kiknek nem volt immár reménségek, vagyon őbenne, kiről Jób, cap. 19. [Jób 19,25], azt mondá: *Scio quod redemptor meus, vivit et in novissimo die surrectus de terra.* 1. Tes. 4. [1Thessz 4,13]: *Nolite lugere sicut gentes, quae spem non habent.*
5. Ötödször, megbizonítja, az mely *pogány* nemzetséggel Istennek ígéreti és jó akaratja nem volt, mostan azok az Istennek ismeretire jutottanak.

Végezetre azt mondja, hogy az mely nép távol vala az Isten gyülekezetétől, azaz az örök Istentől, mostan immár azok részesek az örök életben.

Tertia pars

Az harmadik részében ez ígéknek szól az ajándékoknak magyarázatjáról, melyet az bölcsek vittek volt az Krisztus Urunknak [Mt 2,11]: *Apertis thesauris suis* etc. Ezekben az ígékben megmutatódik az Istennek nagy gondviselése, mert miképpen Urunknak, szegények lévén, számkivetésre akarván menni az Jézussal, hogy őnekik [...] bölcsességek lenne, igen messze földről bölcsek ajándékkal mennek hozzá, kik az ő számkivetésében táplálnák, azonképpen az Isten mostan is és minden üdőben gondját viselte az ő Anyaszentegyházának, és az ő hűveinek mindenkor tápláló segítőket adott. Miképpen Illés próféta idejében az drágaságban eltáplálá az szegény Sarepta [13:] városbeli özvegy asszonyi állat, kinek kevés olaját és maroknyi lisztét megszorítottá, mert az Úr Isten mindenkor az keresztséget nyomorúság mellé vigasztalást ad. Miképpen, hogy József és Mária Egyiptumban akarának menni, megvigasztaltatának az bölcsektől.

Továbbá ezek az mágusok vinnének:

1. Először aranyat, mely arany az ő királyi méltóságát jegyezte, hogy az az gyermek méltó arra, hogy aranykoronával megkoronáztassék, de az háládatlan zsidók töviskoronával koronázták meg, hogy mű jövődőben az töviskoronázás által megkoronáztatnának az ő életének koronájával, kiről azt mondja, Apoc. 2. [Jel 2,11], üdvözítőnk: *Sis constans usque ad mortem, et dabo tibi coronam vitae.*
2. Másodszor vivének timjént, melyet az Isten tiszteletire szoktak vala meggyújtani.
3. Harmadszor mirhát, drága kenetet, mellyel az Krisztusnak halálát jegyezték, és az ő dicsőséges koporsóját.

⁹⁹ Papírsérülés.

Végezetre, miképpen ezek az bölcsek az ő földeknek gyümölcs[eit mint] ajándékot vittének volt, azonképpen illik minekünk is, [hogy]¹⁰⁰ az mű hivatalunk szerint való kezeinknek munkájával az Istennek szegényét tápláljuk, melyet ha az szegényekkel cselekedünk, az Krisztusnak tulajdonítatik. Ennekokáért intettünk mű is az Isten igijének fényes csillagától, mely fénlik működöttünk, hogy siessünk, Cho. 3. [Col 3,5–17], az mágusok példájával, hogy ötet, ez világnak üdvöztőjét megismerhessük mi vezérünknek és pásztorunknak lenni, most és mindörökké. Amen.

¹⁰⁰ Papírsérülés.

Húsvét hétfőre (Róm 8,33–34)

Ms. U. 630

[457:]

In nomine Domini Concio Sacra

Textus: Rom. VIII. 33. et 34. [Róm 8,33–34]: *Ki vádolja az Istennek választottit? Isten, aki megigazít. Kicsoda, aki kárhoztasson? Krisztus Jézus az, ki megholt, sőt aki fel is támadott, az ki az Istennek jobbján vagyon, az ki is esedezik miérettünk.*

Exordium

Az Szent Pál apostal az ő rómabeliekhez küldött levelében nagyobbjára csak azt magyarázza meg, miformán kelljen az embernek az Isten előtt megigazulni, felveszi az zsidóknak értelmeket, és tudományokat, kik egészen csak a törvényből keresik vala az igazságot. Azt mondja az 3tio capite [Róm 3,20], hogy a törvénynek cselekedetiből senki Isten előtt meg nem igazulhat, mert az törvény által a bűnnek ismereti, azaz a törvénynek ismereti által a bűn ugyan nevededik, úgyannyéra, hogy amelly a törvény nélkül megholt vala, ez által elevenítetik meg. *Nitimur in vetitum semper etc.**

Evégre mondja, cap. 7tímo [Zsid 7,7–9], hogy az bűn alkalmatosságot vevén az poroncsolat által, és benne minden kívánságot indított, őtet eltévelyítette, és ezáltal megölte. Mert mivelhogy a törvényben való ígéret csak annak használ vala, az ki annak minden részét egészen betölti vala, és hogy senki be nem töltheti vala, mindeneket átok alá rekeszt vala, senkit is tehát meg nem igazíthat vala. Szükséges dolog volt tehát, hogy más alkalmatossággal ügyekezze az ember az ő igazságát Isten előtt megszerzeni. Szent Pál apostol ebben az ő levelében sok helyeken megmutatja mindeneknek, mind zsidóknak, mind az pogányoknak azt az utat, mellyen az embernek az Isten igazságára kellene mennie, tudniillik hogy az igaz hűt által bíznának csak az Isten drága kegyelmében, melyet az Úr Jézus Krisztus s azután per apostoles [a. m. az apostolok által] prédikáltatott. Ezt az hűtöt Gal. V. [Gal 5,6] *szeretet által munkálkodó hűtnek* nevezi. [458:] Azt mondja az zsidók felől, cap. X. [Róm 10,2]: *Quod aemulationem quidem Dei habent, Sed non secundum scientiam.* Mert holott minden törvénynek vége az Krisztus, haszontalan az törvény az Krisztus ismerete nélkül. Ennekokáért igazít Szent Pál apostal mindeneket

* Ov. Am. 3.4.17.

az Isten gratiájához, melyet megjelentett az Krisztusban, hogy ezt állhatatos hittel vallja, hogy ebben mindvégig ki-ki megmaradjon, eltávoztatván a testnek cselekedetét. [Róm 8,8] *Qui enim in carne sunt Deo placere non possunt.*

Valaki ebben az hűtben állhatatosan megmarad, annak semmi kárhoztatása nincsen, ha test szerént nem él, mert abban nem az halálnak és a bűnnek törvénye, hanem az lelki elemek törvénye, mely a Krisztusban vagyon, az uralkodik. Ut est ad initium capitis 8. [Róm 8]. Ennek derék hasznait írja le ebben az cap. 8., hogy amiképpen az Krisztus feltámasztatott, úgy azok is, az kik hisznek, e szerént feltámasztatnak, hogy azok már Istennek fiai és Istent bátran szólíthatják édes atyjoknak, hogy azok mivelhogy fiai az Istennek, tehát örökös is, az Krisztusnak pedig örökös társai.

Ezeknek az embereknek állapotjokot megfontolván, végezetre, és fiúságokat megtekéntvén, mely kegyelmesen viseli az Isten magát az ilyenekhez, felkiált, s azt mondja [Róm 8,33]: *Quis accusabit adversus electos Dei Deus qui iustificat.* Et quasi dicat: Az ki magát egészen csak Isten kezében bízta, nem keresvén az ő igazságát, sem a törvényből, sem maga jó cselekedetéből, hanem Krisztus által állhatatosan bízik az Istenben, ki lehetne az, ki ezt tudná vádolni, ki volna az, ki kárhoztatná, az kivel az Isten vagyon, az kinek Ő Szent Felsege fogta fel pártját, és ő oltalmazza, nem lehet annak semmi bántódása.

Keresztének, most mű is Isten fiai vagyunk, annakokáért, hogy az Isten fiaihoz illendő alkalmatosságinkot megtudjuk, és tudjunk hűtünkben napról napra épülni, szükség, hogy ezt az apostol beszédét jól megvizsgáljuk, melyben két dolgot teszen le. Az Isten híveinek vigasztalását; 2. Causam consolationis. Lássuk meg azért rend szerént az szent ígéket. [459:]

Mivel semmi dolog az ember üdvessége ellen olyan nincsen, mint a bűn, annakokáért itt az apostol ezt teszi fel, s azon ügyekez, hogy ezt kivehesse az embereknek szívökből. [Róm 8,33] *Quis accusabit* etc. Mikor valaki kárhoztatik, annak vádlóinak kell lenni, holott ha a bűnös embert senki nem vádolja, ment peri és szabadossága vagyon. Azt kérdi azért az apostol [Róm 8,33]: *Quis accusabit.*

Nem úgy kérdi ezt az apostol, mintha nem volnának az híveknek vádlói, az kik őket szüntelen vádolnák, mert vádlója az embernek a Sátán. És hallék, így szól az Szent János, nagy szózatot mondván az égben [Jel 12,10]: *Most lött az üdvesség és az erő, és a mű Istenünk országa és az ő Krisztusának hatalma, mert levettetett az mű atyánkfiainak vádlója, ki vádolja vala őket, az mi Istenünk* [:színe:] *előtt éj-jel és nappal.* Vádol az Mózes Törvénye is, mellyről így szól Krisztus Urunk [Jn 5,45]: *Ne véljétek, hogy én vádoljalak[!] az Atyánál, vagyon az, ki vádoljon, Mózes.* Sőt, vádolja az embert az maga lelkiismerete is. De mind ezek is az Isten híveinek semmit nem árthatnak, mert az Isten és nem más az, aki az Krisztusban ingyen megkegyelmezett.

Nem azért kérdi [:hát:] az apostol, *Quis accusabit* etc., mintha nem volna az híveknek vádlójok, hanem azért teszi így fel az ő beszédét, hogy megmutassa, hasztalan cselekedeteket mind ennyi vádlóknak is. Úgyhogy, ha szinte vádolják is, mindazonáltal mind ennyi vádlásokkal is az Isten hűveit bűnösökké nem tehetik, s semmit sem árthatnak az választattaknak.

Apoc. 12.

Joh. 5. 45.

Az választottakon érti az evangéliumban való hivatalosokat, és abból megigazított embereket, az kik méltókká tették magokat, engedvén az Isten hivataljának. Jól-lehet, ugyan az Isten mindeneket hítt [a. m. hívott] és elválasztott az üdvösségre, és mindenekért akarta, hogy az Krisztus meghaljon, [1 Tim 2,4] *vult enim, ut omnis* etc.

Közönséges nevezetet szólván, minden emberek választottanak, hivatalosoknak mondattathatnak, de itt ért olyanokat, az kik az Isten hivataljának engedtenek. Ezek a választottak megkülömböztetnek az első rendbeli választottaktól és hivatalosoktól, az mely közönségesen mindenekre néz vala, és itt ez helyben jelenti azokat, az kik az ő [hivatalos:] és választott voltokat hittel és az drága, jó cselekedettel megbizonyították. Hi κατ'ἔξοκην electi dicuntur ab apostolo [a. m. őket az apostol kiválóságuknál fogva nevezi választottaknak]. [460:] Vadnak az hivatalosok között némelyek olyan választottak is, az kik az Evangéliumnak hittének, de nem éltek az evangélium szerént az ő hütököt, a drága, jószágos cselekedetekkel meg nem bizonyították, annakokáért csak azok mondatnak kiváltképpen az igaz választottaknak, kiknek az ő hütök az szeretet által munkálkodó volt, és akik levetkezvén az ó embert, új teremtet állatok lettenek az Krisztusban. Amazok pedig, kik ezt nem művelték: Reprobate per reprobis dicuntur. Az ilyen választottak ha az ő hütököt és Istenben való reménségeket megtartják, semmi vádlásoktól nem tarthatnak, ilyenekről szól in textu.

De mi az oka ennek, mitől vagy-e, hogy azok ellen haszontalan minden vádlás, honnét vették ezt a privilégiumokat? Erre megfelel az Szent Pál apostol, s azt mondja [Róm 8,33]: *Deus qui iustificat*, quasi dicat, senki nincsen, aki az Istennek választottit kárhoztassa, mi haszna tehát az ellenek indított sok vádolásoknak, ha az bűnös elbocsáttatik, mikor senki nem vádolja? Tehát annál inkább következik, hogy ha senki nem kárhoztatja, üres leszen a büntől. Hogy peniglen senki olyan nincsen, az ki az választottakat kárhoztatná, onnét próbálja meg, mert Isten, az ki őket megigazítja, ha pedig az Isten igaznak mondja, vallyon ki volna az, ki ez ilyeneket tudná kárhoztatni? Senki nem kárhoztathatja azokat, hanem csak az Isten, sőt ha másvalaki kárhoztatni akarná is, az Isten előtt kellene ennek végben menni. De az Isten igaznak mondja, mert választottak, mivelhogy az Istentől megigazítottak. Hogy pedig megigazítottak, innét tetszik meg, mert elválasztattak. Ki volna tehát az, ki kárhoztatná?

Mikor azt mondja az apostol, hogy az Isten megigazítja az embert, ne úgy vegyük ezt, mintha maga érdemlené az ember az Istentől ezt az igazságot, hanem megigazítja az Isten az embert, azaz úgy bánik velle, mintha igaz lett volna, de noha ezt sem míveli az Isten mindennel, hanem csak azzal, [461:] aki az ő bűneiből kitér, bűneit megvallván semmit maga érdemében nem bízik, hanem csak Isten gratiájához folyamodik. Az ilyen ha szinte bűnös volt is, mégis ez az ő bűnének megvallásával és hűtivel kegyelmet nyert önnönmagának, hogy már az Isten nem úgy viseli magát, mint valami bűnöshöz, hanem olyan igen sok jövait közli velle, mintha minden jó cselekedetet, mit ő egyedül vitt volna végbe. Ez illyent biztatja az apostol in loco citato.

Jegyezd meg itt mindazonáltal, noha Szent Pál így biztat, de mindazonáltal a bűnre utat nem ad, hogy a kegyelem színe alatt csak vétkezzünk, sőt inkább attól

elidegenült. Azt mondja ezen Szent Pál, cap. [Róm 8,33], mivelhogy az Isten kegyelme az bűnök felett áradott, vétkezünk-e? Nem, hanem az mint ad Heb. vagyion [Zsid 4,1]: *Metuamus* etc. Mert csak addig leszen kinek-kinek Isten és a Krisztus előtt az ő hivatalja és választása erős, míg állhatatos leszen a hűtben, különben ő is kivágattatik, Rom XI. [Róm 11,22].

Azt mondja továbbá az Szent Pál, s ilyen kérdéssel vigasztalja a híveket [Róm 8,34]: *Quis est qui condemnet?* Érti ezen a kárhoztatáson az örök kárhozatra való kárhoztatást, és nem a testi halálra, mert különben látjuk, mennyi vádlói és kárhoztatói vadnak az híveknek, az kik őket sanyargatják, üldözik, kergetik, sőt gyakorta az halálig késértikő köt. De az ilyen kárhoztatás igen nagy hasznokra van az híveknek, ezt a pohárt köszönte minden benne hívőkre az Krisztus, ezek után ment be az dücsöségbe, ezáltal az kárhoztatás által szabadulnak meg az hívek amaz nagy kárhoztatástól, az gonoszok pedig az híveket az igazságért kárhoztatván magok kárhoznak el helytelen kárhoztatásokért. Elegen vadnak, az kik az Isten híveit úgy tartják, mint pogányokat, eretnekeket, ezerszer az kárhoztatnak adják, örök-kévaló tűzre ítélik, de ha az Isten megigazít, ki az, aki vádol, mi haszna vádlásnak, kárhoztatásnak? Semmi sem. [462:]

Hogy az ilyen kárhoztatások hasztalanok legyenek, ennek is okát adja az apostol, s azt mondja [Róm 8,34]: *Christus est qui mortuus est, imo qui resurrexit.* Feljebb való vigasztalásának okát adván azt mondja [Róm 8,33]: *Deus qui iustificat.* Itt az Krisztust is az Istennel egyben foglalja, az Krisztust is az hívek oltalmazójának mondja: *Christus est qui mortuus est* etc. Quasi dicat, az mi az Krisztust illeti, az Krisztus az, ki megholt, az, ki az híveket úgy szerette, hogy az ő üdvességéért önnönmagát az halálra adta. *Vallyon, inquit, mintha így okoskodnék Szent Pál:* Vallyon az, aki először úgy szerette az híveket, hogy életit is azokért letette, vallyon elhadhatta-e az őbenne hívőköt, vallyon megengedi-e, hogy csak egy is azok közül elvesszen és elkárhozzék, holott azért holt meg [Jn 3,18], ut dicitur, *qui credit in eum non* etc.

Nemcsak halálról emlékezik az Krisztusnak, hanem feltámadásáról is, s azt mondja [Róm 8,34]: *sőt, aki feltámadott is.* Méltán öszvefoglalja az ő feltámadását az ő halálával, mert ha az Krisztus fel nem támadott volna, az Isten jobbára sem ülhett volna, münket sem oltalmazhatott volna, de mivelhogy feltámadott, már igen nagy hasznunkra vagyion műnekünk. Azt mondja Szent Pál 1. Cor. XV. 17. [1Kor 15,17]: *Ha az Krisztus fel nem támadott, haszontalan az tü hütötök, még a ti bűneitekben vattok.*

Vigasztalásának okául végre azt is eléhossa az apostal, hogy a Krisztus az Istennek jobbán vagyion, hogy annál is inkább terjedjen az mü hütünk és remenségünk, mert nemcsak megholt érettünk, hanem fel is támadott, hogy élvén ezután is, segíthetne münket, ülvén az Isten jobbán, és esedezvén szüntelen műérettünk az ő mennyei szent Atyja előtt, nem úgy, mint az Ó Törvényben való papok ez földön, hanem az égben esedezik műérettünk. Nem áldozik a maga vétkeiért, mint a több papok, mert ő vétek nélkül volt, nem is olyan sokszor, mint a több papok, *unica enim oblatio* etc. Heb. IX. [Zsid 9], esedezik, mind szüntelen, mivel gyarlóságinkból mind szüntelen vétkezünk. Hinc 1. Joh. 2. [1Ján 2,1], *nolite peccare* etc. [463:]

Csudálkozásra méltó dolognak tetszhetnék az Istennek ez az ő cselekedete, melyet az embereknek megtartatásokban végben vitt, hogy nem egyéb módot szabott az embereknek üdvességekben. Nem megcselekedhette volna az Isten, hogy az ő kegyelmességét egy szóval ez világnak kikiáltotta volna egy hatalmas próféta által, és azután ahhoz tartották volna magokat az emberek? Íme, úgymond, megkegyelmezek mindennek, az ki megtér, ihon a gratia, üdvezül. Hanem az Úr Jézus Krisztust küldötte ez világra, hogy őáltala tartatnának meg az emberek, avagy pedig ha elküldötte is, miért nem bocsátotta nagy pompával, világi hatalmas erővel, hanem íme, alacson szűztől születtetván, szegénységben neveltetván, világ szerént, mondom, végtére azt is megengedte, hogy az embereknek bűneiért meghalna. Sőt, azt is megengedte, hogy halála is kénos és gyalázatos lenne, megengedte, hogy csúfoltassék, káromoltassék, amazok között bíró kezében adta, ki az igazat, az ártatlant halálra szentenciázta.

Sőt, még először, nemcsak történet szerént, hanem eladattatott amaz fősvény, hamis, kalmár Júdástól, árát sem szakasztotta, hanem csak akarajokra hatta. [Mt 26,15] *Quid vultis dare?* etc. Harminc ezüst pénzre, igen szép árúra becsüllették, és nem számlálom rend szerént elé, mert ezt, miket szenvedett az Krisztus, az passiónak rendiből meghallottátok. Ollyan módot tartott az Isten az embereknek megtartatásokban, melly ennek az világnak bolondságnak tetszett, ollyan közbenjárót küldött szabadulásunkra, kinek semmi hatalma, méltósága nem volt ezen az világon. Vallyon miért akarta az Isten ezt mívelni? Responsio. Azért akarta az Isten, hogy így legyen a dolog, hogy az Istennek az Ő szövetségét annál nagyobb becsületben tartanók, megtekéntvén ennek az szövetség közbenjárójának az ő nagy méltóságot[!], kinek mind mennyen, földön hatalom adatott, kit az Isten úrrá, Krisztussá tett, kinek *ollyan nevet ajándékozott, melly minden név felett vagyon, hogy az ő nevére mind mennyieieknek, földieknek és etc.* Phil. 2. 9. [Fil 2,9–11]. [464:]

2do. Azért akart Isten illyen közbenjárót rendelni, azért akarta az Krisztust ennyi szenvedések alá bocsátani, és azután feltámasztani, hogy az emberek az Istennek nagy hatalmasságát és őhozzájok való szeretetét minden tétoházás nélkül elhinnék, nagy szeretetét abban, hogy szerelmes fiát, az kiben semmi véték és macula nem volt, ollyan szörnyű kénokra bocsátotta az embereknek üdvességeért. Nagy hatalmát pedig abban, hogy őtit az halálból életre hozta, mennyben az ő jobbára ültette, és mennyen, földön hatalmat ollyant adott nekie, hogy valakik őbenne hisznek, azokat is feltámasztván maga mellé ültesse, és minden vádlások és károztatások ellen megoltalmazhassa.

3tio. Azért akarta Isten, hogy illyen közbenjárónk lenne, hogy az ő példájából hathatóképpen mozdíttatnának az emberek az Isten akarójának engedelmségére, bizonyoson tudván és látván azt, hogy így nagy jutalmok vagyon nekik az Krisztusban, azaz hogy ők is, feltámasztatván, az Krisztussal együtt az mennyekben megdűcsöíttetnének.

4to. hogy az Krisztusban mint könyörülő királyban és mennyei főpapunkban az mű reménységünket, az mű szükséginkben őhozzája minden félelem nélkül folyamodnánk. Ládd-e az Istennek nagy szeretetét, ollyan közbenjárót rendelt münénkünk, ki mű testünk, vérünk, és szerelmes atyánkfia. [Róm 8,34] *Qui est qui*

condemnet? Ha az, aki megholt váltságunkért, ha az mi szószóllónk, prókátorunk, ha ő leszen az ítéletben is a mű bíránk, meglágyítja ez a kegyes bíró az igazság keménységét, sőt az igazság sérelme nélkül is kedves sententiát ad mentségünkre. Senkinek azért vádlása ellenünk nem használ, mert erit [Róm 8,33] *Deus qui iustificat*. Nem árthat senkinek is kárhoztatása. Mert Krisztus Jézus az, aki megholt és az ki fel is támadott. Ki az Istennek jobbán vagyon, és mind szüntelen mint anyafiaiért esedezik. [465:]

Documentum

Csak az az ember igazíttatik meg, és csak annak leszen a vádlások és kárhoztatások ellen is az Isten előtt az ítéletben mentsége, valaki az megholt és feltámasztott Úr Jézus Krisztus által keresi az ő igazságát.

Az igazság keresése a Krisztusban abban áll, hogy igaz és hathatós hittel bízzék az ember az Isten gratiájához, és sem egyéb alkalmatossággal, sem maga jócselekedetivel ne ügyekezze Isten előtt a maga igazságát megszerzeni. Mert sem az Mózes Törvényének nincsen annyi ereje, hogy megigazíthassa őtöt, sem senkinek jócselekedete.

Annak használ vala a törvény, az ki azt mind punctonként betölti vala, nem vala pedig senki, az ki ezt véghez vihesse vala, azért mindeneket átok alá rekeszt vala, a vádlás s kárhoztatás ellen senkit meg nem ment vala. Azokáért is vetette meg az Isten ezt az első poroncsolatot, és olyan poroncsolatról elmélkedett, melyben találnak az emberek magoknak módot az igazságnak keresésére, és hogy minden vádlások és kárhoztatások ellen üressék lennének. Erről teszen Isten emlékezetet Jer. 31. 31. [Jer 31,31]. *Ecce dies veniunt* etc. Ennek közbenjárójául pedig az Úr Krisztust rendelte, kiből ha hinnének akarni undok vétkekben fertőzködtek is, az Isten kegyelme által minden vádlások és kárhoztatások ellen megszabadíttatnak az Istentől. Sőt, mivelhogy az Isten nem ítél senkit is, hanem az Krisztus által ítél meg mindeneket, az Krisztus mint hűséges bíró, akkoron is kegyelmesen bánik művelünk. Azokkal, mondom, csak, az kik hittünk őbenne, minden igazságunkot nem egyébben, hanem az Krisztusban helyeztettük, [1Kor 1,24] *qui sapientia* etc.

Ki kárhoztatja hát az ítéletben is az ilyeneket? *Deus qui est qui condidit; Christus est qui [regit]*. Az, ki gratiát nyert, az, ki ez szerént fizet az ítéletben is. *Ergo vera doctrina*. [466:]

Ez tanulságnak okául adom Szent Péternek amaz beszédét, Act. 4. [ApCsel 4,12]: *Nincsen másban üdvesség*. Ez az üdvösség pedig áll csak Istennek az Krisztus által megjelentett drága kegyelmében, kit az Isten nem szána műérettünk az halálra adni, kit az Isten dücsöségesen felmagasztala, az ki mind szüntelen esedezik műérettünk. Vedd eszedben itt, keresztyén ember, mely nagy bátorságod lehet teneked az ítéletben, holott ugyanaz, az ki teéretted megholt, az ki feltámadván esedezik, az leszen az ítéletben is a te bírád, az ki te tested, véred, és szerelmes atyádfia, kinek bátron színe eleiben mehetsz, s nem esel kétségbe annak rettenetességétől. Hiszem, boldog és drága állapot ez. Nézd meg.

Ha valakit halálra tartanak, kinek olly szerelmes atyjafia volna, hogy az ő szabadulását mint maga életét, úgy kívánná, sőt mellette való törekedésben minden jószágát elköltvén maga életét, személyét le akarná tenni érte, mikor király azt mondaná ennek a fogolynak, hogy az ő kedves atyjafia leszen bíró dolgában, azért

mástól immár nem függ élete vagy halála, hanem csak ettől, kinek szentenciáján a király megnyugszik, vallyon nem nagy vigasztalása, nem nagy reménsége, sőt bátorsága lenne az szegény rabnak, hogy ettől a bírótól kívánatos szentenciája leszen? Ezt cselekedte művelünk az nagy irgalmú Isten. Mindnyájan örök halált érdemlettünk, mindnyájan fejünkre törvényt várunk, de az mindenható Isten azt a mű atyánkfiát rendelte bírónak, az ki szabadságunkért 33 esztendeig fáradott, és életét keserves kénok között letette érettünk.

Ezt azért rendelte bíránknak, hogy őáltala életünket megtartsa és fogságunkot megszabadítsa. itt is ezt [Róm 8,34], ergo *qui condemnet*. Ki volna tehát az, ki kárhoztatna, ha az, aki megholt váltságunkért, ha aki [467:] szószóllónk, oltalmazónk és mellettünk törekedőnk, a leszen bíránk, meglágyítja ez a kegyes bíró az igazság keménységét, sőt igazság sérelme nélkül is kedves szentenciát ad mentségünkre.

Hogy peniglen eszünkben vegyük, mely nagy kedve vagyon, hogy szentenciájával meg ne súlyosíttassunk, abban keresett és mutatott módot, hogy okot bennünk ne találjon az kárhoztatásra, mert nem elégedett azzal meg, hogy elrontotta a bűnt, megzabolázta az ördögöt, kinek ellenőző vádlási miatt félhettünk volna az súlyos szentenciától, hanem íme most is esedezik, et dic etc.

Rom. 6. Vallyon szabad-e hát vétkeznünk, ha ilyen jól vagyon dolgunk, ha az Isten ilyen kegyelmes, ha az Krisztus, az ki megváltott, az ki meg is ítél, ilyen kedves atyánkfia münckünk? Talám már csak bátron élhetünk, gondja lesz a Krisztusnak müránk. Nem szabad vétkeznünk, [Róm 6,2] *qui enim mortui*, et sicut ad Heb. 6. [Zsid 6] Apostolus dicit. Az ki az megismert igazság után vétkezik, nehezen adatik, vagy sohasem adatik annak penitencia, mert mivelhogy Krisztusnak annyi szép intését megvetné, az testamentumnak vérét, mely által megszenteltetett volt, lába alá tapodta, ilyen méltóságos atyjafiát, kinek kezében volt élete, halála, meg nem becsüllötte, olyan irtózatot leszen az Krisztus az ilyeneknek az ítéletben, az minemű kegyelmes és engedelmes leszen azokhoz, az kik neki engedtenek és permanserunt[?].

De hogy leszen az, holott kegyelmesnek mondatik, olyan irtózatot a gonoszoknak? Responsio. Míképpen Egyiptomban az zsidók házánál fényes verőfény világoskodott, Babilonban azon kemence tüze az három iffjakoz harmatos szellő mozgására élesztette, mely a körülálló gonoszokat megemésztette, úgy a Krisztus jövedelekor az gonoszok, látván, hogy az ő bírójok, azaz kinek ő mindenkor ellenségi voltanak, iszonyú félelemmel környékeztetik meg. [468:] Mert ha rettegő mindenkor az gonoszság, és amint Psal. 13. 5. [Zsolt 13,5], ott is reszket, ahol oka nincs a félelemnek, tehát ahol a haragos bírót látják, minemű félelemben esnek, mikor a Tábor hegyen Krisztus dücsőséges színét látták a tanítványok, mikor a koporsót őrzők feltámadásának fényességét tekinték, elájulásnak rémülésekben, mikor Szent Pálnak kegyesen megjelenék, a reszketés miatt lábra sem állhata, mikor az Isten nem bosszúállásra, hanem választott népének taníttására dörgések és villamások között a Sinai hegyen megjelenék, azt kezdék kiáltani a zsidók: Meghalunk féltünkbe, ha az Úr szól nekünk. Tehát minemű rettegésben lesznek a gonosztevők, mikor meglátják az Krisztust, kinek intését megvetették, kinek vérét annyiszor tapodták, mennyiszor vétkeztek, akit annyiszor feszítettek meg, amennyiszor bűnökben estek, ki ellen annyiszor áruló pártosokká lötenek, mennyiszor ördögnek engedtek?

Elszáradnak, mint a fák, holt szénnél feketébb leszen orcájok, állók egyben kocog, apróra rágiák nyelveket, és magokat siratják minden istentelenek, sőt, az mint szent Jób mondja, cap. 14. 13. [Jób 14,13], inkább akarnának pokolban lenni. Vagy mint Urunk mondja, inkább akarnák, hogy mind hegyek, halmok reájok szakadának, hogysen az Krisztus színe előtt háládatlanságok színe előtt pironkodnának. Kicsoda az, ki ezeket vádolja? Igen sokan vadnak. A lelkiismeret, mely mint az éles kés, szeli, vagdalja. Vádolja az Sátán, Isten látja vakmerőségét, Krisztus átkozott bűnösnek mondja. Quis erit qui justificet? Nemo. Mert üdvösségeket az ilyenek, ut in doctrina dixi, avagy sohasem keresték, avagy ha keresték is, mint a zsidók, nem az Krisztus által, vide Rom. X. [Róm 10]. Meg sem állhatnak az ítéletben, el sem rejtezhetnek, el nem búhatnak, [2Kor 5,10] *omnes enim manifestari oportet*, ott lesznek az vádolók is, kik ha méltán vádolnak valakit, fejeken marad az irtózatosszentencia. [469:] Nem talál akkor Ádám fügefalevelet, mellyel mezítelenségét befedezhesse, és ha most valami színnel mentegettük is vétkeinket, levonatnak akkor az álorca. Azért Ezékiel által azt kiáltja az Isten, cap. 16. 37. [Ez 16,37], hogy minden fajtalanzkodót előállat, és meztelen vétkezett, hogy pironkodjanak e világ előtt, kik az Isten előtt nem szégyenlették undokságokat. Mit éreznek magokban, mikor megtekintik, hogy az egész világ előtt s Isten anyagi előtt legtitkosabb vétkei[k] kitudódnak? Mikor fejek felett látják az igaz bírónak haragját, mellettek a vádló Sátánnak agyarkodását, alattok a szája nyitott pokolnak rettenetességét, mindenfelől vádolják, senki sincs, aki megigazítsa, el nem futhatnak, el nem rejtezhetnek, mentséget sem találhatnak?

Azok pedig, [2Tim 4,8] *qui diligunt adventum ejus*, az kik szeretik az ő eljövetelet, és kívánva keresik: Veni Domini Jesu! Hogy eljőjön az Úr Jézus, mondhatatlan vigassággal megújulnak, midőn látják, hogy nem egyéb az ő bírójok, hanem az ő szerelmes atyjokfiok, az ki vérével megváltotta őket, bíznak csak az ő kegyelmében, nem az magok érdemében, minden előmeneteket csak Istentől várják. [2Kor 3,5] *Disce: sufficientia nostra a Deo est*. Ki vádolhatja ezeket? Ha vádolja is valaki, az Isten megigazítja. Vallyon mit műveltek tü akkor, hihetetlen vakmerő zsidók, mikor vádoltattok az ítéletben? Ki lesz, aki megigazítson, mert nem Istenben, nem a Krisztus által kerestétek igazságotokat? Azért azt meg sem találjátok, jaj, tinektek akkor, jaj, mely szertelenül kell elkárhoznotok!

De azok, az kik az Krisztus által Istenben bíztak, látván az Krisztus Jézust, nem sütik le fejeket, mint a szomorodott és gondba esett búslalkodók[!], hanem új emberek módjára fejeket fenn hordozzák, szívököt, orcájokat őhöz emelik, mivel látják, hogy elközelgett az ő szabadulások. A Krisztus is azokat, mint József az ő atyjafiait, ajándékon tartotta, pénzeket visszaadván nagy boldogsággal megkazdagítja, mint atyjafiait, úgy tartja, ki nem tagadja maga, vezérek lévén, magával hordozza, ezt nyerek az hívek az atyafisággal. Közpéldában szokták igen emlegetni az emberek, de itt valóban betelik az[on], akinek Krisztus atyjafia. [470:]

Azt mondom az tanúságban, hogy etc. Ez tanúság kétképen is.

Vétkeznek, és nem Szentírás szerént cselekednek azok, akik azt mondják, hogy a Krisztus maga támasztotta fel magát. Az keresztyényi hűtnek mi lehet ellene, ha e nincs? Ha az igaz volna, héjában való volna az keresztyén embernek az ő feltá-

Mikor kárhoztattatnak, vádoltatnak, Scit ubique Deus qui justificat.

madása felől való hűti és reménsége, haszontalan volna a Krisztus példája arra, hogy mű is feltámadunk. Mert mi formán következhetnék, hogy az Krisztus maga erejével támasztotta fel magát, azért mű is feltámadunk a magunk erejéből? Micsoda példa ez? Ítélje meg akárki, mikor életbe vagyunk, akkor sem mívelhetjük, mit mívelhetnénk hát, mikor meghalunk? Nem maga támasztotta fel azért magát az Krisztus, hanem az Atya Isten, feltámasztván az Krisztust, az ő feltámasztását műnekünk példál adta, hogy mű is feltámadunk, et sic bene sequentur habita. Krisztus feltámadott, mű is feltámadunk, mert az Atya Isten, az ki a Krisztust feltámasztotta, münket is feltámaszt, hic idem dicit Paulus, Rom VIII. v. 11. [Róm 8,11]: *Si* etc.

Azt is mondám a tudományban, hogy *keresi*. Vétkeznek tehát az kik azt mondják, hogy a Krisztus műértünk az ő halálával eleget tett, letévén az ő életét műértünk, tulajdonképpen szólván, minden adósságunkot lefizette, és úgy tett eleget az Isten igazságának. Ha ez így volna, s tulajdonképpen eleget tett volna a Krisztus, haszton keresné az ember a maga üdvességét, holott ő nem keresheti, hanem amint ők mondják, az Szentlélek az ilyen embert mint egy erőszakoson vonja az üdvességre, contra assertissima Scripturae Sacrae lex quae dicit etc.

Azt mondom 2do, ha tulajdonképpen való elégtétel értetnék az Krisztus halála által való megváltáson, úgy, hogy minden mű adósságinkot az Istennek mint kezes tulajdonképpen megfizette volna, nem kellett volna a Krisztusnak feltámadni, hanem mindörökké az halálban kellett volna maradni. Ezt megmutatom, auscultate.

Az Krisztus élete volt az a bér, az a fizetés, melyet letett értünk, mikor szenvedett és megholt, nem kellett volna [471:] harmadnapra visszavenni ismét, mert netalám ismét csak rajtunk maradt volna az [régi:] adósság. Nézz egy példát. Ha egy ember adós volna az másinak egy nagy summa pénzzel, ha egy summába az adós mind megadná a pénzt az ő hiteles emberének, de harmadnap múlva ismét visszavenné, vel plus etiam, nem rajta maradna-e az adósság? Micsoda fizetés volna ez, hanemha gratiából engedné neki vissza az ő embere, és így nem volna itt tulajdon fizetés, mert csak megmutatta neki az adósságot, de az ő embere visszaengedte neki, nem akarja tőle elvenni a summát.

De még így sem lehetett az Krisztusban, mert akik ez értelmet erőssítik, azt mondják, hogy az Istenben olyan bosszúálló igazság vagy, hogy soha semmi bűnt el nem engedhet, hanem minden adósságot vagy magától az embertől, vagy az ő kezesétől megkévén. És így inkább költekezik, hogy a Krisztus fel nem támadott, mert az ő életét, melyet adósságba adott az Istennek, vissza nem vehette, az Isten sem adhatta volna vissza, mert az ő természet szerént való igazsága azt meg nem engedhette, hogy gratia legyen a dologban. Cogite unus quique ex suppositione se haec non sequantur.

Mű azért, keresztények, az mű együgyű tudományunk szerént azt mondjuk, hogy az Isten műértünk az Krisztust halálra adván azt akarta mívelni, hogy mű megismernők, melly igen rút a bűn, és melly igen gyűlöli az Isten, hogy attól rettennénk meg. Akarta megmutatni az ő szeretetét, hogy értünk, csak mű üdvözülhetnénk, szerelmes fiát is az halálra adná, hogy ő is, *qui credit in eum* etc., az ő feltámasztásával példát adott műnekünk, hogy mű is feltámadunk.

No, hát keresztények, támadjatok fel tü is, és ha feltámadtatok, [Kol 3,1] *quae sursum sunt* etc., támadjatok fel pedig úgy, mint a Krisztus, az ki többször meg nem hal, [Róm 6,9] *mors illi ultra* etc. Ne uralkodjék rajtatok is, in vestro mortali corpore peccatum [Ef 4,24] *induite novum hominem*. Ti is többször ne vétkezzetek, hagyjátok el a bűnnek szokását, amiképpen a Krisztusnak semmi tagja koporsójában nem maradt, hanem mindenét egészen felvette, úgy mi is, feltámadván a bűnnek koporsójából, semmi gonosz szándékunkot ott ne hagyjuk, mellyel visszavonattatá[n]k a bűnre. [472:]

Mert semmi haszna nincsen annak a feltámadásnak és jóságos cselekedetnek, mellyet így vétek követ, gyűlölségesebbek inkább az Isten előtt, akik úgy sántikálnak. Nota bene. [Jel 3] *Angelus Ecclesiae Laodicensis*. Mit használta [1Móz 19] a Lót feleségének, hogy kijöve Sodomából, ha visszanézvén sóbálvánnyá változék? Mit használta az Izrael népének, hogy Isten kihozá Egyiptomból, ha a pusztában az Istent megkésérté? Mi haszna lőn Pilatusnak, hogy igaznak proclamálá az Úr Jézus Krisztust, és azt ítéle, hogy eleresztenék, és annakutánna a császár barátságáért kárhoztatá? Mi haszna lett Júdásnak, hogy megbánván cselekedetét, visszavetette a pénzt, ha osztán felakasztotta magát, s elkárhozott? Mit nyere vele Bálám próféta, hogy az Izrael népét megáldotta, ha annakutánna vétkeztén elveszett? Elég az az ördögnek, ha utolsó órája felé vétkezik valaki.

Annakokáért, keresztények, ügyekeztek, hogy senki hűtetlenségbe és azáltal ördög kezébe ne essék, bizonyítsuk meg az mű hűtünkkel és jóságos cselekedetünkkel azt, hogy mű feltámadtunk a Krisztussal, és a menyeeiket keressük. Eből leszen az, hogy mikor Isten utolsó ítéletet teszen, mindenekben mű megmaradunk, semmi vádlások és kárhoztatások műnekünk nem árthatnak, mert Isten leszen az, aki minket megigazít. [Róm 8,34] *Christus Jesus qui mortuus est immo qui* etc. Ő leszen ítéletünkben is segítettök.

A dücsőségnek Istene legyen megigazítottök az Úr Jézus Krisztusban, az ki megholt és feltámadott. Amen.

*Per me Davidem Szentmihályfalvi, in feriis Paschalibus.
Anno Domini 1701.*

Húsvét napjára írt prédikáció (Mt 28,6–7)

OSZK Fol. Hung. 1059

[8:]¹⁰¹

Contio Pascalis Surgit ex Martii cap. IVI. v. 6. 7. [Mt 28,6–7(!)].

[Mt 28,8] *Kimondhatatlan öröme volt az.*

Partes 2.

1. Az angyalnak vigasztaló szavaiból megmutatom, micsoda hasznunk vagyon az Krisztus feltámadásában.
2. Az asszonyoknak példájából megmutatom, mint kell magunkot viselnünk, ha valósággal, és nem csak színrel akarunk részesek lenni az Krisztus feltámadásának hasznában.

Primo.

Sem rövidebb, sem világosb szókkal summában nem foglalhatta az angyal az Krisztus feltámadásának hasznait és gyümölcsét, melyben ez földön részesülünk, mint mikor azt mondotta [Mt 28,5–6]: *Ne féljete, mert feltámadott az |Jézus|, mint megmondotta.*

Mi volt egyéb félelőmnél az ember élete az Krisztus feltámadása előtt, az egész emberi nemzettség méltán azt mondhatta, az mint Káin mondá [1Móz 4,14]: *Omnis qui invenerit occidet me. Nincsen sehul bátorságom, mivel Isten rám haragszik, minden állat ellenségimmé vált, valaki talál, megöl engömöt.*

Első és rettenetesb félelme embernek az haláltól volt, mert az Szent Pál mondása szerént, Heb. 2. 15. [Zsid 2,15], mint az mely szolgát latorságáért fogva tartnak, nem egyéb az tömlöcben való élete, hanem rettegés, úgy mindnyájan, per totam vitam, az halálnak félelmében gyötröttünk.

Mert az Krisztus feltámadása nélkül az emböri gyarlóság holta után feltámadást nem remélhet, holott kiváltképpen ez világi bölcsességből azt tanolta, hogy *a privatione non datur regressus*. Az mi egyszer elromlott, másszor fel nem épül. Azért mikor Szent Pál apostol Athénában sokat szóllott volna az kereszténi tudományról, mind örömet hallgatták. De mihelyt az halottak feltámadásáról emlékezött,

¹⁰¹ A kézirat oldalai számozatlanok, valamint régi, töredékes, a mai formájához nem kapcsolódó számozás szerepel rajtuk. A lapszámok a füzet sorrendjében számolt lapokat jelzik.

quidam quidem irridebant, Act. 17. [ApCsel 17,32], *quidam vero dixerunt. Audiemus te de hoc iterum*. Némöllyek megcsúfolták, neveték ötöt, némöljek pedig fülök mellett elbocsáták, és másszorra halaszták erről való tudakozásokat.

Azonképpen Festus is kedvesön hallá Szent Pált, míg egyéb¹⁰² dolgokról prédikálta, de mihelyt az halottak feltámadását kezdé emlígetni, felkiálta, Act. 26. [ApCsel 26,24]: *Insanis Paule multae te literae ad insaniam convertitur[!]*. Azaz: Megbolondultál Pál, az nagy tudomány esztelenné tett téged. Bolondságnak, esztelenségnek ítéle az halálból való feltámadást, de az Krisztus feltámadása bizonyosokká tett, hogy mi is feltámadunk, mert vagy az a felől <emlékőzet> valami reménség, ha levágattatik is, ismét megújul, és az ő csemetéi meg nem szűnnek, Job 14. 7. [Jób 14,7].

Szent Pál ennél is világosabban írja, nem egy helyen, hogy az Krisztus feltámadása nélkül az mű feltámadásunknak hitele hívság volna [1Kor 15,14]: *Ha, úgy mond, az Krisztus fel nem támadott, hívság az mű prédikálásunk, hívság az mű tanúbizonyosságunk, heában való az tü hűtötök is*. Egyszóval: *Si Christus non resurrexit, azaz ha az Krisztus fel nem támasztatott, elvesztek azok, az kik megholtak*.

Tudjátok-e keresztények, miért akarta, sőt poroncsolta az Isten, hogy az húsvétot monese [;veri:] primum temporis, az tavasznak első kezdetiben szenteljék az zsidók? Az füveknek és az fáknak akkori újulásával reménségöt akart adni, hogy húsvétban lesz az mű testünknek újulása, mikor az mű fejünk, az Krisztus feltámadott.

Azért nolite timere, ne féljétek az haláltól, keresztények, mert minekutánna az Krisztus feltámadott, el nem fogyt[?], hanem halhatatlan életre újít az halállal minket, melyre nézve az Újtestamentumban aluvásnak és nyugalomnak nevezetik az halál, és kíváncsisá válogott, az mi elébb rettenetes volt.

Másik félelme embernek attól volt, hogy az mennyi Paradicsomból ki ne resztesse, és örökkévaló ördögnek rabságában ne hagyattassék.

Mert mikor az első atyánk, hátravetvén az Isten poroncsolatját, helyt ada az ördög szavának, inkább becsüllé az ördög csalárdságát, hogysem az Isten hagyását. Nemü-nemüképpen Istene választá az Sátánt, melyre nézve Szent Pál nevezé az ördögöt *Deum hujus saeculi, világ-istennek*, 2. Cor. IV. IV. [2Kor 4,4]. [9:] Mert noha nem teremte, de vezére az gonoszoknak, kiken uralkodik, és az mint másutt szól, fejedelme és birodalomtartója az gonoszoknak, Eph. VI. 17. [Ef 6,17].

[Ef 6,12] *Principatus est potestas mundi rectores tenebrarum harum. Princeps potestatis artis hujus*. Azaz: Kik vezérlik, az kegyetlen birodalommal terhelik az gonoszokat. Ennek azért, az kegyetlen úrnak súlyos igája szüntelen rettegte az emberi nemzetet, mivel őtölle fogva tartattunk akaratja szerint, Esa. 19. 4. [Ézs 19,4].

Annak felette mihelyt az Isten Paradicsomból kiüzé Ádámot, azt mondja az Szentírás, Gen. 3. 24. [1Móz 3,24], hogy egy Cherubimot állatott Paradicsom eleibe tüzes, forgó pallossal, hogy senki az élet fájához ne nyúlhasson.

Azért senki az örök életben¹⁰³ részes nem lehetett, valamíg az Krisztus fel nem támadott. De az Krisztus feltámadásával, az Isten fiának szabadságában vetettünk, és szolgálai rabságunk változásáról reménség adatott úgy, hogy sokkal dűcsőségösb

¹⁰² egyb (tollhiba)

¹⁰³ éleben (tollhiba)

állapotra jutunk az Krisztus feltámadásával, hogysen az élet fájának gyümölcse-nek megköstölésével.

Mert Szent Pál mondása szerént ha az mű részünk rothadandó, mikor az föld-ben vettetik, de rothadatlan és szenvedhetetlen leszen, mikor feltámad. Ha rút és nemtelen, ha szagos és iszonyú, mikor földben tétetik, dücsőségös fényösséggel tündöklő leszen, mikor új életben öltöztetik. Ha erőtlen és magával sem bír, mikor az sírban eresztetik, erős és hatalmas leszen, mikor az örök életre megújítatik. Ha goromba és oktalan állatok testéhez hasonló, mikor eltemettetik, gyenge és min-dent átaltható leszen, mikor megelevenítettetik. Azért [Mk 16,6] *nolite expavescere*, ne féljetök, keresztények, mert az ördög hatalma eltöreltetett, az élet fájának gyümölcse tüveletek közöletett. Jud. 13. 22. [Zsid 13,20(!)]. Manue [Bír 13] sokat beszéle az angyallal, de mihelyt megértette, hogy angyal volna az, kivel szól, nagy rettegéssel felkiálta, ezt mondva [Bír 13,22]: *Morte moriemur*, halálnak halálával kell vesznünk, mivel az angyalt láttuk.

Azonképpen [Tób 12,15], mikor Tobiásnak megmondotta volna Rafael, hogy ő Istennek anygala, nagy reszketéssel leesék az földre Tobiás félelmében. De minek-utána Krisztus *resurrexit pro[pter] justificationem nostram*, minekutána az Krisztus feltámadott az mű megigazulásunkért, feltámadásával megigazította, Isten kedvében juttata minket Idvezítőnk, és az mint feljebb hallák az keresztények, nemhogy ők rettegették volna az embereket, de sőt biztatták: *Nolite expavescere! Ne féljete!*

Sőt, mikor Szent János az angyalt tisztolni akará, megtiltá az angyal, nem akará felvenni az tisztöletet, ezt mondván neki: *Meglásd, hogy azt ne cselekdjéd, te szol-gatársad vagyok, és az te atyád fiaie, kinél vagyon az Jézusnak bizonyágtétele. Istent imádjad, mert az prófétálásnak lelke az Jézusról való tanúbizonyáság*, Ap. X9. v. 10. [Jel 19,10]. Mert immár mű is az angyalok polgártársai vagyunk, Istennek belső szolgálói lettünk az Krisztus által.

Doctrina de prima parte

Mindezekből megtanolhatjuk, mely méltán neveztetik az mű Idvezítőnk feltámadása pászkának, mely zsidó nyelven annyit teszen, mint *transitus*, általmenetel. Az Isten őmaga nevezi ezt az napot pászkának, melyen általment az angyal Egyiptomon, és megölte minden elsőszülöttit az pogány népeknek, Exo. XII. 11. [2Móz 12,11]. Ugyan-akkor az zsidók az egyiptomi rabságból és szolgálatból általmenének, és hamar az-után az Veres-tengeren Kánaán földére általköltözének. Ha azért az zsidók megsza-badulása napja általmenetelnek neveztetik, méltábban neveztetetik az Űr feltáma-dásának napja általmenetelnek, mert ezen nemcsak az Krisztus ment által halálból életre, hanem minköt is halálból életre, bűnből igazságra, félelomból bátorságra ho-zott [Lk 1,74], *ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi; hony ellenségünk torkából kiszabadulván félelöm nélkül szolgáljunk őneki*.

De secundo

[10:] Lássuk röviden, mi kívántatik tőlünk, hogy az Krisztus feltámadásának örö-mében részünk legyen. Csudálkozásra méltó dolog, hogy az Krisztus feltámadván, először is asszonyoknak jelent meg, és nem az apostoloknak hirdette és mutatta

dücsöségét, sőt, azt akarta, hogy az apostoloknak is asszonyok adnának jó hírt, és az ő feltámadásának örömét azok hirdetnék.

Szent Pál nem egyszer tanítja, hogy az asszonyok ne tanítsanak, hanem uroktól tanoljanak, mindazonáltal az Krisztus feltámadásakor azt poroncsolja az asszonyoknak az angyal [Mk 16,7], *dicite discipulis et Petro*, hogy nemcsak az több tanítványoknak, de Péternek is, kinek ígértetett vala az mennyország kulcsa [a. m. kulcsa], ők hirdessék Urunk feltámadását. Azért ha Paradicsomban az asszony adott helyt elsőbben az ördög szavának, ha az asszony engedett elsőbben az késértetnek, ha ő kénszorította férjét az evésre, ihol immár az angyali tanítást asszonyok érdömlötték először hallani, ők adtak hírt az tanítványoknak.

Keresztének, nem annyiban nézi Isten ajándékának kiosztogatásában az nemet, az külső állapotot, mint az tökéletes akaratot és állhatatos hűségöt.

Ezek az asszonyok, kiket az angyal vigasztal az Krisztus feltámadásával, igaz és állhatatos szolgálói voltak az Krisztusnak, Galileából Jeruzsálemben bekövettek az Jézust azvégre, hogy szolgálának őneki, az mint az evangélista tanít. Mikor halálra vitték az Krisztust, egyebek nem szánakoztak őrajta, de ezek plangebant siratják, és keserves jajszókkal jajgatják vala az ő keserves kénjait és érdömetlen szenvedésit. Minekutánna felemelték Urunkot az keresztfára, *stabant juxta crucem*, az keresztfá mellett állottak, készek, ha miben lehetett volna szolgálni Urunknak.

De vajon elfogy-e hívságok és állhatatosságok ezeknek az szent asszonyoknak, mihelyt elfogy élete Urunknak? Úgy tetszik, hogy még inkább nevededett akkor. Tudták, hogy az igaz szeretet szükségnek idején válik meg, általértötték, hogy |nemcsak jó szerencsében,| minden üdőben szeret az, kiben igaz barátság vagyon. Annakokáért nemcsak akkor szolgáltak Urunknak, mikor az vizet borrá változtatta, mikor az kevés kenyeret megszorította, mikor csudatételnek jó voltát mutatta, hanem akkor legszorgalmasabb gondot viseltek az Krisztusról, mikor egyéb jóakarói, ismerői, baráti elhagyták őtöt, és őtölle távol futottak.

Annakokáért nem kémélettek költségököt az Krisztus holttestétől, hanem *emerunt aromata*, drága keneteket vettek, hogy megkennék az Krisztus holttestét. Tudták, hogy az Krisztus holttestének nem volt szüksége az ő kenésekre, mivel Nikodémus közel száz font alort [a. m. aloét] és mirhát egyben elegyítván tisztossággal megkente vala az Krisztus holttestét. De az kegyes asszonyok szeretete nem elégszik azzal meg, az mit más mívelt, úgy tetszik nekik, hogy akárki mit cselekdjék más ennek az holttestnek becsületire és méltóságára nézve, azért ők is költeni és fáradozni akartak az Krisztusért.

És nézzed, mely szorgalmas az ő szeretetek, egy órát el nem múlatnak, [11:] [Lk 23,56] *revertentes paraverunt aromata et unguenta*, mihelyt az Kálváriáról visszatérének, mindjárt ugyanazon az napon megkészítették az fűszerszámot és drága kenetet, mellyel megkenjék Jézusnak testét.

És az Isten törvénye szerént szombaton veszteg voltak, de mindjárt az szombat után nem vártak, hogy megvirradjon, jó hajnalban megindultanak az Krisztus koporsójához, úgyszintén napkeletkor érkeztek az koporsóhoz, Luc. 24. I. [Lk 24,1].

Oh, melly csudálatos ezöknék az asszonyoknak dolgok, mert kérhették volna tőlök: Hova mentek ilyen hajnalban? Tudjátok-e, hogy nem bátorságos ilyenkor

járni? Mit akartok az koporsónál? Vagyon-e hírötökkel, hogy az Krisztus koporsóját bepecsétlették, az vitézeket rendelték melléje, kik őrzik, hogy senki meg ne nyissa? Fel meritök-e szakasztani a pecsétet, elűzhetitök-e az vitézőket, elfordíthatjátok-e az követ?

Semmi ezféle gondolat meg nem tartóztatja az asszonyokat, mert az kiben az isteni szeretet vagyon, semmi kedvesködésben nem talál nehézségöt, mindent könnyűnek és lehetségsnek alít [a. m. vél].

Az *Énekök éneke* borhoz hasonlítja az szeretetet, mert az miképpen az ki bővön iszik az borban, erejét és bátorságát érzi mindenekre, és félelöm nélkül megpróbál tehetsége felett való dolgokat is, úgy az, kiben tökéletesen lángallik az Istennek szereteti, semmi akadéktól meg nem ijed, semmi fáradtságot nem kémél. Azért *fortis est, ut mors dilectio*, Cant. 8. 6. [Én 8,6], *Erős, mint az halál, az szeretet*, nincs abban félelöm és erőtlenség.

Ha műnekünk az isteni szolgálatban akármilyen kicsiny akadék elviselhetetlen terűnek [a. m. tehernek] látszik, attól vagyon, mert nincs az Istennek buzgó szereteti bennünk, *amanti nihil difficile*. Ím, halljátok, keresztények, kiket vigasztal az Krisztus feltámadásának örömevel, megértétek, mely tökéletes, állhatatos szeretettel szolgáltak és kedveskődtek az Krisztusnak ezek az szent asszonyok, kiket az angyalok vigasztalának, mert ezek mind boldog s mind boldogtalan és keserves állapotjokban az Krisztust követték, mind életiben s mind pedig holta után szolgáltak őneki. Ilyeneket részesít az Krisztus feltámadása örömeiben, ilyeneket szabadít az halálnak és pokolnak félelmétől, ilyenekkel közli gyümölcsét feltámadásának. Azért ilyenek legyünk mi is, keresztények, ha érzeni akarjuk az isteni vigasztalásokat. Jaj, mely kicsin dolgok megtartóztatnak minket az jóktól, szintén olyanok vagyunk, mint amaz jegyös, Cant. V. 2. [Én 5,2], kiről panaszkodik az vőlegény, hogy nagy munkával és éjjeli fáradtsággal ajtajához ment, kolompozott, és kérte, hogy megnyissa őneki szívét, de azzal menté magát, hogy levetkezett, és restelli az felöltözést, vagy ha lelépik az földre, fél, hogy megmocsolja az mezítlábát. Oh, gondolatlan mentség, oh tunya restség, ily kevés munkát kémélünk az mű lelki vőlegényünknek szolgálatjaitól. De megadá az maga gondolatlan jegyös restségének az árát, mert ezután eszében vévén fogyatkozását, felkele, az utcára mene, keresé, kiáltá, de fel nem találá jegyösét, hanem egyebeket találá, kik igen megverék és ruhájától megfoszták. [12:] Így jár az, ki csak egy lépést, egy öltözésben való munkát kémél az Krisztustól, restelli az Krisztus koporsójához menni, azaz az Krisztus haláláról, feltámadásáról elmélni, és üdvességs tanítást hallgatni.

Ne kéméljük hát az Krisztus holttestétől költségünköt, ne kéméljük az Krisztus szolgálatjától fáradtságunkot, míg az úton vagyunk, az ő nyomorult fiaitól, félelmes és bánatos állapotban egyaránt, híven, igazán szolgáljunk az Krisztusnak, és így az szentekkel mi is az Krisztus feltámadásának örömeiben, most az utolsó feltámadásunk után részünk lehessön. Amen.

Pünkösdre (ApCsel 2,1–4)

Ms. U. 502

[52:]

Act. 2. v. 1. 2. 3. 4. [ApCsel 2,1–4]. Pentecostalis. 1780 in Toroczkó.

Exordium. Ki hallotta több szélnek zúgását, ki érzette többnek fúvását egy fertály esztendőben, mint ezen a tavaszon? A szél az Isten postája s kengyelfutója. Sok és jeles dolgokat vitt végben az Isten ezáltal eleitől fogva. Megnyitom a Bibliát, s hát azt írják, mindjárt a 2. versus [1Móz 1,2]: *Spiritus Domini ferebatur super aquas*. Egy nagy mestersége a szélnek, hogy szárazssa a nedvességet, akkor annak vala kellelte, mint azután is olvasom, hogy napkeleti erőss széllel úzte félen a zsidók útjából, és azzal száraztotta ki a tengert az Isten, Ex. 14. 21. [2Móz 14,21]. *Ma széllel tisztítja meg az homályban borult egeket*, Job. 37. 20. [Jób 37,21(!)]. Széllel hajt ismét fejünk felé vízzel terhes fellegeket, amellyekből megöntözi földünköt, 1. Reg. 18. 45. [1Kir 18,45]. Az Isten mihelyen egy szót szól, a jég mind elolvad és elfoly. Ha ő szeleit ráereszti, a jeget folyóvízzé teszi, Psal. 147. 9. [Zsolt 147,8(!)]. *Qui nescit orare, pergat ad mare. Szóll az Isten, s szélvész támad, mely etc.*, Psal. 107. 25. 26. [Zsolt 107,25–26]. Ismét megállítja, s. a. t., v. 29. [Zsolt 107,29]. Széllel fordítja fel az hegyeket, széllel hasogatja széjjel a kősziklákat, 1. Reg. 19. 11. [1Kir 19,11]. Széllel szakasztja nyakokban a vendégeknek az ebédlő palotát, Job 1. [Jób 1,19]. Széllel vagy szélhez hasonló zúgással jelenté Pünköszt napján Jeruzsálem várossának is a Szentlélek érkezését is, in textu.

Micsoda innep volt a zsidóknál ez a Pünköszt? Csak egy napból állott, s nem hétből, mint Húsvét, Lev. 23. 15. 21. [3Móz 23,15–21]. Húsvét heted napjától fogva kellett a zsidóknak hét hetet számlálniok, 49 nap az, megszerzették egygyel, s Pünkösztöt illették az 50. napon, rész szerint annak emlékeztire, hogy Egyiptomból való szabadulások után is ötvenedik napon adott Isten önékik hallatlan pompával a Sinai-hegyen törvényt, rész szerint pedig hogy hálákat adnának Istennek az új gabonáért (mert ilyenkor már vége volt nálok az aratásnak), s az ő csépeléseknek első zsongéját, két kenyeret bémutatnának Isten eleiben, v. 17. [3Móz 23,17].

De hát mi lehet az oka, hogy ezen, s nem más innepen küldetett el a Szentlélek?

I. Országos gyűlésekben publikáltatnak az új törvények, hogy hamarább hírvél légyen az új dolog az egész [53:] országnak, s így olvasta volt fel az Isten képít viselő angyal az Ó Törvényt is a Sinai-hegyen, a zsidók egész táborának hallatára, Exo.

19. [2Móz 19]. Ki akarván Urunk is az Új Törvényt Sion hegyén adni mennyben emeltetése után, olyan innepet várt, amelyre fel kell vala gyűlni Jeruzsálemben az ország népének, hogy mentől nagyobb volt a sokadalom, annál messzebb terjedjen egyszersmind a publikáltatott Új Törvénynek híre. Pünköst esett az ilyen innepnek között legközelebb urunk mennyben emeltetésének idejéhez. Pünköstben kellett hát a Szentléleknek elküldtetni.

II. Illendő vala, hogy ha a Húsvéti Báránynak megölettetése után az 50. napon adattatott az Ó Törvény, a valóságos húsvéti báránynak, a Krisztusnak is megölettetése után az 50. napon publikáltatnék az Új Törvény, a' pedig Pünköst napja.

III. A zsidók az új termésnek első zsongéjából egy-egy kévét még Húsvétban bemutattak volt az Istennek, Lev. 23. 15. [3Móz 23,15]. Azután hét héttel a cséplésből tartoztak bemutatni két kenyereket Pünköst napján, v. 17. [3Móz 23,17]. Sok kévéből lesz egy kenyér! Többel tartoztak hát Pünköstben, mint Húsvétban. Az apostolok is eddig csak kévét mutogattak, s még kévét sem mindenkor, mert azt panasolja, hallom, egy ember, hogy a fiát sem meggyógyítani, sem megtéríteni nem tudták az apostolok. *Elvittem ötöt* s. a. t., Mat. 17. 16. [Mt 17,16]. Pünköstben küldi el Urunk a Szentlélek ajándékát, akarván értékre adni, hogy már többet kíván tőlök, nem elég már a kéve, hanem a cséplésnek zsongéja, egész kenyér kell. Meg is feleltek a várakozásnak. Csépelni kezdett a piac közepin Szent Péter, elég jutott mindenkinek, senkit nem kémélt, egyaránt ütött mindent, Act. 2. 22. 23. [ApCsel 2,22–23], s háromezer kévékből készült kenyeret egy summában bemutatott Istennek, v. 41. [ApCsel 2,41]. Igenis illett hát, hogy a kenyér bemutatásának napján, vagyis Pünköstben jöjjön el a Szentlélek.

Questiones

Értem, miért Pünköstben. De vallyon mi szükség volt arra a harsogó zendülésre? Mert úgy tetszik, az Isten nem szokott nagy lármával járni. Kirázhatta volna gyökerekből a szederfákat, hogy azzal maga jelenlétit Dávidnak legbizonyosabban megjelentse, de nem rázta, hanem csak ezt mondá néki: *Mikor* s. a. t., 2. Sam. 5. 24. [2Sám 5,24]. És mit olvastok [54:] 1. Reg. 19. 11., 12., 13. [1Kir 19,11–13], nem szokott az Isten nagy lármával járni. Mi dolog hát, hogy a plenipotentiarist [a. m. teljes hatalommal felruházott követet] mennyből ilyen nagy csengéssel s nagy zendüléssel küldi?

I. Ad captandam attentionem [a. m. a figyelem felkeltésére]. Nagyot zendítt, hogy figyelmezzен minden. Eszünk, iszunk, nevetünk, tanácskozunk, szunnyodozunk, aluszunk, azomban nagyot csattan, vagy az égre jelt adó dobok, harangok meg-rivallnak, otthagyjuk az asztalt, felugrunk az ágyból, s egymást nyomva futunk, hogy lássuk az égést. Ilyen csattanás, ilyen jeladó zendülés kellett a Jeruzsálemben tolyongó sokadalomnak is, másként arra az újmódi gyúlásra, melyről emlékezik a lecke, nem figyelmeztet volna senki.

II. A nagy udvarokban csendítnek, s úgy hívják a vendéget asztalhoz. A reggeli ebédet megették volt Ádámék még Paradicsomban, délebeden a zsidók ültek asztalnál, míg a Mózes cerimóniai meg nem vénültek, csak a vacsora vala még hátra. *Egy ember készítte nagy vacsorát, és hívta sok vendégeket*, Luk. 14. 16. [Lk 14,16]. Azon az emberen az Istent, azon a vacsorán az evangéliumi tudomány szerint való életet, a sok vendégen a zsidót, pogányt, egyszóval az egész világot értsétek. Nem

is tudtátok tü talám eddig, hogy lakadalomban vagytok s asztal mellett ültök! *Bol-dogok* etc. Ap. 19. 9. [Jel 19,9]. Szinte kétezer esztendeje már, hogy csengettek vacsorára, s még akkor béült mindjárt háromezer vendég. Ne csudáljátok hát az har-sogó zendülést, hogy egy ilyen városban s ennyi csevegés közt minden meghallja a vacsorára jelt adó csendülést, hangosnak, igen hangosnak kellett annak lenni. Jól vagyon! Oka volt hát a zendülésnek.

De mire valók a zendülés után a kettős tüzes nyelvek? Hátba kétfelé kezdenek a tanítványok azokkal beszélni? Egy nyelv is igen sok annak, aki nem tudja zabolán hordani, mi szükség kettőre?

I. Nyelvek képében küldtetetett a Szentléleknek ajándéka, hogy jelentetnék az- I.
zal, mi lesz tisztek az evangéliumi papoknak. Nem az, hogy az oltár mellett dú-
dolják a *Mi Atyánkot* deákul, sillabikálják [a. m. silabizálják] a selyempárnából a
Szentírást, úgy, hogy senki meg ne hallja, hörpögessék a bort éhomra nagy buz-
gósággal, reszketve mutogassák [55:] az ostyát, nem az, hogy áldozzanak, hanem
hogy prédikáljanak, s élő nyelvvel tanítsanak. Egyébaránt, ha az áldozat volna tisz-
tek, Urunk is a legelső keresztyén prédikátoroknak, elhiszem, hogy nyelvek helyett
feltűrődött karokat, serény kezeket, jól megmosott ujjakat küldött volna.

II. Tüzes nyelvek képében küldtetetett azért, hogy azzal jelentetnék az apostalok II.
szájából folyó beszédnek győzhetetlen ereje s hathatósága. Miólta Szentleket vet-
tek a tanítványok, mint a sebes tűz előtt a polyva, szintén úgy nem állhatott meg
előttök a tévelygő tudomány, s égő beszédekkel a kemény érchez hasonló szíveket
is megolvasztották. *Nem olyan-e az én ígém, mint a tűz – azt mondja az Úr –, és
mint a pöröly, mely megrontja a kősziklát?* Jer. 23. 29. [Jer 23,29]. Rajtok tölt, amit
ígért vala jó Mesterek, Luc. 21. 15. [Lk 21,15]. Jött kettős nyelveknek formájában III.
azért, hogy mutatná az isteni dolgok felől való üsméretnek bővségét az új prédiká-
torokban, amelynek kibeszéllésére nem elég egy nyelv, és amely sok nyelveknek is
elég dolgot adna. Továbbá két nemzetséget kell vala az apostoloknak egygő tenni,
Ef. 2. 14. [Ef 2,14], azt pedig nyelvek által. Ne csudáljátok hát, ha mindeniken kettős
nyelvek repdesnek. Két dologra kell vala taníttaniok a világot [Zsolt 36,27]: *Declina
a malo, fac bonum*, 1. Pet. 3. 11. [1Pét 3,11]. Ide is mutathattak a kettős nyelvek, igen,
a léleknek kettős mértékére is, mert őreájok sokkal bővebben öntetett a Szentlélek
ajándéka, mint azután más atyafiakra.

Δ I. Az innepek arra valók, hogy azokon egy akarattal szent gyűlések legye-
nek. Mit éneklünk egy innepi énekben? *Istentől választott népek, gyűljetek egyben
mindnyájan* etc.[†] Mint olvassuk a zsidók felől [ApCsel 15,21]: *Vagynak Mózesnek
szolgái minden városokban* s. a. t. Öszvegyültek hát azok minden szombaton. Mit ír
Szent Lukács Antiókiáról? *A másik szombaton*, úgymond, *majd mind az egész vá-
ros egybegyüle az Isten ígéjének hallgatására*, Act. 13. 44. [ApCsel 13,44]. Óh, mely
kies [a. m. szép] hely a Sion! Szép voltával magához von, fundáltatott a köszálon.
Az Úr népe oda gyűl fel, csak egy szent is nem marad el, mikor arra adatik jel.
Már az hétnek első napján (vasárnap az), gyűjti Szent Pál egyben a keresztyényeket,
osztja az úri vacsorát etc., éjfélkorig prédikáll, [56:] Act. 20. 7. [ApCsel 20,7]. A
tizenkét apostolok Pünköst első napján együtt imádkoznak, s a mennyei vendéget
egy akarattal várják, a rabota [a. m. robot] munka is rész szerént azért tilalmas

innepnapokon, hogy el ne vonjon a szent gyűlésektől bennünköt. Egyszóval, az innepek arra valók s. a. t.

2. Amire valakit az Isten hívja, ad annak elérésére szükséges eszközöket is néki. *Qui vult finem, debet velle media* [a. m. aki a célt akarja, annak akarnia kell az eszközöket is]. Tizenkét együgyű s tanulatlan embereket felfog a Krisztus által, olyan véggel, hogy azok három esztendő múlva megdisputáljanak, ha kívántatik, a legnagyobb filozófussal is, magok mentségére, prókátor nélkül szóljanak akármely parlamentum előtt is, akadozástól, belésüléstől való félelem nélkül prédikáljanak, ha szükség lesz, a császár előtt is. Jó volna, de bajos a papság deákság nélkül, a prókátorság bátorság nélkül, a disputálás minden logika nélkül. A király keziben sem mond a hegedű szép nótát csak azért, hogy király, ha nem tanulta húzni, nem-hogy ilyen alacson halászkóttól, tanulatlan vámosoktól lehessen tudós prédikációt várni. Félő, hogy a tűzön ne kezdjék, s a vízen ne végezzék. Ne féltsétek őket! Ha prédikátorságra, ha prókátorságra választotta az Isten a Krisztus által ezeket, majd ad ezen végeknek elérésére szükséges eszközöket is nékiek. Megtisztul az értetlenség, homályban borult elméjük, mihelyt repdesni kezd közöttök a Szentlélek világosító tüzes szövétneke, nem dobog többé szívek, nem akadoz nyelvek, csak egyszer fejekre szálljanak mennyből a tüzes nyelvek. *Amire valakit* s. a. t. Név szerént hívta Besáléelt az Isten, Exod. 31. 2. [2Móz 31,2]. Mire hívta? Hogy legyen ötvös, legyen rézmíves, aranyból, ezüsből, rézből oltárt, mosdót, füstölőt, gyertyatartót, karikákat, talpakot, gombokot, tálakot, poharakot, koppantókat csináljon. Légyen ács, asztalos, kőfaragó, hímvarró, faragni, gyalulni, metszeni, varrni, mindent, ami kívántatik a Szent Sátorhoz, tudjon. Légyen szabó, takács, gombkötő, tímár, szője, szabja, zsinórozza, gombozza a selyemruhákat, pirosítsa a kosborököket. Légyen szőlts, hogy a borzbőröket kikészíthesse, képcsináló, hogy a kerubinokat kicsontozhassa, patikárius, hogy a szent kenetnek olajját kinyomhassa, harangöntő, hogy [57:] a csengettyőket a főpap tógájára megcsinálhassa. Egyszóval arra hívta Besáléelt az Isten, hogy legyen ezmester. De ki felel meg az ég alatti ilyen hivatalnak? Besáléel megfelelt annak, mert az Isten *bétöltötte őt a maga Lelkével, tudománnyal és minden mesterséggel*, Exo. 35. 31., 32. [2Móz 35,31–32]. *Amire valakit* etc. Ha a kecskepásztort királyi székre hívja, királyi, fejedelmi Lelket is ad néki, mint Dávidnak, 1. Sam. 16. 13. [1Sám 16,13], Solt. 51. 12. [Zsolt 51,12]. Ha a szegény cséplőt generálissá teszi, megtanítja egyszersmind arra is, hogy munstrálja [a. m. mustrálja] maga népit, s hogy bánják az ellenséggel, mint Gedeon, Bír. 6. et 7. capitibus. [Bír 6–7]. Ha vakmerő király eleiben küldi, csudatévő vesszőt is ad a kezében Mózesnek, Exod. 4. 17. [2Móz 4,17]. Egyszóval: Amire valakit az Isten hívna, ad annak elérésére szükséges eszközöket is néki.

Corollarium. Valaki tehát nem tapasztalja magában Istennek azokat az ajándékot, amelyek ez vagy amaz hivatalnak folytatására szükségesek, bizonyos lehet abban, hogy arra az hivatalra nem hívja az Isten őt. Csak egy okos ember sem választja perceptornak a vakot, kántornak a némát, gyóntató papnak a süketet, főpolgárnak a bénát, nemhogy az Isten hívna valakit olyan tisztre, amelyre szükséges ajándékot nem adta őnéki. Vajha szoros számot vetnének az emberek magokkal jó eleve, s megvizsgálnák, micsoda élet nemire vagyon természeteknek legnagyobb

hajlandósága, mire nincs értékek s tehetségek, nem látnánk annyi szárnyas hangyát, annyi denevért a jó madarak között, annyi élhetetlent a mesteremberek között, annyi herét a tisztviselők között, annyi álomfejtőt, annyi felleghajtót a papok között.

Corollarium. Mindhogy az üdvösségre közönségesen minden embereket hívja az Isten, mindenkinek ad hát annyi kegyelmet is, amennyivel ha akarnak, lehesen üdvözülniek. Vagy ha nem ad a mennybejutásra tehetséget némelyeknek, s mégis hívja mennyben őket, éppen úgy cselekszik, mintha valaki a tekenyős békát erőltetné, hogy repüljön, azomban a repülésre nem adna szárnyat néki, vagy mint-ha a mély veremben esett embert hívná fel keményen, de sem kötelet, amellyel felhúzza, sem lajtorját, amelyen kimásszon, nem bocsátna le néki. Egyik sem illik csak okos emberhez is, nemhogy illenék efféle valami az isteni Felséghez. Csak az Istentől néktek engedtetett tehetséggel gonoszul ne éljete, üdvözültök, semmit ne féljete. Amen.

Pünkösdi prédikáció a hazugokról (ApCsel 5,3–4)

Ms. U. 1454

[32r:]

Textus Concionis Pentecoste, Acto. 5. 3. et 4. [ApCsel 5,3–4].

Exordium. *Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.**† Az egyesség által az kicsiny dolog nagygyá nevededik, de ellenben az egyenetlenség által az nagy dolgok is elapadnak és semmivé lesznek. Könnyű út ez a gazdagulni akaróknak, de igen kevesen vadnak, az kik ezt az utat követnék, mivelhogy igen kevesen is vadnak, az kik istenes- és állandóképpen gazdagulnának meg. Innen vagyon az is, hogy ma akármennyi gazdagsággal bírjanak némelyek, de ugyan csak szegények, mert nem istenesen gyűjtven öszve azokat, és istenesen nem élnek vélle, az Isten nem ad megelégedést az ilyeneknek. Mivel pedig nem a megelégedésben, nem a sok vagyonban vagyon és határosodik meg a gazdagság, innen vagyon, hogy akármilyen nagy gazdagságok is ritkán mennek által az másod- és harmadízig a fiakra. De akik a concordiát, az egyességet követik, és azt megtartsák, azoknak sokáig tartó és állandó gazdagságok vagyon. Mert ez az concordia, azaz egyesség igen szép virágzásban volt az apostolok között, az mint ezt leírja Szent Lukács, Acto. 4. 32. [ApCsel 4,32]: *A sokaságnak pedig, amely hitt vala, szívek és lelkek egy volt, és senki semmi marháját nem mondja vala magáénak, hanem nekik mindenek köz vala, és mondynájön felette igen nagy szeretetben valának.* Nem vala köztök az concordiát, az egyességet elrontó, hanem azt gyakorolták és abban szorgalmatosok voltak, elannyéra, hogy ha mű is ezeknek nyomdokokat követnők, úgy gondolom, hogy műköztünk is nem találtnék ennyi sok egyenetlenség, háborúság, visszavonás, [32v:] irigység etc., mint megtaláltatik ez világi emberek között.

Nem is vala akkor a Krisztus híve között senki is szűkölködő, v. 34. [ApCsel 4,34], mert valakik mezőket vagy házakot bírnak vala, eladván azokat, az eladott marhának árrát eléhozzák vala, és leteszik vala az apostoloknak lábaiknál, és elosztják vala azt mindennek, az mint kinek-kinek szüksége vala. De itt is a szép concordiát az embereknek telhetetlenségek megháborították, mert egy Ananiás nevű ember is feleségével együtt, ki is a keresztények közé avatta vala magát, akarván ezekben követni a Krisztus híveinek nyomdokait, eladá az ő örökségét, de csalárdul jára az

* SALL. *Iug.*, 10.

árrának előadásában, mert titkon megtarta magánál valami részt az árrában, és valami részét éléhozá, az apostoloknak láboknál letev. De semmiképpen el nem titkolható, hanem megadá az árrát, amint a leckéből megtetszik, amelyet így ír le Szent Lukács [ApCsel 5,3–4]: *Mondá pedig Péter: Anania, mért foglalta el a Sátán a te szívedet, hogy hazudnál a Szentlélek ellen, és a mezőnek árrában megtartanál? Nemde ha megtartottad volna az mezőt, nem tied volna-e, és minekutánna eladtad, nem a te hatalmadban volt-e az árra, miért gondoltad ezt a te szívedben? Nem embernek hazudtál, hanem Istennek.*

Ebben a leckében három vagyon letéve: 1. A vétkes személy. 2. A véteknek neme. 3. Ki ellen lött a vétek.

A vétkező személy vala tudniillik Ananiás Safirával, az ő feleségével, amint ezt írja Szent Lukács, v. 1., 2., [ApCsel 5,1–2]. A véteknek neme a hazugság, mert azt mondja a Szent Péter a leckében [ApCsel 5,3]: *Anania, miért foglalta el a Sátán a te szívedet, hogy hazudnál a Szentlélek ellen?* A hazugság akkor vagyon, mikor a szű nem egyez meg a nyelvvel, a' holott megjegyezhetni [33r:] azt, hogy nem mindenkor hazud az, aki hazugságot mond, mert hazugságot mondhat akárki a színek a nyelvvel való meg [nem] egyezésével, de nem hazudhatni a szívnek a nyelvvel való megegyezésével, példának okáért ha valaki hazud, s annak hazugságát elébb mondja másnak, a' nem hazud, hanem csak más hazugságát mondja elébb. De netalám mondaná valaki: Nem nagy vétek a hazugság, mert ha nagy vétek volna, nem hazudnának minden emberek olyan könnyen és szaporán, amint hazudnak. Úgy látom peniglen, hogy mind alsó, mind felső, mind külső, mind belső rendű emberek elannyira hajlandók a hazugságra, hogy ugyan kívánja hazudni, sőt ugyan semmit érő beszédeknek tartják, ha hazugságtól üressék, ugyanis a' tartatik jobb és eszesebb embernek, s a' dicsekedik leginkább, aki minél mélyebbet, nagyobb hazudhat, s annak is vagyon nagyobb becsületi mindenütt inkább. De mindazonáltal ki-ki magára vigyázzon, hogy ezután meg ne csalattassék, hogy ha mégis bátorodik hazudni, ugyanis mi lehet nagyobb vétek a halálos véteknél? Jóllehet, minden vétek halálos, ha megtérés nincs, de mégis egyik vétek hamarabb kötelez a halálra, a kárhozatra, mint más, amineműek azok a vétek, amelyeket elészámlál Szent Pál 1. Cor. 6., 9., 10. [1Kor 6,9–10]: *Sem a paráználkodók, sem a bálványimádók, sem a lopók, sem a fősvények, sem a szidalmazók, sem a hazudozók, sem a ragadozók etc. az Isten országát örökségül nem bírják.* Sőt, ugyan Szent János is azt mondja, Apoc. 22. 15. [Jel 22,15]: *Künn maradnak az ebek, az bűvös-bájosok, a paráznák, a gyilkosok, a bálványimádók, és aki szereti és szólja a hazugságot.* Halálos vétek azért tehát az hazugság. [33v:] Ananiás mint jára az hazugságért, csakhamar példásképpen meghala, az ő felesége, tudniillik Safira leesvén mindjárt meghala. Acto. 5. 10. [ApCsel 5,5–10]. Tehát azért kicsind dolognak tartásatok-e a hazugságot, holott a hazugságban minden vétek megtaláltatnak. Megtaláltatik a bálványimádás, megtaláltatik a lopás, a fősvénység, megtaláltatik a részegség (és több ehhez hasonló), egyszóval azért nincsen olyan véteknek neme, hogy a hazugságban fel ne találtassék, mert minden hazugság arra való, hogy az előszámlált vétek közül hogy amit megcselekedett is, hazugságával elfedezze. Ugyanis az jó és

igaz dologban nem kell semmi hazugság. Azért tehát nagy véték a hazugság, mert halál ennek a vége. Jó volna mindazonáltal, ha csak testi halál volna, de nemcsak testi halál, hanem örök halál, sőt ugyan ki is rekednek a hazugok az Isten országából, Apoc. 22. [Jel 22,15]. Gyűlöli az Isten lelke az hazugokat. Sirák könyvének cap. 25. 3., 4. [Sir 25,2(!)], a' holott azt mondja az Isten: *Háromféle <dolgot> embereket gyűlöl az én lelkem, és igen haragszom azoknak életekre, a szegény kevélyt, gazdag hazugot és a vén paráznát.*

Lássuk meg tehát, miképpen vétkezett Ananiás a Szentlélek ellen és az Isten ellen. Az Szentlélek ellen vétkezett, úgymint olyan eszköz ellen, az mely által az Isten az apostol elméjét oktatja vala, hogy az Ananiás csalárdságát általláthatná. Isten ellen vétkezett, úgymint olyan fő ok ellen, aki adta vala Péternek azt a Lelket. Hogy ez nem idegen, hanem Szentírás szerint való értelem legyen, megtetszik abból, amint írva vagyon 1. Reg. 8. 7. [1Sám 8,7], mikor nem akarnák az izraeliták, hogy Sámuel bírná őket, mondá Isten: [34r:] *Nem tégedet [el] vetettek, hanem engemet, hogy ne bíriam őket.* Ilyen szóllás formájával él, és módjai vannak Exod. 16. 8. [2Móz 16,8], Mat. 10. 40. [Mt 10,40].

Doctrina. Az Isten Ő Szent Felsége az hazugságot, ha néha halasztja is, de mindazonáltal büntetés nélkül nem hagyja, hanem példás büntetéssel megbünteti, az mint ennek igazsága megtetszik a leckében. Mert hazudának Ananiás és Safira, akiknek is büntetések semmit sem halada, hanem mind a ketten leesnek és meghalának, mely tudománynak fundamentuma nem egyéb, hanem hogy a hazugság nemcsak magánosan való véték, hanem kútfeje mindennemű cégéres, halálos vétéknek, az mint ezt az feljebb elmondott szavaimban bővön megmuto-gattam. Annakokáért ki ne gyűlölné ezt, akiben több gonosz vagyon inkább, mint akiben kevesebb gonosz vagyon? Bizonyára gyűlöli az Isten Ő Szent Felsége is a hazugságot mindennél, leginkább mert a' teljes mindenféle gonoszszággal. Gyűlöli az Isten, mondom, a hazugságot, mert ha ennek gene[a]lógiaját felkeresed, ennek atyja volt az ördög, és leánya az ördögnek, innen neveztetnék az hazugok ördög edényinek. Hazugságot addig nem tudtak, míg az ördög hazugság által meg nem csalá Évát, de akkor hazugságot szüle az ördög, annakutánna Éva is megtanulá, és megcsalá szegény Ádámot. Gen. 3. 12. [1Móz 3,12]. Mint járanak ezek a hazugsággal, megadák az árrát mind a ketten. [34v:] Mert azt mondá az Isten az kígyónak: *Átkozott légy minden barmoknak és mezei vadaknak felette.* Gen. 3. 14. [1Móz 3,14]. Az asszonyi állatnak is ezt mondá [1Móz 3,16]: *Megsokasítottam felette igen a te fájdalomidot, és a te méhedben való fogadásodnak fájdalmát, és fájdalommal szüled magzatidot.* De itt sem határozódik meg a hazugság, hanem általhat Káinra, és annakutánna Ádámnak minden gonosz maradékira, a jókra pedig nem hatott által. De mondhatná valaki: Íme, általhatott a hazugság mind jókra, mind gonoszokra, mert azt mondja Szent Pál, Rom. 3. [Róm 3,4]: *Omni homo mendax.* De itt nem foglal be Szent Pál minden embereket, hanem azt érti, hogy többire minden ember hazug. Hazuda Káin az Istennek, mikor kérdé, hogy hol az ő atyafia, Ábel. Mint jára, megátkoztaték Kórah, Dátán és Abirám, hogy hazugsággal kelének ki Mózes ellen, megnyitá a föld az ő száját, és elnyelte őket, az ő házokat és minden embereket, valakik irigyek valának. Annakokáért minden emberek meggondolkodjanak,

és a hazugságot magokból kigyomlálni ügyekeztek, mert az Isten büntetés nélkül nem hagyta, valaki az hazugságban gyakorolja magát.

De talám kételkedel azon, kik legyenek a hazugok. A hazugok azok, az kik lelkük ismeretek ellen való dolgokkal szédíttenek meg másokat, innen mondja Szent Pál: *Elvetettük a rútságnak fedeleit, mivelhogy nem járunk álnoksággal, és nem elegyítjük meg az Isten beszédét, hanem nyilvánvaló igazsággal kellettük magunkot minden* [35r:] *embereknek lelkük ismereteknek az Isten előtt.* 2. Cor. 4. 2. [2Kor 4,2].

Másodszor, hazugok azok, akik másoknak szívökből való kárára ügyekeznek.

Harmadszor, hazugok azok, akik mások bectelenségekre folytatják beszédekét, mint ama mindeneket megcsúfoló Momus.

Negyedszer, hazugok azok, akik nem teszik fel, hogy másoknak ártsanak, hanem csak valami léhaságból hazudnak, az mely azért szokott inkább lenni, hogy más megcsúfoltassék vagy megbosszontassék, *de jaj annak az embernek, akik által a botránczások lesznek,* Mat. 18. 7. [Mt 18,7].

Végezetre, hazugok azok, akik valakinek ígérnek valamit, és hazugságokkal teljesítik be az Ananiással és Safirával.

Mi légyen büntetések a hazugoknak, meghallók feljebb sok bizonyos példából, hasonlóképpen a leckéből is, hogy örök halál a hazugoknak az ő jutalmok. Rettenjetek meg telát, Ananiások és Safirák, míg üdötök vagyon, mert ha mindennek úgy nem sietett is Isten a hazugságért való büntetéssel, de ugyancsak azzal, amivel elhalad, el nem múlik. Azért ne tartsátok kicsind véteknak a hazugságot, mert ha[lá]los vétek, amint feljebb bővebben meghallók. Vigyázzunk azért, nehogy készületlenségben találtassunk amaz utolsó napon, amely *úgy jó el, mint a lopó,* 1. Thes. 5. [1Thessz 5,2], amely után <mozdít> nincsen megtérés. Ez véteknak elhagyására mozdíthat mindeneket elsőben az, hogy az hazugok utáltassanak <meg> meg az emberek előtt is, mint valami fertőben keveredett állat. Gondoljátok meg azért <akárcsak> azt, [35v:] hogy akárcsak [:hogy:] arról ne adjatok számot, tudniillik a hazugságról, mert amikor a számadás leszen, akkor még a jók és az igazak is alig állhatnak meg. Énnekem nem szándékom megkeresni, köztünk kik legyenek Ananiások, Safirák, hanem mindeneket hagyok lelkük ismeretire, és attól vádoltassék. Hanem énnekem szándékom csak ez, hogy az azok, mivelhogy világi mód szerint is haszontalanabb vétek nincsen az hazugságnál, abból, amíg üdönk vagyon, minden halogatás nélkül kitérjünk, ne várjuk Ananiással és Safirával magunkra a büntetést, mert osztán késő leszen, <hogy> hanem ügyekezzünk azon, hogy a megtérő bűnösöknek minden ember elnyerhesse az jutalmát, azaz az örök életet. Amen.

Franciscus Fekete

ALKALMI BESZÉDEK

ENYEDI GYÖRGY

A hasznos és haszontalan tudományról (1Kor 8,1)

Ms. U. 737/A/IV

[31v:] Concio XLIII. 1. Cor. 8. [1Kor 8,1]: *A tudomány felfuvalkodtat, de a szeretet etc.*

Az Úr Isten természet szerint beleoltotta az emberbe a tudománnak szeretetét és kívánságát. Ez az oka, hogy sokan ennek keresésében és megnyerésében helyeztették a bódogságot.* Kik közül némelyek külső kazdagságokat elhették, némelyek teljes életeknek folytában csak fudostak [a. m. futkostak?], csakhogy tudománt és bölcsességet szerezhethnének és találhatnának. És noha azt mondták, hogy az ember a munkára és dologra teremtetett, de mindazáltal a tudománt mindenkor feljebbvalónak ítélték a munkánál és a cselekedetnél.

*De hoc
Aristotelis 1.
Metaph.**

Nem csuda tehát, hogyha valaki abban részes lenne, ha magában dicsekedik, és magát egyebeknél bódogabbnak és kazdagabbnak tartja. De minthogy ami mentől drágább, annál veszedelmesb az azzal való gonoszul élés, igen eszesen kell annak viselni magát, aki tudománnak ajándékával fel vagyon ékesítve, hogy azzal gonoszul ne éljen.

*Eccl. 2. [Bölcs
2,13]: Tantum
precedit etc.*

Tanítja annakokáért a meghallott igékben Pál apostol a korintusbelieket, ez Istennek fő ajándékával mint kelljen élni és mint kerülhetni el azt, hogy haszontalan vagy káros ne legyen, és inti arra, hogy az ő tudományokkal vagy bölcsességekkel se magoknak, se másnak kárt ne tegyenek, és az Istennek ajándékával gonoszul ne éljenek. Mely intésre¹⁰⁴ az apostolnak alkolmatosságot ada azoknak a keresztyéneknek nem eszes cselekedete, kik minekutánna az apostoltól megtanolták vala, hogy nincs több egy Istennél, és az nem tiszteltetik faragott és öntött képekben, ezek a pogányok bálvány isteneket semminek tartják vala, és ehhez az ő tudományokhoz és bölcsességekhez bízván, ha mikor valami esmérői, baráti híják vala őket a bálványoknak tött áldozatoknak lakodalmára, elmennek vala, és ott nagy bátorsággal esznek és isznak vala. Nem veszik vala ezt eszékbe, hogy az ő tudományok igen ártalmas vala, és mind a keresztyéneknek, s mind a pogányoknak botrányozást hoz vala. Mert a gyenge hűtű keresztyének mikor látták vala, hogy efféle tudósok [32r:] a bálványok templomiban lakoztanak, így a keresztyén tudománnak igazságában

* ARIST. *Metaph.* 1.1.

¹⁰⁴ *intése* (tollhiba)

kételkedtenek, és viszontag a bálványimádásra tértek, a pogánok pedig ezzel az ő értelmekben megerősödtenek, látván, hogy a keresztyének is az ő jelenlétekel az ő vallásokat javallják.

Annakokáért látván Pál apostol, hogy az ő tudományokkal nem jól élnének, disputál itt a tudományról, megmutatván, mely veszedelmes és káros legyen a bölcsesség, ha eszesen és jó végre nem él véle.

Vagyon pedig a megmagyarázott igíeknek három cikkelye, kikről az Úr segítségéből mű is ez mostani órában tanoljunk.

Loci.

1. Azt mutatja meg az apostol, mely igen káros és haszontalan legyen a tudomány pusztán csak ömagában, ha egyéb virtus, jóság nem lesz mellette.
2. Miképpen esmérhesse meg az ember vagy magában, vagy másban a haszontalan tudománt.
3. Miben álljon a hasznos tudomány.

De primo. Így szól [1Kor 8,1]: *A tudomány felfuvalkodtat etc.*

Nincs általb [a. m. rövidebb] és könnyebb út valaki dicsekedésének megrontására, mint ha annak, akivel pipiskedik [a. m. dicsekedik], kicsin, haszontalan, avagy ártalmas voltát rövideden megmutatják. Így cselekedik azért Pál apostol is. Mert a korintusbeliek hánnák-vetnék tudományokat, annak ártalmas voltát megjelenti. Quasi dicat: Bezzeg fő dologgal dicsekedtek, nem tudjátok-e, hogy a tudomány ömagában kevélyé teszi, felfújja az embert, mint ezt mind példák s mind pedig sok ékes szentenciák megmutatják. Példa erre Akhitófel, ki úgy felfuvalkodott vala bölcsességében, hogy az ő tanácsának megutálását el nem szenvedheté, hanem felakasztá magát mérgében [2Sám 17,23]. De erre nem szükség példát hoznunk, holott minden nap ebben eleget látunk szemeinkkel, mely mindennapi példák megmutatják igaznak lenni az Szent Pál írását, ki ezt mondja [1Kor 8,1]: *Scientia inflat*. Másutt pedig, Rom. 12. [Róm 12,3] inti ezen apostol a híveket, hogy efféle felfuvalkodástól üressék legyenek, dicens: *Mondom mindnyájatoknak, hogy senki feljebb ne eszeskedjék, amint illik, hanem bölcselkedjék józanon*. Ezért mondá Salamon is Eccli. 1. [Préd 1,18]: *Az sok tudományban és bölcsességben sok harag és bosszúság vagyon*. [32v:] Act. 26. [ApCsel 26,24] azt mondá Festus is Pálnak: *Bolondoskodol Pál, az sok tudománytól ugyan meghúlt a fejed*. Ezek arra valók, hogy a bölcsességben és tudományban felettébb ne bízzunk, és a mi okos elménk után ne induljunk. Az ördög is igen bölcs, amint Mózes próféta írja Gen. 3. [1Móz 3,1]. *Ne dicsekedjék tehát a bölcs az ő bölcsességében*, amint az Úr Jeremiással [Jer 9,23] mondja.

Itt mindazáltal vedd eszedbe, hogy nem illik teljességgel a bölcsességet kárkoztatni, mert Istennek igen drága ajándéka, és anélkül sem a külső társaságban, sem az Istennek igazságában jó módjával elő nem mehetünk. Hanem az emberek gonoszok, kik azzal nem jó végre élnek. Mert mikor látják, hogy őbennek több értelem és bölcsesség vagyon, egyebeket öhozzájok képest megutálnak. Azért az emberek vétke, nem a tudományé, hogy felfuvalkodnak véle. Azt nem tagadhatjuk, hogy alkalmatosságot nem adna a tudomány a felfuvalkodásra, és miképpen az,

aki az síkon jár, nehezen kerül el, hogy el ne essék, azonképpen aki bölcs, nehezen kerülheti el, hogy nállánál tudatlambat meg ne utáljon.

Mit műveljünk tehát, ha a tudomány nélkül nem lehetünk, és nehezen is kerülhetjük el, úgymint gyalrók, hogy a tudatlambakat meg ne utáljuk? Műveljük azt, amit az sík úton járók. Nem bíznak az sima saru talpához, hanem vagy megptalpaltatják sarojokat, vagy pálcával segíttik magokat. Azonképpen mi is ne bízzunk csak a tudományhoz, mert igen sík, s elejt, hanem támogassuk meg egyéb jószágokkal, akik hasznossá, dicséretessé és gyümölcsössé tegyék bennünk a tudománt.

A több jószágok közt pedig fő, |:azaz:| ki a bölcsességnek minden fogyatkozását elveszi és böcsületessé teszi, az szeretet, az egyebeknek haszna éppítése, mellyel ha meg-elegyítjük a tudománt, nemhogy ártalmas, de felette hasznos leszen. Azért az apostol mint egy antidotumot [a. m. ellenszert], orvosságot, eleibe veti a kevély tudománnak a szeretetet. Mond [1Kor 8,1]: *Az szeretet pedig épít*. Quasi dicat: A tudománnak mér-gét megölhedd a szeretettel, és ha azzal öszvecsatlod, dicsíretes leszen.

Tanoljuk meg azért, hogy noha a tudomány csak őmagában ártalmas, de a több virtusokkal együtt hasznos és dicsíretes. Azért ha ki tudományában akar dicsekedni, mutassa meg amellet, hogy egyéb jószág is vagyon benne, mert miképpen az éték ízetlen sónál kül [a. m. só nélkül], azonképpen a tudomány haszontalan az szeretet nélkül. |:És olyan az erkölcstelen emberben az tudomány, mint az jó bor az bűdös edényben, megvész.:| [33r:]

De secundo. Így szól [1Kor 8,2]: *Ha ki pedig alítja* [a. m. gondolja] etc.

Nincs a tanóságnak nagyobb ellensége, mint a magában való bizodalom. Mert aki elhitte, hogy tudós, bölcs, soha nem tanol. Mert egy az, hogy heábanvalónak ítéli abban fáradni, ami immár nálla vagyon, más az, hogy a tanoláshoz munka és fáradtság kell, kit igen örömet mindnyájan elkerülünk. De mivelhogy az embernek elméje igen kicsin, élete igen rövid, amit pedig tudnunk kellene, igen sok, és senki anyja méhéből nem hozza a tudománt, nem tudom, kicsoda hiheti el maga felől igazán, hogy elég tudós és bölcs. Sőt, tudjuk ezt, hogy valamennyi híres-neves tudós emberek voltak ez világban, magokat tudatlanoknak esmérték. Ama Pythagoras soha nem meré magát sophosnak, azaz bölcsnek mondani, amint az őelőtte valók szokták vala, hanem csak philosophusnak, azaz bölcsességszeretőnek. Ama Socrates pedig, kit az orákulum minden embereknél bölcsőbbnek monda, azt hirdeti és vallja vala maga felől, hogy csak azt tudja, hogy semmit nem tud. És azt beszél-li vala az athénásbeli bírák előtt, [hogy] mikor ötet Apollo mindennél bölcsőbbnek ítélte volna, elcsudálkozott rajta és el nem hitte, *mert*, úgymond, én magam tudom vala, hogy semmit nem tudok.* *Azért elmenék, hogy hazugságba hagyhassem az orákulomot, a híres-nevezetes bölcsekhez, hogy azokkal beszélvén, kitetszenék az én tudatlanságom és az Apollo mondásának hamissága. De mikor beszélgettem volna azokkal a bölcsekkel, vöm eszembe, hogy ők teljességgel elhitték magokban, hogy igen*

* Pl. Ap. 2.1a–23b.

tudósok.¹⁰⁵ *De nincs azért úgy, hanem azokban is tudatlanok, akikben bölcsenek tudják vala magokat. Azért annyiból egymáshoz hason|:lato|:sok valánk, hogy én is tudatlan valék, s ők is. De ebben különbözünk vala egymástól, hogy ők elhitték vala magok felől, hogy ők tudósok. De én, minthogy látom vala, hogy tudatlan vagyok, ugyan tudatlannak ítélem vala magamat. Osztan úgy kezdék gondolkodni rólla, hogy azért mondott Apollo engem mindennél bölcsőbbnek, hogy én megismerem az én tudatlanságomat, és nem tartanám bölcsnek magamat, mint a többi.*

Mely példákából megtetszik, hogy aki magát bölcsnek tartja, tudatlanságát mutatja avval. [33v:] Mert aki régen mentől tudósabb volt is, attól alázatosban értett maga felől. Ezt pedig senki ne ítélje hypocrisisnek [a. m. képmutatásnak], mert ez ugyan úgy vagyon, hogy aki mentől többet¹⁰⁶ tanol és tud, attól inkább eszébe veszi, mely sokban tudatlan, és mennyit kellene még tanolni. Nem ok nélkül mondja tehát itt az apostol [1Kor 8,2]: *Aki pedig alítja* [a. m. gondolja] *maga felől, hogy valamit tud, még semmit etc.*

De azért nem |:ez:| még az apostol mondásának szinte az értelme, mert nem akarja, hogy mindörökké mindenekben tudatlanoknak tartsuk magunkat, mert így egy az, hogy a tanulástól elidegeníttene. Mert mi haszon volna azért tanulni, hogy soha semmit ne tudjunk és ugyan tudatlanságban maradjunk? Más az, hogy soha semmi értelemben, sem Isten felől, sem egyéb dolgok felől ekképpen bizonyosok és tökéletesek nem lehetnének.

Oszton ugyan nem azt mondja az apostol, hogy aki alítja maga felől, hogy valamit tud, semmit nem tudna, hanem azt mondja, hogy nem tud úgy, amint kellene tudni. Szükség azért itt az apostolnak ígijét, mellyel itt él, megponderálnunk [a. m. mérlegelnünk], hogy mondásának igaz értelmét vehessük eszünkbe. Vagyon itt egy görög ige, kinek értelmét igazban és értelmesben kifejezhetjük magyarul, hogynem deákul. Mert amaz ige, δοκέω,¹⁰⁷ noha gyakorta mind egyebütt, s mint a Szentírásban annyit teszen, mint vélni, gondolni vagy tartani, de néha annyit teszen, mint alítani. Mint Matt. 6. [Mt 3,9(!)] így szól Baptista János a zsidóknak: *Ne alítsátok, hogy azt kellene magatokban mondanotok etc.* Ahol ezen görög ige vagyon, amely itt. Az alítás pedig mint szinte a görögöknél, nemcsak az, mikor valaki valamit vél, gondol vagy ítél, valami kevélységet és akaratot is jegyez. Mint csak amaz közszólásunk folyásából is megtetszik: Ő is igen alítja, úgymond, *magát*. Azt akarja azért az apostol mondani, hogy ha valamely ember tudományában kevélykedik, és magához képest mást megutál, ha szinte tud valamit is, de nem tud úgy, amint kellene tudni, mert a tudomány mellett szeretetnek is kellene lenni. Gyakorta szokott pedig az esni, hogy ha vagyon valakinek az Istennek valami ajándéka, nem tud vagy nem akar véle élni, és nemhogy használna neki, de sőt, kárára vagyon. Mint végy példát a fösvényekről, kiknek noha bő pénzek, sok marhájok vagyon, de hogy nem tudnak vagy nem akarnak véle élni, semmi a haszna, és any-

¹⁰⁵ Az idézet egy része törölve: <De én mivelhogy látom vala, hogy tudatlan vagyok, ugyan tudatlannak ítélem vala magamat.>

¹⁰⁶ *többbe* (tollhiba)

¹⁰⁷ gondol, vél

nyi, mintha nállok sem volna. [34r:] Sőt, mindennek szidalma alá vadnak vettette érte, és gyakran veszedelmet vonsznak magokra véle. Illyen a tudomány is, mivel ha ki nem tud élni, vagy haszontalan nála vagy pedig ártalmas. Efféle tudatlanságba hozza pedig az embert a magaalítás főképpen, mert a tudomány és bölcsesség arra való volna, hogy mindenekre kiterjedne. Aki pedig akaratos, csak maga hasznát és dicsőségét keresi, nincs másra, hanem csak magára gondja.

No, azért ez a jegy, kiről megesméred a haszontalan vagy ártalmas tudományú embert, ha alítja magát, ha negédes, ha mást magához képest semminek tart, megutál. Ezért mondá ugyanezen apostol ide alá, cap. 13. [1Kor 13,1–3]: *Ha mindenféle tudományom volna is, de ha szeretetem nincsen, semmi vagyok.*

De tertio.

Lássuk meg immár harmadszor, miképpen találhassuk és esmérhessük meg az igaz és hasznos tudománt. Megtanít erre is az apostol, mikor így szól [1Kor 8,3]: *Ha ki pedig szereti az Istent, az megtanítottatott tőlle* etc. Ez igikben megmutogatja az apostol, miben álljon és hol találtassék meg az igaz tudomány. Tudniillik az igaz isteni szeretetben és az Istentől való tanításban. Hát aki bölcs és tudós akar lenni, az Istent szeresse, és ne tulajdonítsa a tudományt az ő maga okosságának és erejének, hanem az Isten ajándékának, mert csak az tudós, akit Ő Szent Felsége tanít. Nyilván vagyton pedig ez, hogy mind a pogánoknál, kik az igaz Istennek esméletitől távol voltak, s mind az Szentírásnak tanóbizonság-tételéből, hogy minden bölcsességnek és tudománnak kútfeje az Úr Isten. És noha minden egyéb jóknak is ő eredeti, amint Szent Jakab szól [Jak 1,17], de főképpen a bölcsesség saját ő öröksége. [Péld 2,6] *Minden bölcsesség az Istentől vagyton, és őnálla vagyton mindenkor, és öröktől fogva ugyan.* [Róm 16,27] *Csak az egy bölcs Istennek a Jézus Krisztus által tisztesség és dicsőség* etc. Ha azért csak az Úr Isten igazán bölcs, nyilván vagyton, hogy egyebünnétt senki nem veheti. Mint vehetjük pedig el az Úr Istentől a bölcsességet? Bizony, nem erővel, mert mindenható úr Ő Szent Felsége, senki semmit tőlle erőszakkal el nem vehet, sem áron nem vehetjük, mert Ő Szent Felségé ez világ és annak teljes volta, semmi nélkül nem szűkölködik. [34v:]

Eccl. 3.
Rom. ult.

Hát bizony egyéb módon meg nem nyerhetjük, hanem könyörgéssel, mint Salamon, neki való szolgálattal és hozzája való engedelmességgel. Így közöülhetünk Ő Szent Felségével. Aki pedig mineművel társolkodik, olyanná válik a Szent Dávid mondása szerint, Psal. 17. [Zsolt 18,26]: *Cum sancto sanctus* etc. Hát ha a bölcs Istennel leszen közöülésünk, bölcsökké leszünk. Ez pedig úgy leszen meg, ha Ő Szent Felségét szeretjük. Mi legyen pedig az Istent szeretni, megmondja Szent János 1. Epist. cap. 5. [1Ján 5,3]: *Ez az Istennek szereteti, hogy az ő parancsolatját megőrizzzük.* Quasi dicat: Az igaz szeretet nem a nyelvvel való vallástételben áll, hanem a parancsolatoknak megőrzésében. Ezt erősíti az Úr Jézus Krisztus is, Jo. 14. [Jn 14,15]: *Ha engemet szerettek* etc. Ha azért az Istennek [:szereteti:] teszen bölccsé, az Istennek szeretete pedig az ő parancsolatinak megtartása, tehát az Isten parancsolatinak megtartása teszen bölccsé, amint bizonyítja Szent Dávid Psal. 18. [Zsolt 19,8]: *Lex Domini immaculata convertens animas.* [:Az Úrnak törvénye makula nélkül való lelkeket térítvén:] Az Úrnak tanóbizonság-tétele hű, bölcsességet ad a küsedeknek.

Ne keressük tehát egyebütt a bölcsességet, hanem az ő szent igijének, szent törvényének és szent parancsolatinak megőrzésében. Itt az igaz bölcsesség, nem ezvilági okos embereknek találmányiban etc. Ahol pedig azt mondja az apostol, *Ez taníttatott meg őtölle*, noha némelyek ez igiket így magyarázzák, *ez ismertetett meg* etc., azaz ez jovaltatott és dicsértetett az Istentől. Noha ez is a magyarázat ömagában jó és igaz,¹⁰⁸ mert az Úr azokat szereti és mondja bölcseknek, akik őtet szeretik, és ha az régi pogánok is dicsekedtek, mikor az bálványok őket¹⁰⁹ dicsírték és bölcseknek mondták, mint Lycurgust és Socratest Apollo, mennyivel inkább dicsőségesb és igazb böcsülleti vagyon annak, akit az igaz Isten javall és dicsér? Mondám, hogy noha ez is a magyarázat jó, de illendőbb, amint némely tudós, bölcs emberek eszekbe vötték, hogy ez igiket így magyarázták: *Ez taníttatott* etc. Mert az előbbi szentenciához¹¹⁰ inkább illik. Osztón igen szép tanóság is adatik itt előnkbe, tudniillik hogy a bölcsességben és tudományban való nevedezés nem a mi erőnk-től függ, hanem az Úrnak áldásából és oktatásából, mert csak azok tudósok, akiket Ő Szent Felsége tanít, amint ez Szent Pálnak amaz mondásából bőségesen megtetszik és világosan [látszik] [1Kor 4,7]: *Mid vagyon, amit nem vöttél? Ha pedig mástól vötted, mit dicsekedel?* [36r:] Quasi dicat: Az ember méltán csak azzal dicsekedhetik, amit az őmaga okosságával, szorgalmatosságával és munkájával talál és szerez. Amit pedig mástól veszen, azt csak köszönje és hálaadással vegye, bátor azzal senki ne pipiskedjék, azt ne hányja-vesse. Az igaz tudomány pedig csak Istentől vagyon, hát nem kell azzal kevélykedni. Ha pedig tudományában elhiszi magát, negédes [a. m. öntelt]. Higgyed és tudjad, hogy az nem esméri Isten adományának, hanem magának tulajdonítja. Afféle bölcsesség pedig, aki embertől vagyon, semmirekellő, és nem illik, hogy böcsülleti legyen. Summája azért az Szent Pál beszédének ez: Hogy nem illik senkinek az ő tudományában, bölcsességében bízni és ahhoz ragaszkodni, mert ő csak úgy magában felfújja az embert, csak kevélységet szerez. Hanem a tudománt meg kell temperálni [a. m. meg kell enyhíteni], elegyíteni atyafiúi szeretettel és egyebek hasznának keresésével. Ha ki pedig azt nem cselekeddi, hanem alítja magát, és egyebeket megutál, annak semmirekellő az tudomány, és nem tud igazán és méltán élni vele. De ha ki igaz tudománt akar magának szerzeni, szeresse az Istent, azaz az ő parancsolatit értekezze és megőrizze, és így leszen, hogy az Isten is őtet megtanítja az igaz bölcsességre és a hasznos tudományra.

A minden bölcsességnek Ura és Istene igazgasson minket az ő szent igijének megértésére és parancsolatinak megőrzésére, adjon erőt, hogy az igaz bölcsességet megtalálhassuk, és azáltal mind Ő Szent Felségét szolgálhassuk, s mind felebarátunknak hasznát kereshessük, és lelkünknek is üdvességét megnyerhessük. Amen.

¹⁰⁸ <dicsíretes> |:igaz:| (tollhiba másoló által javítva)

¹⁰⁹ <ötet> őket (tollhiba másoló által javítva)

¹¹⁰ *sntia*hoz (tollhiba)

A vásárokról (Mt 21,12, Ms. U. 737/A/IV.)

[27r:]

Contio XLII. Matt. 21. v. 12. [Mt 21,12]: *És bemene Jézus az Istennek templomába etc. |és mind kihányja vala, akik a templomban árulnak és vesznek vala, és a pénzváltók asztalit és a galambárosok székeit felfordította, és monda nekik: Írva vagyon, az én házam imádságnak házának hívattatik. Tü pedig azt latrok barlangjává töltétek. És hozzá járulának a vakok és sánták a templomban, és megjógyítja [a. m. meggyógyítja] őket.*]

Az emberek közzül is akik szabad akaratjuk szerint óják magokat a bűntől, dicsegetre méltók. Akik tudatlanságból vétkeznek, azokat oktatni és tanítani illik. Akik pedig vakmerőségből, szánt szándékból gonoszt cselekednek, azok büntetést érdemlenek.

Miképpen Krisztus Urunk erről igen szép példát hagyott. Mert ám amaz jámbor Náthánaelt megdicséré [Jn 1,47]: *Ez, úgymond, az igaz izraelita, akiben nincs csalárdság.* Ama betegnek pedig, akit megjógyította, Jo. 5. [Jn 5,14], azt monda: *Ím, megjógyultál, meglásd, hogy ezután ne vétkezzél, hogy gonoszból ne legyen dolgod.* Azokkal pedig, akik a jó intésnek helyt nem akarnak adni, mint cselekedett, a többi között megmutatja ez mostani meghallott históriában. [27v:]

Loci.

1. Ezvilági emberek mely könnyen az isteni szolgálataból és tiszteletből külső haszonra való kufárságot, kalmárságot szoktak szerezni.
2. Az igaz, hű keresztyén ember mely igen nem tűrheti az Isten tisztességének [gyalázatját].¹¹¹
3. Az Istennek tisztességére rendelt hely mire való, és mit kell ott cselekedni.

De primo. Így szól [Mt 21,12]: *És bemene Jézus a templ.* etc.

Hogy ez ígiket megérthessük, két dolgot kell eszünkbe vennünk. 1. Mi volt az oka, hogy a templomban árultanak? Nem volt-e piacok, hogy az Isten tisztességére rendelt helyet rútitották azzal meg? 2. Hogy lehetséges, hogy a templomban ökröket

¹¹¹ [kimaradt mondatrész] (tollhiba)

Act. 21. v. 28.

és juhokat árultak, mert azt soha semmi nemzetség nem cselekedte, és ugyan nem alkalmas is arra a templom. Az zsidók pedig nemhogy barmot, de még csak idegen embert is nem bocsátottak be a templomba.

Az mi az elsőre¹¹² néz, az Úr Isten megparancsolta vala, hogy az Izrael fiai minden fő innepeken esztendőnként Jeruzsálembe felmenjenek, és ott őneki áldozzanak, és a dézsmából mind magoknak, s mind a levitáknak lakodalmot szerezzenek. De minthogy némelyek messze laknak vala Jeruzsálemtől, és minden marhájokból való dézsmát könnyen oda nem vihetnék vala, ezt is megengedte vala az Úr, amint meg vagyon [írva]¹¹³ Deut. 14. [5Móz 14,22–26], hogy otthon a dézsmát eladhassák, és a pénzt vigyék Jeruzsálembe, s ott vásároljanak osztón mind áldozatra, s mind lakodalomra [a. m. lakomára] való barmot, és egyebet, amit szinte akarnak.

Azért mivelhogy minden fő innepeken sokan messzünnét jönnek vala, és ugyan nagy vásárok és mintegy sokadalmok esnek vala akkor a városban, erre képest sok barmot és egyéb eleséget hoznak vala mindenfelől Jeruzsálembe. A papok azért, hogy innét valami hasznót kaparinthatnának magoknak, megengedik vala, hogy áldozatra való barmokat és egyéb szükséges dolgokat áruljanak a templomban, hogy aki áldozni akar, hamarabb és könnyebben találjon ugyan ott, ami szükséges. És mivelhogy sok jövevények gyűltek akkor oda, kik nem mindenütt egyféle pénzzel éltek, hogy abban is valami fogyatkozás ne legyen, pénzváltók is valának ott, és szokott pénzt adnak vala érette. [28r:] Ez azért az oka, hogy a templomban ökröket és galambokat árulnak vala. Sőt, annyéra jutott vala a dolog, hogy immár nem vala annyi gondjok az isteni szolgálatra, mint a kufárkodásra, kalmárkodásra.

Hasonló eredetű ítélem én a mi sokadalmunknak, és hogy ezt elhiggyem, két ok viszen reá. 1. Mert látom, hogy minden sokadalom minden szent nap esik, úgyannyéra, hogy még a fő innepeken is esik. Húsvét napján Darócon, pünköszt napján Váradon, Móhiban, s egyébűtt. Azért miképpen hogy Jeruzsálembe a fő-fő innepnapokon esnek jó vásárok és sokadalmok, úgy a keresztyének közt is valami nevezetes napokon. 2. Látom ezt is, hogy valamely városban főképpen amely szent tiszteltetik, akkor vagyon az sokadalom. Így Paduában Szent Antalt tartják fő istennek[!], és az sokadalom azon nap esik. Kiből megítélhetjük, hogy noha mi nem emlékszünk reá, de valamikor a pápa országlásának idején nyilván vagy valami szent temploma, vagy valami teteme volt olyan helyt afféle szenteknek, és azoknak imádásáért efféle innepnapokon közel való falukból és városokból is begyűlt a nép.

Mivelhogy pedig a sok népnek sok eledel kellett, mert akkor ők is jól akartak lakni, innét lött, hogy akkorra a városbeli népek is minden eledelneműt és egyéb szükséges dolgokat, mellyeket hittek, hogy elkel, akkor behordtak. És innét a következett, hogy az szentség és imádság hátramaradt, csak a kalmárkodás maradt meg. A nép is immár nem az szentek teteme látni gyűl be, hanem hogy vásároljon. Az városbeli emberek is az ő szenteknek tisztetít kalmárkodásra fordították, mint

¹¹² előre (tollhiba)

¹¹³ [kimaradt mondatrészt] (tollhiba)

szinte a jeruzsálembeliek cselekednek vala. Mert mikor Krisztus Urunk ilyen nagy vásárt talála a templomban, a húsvét innepe immár jelen vala, és ő is arra ment vala fel, holott ugyan meg is ölék.

De ezt ugyan mint egy tükörben megláthad a pápások között, mert mikor valamely templomnak innepe eljő, benn a templomban vagy körül, a porticusban árulnak viaszgyertyákat, pereceket, képeket, viaszból csinált kezeket, lábokat és egyéb aprólék egyet-mást, kiket tudnák a kufárok, hogy a búcsúra menő nép megveszen.

Innét azért tanoljuk meg, ezvilági emberek mely hajlandók az isteni tiszteletből az őmagok hasznok keresése. És bátor csak egy kis alkolmatosságot kaphassanak is, mindjárt készek azt nyereségre fordítani, kit sohul nyilvánban meg nem tapasztalhatsz, mint a pápások között, mert ott minden eladó, mind az isteni tisztelet, s mind az üdvességet, [28v:] és mind a mennyországot árulják ott. És akinek pénze vagyon, semmi nincs, amit meg nem vehetne. Sőt, ha mikor pénz nélkül megszűkülnek a pápák és az őtölle függő püspökök, vagy bűnnek bocsánatját, indulgentiát [a. m. a bűnök elengedését, búcsút] ígérenk a népnek, kit nem adnak ingyen. Vagy valamely szentnek hirtelen való megjelenését, csudatételét hirdetik, ahova a sokaságot gyűjtik, de azért senkinek nem szabad pénz nélkül, üres kézzel odamenni. Így kufárkodnak, kalmárkodnak az isteni tisztelettel, kit tanoltak volt az ő eleiktől, a jeruzsálembeli, Krisztus idejében való hamis papoktól.

De nemcsak a papok szokták kufárságra fordítani az isteni tiszteletet, hanem azok is, akik csak valami haszonra való képest mennek az sokadalomba, és mikor az Istennek ígijét kellene hallgatni, ha valahonnan valami külső hasznót éreznek, igen könnyen és örömet odahagyják az isteni szolgálatot, s azt mondják, hogy megtalálják azt másszor is, de neki most árulni kell, egyéb dolga vagyon, ha a prédikációra megyen, kárt vall, jó nyereséget bocsát ki kezéből. Ez ilyenek is megmutatják, minemű szível szolgálnak az Úrnak, hogy böcsülletesb nállok ezvilági külső haszon, hogynem az örökkévaló jó.

2. Ugyanitt monda, hogy azt lássuk meg, mi módon lehessen az, hogy a templomban barmokat árultak. Hogy azt megérthessük, szükség megtudni, hogy az jeruzsálembeli templum igen nagy helyen feküdt, és kiváltképpen négy része volt. Az első és legfővebb része, mely szentnek [a. m. szentélynek] hívatatik vala, kétféle vala osztva. Az egyik neveztetik vala Szentek Szentségének, és oda senkinek nem szabad bemenni, hanem csak a fő papnak esztendőben egyszer. <Abban> Az első templom első és fővebb részében volt a Frigyláda, kiben vala a két kőtábla, az aranyveder, kiben vala a manna és az Áron vesszeje, ki megvirágozott vala. És a Frigy Ládája felett valának a két Cherubin angyalok, kik szárnyokkal befedik vala a Frigy Ládáját.

Sanctuarium

De minemű formájúak voltak ezek a Cherubinok, azt írja Josephus lib. 8., Antiq. cap. 2.*, hogy senki meg nem tudja mondani, sem gondolni. Azért innét eszedbe vehedd a pápásoknak erőtlen argumentumokat, kik innét bizonyítják, hogy szabad képeket faragni és a templomban tartani. Mert az Isten Templomában is voltak Cherubinok, maga amint mondja Josephus, soha senki nem tudhatja, minemű

* JOSEPH. AJ 8. 2.

formájok volt azoknak. [29r:] No, azért ez volt egyik fele a templum első részének, az Sancta Sanctorum. De tanold meg itt azt is, hogy az Sancta Sanctorumban voltak azok a drága dolgok, amellyeket előszámlálék az Salamontól éppítetett templomban. De mikor Krisztus Urunk élt, nem voltak ezek ott akkor, mert az első pusztuláskor, mikor Nabukodonozor Joachim királyt rabságra vivé, Jeruzsálemet elpusztította, és a szent templomot minden ékességétől megfosztá, ezek mind elköltek vala az Sancta Sanctorumból. Annakutánna, mikor Cyrus és Darius engedelmeiből megjövének hazájokba az zsidók, esmét megéppíték a templomot ezen formára, de nem vala azon dicsősége és ékessége. Azért az üdös emberek, kik az első templomot látták vala, mikor vennék eszekbe, hogy a második sokkal alábbvaló volna az elsőnél, noha a község örülne és vigadna, de ők szomorkodnak és sírnak vala. Joseph. lib. 11. cap. 4. Ant.** Ez a második templom volt a Krisztus idejében. Sőt ingyen sem ez, mert Heródes ezt az első templomot megújttá [a. m. megújította] és szebb épülettel megékesítette, úgy a második templomnak csak a helye marada. Joseph. Lib. 15. Cap. 14. *** Ezt a második templomot érte Krisztus Urunk, és ebben tanított.

Ezeket pedig azért számlálám elő, hogy a keresztyének ne induljanak azok után, kik meg nem tudják választani az első templomot a másodiktól és harmadiktól, hanem azt mondják, Vespasianus és Titus azt a drága templomot rontotta el, akiben a Frigy Ládája és két kőtábla volt. Mert azt a templomot a babilóniai király rontatá el. Úgy vagyon, hogy a Heródestől építetett templom is, kiben tanítot Krisztus Urunk, igen szép volt, amellyet a rómaiak rontanak el, és azon helyen azon formára volt éppítve, mint szinte akit Salamon éppített vala. De nem volt abban a Frigy Ládája, amint 2. Mach. cap. 2. [2Mak 2] szól az Írás felölle. De ad rem.

A templom első részének vala az Sancta Sanctorum a fele, és noha ama dolgok a második templomban nem voltak, amellyek az elsőben, de azért ugyanolgyan szentséges volt a hely, és nem volt senkinek szabad oda bemenni, hanem csak a főpapnak esztendőnként egyszer.

Ugyanezen első részének második felébe csak a papok mehettek be, de papi ruhában felöltözve, és a törvény szerint megmosódva. Ez pedig választatik vala meg egy drága kárpittal az Sanctuariumtól, mely kettészakada Krisztus Urunk szenvedésekor. Ugyanitt vala az Áron oltára, akin mindennap drága illatokat kell vala égetni és gyújtani a papoknak. [29v:] Erről vagyon emlékezet Luc. 1. [Lk 1,5–25], hogy Zakariás a Baptista János atyja bement volt a templomba, hogy jó illatot égetne az oltáron, ahol megjelenék neki az angyal.

Az templomnak második részében szabad vala bemenni csak az férfiaknak, akik zsidó nemből valók valának és tiszták valának. Ebben az részében vala ama két részből öntött oszlop, kinek az egyikének magassága 18 sing vala. Ebben voltak azok, kik lesik vala ki Zakariást a templumból. A bölcs emberek azt ítilik, hogy ott vitte volt az ördög Krisztus Urunkat a templom tetejére, hogy alászökjék, mert ez a része a templomnak legmagasabb vala, és a kőfal között grádicson mehettek fel a templom héjára [a. m. tetejére].

** JOSEPH. AJ 11. 2.

***JOSEPH. AJ 15.14.

A templomnak harmadik részében valának a mosdásra való üstök, és amaz igen nagy rézkád, melyet tizenkét részből öntött ökörkép tart vala a hátán. Ide mind férfifűnök, s mind asszonyállatnak (aki tiszta volt) szabad volt bemenni. De csak az zsidónak, mert idegen nemből valót oda be nem bocsátottak. Effelől vagy on írva [ApCsel 21,27–30], hogy mikor Pálra támadtak vala az ázsiabeli zsidók, a többi között ezzel kárhoztatják vala, hogy pogánokat, idegen nemzeteket vitt be a templomba, azaz oda, a harmadik részébe, ahova nem vala szabad egyebet, hanem csak zsidót bebocsátani.

*Atrium
interius*

Act. 21.

Utolszor, a templomnak negyedik része vala, kit híttanak külső pitvarnak. Ide szabad vala mindennek bemenni, akármi jövevény és idegen pogánnak is. És ez ugyan fedél alatt sem vala, hanem mint a mi templomunknak szokott a cinterme [a. m. templomudvara] lenni, úgy volt. De mindazáltal itt is sok ékességek voltak, és sok helyen az Írásban ez is a része ugyan templomnak hívatik. Sőt, valamikor az Újtestamentumban olvassuk, hogy Krisztus Urunk a templomban tanította az sokaságot, erről a részéről kell érteni.

*Atrium
exterius vel
populi*

No, azért itt is, mikor azt mondják az evangélisták, hogy vásár volt a templomban, ökröt, juhot és galambot árultak, értsed erről a külső részéről, hova minden embernek szabad vala bemenni. De azért ugyan nem lött volna szabad abból piacot csinálni, mert az Isten tisztességére [:szentelt:] rendelt hely vala, és nem kell vala megferteztetni effélével. Azért Krisztus Urunk kihajtá őket onnat, és amint szent János cap. 2. [Jn 2,15] írja, kötélből csinálja ostort, és avval hajtá ki. A pénzváltoknak asztalokat felforgatá, pénzeket elhinti-hányja, a galamb árulóinak székeket is felforgatá, dőjtögeté. [3or:] Honnat megtetszik, hogy a gonosztevő embernél soha nincs félénkebb, és viszontag, a jámbornál bátrabb. Merthogy azért ezek nem jól cselekednek vala, elijedének. Krisztus Urunk pedig, minthogy az Istennek tisztességét keresi vala, igen bátor vala dolgában. Sőt, az Úr Isten ugyan kiváltképpen való erőt és hatalmat szokott vala azoknak adni, akik igaz és jó dolgokra készek valának, és így oly nagy dolgokat cselekeszik egy ember, kit ő maga is csudál azután, hogy véghezvihette. Példa erről Sámson Judic. 15. [Bír 15], ki egy számarállal ezer embert öle meg. Illyen és ennél nagyobb erő és hatalom vala a Krisztusban is, mert ha egy szavával egy nagy sereg embert leonthata a kertben, mikor meg akarják vala fogni, bizony inkább nem csuda, ha ezek a kufárok elijedének tőlle.

De secundo.

Innéz származik azért a második fő tanóság, mely igen-igen serénnek és bátorinak kell lenni az Istent félő, hű embernek, az Úr tisztességének megoltalmazásában. Nem nézi Krisztus Urunk sem az sokaságot, sem az ő szegény renden való idegen voltát, hanem bizonynal elhitte vala, hogy az Isten azoknak erőt és méltóságot ad az sokaság ellen, akik az ő tisztességét keresik és ótalmazzák.

Illyenek legyünk azért mi is, ne nézzünk a mi ellenségünkbe sokaságot, sem a mi erőtlenségünket, mert az Úr gyakorta az erőtlenek által szokta az ő hatalmas erejét kimutatni, és nem vagyunk egyedül, hanem velünk a mi Urunk, Istenünk. A hamissaknak oly félelmes szüvet ad, hogy csak egy szóra is elfutamodnak.

Hogy pedig valaki azt ne vethetné Krisztus Urunknak, hogy csak mutogatásból cselekeszi azokat, okát adja, miért cseleked, dicens [Mt 21,13]: *Meg vagy on*

írva: Az én házam könyörgésnek háza etc. Ez mondásnak első része vagyon Esa. 56. capite [Ézs 56,7], a második része Jer. 7. [Jer 7], kiből megtetszik, mely igen nagy vétek legyen az Isten tisztességére rendelt helyet más egyéb idegen dologra fordítani, és megferteztetni. Mert noha az Úr Isten sem nem szűkölködik a mi tiszteletünk nélkül, sem meg nem ferteztetik a mi gonoszságunktól, de mindazáltal valaki efféle eszközöket, amellyek által az Úr tiszteltetik, megutál és megrútít, azzal megmutatja, minemű indulattal legyen az Istenhez is, és hogy Ő Szent Felségét is nem böcsüllí és nem tiszteli. [30v:] Nem jó ugyan a babonaság, amit a pápások cselekednek, hogy minden templomnak és kápolnának süveget vetnek s térdet hajtnak, de inkább nem jó, sőt gonoszság és istentelenség az ateizmus, mikor vagy ömagát az Istent nem hisszük, vagy gondjaviselésében kételkedünk, kinek igen nagy jele, mikor az Isten tisztességére néző dolgokat semminek alítjuk [a. m. gondoljuk], meg nem böcsüljük. Ne vess bár süveget a templomnak, de azért ne tartsd istállónak. Ne hallgassad bár térden állva az Isten ígését, de azért ne úgy hallgassd, mint egy fabulát, avagy imez-amaz embernek beszédét, amint szokások némelyeknek, hogy fejek, szemek és szavok járásával a templomban is megmutatják, hogy ők nemkülömben hallgatják a prédikátor szavát, mint ott künn akárki beszédét.

Bizony, meghidd, hogy figyelmetesség, magad megalázás kívántatik az Úr szolgálatjában, Meg kell mindenkor választani a köz dolgoktól az Istennek szentelt dolgokat. Kiveré Krisztus Urunk azokat a templomból, akik az imádságnak helyéből piacot csináltak vala. Bizony, az Isten is kiveri az ő dicsőséges országából, akik az ő szent gyülekezetit méltó tisztességgel nem böcsüllik.

De tertio. [Mt 21,14] *És hozzájárulának a vakok.*

Minekutánna kiigazította a templomból a kufárokat, immár megmutatja cselekedetivel, mire való volna az a hely. Arra, hogy ott a nyomorultakat segítsük, azokkal jót tegyünk. De hoc [Mt 9,13; Mt 12,7]: *Misericordiam volo et non sacrificium.* Az ökrök, juhok áldozatra valók valának, azokat kiűzi a templomból, és íme, irgalmasságot cselekedik a nyomorultakkal, mellyel megmutatá, hogy ez volna az isteni tisztelet. Azért tetőlled is azt kívánja az Úr Isten, hogy te is az Istentől vött ajándékból segítséggel légy az sántáknak, vakoknak. Így adhatsz az sántáknak lábot és a vakoknak szemet.

Ez azért, a magyarázat, néz kiváltképpen a hallgatókra, és ők így követhetik a Krisztus cselekedetét. De ennek más értelme¹¹⁴ is vagyon, mely főképpen néz a tanítókra. Mert most is az igaz tanítók ugyan jogyíthatnak [a. m. gyógyíthatnak] mind vakokat, s sántákat, de nem a testi, hanem a lelki sántákat, vakokat, kikben sokkal nagyobb fogyatkozás vagyon, hogysem a testi bénákban. [31r:] Mert azt mondja Krisztus Urunk, hogy mind a vakok, sánták és csonkák bemehetnek az Isten országába, de efféle lelki bénák mind kirekesztetnek onnat, miképpen régen nem vala szabad valami béna barmot megáldozni.

¹¹⁴ más <cselekedeti> értelme (tollhiba másoló által javítva)

Az lelki vakok pedig azok, akik vagy nem értik, vagy nem akarják érteni az igazságot, amint mondá Krisztus Urunk a farizeusok felől [Mt 23,16?]: *Tű vak vezérek vagytok, és vakokat vezettek.* Nemcsak a testnek, hanem a léleknek is vagyon szeme. Erről a szemről szóla Krisztus Urunk Matt. 6. [Mt 6,22]: *A te testednek szövétneke* [a. m. fáklyája] *a szemed* etc. És miképpen a testi szem vak, s semmit nem lát a világosság nélkül, sic [a. m. így] a belső szem vak az igazság nélkül. Ez azért a valóba való vak, nem az, aki a napnak fényét nem látja. A lelki sánták is azok, akik az igazság után nem járnak. Ezekről mondá Illyés [1Kir 18,21]: *Mit sántikáltok kétfélé?* Nem az tehát a valóba való sánta, aki mankón jár, hanem az, aki mikor az Isten igijét kellene hallgatni, az utcán kóricál, vagy házról házra jár, gyors lába vagyon a gonoszságra, ugyan fut a prédára. Ez az igaz sánta. Ezt veti ki az Úr amaz mennyei Jeruzsálemből.

No, azért a templom arra való, hogy az vakokat és sántákat ott meggyógyítsák [a. m. meggyógyítsák]. Miképpen? Az igazságnak kimagyarázásánál és a jámbor életre való intéssel. Mert az igazság, a lelki szemnek világossága és fénye, ki nélkül az örök sötétségben marad az ember, ahol siralom és etc.

Az jámbor életnek pedig követése a lábnak és az igazan való Írásnak ösvénye, ki nélkül nem mehetnek fel Istennek magas hegyen való templomába. De quo Esa. 2. [Ézs 2,3], Mich. 4. [Mik 4,2]. Mind az igazságot pedig, s mind az jámborságot csak az Istennek igijéből tanolhatjuk meg igazán.

Siessünk hát az Isten igijének hallgatására, mert bizony ott vagyon az egészség és meggyógyulás. És senki nem lehet lelkében oly beteg, aki ott orvosságot nem találna. Ha pedig valaki azt ítéli, hogy ő igen szemes, nem vak, azért nem szükség neki az Isten igijének hallgatása, meglássa, hogy meg ne csalja magát és mikor elég ruhásnak ítéli magát, meglássa, hogy mezítelenen ne maradjon. Mert bizonynal higgye, hogy nincsen több kazdagság, mint akit az Isten igijében találhat az ember. Most legyen elég.

Női ruhába öltözött férfiak (5Móz 22,5)

EK Ms. 1777

[121r:]

Deut. XXII. [5Móz 22,5] Concio. *Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur visti[!] mento mulieris, quoniam abominatio est domini dei tui qui ita fecerit.*[†]

Mózes próféta által az Isten sok külömb-külömbféle hasznos törvényeket adott vala ki az zsidó népnek, avvégre, hogy zabola nélkül az ő kívánságok szerint ez világon ne nyargaljanak, hanem bizonyos határban foglalják magokat, és ha az Kánaán földébe be akarnak menni, az ő szent poroncsolatját observálják. [121v:] Itt is azért az meghallott ígékben regulát szab azon Isten azon Mózes próféta által mind az asszonyi állatoknak, s mind az férfiaknak az ő öltözetek felől, hogy egyik fél az másik félnek ruhájában, fegyverében fel ne merjön öltözni, mert az Istennek haragjában, átkában minden kétség nélkül esnének.

Loci.

1. Micsoda értelme legyen annak az törvénynek, melyet Mózes által ad itt ki az élő Isten.
2. Másodszor, micsoda okokért akarta, hogy legyen az emberek között ez az törvény. És menemű büntetés alá essenek azok, valakik ezt az Istentől <törvényt> szabott törvényt meg nem tartják. [122r:]

Nem ok nélkül mondta volt régen egy bölcs, hogy az <lélek> törvény szintén olyan, mint az lélek. Megmagyarázza, miért. Mert miképpen hogy az lélek hordozza, viseli és indítja meg az testöt, azonképpen az emböri társaságot mind városokban, mind országokban, mind falvakban az jó törvény igazgatja, és minden jóknak követésére indítja, vezérli. Mert miképpen hogy mihelt az lélok kimúlik az testből, azonnal az test elhanyotlik, elesik, és lassan-lassan az senyvedésre, rothadásra változik, hanyotlik, [122v:] azonképpen mihelt az fő törvényeknek megtartása kivetetik az halandó embereknek társaságából, mindjárt az országokban, városokban, tartományokban szertartatlanság, zűrzavarok jönnek be, ki miatt felfejtetitt[!] az békességnek kötele, megháboríttatik az jó rendtartásoknak folyása, honnét semmi egyéb nem támad, hanem utolsó romlása, veszedelme annak az helynek, valahova ezek beszállanak.

Ha azért az külső, emböri elmétől, okosságtól talált törvénynek ilyen nagy méltósága és ereje vagyon, [123r:] hogy azok nélkül semmiképpen az jó állapot az embörök közt meg nem maradhat, annál inkább követközik, hogy Isten parancsolatjának oly hathatósága legyen, hogy az keresztény gyülekezetben, mely az Istennek szent egyháza, soha semmiképpen az igaz hűtnek drága gyümölcsse, annak követése jól meg nem tetszenék. Sőt, annak hátravetéséből visszavonás, harag és gyűlölségek támadnak. No, hát böcsülletös, tiszta, azaz hasznos és minden áldásokkal bővelkodik az mi Istenünknek törvénye.

Innét mondja Dávid, Psal. 18 [Zsolt 18,8]: *Lex Jehovae sincera convertens animas testimonium Jehovae* etc. Innét mondja Krisztus Urunk, hogy nem azért jött ő, hogy felfejtse az törvényt, hanem hogy betöltse. Holott az törvénynek minden ágait befoglalta a szent király. [123v:] Noh, mivelhogy az egész szentírás mindenütt dicséri, magasztalja az törvényt, követközik hát, hogy ez is az öltözet felől, melyet itt íratott meg Mózes az élő Isten, hasznos és megtartásra méltó. De hogy mond Mózes [5Móz 22,5]: *Non induetur mulier veste virili. Nec vir utetur vestimento mulieris*. Értelme ez Mózesnek úgy szól: Hallo-d-e, Izrael népe, az Isten, az ki kihozott tégedet Egyiptomból, fáraónak fogságából, ez mellett megígérte Kánaánnak bő földét, csakhogy az mit ő teneked elődben rendölt, abban eljárj. Az több parancsolatok között ezt is megtartsad, hogy teelötted az asszonyállat férfiúi ruhákban, [124r:] süvegekben, fegyverekben fel ne öltözzék, se az férfiú az asszonyi állat ruháját, szoknyáját és egyéb öltözetit reá ne vegye, azokban ne járjon, ne játszódjék, ne sétáljon, se éjjel, se nappal.

Vedd eszedben, tilalom ám ez. Nem Solon, nem Lycurgus törvénye, hanem az Istentől találtatott törvény, melyet az törvénynek több cikkölinél szolgálatja által adott ki Mózes kezében, őáltala penig az egész Izrael seregében meghirdette. Mondanád te: Mi okon tiltotta meg az Isten, hogy ne vegye reá az férfiú ruháját az asszonyállat, se az asszonyállat ruháját az férfiú? [124v:] Mert úgy tetszik, hogy ebben semmi vétek nincsen, ha mulatásnak és vigasztásnak okáért efféle ruháknak megváltoztatása leszen is. Hallottad-e amaz régi mondást: *Ne bölcselködjél felettébb abban, az miben nem illik*. Ne vedd tréfás társsá az Istent, hanem adj helt az ő törvényének, járj el abban, ha az ő országában részes akarsz lenni.

De mindazáltal bizonyos okát is adhatjuk az szentírásból ennek az törvénynek.

Először szükség, hogy ez törvény megtartassék, hogy egymás ruhájában az leánzó vagy az asszonyállat és az férfiú fel [125r:] ne öltözzék, mert miképpen az Isten az teremtésben megváltoztatta az férfiat az asszonyi állattól, azonképpen szükség, hogy megválasztassanak tisztokban és ruhájokban és magokviselésekben is.

De secundo.

Mi okon adta ki Isten ezt az törvényt? Az fertelmességre való alkalmatosságnak eltávoztatásáért. Mert eleitől fogva sok gonoszságok, fertelmességek löttenek efféle ruháknak megváltoztatásából, mikor minden változtatás nélkül együtt jártanak az asszonyi állatok az férfakkal, az férfiak az asszonyi állatokkal.

Lásd meg erről az históriákat. [125v:] Lásd meg, mit cselekedék amaz római fertelmes életű Claudius, ki az asszonyi állat ruhájában felöltözik, Pompeiához,

az Julius feleségéhez bemene, és vele vetkőzék, de annakutánna Milótól, mikor öszvevesztek volna, megöleték.

Lásd meg, mint jára az asszíriai király, Sardanapalus<szal>, ki kivetkőzék király férfiúi ruhájából, leányi öltözetet vonna fel, az asszonyi állatok között hevere, de az Arbaces hadnagy azért az latorságért reá mene sereggel, kitől megrémülven az király, minden kéncset egy nagy rakás tűzbe hányá be, és ő maga is utánna ugrik. [126r:] Olvasd meg Volateranusnál, olvasd meg Boccasiusnál, mint¹¹⁵ lött volt dolga amaz Joannes Angllicus pápának, ki asszonyi állat lévén férfiúi ruhában öltözék, az római pápaság végre neki adaték. És mikor processiót járna, az sok nép előtt gyermeke lött. Ekképpen csúfoltaték meg az római pápának szentsége az ruhának változása miatt. És az utálatos, fertelmes asszony miatt.[†]

Hogy mond tovább Mózes? [5Móz 22,5] *Quoniam abominatio est Domini Dei tui quisquis ita fecerit.*

Nem küs mondás ám ez, mikor az embör az Istennek haragja, átka alá esik valami vakmerő engedetlenségéért, [126v:]¹¹⁶ mert azt mondja az Írás, Heb. 10. [Zsid 10,31]: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis.*

De micsoda azoknak jutalmok, az kik ennek az felséges Istennek törvényének ellene, férfiak lévén, asszonyi állat ruhában öltöznek? Azt mondja Mózes [5Móz 22,5]: *Mert utálatos az te Uradnak, Istenednek.* Súlyos mondás és keserves büntetés ám ez, bár meghiggyed, mert még csak az külső, polgári társaságban és birodalomban is felette igen terhes és nyomorult dolog, mikor az atya s az anya gyermekét elveti, elviszi tőle az szófogatatlanságért. De kiváltképpen, mikor fejedelmedhöz [127r:] könyörgeni folyamol valami kárvallásod-, nyomorúságodban, ott állnak az fő-fő urak, elkezded könyörgésedet: *Kegyelmes Uram, alázatosan könyörgök* etc. Mit gondolsz ugyan, ha az fejedelem megháborodik, lesüti az szömöldökét, elfordul, hátat mutat, mert még annakelőtte megharagutt volt reád árultatásodért, melyet te ingyen sem véltél, hogy tudjon, vallyons nem ijedsz-e meg? Mentől inkább hát iszonyú, rettenetös dolog, mikor az egeknek Istene valakire haragját fordítja, valakit megutál, megátkoz és elvet szemei elől.¹¹⁷ [127v:]

Látod-e, az minemű igével él az Írás, mikor az felséges Istennek haragos büntetését akarja megmutatni mint egy tükörben, azon ígét tulajdonítja itt is azok ellen büntetésöknek megjelöntésére, az kik meg nem tartják ezt az ő törvényét. Azt mondja [5Móz 22,5]: *Quoniam abominatio est Domini dei tui quisquis ita fecerit.* No, immár nyisd fel szemedet. Lásd meg az pápás atyjafiaikat, miképpen az egész derék Szentírást régtől fogva felforgatták, emböri leleménnyel megmocsokolták, megelégitötték, Isten ellen és az ő fia ellen az fertelmes gonoszságra nagy szabadságot hoztak be, azonképpen ezt is az Istennek tilalmát mindenestől fogva felfejtötték, és az mit az Isten megtiltott, felszabadították. [128r:]

¹¹⁵ mit (tollhiba)

¹¹⁶ A margón és a lap alján, a szöveget körbefutó halvány jegyzet látható.

¹¹⁷ A lap alján részben olvasható beszúrás: *Disce e textu: A köntösváltoztatásból végtére éktelen dologra vetemedik az ember. [.....]*

Mert ládd-e, mit parancsol az élő Isten: *Non induatur veste muliebri*. Mit művelnek az pápás atyafiak? Vallyons megtartják-e ezt az magosságbeli Istennek törvényét? Nem, mert komédiákat, vitaculomokat[!] szerze, melyben az iffjakot asszonyi állathoz illendő ruhákban felöltöztetik, és minekelőtte az bálványok előtt misét mondnak és jóllaknak, azután az játéknak esnek, hogy nyilván beteljesedjék rajtok az, mit Mózes mond Exod. 32. [2Móz 32,6]: *Surgentesque mane obtulerunt holocausta* etc. *Et sedit populus manducare et bibere et surrexerunt ludere*. Nyilván<d>való dolgok ám ezek, ó, megvakult <Ed> Erdély, oh, siralomra szállandó Erdély. Nem akarsz látván látni, hallván hallani. Íme, az seregeknek Istene mennyi sok jeleket, mennyi sok cometákat, [128v:] éjjeli és estvéli égéseket, világosságokat mutogatott egynéhány esztendőknben. Íme, ezelőtt egynéhány esztendővel mely nagy pestissel vere meg az Úr az vereködő angyal által. Íme, mely sok férgekkel, rogyával, hernyóval vere meg az Isten. Íme, mely igen rettenetes árvizeket támaszta, és azután mennyi szeleköt, vészeköt támaszta. Mellyek által mind mutogatván mutogató haragját, de mégis játék kell az megvakult pápafiaknak, mégis reá fut, mintha ostorral hajtanád, az nép az tilalomra. Oh, siralmas üdők.

Jaj, jaj azoknak, az kik ezképpen botrányokozásokra viszik az népet, volnának bizony példák előttünk, mint jára az görög imperium, Görögország.

Mindaddég bujálkodik az ő kevélységében, mindaddég játszék comédiát, tragédiát [129r:] és egyéb játékokot Athenásban, Korinthusban és egyéb helyeken, mindaddég bízék az ő jó szerencsés állapotjában és az sok bálványokban, hogy végre az seregeknek Istenének haragja, búsulása megmozdula, megindítá az Kaukázus hegye mellett az szaracénusokat, megveteté országokat, elpusztítá városokat és őmagokat, kicsinytől fogva nagyig rabságra vitetteté.

De ne menjünk messze, nemde íziben esék-e Magyarországnak az sok comédia-játszás, az sok farsangolás, az sok álorcákban való bolond<ság>oskodás. Íziben esék bizonyára Pestnek, Budának, Esztergomnak, Solymosnak, Fejérvárnak. Vallyons kell vala az játék, mikor az városok megvétele után megköszörüllék az fegyvert és elüték az [129v:] bírának, polgároknak, fő emböröknek, ifjaknak és egyházi emböröknek fejeket. <Q> *Foelix quem faciunt aliena pericula cautum*.[†]

Bizony, jó dolog volna, méltó és illendő, ha beraknók szívünkbe ezt az magosságbeli Istennek törvényét, és az mellett való súlyos fenyegetéket, mert¹¹⁸ itt is, falunkban láttak ám csak némely napokban is oly farsangolásokat, kikről ha levonták volna ruhájokat, sokkal külömbeknek találtattak volna annál, az minek ruhája mutatta vala őket.

De nincsen az Úrnak félelme közöttünk, nem kell az prédikátor, nem kell az igének hallgatása, sem nagy rendnek, sem kűs rendnek, nincsen büntetések az kik farsangolnak. [130r:] De félek rajta, félek, hogy az megharagutt Isten oly ellenséget támaszt fel ellenünk, oly idegen, pogány népet hoz reánk, az mint szól az prófétánál, mely osztán úgy megtanít, ostoroz, büntet bennünköt, hogy míg az árnyékválagon élünk, mind éltig szájunkban leszün az ízi, sőt, még maradékink is keservesen emlékeznek meg rólla.

Samuel Gialai in Tarczafalua 1626 Manu propria.

¹¹⁸ mert mert (szóismétlés)

Az Úrnak félelméről és az ajkak megtartóztatásáról (Zsolt 34,12–14)

Ms. U. 262

[19r (45):]

Psalmorum 33. v. 11. [Zsolt 34,12–14(!)]: *Jertek fiaim, hallgassatok engemet, az Úrnak félelmére tanítlak tüstököt. Valaki kívánja életét, és jó napokat akar látni, tartóztassa meg az ő nyelvét az gonosztól, és az ő ajaki ne szóljanak álnokságot.*

Dávid próféta ez igékben arra tanítja meg az halandó embereknek fiait, az Úrnak, az magasságbeli Istennek tiszta, szent és igaz félelmére indítsa. Mire vigye az embert, és mit szokott hozni, cselekedni az embereknek társoságokban az uralkodó Úr Istennek igaz szüből, igaz hűtből való félelme.

Három része nagyon az bötűknek.

Először szólítja, inti és hozzáhívá [Zsolt 34,12]: *Venite filii.*

Másodszor kérdést teszen, kérdést vet az hallgatók eleiben, mellyel akarja serkenteni próféciai tanító, méltóságos [19v (46):] zelussát [a. m. buzgóságát] az életnek és jóságos napoknak, és az boldog, dücsőséges, csendes állapotnak szorgalmatosan való megkérésére.

És három fő dologban veti az életnek és jó napoknak megtalálását: Először az nyelvnek megzabolásában, őrizésében és tartóztatásában. Másodszor az gonoszoknak utáról, ösvényéről való eltérésben, elhajlásban, és jónak viszontag ez ellen cselekedetében.

Harmadszor az békességnek keresésében, és mindvégig való követésében, megőrizésében.

Tanúságunk és fundamentomunk ez igékből imez legyen.

Az Úrnak félelme mit szokott nemzeni, cselekedni az irgalmasságnak [edényiben, és mint kelljen főképpen néznie,] az kik jó napokat akartak várni, avagy látni, és boldog, csendes, dücsőséges életre akarnak jutni. Ezt mondja azért az többi között [Zsolt 34,12]: *Jertek fiaim, hallgassatok engemet.*

Itt először azt vedd eszedben, hogy kétféle az félelem: az tökéletes szolgai félelem és szívi félelem. Az első az hűtötlenségnek fiaiban találta meg, erről szól 1. Joh. 4. [1Ján 4,18]: *Az szeretetben nincsen félelem <gyötrellem nagyon>. Az tökéletes szeretet kiűzi az félelmet, mert az félelmet>emben gyötrellem nagyon, az ki pedig fél, nem tökéletes az szeretetben.* Jacab 2. [Jak 2,19]: *Hiszed te ezt, hogy egy Isten nagyon, jól cselekedel, mert az ördögök is hiszik és rettegik.*

Az második neveztetik szívi félelemnek, mely az irgalmasságnak edényiben van, mely az igaz, virágzó hűt, az isteni igaz tisztelettel és élő reménységgel, bizodalommal egyben volt csatolva, és mindenkoron az Úrnak szent parancsolatinak <pa> böcsülettel való megerősítésére¹¹⁹ dirigál és vezérel. Erről kiátja [a. m. kiáltja] bölcs Salamon, Prov. 10. [Péld 9,10(!)]: *Az Úrnak félelme az bölcsességnek kezdeti.* Prov. 10. [Péld 10,27]: *Az Úrnak félelme megtöbbsíti az napokat, és az istenteleneknek napjai megrövidülnek.* Proverbium 14. [Péld 14,27]: *Az Úrnak félelme olyan, mint az életnek ere.* [2or (47):]

Erről szól azért Dávid próféta itt, és megmutogatja, mit hozzon az Úrnak félelme azoknak, az kik az Úr hüveinek mondatnak. Első grádusban veti az nyelvnek megfogadását, megzabolását. Holott mondja imez igikben, *megőrizd*, azt terjeszti mind fejenként élénkben, mely igen gyors, mely igen serény és halandó legyen az az kűs tag, az nyelv az halandó embernek szájában az vétekre az Úr ellen, és felebarátja ellen való dolgoknak kimondására. Látod-e, mint mond [Zsolt 34,13]: *Őriz[d] meg magadot.* Igen kell hát őrzened, igen kell féltened nyelvedet, ha jó napokat akarsz látni. Innét kiáltja Dávid, Psal. 140. [Zsolt 141,3]: *Uram, őrizd meg az én szómot, őrizd meg az én ajakimnak ajtait.* Psalmorum 39. v. 1. [Zsolt 39,2(!)]: *Mon-dok, megőrizem az én utaimot, ne vétkezzem nyelvemmel, megőrizem az számnak zárjait, az míg az istentelen énelőttem forog.* Prove. 13. [Péld 13,3]: *Az ki megőrizi az ő száját, megőrizi az ő lelkét.* Siracides 22. [Sir 22,27]: *Kicsoda teszen az én szájamra őriztetőt, kicsoda pecsétli le az én ajakimot eszésséggel, hogy hirtelen ezek miatt el ne vesszek?*

Két fő okért formálta és teremtette Isten az embereknek az nyelvet. Elősször, hogy ötöt dicsírje, áldja, magasztalja az ő dücsőséges nevét, dicsőséges hálaadással tisztelje, és az Úrnak nagyságos dolgait kibeszélje. Psal. 118. [Zsolt 118,17]: *Meg nem halok, hanem élek és beszélem az Úrnak cselekedetét.*

Másodszor, hogy az emberi társaságban közönséggel az emberek egymásnak jóvára, ótalmára, segedelmére és élémenetekre éljenek nyelvekkel, tanácsokkal, beszédekkel, és természetnek törvénye szerint. De az sötétségnek és veszedelemnek fiai meg nem gondolván és tekéntvén ennek az Úrnak drága teremtetett állatjának mivoltát, végét és hasznát, visszaélnek vele, mert sokan az nyelveknek gyöblőjét [a. m. gyeplőjét] fene gerjedező indulatból megeresztvén, felebarátjoknak, atyjokfiainak és az övélek jót tött embereknek tisztességeknél romlására, fogyatkozására fordítják, az mint az mostani seprőre jutott világban nyilván vagyon, sirmalmas példák megmutatják naponként. [2ov (48):] Ez illyenekről mondja Szent Dávid, Psal. 5. [Zsolt 5,10]: *Az ő torkok tátott koporsó, nyelvekkel hízelkednek.* Ez illyenekről mondja, Psal. 57. [Zsolt 57,54]: *Az én lelkem az oroslányok között vagyon, az megegetők között fekszem, az embereknek fiai között, kiknek fogok olyanok, avagy ollyatánok, mint az lándzsa és az nyíl, |:az ő nyelvek éles tör.* Psal. 120. [Zsolt 120,2–3]: *Uram, szabadíts[d] meg:| az én lelkemet az hazug szavaktól, és az álnok nyelvektől. Mit ad és mint használ teneked az álnok nyelv? Vallyon mit mondana Dávid az mű üdönkről, ha mostan köztünk volna? Vedd eszedben azért magadot,*

¹¹⁹ megerősítése (tollhiba)

1, 2, 3, 4

te gonoszra halandó ember, és vess véget az nyelvünknek szabadon való nyargalásinak! Tudod-e, mit mond Salamon, Proverb. 18. [Péld 10,19–20(!)]: *Az sok szóllásban hazugság találtatik, az ki pedig megzabolázza az ő nyelvét, eszes ember az. Mint az eresztetett ezüst, olyan az igazaknak nyelve.* Amen. Ezek pedig az nyelv[n]ek az ő vétke cselekedeti: 1. Az Isten nevének hiában való felvétele. 2. Isten ellen való káromlást szóllani. 3. Szitkozódások. 4. Megcsúfolások. (vagy emberszóllások [a. m. rágalmazások]). 5. Hazugságok. 6. Árultatások. 7. Hamis esküvések. Azt mondja egy tudós ember, Bernardus, hogy könnyű dolog az szó, mert könnyen repül, de nehezen sebesít, könnyen megérlik, de súlyoson éget. Könnyen hat az elmére, de nem megyen ki könnyen, könnyen kimondhatni, könnyen kimondhatni [!], de nem könnyen hívhatni vissza. Könnyen repül, ezokáért könnyen bontja fel az törvént. Satis iam. Amen.

Az Isten hajlékába való bejutásnak útja (Zsolt 15,1–5)

Ms. U. 262

[20v (48:)]

Psalmorum XIII. [Zsolt 15,1–5]: *Uram, kicsoda lakozik az te sátorodban, avagy kicsoda nyugszik meg az te szent helyeden? Az ki macula nélkül jár, és igazságot¹²⁰ cselekedik, az ki igazat szól az ő szüvében. Nem rágalmaz az ő nyelvével, és gonoszt [nem] cselekedik felebarátjával, és az ki szidalommal nem illeti felebarátját, utálatos önála az gonosz ember. Azokat pedig, az kik az Urat félik, tisztelik. Az mire megesküsz, ha kárára lött is, nem változtatta meg, az ki pénzét nem adta uzsorára, és az ártatlan ellen ajándékot nem vett. Az ki ezeket megcselekeszi, soha örökké el nem esik.*

Dávid próféta, minekutánna az Isten frigyládájának helyet és hajlékot készített volna Sionban és Jeruzsálemben, akkor írta az Isten Lelkének [21r (49):] vezérléséből ezt az himnusz, melyben azt illeti röviden, szép renddel, minemű természetek legyen, és minemű jóságos dolgokban kelljen magokat foglalniok azoknak, az kik az Szent Istennek hajlékában, tornácában, sátorában akarnak nyugonni, és vég nélkül, boldogul, örökké örvendezni.

Tizenegy dolgot számlál pedig renddel elé. Először, hogy tökéletesen járjon életiben. 2. Hogy igazságot cselekedjék. 3. Hogy igazat szóljon. 4. Hogy az nyelvvel mást meg ne sevezzen [a. m. sebezzen]. 5. Hogy másnak kárt szándékkal ne tegyen. VI. Hogy az rágalmazó beszédeknek hallgatója ne legyen. VII. Hogy az vakmerő, istentelen emberrel társasága ne legyen. VIII. Hogy az istenfélő híveket promoveálja [a. m. támogassa, segítse]. IX. Hogy az min megesküszik, jól megállja. X. Hogy uzsora pénzt ki ne adja. XI. Hogy ajándékot ártatlanra el ne vegyen, az mellyért igaz ügyét és causáját átfordítja.

Végezetre mindezeket azzal köti be, hogy valaki ezeket az feljegyzett dolgokat, virtusokat megtartja, cselekedetivel követi, el nem vész, és az Úrnak dücsőséges hajlékából ki nem rekesztetik, hanem örökké megállandó boldogságban leszen.

Mostan azért az első virtusról szóljunk, lássuk meg az Úr engedelmességéből az többit is azután.

¹²⁰ *igazságod* (tollhiba)

Így kezdi el azért az éneket az Próféta [Zsolt 15,1]: *Uram, ki lakozik az te sátorodban, és ki nyugszik az te szent helyeden?* Itt ez igikben Szent Dávid szólítja ömagát az magosságban lakozó Istent, prófétai lélekből, indulatból kérdést teszen, ím, ilyen értelem szerént: Uram, ki minden birodalmaknak, minden hatalmaknak, országlásoknak és istennek felett való Isten vagy, kicsoda, Uram, az, az kit te felséges, szent hajlékodon ki nem rekeszt[esz], kicsoda az, ki dücsőséges sátorodon megmaradhat, kicsoda, aki az te szent hegyeden megnyugszik, kinek része vagyon az te szent országodon, és kit eresztess be az te szent színed eleiben az örök nyugalomban? Megfelel ömaga, Szent Dávid, azt mondja [Zsolt 15,2]: *Az ki tökéletesen jár, és igazságot cselekeszik.*¹²¹ Itt ebben az versekben három fő dicsíretes virtust, három drágalátos dolgot foglal be az próféta, az mely fő dolgoknak meg kell fénleni azokban, valakik az Istennek szent sátorába be akarnak jutni.

Az első mennyei dicsíretes virtus, mely az Seregeknek Istenének hajlékában bejuttat,¹²² ez igikben mutatódik meg, holott ezt mondja [Zsolt 15,2]: *Az ki tökéletesen jár.* Az mely mondásban két dolgot és cikkelt kell eszedben vened.

Először, mikor azt mondja, *tökéletesen*, micsoda tökéletességről szóljon az Próféta.

Másodszor, az járásnak igéje és bötűje miképpen az Úrnak is igéje, gyakor helyen az Szentírásban vétetik az halandó embereknek ebben az testben való életére, munkájáért és fáradságáért, az utolsó óráig. Gratia.

Mert miképpen külsőképpen az útnak bizonyos kezdete vagyon, az mellyen el kell <menni> indulni, és viszont bizonyos célja, határa, vége van, mely az születése napja, ideje és órája, [21v (50):] és viszontag, meghatározott, bizonyos, elkerülhetetlen vége vagyon, mely az bűnnek zsoldja, az halál, az kit senki, sem nagy, sem kicsin el nem kerülhet.

Ezt írja eleikben bölcs Salamon az halandó embereknek, Sap. 7. [Bölcs 7,1]: *Sum quidem et ego mortalis homo similis omnibus, et ex genere terreno illius qui prior factus est.* Job 14. 5. [Jób 14,5]: *Breves dies homines sunt numerus mensium eius apud te: constituti homines[!] eius qui praeteriri non poterunt.*

Másodszor conferálja [a. m. egyé teszi] és hasonlítja az Írás ezt az életet az úthoz és az útonjáráshoz, ím az okáért, miért miképpen hogy az úton járónak és bújdosóknak nem mindenkor egyaránt szolgál az útnak mivolta, hanem néha jó úton járnak, noha gonosz útra jutnak, néhol az út szép, tiszta, kedves, igyenes, gyönyörűséges, néhol viszontag köves, darabos.

Hasonlóképpen ennek az életnek folyása, útja és meneti nem egy lineán vagyon, egy állapotban megyen ki, hanem néhol jó állapot, öröm, vigasság, néha bár bánat, keserűség találja, és sokszor úgy annyéra megveri, megsikíttatja az sok háborúnak szápora [a. m. zápora] ezt az mű életünknek utát, hogy csak az magasságbeli Szent Istennek oltalmazó kezei tartnak meg, hogy el nem esünk. Ezt az emberéletnek nyomorult állapotját illetén veszen Jákob pátriárka fáraó előtt, mikor azt mondá neki, Gen. 47. [1Móz 47,9]: *Az én búdosásom* etc.

¹²¹ és igazságot cselekeszik és igazságot cselekeszik (tollhiba)

¹²² beírtak (tollhiba)

Harmadszor mondatik az Írásban közönséggel az emberi nemzetnek útja járásának ismeretje is. Mert miképpen az kik tengereken járnak, az hajókban, bárkákban ülnek, akármit műveljenek, akár fenn álljanak, de menten megyen az bárka, az hajó, mikor az felvont vitorlákat az szelek találják. Azonképpen mikor amaz nagy bárka, amaz hatalmas és felséges gubernátor ennek az siralmas életnek bárkájában münket beültet, menten megyen, akármit műveljünk, és azképpen hirtelen múlton múltunk, miért mindennap közelebb jutunk amaz végső, bizonytalan elhatározott órához. Ezt fájlalja vala Szent Jób, cap. 2. [Jób 2].

Nemde meg vagyon-e határozva az embernek ideje ez földön? Item, az én stopáim [a. m. törőim] gyorsabbak voltak az takács vetélőjénél. No, mindezekből immár azt vedd eszedben, hogy mikor itt ez bötűben azt mondja Szent Dávid, (*az ki jár*), érti az járáson az embernek ez világon való életit, forgolódását, ím, az három fenn előszámlált okokért.

De secundo.

Immár szóljunk az második kitételéről, tudniillik az tökéletességnek bötűjéről, holott azt mondja [Zsolt 15,2]: *Az ki jár* [22r (51):] *tökéletesen*. Mely mondásában Szent Dávid az Istennek Lelke által nem azt akarja az embereknek megmutatni, hogy az hívek, az kegyelemnek edényiben soha semmi erőtlenség, semmi fogyatkozás nem volna és nem találkozhatnák, mert azt mondja Ezsdrás [Ezsd 9,7] igazan, az kik ez világra születtenek, nincsenek vétek nélkül. 1. Reg. 3. [1Kir 8,46(!)]: *Nincs oly ember, ki nem vétkeznék*. 1. Joh. 1. [1Ján 1,8]: *Ha azt mondjuk, hogy vétünk nincsen, mű magunkot csaljuk meg, sőt őmaga az Isten azt az fundamentumot illeti*. Gen. 2., item 8. [1Móz 2; 1Móz 8]. Hon [a. m. ahol] ezek így állván, az immár az kérdés, az fő tanúság ebben az alvégében, mi módon kelljen az Dávid mondását értenünk [Zsolt 15,2]: *az ki tökéletesen jár*. Mert az ki vétkezik, nem jár az tökéletesen. Minden ember vétkezik pedig, mert senki nincsen vétek nélkül, az mint megmutatók, tehát senki nem tökéletes (et consequens), senki se nem megyen fel az Űrnak szent hegyire.

Megáll ez, megmarad az első fundamentum, hogy az míg ebben az világban, életben leszünk, az míg ez halandó, rothadandó és változás alá vetettetett sátorban búdosunk, bűn nélkül, vétek nélkül nem lehetünk, hanem az jövőendő boldogság[ban], második világban és országban kell azt keresnünk, mikor az mű gyalázatos testünk az Jézus dücsőséges testéhez hasonló lészen. De immár ezt kell eszünkben vennünk, hogy az vétkek és bűnök között külömbiség vagyon, mert némely vétkek felette nagyok, és az felső grádusban vadnak, mellyek ugyan szarvasok, cégére[s] bűnöknek nevezetnek, némelyek viszontag küsebbek, és nem az felső gráduson vadnak, némely<ik> vétkek sem szándékból, hűtlenségből lesznek, némelyek erőtlenségből, némelyek halálos bűnök, némelyek nem halálosok, az mint az kiről nyilvánvaló bizonyságok vadnak az Szentírásban mindenütt.

Mikor azért itt azt mondja az <bölcs> [bötű:] *és tökéletes[en] jár*, ne úgy értsd, hogy csak az mondassék tökéletesen jární, [22v (52):] az kiben semmi macula, semmi hiba, semmi fogyatkozás, gyarlóság nem találhatik, mert az lehetetlen dolog, nem is volt több senki az Űr Krisztusnál.

Hanem mondatik tökéletesen járnai, az kik az cégéres [a. m. hírhedt] szándékokból, vakmerőségből lött halálos vétkektől es megtartóztatják magokat, és az léleknek fegyverével megölik, meghalálosítják magokat, efféle indulatokat, és mellett[e] minden erejek, szándékok, ügyekezetek, tehetségek szerint azon vadnak, hogy az Szentlelket¹²³ szüvekben meg ne szomorítsák, hanem azáltal minden jó dolgokban naponként épüljenek mind Isten, mind emberek előtt, hogy az Úrnak dűcsőséges neve őmiattok meg ne szidalmaztassék, hanem felmagasztaltassék. Ezért tanítja vala az Úr Jézus Krisztus az tanítványokat, Matt. 5. [Mt 5,16]: *Sic luceat lux nostra*. Ittem¹²⁴ Levit. 11. [3Móz 11,44–45]: *Szenteljétek meg magatokat, és legyetek szentek, mert én szent vagyok*. Mi is fejenként erre igyekezzünk, kérve, segéljen Isten szent fia által. Amen.

¹²³ *Szentlélek* (tollhiba)

¹²⁴ *Ittem* (tollhiba)

A leprások különböző tisztítási módszereiről (Lk 17,15)

Ms. U. 292

[1:]

Concio 11.

De diversis purgationis eo leprosororum

Textus ex v. 15. 16. 17. 18. 19. [Lk 17,15]: *Unus autem ex ipsis ut vidit se sanatum esse etc.*

Exordium

Az munkálkodó okoknak olyan tulajdonságok vagyon, hogy az őellenekben vetetett cselekben külömb-külobmbféleképpen szoktanak munkálkodni. Exempli gratia.

Az nap az ő melegségével egyiránt melegíti az sárt az viasszal, de mindazonáltal az ő melegsége külobmben munkálkodik az sárban, mint az viaszban, mert az sárt megkeményíti, az viaszt meglágyítja.

Az tűz az ő melegségével egyaránt melegíti az vasat az pozdorjával, de mindazonáltal az ő melegsége külobmben munkálkodik az vasban, mint az pozdorjában, mert az vasat tisztítja az rozsdától, az pozdorját pedig avagy az csöptűt hamuvá teszi.

Az Isten az ő ajándékját nyújtja mind az jóknak, mind az gonoszoknak, de külömb végekre nézve, mert az jók attól felindíttatván hálaadósságot mutatnak Istenhez, az gonoszok pedig elhívén magokat, az Isten ellen szarvat emelnek.

Az Isten gazdagságot ad úgy az hamissaknak, mint az igazaknak, de külömb végekre nézve, mert az igazak hálaadással vevén, azzal az ő dűcsőségeknél előmozdítására élnek, de az hamissak az Istent bosszúsággal illetvén, az bálványok építésére költik. Az mint az izraeliták cselekvének, az mely ezüstet és aranyat az egyiptusbeliektől kértenek vala, azokból arany borjút öntnek. [2:]

Az Isten ad egészséget szinte úgy az latroknak, mint az jámboroknak, de külömb-külobmb végekre nézve, mert az istenfélő jámborok abban részesülvén az igaz orvosdoktorhoz folyamodnak az ő hálaadó áldozatjuk által. Amazok pedig egészségekre fordulván, az ő testeknek bujaságát űzik, és az ő jótevő Isteneket hátrahagyván, ez világnak adják magokat. Az mint ez dolgoknak valósága ez evangélium lőn, a belpoklosoknak állapotjokból világosan kitetszik, az kiket jóllehet egyenlőképpen tisztított vala meg az Krisztus az ő belpoklosságokból, de mind-

azonáltal különböző cselekedeteket mutatók meg az Krisztushoz. Mert egyik öközüllök eszében vevén az ő tisztulását, alig mutatja meg magát az papnak ottan, mindjárást nagy hamarsággal az ő orvosdoktorához visszasiet, és az jó tudományért hálákot ad őnéki.

Az ő társai peniglen, úgymint az 9 zsidók, az hálaadatlanlanságnak példái, noha ők is eszokban veszik az ő megtisztulásokat, de mégis háttal fordulnak az Krisztushoz, nem mennek vissza az orvosdoktorhoz, hogy az ő lelkeknek is megtisztulást nyerhetnének. Hasonlók az disznókhoz, az kik jóllehet, az fáról lehullott makkot ugyan harcolva kapják, de mindazonáltal még csak fejeket sem emelik fel az végre, hogy arra fügyelnének, kicsoda veri le az ő számokra az makkot az fáról.

Ezek az 9 zsidók még az oktalan állatoknál is hálaadatlanabbak voltak, mert az egyik evangéliumi szent [3:] históriában is nem olvasunk ezekhez hasonlókat, hogy az kik az Krisztus által csak testekben gyógyultanak volna meg, s lélekben nem, mint ezek, holott valakiket az régi belpoklosságból meggyógyított az Krisztus, azoknak lelkeket is megorvosolta. Valakiknek szemek világát megadta, azoknak elméjüket is megvilágosította. Az kiket testi halálból feltámasztott, azokat az bűnnek halálából is az új életre feltámasztotta. Az kiket az testi belpoklosságból meggyógyított, azokat az lelki belpoklosságból is meggyógyította, tehát ihon csak szintén ezek az hálaadatlan 9 belpoklosok maradtanak az ő lelki belpoklosságokban, kikről az Űrnak segítségével által leszen tanításunk.

Az harmadikról. Minemű dolgok követték az csodatételt. Azok az dolgok be vadnak foglaltatván az egy samaritánusnak hálaadósságában és az 9 zsidóknak hálaadatlanlanságokban, mert midőn ezek az tíz belpoklosok meggyógyultanak volna, ezek közül csak egyikben találtatik az hálaadósság, az ki samaritánus vala. Az több kilenc penig hálaadatlanoknak találtatának.

Az samaritánusnak hálaadóssága commendáltatik imez dolgokban:

1. Midőn az ő poklosságának megtisztulását eszébe vette volna, ottan mindjárást az Krisztushoz visszatére.
2. Nagy felszóval dicsíri őtet, nem gondolván semmit az zsidóknak irigységekkel és az több embereknek ítéletekkel. [4:]
3. Arccal borul az ő lábai előtt, megmutatván az ő szívének alázatosságát.
4. Hálákat ad őnéki olyan benne megtapasztalt jótéteményért.

Tetszett az Krisztusnak ennek az embernek hálaadóssága, ezért dicsíri az ő cselekedetét imez igékben [Lk 17,17–18]: *Avagy nem tizen tisztulának meg? És az kilenc hol vagyon? Nem érének meg, hogy dücsösséget adnának az Istennek, hanem csak az egy idegen nemzet.* Ennek az embernek hálaadóssága annyival inkább dicsírtetik, mert ő samaritánus, az kit az zsidók pogánnak tartanak vala, tehát őnekiek gyalázatokra lött.

Az evangéliumi szent históriában két samaritánusokról vagyon emlékezet, kiknek egyike orvosló, és az másik hálaadó:

Az orvosló samaritánusról vagyon emlékezet Luc. 10. 33. [Lk 10,25–37], az ki amaz tolvajoktól megsebesített és holt-eleven az útban hagyott embert meggyógyította.

Az hálaadó samaritánusról vagyon emlékezet ihon ez jelen való evangéliumban.

Amaz az Krisztus személyét példálta. Ez az Krisztus szeretetének képét itt ki-
ábrázolta.

Fellette nagy hasznára lőn ennek az samaritánusnak az ő hálaadóssága, mert mind lelki, s mind testi belpoklosságából meggyógyították. Eztet mondá Üdvö-
zítőnk nekije [Lk 17,19]: *Surge et abi, fides tua te servavit*. Ez az 10 belpoklosokról
való példa igen szomorú, mert az mint halljuk, az 10 közül csak egy hálaadó ember
találkozik[!], az ki az Krisztus előtt kedves lőtt. [5:] Az honnat igen világosan kitet-
szik, hogy az emberek közül igen kevesen üdvözülnek, az mind Üdvözítőnk maga
bizonyítja, Matt. 22. 14. [Mt 22,14]: *Multi sunt vocanti, pauci vero electi*.

Doctrina.

1. Elsőben is innét azt tanoljuk meg, hogy mi minden mi üdvösségünket egyedül
csak az hűtnek, és nem az mi munkásságunknak tulajdonítsuk.

Üdvözítőnk betegeknek gyógyulásokat, az kiket mind lelkekben s mind testek-
ben meggyógyított, egyedül csak az hűtnek tulajdonította, midőn így szóllott:

[Lk 17,19] *Fides tua te salvavit*.

[Mt 8,13] *Fiat tibi sicut credidisti etc.*

Az hűt oly eszköz, az mely által az mi üdvösségünk felől való ígíretet eszünkben
vehetjük és megfoghatjuk. Nemkülömben mint az koldusok, hogy kezekkel ejtik
el az alamizsnát.

Az hűt továbbá oly eszköz, az mely által él az igaz, azaz az megigazított em-
ber, Rom. 1. 17. [Róm 1,17]. Egyszóval, egyedül csak az hit az, az mely az bűnös
embert az Isten előtt megigazítja.

Jegyezzük meg innét:

Hogy ez az cikkel egyedül minden mi cselekedetünket és érdemünköt az
megigazításnak rendiből kirekeszti: Csak egyedül az hit által, azaz egyedül az
Krisztus érdeme által, az melyet hűttel kapcsolunk hozzánk, üdvözülünk. Quasi
dicat: Imez kuldus csak az alamizsnának elvétele által gazdagodott meg, az holott
minden cselekedetit és érdemét kirekesztette. De az pápisták ez ellen azt mondják,
hogy az Szentírásban sohol erről az cikkelről egyedül nincsen emlékezet, hanem
csak magunk formáltuk.

Responsio: De merő hamisság, mert hiszen Krisztus Urunk amaz farizeust bá-
torítván, így szólla [Mk 5,36]: *Ne félj, csak higgy*.

A fiatalságról, a goromba ifjakról (Préd 12,1)

Ms. U. 584

[375:]

Declamata Claudiopoli 1668. die 4. Martii.

Concio secunda ex eodem Eccles. 12. 1. [Préd 12,1]: *Laetare iuuenis in iuuentute tua. Et exhilaret te animus tuus diebus iuuentutis tuae.*

Hogy az bölcs embereknek [:jeles:] mondásokat sohasem kellene megvetnünk, hanem inkább [:mind olyan:] szorgalmason kellene vizsgálnunk, igen helyesen intett erre Jézus Sirák, c. 8., 9., 10., midőn ilyenképpen szóllott [Sir 8,9–10]: *Az bölcsenek beszélését meg ne utáld, hanem azoknak helyes mondásokról gondolkodjál, mert azoktól tanulhatsz (értelmet), tudománt, mellyel az méltóságos személyeknek es szolgálhatsz.*

De kiváltképpen az tudatlan ifjúságot azon Jézus Sirák, c. 6., 34., 35. ilyenképpen intette [Sir 6,34–35]: *Az vén embereknek sokaságában állj, és az ki bölcs, ahhoz adjad magadat, minden isteni dolgokról való beszélgetést kívánj hallani, és az példa-beszédeknek értelmében tudatlan ne légy. Ha értelmes férfiat látandasz, reggel menj öhozzája, és az ő ajtainak grádicsát koptassa az te lábad.*

Tudjuk peniglen azt, hogy amaz soha is hazudni nem tudó Úrnak, az Istennek erről való tanúbizonság-tétele szerint Salamon mind öelötte s mind öutánna élt embereknel bölcsőbb vala, mert azt mondá az Úr őneki, 1. Reg. 3. 12. [1Kir 3,12]: *Íme, az te beszéded szerint cselekedtem teveled. Íme, teneked adtam bölcs és értelmes szűvet úgyannyira, hogy tehozzád hasonló nem volt teelőtted és utánnad sem támad hasonló.* Vötte vala ezt eszében amaz Salamon bölcsességének expériálására [a. m. megvizsgálására] messze földről elfáradott Sába királyné asszony, ki amidőn Salamonnak minden bölcsességét látta volna csudálkozván azon 1. Reg. 10., 6., 7., 8. azt mondja [1Kir 10,6–8]: *Lám, mind igaz volt, valamit hallottam volt az én lakóföldemben az te dolgaidról és bölcsességedről. Én pedig nem hiszem vala azoknak szavokat, az kik beszéllik vala nekem, míglen énmagam eljőnnék és szemeimmel meglátnám. De felét sem mondották volt meg énnékem az te nagy bölcsességednek. Sokkal is meghaladtad az te hitedet, melyet hallottam tefelőled. Boldogok az te embereid, boldogok ezek az te szolgálid, kik udvarolnak teneked, hogy mindenkor hallhatják az te bölcsességedet. Sőt, az egész földön való népek kívánják vala látni Salamont, hogy hallhatnák az ő bölcsességét, mellyet az Isten az ő szívében adott vala.*

2. Chr. 9. 5.
6. 7.

Nyissátok fel azért az tü szemeiteket, emeljétek fel szíveiteket és elméiteket, tü evilági hívságokban gyönyörködő emberek, de kivál[t]képpen te gonoszra [:si-ető:], gyors iffjúság! Ez minden királyoknál [:hatalmasb, és minden bölcseknél:] bölcsebb hű prédikátornak, Isten prófétájának szent életeteknek követésére oktató üdvösséges tanítását szorgalmason hallgassad, mert valamelyek az tökéletess bölc-sességre szükségesek, mindazokat az hosszas experientia [a. m. kísérlet, próba] által Salamon megtanulta vala, és hogy mindazok, valamelyekben ez világ ha-szontalanul olyan igen gyönyörködik, hejábavalóságok volnának, eszében vötte vala.

v. 24. 1. Reg.
16.

Az ékes termetű [:személyekben:] asszonyállatokban gyönyörködtök-e? *Valá-nak Salamonnak is felességi, királyné asszonyok hétszáz, és háromszáz ágyasi*, 1. Reg. 11. 3. [1Kir 11,3]. Ékes éneklésekben, muzsikazengésekben örvendeztek-e? Sa-lamon is éneklő iffjúságot és asszonyállatokat, az emberek fiainak gyönyörűségeit és mindenféle vigasságtevő szerszámokat szerzett vala magának, Eccles. 2. 9. [Préd 2,8(!)]. Ez világi öröm csalogat-e, az testi bátorságos életet szeret[:i:]<ed-e>[:tek-e:], az tü szemeiteknek bujálkodását követitek-e, az külső ékességnek fényes, cifra öl-tőzetnek s világi hiú dücsősségnek kívánnói vadtok-e? Mindezekről hallhatsz [a. m. halljad], mit szöjljön Salamon, Eccl. 2. 11. [Préd 2,11]: *Valamit kívánnak vala az én szemeim, meg nem fogtam azoktól azokat, meg sem tartóztattam az én szívemet semmi vigasságtól, hanem az én szívem örvendezett minden én munkáimmal gyűj-tött jókban, mivelhogy ez volt részem minden én munkáimból*. Az friss lakadalmi vendégeskedések, jó étkek, jó borok gyönyörködtetnek-é? Ott iutt [a. m. ivott], vendégeskedett Salamon is, és az ő munkái által való javaiból nagy gyönyörűség-gel lakozott, v. 25. [Préd 2,24–25]. Mindazáltal midőn mindezekről magában szor-galmason gondolkodott s vizsgálódott volna, és az igazságnak mérő serpenyeiben megfontolta, mérsékelte [a. m. mérlegelte] volna, végre felkiált, Eccl. 12. 10. [Préd 12,8(!)] azt mondja: *Felette nagy hejábavalóságok – azt mondja az prédikátor –, mindezek hejábavalóságok*.

Ez immár az oka, hogy in praelectis [a. m. a fent elmondottakban] az ő ifjúságának virágát, életének kedvesb s gyönyörűségeb idejét az ördögnek s ez világnak szentelő, és az testnek gyönyörűséginek s az szemek gonosz kívánságának kedvező ifjúságot neveti, csúfollja, és az Istennek azon ő jövődöbeli igazságos ítéletinek rettenetességit szemek eleiben tevén, az életnek szentségére, tisztaságára inti és onszolja. [376:]

Meghallók minapi tanításomban az Salamon szavainak vizsgálásában,[†] hogy itt az bölcs, intvén az iffjúságot, neveti és csúfollja az ő vakmerőségiért. Mostan im-máron az őket ugyanazon formán [:gonoszságtól:] elintő tanítását vizsgáljuk és magyarázzuk. Itt pengilen:

I.) Az goromba ifjaknak gondolatjok és szándékok irattatnak le.

II.) Mi legyen azoknak kútfeje, megjelentetik.

Az első cikkel vagyon imez igékben [Préd 12,1]: *Örvendezz, iffjú, az te iffjú-ságodban, és vidámítson meg tégedet az te szíved az te iffjúságodnak idejében*. Melly igíeknek értelme ez: *Noli nimium [:effuse:] laetari in adolescentia tua*.

Holott nagyobb világosságnak s üdvösségesb tanúságoknak okáért, im, ilyen 3 megvizsgálásra méltó dolgokat lássunk meg:

I.) Quid? II.) Quis? III.) Quando facere soleat?

Verborum enarrationi usus subiciemus.

Votum

Tu, sancte Deus, aures nobis ac corda aperi, ut iuveniles cupiditates et vana carnis gaudia detestari, diesque pueritiae, iuventae, et senectae tibi soli consecrare discamus, ad tui, sanctorum Angelorum, et conscientiarum nostrarum exhilarationem. Amen!

Particula 1. Quid? *Laetare*, inquit Salamon, *et exhilaret te* etc.

Az öröm olly emberben levő indulat, mellyel az ember az jelen levő jóval való élésével örvend. Ez pedig az öröm nemcsak az testnek használ, minekokaért az vért is megtisztítani, az egészséget megerősíteni és szép, ékes, kedves színét is mondatik az embernek szerzeni, hanem egyszersmind az szemnek is az ő mintegy ágyasházát, lakóhelyét kiterjeszti, s azt cselekszi, hogy az szű mintegy helyéből kimozduljon, az külső tagokra kijöjjön, és hogy az ember az jelenvaló objectumban szeme eleiben vetetett jón éppen teljességgel megnyugodjék. Szent Pál apostol az ő corinthusokhoz való szűbeli igaz és tökéletes örömét akarván jelenteni, 2. Cor. 6. 11. 13. [2Kor 6,11–13], azt mondja vala: *Az mi szánk megnyilatkozott tühozzátok, corinthusbeliek, és az mi szívünk es szélyesedett. Nem lakoztok tü mibennünk szorossan, de tü vadtok szorossak az tü szíveitekben. Mint fiaimnak, úgy szöllok, hogy tü es hasonlatos viszontag való fizetéssel az tü szíveiteket mihozzánk kiterjesszék.*

A szűnek öröme (ut Syr. 30. 22. ait [Sir 30,22]) az embernek élete, és az örvenkezés meghosszabbítja az embernek napjait. Minekokaért csudálkozhatnék ezen valaki, hogy [itt] Salamon az szűbeli örömet, vigasságot [az ifjúságtól] annyira tiltja, s nem javallja, holott mindazáltal másutt ezt ajánlja, erre int, s erről Prov. 15. 13. 15. [Péld 15,13–15]: *Az vidám elme megvidámítja az orcát.* Item: *Az vidám elméjű embernek szüntelen lakadalma van.* Et Eccles. 3. 12. [Péld 3,12] azt mondja: *Megesmértém, hogy nincsen az embereknek hatalmokban az jó, hanem hogy ki-ki örvendezzen, és hogy jót cselekedjék az ő életében.* De vedd eszedben, kétféle az öröm. Egyik jó és szabados, az másik gonosz és tilalmas öröm.

Az jó öröm vagy naturalis, vel spiritualis laetitia. Naturalis; qua donis Dei externis, rebusque prosperis ac pacatis laetamur. Sic *Deus vino cor mortalis laetificare dicitur*. Psal. 104. 15. [Zsolt 104,15]. Ezzel pedig az örömmel mind az jók, s mind az gonszok örülnek. Exod. 4. 14. azt mondá Isten Mózesnek az Áron felől [2Móz 4,14]: *Tudom, mihelt meglát tégedet, örvendez az ő szívében.* Az Sámuel próféta anyja, Anna asszony is, midőn az Úrtól magtalansága után megáldatva volna, 1. Sam. 2. 1., imádkozék, s azt mondá [1Sám 2,1]: *Örül az én szívem az Úrban. Az én szájam megnyilatkozott az én ellenségim ellen, mert én örvendek az te szabadtásodban.* 1. Reg. 1. 4[o]. [1Kir 1,40] olvassuk, hogy midőn Salamon az királyi pálcát elnyerte volna, az egész Izrael népe olly igen nagy örömmel örült, hogy az föld is megrepede az ő szavok miatt. Ez öröm noha magában nem vétkes, feddésre sem méltó, mindazáltal elfutó és múló öröm, mivelhogy azok az jók is, honnan ezek származnak, elfutók és elmúlok. Minekokaért középúton járván meg kell ezt mérsekelnünk, hogy se az szerencsés dolgokkal fel ne fuvalkodjunk, se az szomorú dolgokban felettébb ne szomorkodjunk.

Erről való igen szép tanácsot ad minekünk Salamon, Eccle. 7. 14. [Péld 7,14]: *Az jó szerencsének idején élj az jóval, az gonosz szerencsének pediglen idején vigyázz.* Ugyanis mint az Isten az jó és gonosz szerencsét mind egyarányú mértékben tötte |:s függesztette:| az mi szemeink eleiben, hogy se az felettébb való jó szerencsével az emberek kevélyek, maga-nagyzók ne legyenek, se pedig ellenben az ő nyomorgattatások alatt el ne csüggedjenek.

Ez az oka, hogy Jób az felességének békétlenségét megfeddé, quod bonis prius a Deo acceptis, mala perinde boni consulere renuebat, Job 2. 10. [Jób 2,10]. Mert: Ut diei et noctis, aestatis et hyemis vicissitudo est: ita res adversae laetis, et contra laetae tristibus excipiuntur.

Gorombák azért azok, az kik mind szüntelen csak gyönyörűségben akarnak élni, de ellenben azon |:egyképpen:| kicsin hűtűek azok, kik az gonoszból, melyben vadnak, soha is kifeszéseket, szabadulásokat nem remélik.

Nos vero rebus ad animi votum fluentibus de afflictione perferenda cogitemus, et ad illam subeundam nos comparemus, ac cum sumus in domo convivii, animus noster sit in domo luctus: rebus vero afflictis et perturbatis, spe melioris conditionis nos consolemur. [379(!):]¹²⁵

Spiritualis laetitia vel de nostris, vel de proximi bonis est. Ez az öröm |:az:| *Urban való öröm*, Philipp. 4. 4. [Fil 4,4], *A Szentlélek által való öröm*, Rom. 14. 17. [Róm 14,17], *Amaz léleknek az ő gyümölcse*, Gal. 5. 22. [Gal 5,22]. Melly örömmel örülünk, örül az mi szívünk az mi megtartó Urunkban, Istenünkben, hogy ő legyen az mi teremptő, megtartó s üdvözítő Istenünk, mi pedig mind jó, s mind gonosz szerencsénknek idejében, |:mind életünkben s mind halálunkban:| a népei és az |:mennyeknek:| legeltetésének nyájai és juhaink.

Erőss és megbecsülhetetlen drága öröm ez, az melly örömmel teljes lévén Dávid, Psal. 4. 8. [Zsolt 4,8], azt mondja vala: *Nagyobb örömet adsz az én szívemben, hogysem mint amikor az én ellenségimnek borok és búzájuk megsokasodik.*

Ezen örömmel telvén be az Istennek Anyaszentegyháza is, Esa. 61. 10. [Ézs 61,10], imilyen öröme fakada: *Nagy örömmel örülök az Urban, örvendez az én lelkem az én Istenemben, mert üdvösségnek ruhájával öltöztetett fel engemet, igazságnak palástjával vött környül engem, mint egy vőlegént, megékesített engemet, és mint egy menyasszonyt, melly magát megékesítette az ő ékességivel.*

Ez élő s örökké megmaradandó kútforrásból kifolyó öröm pedig származik:

I. Az Istennek szeretetinek s ránk való kegyes gondviselésének érzéséből, az mint erre bizonyság Dávid, az ki Psal. 31. 8. [Zsolt 31,8] azt mondja vala: *Vigadok és örvendezek az te jóvótodban, mert megtekintetted az én nyomorúságaimat, és láttad az én lelkemet az háborúságokban.*

II. Az Istennek igazságos ígretinek megteljesedésére és az Krisztus által lött üdvösségünk felől való gondolkodásink által. Ez okon mondá az Úrnak angyala azon megfélemltet betlehemi pásztoroknak, Luc. 2. 10. 11. [Lk 2,10–11]: *Ne féljete* etc. Vide Joh. 8. 56. [Jn 8,56]: *Abraham Pater vester* etc. Ez szent folyamból származék

¹²⁵ Rontott számozás, mely a további lapokon ez alapján folytatódik.

amaz Mária szűbéli öröme is, Luc. 1. 47. [Lk 1,47]: *Örvendezett az én lelkem az megtartó Istenemben.*

III. Az Istennek igí[j]éből, mely az Istennek az Krisztusban mivelünk közlött kegyelmét ajánlja minekünk. Mely iránt méltók az dicsőretre az thesszalonikabeliek, az kik az Istennek ígését Szentlélek által való örömmel vötték vala, az miatt ebbéli cselekedetekért az Szent Pál apostol, 1. ep. 1. 6. [1Thessz 1,6–7] őket dicséri vala.

IV. Az igaz hűtből, mellyel az Isten kegyelmének és ajándékinak kénceit eleménkel megfogjuk, s örülünk. Így örül vala Zachaeus, hogy az mennyei vendéget, az Úr Krisztust befogadta vala, Luc. 19. 6. [Lk 19,6]. Így örül vala azon temlectartó, ki egész háza népével az Istenben hitt vala, Act. 16. 34. [ApCsel 16,34].

V. Denique hoc gaudium oritur ex consideratione et gustu vitae aeternae. Ide való az Úr Krisztusnak amaz ő intése, Luc. 10. 20. [Lk 10,20]: *Örüljetek, hogy az tü neveitek felirattatnak az mennyben.* Ez immár az oka, hogy ez az öröm állandó és megmaradandó, az |:mi:| nyomorúságunk idején is nem kissebbedik, hanem inkább öregbedik, iuxta illud Pauli Rom. 5. 3. [Róm 5,3]: *Dicsekedünk az háború etc.* Ez az oka, hogy az vasszöggel megverettetett apostolok is nagy örömmel menének el az gyülekezet elől, Act. 5. 41. [ApCsel 5,41]. Az zsidók is az ő jószágoknak zsákmánlását nagy örömmel vövék, mivel tudják vala, hogy önekiek drágább és maradandóbb jószágok volna az mennyekben, Hebr. 10. 34. [Zsid 10,34].

Ne ergo nobis paradoxon videatur aliud Jacobi 1. 2. [Jak 1,2]: *Minden öröm gyanánt etc.* Vide Philipp. 1. 29. [Fil 1,29]. Nyilván azoknak fülökben és szívökben nem láttatik ez illetlennek lenni, valakik Szent Pál apostolnak azon ő, Heb. 12. 11. [Zsid 12,11], szavait szorgalmason megfontollják: *Minden dorgálás, jóllehet, mostan nem láttatik örvendetesnek, hanem szomorúságosnak lenni, mindazáltal végeztire az igazságnak csendes gyümölcset adja azoknak, az kik abban gyakorlották magokat.*

Nincs is semmi az mi nyomorúságinkban, az mi az mi örömünket megzavarhassa, mert az nyomorúságok az tudatlanokat tanítják, az bűnösöket az vétkektől eltiltják és vonsszák, az jóban futó s fáradozó szíveket segítik, az népeket |:gyorsakká teszik és:| felemelik, az lomhadtakat megerőssítik, az kevélyeket megalázzák, az poenitantiatartókat megtisztítják, az hívőket promoteálják [a. m. támogatják, segítik], az reménlőket megpróbálják, az ártatlanokat megkoronázzák.

Laetitia de bonis proximi est. Mikoron az mi felebarátinknak jószerencséjeken, mint szintén az minnenmagunk szerencsés állapotunkon örülünk, az mellyet ajánl is minekünk az apostol, Rom. 12. 15. [Róm 12,15]: *Örüljetek az örvendezőkkel.* Mert ugyanis az igaz szeretetnek tulajdonsága, természeti az, hogy az hamisságban |:ne örüljön:, örüljön penig az igazságnak, ut apostolus ait 1. Cor. 13. 6. [1Kor 13,6]. Hactenus de laetitiae bona et licita. [38o:].

Az gonosz és tilalmas öröm az csalárd |:gyönyörűségből:, örömeiből származik. Illyen az gonoszok örömei, az kik az gonoszságban gyönyörködnek, avagy az mint Salamon, Prov. 2. 14. [Péld 2,14], mondja: *Örülnek gonoszt cselekedvén, és vigadnak az gonosz héjábólalóságokban.*

Az nagyehető, nagyiható részegesek örülnek az tobzódásban, részegségben, az sok lakadalmi vendégeskedésekben. Kiáltoznak az lant-, dob-, síp-, orgona-, trom-

bitaszóra, kik, ut Job ait 21. 52. [Jób 21,52]: *Ragadják az dobot és az hegedűt, és az orgonának zengésének örülnek.*

Ezek azok, kik |:midőn:| az Úrtól sírásra, jajgatásra, magoknak megkopaszítására, gyászruhában való öltözésre hívatatnának, közöttök öröm és vigasság, ökröknek levágása, juhoknak megölése, húsétel, borital vagyon, s azt mondják: *Együnk, igyunk, mert holnap meghalunk*, Esa. 22. 12. 13. [Ézs 22,12–13]. És hogy egyszóval úgy mondjam azon frissen vendégeskedő gazdaggal, *splendide sese quotidie oblectant*, Luc. 16. 19. [Lk 16,19].

Az tisztességre vágyódók is másokon ha triumfálnak, s magoknak valamely kis tisztet kaphatnak, örülnek. Mint amaz Hámán, ki midőn Eszter asszonytól |:lakadalmi:| vendégségben hívatatott volna, nagy kevélységgel teljes lévén, nagy örömmel elmene, és nagy kevélységgel az őhozzája hívatatott barátinak az ő gazdagságának dücsöségit, fiainak sokságát, és mindeneket, valamellyekkel ötöt Ah[a]s-verus királly felemelte, és minden fejedelminél, szolgálínál feljebb <emelte[?]> |:magasztalta:| vala, megbeszéllette vala, Est. 5. 9. 12. [Esz 5,9–12]. Az tisztátalanok és rút, fajtalan életűek az ő szemek kívánságiban, |:bujaságiban:| gyönyörködnek, ut 1. Joh. 2. 16. [1Ján 2,16] ait.

Az fősvények és az tyrannusok az ő kazdagságokban, s másokon való uralkodásban örülnek, de quibus ait David Ps. 4. 8. [Zsolt 4,8], ipsos laetari quo *tempore frumentum et mustum copiose percipiunt*. Similes Diviti Luc. 16. 19. adde [Lk 12,19(!)]: *Anima, habes* etc.

Az irigyek az mások nyomorúságokon örülnek, s ezeknek |:örömök felől:| mondja az Úr Krisztus, Joh. 16. 20. [Jn 16,20]: *Amen, amen* etc. Ezekről szól Dávid is, Ps. 35. 15. [Zsolt 35,15]: *Az én nyomorúságimban örültek, egybengyűltenek¹²⁶ ellenem az sántikálók, és én hírem nélkül rágalmaztak engemet, és nem vesztettek.*

Az ilyen öröm az miképpen hogy gonosz, úgy rövid, sőt, egy szempillantásnyi ideig való, mert ezentúl szomorúságra változik, s arról mondja Salamon, Prov. 14. 13. [Péld 14,13]: *Az nevetés* etc. Ezt az örömet feddi, dorgálja ezért itt Salamon.

Particula II.) Quis?

Laetitia est affectus calidus et humidus: idcirco in pueris, iuvenibus et bene valentibus praecipue nascitur. Salamon is az ő ifjúságának virágában lévő ifjúságnak tulajdonít itt örömet [Préd 12,1]: *Örvendezz* etc. Ez pedig az ifjúságnak az ő ideje igen síkon [a. m. bizonytalanul] vagyon helyheztetve, s legelsőben is az munka, fáradság helyett az testi gyönyörűségre hajlandóbb, mert az ifjoknak meleg és gyenge vérek lévén, mindkét részre, mind jóra, mind gonoszra, jobbra, balra igen könnyen hajlandók [a. m. hajlók].

Innen mondotta felőlők Aristoteles, Lib. 6. Eth. c. 9.: *Iuvenes, inquit, prudentes evadere non videntur*.* Ennek pedig oka ez, hogy nem mindeneké az eszeség úgy, mint az mellyre experientia által juthatunk. Az ifjúság pedig még nem expertus, mert azt az hosszú üdő szokta szerzeni. Vide Gen. 8. 21. [1Móz 8,21], Prov. 22. 15.

* ARIST. Eth. Nic. VI. 9.7.

¹²⁶ egybengyűltenek, egybengyűltenek (szóismétlés)

[Péld 22,15]. Az iffjakat inti és vonzza el azokáért Salamon az ártalmas, gonosz és tilalmas örömtől, mert életeknek még mintegy kezdetiben vadnak, az mikor igen szükséges, hogy életeknek szentségére és ártatlanságára igyekezzenek, az miképpen Prov. 22. 6. [Péld 22,6] ezen Salamon intette az atyákat, hogy erre tanítsák az ő magzatjokat: *Taníts[d] az te gyermekedet az ő útának módja szerint, még mikor <.....>¹²⁷ [:megvénhedik:] is, el nem távozik attól.*

Particula III.) Quando?

In adolescentia tua, vel: *diebus iuventutis tuae*. In Hebraeo est: *In diebus electionum tuarum*, scilicet, in aetate electa. Elegans descriptio iuventutis et adolescentiae, quae sicut plurimis servet concupiscentiis, ita plurimis electionibus, seu consiliis temere susceptis, absque maturo consilio stulte fertur. Temeritas insigne est florentis aetatis. Adhaec adolescentia inter reliquas aetates electa quasi est, vitae flore et pulchritudine. Ita ut vitae humanae ver eam merito dixeris.

Melior ea aetas quam sequitur spes, quam ea, quam mors. Praeterea in ea aetate electio fieri solet futurae vitae et conditionis suscipiendae.

In hoc vere aetatis nisi doctrinae virtutisque feceris sementem, frustra cum aestas erit exspectaveris fructum imo horrea aliorum dolens aspicias vacantibus tuis per tuam culpam. Denique ad militiam aliosque externos labores ista aetas tanquam aptissima eligi solet. His autem verbis Salomon occasionem exprimere videtur, quam iuventus suis cupiditatibus praetexit: [:aiunt:] *Utendum est aetate* etc.* Verum hoc est, sed non ea abutendum. Abutuntur autem aetate, qui quasi ad ludos et voluptatibus nati essent, mentem virtutibus non ornant, nec pietati student, sed luxui dediti, eoque se inebriantes, similes se cicadis, quae verno rore se ita explent, ut crepent.

Usus I. [381:]

Usus I. Igen szépen leíratatnak itt az iffjaknak erkölcsök és szokások.

Az világi hívságoknak, testi gyönyörűségnek követésére nagy sebességgel rohannak, és azokat annyira kedvelik, hogy az ő igaz örömeket és szívök vidámságát azokban helyhezteszik, s isszák az hejábavaló gyönyörűségeket, mint az halak az vizet. Ez lévén az ő botránkozásoknak köve, melyben az tudatlan, vakmerő iffjúság megütközik, megromol és elvész.

Hasonlók az iffjak az majmokhoz, az kik játékokban, nevetségre méltó hejábavalóságokban gyönyörködnek, s valamelyeket egyebektől követettni látnak, ők is azokat követik.

Ollyanok, mint azon tanulatlan, délceg, engedetlen tulkok, ide s tova futkosnak játékokban, tréfákban, vendégeskedésekben, tobzódásokban, veszekedésekben, de kiváltképpen indulatjoknak követésiben gyönyörködnek. Megtetszik ennek igazsága amaz ő minden atyjától vött javait az kurvákra tékozló fiúnak az ő példájából, Luc. 15. 30. [Lk 15,30] kire nézve méltán azon Salamon az ollyan iffjakat, Prov. 7. 7.

* Ov. *Ars am.* 3.65.

¹²⁷ Olvashatatlan törlés.

[Péld 7,7], bolondoknak nevezi: *Láték, úgymond, az bolondok között, eszemben vők az fiak között egy bolond iffjat.*

Ammónnak az ő <nénje> |:húga:|, Thamar azt mondja vala, hogy ha az az rút <vétek> |:vétek:| melyet cselekedendő vala, Izraelben kiterjedne, mint egy bolond, úgy tartatnék, 2. Sam. 13. 12. [2Sám 13,12]. Rút, de egyszersmind keserves dolog vala pedig Izraelben bolondnak tartatni, holott az bölcsességre oktató scholák valának, és holott az Izrael fiai minden népek, nemzetségek felett eszeseknek és igen bölcseknek ítéltetnek vala, Deut. 4. 6. [5Móz 4,6]. Ha pedig az emberektől, kiváltképpen az bölcsektől bolondnak hívatatni rút és keserves dolog, mennyivel inkább az az Istentől, azon minden bölcsességnek kútfejétől?

Hasonlók továbbá az iffjak amaz nyereg, zabola nélkül mindenfelé szabadoson [a. m. szabadon, feltartóztathatatlanul] folyvást menő és futó délceg lovakhoz, Jer. 8. [Jer 8,16]. Mert ők is valamely felé az ő indulatjok, kívánságok viszi, valami bűnre szívők és elméjük |:el:|ragadja, szabadoson mennek. Az fajtalanok, káromkodók, csalogatók, kocka-, kártyajátzók, csúfok és bolondok, ezek ő barátjok, útítársok nekik.

Ollyanok, |:mint:| valamely tudatlan hajósmesterek, kinek az evezésre való jó szele lévén, efelett csendes üdőben, csendes vízen, tengeren, erős hajóban evezvén, az evezéshez jól értő s tudó serény társaiban elbizakodván, magát az álomra, vigyázatlanságra adja, eszik, iszik, tobzódik, senkitől semmit nem félvén, az mi nekik tetszik, azt cselekszi, popinasque frequentat. Akkor oldja el s vonja fel pedig az vasmacskákat, akkor indítja az hajót evezésre, mikor mindenfelől erős, sebes szelek fúnak, nagy szélvizek támadnak, mikor az régiség miá megtöredezett hajója elromol, és az óvéle együtt levő evezőtársai súlyos betegségben estenek.

Horatius de arte poetica studia iuventutis sic describit:

*Imberbis iuvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusque, et aprici gramine Campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper:
Utilium tardus provisor, prodigus aeris:
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.**

Zengien azokáért mind szüntelen az iffjaknak szívökben azon Szent Pál apostol, 2. Tim. 2. 22. [2Tim 2,22], megírt intő szava: *Az iffjúi kívánságokat eltávoztatsd.*

*Usus II.
monitorius*

Magokra vegyék Szent János apostolnak, 1. Ep. 2. 13–17. [1Ján 2,14(!)] intését: *Írtam nektek, iffjak, mivelhogy erősek etc.*

Az Sátán bujaságra ingerel-e? Erőssítsék meg az tü szíveiteket amaz istenfélő Józsefnek istenes szándékával, az ki az ötet ingerlő gonosz asszonyának azt mondja vala, Gen. 39. 9. [1Móz 39,9]: *Nincsen senki énnállamnál nagyobb ezen Uramnak (Fáraónak) házában, és semmit éntöllem meg nem tiltott, hanem csak tégedet, mivelhogy te ő felesége vagy. Mi módon mívelném azért ez nagy gonosztságot, vétkezvén az Isten ellen?* Pontos szók, |:és:| jeles szavai ezek az Józsefnek, melyekben az ő tiszta szívét,

* HOR. Ars p. 161–165.

kegyességét, isteni félelmét, az ő minden bűnöket magától elrekesztő tökéletességét megbizonyítja, és semmit is egyet az ő gonosz asszonyának gonosz kívánságának magáról való elvetésére hathatósabban nem mondhatott volna, mert annyit teszen, mintha ilyenképpen szólt volna József: [382:] Az Isten tiszta lélek, tisztaságot parancsol és kíván. Én is tiszta akarok lenni, és tisztátalan életemmel ördöggé, tisztátalan lélekke nem akarom magamat változtatni. Az Úrnak félelme is tiltja tőlem, hogy ez rút bűnt ne cselekedjem, mert azt parancsolja [2Móz 20,14]: *Ne paráználkodjál*. Azokáért az Istennek haragját ez rút bűnnel magamra gerjesszem-e? Az szent házasságnak rendit felbontanám, el-felháborítanám-e? Magam testemet s lelkem esméretit megferteztetném-e? Spuriám prolem pro vera supponerem? Haereditatem a legitimis haeredibus ad nothos transferrem? Familiam heri everterem? Távol legyen, távol legyen éntőllem ez nagy és utálatos bűn!

Hasonló istenes gondolattal fegyverkeztette vala fel magát, s erősítette vala meg az ő szívét [az tiszta életű Zsuzsanna:] amaz ötet gonoszra kényszerítő két hamis [a. m. hamis], agg bírák ellen, az ki Adiect. Dan. 13. 22. 23. [Dán 13,22–23] azt mondja vala fohászkodván: *Mindenfelől szorongatnak engemet az búsongások, mert ha azt cselekszem is, az halál nekem készen vagyon, ha nem cselekszem is, az tű kezeitekből ki nem menekedem. Mindazonáltal jobb énnekem, hogy ez gonosztságot ne cselekedjem, és úgy essem kezeitekben, hogy sem az Úr színe előtt vétkezsem.*

Méltó bizony tehát, igen méltó az ifjúsnak mindenkor azon Salamon intő szavára vigyázni, az ki Prov. 7. 24. 27. [Péld 7,24–27] így intett: *Szerelmes fiaim, hallgassatok engemet, és figyelmezzetek az én számnak beszédire. Ne hajoljon annak [adulterae:] útaira az te elméd, és ne tévelyegj annak ösvényin, mert sok megsebesített embereket elejtett, és sokan vadnak, az kik attól megölettettenek.*

Az ördög vagy ez világ az Istennek igi[j]ének megutálására ingerel és onszol-e?

Dávidnak az ő nyomdokit kövessétek, ki midőn ifjú korában az gonosz Saulnak udvarában forgolódnék, magát az Istennek igi[j]ének regulája szerint viselvén, egyéb ifjúságot is arra inte, hogy minden cselekedeteket ehhez ábrázolják, s Psal. 119. 9. [Zsolt 119,9] ait: *Quomodo purificabit etc.*

Az bálványimádással késértettek-e? Amaz Isten törvényinek parancsolatinak követése mellett tökéletes szívvel megmaradó Sidrák[:ot:], Misákot, Abednégót kövessétek, az kik mind jutalommal onszoltatván, s mind penig fenyegetéssel rémítettvén, nem akarának semmiképpen az bálványnak tiszteletire hajlani, hanem így szóllanak Nabukodonozornak, Dan. 3. 17. 18. [Dán 3,17–18]: *Nem szükség nekünk ez dologról teneked megfelelnünk. Íme, az mi Istenünk, az kit tisztelünk, hatalmas minket az égő, tüzes kemencéből kiszabadítani, és az te kezedből, királly, kivészen. De ha ki nem vészen is, tudodra legyen, királly, hogy az te istenidet mi nem imádjuk, és az fennálló képet, mellyet felemeltél, nem tiszteljük.*

Az gyermeki léhaságokra, alávaló dolgokra hitegettek-e? Hallhatsza Szent Pál apostolt, miképpen inti Timóteust, 1. Ep. 4. 12. [1Tim 4,12]: *Senki az te ifjúságodat meg ne utálja, hanem az híveknek légy példa az beszédben, az nyájaskodásban, az szeretetben, az lélekben, az hűtben, az tisztaságban.*

Az bűnöknek szabados követését, azoknak meg nem bünttetését, az pusztá helyt az embereknek tölled való távollétét vetik-e az gonosz, istentelen emberek

szemed eleiben? Jusson eszedben mentest [a. m. nyomban] amaz Salamon szava, [Prov: 15. 3. [Péld 15,3]:] *Minden helyeken vadnak az Úrnak szemei, nézvén az jókat és gonoszokat. Valamelly felé hajlotok, mindenütt jelen az Úr*, ut Ps. 139. [Zsolt 139] David testetur, adde. Ez az oka, hogy ugyanazon Dávid az ő országában utánna következő fiának, Salomonnak az Úrnak félelmét ajánlván, ötet arra inti, hogy az Úrnak mindenütt való jelenlété:ről:, és mindeneket tudó hatalmáról szorgalmasan gondolkodnék, s, 1. Chron. 28. 9. [1Krón 28,9] azt mondja: *Édes fiam, Salamon, esmérd meg az te attyádnak Istenét, és szolgálj neki tökéletes szívvel és jókedvvel, mert az Úr minden szíveket általlát, és minden emberi gondolatot jól ért, hogyha ötet keresed, megtaláloed, de ha viszontag elhagyod őt, [..... ..].*

Nyilván rút dolog titkon olly dolgot cselekednünk, mellyet emberek előtt megvallani szégyenlünk, és kisebbre becsülnünk az Úrnak jelenlétét, az ki mindeneknek igaz ítélő bírāja, és az kinek szemei előtt mind szüntelen nyilván vadnak az mi bűneink. Gondoljátok meg, iffjak, hogy az iffjúság az embernek legkévánatosb ideje, minekokáért ti is azt az Istennek szenteljétek: *Átkozott az ollyan álnok ember, kinek mikor az ő juhái között hím bárány vagyon, és fogadást teszen, áldozik hitván báránnyal az Úrnak* Malach. 1. 14. [Mal 1,14]. Átkoztak [a. m. átkozottak] is nyilván azok is, kik az sánta, görbe, ráncos, erőtlen vénséget az Istennek az [ő:] iffjúi virágzó, ékes, erős állapotokbeli idejeiket peniglen az <Isten> ördögnek szentelik.

Nyilván csak egy eszes ember is nem cselekszi azt, hogy midőn valamelly hosszú útra indul, az súlyosb terhet az ő erőtlenebb, betegebb barmára tegye. Vallyons micsoda lelkiesmérettel cselekedné azokáért te, hogy az poenitentiátartást az erőtlen vénségre, az melly merő azon nyavalya, halasztanád? [383:]

Ne mondjad azt: Ifjú vagyok, az mit akarok, cselekszem, mikor osztán megvénülök, megtérek. Ne mondjad, arra intelek, ezt, mert annyit teszen, mint ha illyenképpen szóllanál: Az kést az ennenmagam torkomban verem, magamat halálos sebben ejtem, osztán orvoshoz megyek, s tölle orvosságot kérek. Goromba ítéltű ember, egy szempillantásban olly sebben eshetel, mellyből soha semminemű orvosok pharmatuma által ki nem menekedhetel, mert: Per te cadere potes, per te resurgere nequis. De azok felett ez világi öröm rövid és csalárd, s végre szomorúságra változik.

Hasonló ez világnak gyönyörűsége catapotiis extrinsecus inauratis quo facilius devorentur, quae cum digeruntur, peramarae sentiuntur.

Ollyanok ez világnak gyönyörűségi, mint azon Paradicsomnak megtiltatott gyümölcse, mellynek az ő nézése az mi első szüleinknek gyönyörűséges, megemésztése igen-igen súlyos vala.

Ollyanok, mint amaz halak megfogattatására való horgot az halakkal elnyeletik.

Ollyan az testi gyönyörűség, mint amaz embereket maga rabságában ejtő [s kötelező:] tyrannus.

De nemcsak kegyetlen, hanem csalárd is, mert ha világoson, minden homály nélkül csatáznék az emberek ellen, könnyen megfogattatnék, de mint ollyan álnok, az emberek ellen való gonosz szándékát eltitkolja, és az jóakarataknak, szeretetnek hogy már köntösiben öltözvén, [az:] nyavalyás embereket megcsalja. Minekokáért kétképpen el kell távoztatnod, mert mind árt[:almas:], s mind peniglen csalárd.

Vide Gran. 93.
Institutio

Prolepsis

Ais: Soha nem szabad-é tehát nekem örvidenem? Semmi magam gyakorlásával, játékkal nem kell-e élnem? Responsio. Igenis szabad, s még lehet illendő magad meglegedésedre enned, innod, csakhog az Istennek nevérl s keresztyéni tisztedrl el ne feledkezzél. Szabadosok az iffjak olly örömet, gyönyörűséget is követni, |:az mellyek:| az tisztességes örömmel és haszonnal egyben vadnak kapcsolatva.

Illyenek az mi testünknek s elméinknek az ő exercitiumi in omni genere palaestrae, ut ad patriae conservationem omnia referantur. Ezt kívánja Dávid, hog az izraelbeli iffjak kéziből való lövésre szoktatnának, 2. Sam. 1. 18. [2Sám 1,18]. De kiváltképpen efféle külső, testi, hasznos dolgokban való gyakorlások után az lelkiekre kell kiváltképpen az iffjaknak vigyázniok, éjjel-nappal az lelki dolgokban kell magokat gyakorolniok, s kövessék Jeremiást, az ki c. 15. 16. azt mondja vala [Jer 15,16]: *Mikor az te beszéded jelen volt, helyt adtam annak, és az te beszéded énnekem öröme és az én szívemnek vigaszágára volt.* Legyen az Dávid öröme az ő öröme, Ps. 122. 1. [Zsolt 122,1]: *Örvend[eze]k* etc.

Örüljenek az Istennek az Úr Krisztus által való jótéteményiben, az ő hütöknek tisztaságában, lelkek esméretek csendességiben, az reménségnek erősségében, az örök életnek jutalmában. Ez világi öröm az testnek tetsző világi dolgokból származik, de isméglen [a. m. ismét] szomorúságra változik. Az lelki öröm peniglen az cselekedett bűnökért való szomorúságból következik, és örökkévaló öröme változik, Joh. 16. 20. [Jn 16,20]. Mat. 5. 5. [Mt 5,5]: *Beati qui lugent* etc. Ez az örömet soha senki el nem veszi mitőlünk, Joh. 16. 22. [Jn 16,22]. Ezzel biztatván magát Dávid, Ps. 116. 11. [Zsolt 116,11], azt mondja vala: *Elégséges öröm vagyon teelötted mindenkor, és az te jobbod felől gyönyörűségek mindenkor.* Ezeket értvén kérjük mi is Szent Pál apostollal, Rom. 15. 13. [Róm 15,13], hog az |:reménségnek:|, *békességnek Istene töltsön be minket minden örömmel és békességgel az hütnek általa, hog bővölködjünk affelől az öröm felől való jó reménséggel az Szentléleknek általa.* Amen!

Adsis mihi Domine!

Namque sine tua ope

Nihil est in homine! Amen! Amen!

Az öregedésről (Préd 12,3)

Ms. U. 584

[453:] Concio XIII ex Eccles. 12. 5. [Préd 12,3(!)]: *In die quo commovebuntur custodes illi domus.*

Az megholt emberi testnek felbontása s felmetélése felől való tudomány igen hasznos szokott embernek lenni mind az önnönmaga, mind az ő teremptő Ura, Istene, s mind az Szentírásnak ismeretire. Az önnönmaga ismeretire hasznos, mert abból az ő |:természetit, s annak:| nyavalyás és alávaló sorsát megértvén, maga felől alázatosan ért, s megtudja, hogy halandóságra születettvén, végre férgek eledele leszen, és porrá változik, úghogy méltán kérdi Jézus Sirák c. 10. 12. [Sir 10,9(!)]: *Miért kevélykedik az föld és az hamu?*

Ugyanazon anatome megtanít arra is, minemű erkölcsűveknek kell |:nekünk:| lennünk, mert ha ki látja, hogy az emberi test sok részekből áll és szerkesztetett egyben, azoknak olyan szép csudálatos συμπάθειαν,¹²⁸ egygyé való létét s egymáshoz való szeretéseket megtekénti, hogy azok, ha mi tehetségek |:nekiek:| vagyon, |:azt:| egyik az másikkal örömet |:közli:,| szolgálatját egyik az másiktól meg nem vonván. Ha ki, mondom, mindezeket meggondolja, kétség nélkül az az ember magát |:és erkölcsét:| mindenekhez úgy alkalmaztatja, hogy mindenek az emberi társaságban egyesek [a. m. egységesek] legyenek, és az alsó renden lévők szolgáljanak az felsőknek, azon Szent Pál, 1. Cor. 12. 25. [1Kor 12,25], szavai szerint: *Ne legyen hasonlóság az testben, hanem az tagok, egyik az másikért szorgalmas lévén, az testet táplálják.*

Az emberek szép, igyenes testállással teremptettek, hogy az ő eredetokről megemlékezhén, nemcsak az földiekre, mint az barmok s oktan állatok, viselnének gondot, hanem az mennyekről gondolkodnának, cum Paulo Phil. 3. 20. [Fil 3,20]: *Nos ut municipales.* Szemeinket az Isten fenn helyhezette testünkben, hogy tudnók, mivégre valók, tudniillik, hogy azon mennyeket szemlélnők. Két fület, egy nyelvet adott nekünk az Isten, hogy tudnók, hogy kétannyit kellene hallanunk, mint szóllanunk. Ita enim Jacobus inquit c. 1. 19. [Jak 1,19]: *Sit omnis homo etc.* Nyelvünket tíz erekekkel, mint valamely kötélekkel vagy erőss zabolával, megzabolázta, szájunkkal és fogainkkal s ajakinkkal, mint valami zárokkal, bezárta, hogy elsőben

¹²⁸ együttérzését

elméinkben jól meghánynók-vetnők, mit bocsáttunk ki szájunkon, verbumque prius transeat per limam, quam per linguam.

Az Istennek ismeretire is azon tudomány megtanított minket: Az Isten az ő munkáiból ismerteté meg, és minden ő szent istensége ismeretit az ő kezek munkáiból tanulhatjuk, mint az pogányoknak doktora, Paulus, Rom. 1. 20. testatur [Róm 1,20]: *Dei visibilia*. Ki volna pedig az, ki annak az szép, ékes műnek, az embernek, ilyen szép mesterséggel való alkotását megtekinti? Ki volna, mondom, ki ennek teremptőjét nem tisztelné, s nem félné, s Dáviddal nem mondaná, Ps. 139. 14. [Zsolt 139,14]: *Dicsírlek tégedet, hogy csudálatosképpen csudálatossá töltél engemet, csudálatosok az te ítéletid, és az én lelkem ezt jól tudja*.

Az régiek az embernek testállását librum Dei mondották, mert ebben az Istennek csudálatos <bölcsessége> |:hatalma:|, végtelen jó volta és kimondhatatlan bölcsessége kitündöklök.

Potentia, hogy egy kicsin magból, egynéhány csepp vérből, ennyi részből álló embert teremptett, többet kétszáz |:darab:|csontoknál, porcogókat többeket, sok egybecsatló köteléket, számtalan hárttyákat, többeket három pár inaknál, majd négyszáz erekkel, minden belső részekkel együtt alkotta.

Sapientia, az egész testben ennyi sok részű s különböző dolgoknak szép egygyességgel való alkotása|:ból:| megtetszik.

Bonitas Dei, hogy minden részekre olly jó gondot viselt, hogy mindeniknek magában külön-külön |:kiváltképpen:| való tisztí, hivatalja lenne, mindezek pedig úgy hallgatnak egymástól s egyesek egymás közt, hogy egyik az másiknak javára nézzen, szép sympathyával az egész embert táplálnák. Nyilván mindezek az emberi testben az Istennek mívének és bölcsességének hirdetői és tanúbizonsági.

Utolszor, anatomes cognitionem ad Sacrae Scripturae intelligentiam necessariam esse, vel solum 12. cap. Eccl. [Préd 12] Salamonis loquitur. Mert ki tudná, hogy [Préd 12,3] az *háznak őrizőin* az mi karjainkat, az *erősseken* szárainkat [a. m. láb-szárainkat], [Préd 12,4] az *örölkön* az mi fogainkat, az *ablakokon* szemeinket, az *ajtóknak kívül bezárlatásokon* az vastag eledelektől való ajakinknak |:az malom zúgásának megállásáért lött:| megtartóztatását, azaz ételbeli erőtlenséginket kel-lene értenünk.

Ki tudná, hogy [Préd 12,5] az *megvirágzott mandolafánn* az ősz fejet, az *sáska megkövéredésén* az |:mi hátunk:| görbeségét, [Préd 12,6] az *ezüst kötélén* hátunk gerinciben lévő kicsin, vékony erecskét, az *arany palackocskán* azt az kicsin hárttyát, melyben agyunk veleje helyeztetett, az *vedren* és *forráson* venas mesaraicas, az *keréken* az tüdőt kellene értenünk, hogyha az emberi testnek felbontása és metélése felől való tudományban kicsint sem hallott, sem tanult volna?

Quare cum hactenus Ecclesiasten de incommodis, molestia, displicentia, et moestitia senectutis disserentem audiverimus; iam porro descriptionem specialem debilitatis singulorum membrorum in senibus explanabimus. Exorditur autem a brachiorum tremore, de quo impraesentiarum. Ac primo quidem verborum sensum genuinum, deinde usum monstrabimus.

Sensus
verborum

[454:] [Préd 12,3] *In die quo* etc. Itt az *házon* értetik az embernek teste, melyet az Bölcs Sap. 9. 15. [Bölcs 9,15] *földi lakásnak* |:nevez:|. Szent Pál 2. Cor. 5. 1. [2Kor

5,1]: földi házunk hajlékának, Szent Péter apostol 2. Ep. 1. 13. 14. [2Pét 1,13–14] *maga hajlékának* mondott. Mert az miképpen az emberek házakban laknak, így az lélek is az testben, mintegy ha[j]lékában és házában lakozik.

Seneca is az mi testünket *lelkünk öltözetinek és fedelinek* mondotta.*

Olly szép, ékes épület az mi testünk, mely sok részekből szerkesztetett egyben. Ennek fundamentuma, s, mint két oszlopi, kiken áll és tartatik ez épület, az lábaink, teteje az mi fejünk, fedele az mi hajunk, ablaki szemeink, malma¹²⁹ szánk, az őrlők fogaink, ajtai ajakink, kútja az máj, az kútnál levő veder venae mesaraicae, az kútnál levő kerék az tüdő, gerendái az mi csontaink. Ennek az háznak őrizői, teste Salamone, kezeink és karjaink.

Az Isten őfelsége ugyan az embert mezítelenen, erőtlennül mentest [a. m. nyomban] születése után siralomra veti, mindazáltal két igen erős praesidiumokkal [a. m. oltalmakkal], úgymint ratione et manu, mellyet egyéb lelkes állatoktól megfosztott, felfegyverkeztette.

Az ratio minden mesterségeknél találója. Az kéz pedig azoknak orgánuma. Manus iussa facit, iussa obediunt rationi, ratio vis intellectus est. Kezek által írtak az emberek törvényeket, éppítettek templomokat, oltárokat Istennek. Kezeinkkel rajzolunk, ígérünk, hívunk, fenyegetőzünk, csudálkozunk, supplicálunk, utálunk, mutatunk és kérdünk. Kezeink az bölcsességnek szolgálói: <lói>, beszédinknek mintegy vicariussai, conceptusinknak magyarázói, mert gondolatinkat kezeinkkel írjuk le az mi barátainknak.

Kezeink szolgálatjok által (jóllehet egyébaránt erőtlennül születünk) magunkat sok ellenségünk ellen oltalmazzuk, és azokat, mellyek erősebb állapottal születetnek, sokszor meggyőzzük. Sőt, az kegyetlen állatok is az emberi kéz miá azon bátorságban nem lehetnek, és többet használ az ember keze, mint az lovaknak ereje, mert valamik ezen világon vannak, az mi kezeink alá adják önnönmagukat. Ezt hogy világosban jelentsem, az mi kezeinknek tisztai és hasznai három rendbeliek:

I.) Kezeinkkel fogunk |és tapasztalunk [a. m. tapogatunk]:|, II.) Tapasztalásunk pedig ítélőbírái az mi cselekedetinknek. III.) Fájdalmink könnyebbítésére, bosszonság, szenvedésinknek lecsendesítésére s magunk oltalmazására igen illendő eszközök. Ez az oka, hogy itt [Préd 12,3] az bölcs kezeinket és karjainkat házőrzőnek nevezi. Mert az miképpen az őrizők ellenséginknek elűzésire, veszedelmink eltávolztatására és egyéb hasznos dolgainkra házainknál szükségesek, így az mi kezeink, karjaink is az mi testünk oltalmazására s megtartására megkérvántatnak, mert ezekkel az mi javainkat, dolgainkat megfogjuk, nállunk marasztjuk, és az mi hasznunkra fordítjuk. Ezekkel távoztatjuk el magunktól az gonoszt, és holott minden egyéb tagainknak is külön-külön hivataljok vagyon, ezek kiváltképpen minden egyéb tagainknak szolgálnak, azokat oltalmazzák, hogy semmi is azoknak ne ártasson. Ezek útitársok az mi erőtlenséginkben.

Az iffjak, karjok s kezek erejében bízván, igen szoktak gyönyörködni, minthogy ugyanis ezüdtájban szokott ember jobb erőben lenni, és az iffjaknak erejek nekik

* SEN. Ep. 92.13.

¹²⁹ Javított szó, az eredeti lejegyzés valószínűleg: *ajtaja*.

ékességek, s mint az nyilak az hatalmas erősnek kezében, olyanok az ifjúságnak fiai, Psal. 127. 4. [Zsolt 127,4].

Amaz Nagy Sándor ifjúságában, életének virágában lévén, mint valamely sebes nyíl, az ő erős vitézivel egész Ázsiát szerén-szerte járván, s ez világnak nagy részét birodalmában hajtván, semmi erő, hatalom ellene nem állhat, s öelötte meg nem állhat volna.

Dávid ifjúságában mind oroszlánt, s mind medvét ölt vala, az mint maga mondja vala Saulnak, 1. Sam. 17. 34–36. [1Sám 17,34–36].

Saul és Jonatán az oroszlánynál erősebbek voltak, az mint Dávid siratja vala, 2. Sam 1. 23. [2Sám 1,23].

Az véneknek kezek, karjok s erejek penig¹³⁰ megfogyatkoznak, reszketnek, s tisztékben, mint annakelőtte, el nem járhatnak, mert az erek megerőtlenedvén, s vérek megfogyatkozván ellankadnak. Illyen, s több ezekhez hasonló alkalmatlanságokat hoznak önnönmagokkal az vének.

Applicatio

[455:] *Recordare Creatoris* etc. Hogy penig ez annak rendi szerént lehessen, engedj az Mózes intésének, Ex. 32. 79. [2Móz 32,79]: *Az ti kezeiteket szenteljétek ma az Úrnak, ki-ki mind az ő fiában és az ő atyjafiában, hogy megáldjon ma titeket az Úr.* Kövesd azon babillóniai fogságból hazájokban <haza>ment zsidóknak példájokat, Neh. 2. 18. [Neh 2,18], kik az ő kezeket megerősítették vala az jóra. Míg kezeink és karjaink erősek, az mi teremptő Urunknak, Istenünknek dűcsőíttésére emeljük fel és nyújtuk ki.

I.) *Per preces et gratiarum actionem.* Mert ez mi kezeink felemelése jele az mi szívünknek és elménknek innen, az földről oda fel, az Mennyben, Istenhez való felemelésünknek.

Ez külső, könyörgésbeli ceremóniával nincsen senki (az hypocritáktól megválva), ki ne akar<nak>na élni, kiváltképpen holott erre onszolnak minket az Istennek parancsolati.

Az Úrnak levitáit s egyházi szolgákat erre inti vala Dávid, Psal. 134. 2. [Zsolt 134,2]: *Emeljétek fel* etc. Szent Pál apostol is, 1. Tim. 2. 8. [1Tim 2,8] ezt kívánja vala: *Akarom, hogy az férfiak felemeljék az ő* etc. Az babillóniai fogságban sajlódó zsidók is Thr. 3. 40. [JSir 3,41(!)] aiunt: *Emeljük fel szíveinket kezeinkkel egye[temben]* etc. Salamon az Úr házának felszentelésének idején az ő kezeit az egekre kinyújtotta vala, 1. Reg. 8. 22. [1Kir 8,22]. Dávid az ő könyörgésit kezeinek felemeléséről így nevezi, Ps. 141. 2. [Zsolt 141,2]: *Menjen fel az én imádságom teelődben, mint az jó illatú füst és az én kezemnek felemelése, mint estveli áldozás.*

Exod. vide
17. 11.

Csak hejába munkálkodnak azért az emberek, hogyha elsőbben, szívök s kezek felemelve, nem kérnek áldást az Úrtól az Mennyből, s megáll azon Dávid szavainak igazsága, Psal. 127. 1. 2. [Zsolt 127,1–2]: *Ha az Úr* etc. Illyen könyörgésiért emlékezők meg Isten Ráhelről, meghallgatá, és szülővé tevő ötet, Gen. 30. 22. [1Móz 30,22]. Izsáknak és Rebekának házasságok szerencsés, boldog és gyönyörűséges vala, mert Ábrahám az ő fiának, Izsáknak mikor felességet keresé vala, az Isten áldását kezeinek felemelése által kéri vala. Eleázár ezen házasságbeli boldog előmenetelt buzgó

¹³⁰ A szavak eredeti sorrendje számozással javítva: *kezek penig s karjok erejek.*

könyörgéssel kívánja vala. Rebekát az ő szülei Istenhez nyújtott buzgó könyörgések után adák házasságra Izsáknak, ő is ita eam excepit, Gen. 24. [1Móz 24]. Az könyörgéssel és hálaadással mindenenek megszenteltetnek, 1. Tim. 4. 5. [1Tim 4,4–5]: *Semmit, úgymond, nem kell megvetni, ha hálaadással élnek azzal, mert megszenteltetik az Istennek ígéje által és könyörgés által.*

II.) Per laborem in vocatione. Mivel ugyanis <az> munkára termptette Isten az mi kezeinket. Ez okon inti vala Szent Pál az ephesusbelieket, c. 4. 28. [Ef 4,28]: *Az ki oroz vala, többé ne orozzon, hanem inkább munkálkodjék, cselekedvén az ő kezével azt, az mi jó, hogy legyen mit adni, az kinek szükséges.* Et 1. Thes. 4. 11. [1Thessz 4,11]: *Igyekezetek csendesek lenni, és az ti saját dolgaitokat tenni, és tulajdon kezeitekkel munkálkodni, az miképpen megmondottuk tinektek.*

Az Isten őfelsége is az illyeneknek ígért bőséges áldást, Ps. 128. 2. [Zsolt 128,2]: *Az te kezeidnek munkáját eszed. Boldog vagy, és jól legyen dolgod.* Az ki fut az dologtól, méltatlan az életre. Omnibus fucis una agilis apes praestat.

Nil geritur bene, si desit sudorque, laborque.[†]

Az ki az ő virtusiért tisztességet kíván, nem fut az az munkától. Eadem laboris cibique ratio est. Nam sicut¹³¹ a cibo tota vita pendet, una cum suis actionibus et affectionibus; ita etiam a labore quicquid in rebus bonum est. Ergo quemadmodum qui vitam sibi praerogari cupiunt, alimenta non negligunt; ita quotquot quae bona sunt concupiscunt, laborem magnificiunt. Sicut cibus se habet ad vitam. Sic labor ad honesta[te]m. Imo ubi plus est laboris, ibi et plus emolumenti. Tanto enim plus adferunt laetitia bona, quanto maiori labore praecedente ad ea pervenitur. Fortibus obsonii loco sunt labores, generososque animos labor nutrit. Et ut ferrum, si non utaris, rubigine obducitur. Sic animi vigor, nisi negotiis tractandis exerceas. Eleganter otium hominis viventis sepulchrum vocatur, eo quod, vita et respiratione exceptis, in caeteris otiosus nihil a mortuo differat, neuter enim quicquam agit. Plutar[chus] Lacedaemoniorum proverbium: *Admota manu fortunam esse invocandam.* Idem Plutar[chus], quo dicto stante, ita esse Deum invocandum, ut simul manum operi admoveamus, nostramque operam addamus. [456:]

Res ipsa loquitur. Hogy az Isten az mi könyörgésinket meghallgassa, hűtből kell azoknak származni, az hűtnek penig az Isten ígéretin fundálatni. Azért az Isten ígíretit csak héjában várják, kik az Istennek ígíreti mellé tétetett conditiót be nem töltik s megutálják.

Salamon az resteket dorgálván, Prov. 6. 6–11. [Péld 6,6–11], az hangyához igazítja, s azt mondja: *Menj el, ó, te rest ember* etc. Az hangyának semmi vezére útában, semmi inspectora dolgaiban, sem is ura, ki neki parancsolna vagy megbüntetné, nem lévén őnekie, csak az természetnek indéttatásából eljár dolgaiban. Ellenben az rest s a hivalkodó ember az őelőtte munkálkodó embereket látja, tőlle számot vevő gondviselői<e> vadnak, kiváltképpen az Isten őfelsége, ki az resteket súlyos büntetéssel fenyegeti, hogy őket megbünteti.

Az hangya mintegy eleve látván az telet, nyárban szerzi meg az ő eledelét, mikor mind az üdőnek alkalmassága, s mind penig útja engedi őnekie, és szolgálat erőt

¹³¹ Javított szóalak, az eredeti lejegyzés nem olvasható.

arra. És azmiképpen mind az munkálkodásra való alkalmas üdöre, úgy az aratásnak idején, [?:] való jó alkalmasságra, mikor gyűjtheti meg eledelét igen rá vigyáz, hogy nemcsak azokat, melyekkel akkor kellene élni, szerezhesse meg önnön magának, hanem azokat is, melyekből hideg télnek idején, mikor sehol sem eledelt nem kaphat, tápláltatnék, gyűjt erre, minekokaért nyárban gyűjti meg szorgalma-son azokat, kikkel annakutána élhetne.

Az rest ellenben csak az jelenlevő s szem előtt való üdőt gondolja, az következendőtől penig kicsint avagy semmit is nem gondolván, tanquam nudus nuces legens, omnia vorat, és semmit jövődőről nem provideállván, és így iffjúságát életének tavasszát és nyarát munka nélkül eltöltvén az aratásnak és nyereségnek alkalmas idejét[?] elvesztegli.

Ha kik még iffjúságok idejébe vadnak, ezeknek az természettől bővebb erejek adattatván az szabados és csáb életre igen hajlandók, az testi kívánságokra könnyen fellobbannak, minekokaért ekkor erősen[?] munkálkodást is kell szokniok.

Ez volt az oka, hogy Lycurgus, azon Lacedaemon városbelieknek törvény-[:szerzője és:] -adója az kised gyermekeket nem az piacra, hanem az mezőre parancsolta volna vitettetni, s hogy első eszendejeiket nem tobzódásban töltenék, hanem munkálkodásban foglalnák. Ez mellett semmi leplet [:álmódások idején[?]:] azok alá teríteni nem enged vala, vitam sine pulmento degere, neque prius in urbem redire, quam viri facti essent. Iustinus Lib. 3.*

Az Ó- és Újtestamentumnak minden szenti is sok munkákkal éltenek. Apostoli, ne Ecclesias gravarent, quantum per Apostolicam functionem licuit, *laborarunt, operantes propriis manibus*, 1. Cor 4. 12. [1Kor 4,12]. Paulus ad conscientiam Praesbiterorum Ephesinorum provocat. Act. 20. 39. [ApCsel 20,39] adde.

Deus nunquam ab ipsis mundi primordiis otium probavit, vel toleravit.

Adamus in statu integritatis et innocentiae, vitam non otiosus transigere, sed *hortum Edenis custodire et colere debuit*, Gen. 2. 15. [1Móz 2,15]. Adamo in peccatum prolapsu omnibusque eius posteris hanc legem Deus imposuit, Gen 3. 19. [1Móz 3,19]: *In sudore etc.* Az Ádám fiai az egész világnak lakossi lévén hivalkodásban nem éltek. Ábel is juhok pásztora vala, Gen. 4. 2. [1Móz 4,2]. Az Jákob fiai fáraótól kérdezték [1Móz 47,3]: *Micsoda munkásemberek vadtok?* R[esponderunt]: *Juhpásztorok az te szolgálád, mind mi, et patris nostri.*

Gen 47. 3.

Extendamus manus ad proximum, per opera charitatis et misericordiae. Két kezei vadnak az mi hütünknek, kik üdvösséget szereznek az mi lelkünknek, hütünknek. Jobb kezünkkel az Krisztust, minden ő jótéteményivel kedvesen fogadjuk. Bal kezünkkel felebarátunkat fogjuk meg, az éhezőket tápláljuk, az szomjúhozót megenyhítjük, az mezítelent ruházzuk, az elesteket felemeljük, az szomorúakat vigasztaljuk.

Az Istennek parancsolatja ez vala az zsidókhoz, Deut 15. 11. [5Móz 15,11]: *Mivel nem leszen az föld koldus nélkül, annakokaért parancsolom teneked, és ezt mondom, hogy örömet megnyissad az te kezedet az te atyádfiának és az te koldusodnak az te földeden.*

* JUSTINUS, *Epitoma historiarum Philippicarum*, III, 3.

Az igazság is ezt kívánja, az mellyet nekünk mindenkor szemünk előtt kell viselnünk. Luc. 6. 36. [Lk 6,36]: *Estote miseri[cordes] etc.* 38. [Lk 6,38] *Date, et dabitur vobis. Jó mértékkel tele, megrázott és kifolyó és mért nyersz[?] etc.*

Az Isten megnyitja az ő kezeit, és betölt minden lelket etc., Psal. 145. 16. [Zsolt 145,16]. Annakokáért nyissuk ki mi is az mi kezeinket, s nyissuk ki az szegények táplálására.

Salamon is az istenfélő asszonyállatnak virtusit leírván Prov. 31. 20. [Péld 31,20] ait: *Az ő markát megnyitja az szegénynek, és az ő kezeit kiterjeszti az szűkölködőnek.*

Omne bonum sui communicativum. Íme, az Nap nem magának világoskodik, hanem az fényességit ez világnak megvilágosíttására és melegítésére származtatja ez földre. Az sűrű felhők az essőt ide alá az földnek gyümölcsözésére öntözik. Az élő fák az ő gyümölcsöket még akkor is, mikor azt őtőlők senki sem kívánná is, az emberek hasznokra lehullajtják. Az Istennek angyali az embereknek szükségekben örömet önekiek szolgálnak, mivel ugyanis, Heb. 1. 14. [Zsid 1,14], Spi [...]

Gondoljuk meg mi is, hogy, Act. 20. 35. [ApCsel 20,35], *Beatius est dare etc.* Gerjessen és mozdítson erre az Istennek azon bőségi és ígéreti. Ps. 112. 9. [Zsolt 112,9]: *Osztoget, adakozik az szegényeknek etc.*, és az ő feje felemeltetik dücsőséggel.

Sőt, hogy nagyobbbat mondjak, az Isten az szegénynek adott jótéteményt úgy veszi, mintha ővelé magával cselekednők Prov. 19. 17. [Péld 19,17], mert |:kölcson ad az Úrnak, ki kegyelmesen ad az szegényeknek, és az ő jótéteményt megfizeti neki.:| Minekokáért csak egy pohár hideg víznek is jutalmát ígérte az ő fia által Matt. 10. 42. [Mt 10,42] Et cap. 25. 40. [Mt 25,40].

[457:] Summa: Legyenek az mi kezeink, mint egyéb tagjaink az igazságnak fegyveri. Rom. 6. 13. [Róm 16,3], Psal. 26. 6. [Zsolt 26,6], |:Esa. 56. 2. [Ézs 56,2], Joh. 11. 14. [Jn 11,14], Esa. 33. 15. [Ézs 33,15], Ps. 125. 3. [Zsolt 125,3]:|. Tartóztassuk meg azokat az ragadozástól, lopástól, erőszakvételtől, verekedéstől, vérontástól és bujaságtól. Ha mi is mostan ezaránt tisztünket cselekedszük, mostan ez mi vénségünkbeli, agkori őrizőink felől jó reménségben lehetünk, mert:

I. Tudjuk, hogy az mi karjaink erőtlenségit az Isten bocsájtja mireánk, az mint Jób is mondja vala, c. 19. 4. [Jób 19,4]: *Ó, ti, én barátim, könyörüljete rajtam, könyörüljete, mert az Istennek keze vert meg engemet.* Ezt pedig az mi javunkra cselekszi, mert Rom. 8. 28. [Róm 8,28]: *Tudjuk etc.* Ezt tudván Dávid is Ps. 32. 4. [Zsolt 32,4] ait: *Éjjel-nappal nehezedik vala rajtam az te kezed, és változik vala az én nedvességem nyári szárazságra.*¹³²

II. Hogyha az mi karjaink és kezeink iffjúságinknak idején igazságnak orgánumi, eszközi voltanak, vénségünknek idején ez őrizőink megmozdulván, az mi lelkünk esméretinek jó tanúbizonysága által mindazok ellen vigasztalhatjuk minnenmagunkat, mert azoknak szemlélésekből eszünkben jut, hogy azokat az mi iffjúságinkban tisztességes dolgokban, exercitiumokban, úgymint Istenhez nyúj-

¹³² Sorok közötti jegyzet: 10. [Zsolt 39,10] *Megnémulék, és nem nyitám meg számat, mert te cselekedéd azt.* Et Ps. 39. 11. [Zsolt 39,11]: *Vedd el énróllam az te ostorodat, mert az te kezédnek fenýtéke miatt elfogytam.*

tott imádságinkban, hivatalunknak szorgalmas végbevitelében, szegények segítségében s egyéb keresztyéni jó dolgokban voltak foglalatosok.

És vigasztalástól megfosztatnak azok, kik az ő házak őrizőinek megmozdulását, erőtlenségét hivalkodással, tobzódással, vérengzésekkel, bujasággal, latorsággal, prédálással és egyéb gonosz cselekedetekkel szerzették önnönmagoknak. Az mi-nemű gonosz természetű vének keservesen siratják meg, hogy az ő erőtlén és reszkető kezeket könyörgések által iffjúságokban Istenhez nem emelték, azokkal nem munkálódtak, szegények segítségekre nem voltak. Mennyin vadnak pedig mostan olyan iffjak, kiknek kezek az mások adakozásának elvételére kinyújtattak, az alamizsnára pedig késedelmese azon Jézus Sirák c. 4. 36. [Sir 4,36] szavai ellen: *Ne legyen az te kezed kinyújtva az elvételre, az adásra pedig öszvevont.*

III. Ha az mi házunknak őrizői vénségünknek idején megmozdulnak, ha az mi erőnk megfogyatkoznak, tehát azon mi Mennyei Őrizőnkben bízunk, az kiről az mi iffjúságinknak idején megemlékeztünk, mert az melly Őr az fából és kőből építetett házakat megőrzi, Psal. 127. 1. [Zsolt 127,1], sokkal inkább bizony azon, [az?] kinek 1. Cor. 3. 16. [1Kor 3,16], *templumi vagyunk, az mi testünket, lelkünk hajlékát, mellyben is lakozik, az Szentlélek által megőrzi.*

Ha kezeink az mi erőtlenséginkben, úgymint annakelőtte, nem szolgálnak mi-nekünk, tudjuk, hogy az Isten az mi jobb kezünk és segedelmünk leszen. Bizony, az Isten keze felől sokkal méltóbban mondhatjuk [mint az mi kezeinkről:], hogy az minden organorum organum, ha szintén mi kezeinkkel sok dolgainkban élünk is. Ezeket mi értvén, az Isten kezét az mi hütünknek kezével fogjuk meg, azaz ragaszkodjunk, mondván Jákobbal, Gen. 32. 6. [1Móz 32,26(!)]: *Nem bocsátlak el tégedet* etc. Ez Istennek jó keze segedelmében bízván Dávid mondja vala, Psal. 89. 14. mondja vala [Zsolt 89,14]: *Az te karod hatalmas, erőss az te kezed, felmagasztaltatott az te jobb kezed.* Bízik vala az Istennek ígéretiben, ibid. v. 21. 22. [Zsolt 98,21–22]: *Megtaláltam Dávidot, az én szolgámat, őtet az én szent olajommal es megkentem. Azért az én kezem megerősíti azt, kétség nélkül az én (kezem) karom megerősíti azt.* Summa: Az hütötleneknek karjok eltörettetnek, de az Őr az igazakat eltartja, Ps. 37. 17. [Zsolt 37,17].

IV. Végezetre: Ez mi földi házunknak sátora lebomolván, az Isten mint pásztorunk az ő karjával egybegyűjt minket, Esa 40. 11. [Ézs 40,11], és azon kéz nélkül csinált házunkban költöztet, 2Cor. 5. 1. [2Kor 5,1]: *Tudjuk* etc. Az holott az mi erőtlén kezeinket megerősíti, és az mi <eges> [alázatos:] testünket [per filium suum:] elváltoztatja, Philipp. 3. 21. [Fil 3,21]: *Ki elváltoztatja* etc. Mellyet cselekedjék mindnyájunkkal neviért s annak tisztességeért. Amen.

Úrvacsorai prédikáció (1Kor 2,27)

Ms. U. 290

[198:]

De digna & indigna communione coenae Dominicae & de necessitate eam celibrandi: 1694 in Árkos.

Textus 1. Cor. 11. v. 27. [1Kor 11,27]: *Valaki ejendi ez kenyeret és ijandja ez Úrnak poharát méltatlanul, vétkezik az Úr testének és vérének ellene.*

Azt mondja Salamon, Pro. 23. v. 1. [Péld 23,1–2]: *Mikor leülendesz enni az úrral, szorgalmatosan rá vigyázz, micsoda étet adnak teledbe, mert kést vennél az te torkodba, ha mértékletlen lennél.* Az mely igékben kettőt cselekedik az Salamon: 1. Int mindeneket az szép böcsületre, hogy mikor úri emberrel egy asztalhoz ül, szemei arra vigyázzanak, kicsoda az, az ki őtet asztalához ültette, és megtekéntse, micsoda friss étkeket visznek az asztalra. 2. Arra int mindeneket, hogy viseljék szép tisztességesen magokat, és ne telhetetlenkedjenek az úr asztalánál. Mert olyan rút és gyalázatos dolog mértékletlenül ennie és inni az úr asztalánál, mintha ember kést venne az ő torkába, mely mia [a. m. miatt] halálak következnek. Mert eltemetődik az urak előtt az olyan mocskos, mértékletlen [199:] embernek böcsülete, és mint az megholtak elrekesztetnek az emberi társaságtól, úgy az olyan részegesek az uraknak asztalátul.

Ha így vagyon az dolog az urak asztalánál, kik az mértékletességet szeretik, és az tisztességes, jó magaviselést, mennivel inkább meggyaláztatnak azok, az kik az Jézus asztalához járulnak, és ott lelki becsülettel nem viselik magokat. Lám, azt nem tekéntik, kicsoda az, az kinek asztalához szent kenyér és szent bor enni állottanak, sem azt, az mit elejekbe adnak, az szent kenyeret és bort, vétkeznek az Úr Jézus szent teste ellen, az mint Szent Pál tanítja, mondván.

Két részei vadnak ez igéknek:

1. Megmondja, mit kell venni az kereszténeknek az Úr vacsorájában
2. Az kik azt méltatlanul veszik, miképpen vétkeznek azok |:s mivel büntettetnek|.

Az első részben vagyon megvizsgálása az személynek, az kinek asztalához járulnak az hívek. Arról azt mondja Szent Pál, hogy ő az Úrtól vette, az mire taníttá a híveket. [200:] Nevezi azért Szent Pál apostol az Jézus Krisztust Úrnak, mint 1. Kor. 8.

[1Kor 8,6]: *Egy Urunk vagyom, az Jézus Krisztus, ki által mindenek vadnak, és mi is általa.* Nagy úr ez, mert ehhez hasonló úr sem mennyben, sem földön nincsen az egy ömagától való Istenen kívül, mert ennek adatott teljes hatalom mennyen és az földön, Matt. ultimus [Mt 28,18]. Úr ez, az ő Atyjának dicsőségére, Phil. 2. [Fil 2,11]. Nagy úr, mert ennek birodalma szélesebb, tágasabb ez világon lévő minden birodalmaknál. Nagy úr ez, mert ennek birodalma nagy gazdagsággal teljes, mert itt vagyom minden bölcsességnek és tudománynak elrejtett kincse. Nagy úr, mert ennek birodalma állandóbb minden birodalmaknál, ennek vége akkor leszen ez földön, mikor eljő az ítéletre. Nagy úr, mert ennek lakosi nemesek, tisztességesek, ilyenek az szentek.

Nagy ereje ennek az úrnak, mert ennek még az ördögök is engedtenek, engedett az tenger, engedtenek az nagy betegségek, és ki győzné mind elészámlálni ennek az úrnak dicsőséges méltóságát. [201:] Ez az úr felől és ennek poroncsolatjáról mondja Szent Pál [1Kor 11,27]: *Valaki ejendi ez kenyeret.* Az öfelségétől, az Úr Jézus Krisztustól szereztetett végvacsora felől írta Szent Pál ez ígéket. Mit kell enni az kereszténeknek az Úr vacsorájában? Megfelel, és azt mondja, hogy kenyeret.

Miért mondja tehát az kenyér felől az Úr Jézus [Mt 26,26], hogy *ez az én testem*? Responsio: Azzal az mondással nem azt akarta urunk jelenteni, hogy az a kenyér az Jézus Krisztusnak valóságos azon teste, ki az keresztfán szenvedett lőtt volna, mivel akkor, mikor ezt mondotta, hogy *ez az én testem*, akkor még halált nem szenvedett vala, sem vére ki nem ontatott vala, hanem másnap. Azért az maga testét nem adhatta testének megszakadása nélkül és vérének kiontása nélkül, mellyet az zsidók vűnek [a. m. vittek] végbe nagy kegyetlenséggel. Hanem akarta édes Idvőzítőnk jelenteni azzal az szólással, hogy *ez az én testem*, hogy mivére osztaná azt a kenyeret, tudniillik [202:] hogy az ő testének szenvedéséről és haláláról megemlékeznének. Azért annak hathatósabban való megemlékezésére adta az kenyeret, hogy szent egybegyülekezettel vennék az kenyeret, és azzal való éléssel mintegy kipéldáznák az Krisztus Jézus halálát és szenvedését. Azért az kenyér jegye és bélyege az Jézus Krisztus testének szenvedésének, nem tulajdon teste, mert úgy nem lehetne az ő halálának emlékezetére, ha maga az Krisztus valóságos alkata szerént ott volna az kenyérben és borban.

No, azért ne mulassunk [a. m. töltsünk időt] ezen sokáig, mivel az az értelem, mellyet az pápások és az lutheránusok vallanak az Úr vacsorájában való kenyér felől, hogy az Krisztus Jézusnak valóságos teste volna, mind az igaz és józan okosságnak, s mind az Szentírásnak ellenére vagyom, és sok képtelen dolgok is származnak belőlle, melytől irtózik az kegyes elme és az jó lelkiismeret. [203:] Hanem csak higgyük el azt, hogy soha nincs olyan áldás, olyan szentelés, ki az Úr vacsorájából való kenyeret és bort Krisztus valóságos testévé és vérévé változtassa, mivel világos írásunk vagyom róla, hogy az Úr vacsorájából való kenyér az megszentelés és megszégés után is kenyér vala. Melyről emlékezik Szent Pál, 1. Cor. 10. v. 16. [1Kor 10,16]: *Az kenyér, az mellyet megszégünk, nemde nem az Krisztus testével való közesülésünk?* Azért hagyjuk nekik azt az értelmet, mi maradjunk az miénkkel, hogy az a kenyér szent kenyér, az a bor szent bor, Krisztus halálának emlékezetére való.

Az Úr Jézus Krisztus az Szent vacsorában levő bort szőlőtőnek vizének nevezi, Matt. 26. v. 29. [Mt 26,29]: *Nem iszom többé |:ez üdőtől fogva:| ez szőlőtőnek vizéből vagy gyümölcsében, mind az napiglan, mellyen tiveletek újat iszom az én Atyámnak országában.* Ha az Krisztusnak tulajdon vére lött volna, semmiképpen szőlőtő gyümölcsének, avagy vizének nem nevezte |:volna:|. Osztán, hogy itta volna maga az maga vérét, mellyet még gondolni es csak képtelen dolog. [204:] Kenyérrel és borral osztogatta, mert mind az kenyér és mind az bor igen szépen kipéldázza az Krisztus szenvedését és vérenek kiontását, és az kereszténeknek egyességét.

1. Mert minthogy az kenyér sok búzamagnak megérléséből leszen, és az bor is sok szőlőszemnek kinyomásából és sajtolásából, úgy az keresztének szerezik az Isten Anyaszentegyházát, melly az Jézus Krisztusnak teste. Az testben pedig az tagok szép renddel vadnak egybeszerkesztetve, és egyik az másikat nem gyűlöli, úgy az igaz szeretet azt hozza, hogy minden ember szeresse felebarátját, mint magát.

2. Az minthogy az kenyér és az bor az testnek legjobb táplálására való eleség és költség, úgy az Jézus Krisztusnak szent kenyeré és bora, mely az Jézus Krisztusnak szenvedését és vérét példázza. Annak ő vére által megpecsételtetett tudomány legjobban táplálja az mi lelküinket, mint az régi próféták tudománya.

3. Borral osztotta, mert az bor, az minthogy szomnyúságunkot eloltja, úgy az Krisztus vére, 1. Joan. 1. 7. [1Ján 1,7]: *Az Jézus Krisztusnak, az Isten fiának vére tisztít meg minket minden bűneinkből.* Ugyanis szomnyúhozza az ember bűne bocsánatját, az Krisztus vére által megpecsételtetett tudomány azt megenyhíti.

Az Krisztus hogy borral is osztotta, ebből két dolgot vehetünk eszünkben. 1. Hogy az Krisztus szent kenyeré [205:] nem volt tulajdon teste, mert ha az lött volna, abban az testben az vér is benne lött volna, mint az Jézus Krisztus testében, az míg éle. De mivelhogy tulajdon teste nem volt az az kenyér, és nem lehetett ebben az ő vére, ezért osztott bort is az Úr vacsorájában. 2. Azért osztott bort is, mert nem annyira pecsételte meg az Krisztus tudományát az ő szenvedése, mint az ő vére, mert ha nem lött volna az vérnek kiontása, nem lött volna az bűnöknek is bocsánati, Heb. 9. v. 22. [Zsid 9,22]. 1. Joan. 5. v. 8. [1Ján 5,7–8]: *Hárman vadnak az földön, az kik bizonságot tesznek: lélek, víz és vér.* Az lelken értjük az Krisztus csodatételit, az vízen az Krisztus testi életét, az véren az ő halálát.

Megértők, keresztének, mit kell venni az szent vacsorában, tudniillik az Jézus Krisztus halálának emléketire szent kenyért és bort, nem úgy az testének táplálására, mint az Jézus Krisztus halálának példázatjára. Következik immár az második rész, mely az vala, hogy: 1. Kik veszik méltatlanul az Jézus szent kenyerét és szent borát. 2. Micsoda büntetések azoknak, az kik méltatlanul eszik és isszák az Jézus szent kenyerét és szent borát.

Pars 2da

Hogy jobban megérthessük, kik vegyék méltatlanul az Krisztus szent kenyerét és szent borát, tudnunk kell, három üdőre kell nézni annak, az ki jól akar élni az Úr vacsorájával. [206:]

1. Elsőben nézni kell az üdőre, az mely üdő elől veszi az Úr vacsorájában való részesülést.

Másodszor, azt az üdőt kell meggondolni, az mely üdőben, napon és órán osztogattatik az szent kenyér és bor.

Harmadszor, azt az üdőt, mikor már elvégeződött az Úr vacsorája. Meg kell gondolni, ezekben az üdőkben úgy viselje ember magát, hogy méltatlan ne járuljon az Krisztus asztalához.

Az mi az Úr vacsorája vételének elől járó idejét illeti, megkérdeztük, hogy kívál[t]képpen azokban az napokban, melyek az kihirdetés után az Úr vacsorája vételéig való napok, az ember büntől maga-megtartóztató legyen, és az jószágos cselekedeteknek és |az:| atyafi-szeretethez gyakorlója legyen. És megvallja, hogy az ily szövetség, mely az Jézus Krisztus vérével megpecsételtetett, üdvességhez, és mind nyelvvel, s mind vallástétellel és magavisélyessel keresztény legyen.

Az mi pedig, az mi az 1. üdőt illeti, vagy órát, melyben az Úr vacsoráját vesszed, itt igen szép elmélkedésid legyenek. Finis institutionis. 2. Obiectum, sive res principalis instituta. Ennek az ceremóniának két vége. Az első az Jézus Krisztus halálának emlékezeti, mely nem csak abban áll, hogy szóval hirdesse az Krisztus halálát, hanem cselekedettel vigye végbe, vegye és egye az szent [207:] kenyert, vegye és igya az szent bort. Másodszor, hogy azokkal atyafi-szeretethez kövessünk, az kikkel együtt vesszük az szent kenyeret és szent bort.

De hogy szentül végben menjen az mű Úrvacsorával való élésünk, arra nagy dolgok kívántatnak:

1. Religiosa et devota mortis Christi meditatio quid nobis morte sua proprietati [reddidit].

S mind az Atya részéről, 2.

S mind az fiú részéről, 3.

2. parte. Dei Patris, qui unigenitum filium pro nobis dedit in mortem, eruditissimi et magnanimissimi.

Az Krisztus részéről erről elmélkedjünk, hogy nem vétkezett, hanem az Atya poroncsolatjából miérettünk bűnösekért halált szenvedett.

2. Hogy az Atya Istennek és az Úr Jézus Krisztusnak azokért hálákat adjunk, és minden alázatossággal imádjuk és tiszteljük.

3. Hogy vallást tegyünk szívünkben róla, hogy nemcsak külsőképpen akarunk élni ez szent ceremóniával, hanem az Krisztus vére által megpecsételtetett evangéliomhoz is akarjuk magunkat tartani, és az szerént élni. És tovább, hogy az mivelünk Úr vacsorájával élőkkel egy atyafi-szeretethez akarunk élni, melyet példázunk az kenyérrel és az borral.

4. Requiritur diiudicatio corporis et sanguini domini, [208:] hogy az ember külömséget tudjon tenni ez szent kenyér és az közönséges kenyér között, és megkérdeztük, hogy úgy viseljük magunkat nagy alázatosan és lelki böcsülettel az szent asztal előtt, hogy megkülönböztessük az kenyeret és bort, mely az Jézus Krisztusnak testét és vérének példázza. Az ki pedig meg nem különbözteti szentséggel az kenyeret az több testnek táplálására való kenyerektől, vétkezik az Úr teste és vére ellen, 1. Cor. 4. v. 7. [1Kor 5,7(!)]. Így járának az korinthusbeliek, kik csak úgy böcsüllék az Krisztus szent kenyerét és szent borát, mint az közönséges kenyeret és bort. Írva lón, hogy megrészegődnek vala az Úr vacsorájára vétele közben, 1. Cor. 11. v. 28. [1Kor 11,20–22(!)]: Némelyek éhen maradnak vala, nem jutand nekik az

vendégségben, melyet az Krisztusnak bosszúságára készítettenek vala, ebből származék egyetlenség, szakadás öközöttük.

Itt pedig az maga megpróbálásán nem az értetik, hogy magát és cselekedetét megpróbálja, mely teljes életünkre nézendő <legyen>, hanem ebben az ceremóniában, vagy ennek vételében úgy viselje magát, hogy ne kárhoztassa magát abban, az mit jóvall, Rom. 14. v. 22. [Róm 14,22], az mely abban áll, hogy absque illa praevia inquisitione et exploratione, nemini licet [209:] inpune ad mensam Domini accedere. De hogy mint viselte magát az kihirdetéstől fogva az Úrvacsoráig, mert megeshetik, hogy ha magát megpróbálja, ajánlja, vizsgálja, nem ítéli magát méltónak az Úr vacsorája vételére, quia profanus, atque improbus deprehenditur aut falsus minime vel parum compositus ad normam istam novi foederis ad quam examen sui factorumque suorum fecit, vagy részegségben találhatik.

Immár végezetre, az mi illeti azt az embert, mely az Úr vacsorája vétele után magára következik. Ez az üdő felől is kétképpen kell gondolkodni. 1. Azt az üdőt kell meglátni, az mely legközelebb az Úr vacsorája vétele után következik, úgymint azon nap. Másodszor, azt az üdőt gondoljuk, az mely üdő már tovább vetődik azon naptúl, az mely nap élünk az Úr vacsorájával.

*Tempus
subsequ[us]*

Azon az napon megkévántatik, hogy ember beszélgesen az Krisztus haláláról, heában való dolgokról ne elmélkedjék, beszélgesen, ne trágárkodjék, szitkozódjék, részegeskedjék, mert nagy kisebbségére szolgál az Krisztus vacsorájának, ha mindjárt egyéb rossz dolgokban foglaljuk magunkat, az minők azok, kik ebéden megrészegednek, és az Krisztus szent kenyerét és borát kiokádják.

Az mi az más üdőt illeti, mely az ember életének teljes napjára terjed, megkévántatik, hogy [210:] az keresztyén ember életével, hitivel és kereszteni válásával éljen kegyessen, józanon, mértékletesen, igazan az jelen való világon életnek utolsó szempillantásáig.

Ha pediglen ismeri az ember, hogy neki olyan vétke vagyon, melyet ő el nem hagyhat, vagy ugyancsak el nem hagy, mert elhagyhatná, ha akarná, és elméjét nem alkalmaztathatja úgy, hogy készen legyen az Úr vacsorájának vételére, nec in ipso ritu, nec post ritum, ille metus tollendus non est, ratio quia non est metus infirmitatis. Nem éretlenségből való félelem, hanem uralkodó vétek, mellyel együtt az hűt és az kereszteni szent vallás meg nem állhat. Ezt az megrögzött, és mintegy habitusa, természete [szerint] való vétkét kell először levetkezni az Úr vacsorájával élni akaró embernek, mert ha abban marad, nem éretle[n]ség az, hanem akarátja szerént az bűnben megátalkodni.

Ha pediglen ilyen félelem vagyon valakiben, hogy ő azért nem él az Úr vacsorájával, mert az nagy szentséget kíván, az mellyet ő végbe nem vihet, mert bűn nélkül kell ahhoz járulni, hitván félelem ez, mert így senki nem élhetne az halandók közül az Úr vacsorájával. Másik az, hogy ha az midőn meg kellene annak tartani az Istennek parancsolatit: Én pedig meg nem tarthatom? Felelet: Ellene szólsz a Szentírásnak, [211:] mert 1. Joan. 5. v. 3. [1Ján 5,3] azt mondja: *Mandata ejus gravia non sunt.*

2. Mert a Jézus Krisztusnak poroncsolati között legkönnyebb ez az Úr vacsorájáról való poroncsolat, mert ki nem hinné, az mint feljebb, midőn az három üdőben,

hogy könnyebb ez ceremóniás törvényt megtartani, mint magát megtagadni, és minden nap felvenni az ő keresztét, és úgy követni az Krisztust, Mat. 16. v. 24. [Mt 16,24]. Ide való amaz Naamán syrus szolgának is az ő szavuk, 2. Reg. 5. v 13. [2Kir 5,13]: *Si rem grandem Propheta locutus fuisset tibi, nonne fecisses? Et quanto magis cum dixerit tibi: lava te, et mundaberis?*

3. Az Istennek és az Jézus Krisztusnak nem adhatsz hálákat? Mert ennek kiválképpen való vége, úgy, mint az Úr vacsorájának, az hálaadás. Azért ettől akarod magadat elvenni, mely igen nagy vétek.

Jegyezd meg, hogy valaki az Úr vacsorájával nem akar élni, maga kedvét keresi az az ember, halála óráján kívánja az ilyenek közül némely, de nehezen orvosoltatik meg lelke.

Utolszor: Micsoda büntetés találja azokat, kik megvetik, vagy nem szólalnak az Úr vacsorájánál? *Deo judici reliquimus qui solus corda tenet et novit.*¹³³ [212:] Szálljon azért magában az ilyen éretlenségből való félelmes ember, és meglássa, hogy mi az oka, hogy ő nem él Isten poroncsolatti szerént. Jól tudja az szíveteket látó Isten, hogy *non posse praetenditur, non velle in causa est.*

Azt mondod, hogy nem töltheted be az Isten poroncsolatját, de nem az tehetlenség annak az oka, hanem az nemakarás. Az Úr Isten Ő Szent Felsége Szentléleknek általa hívja úgy az ti szíveteket, hogy az kik élni akartok az Úr vacsorájával, élhessetek lelketek üdvességére. Az kik pedig nem akartok élni, az Úr Isten szívetekben rettentsen meg, magatokat gondoljátok meg, hogy halandó emberek vadtok, és nagy számadásra mentek. Amen.

¹³³ *et tenet novit* (tollhiba)

BENCZE PÁL

Az üstökösről (Jer 10,2)

Ms. U. 864

[413:]

In nomine domini nostri Jesu Christi!

Jer. X. 2. [Jer 10,2]: *Ezeket mondja az Úr: A pogányok utait meg ne tanoljátok, és az égnek jeleitől ne féljete, melyektől a pogányok félnek.*

Helyesen és szentül dicsekedik [:Szent Dávid:], Psal. CXLVII. 20. [Zsolt 147,20]: *Non fecit Deus taliter omni nationi et judicia sua non manifestavit eis.* Ugyanis akármerre fordítsam szemeimet a zsidó respublica aránt, nincsenek szentek, rendesek, dücsőségesek, sőt, isteni munkák vannak abban. Egyéb birodalmakban vagy volt arisztokrácia, holott a népnek jova és bölcse uralkodott, vagy demokrácia, melyben szabad mindenben mindennek zavarogni. De a zsidóságban Sámuelig volt teokrácia, mely szerént Isten maga akart uralkodni, maga kívánta népét igazgatni.

Szent Pál apostal a zsidóságnak minden dücsőségét kitette, Rom. IX. 4. [Róm 9,4–5]: *Quorum adoptio est filiorum et gloria et testamentum et legislatio et obsequium et promissa, quorum patres et ex quibus est Christus secundum carnem.* Mely privilégiumokat midőn fontolok, két karban találom: vagy testiek voltak vagy lelkiek. Dicsekedik-e ma valaki külső nemességével? Deut. 1. 25. [5Móz 1,25]. A zsidók *sapientes et nobiles*, amaz nagy hütű Ábrahámnak maradéki, mellyel magok is dicsekedtenek, Mat. III. 9. [Mt 3,9], Joh. VIII. 33. [Jn 8,33]: *Semen Abrahæ sumus.* Személyeket ha vizsgálom, nagy ajándéka volt Istennek a zsidók természetében, ú. m. [a. m. úgymint] a testi erő és a szűnek hadakozásra termett bátorsága, annyéra, hogy egy nemzetben is nem találtatott oly csudálatos, vitézi erő, mint a zsidókban. Az ígért földhöz közelgetvén kémeket bocsátanak, hogy megsemléljék annak lakóit. Visszatérvén a kémek azt mondák, [414:] hogy a föld jó, de óriások lakják, *quibus comparati quasi locustae videbamus*, Num. XIII. 29. 34. [4Móz 33,29–34]. Mindazonáltal oly könnyen meggyőző és elfogyatá az iszonyú óriásokat az Isten népe, Num. XXII. 4. [4Móz 22,4], *quasi solet bos herbas, usque ad radicem carpere.* Mert öt zsidó százat, száz tízezeret, Lev. XXVI. 8. [3Móz 26,8], sőt, Deut. XXXII. 3. [5Móz 32,30(!)], sőt egy ezeret, kettő tízezeret meggyőzött és elkergett az ellenségben. Ki hallotta valaha valamely nemzetből, hogy valaki számár állcsontjával 1000 ellenséget lever, mint Sámson? Jud. XV. 15. [Bír 15,15]. Ki olvas, hogy egy szántóvassal 600 bajnokot valaki elrontott, mint Sámgar? Jud. III. 31.

[Bír 3,31]. Dávid az oroszlánokkal játszott, mint a báránnyal, Eccl. XLVII. 3. [JSir 47,3], mikor harcnak állott, egy rohanással 800 embereket levágott, 2. Reg. XXIII. 8. [2Sám 23,8]. Jesbaám 300-at, 1. Par. XI. 11. [1Krón 11,11], Makkabeus pedig olyan volt, mint az oroszlán, mikor viaskodott, 1. Mach. III. 3. [1Makk 3,4].

Nem küsebb méltóságok volt a szerencsének jövai iránt is, melyhez hasonló más nemzetekben nem találunk. Hazájuk és lakóhelyek tejjel-mézszel folyt, Exod. 3. 17. [2Móz 3,17], XXXIII. 3. [2Móz 33,3], azaz mindennel bővülkedett, valami szükséges vagy alkalmas az emberi táplálásra és gyönyörködtetésre. Hajókkal hordták az aranyat, ezüstöt helyében[?] Ofirból, 3. Reg. X. 11. 22. [1Kir 10,11, 1Kir 10,22], 2. Par. IX. 10. 13. [2Krón 9,10, 2Krón 9,13]. *Tanta erat abundantia argenti in Jerusalem, quanta lapidum*, 3. Reg. 10. 27. [1Kir 10,27]. *Argentum in diebus illis pro nihilo reputabatur*, 2. Par. IX. 20. [2Krón 9,20]. Minden hadakozó fegyverei, minden asztalok edényei, minden házi ékességi Salomonnak finam [a. m. finom] aranyból voltak, 2. Par. 9. 15. et sequentes [2Krón 9,15–20]. Azért, *sedebat[!] populus in pulchritudine pacis, in requie opulenta*, Isaiae XXXII. 18. [Ézs 32,18]. Mivel az Isten *murus igneus*, Zach. II. 5. [Zak 2,5], tűzbástyák és kerítések volt, melyhez közel sem mehetett az ellenség.

De mennyivel előbbvaló és nemesebb a lélek a testnél, annnyival nagyobbban fénylett a zsidóság a léleknek isteni ajándékival. Hol lehetett okosabb és tudósabb nemzet, mint a zsidók? Öfelölk minden nemzetek csudálva mondták: *En populus sapiens et [415:] intelligens et magna*, Deut. IV. 6. [5Móz 4,6]. Nem szedegetett az Ábrahám maradéka egyebek írásból törvényt, nem a Plato, Solon, Lycurgos, Romulus találmányiból rendtartást,[†] hanem Isten őmaga fundálta és írva kőtablekon adta törvényei és gondviselési rendit. Azért annnyival megelőzte a több városok és birodalmak igazgatását a zsidók törvénye és vezérlése, mennyivel nagyobb az isteni bölcsesség az emberi vélekedésnél. Mert mind az isteni tiszteletéről, mind a jó erkölcsök gyakorlásáról, mind az igazság kiszolgáltatásáról, mind az egymás között való tisztességes barátkozásokról, mind egyébféle szükséges tanulságokról, tiszta és fogatkozás nélkül való törvényi voltanak az Izrael fiainak. Ezekkel akarta Isten őket a maga tiszteletiben megtartani, akarta egyéb nemzetektől megkülönböztetni, kivált a bálványozó pogányoktól, kiket Isten utált, s azért is a Kánaánból kiűzte őket, Deut. XXVIII. 11. 12. [5Móz 28,11–12]. Azért nem is akarta Isten, hogy más nemzetnek törvényt követnék, sőt, hogy vélek szövetséget is szerezzenek, Deut. XXI. 12. 13. [5Móz 21,12–13]. Ezen törvényeit Isten nemcsak kiadta, hanem ottan ottan prófétái által újjtarta, hogy a nép arról el ne feledkezne, mint megújította ez leckében is Jeremiás által [Jer 10,2]: *Ezeket mondja az Úr: A pogányok etc.*

Két szöllő személy van a leckében: az Isten és a próféta, Jeremiás. Ezt mondja az Úr, azaz az Atya Isten, kit ma nevezünk a mi Krisztusunknak Szent Atyjának. A próféták, kik Istentől küldettek vagy szólottak, mintha Isten maga szólott volna. Azoknak megbecsüléseket úgy vette, mint ki Istent hallgatta, azoknak csúfoltatásokat és megvettetéseket úgy tartotta, mint maga megvettetését, mint csak a Sámuel példája is eléggé tanítja, 1. Sám. VIII. 7. [1Sám 8,7]: *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos*. A Krisztus is így szólott tanítványinak, Mat. X. 40. [Mt 10,40] [416:]

Mit mond ez az Isten nevével szóló próféta? [Jer 10,2] *A pogányok utait meg ne tanoljátok.* Aki csak könnyen olvasta vagy hallotta is az Szentírást, annak tudni kell, hogy az út nem mindenkor jelenti az helyet a földszínen, melyen mozgunk, elé s hátra járunk-kelünk: Num. XXII. 22. 23. 26. 31. [4Móz 22–23, 26, 31]: *Stetit angelus Domini in via contra Balam.* Act. IX. 17. [ApCsel 9,17]: *Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via, qua veniebas.* Hanem jelent törvényt, tudománt is, Psal. CXLII. 10. [Zsolt 142,8(!)]: *Notam fac mihi viam, in qua ambulem.* Mat. 7. 13. [Mt 7,13] így: *via populi.* Jer. XVIII. 15. [Jer 18,15] jelenti az isteni tiszteletnek módját, mely szerint az egész nép tiszteli az Istent, és ez *via veritatis*, Psal. CXIX 30. [Zsolt 119,30], 2. Pet. II. 2. [2Pét 2,2], *via salutis*, Act. XVI. 17. [ApCsel 16,17]. Így a pogányok utain értetik nemcsak az ő veszett erkölcsök, hanem az isteni tiszteletben lévő tudományok és cselekedetek is, melyek szerint bálványoztanak, és az igaz Isten helyett Napot, Holdat s egyéb teremtettt állatokat is tisztelnek. Rom. I. 13. [Róm 1,13], Act. XIV. 15. 16. [ApCsel 14,15–16]: *Qui in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas.*

Noha azért a tudomány nagy kincs, és magában jó dolog a jónak tudása, melyre természet szerint kívánczunk és óhajtunk, hogy sok dolgokat tudjunk, de a rosszszat nemcsak tanólni nem tartozunk, hanem ha tudjuk is, elfelejtéseket kellene kívánnunk Alcibiadessal. Tiltja azért Jeremiás, hogy a pogányoknak, azaz a bálványozó népeknek gonosz erkölcsöket és az isteni tiszteletben levő vétke cselekedeteket az Isten népe meg ne tanolja, ne kövesse, és aszerint Istenét ne tisztelje.

Sok dolgokban vétkeztenek a pogányok az isteni tiszteletben:

1. Nem azt tisztelik, akit kell vala, hanem teremtettt állatokat, vagy Napot, Holdat és az égnek seregeit, Jer. VIII. 2. [Jer 8,2], cap. XLIV. 16. 17. 18. [Jer 44,16–18], némelyek megholt, régi, nagy emlékezetű embereket, Act. XIV. 11. [ApCsel 14,11]: *vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium.*

2. A tiszteletnek módjában is, mert képek, bálványok által akarták tisztelni. [417:] Innen némelly csillagokat szerencsés, egészséges jelenségű csillagoknak tartattanak, némelyeket veszedelmeseknek, halálosoknak. Innen vagyon ma is a magyarok példabeszéde: boldog vagy szerencsés csillag alatt született ember. Innen még a régi bölcsek az eget XII szakaszokban, vagy amint nevezik, *domus coelestis*, felosztották, és az egy formában mozgó csillagoknak neveket adtak, melyeknek mozgásokból, világos vagy homályos fényekből jövendöltenek jót vagy rosszszat amaz versek szerint:

*Vita, Lucrum, Fratres, Genitor, Nati, Valetudo,
Uxor, Mors, Pietas Regnum, Benefacta, Carcer.*[†]

Vannak pedig az égi lámpásoknak bizonyos felosztási három részre: *stellae fixae et errantes v. planetae et stellae novae.* A bujdosó csillagok hetek, de a bölcsek ezeknek kiszámlálásában különböznek: Luna ☾, Mercurius ☿, Venus ♀, Mars ♂, Jupiter ♃, Saturnus ♄, és Ptolemaeus szerint a Nap ☉, Aristarchus et Copernicus szerint a Föld. Ezek bujdosó csillagoknak nevezetnek, melyek magok járásokat gyakran változtatják, hol közelebb, hol távolabb vannak egymástól; noha együtt járnak egy

lineában, néha egymást megelőzik. Ezeken kívül minden csillagok fixáknak, magok helyeket megtartó csillagoknak neveztetnek, mivel mindenkor egy formában, egymáshoz való egyenlő sebben [a. m. sietségben] mennek, sem közelebb, sem messzebb nem járnak egymástól, hanem a teremtőtől elsőbben adott járásoknak módját megtartják, melyekről írja a Szentírás, hogy Isten teremtette: Gen. I. 16. [1Móz 1,16], Psal. VIII. 4. [Zsolt 8,4], Jer. XXXI. 35. [Jer 31,35], Psal. CXLVI. 4. [Zsolt 146,4]: *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat.* Ezeket mutatá meg Isten Ábrahámnak, Gen. XV. 5. [1Móz 15,5]: *numera stellas si potes.* Ezek énekelnek Istennek, Psal. CXLVIII. 3. [Zsolt 148,3]: [418:] *Laudate eum sol et luna, laudate eum omnes stellae luminis.* Job. XXXVIII. 7. [Jób 38,7].

Írnak az egeknek vizsgálói új csillagokat is, nem azért, hogy Isten akkor teremtené, hanem addig valami homály elfogta volt világosságokat, mely eloszolván előlök, láthatókká lesznek; mineműeket jegyzettek fel a bölcsek, Anno 1572, 1596, 1600, és utolsót magyarázták némely tudósok, hogy jelentette volna az kereszténi tudománnak világ eleiben terjedett tiszta fényét és sugárit, videatur Ertzogenius[?]¹³⁴ Matt. II. Appendicem II. p. 138., 139. Az illyek neveztetnek *simiae fixarum* [a. m. az állócsillagok majmainak], mivel rendes mozgásokat megtartják. Vannak ezeken kívül az cométák, üstökös csillagok, *simiae planetarum*, mivel nem egyenlő állapotbeliek, sem mozgásokra, sem fényességekre nézve. Cometa παρὰ την κομην azaz a *coma vel crine eo, quod comas luminis ex situ diffundat.* Jóllehet, Aristoteles kétfelé osztja az ilyen csillagokat: midőn az egész csillagos égen láttatik és világát mindenfelé teríti, nevezi πωγωνίας azaz <szakállas csillagnak> üstökös csillagnak, midőn csak egyfelé, szakállas csillagnak, mint fénylik a mostani is. De ezeknek írja XI más formáját is, amint a sugári látszanak: 1. *Cometes*, azaz *crinita*. 2. *Pogonias*, azaz *barbata*. 3. *Acontias a jaculi forma*. 4. *Xiphias, ab ensis figura*, mint a mostaninak is sugára néha horgasnak látszott, kard formára. 5. *Δισκεύς, a Discei forma*. 6. *Πιθειής, a dolii similitudine*. 7. *κερατοειδής, a cornu figura*. 8. *Lampades, a facis similitudine*. 9. *Ιππεύς ab equi similitudine, alias rosa dicitur*. 10. *Argentocomus ab argenteo crine*. 11. *Λογχίτης ab hasta*. Vide Polyantheam sub voce Meteorologia.

Az ilyen csillagokról nem mindenek egyet értenek. Némellyek csillagoknak nem tartják, hanem csak égi tűznek. Némellyek bujdosó csillagok közé számlálják. Némellyek úgy ítélnek, hogy az ilyen üstökös csillagokat is Isten a többivel együtt kezdetben teremtette, de némellyek késő mozgások mia [a. m. miatt] nem hamar kerülnek [419:] elé, vagy valami homállyal sokáig befedve lévén, bizonyos üdőben eloszolván előlök az a fedél, félneni kezdenek, üdővel a földhöz is közelebb kerül-vén, és fényességek, mely azelőtt másfelé hajlott vala, a mi lakóföldünk felé fordulván. Melly értelemben voltanak Seneca a régiek közül másokkal, azután Ismael Bullialdus,[†] ebben vannak a mai tudósok is.

Mások új csillagoknak tartják, és az égi páráknak, gőzöknek egybengyűléséből lenni tanítják, mellyek egybengyűlvén, a Naptól megvilágosíttatnak, és a Napnak rászolgáló sugári szerént vagy egy, vagy más formát vetnek, Nota bene, et[?] *pro quantitate et forma anelli* sui. Ámbár ezek nem elég bizonyosok legyenek is, de az

¹³⁴ A szó olvasata bizonytalan.

efféle csillagokról egynéhány bizonyos punctumokat megjegyzek. 1. Az üstökös csillagok üstökök vagy sugárok egyszer sem áll a Nap felé, hanem ha napkeletről támad, a sugárok napnyugatra vagyon, mint amely tavaly látszott. Ha napnyugaton vagyon, a sugarát veti napkeletre, mint a mostani: napkeletről a sugára jó fel, s a feje halad el utolszor. Napnyugaton a feje elébb elbúvik, azután[?] a sugára mint a mostaninak. 2. Néha egy esztendőben egynél több üstökös csillagok látszanak, mint anno 1618. 3. Nem tartják az esztendőnek bizonyos részét, hanem néha egy, néha más részében látszanak. 4. Néha kevés napokig, néha hat holnapokig látszanak, sőt, ha amaz csillagot (*xiphias*) ezek közé számlálom Jeruzsálem veszedelme előtt, a város felett egész esztendeig látszott. 5. A színek különböző, vagy fényessége különböző, hol egy, hol más bujdosó csillagnak fényét viselik s mutatják. 6. Gyakorta, midőn elmúlnak, egynéhány küsebb csillagokká változnak. 7. A Naphoz mentől közelebb esnek, a sugárok is nagyobb, hamarabb is [420:] haladnak, elmúlásokhoz is közelebb vannak. Mint a mostani is, miolta a Nap hosszabbadott, nagyobbban látszott. Serényebben is haladott, már elmúlása is közelít.

Vannak ezeken kívül meteorumok, mint midőn a csillagok leesni láttatnak vagy sem, vagy a földhöz közel a tűz, vagy mint a gerendák, vagy mint a kecskebak vagy sárkány formájára megyen, mellyek az földnek gőzölgéséből és egyéb matériából egybengyűlnek, néha a Nap sugáritól világosok, néha meg is gyulladnak s fényesednek. Ezeknek minden okait és munkáit a mai bölcsek sem tudják, de a régiek annyit sem tudtanak ez dologban, azért mivelhogy *ignorantia est mater admirationis*,* nemcsak csudálták, hanem ezekből sokakat jövendőltének, kivált a pogányok, efféléket látván azoktól rettegtenek. Csak az Nap és Hold fogyatkozásának is okát nem tudván, nagyon attól rémültenek, mint a római vitézek Nerónak idejében, amint Tacitus írja, rebellálván, a Hold fogyatkozásától megijedtenek és megbódultanak.** Így ma is sokat jövendőlnék föld terméséről, hadakozásról, békességről és egyebekről a planéták járásiból. Sőt, ilyen regulát írtak némelylek: *Omnis habens Capricornum in horoscopo ascendentem, facit mutationem in Romano Imperio, vide Theatro Historica de quattuor monarchiis, sub oct. C. p. 433.**** Így jövendőltének, s ma is rosszat, félelemmel jövendőlnék sokan az üstökös csillagból, melly fénylett minekünk ez esztendőben, minemű félelmes jövendőléseket tilalmazott Jeremiás ez leckében [Jer 10,2]: *Az égi jelektől ne féljetelek*. Noha a pogányok félnek azoktól, mert nem tudják az Istent, ki az természetnek ura, sem annak kijelentett akaratja nálok nincsen.

Azért [421:] tanold meg: Az keresztyén emberhez illetlen dolog az égi jelekből jó vagy gonosz állapotot várni, annál is inkább hitetlenség azoktól félni. Íme a lecke [Jer 10,2]: *Az égi jelektől ne féljetelek!* Pogányok útjának, azaz szokásának mondja, sőt pogányságnak az égi jelektől való félelmet. Halljad az Istent Isaiás által, cap. XLVII. 13. [Ézs 47,13–14]: *Stent nunc et servant[!] te speculantes coelum et contemplantes stellas et cognoscere facientes menses, ut praedicant quae ventura sunt super te. Ecce*

* AUGUST. Conf. 13.21.30.

** TAC. Ann. 1.28.

*** Christian MATTHIAE, *Theatrum historicum theoretico-practicum in quo quattuor monarchiae*, Amsterdam, 1668, 520.

erunt tanquam stipula, ignis comburet eos non liberabunt animam suam de manu flammae. Ezt tilalmazta Isten, Lev. XIX. 26. [3Móz 19,26]: *Ne divinationes fient per tempora et horas, sive non observabitis tempora.* Bálám azzal dicséri az Izrael népét, Num. XXIII. 23. [4Móz 23,23]: *Non aspexit Deus iniquitatem in Jacob, neque praevaricationem in Israele. Jehova Deus ejus est cum eo, et clangor regis in eo. Deus eduxit eos ex Aegypto, sicut robur unicornis est ei. Quia non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israele.* Const[at] [?] 1. Sam. 15. 23. [1Sám 15,23]: *uti rebellio sive inobedientia dicitur esse peccatum vel sicut peccatum divinationis; quia illud populo suo exosissimum esse sciebat uti idolum et teraphim. Tria enim haec eodem gradu collocantur hoc in loco a Samuele propheta.* Vide Episcop. pag. 147. a.

Ugyanis: 1. A zsidótól tilalmas volt az égi jelektől való félelem, még inkább tilalmas a keresztyén embertől, aki bővebben érti az Istennek akarátját, és nagyobb tökéletességre hívatott. 2. Az Isten büntetés alá rekesztette az égi jelekből jövőendőket, és azoknak tudományok vétkes, haszontalan, és attól nem kell félni. 3. Sohult sem parancsolta Isten, féljete az égi jelektől, az üstökös csillagoktól, hanem kiadta, mitől féljenek, Mat. X. [Mt 10,28], ki a testet lelkektől együtt pokolra vetheti, attól kell félni. 4. Az embernek világa boldog vagy boldogtalan állapotját nem az égi jelek erejéhez kötötte Isten, sem a királyok győzedelmét [422:], halálát, országok pusztulását, hanem az emberek életek szerént hordozza. Néha a jó királyt elveszi, mert a nép gonosz, és haragjában ad más királyt. Ha a nép megtér, Isten is az ostort elfordítja. Amaz bölcs asszony nem azt mondá Dávidnak, hogy az égi jelek erejében volna élete [1Sám 25,29], *in fasciculo viventium a Deo servatur.* 5. Sok üstökös csillagok után boldog, szerencsés állapotok voltak azok után, jó királyok, főrendek születtek, győzedelmek lettenek, néha veszedelem is azok után következett. Sőt, sok üstökös csillagok láttattanak, melyek után semmi nevezetes, jó vagy rossz állapot nem következett. Stanislaus Lubienitzius[†] 400 üstökös csillagoknál többet jegyzett fel egy híres munkájában, *in Theatro cometico*, és azok között sokat ír, mely után semmi nem lett. 6. Sok királyok megholtanak, harcon vesztenek, országok elpusztultanak, nagy és nemes familiák elfogytanak, amidőn sohol semmi égi jel nem látszott, sem üstökös csillag. 7. Valamit a históriákból éléhordanak, semmit egyebet nem bizonyít, hanem hogy valamely veszedelem előtt láttatott valami égi jel: *post hoc ergo propter hoc.*[†] 8. Egy égi jel sok országban látszik, mint a mostani üstökös csillag is, és ami egy országnak jó, kedves, a' másnak rossz, veszedelmes, mely szerént jót és rosszat jelenthet, *quod est absurdum.* 9. Ha ugyancsak akarsz valamit tanolni az égi jelből, ám légyen! Vagy kegyes istenfélő, vagy bűnös istentelen vagy. A szenteket Isten oltalmában tartja. A gonoszokat, ha mindenek jóval biztatják is, elveszti [Jer 6,14]: *Pax, pax et non est pax!* Ha az Isten hatalmát esméred, azokból megtérsz, ha meghalsz is, jó haláloed leszen! Ha életben maradsz a sok rossz jövőendölés után, mi károd benne, ha megcsalt a jövőendőmondó? *Qui superbes vixerit indigne haud ferat, se tam feliciter delusum, ab astrologo* [..... ..] Keplerus. Huc Carol[us] Magnus ex *Theatro Historico*. [423:]

10. Ha az égi jelektől méltó volna félni, az jőne ki belőlle, hogy az emberi cselekedetek azoktól függenének, mely szerént nemcsak az emberi szabad akarat bom-

lanék el, hanem az Isten is minden bűnnek oka lenne, aki olyan erőt adott az égi jelekben. Etc.

Ais: Nem úgy kell gondolkodni, mintha az égi jelek valami rosszat bennünk munkálkodnának, hanem csak jelentik a következő veszedelmet, és mint egy kalendárium, jövendölik.

Felelet: Hívság! Ugyanis vagy magok természeti erejéből jelentenek valamit, vagy az Istennek akarátja és munkája szerint. Magokban olyan erő nincsen! Hogy Isten azok által akar is jelenteni, honnan tudod? Az Isten tilalmazza szent törvényében!

Ais: A' dolog bizonyítja, hogy az égi jelek, üstökös csillagok után sok veszedelmek következtenek. Responsio: 1. Néha semmi sem következett. 2. Néha jó következett. 3. Az égi jelekből való jövendölések sokszor csalárdok, hazugok voltak, mint a pogányok is eszekben vették. Favorinus írja, ezere részé igaz afféle jövendöléseknek. Jót ígértek az egek vizsgálói Pompeius-, Crassusnak és Julius Caesar-nak, hogy megöregedvén, jó hírrel-névvel halnak meg, amint Cicero írja, lib. 2. *De divinatione*.^{*} De mindenik jó erejében és erőszakosan vészett. Csak olyanok azért, mint az álmak, melyek a főben zavarognak, és néha a dolgokkal egyezni látszanak. *Et caecus, si vim lapidum spargat, aliquando imprudens tangit metam; et si crebrae in scopum jaciuntur sagittae, una aliquando tangit, aberrantibus centenis*. 4. Isten talán büntetéssel engedi sokakon, hogy beteljék az efféle égi jelekből való jövendölés, mivel nem Istentől félnek, hanem az égi jelektől, mint Suetonius beszéli Asclerion mathematicus fölött, ki megjövendölte vala Domitianus felől, minémű halállal s mely nap halna meg,^{**} vide Episcop. Justit. lib. III. cap. I. p. 148. a. *Iam ille voluit exurere ad strues*¹³⁵ *et praedixerat a canibus est discriptus, et Imperator a conjuratis die praedicto et mortis genere e vivis sublatus est*. [424:]

Thales Milesiusszal együtt azért nemcsak megnevettetnek, hanem veremben is esnek, *qui iuxta pedes prae se ignorant et caelestia intuentur*.

Bion csúfolta az égi jeleknek vizsgálóit, *cum non videntes piscis juxta se natantes in littore, illos qui in coelo sunt se videre dicant*. Stobaeus, Phavorinus tudós argumentummal szokta vala cáfolni az oly hitegetőket: vagy jó szerencsét vagy boldogtalanságot jövendölnek: *Si dicunt prospera et fallunt miser fies frustra expectando. Si adversa dicunt, et mentiuntur, miser fies frustra timendo. Si vera respondent eaque sunt non prospera iam inde ex animo miser fies, antequam e fato fias, si felicia promittunt eaque eventura sunt, tum plane duo erunt incommoda, et expectatio te spei suspensum fatigabit et futurum gaudii fructum spes tibi jam defloraverit. Nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras praesagientibus*.^{***} Mivel ezek magok bujdosó csillagok, mint a hamis doktorokat nevezi Júdás, v. 13. [Júd 1,13].

Tudok én csillagot, amellyből igaz jövendőt lehet tanolni, Apoc. XXII. 16. [Jel 22,16]: *Ego sum autem Christus dominus[?] stella splendida et matutina*, ki fénylik

* CIC. Div. 2. 47.99.

** SUET. De vita caes. Vit. Dom. 15.

*** GELL. NA. 14.36.

¹³⁵ at stroue (tollhiba)

az ecclesiában és annak tagjait megvilágosítja. Ennek evangéliumában megtalálod, mitől félj és mit várj, Mar. 16. 16. [Mk 16,16] et alibi. Ez nem csal meg!

Tudok még XII csillagokat, Apoc. XII. 12. [Jel 12,12]. Ezek a Krisztusnak szent apostoli jövendőt mondottanak az ő írásokban, és ha hited vagy, az ő írásokból állapotodot megtudhatod. *Pietas ad omnia utilis est*, Tim. [1Tim 4,8], Gal. V. [Gal 5(?)].

Tudok más csillagot is, úgymint az egész Szentírást, 2. Pet. 1. 19. [2Pét 1,19]. Aki erre vigyáz és figyelmez, benefacit, jó dolgot cselekeszik, mert útját el nem veszti e sötét világban. [425:]

Csillagok a lelki tanítók is, Apoc. 1. 16. 20. c. 2. 1., c. 3. 1. [Jel 1,16–20; 2,1; 3,1]. Ezek is igazat jövendölnek, az Isten nevével szólván a Szent Írásokat, mely annál hathatósabb, ha életeknek jó példája is tündöklük.

Azért ha valaki kívánna is jövendölni az égi jelekből, az üstökös és hasonló csillagból, sőt, ha arra szabadságot kérne is, nem különben járna, amint a gazdag Ábrahám, ki is azon kéri vala Ábrahámot, Luc. X. 28. 29. [Lk 10,28–29], bocsássá Lázárt az ő atya házában, hogy ott lévő öt atyjafiai pokolban ne jussanak. De mit halla? [Lk 16,29] *Habent Mo[y]sen et prophetas: audiant illos*. Nem az égi jelektől tanolj azért, hanem Mózesről, a Krisztustól, a prófétáktól, a szent apostoloktól. Ott találsz bizonyos jövendőt. Ha vétkes vagy s bűnben élsz, tudom, ámbár minden világi dolgaid jó konstellációban legyenek is, de [Ám 8,9] *occidit sol in meridie*, Jer. XV. 9. [Jer 15,9]. Mert Isten eget, földet, tüzet, vizet ellened támaszt, mint fáraónak. Ha kegyességben forgolódd, Istené az ég, a tűz, víz, és azoknak parancsol, s neked semmit nem árthatnak (és levét az égből, mint amaz Lucifert, Nabukodonozort, Isa. XIV. 12. [Ézs 14,12]), sőt mindenek hasznodra és szolgálatodra fordulnak. Megmondom azért kit és kitől féljete, Mat. X. 28. [Mt 10,28]: *Time te eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam*. Amaz angyal is, Apoc. XIV. 6. 7. [Jel 14,6–7], ki az ég közepin repült, kinél volt az örökkévaló evangélium, nagy szóval kiáltotta: *Time te Deum, et date illi honorem, quia venit hora iudicii ejus: et adorate eum, qui fecit coelum, terram, mare et fontes aquarum*. Amen!

*Elaborata Tordae, 1794. recitata 23. Febr.
postquam apparuisset insignis cometa in patria.*

BENCZE PÁL

A házasságról (1Móz 2,18)

Ms. U. 1461

[871:] De Officiis Conjugum

A. D. 1746 die
20 Septembris

Textus Gen. II. 18. [1Móz 2,18]: *Nem jó az embernek egyedül lenni, szerzek nekie segéttőt, mely mindenkor őelőtte legyen.*

Honorabile conjugium et torus immaculatus, Hebr. 13. 4. [Zsid 13,4]. Minden népek és nemzetségek között tisztességes és szent jó dolognak tartatott az házasság. Az régi szentek, kik Istennek kedvében voltak, házasságban éltenek. Az Ábrahám-nak Istennel való barátságát az házassági állapot el nem bontotta. A Jézus Krisztus jelenlétével és csodatételével tisztességet tett az házassági örömnnek, Joh. 2. [Jn 2]. Sőt, sokaknak értelmek volt, hogy József is özvegy ember volt, mikor a Szűz Máriát eljegyzette magának. Az apostolok között szent Péternek felesége volt. Ha végeit nézem is, szent dolog az házasság, mivel azáltal az emberi nemzet terjed, az ecclesiának felekezeti[?],¹³⁶ és így a mennyországnak örökössi szaporodnak, az bujaságnak vétke az emberek közüll kirekesztetik. *Honorabile conjugium* első szerzőjére nézve, ki az Isten, mint a leckében vagyón.

Noha sok dolgok és üdvességes tudományok származhatnának ez igékből, mindazonáltal mindazokat most elhagyván e kettőt lássuk ez leckéből.

I. Isten akarhatja, hogy egy férfinak egy felesége legyen. Kijő ez, mert Isten mondja [1Móz 2,18]: *Faciam ei adiutorium*. Segítőt, nem segítőt. Alább is [1Móz 2,24]: *Ketten lesznek egy testté*. Nem hárman vagy többen. Erről disputációban eredének a Krisztussal a farizeusok, Mat. 19. 3. 4. [Mt 19,3–4]: *Ha szabad-e embernek akármikből feleségét elhadni?*¹³⁷ Úgy felelt a Krisztus: *Non legistis quia qui fecit hominem ab initio masculum et feminam fecit eos*. [872:] Kettőt teremtett egygyé és nem többet.

2. Nyilván kárhoztatja a Krisztus a polygamiát, sokfeleségű házasságot, Mat. v. 32. [Mt 5,32]: *Dominus qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari: et qui dimissam duxerit, adulterat*. Fundamentuma ez törvénnnek. Mert az paráznaságon kívül egyéb dologért elhagyott feleség még az első férjéé,

¹³⁶ Utólagos javítás miatt olvasata bizonytalan.

¹³⁷ <elhadni> feleségét elhadni (javítás)

és az hirtelen elhagyással el nem szakadott házassági kötelék, azért ha máshoz megyen, nyilván parázna, mert két ura vagyon. Melly argumentumnak semmi ereje nem volna, ha az poygámiában, paráznaságban nem találtatnék. Ezen mondatik az férfiakról is, Mat. 19. 9. [Mt 19,9]: *Qui dimissam duxerit, moechatur*. Mar. X. 11. [Mk 10,11], Luc. XVI. 18. [Lk 16,18].

3. Az házasságnak jóvabb vége is kirekeszti a polygámiát, melly az egyező és békességes együtt való lakás. De az feleségeknek sokasága sok veszekedéseket, ellenkezéseket szerez, mint vala Lea és Ráchel között, Anna és Peninna között, 1. Sam. 1. 2. [1Sám 1,2], az Elkáná házában.

Látjuk ugyan az Szentírásból, hogy sok régi szent atyáknak egynél több feleségek volt, Dávidnak sokak, Sámuelnek 300, és 700 ágyassa, mellyért mégis Isten nem feddette meg őket. Ezért azt mondom: α: Ha az ilyen házasság tiltva lett volna, senki példája itt nem használna: *Peccantium multitudo, peccatum non excusat*. β: Ha az állapotot Isten jóvallotta volna, kétség kívül a teremteskor az emberi nemzet szaporodásáért jóvallotta volna. Nem olvassuk pedig Lámek előtt, hogy valakinek egynél több felesége lett volna, Gen. IV. 18. 20. [1Móz 4,18–20], hanem őbenne jegyzi ezt meg, mivel úgy mondja, aki ezt cselekedte. γ: Nem illő azt forgatni, amit Isten meg is engedett, hanem amit a teremtesben cselekedett, és amit a Krisztus által akart, helyben állítván a rendes házasságot, Mat. XIX. 4. et seq. [Mt 19,4–9]. δ: A régi pátriárkák mentségére mondhatjuk, hogy ők nem bujaságoknak gyakorlására, hanem az ígért [873:] szent magnak szaporodásáért vettenek egynél több feleségeket, mint Ábrahám és Jákob, némellyekben pedig nem volt úgy emberi erőtelenség nélkül, mint Dávidban és Salamonban.

II. Tanold meg: Az házásokban mind a férfinak, mind az asszonnak hivataljához való látása kívántatik.

Egyedül lenni nem jó egyiknek is, egyedül léssen pedig, ha valamelyik hivatalját nem követi. Itt kell az adjutorium [a. m. segítség], melly abban áll, ha mindenik hivataljához lát. Két rendbeli hivataljok vagyon az házásoknak. Egyik néz közönségesen mindenikre, másik külön az férfit és külön az asszonyemberre. Közönséges hivatalja mindeniknek:

1. Hogy a házások egymást szívek szerint nagy indulattal szeressék, melly kölcsönös szeretet minden egyéb emberekhez és dolgokhoz való szeretetet fellyül müljon, Gen. 2. 24. [1Móz 2,24], Eph. V. 28. 29. 33. [Ef 5,28–33], Tit. 2. 4. [Tit 2,4], 1. Cor. VII. 10. 33. 34. [1Kor 7,10, 1Kor 7,33–34].

2. Együtt való lakás, melly kijő az parancsolatból, melly szerint nem szabad egymást elhadni, 1. Cor. VII. 10. 11. [1Kor 7,10–11], 1. Pet. III. 7. [1Pét 3,7].

3. Külső jovoknak, jószágoknak, mellyek az ház tartására kívántatnak, egymással való közlések, Eph. 5. 29. [Ef 5,29], úgymint kik igen szoross kötéllal egy társaságban foglaltattak.

4. Magzatoknak az Úr félelmében való nevelése.

5. Egymásnak adott hiteknek, fogadásoknak híven, szorossan való megtartása, és az házassági tisztaságnak megtartása, Heb. XIII. 4. [Zsid 13,4], 1. Thes. IV. 4. [1Thessz 4,4], hogy ez a szoross kötéll, melly által egyben köttettek az házások, a paráznaság által el nem szakadjon, 1. Cor. VI. 19. [1Kor 6,18–19].

6. Mivelhogy mindenikben az ő nemek szerént nevezetes fogyatkozások vannak, azoknak kölcsönös elszenvedése és a szeretet által való elfedése.

7. Egymás becsületének, tisztességének az külsők előtt való szorgalmatos őrzése, mint Mat. 1. 19. [Mt 1,19].

8. Egyetértsenek mindenben, egymás akarata ellen és hitek nélkül semmit ne cselekedjenek.¹³⁸

Ezeket mind a férfiak, mind az asszonyok tartoznak egymáshoz megtartani, ha csendességben akarnak élni, ha szép, angyali és Isten dücsőségére méltó életet akarnak követni. Ebben ha valamelyik megfogyatkozik, már nem adjutórium, nem segítség, hanem ellenségi lesznek egymásnak. [874:]

Különösön a férfitől kívántatik:

1. Feleségéhez való szeretet, mivel mind a társaságnak természeti, mind az Isten szava, melyet az első embereknek esések után mondott, azt kívánja, hogy a férfinak hatalma légyen feleségén, azt az imperiumot mérsékelje meg szeretettel, elegítse meg becsülettel. Eph. V. 28. [Ef 5,28]: *Viri debent diligere uxores suas ut corpora sua.* v. 33. [Ef 5,33]: *unusquisque uxorem suam sicut se ipsum diligit.* Azért is eltávoztasson minden amarulentiát [a. m. epességet] és mérges beszédet és cselekedetet. Col. III. 19. [Kol 3,19]: *Viri diligite uxores et nolite amari esse ad illas.* Azért a mérges vadságnak minden jeleit eltávoztassa, úgymint a komor, kedvetlen, mord, dérdúr ábrázatot, durva fenyegetést, annál is inkább az verekedést, *noli esse sicut leo in domo tua*, Eccli. IV. 35. [Préd 4,35], az megutálást. Mindezeket mennyire utálja az Isten, kitetszik Mal. II. 13. 14. 15. [Mal 2,13–15], 1. Pet. III. 7. [1Pét 3,7], coll. Galat. 16. 6. [Gal 16,6]. Ellenben pedig mindenekről gondot viseljen, valamelyik a békességes életre, házok javára szolgál, és megemlékezzék arról, hogy Istentől adatott felesége nem szolgálója, nem harcon nyert vagy pénzen vett rabja, hanem élete segedelme, testéből való teste.

2. Hogy feleségét az igazságnak esméletiben és tanolásában okos tanáccsal napoként építse, 1. Cor. XIV. 35. [1Kor 14,35], coll. Gen. XXXI. 2. [1Móz 31,2], Job. II. 10. [Jób 2,10], 1. Pet. III. 1. [1Pét 3,1]. Testére nézve pedig eledellel, ruházattal és egyéb szükséges jókkal táplálja, Isa. 4. 2. [Ézs 4,2], Exod. 21. 10. [2Móz 21,10]. ugyanis az asszonyember szüksége a férfinak is olyan szüksége.

3. Feleségének erőtelenségét, fogyatkozását szelídséggel, békességgel, tűréssel és mentegetéssel könnyebbítse, 1. Reg. 30. 18. [1Sám 30,18?]. Ide kívántatik az okosság, hogy mint a lélek a testet, a fő az tagokat, úgy a férfi tudja feleségét igazgatni, Eph. V. 23. [Ef 5,23].

4. Maga kezi munkájával és szorgalmatosságával az háznak szükségére való jöket keresse, takarítsa. 1. Tim. V. 8. [1Tim 5,8].

5. A férfi legyen jó példaadó házában feleségének, magzatának [875:] s egyéb cselédinek, mind az isteni szolgálatban, az beszédben és minden jócselekedetben.

Ezeket amelly férfi megtartja, békesség leszen házában és Istennek áldása.

Az asszonyembertől kívántatik:

¹³⁸ A következő oldalra felírt jelölt marginális beszúrás.

1. Hogy örömmel és önként engedjenek férjeknek mint fejeknek. Eph. V. 22. [Ef 5,22], Col. III. 19. [Kol 3,19], 1. Pet. III. 5. 6. 11. [1Pét 3,5–11]. Az Isten is nem Ádámot Évához, hanem Évát vitte Ádámhoz és néki hatalmat adott rajta, Gen. III. 16. [1Móz 3,16]. Szent Pál is, 1. Tim. II. 12. [1Tim 2,12], *mulieri non permitto dominari in virum*, hanem, Tit II. 5. [Tit 2,5], *subditae suis viris suis*, mint Sára, 1. Pet. III. 1. 6. [1Pét 3,1–6], és mint az ecclesia az Krisztusnak. Nem is bontja semmi úgy meg az házások szeretetét, mint az feleségnek engedetlensége. Vasthi királynét kiűzeté ezért Asverus udvarából, Esth. 1. 11. 12. [Eszt 1,11–12]. Innen parancsolta a bölcs, Eccli IX. 2. [Sir 9,2]: *Non des mulieri potestatem animae tuae*. Coll. cap. 25. 35. [?], mert confundet te, mint Jézabel Akhábot, 3. Reg. 21. 8. [1Kir 21,8], és Semiramis Ninust, mint Dalila Sámsont, Jud. 15. 17. [Bír 14,17], cap. 16. 18. [Bír 16–18]. Ugyanis a keresztén asszony a Krisztusnak sem akar tetszeni s engedni, ha nem enged férjének.

2. Valamivel Isten meg nem bántódik, mindezekben férjének kedvét keresse, annak jó erkölcséhez, intéséhez, igazgatásaihoz szoktassa magát, és abban ugyan segítséggel is legyen. Ha férje jókedvű, ő se legyen mint kölyke ragadott medve, ha férje szomorú, beteg etc., ő se vigadjék akkor. Annál is inkább ne legyen olyan, mint a hold, melly akkor fogy el, mikor közelebb vagyon a naphoz, akkor teljesebb, mikor legmesszebb vagyon tőle. Amelly asszony urával szerettetni akarja magát, ura távol levőben rejtve vagyon, mellette pedig örvend s fényeskedik.

3. Tartozik azzal s végben is viszi a jó asszony, hogy férje a kegyességre tanítja és ösztönzi. Mat. 27. 19. [Mt 27,19]. 4. Reg. 4. 9. 10. [2Kir 4,9–10].

4. Férje tisztességéről az idegenek előtt viseljen gondot, és annak fogyatkozását vagy megjobbítsa, vagy elszenvedje. Pro. 12. 4. [Péld 12,4]. [876:]

5. Ha úgy történik, hogy férjénél okosabb, férje fogyatkozását okosságával orvosolja meg, nemhogy megvetné vagy ellene rugoldozó volna, vagy parancsolatja ellen járó, hanem eszésséggel gyógyítsa férje nyavalyáját, 1. Reg. 25. [1Kir 25], coll. Prov. 14. 1. [Péld 14,1].

6. Minthogy adjutórium, tehát az házi gondviselésben segítsége, könnyebbsége, nyugodalma legyen urának, nem terhe és nyomorúsága, mert az asszony teremtett a férfiért, 1. Cor. XI. 9. [1Kor 11,9]. Innen nevezték a deákok conjugiumnak, egy igában járásban való forgattatásnak a házasságot. Innen nézi Sárát az ő szülője, Tob. 10. 13. [Tób 10,13]: *regere familiam gubernare domum*. Az apostolok is gyakran: *domum regere, domus curam habere*, 1. Tim. 5. 4. [1Tim 5,4], Tit. II. 5. [Tit 2,5].

Ezt igen szépen magyarázza Salamon, Prov. 31. [Péld 31,11], miben és mi módon kell az asszonnak férjét segíteni az házi gondviselésben. Az okos asszonyra bátron bízza az ő ura házát, ha elmegy, nem fél, hogy kárt valljon: *Confidit in ea cor viri sui*, mivel igazságával és tökéletes magaviseletével hitelt szerzett uránál. Ez mellett [Péld 31,12], *reddet ei bonum et non malum*, semmi bút, kárt nem szerez urának, hanem könnyebbit és vigasztalja teljes életében. Nem is elégszik meg azzal, hogy házánál üljön csendességben, és ura keresményét tékozlás nélkül takargassa, hanem maga is, amivel lehet, szaporítja javait. Nem várja, hogy ura keressen, hanem ha lehet, [Péld 31,13], *quaesivit lanam et linum*. Éjjel felkölti cselédit a dologra, maga sem eszi hivalkodva a kenyeret, hanem hozzányúl a munkához etc. Sőt, mint

a kereskedő hajó, szép nyereséggel segíti ura jószágát. Cselédire rávigyáz, hogy ruhájok tiszták legyenek. Minden házi eszközeit tisztán, fényesen, rendiben, csinosan tartja. Urát és magát állapotja, hivatalja szerint díszesen jártatja, [Péld 31,25], *decor indumentum eius*.

Ezek felett [Sir 15,1] *timet Deum*, Isten házát gyakorolja, a szegényeket táplálja, [Sir 36,27] *ubi non est mulier ingemiscit egens*. Mind jó példájával, mind üdvességes intésével azon volna[?], hogy isteni félelmet [877:] gyökereztesse cselédjei szíveiben. Azért is [Péld 31,26], *Os suum aperuit sapientiae et lex clementiae in lingua eius*. Nem hejában való csevegésre, nem ember szóllásra, nem minden hazug hír tudásra, mondásra nyitja száját, hanem mennyei bölcsességre és Isten parancsolatinak megtartására oktatja háza népét. Az ilyen emberektől tiszteletet, urától szeretetet, Istentől jutalmat vesz.

7. Minden asszonyoknak tisztetek, hogy inkább ékesítsék lelkeket szent erkölcsökkel, mint testeket külső cífrával, hogy urok adósságban ne essék az ő friss öltözetek s vígan lakozások miatt. Ugyanis jobb száraz kenyeret enni s tiszta gyolcsban járni, mint a cífrával mind urát aggasztani, s fejét őszíteni. Örökös emlékezetek vagyón a Szentírásban a jó asszonyoknak, mind Sárának, Annának, az Elkana feleségének, Abigailnak, amaz tékoabeli asszonynak, az Illys özvegyének és másoknak. Hüpszikratea, az Mithridatés felesége számkivetésben ment ura után, és azzal vigasztalta magát: *Ibi regnum et opes ubi maritus*.^{*} Ám tikélletes szeretet volt amaz pogány asszonyokban, kiknek urok halálos tömlőben tartatván bekéredzettek, és urokat magok ruhájokban öltöztetvén kibocsátották, s magok ottan maradtanak. Örökös emlékezetek amaz fő asszonyoknak is. Inde Theat. Hist. sub. Conr. III.[†]

Ha az férfiak és asszonyok ezen regulákat megtartják, nem leszen helye a Salamon szavának közöttök, Prv. 19. 13. [Péld 19,13], C. 27. 15. [Péld 27,15], *tecta iugiter perstillantia, litigiosa mulier*. C. 21. 19. [Péld 21,19]: *Jobb a pusztában*. Eccli. 25. 23. [Sir 25,23]: *Commorari leoni et draconi placebit quam habitare cum muliere nequa*. Ezen reguláknak megtartása szerez az házások között boldog életet, örömmel teljes állapotot. Az ilyeneken vagyón az Isten áldása, házoknak, javoknak épülete. Ha megáldatnak, abból örömmel élnek, az hol penig szeretet nincs ott a gazdagság, a pénz is haszontalan. ha szegények is, csak szeretet és [878:] isteni félelem legyen közöttök, a szegénység terhet is könnyebben viselik. ne kívánja azt senki, hogy olly házastársa legyen, kiben semmi fogyatkozás ne találtassék, melyet ha valaki kíván, és tűrhetetlenkedék, még e világon poklot csinál magának, és ezer annyit kell túrni, mintsem ha igaz szeretetből keveset szenvedne.

Ezen reguláknak meg nem tartása bontja el az házasságot, és a lelket kárhozatra veti. Azért mindent, valami az igaz szeretettel és az háznak jovaival ellenkezik, mindeneknek el kell távoztatni. Az házások közt való kárhozatos életet némellyek csak a férfiaknak, némellyen csak az asszonyoknak tulajdonították, de hihetőbb legyen többire életől is, fokától is vagyón, távol levő azért a házások közül az gyűlölség, a tékozlás, vesztegetés, kivált a részegeskedés, mely után csak az Isten áldásától elgonoszul, hanem egyéb vétkekre is, úgymint szitokra és átokra utat nyit.

* VALERIUS, 4.6.

Távol legyenek mindazok, melyek siralmas kenyeret adnának egész életében az házásoknak, és születéseknek s házasságoknak is napját átkoztatnák.

Azért az házásoknak hagyom a szent Pál parancsolatját:

1. A férfiaknak [Ef 5,25]: *Viri diligite uxores sicut Christus Ecclesiam.*
2. Az asszonyok legyenek engedelmesek férjekhez, mint az Ecclesia engedelmes a Jézus Krisztushoz.
3. Vegye ki-ki magához mint örökös társat az Isten törvényének teljesítését, és attól el ne válják.
4. Öltözzünk mindnyájan lakadalmi ruhában, azaz hitben és szeretetben, hogy az örök élettől el ne rekesztessünk. Mat. XXI. 11. 12. [Mt 21,11–12], cap. XV. 1–12. [Mt 15,1–12]. És mint tiszta szüzek, várjuk égő lámpásokkal lelkünk jegyesét, az áldott Jézust.

Amen!

Az ótordai unitárius templom felszentelésére (2Kor 6,16)

Ms. U. 503

[1:]

In nomine salvatoris Jesu! Concio Anno 1797. [...] ¹³⁹

Textu 2. Kor. VI. 16. [2Kor 6,16]: *Tű az élő Istennek templomi vadatok, mint az Isten mondotta: Lakozom őbennek, és bennek etc.*

Íme, azt gondolom magamban, hogy házat építsek az uram Istenem nevének. Látván Salamon, hogy az Istennek Ládája oktan állatok bőrrivel bevonatott alacsony sátor alatt vagy, így szól: *Íme, azt gondolám magamban etc.* 1. Reg. V. 5. [1Kir 5,5]. Mit akarsz, oh, B[ölcs]¹⁴⁰ király, Salamon, mit akarsz? Hiszem, elődben áll Szent István s [azt]mondja: *A Magosságbéli Isten kézzel csinált templomokban nem látszik, mint a próféta mondja: A menny nékem ülőszék[em], és a föld lábaimnak számolja, micsoda házat csinálhattok é[nne]kem?* Act. VII. 48. 49. [ApCsel 7,48–49]. Melléje áll Szent Istvánnak Szent Pál, s így prédikál Athénában: *Az Isten, ki e világot teremtette, mennynek [és] földnek Ura, lévén nem lakik kézzel csinált templomokban, c. XVII. 24.* [ApCsel 17,24].

Bizonyára! A Magosságos Isten nem is a templomot, hanem a templomban járókat nézi, honnan az első keresztének templomok építésével nem is tisztelték az Istent, azért kérdezi Caecilius: *Cur nullas aras habent? Nulla nota simulacra?*^{*} Mi az oka, úgymond, hogy a kereszténeknek oltárok, templomok, képeik nincsenek? Okát mondjam-é? Mert a jó keresztének templom az ő teste, oltár az ő szíve, képei jószágos cselekedetei. Bátron mondom hát én is felölletek [2Kor 6,16]: *Tű az élő Istennek templomi vadatok etc.*

Textus

Minthogy a korinthusi keresztének pogányokkal együtt laktanak, inti őket Szent Pál, hogy ne avassák magokat a pogányokkal felemás igában. A Törvényben meg vala tiltva, hogy heteroxogunta, kétféle barom azon egy igában ne fogattassék. Mystice ekkor kellett ennek bételni, hogy tudniillik az Istennek szenteltetett kereszténység pogányokkal ne társalkodnék, mert avagy micsoda egyesülése lehet az Isten Templomának a bálványokkal? Tű pedig, korinthusi keresztének, [2Kor 6,16]

* MINUC. Oct. 10.2.

¹³⁹ A lap sarka behajtván és részint leszakadva.

¹⁴⁰ A kéziratra ragasztott jelzet miatt a sorok vége kis részen olvashatatlan.

tű az élő Istennek templomi vadatok. 300 esztendeig az első kereszténeknek Templomok nem volt, pirongetták azért őket a pogányok, de helyesen [2:] felel Minucius Felix: Micsoda Templomot építsek én Istennek? Kit e nagy világ be nem foghat, azt a befoghatatlan dicső méltóságot egy kis hajlékba szorítsam-é? Hellyesebb, hogy lelkünk légyen azon Templom.

Omnia plena Deorum. Isten Temploma e nagy világ! Ugyan a zsidóknak Egyiptumból való kijöveleik után 480 esztendővel Salomon épített volt Istennek egy Templomot, melyet felszentelvén, amint Flavius Josephus, Antiquit. L. VIII. C. 2.,* megjegyzette, így imádkozott: *Uram, bocsáss a te Lelkedből valami részecskét, melly szüntelen lakozzék e Templomban.* Innen vévén az apostal hasonlatosságot, azokat, kik Szentlelket vettenek vala, *Templa Dei*, Isten Templomainak nevezi in textu.

[2Kor 6,16] *Tű élő Istennek templomi vadatok!* Templom az, holott az élő Isten lakozik, hiszem, Szentlelkével lakozik híveiben, ők tehát Istennek igaz és lelki Templomai. A bálványok holt istenek, s ha megelevenedhetnének, ők tisztelnék az embereket mint formálóiokat. Honnan in textu, az élő Isten a bálványoknak ellenekben tétetik, mint élő az élet nélkül valóknak. Tehát ez az apostal argumentuma: Valamint az élő Istennek semmi köze nincs az élet nélkül való istenekhez, úgy nem lehet köze azokhoz s azoknak undok tiszteletekhez az élő Isten Templomának is, amelly tű vagytok. Hogy pedig a keresztének Istennek Templomi légyenek, azt Istennek szavából mutatja meg: *Isten mondotta*, Lev. XXVI. 11. 12. [3Móz 26,11–12].

[2Kor 6,16] *Lakozom öbennék és benne járok!* Lakozott Isten a maga népe között elsőbb a Sátorban, azután az Izrael Templomában, amennyiben ama két Kerubimok között, signa majestatis Divinae, dicsőségének jeleit mutogatta. Ma pedig a kereszténység Istennek népe, kikben akar Isten lakozni, mint valami Templomban, vétetvén erre hasonlatosság az emberektől, kik a magok házokban lakoznak és járnak. Ugyanitt lakozik ma Isten a szentekben szent beszédével, Szentlelkével, isteni oltalmának s hatalmának jelenlétével. Ide való Idvezítőnk mondása: *Valakik nevemben öszevegyűltök, köztetek vagyok*, Mat. XVIII. 20. [Mt 18,20]. Sőt, *véletek léstek, mind világ végezetéig*, c. XXVIII. [Mt 28,20].

Tudomány:

A szentek tábora Istennek igaz eklézsiája, az élő Istennek igen dicsőséges máig élő Temploma. Akár kicsiségesen, [3:] akár különösen gondold a szenteket, ezekre mutat Szent Pál in textu, mondván [2Kor 6,16]: *Tű etc.* Melly mint lelki, mint élő Templom, igen dicsőséges. *Opposita juxta se posita magis elucescunt.* Hogy az élő Templom dicsősége inkább kitessék, jövétek, és vessük össze ezt Istennek régi, de élet nélkül való jeruzsálemi Templomával. Ugyanis:

I. Jeruzsálemnek éppen közepette a Mória hegyén épült a régi Templom, ott ama megavult tradíció szerint, hol Ádám teremtetett, s legelőbb fiaival együtt áldozott. Ott, hol a bárkából kijövő Noé is áldozott. Ott, hol Ábrahám a maga vérit, fiát akará megáldozni, Gen. XXII. 2. [1Móz 22,2]. Ott hol ama királyi proselytus, a Jebuseus [a. m. jebusita] Arauna szérúje vala, 2. Sám. XXIV. 10. [2Sám 24,18–

* JOSEPH. AJ. 8. 2.

25(!)]. Ott épült a régi Templom. De Istennek az élő Temploma nem Mórián, hanem e nagy, kerek földnek golyóbissán, minden ágazatból, nyelvből, népből és nemzetségből épült, Apoc. V. 9. [Jel 5,9].

II. A régi Templomot ama mennyei formára, a minden napkeletiek között legbölcsebb Salomon építette, 1. Reg. IV. 31. [1Kir 4,31]. De az élő Templomot a Krisztus, ama lelki Salomon, *kiben a bölcsességnek minden kincsei vadnak elrejtve*, építette, Kol. II. 3. [Kol 2,3]. Mégpedig Isten szerént mennyei formára, Ef. IV. 24., [Mat. XII. 42. [Mt 12,42]:]. Itt a nyughatatlan elmék azt is tudakozzák: Ki épített e világon legegységbb Templomot? Az oloszok Jánust, a görögök Epimenidest mondják, mások megint arról[?] tartják, hogy Hoaniti [Csin Si Huang-ti], a kínai birodalomnak harmadik királya épített legegységbb Templomot, mely a Salamonénál sokkal régiebb volna. Mü pedig tudjuk azt, hogy Ábel a szabad asztalon áldozott, ott Ábrahám is, Jákob Bételbe kené meg a követ, hogy az Úrnak oltára lenne. Végre ám a mennyei formára készült, s 478 esztendőben fennálló sátor volt Istennek Temploma. De ha Istennek élő Temploma a szenteknek szíve, Isten a Templomnak legelső építője.

III. A régi Templomnak fundamentuma romlandó volt, el is romlott, kő kövön nem maradt, Mat. XXIV. 2. [Mt 24,2]. Noha Salomon ennek fundamentumát nem holt szénből s gyapjúból vetette, mint az efesumi Diana templomának amaz fundátora, hogy mocsáros helyen lévén, a földindulás öszve ne ontsa, hanem 8 és 9 singnyi [4:] faragott kövekből, 1. Reg. V. 17. [1Kir 5,17], c. VII. 9. 10. [1Kir 7,9–10], mégis elromlott, ut dixi [a. m. ahogy mondtam], kő kövön nem maradt. De az élő Templom fundamentuma romolhatatlan, ez ama drágalátos szegelet fundamentumkő, melyet az Úr vetett Sionban, Esa. XXVIII. 16. [Ézs 28,16]. Ezt noha megvetették az építők, mégis lett a szegeletnek fejére, Mat. XXI. 42. [Mt 21,42]. Ez az áldott Úr Jézus, kire mint szegeletköre, a próféták s apostolok fundamentumára rakattatván az egész alkotmány nehezedett,¹⁴¹ s Istennek Templomává lett, Ef. II. 20. 21. [Ef 2,20–21].

IV. A régi Templom élet nélkül való matériából, fából, kőből, vasból, rézből, ezüsből, aranyból épült. Erre Dávid s a fejedelmek 245 millió ezüstöt, 51666 gránnyakot [a. m. gránokat] adtanak. Elég sok, de mind veszendő, 1. Petr. I. 19. [1Pét 1,19]. De Istennek élő Temploma élő kövekből, kiket Isten teremtett, a Krisztus újjalag teremtett, evangéliumi törvényével kipallérodzott, vagyon építette, 1. Pet. II. 5. [1Pét 2,5]. Akármí matériából és helyen építik a Templomot, mint a samaritánusok templomát a Sarizin hegyen engedé építtetni Nagy Sándor, a Delphoi Apolló Templomát a Parnasszus hegyen. Hegyen, de sőt kösziklán épült az élő Templom is, amaz apostoli vallástételen: *Te vagy a Krisztus, az élő Istennek Szent Fia. E kösziklán építem fel az én házamat*, Mat. XVI. 16. [Mt 16,16].

V. A régi Templom köveit mésszel-é, vassal-é, vagy enyvvel foglalták össze, mint a Bábel tornyát, Gen. XI. [1Móz 11], nem vizsgálom. Tudom azt, hogy az élő Isten Templomának élő köveit a szeretetnek aranylánca, amaz arany békesség, a békeségnek kötele foglalta össze, Rom. XIV. 19. [Róm 14,19]. Ez a sok ezer lelkeket is

Lange p. 94.

¹⁴¹ Tollhiba: nevezedett

eggyé tette, Act. IV. 32. [ApCsel 4,32]. A farkasokat is a bárányokkal megbékéltette, Esa. XI. 6. [Ézs 11,6]. Communio Sanctorum, ez a szenteknek olly egyessége, melyet *etiam si fractus illabatur orbis*,* ha e világ összeomlik is, csak az egy viszsza-vonás bonthat meg, mely miatt gyakran az igazságot, mindenkor a szeretetet elvesztet, Rom. XIV. 20. [Róm 14,20–23?].

VI. A régi Templom némán épült, eszközök csengése, pengése nem hallatott építtetésében, I. Reg. VI. 7. [1Kir 6,7]. A Libánus havassán fák, kövek úgy el voltak készíttetve, hogy connata videbantur, öszveszületteknek láttatnak [5:] vala. De mikor Istennek élő Temploma épült, akkor ama mennyei trombita harsogott, akkor az égből a földre olly tüzes nyelv szállott, melynek zengése a földnek utolsó határra hatott, Act. II. et Rom. X. 18. [ApCsel 2, Róm 10,18]. Így is kellett ennek lenni, mert a király titkait elrejtetni jó, de az Isten dolgait hirdetni tisztességes, Tob. XII. 7. [Tób 12,7].

VII. A régi Templom csudálatos privilegiumit írják a rabbinusok, hogy tudniillik abba soha légy nem volt, holott az áldozatok miatt a bálványok temploma fekete volt a legyek sokasságától, honnan azok istenét, Belzebub, Legyek istenének nevezték a zsidók. Soha abban az áldozatra való hús meg nem bűzösödött, soha az oltárnak szent tüzét az első ki nem oltotta, soha az áldozatok füstinek ég felé nyúló oszlopát a szél el nem oszlatta, soha Jeruzsálemben a skorpió senkit meg nem sértett. De bizonyosabbak ezeknél az élő Templomnak privilégiumi, úgymint az isteni fiúság, Joh. I. 12. [Jn 1,12], a lelki szabad[ság] a ceremóniáknak terhe nélkül, Act. XV. 10. [ApCsel 15,10], bűneink bocsánatjához s az örök élethez való jussunk, Rom. VIII. 17. [Róm 8,17]. Valakik ez élő Templom privilégiuminak sorsossi, nincs semmi kárhoztatások azoknak, és meg nem sértetnek a második haláltól, Apoc. XX. [Jel 20].

VIII. A régi Templom gazdag volt, kivált ím ez ajándékokkal: amaz arany szőlőtővel, melly gyönyörűség Paradicsomának hívatott; amaz arany lámpással, melly éjjel-nappal olajjal világított; ama tiszta, finom arany asztallal, melyet Helena az adiabeniák királynéja, mikor zsidóvá lett, ajándékozott; s több effélékkel. Gazdagabb ennél Istennek élő Temploma, ennek közgazdagsága az evangéliumi tudomány: a hűtnek forró buzgósága, e világnak s minden gyönyörűségeknek megutálása. Itt különösön kinek-kinek gazdagsága, a virtusoknak sokassága, szeretet, öröm etc., Gal. V. 22. [Gal 5,22]. Ha aranyra vagyon szükséged, itt ama tűzben megpróbáltatott arany, Apoc. III. 18. [Jel 3,18], a szeretet által munkálkodó s világot meggyőző igaz hűt, I. Joh. V. 4. [1Ján 5,4]. Ha arany asztalra sóvárogsz, ím, itt vagyon nem veszendő arannyal ékesült, hanem a macula nélkül való Báránynak vérével festett asztal, 1. Petr. I. 19. [1Pét 1,19], mellyhez az üdvesség lakodalmi köntössében járulunk, Mat. 22. [Mt 22]. [6:]

IX. A régi első Templomnak első ékességeit ha vizsgálod, a többire öt igen dicsőséges dolgokban állott. Ott volt: Mennyei Tűz, az áldozatot megemésztette; Frigyláda Áronnak megvirágozott vesszejével, a Mannával tele aranyvederrel, s a két kőábrákkal egybe, Hebr. IX. 4. [Zsid 9,4]. Urim s Thummim. Schechina. A

* HOR. Carm. 3. 3. 8.

profétára rohanó Szentlélek és a Szent Olaj, mellyel a legszentségesebb Főpap kenetnék fel. Ezek a második Templomban nem voltak, mégis azt meri mondani a proféta: *Nagyobb ama második Háznak dicsősége, hogysen az elsőnek*, Hag. II. 9. [Agg 2,9]. Jelentvén ezzel nemcsak a Messiásnak a második Templomban való megjelenése, hanem az is, melly dicsőséges a második Ház, az Isten élő Temploma. Mert itt van Ignis Caelestis, az a Mennyei Tűz, tüzes nyelvek képében leszállott Szentlélek, melly olly áldozatokra gerjeszti a szenteket, Rom. VIII. 26. [Róm 8,26], hogy azoknak füstí ama mennyei arany Oltárig hat fel, Apoc. VIII. 3. [Jel 8,3]. Itt van a Frigyláda, a Jézus, kiben nem a mennydörgös törvény, hanem a kegyelem kincsei vadnak elrejtve, 1. Joh. I. 7. [1Ján 1,7]. Ő Áronnak virágos vesszeje, ki életnek illatja minékünk, 2. Kor. II. 16. [2Kor 2,16]. Ő adja ama valóságos Mannát, mellynek étele után örökké élünk, Joh. VI. 58. [Jn 6,58]. Itt az Urim s Thummim is az Úr Krisztus, ki az Atya Isten dicsőségének kimetszett bélyege, Hebr. I. 3. [Zsid 1,3]. Igazságnak napja, Mat. IV. 2. [Mt 4,2], s e világnak világossága, Joh. I. 4. [Jn 1,4]. Itt van a Szent Olaj is, mellyel papságra, sőt királyságra kenettünk, Apoc. I. 6. [Jel 1,6]. Tü már, bujdosó izraeliták, nem jövevények s zsellérek, hanem *választott nemzettség, királyi papság és szent nép vagytok*, 1. Petr. II. 9. [1Pét 2,9]. És ha a régi Templomnak angyalok voltak őrzői, Zak. IX. 8. [Zak 9,8], tűnétek az angyalok szolgatársaitok, Apoc. XXII. 9. [Jel 22,9], primo servi, Hebr. I. 1. [Zsid 1,1] etc. Ex his vera Doctrina.

De hogy ez élő Templom is a valóság, s mennyei formára épült légyen, illy következtetéseket húzzunk ki:

I. Az élő Templom kinek-kinek tulajdon költségén s fáradságán épül. A mások költsége mások szentsége. A zsidók nagy részin a pogánok segítségével építették a régi Templomot, ma [7:] pedig ne bízd papokra, másokra a szent életet, magad légy szent, józan és jámbor, ha Istennek élő Templomat akarsz építeni. Tehát:

II. Csak úgy lehet valaki Istennek élő Temploma, ha Istennek Lelke lakozik őbenne, 1. Joh. IV. 13. [1Ján 4,13]. Olyan lélek térszen Isten Templomára, melly először tiszta, annakutánna békességes, mértékletes, engedelmes, könyörületességgel teljes, ítélet és tettetés nélkül való, Jak. III. 17. [Jak 3,17]. Ahol e' nincs, nincs ott Istennek Temploma, hanem a Sátánnak zsinagógája, Apoc. II. 13. [Jel 2,13].

III. Istennek élő Temploma nem szenved a bálványokat. Az egyiptusok templomokat kívül nagy ékességgel frisseltek [a. m. csinosítottak, díszítettek], belől undok bálványok, ebek, macskák, kígyók, krokodilusok képeivel ferteztették. Undok bálvány ma is a Mammon, a pénznek szerelme, a fősvénység, Kol. III. 5. [Kol 3,5]. *Funesta Pecunia templo nondum habitat, nullas nummorum ereximus aras*.* Még a pogányok sem építettek templomot a pénznek. Vesd ki te is ez élő Templomból a Mammont, Mat. VI. 24. [Mt 6,24]. Éktelen bálvány a Venus, ne füstölögjön szíved oltára a tilalmos szerelemnek tüzével, elveszti Isten, valaki így fertőzteti meg az élő Templomot, 1. Kor. III. 17. [1Kor 3,17]. Meglásd, ember, meglásd, hogy a megtiltott fának gyümölcsét meg ne kóstoljad, Gen. III. [1Móz 3], meg se tekintsd, Mat. V. 28. [Mt 5,28]. Strázsát állottak a régi Templom ajtaján, oda semmi tisztátalant bé

* Juv. Sat.1.114.

nem bocsátottak. Timor Domini, az isteni félelem légyen strázsája élő Templommodnak, szemednek, fülednek, érzékenységednek, hogy az okán e Templomban semmi tisztátalan be ne hasson. Mégis, igen rút bálvány a has, Phil. III. 19. [Fil 3,19]. Valakik ezt imádják, nem élő Templomi a Jézusnak, Rom. XVI. 18. [Róm 16,18]. De sőt nekik van templomok, a konyhák, korcsomák, papjok a szakácsok,¹⁴² korcsmárosok, végeg veszedelem.

IV. Az Istennek élő Temploma nem szenved a gyilkosságot. A harag, irigység, gyűlölség gyilkosság itt, 1. Joh. III. 15. [1Ján 3,15], tehát az Istennek élő Templomában gyilkosságot cselekszik, valaki haragszik, irigykedik, gyűlölködik felebarátjára. Jójáda [8:] vagy Barakiás fiát, Zakariás prófétát a Templomban ölék meg a zsidók, Mat. XXIII. 35. [Mt 23,35]. Száraz vérontók ma is az élő Templomban Isten előtt azok, kik az Isten szolgálait üldözik s felebarátjokat gyűlölik.

V. Ma nem köttetett isteni tiszteletünk bizonyos helyhez. Hogy a környül lévő pogányság a zsidók szívét részekre ne vonná, Isten a maga tiszteletét Jeruzsálemhez kötötte volt. Ma pedig eljött az óra, hogy az igaz imádók nem Jeruzsálemben, nem is a Garizim hegyén, hanem imádják Istent akármely helyen, lélekben és igazságban, Joh. IV. 21. 23. [Jn 4,21–23], 1. Tim. II. 8. [1Tim 2,8]. Ma Templum Portabile, helyből helybe mehető Istennek Temploma, mint vala régen Szent Sátora.

VI. Ma isteni tiszteletünk tökéletesebb, s Isten előtt kedvesebb, mint régen. Nem fa, kő vagy arany, hanem a Jézus vérével meghintetett szívünk a mi oltárunk. Nem tulkoknak és bakoknak vére, hanem tulajdon testünk, szent és élő áldozatunk, Rom. XII. 1. [Róm 12,1]. Ha tudniillik, c. VI. 13. [Róm 6,13], imádságunk füstölő alamizsnánk, kedves illatú áldozat, Phil. IV. 18. [Fil 4,18], ilyen áldozatokban gyönyörködik Isten, mellyeket minden keresztyén mint pap, naponként viszen Isten eleiben, Hebr. XIII. 15. 16. [Zsid 13,15–16], áldozván az ő ajakainak tulkaival, Hos. XIV. 3. [Hós 14,3], mégpedig szüntelen, 1. Thes. V. 17. [1Thessz 5,17].

VII. Soha Isten az ő élő Templomát meg nem veti. Gondoljad, itt mint bánt a régi Templommal, minekutánna formállott 470 esztendő. Akkor a zsidóknak égis halmozott bűnökért, nevezetesen hogy hátat fordítottak Istennek, s szembe a napot imádták, Ezek. VIII. 16. [Ez 8,16], Isten ezen Templomát elvetette, Nebukárdannak hogy elégesse, megengedte. 70 esztendőn állván romlásban, akkor viszont per Zorobabelem megépítette, erről mondják a zsidók, 46 esztendeig épült e Templom, Joh. II. 20. [Jn 2,20]. Mert, mikor építtetnék, Szanaballat, a moábiták királyocskája s a környéki pogányság miatt e haralodást[?]¹⁴³ szenvedte. Ugyancsak felépíttetvén másodszor is, minekutánna fenn állott [9:] volna, 120 Annis, Titus által végső romlására jutott. Julianus császár idejében meg akarván ismét építtetni, a zsidók a földből kirohanának, és golyóbisoktól amaz építtésétől eltiltattanak, ut Hist. trad. Azt elvetette örökösön az Úr Isten, de az élő Templomot Istennek szerelméből sem élet, sem halál el nem rekesztheti, Rom. VIII. 37. 38. [Róm 8,37–38], míglen, Apoc. XXI. 22. [Jel 21,22], ama Szent Városban, mellynek Temploma a Mindenható és a Bárány, részelteti.

¹⁴² szatsok (tollhiba)

¹⁴³ Talán halasztás értelemben.

Applicatio.

[2Kor 6,16:] *Tü az élő Istennek Templomi vadtok.* Stratonicus Athénásbeli filosz Malissa várossában járván, s ott a sok templomokat s kevés embereket látván, így kiáltott a piacon: *Audite Templa!* Szent Eklézsia! Így kiáltok én is teközötted. *Audite Templa!* Halljátok meg, élő Templomok! Íme, valamint Isten tütököt önnönmagának élő Templomul épített, úgy tü is Templomot építettetek az élő Isten nevének.

Ezsdrás, tapasztalván a királynak kegyelmét a jeruzsálemi Templom újra való felépíttetésében, örömmel mondja: *Áldott a mi atyáinknak Ura, Istene, ki illyen dolgot indított a király szívében, hogy dicsőítténé az Úrnak Házát* etc., Esdr. VII. 27. [Ezsd 7,27]. Ezsdrási lélekkel mondhatjuk mindnyájan mü is: *Áldott a Mennynek Ura, Istene, ki örökös fejedelmünk szívét arra bírta, hogy a lelki Jeruzsálemben lévő háznak építtésére szabadságot adna.* Minden száj csókolja, minden nyelv hirdesse e drága királyi kegyelmet.

A második Templomnak fundamentumát mikor felvetették, a régiek közül némellyek keserves jajgatással sírtanak, öszvevetvén az első Templomnak dicsőségét a másodiknak alacsonn kezdetivel, Esd. III. 12. [Ezsd 3,12]. Szent Eklézsia! Tü sírás helyett örvendezhettek, látván e Templomnak első Templomotokat sok ezer lépésekkel fellyülhaladó dicsőségét.

Jeruzsálemnek leomladozott kőfalait építik az építtők, egyik kezekkel építnek, másikkal fegyvert tartanak vala az ellenség ellen, Neh. IV. 17. [Neh 4,15–17]. Éppen így épült e lelki Jeruzsálem kőfala is. Gondoljátok itt az akkori drágaságot, részint egyik kezekkel ezen huzakodtak, azonban a másikkal építettek.

A jeruzsálemi Templom építtésének praesessei [a. m. vezetői, igazgatói] dicsekedtek avval, hogy a sok akadályok között is megépíthették az Úrnak Házát. Tü is e Szent Eklézsiának praesessei, papja, curátora, egyházi szolgálai és felsőbb s alsóbb minden tagjai, sőt nemcsak itten lakó, hanem külső segítő patrónussai etc. szájotokban vehetitek Nehémiásnak bizodalommal teljes dicsekvő szavait, s azt mondhatjátok: *Emlékezzél meg énróllam, én Istenem, e dologban, és ne engedjed, hogy eltöröltessenek az [10:] én jótéteményeim, melyeket cselekedtem az én Istenem Szent Házával,* Neh. XIII. 14. [Neh 13,14]. Bizonyítja a Templomoknak romladozott kőfalai csaknem sírva panaszoznak a gondviselők restsége ellen, itten ím, ez újonnan fundált kőfalak nem panaszoznak, hanem örömmel dicsérik kegyességeket, itt a kőfalakról a kövek nem kiáltanak ellenetek, Habac. II. 11. [Hab 2,11], hanem mellettetek, mint valami ádomásra metszett írás, a késő maradékra is terjeszti neveteket. Itt e Templom és torony faépületeinek gerendái nem ellenetek tésznek bizonyyságot ibidem [a. m. ugyanott], hanem mellettetek, és a mindentudó Istennek költségeket kipótló duplás áldásait kérik reátok.

Felszentelvén Salomon az ő Templomát, térdeit leboocsátá a földre, kezeit kiterjeszté az égre, és könyörgö, s négyféle dolgot kér könyörgésében: 1. Hogy önnönmaga az Úr szentelje meg azt a házat. 2. Hogy lakozzék abban. 3. Hogy Isten hallgassa meg a népnek könyörgését abban. 4. Hogy szentséges szemei szüntelen nézzenek arra. 1. Reg. VIII. [1Kir 8].

Én is meghajtom lelki térdeimet az én Istenem előtt, és esedezvén, hogy töltse be ezt a házat, a maga dicsőségével, legyen ez igaz beccsel[?] Istennek háza és

mennyországnak kapuja. Vigyázzanak erre az Úrnak szemei mindörökké. Caelius Rhodiginus írja, hogy ő látta, midőn Julius császár Sezgobia[?] várossa mellett nagy tüzet rakatott egy torony alá, hogy azt meggyújtossa, de semmiképpen meg nem gyújthatta, mert a torony larix fából [a. m. vörösfenyőből] volt építve, melyet a tűz meg nem éget.* E háznak larixa, oltalma legyen a Fenséges Úrnak győzhetetlen ereje, hogy ezt sem tűz, sem víz, sem ellenség, sem egyéb változás meg ne bonthassa, hogy ebben bátorsággal s minden szabadossággal lakozhassék az Egy Istennek a közbenjáró Jézus által a Szentlélekben való tisztelete, a napnak és holdnak égen való jártáig. Amen.

Praeambulum.

Ami szent, ezután is szenteltessék meg, Apoc. XXII. 11. [Jel 22,11]. Mikor Salomon ama jeruzsálemi Templomot, melyet maga az Úr Isten a zsidók lelki gyönyörűségének nevez, Ezek. XXIV. 21. [Ez 24,21?], † felszentelné, akkor térdeit meghajtá, kezeit az égbe felemelé, s úgy könyörge. Hajtsuk meg mű is szíveinknek lelki térdeit, emeljük kezeinket az égre, s így imádkozzunk: s. a. t.

[11:] Praeludium aliud.

Egy a Seráfin angyalok közül repüle hozzám, kinek kezében eleven szén vala, és azzal illeté az én számot, mondván: Elvétetik a te hamisságod, és a te bűnöd eltisztítatik, Esa. VI. 6. 7. [Ézs 6,6–7]. Oh, vajha az én nyelvem is megtisztítatnék az ő rozsdáitól! Tehozzád fordulok azért, Új Testamentumnak igaz Seráfin angyala, áldott Úr Jézus! Szentlelked eleven szenével illessed az én ajakimot, hogy a te nevedben ekképpen szólhassak: Oh, fényes egek dicső Templomában szentek dicséreti között lakozó szent és áldott Úr Isten! Ki a mennyet s földet teremtetted, s dicsőséged kincseivel be is töltötted etc.

Ezen praedikációval az akkori püspök, Lázár István uram parancsolatjából az ótordai unitárium templomot zsinati nagy öszvesereglés alkolmatosságával én, akkori felsőrákosi pap, és a Felső Fejér-vármegyei Unitária Eklézsiának esperese, szenteltem fel, az én Istenem kegyelme által.

Újszékelyi Finta József m. p.

* Caelius RHODIGINUS, *Antiq. lec.*, X, 10.

Életünk mint pályafutás (1Kor 9,24)

Ms. U. 727

[245 (182r):]

[: Abrudini in Kál:]

Thema concionis ex loco 1. Cor. IX. v. 24. [1Kor 9,24]: *Avagy nem tudjátok-é, hogy akik a célban futnak, jóllehet, mindnyájon futnak, de egy vészi el a jutalmat? Úgy fussatok, hogy a jutalmat elvehessétek.*

Exordium. Amaz játszi poétáknak ritka találmányi között vagyon emlékezet egy gyors pályafutóról, a neve Atalanta. Ez, amint Ovidius írja: *Quis dicere posset? Laude pedum formaene bono praestantior esset?** Volt a természetnek remek munkái közül egy ritka szépségű szűz, akit mint [mind] szépsége, mint [mind] gyorsfutó lábai a poétáknál igen nevezetessé tettek. Ez a szép szűz fogadást télesen, hogy míg a futásban meg nem győztetik, addig teljességgel páros életet nem fog élni. Sok királyi s fejedelmi úrfiak ezen leánnyal a pályát futatták, hiszem, de nem győzedelmeskedvén, halál lett futásoknak jutalmak. Végre egy Hippomenes nevű ifjú próbát télesen, és három aranyalmát vévén magához, elmegyén, hogy a pályát Atalantával kifussa. Eléállnak már mindketten a rendelt órán a szokott helyre, s lábaikat a futásnak egyengetvén, serényen futják pályájukat. Mikor látná szegény Hippomenes, hogy majd erőt vészen a leány rajta, [246 (182v):] kapja egyik aranyalmáját, és messze elhajtja a célból, melyet, míg Atalanta, utánna menvén, felkapott, addig Hippomenes igen jó darabát haladatt. Mind az három almával így bánék, mindaddig, míg Atalantán a futásban triumphála, s életét el nem veszti.

Életünket ha szemlélem, pályafutás: itt a célra az egekben addig ki nem juthatunk, míg amaz praktikás Atalantát, az ördöget meg nem győzzük. Sokak ezzel eddig megfutatták a pályát, de meggyőztetvén tölle, örök halál lett futássaknak bére. Igen ritka találatat s találkozik ma is, igaz lelki Hippomenes, aki amaz nem három, hanem négy aranyalmával, melyek az hűt, szeretet, reménség és az alázatosság, fogván a pályafutáshoz, ezen gyors Atalantán, az ördögen erőt vehessen, s a célt előbb elérvén, a jutalmat, az híveknek és állhatatasaknak készítettett koronát elnyerhesse. Mert mint a szent apostol mondja: *Avagy nem tudjátok-é,*

* Ov. Met., 10. 562–563.

hogy akik a célban futnak, jóllehet, mindnyájon futnak, de egy vészi el a jutalmat? Úgy fussatok, hogy a jutalmat elvehessétek!

Exegesis. Ezen szentleckének magyarázatjában három dolgot illik megtudnunk. a) Mi értetik itt a jutalman s kik a pályafutók? b) Mit télesen a célban futni? c) Milyen futhat valamely keresztyén pályafutó úgy, hogy a jutalmat elnyerhesse? [247 (183r):]

Quod primum attinet. Hogy a jutalman a jövődő boldogság értessék, bizonyítja Szent Pál, Phil. 3. 14. [Fil 3,14] így szólván: *Azokat, amelyek háтам megett vagynak, elfelejtvén, azakra pedig ügyekezvén, amelyek elől vagynak, a cél felé futak az Istennek a Krisztus Jézusban való mennyei hivatalának jutalmának elvételére.* Tehát a jutalom a mennyben vagyon, és annak elvételére minket hívja Isten a Jézus Krisztus által. Ezen jutalmat nevezi másutt Szent Pál apostol igazság koronájának, 2. Tim. 4. 8. [2Tim 4,8], mivel ez az igazaknak jutalmak, Szent Jakab élet koronájának, Jak. 1. [Jak 1,12], mert ez semmi nem egyéb, hanem az örök élet, Szent Péter hervadhatatlan koronájának, 1. Pet. 5. [1Pét 5,4], mert ez örökkévaló boldogságnak homályt nem szenvedő fényessége. <Jóllehet> Régen a pályafutóknak jutalmak borostyán, olajág, és egyéb afféle nem sokat érő dolgak voltak. <Mindazonáltal> De a keresztyén pályafutóknak adandó jutalom minden kincsek felett való kincs és boldogság, akár gondoljuk az Istent, aki ezen jutalmat előnkben tette, akár a pályafutókat, akik eleiben tétetett. Mert ezek az Istennek fiai, a Krisztusnak pedig atyjafiai, akiket bizony a királlyaknak királlya, az Isten ily terhes pályafutásra nem hívott volna, s azzal nem fárasztatt volna, ha ez a jutalom olly nagy nem lett volna [248 (183v):] melyet még az Istennek fiai is méltán kívánhatnak magakévé tenni.

Quod secundum. A célba futni semmi nem egyéb, mint az Istennek parancsolatit megtartani, mivel a cél az Istennek parancsolatja, amint Szent Dávid bizonyítja, Psal. CXIX. 1. [Zsolt 119,1]: *Boldogok, úgymond, akik az ő útjokban ártatlanak, akik járnak az Úrnak törvényében.* Tehát akik az Úrnak törvényében járnak, azok a célban futnak. Megkévántatik pedig arra, hogy valaki a célban fussan, hogy azoktól se jobbra, se balra el ne távozzék, s a célból ki ne hágjon. Mert akik ebből kihágnak, akármely serény futók légyenek is, csak bizonytalanra futnak, s koronát nem nyernek, melyet, hogy Szent Pál eltávoztatatt, megtetszik ezen szavaiból: *Én azért úgy futok, mint nem bizonytalanra, úgy harcolok, mint nem heában vervén a levegő-eket,* 1. Cor. IX. 26. [1Kor 9,26]. Bizonytalanra fut pedig az, aki az Isten törvényének után nem jár, hanem arról vagy jobbra vagy balra kilépett.

Példának okáért, az Isten könyvében csaknem első parancsolat: *Szeressed felebarátodat, mint magadat,* Matt. 22. [Mt 22,39] Aki azért felebarátját, mint magát úgy szereti, az a célban a jutalamra, és nem bizonytalanra fut. De [249 (184r):] ellenben, aki felebarátját annyiban szereti, hogy azért Istenét is megbántani semminek állítja, s az mint bálvánt, úgy imádja, a célból jobbra kilépett, és nem a jutalamra, hanem bizonytalanul fut. Az ilyen mentől serényebben ügyekezik futni, közölvén jótéteményt azan személlyel, melyet mint bálványat tisztel, annál in-

kább tévelyeg és a céltól távolabb esik. Aki pedig felebarátját nem szereti, úgymint magát, s amint illik, sőt, midőn látja felebarátját szűkölködni, azt nem segíti, hanem bezárja az ő szívét előtte, 1. Joan. 3. 17. [1Ján 3,17], az eltávozott a célból balra, és sem a célban, sem a jutalomért nem fut. Illik tehát felebarátját az embernek sem inkább, sem kevésbé magánál szeretni, hanem úgy kell magunkat felebarátunkhoz viselnünk, s azt kell vélek cselekednünk, amint akarjuk, hogy felebarátink¹⁴⁴ is velünk cselekedjenek, s így aztán a célból ki nem lépünk.

Quoad tertium. Miképpen futhatunk úgy, hogy a jutalmat elnyerhessük? Erre szükséges főképpen, hogy serényen és állhatatosan fussunk. Serényen fut, aki teljes kívánsággal az Úrnak törvényében jár, és azt megőrzi, amaz zsoltár szerint: *Boldog a férfit, aki féli az Urat és az ő parancsolatiban igen gyönyörködik*, Solt. CXI. 1. [Zsolt 112,1]. Állhatatosan fut pedig [250 (184v):] aki el nem fárad, s nem is szűnik meg futni, tudván azt, hogy aki mindvégig állhatataskodik, azé léssen a híveknek készítettett koronája, Matt. 10. [Mt 10,41–42]. E két requisitum, serényen és állhatatosan futni, azaz meg nem szűnni a futástól, mintegy ellenkező dolgok, vagy ha nem is éppen, de nem mindennél könnyebb. Mert aki serényen fut, hamar el szokott fáradni, innen, aki állhatatosan akar futni, lassan siet, hogy tovább jusson, a magyar példabeszéd szerint. Ugyancsak megkívántatik a keresztyén pályafutóban mind az, hogy serényen, mind az, hogy állhatatosan fussan, mert rövid az üdő, a cél pedig, hova futunk, igen messze vagyon.

Azt mondtam, rövid az üdő. Mert a mi üdőnk, melyekben a pályát futjuk, amint bölcs Salamon mondja, *ha annál több is száz esztendő, mint a tengerből való egy csepp víz és mint a tenger fövényinek kövecskéje, olyan száz esztendő az örök élethez képest*, Eccl. 18. 8. [Sir 18,8]. Mit dicsekedtek hát hosszú üdővel,¹⁴⁵ s száz és több esztendő s vének éltetekkel, egy kis fövény, egy csepp víz egész életek. Oh, hát mi nyomorult emberek! Csak egy kis kövecske a mi életünk, s ha már annyi bár, csak karbunkulus gyémánt, és egyéb efféle drága kövecske volna [251 (185r):] egy kis kövecske, a tengernek egy szem fövénykéje életünk. Egy csepp víz mégis a mi életünk, s az is nem édes, hanem méreggel elegyítettett, keserű csepp víz. De ezt mű mégis meg nem gondolván, oly nagy gyönyörűségben és vigasságban élünk, mintha Paradicsomban élnénk s volna sétálásunk.

Laurentius Justinianus,[†] látván a keresztyén pályafutóknak e világ siralmas mezején örömmel való futásokat, felkiált, s azt mondja: Ó, embereknek siralmas állapotjak, akik számkivetettek és bujdosók lévén e világon, a mű számkivetésünknek helylén örömmel s táncolva élünk, kedves hazánkról, az egekről könnyen elfelejtkezünk. Bizony jó volna, Szerelmes Hallgatóim, más üdőre siralmas örömlenket halasztani, míg hazánkat megnyerhetnők, és azan lennünk teljes ügyekezettel e siralmas bujdosásunkban, hogy azan a kapun bemehessünk, melly vezet amaz örökkétartó örömbé.

¹⁴⁴ felebaratunk (tollhiba)

¹⁴⁵ üdenek (tollhiba)

Nem mondám, hallgatóim, hogy az Isten az embert gyönyörűségre is nem teremtetett volna, de most sem helye, sem ideje gyönyörűségünknek, hanem munkának. Az jövődő örökkévalóságot öröm s gyönyörűség helyének hatta Isten, e világi rövid életünk pályafutás, vitézség. Ügyekezzünk [252 (185v):] hát itt úgy futni, úgy vitézkedni, hogy jövődőben, mikor helye leszen, vég nélkül nyugad hassunk, s örvendezhessünk az egekben.

Ne kérdjed pedig azt éntőlem, miképpen kell vitézkedned, hogy azon drága jutalmat megnyerhessed, mert talán hallattad, ha akartad amaz égből szóltat sententiát: *Az erőszakasak kapják el azt*, Matt. 11. 12. [Mt 11,12]. Gondold meg hát, ó, ember! Vallyon te vagy-é azon erőszakas, aki e világi gyönyörűségeknek gyenge tollai között hevertél Sardanapalussal, aki e világi jókban úszkász és hivalkádál, mind östig Polycratesszel! † Nem semmiképpen, harcolni kell dicséretesen, futni kell annak serényen, aki híván jövődőben országlani dücsőségesen az egekben.

Archimedes, nagy matematikus, elannyéra elmerült volt egykor szokott mesterségében, hogy midőn hazáját az ellenség prédálná, ő akkor is a porban a matematika-figurákat festegette, és így az ellenségtől készületlen találatván, megöleték. Minden ember Archimedes, mikor hazánkért, az egekért, amaz álnok ellenséggel, az ördöggel kellene harcolnunk, a porban e világi veszendő portékákkal, melyek nem [253 (186r):] egyebek porban és hammuban rajzalt mesterséges épületeknél, figuráknál bibelődünk, és így, mikor nem is gondolnók, ellenségünk nyakon szorít, láncol, s békóval [a. m. béklyóval] szomorít.

Gondoljuk meg, szerelmes hallgatóim, hogy e világi rövid pályánkat amaz örökké tartó nyugalom váltja fel, s ha úgy Jákob pátriárka Lábánnak leányáért, Ráchelért 20 esztendőket szolgált, mégis az őneki kevésnek tetszett, csak Ráchelét megnyerhesse. Te kegyes lélek, nem Lábánnak, hanem az Istennek szolgál, nem Ráchelért, hanem Krisztusodért, nem testi gyönyörűségért, hanem örökké tartó mennyei boldogságért. És mégis, ó, szörnyű restség, csak egy napig tartó kis fáradtság is elég arra, hogy a te drága házadhoz, az egekhez, mátkádhoz, Krisztusodhoz való szereteted benned meghidegüljen.

Olvasd meg kérlek esztendeidet, melyekben Istenednek szolgáltál, és lásd meg, vallyon te húsz esztendeig Istenednek, mint Jákob Lábánnak szorgalmatosan ügyekeztl-e szolgálni, elég tanálad [a. m. elégnek találod], annyi napnak vagy holnapnak. Vesd fel könyörgésekben töltött étszakáidat, kalkuláljad szent dolgokban gyakorlott óráidat, és vallyon elmondhatod-é [254 (186v):] Istenednek azt, amit Jákob Lábánnak: *Noha nappal a nagy hévség emésztett meg, étszaka az hideg, és az álom az én szemeimtől távol volt*, Gen. 31. 40. [1Móz 31,40], elmondhatad-é, kegyes lélek? Egyre kérlek, emeld fel szemeidet az egekre, és midőn pályádban csüggedesz, ezzel vigasztald magadat: az én jutalmamnak bére a Krisztus, az én mátkám, *aki úgy látszik, mint egy hajnal, szép, mind az Hold, tiszta, mint a Nap, rettenetes, mint a zászlós tábar*. Cant. V. 7. [Ěn 6,7(!)]. Ha keresztény lélek, magadat így serkengeted, ha ilyen szemekkel tekintesz a szép egekre, talám, ha Jákob Ráchelért, te is szabban [a. m. szóban] sem veszed akármely keserves szolgálatadat Krisztusodért. Látod már keresztény lélek, miképpen kell futnod, hogy jutalmat nyerhess, azért most többre nem tanítlak, hanem:

Disce. Nem minden pályafutó nyer pálmát, vagy nem minden keresztény nyer örök boldogságot. Veritas in textu: *Avagy nem tudjátok-é* etc.

Az egész Bibliában az örök boldogságnak 12 nevezetű tanállyuk, akárhogy vegyünk, megtetszik tudományam igazsága.

Primo. Mondatik egek országának. De [255 (187r):] melly nehéz az út ezen országra, bizonyítja Szent Máté, midőn így szól: *Az Istennek országa erőszakot szenved, és az erőszakosak kapják azt el*, Matt. 11. [Mt 11,12].

Secundo. Isten városának vagy új Jeruzsálemnek. De itt is nem kevés bajra találunk, mert nem lehetnek ezen városnak lakosi e világnak fiai. Igen nehéz e világból lenni, s e világnak nem élni, Eph. 2. [Ef 2,2–3?].

Tertio. Neveztetik Isten házának, melyben sok hajlékak vagynak. De szoros kapu és keskeny út, amelly viszen az örök életre, és kevesen vagynak, akik azt megtalálják, Matt. 7. 14. [Mt 7,14].

Quarto. Neveztetik Paradicsomnak, de olyannak, amellyet nagy áron, nem aranyra és ezüstre árán, hanem könnyhullatásokkal és tulajdon vérünknek is kiontásával kell vásárolnunk. Mert még a Krisztusnak is szükség volt szenvedni és így menni bé az ő dücsőségében, Luc. 24. [Lk 24,26].

Quinto. Mondatik mezőben elrejtett kincsnek, mellyet minden marhájának eladásával tehet az ember magáénak, Matt. 13. 44. [Mt 13,44].

Sexto. Mondatik drágakőnek, mellyet csak az talál meg, aki elmegyén, és minden marháját eladván, megszerzi azt magáénak, Matt. 13. 46. [Mt 13,46].

Septimo. Mondatik bérnek, amelly csak a jó munkásoknak adatik, Matt. 20. [Mt 20] [256 (187v):]

Octavo. Mondatik nagy vacsorának, Luc. 14. [Lk 14,16–24], ahol is látjuk, hogy ezen vacsorára azok nem ítéltettek méltóknak, akik a világi mulandó dolgokban foglalatoskodtak.

Nono. Mondatik úrnak örömének. De ritka amaz néki hagyatt talentummal jól kereskedő szolga, akinek az úr, mikor eljövend, ezt mondja: *Jól vagyon, jámbor és hív szolgám, kevesen voltak hív, többre bízlak ezután, menj be az uradnak örömében*, Matt. 25. 21. [Mt 25,21].

Decimo. Neveztetik királyi menyegzőnek is. De mikor eljő a vőlegény, csak akik készen lesznek, mennek be övébe a menyegzőben, Matt. 25. 10. [Mt 25,10].

Undecimo. Továbbá neveztetik koronának, amely koronának elnyerésére sokak, hiszem, a hivatalasak, de kevesek a választattak.

Duodecimo. Végezetre mondatik a szentleckében jutalamnak. *Avagy nem tudjátok-é, hogy akik a célban futnak, jóllehet, mindnyájon futnak, de egy vészi el a jutalmat*, 1. Cor. 9. 24. [1Kor 9,24].

Azért akármelyle fordul, s akármelyle nevezet alatt végyed, keresztény lélek örök boldogságadat, ingyen a sült galamb a szádba s számba nem repül. Nem minden keresztény pályafutó nyerhet hát örök boldogságot. [257 (188r):]

Még két regulám vagyon hátra, amellyet e világi minden pályafutónak ez órában elejében kívánok adni.

Prima regula. Amely keresztény ember örök boldogságot akar pályafutásával nyerni, annak e világi pályafutókat követni [kell].

E világi pályafutók, akik csak mulandó jutalamért futnak, terheket letészik, köntöseket magukról levetik, hogy annál könnyebben futhassanak. Ezt kell cselekedni minden keresztény pályafutónak: e világi gondoknak terhé le kell vetni, a bűnnek szennyes köntösét le kell vetkezni, [;hogyszerényebben lehessen futniuk:] Ezt pedig azért mondtam keresztények, mert Szent Pálként, ami üdö még hátravagyon, rövid, annyira, hogy akiknek feleségek vagy on is, úgy tartsák, mintha nem volna. És akik vigadnak, mintha nem vigadnának, és akik vesznek valamit, mintha nem bírnák azt. És akik e világgal élnek, mintha nem élnének, mert elmúlik e világnak minden ő ábrázolja, 1. Cor. 7. 29. 30. 31. [1Kor 7,29–31].

E világnak bizony minden gyönyörűsége csak egy szempillantásig tartó, és csak olyan, mint a Jónás borostyána, melyet szerzett vala az Úr, hogy árnyékat tartana az ő fejének, és örüle a Jónás felette igen az árnyéknak, Jon. 4. 6. [Jón 4,6]. [258 (188v):] Örülnek itt a gazdagak gazdagságoknak árnyékában, a dobzódók, telhetetlenek terített asztaloknak árnyékában. De ó, változás! Azután szerze az Isten egy férget, mely a Jónás borostyánjának tövét megrágt a és elaszt, v. 7. [Jón 4,7] Hol van már Jónás, árnyékad, hol van örömed? Így bizonyára amaz gyenge borostyánt, e világi gyönyörűségeinket egy kis féreg ha megrágja, örömrünk sírás találja. Rakjuk le hát örömet e világi dolgokról való terhes gondolatainkat.

Amaz Istennek szent embere, a Jób egy órában 10 fiaitól, 10 leánytól, minden jóvairól, s jó állapotjától megválván, olly semminek tartatta e világi minden jókat, hogy olly keserves állapotjában is ollyen szókat pergetett nyelvr: *Meztelen jöttem e világra, és meztelen is megyek el innen. Az Úr adta és az Úr vette el is, áldott legyen az Úrnak neve érette*, Job 1. 21. [Jób 1,21].

Szent Péter apostol ollyen kérdést térsen egykor a Krisztus eleiben: *Íme, mi mindennünket elhattuk és követtünk tégedet. Mint lérsen azért minekünk dolgunk?* Jézus pedig monda neki: *Bizony, bizony mondom nektek, tii, kik engemet követtetek, amaz újonnan való születéskor, mikor ülend az embernek fia¹⁴⁶ az ő dücsösséges királyi székeben* [259 (189r):] *tii is ültek tizenkét székeken és megítélték az Izraelnek tizenkét nemzetségit*, Matt. 19. 27. 28. [Mt 19,27–28]. Aki hát örök boldagságot akar nyerni, annak e világi pályafutókat kell követni.

Secunda regula. Aki örök boldagságot akar pályafutásával nyerni, annak a Krisztussal egygyé kell lenni.

Mert amint a szent apostol mondia, jóllehet, mindnyájon futnak, de egy veszi el a jutalmat, az az egy pedig nem más, hanem a Krisztus, akinek ollyanak voltanak lábai a pályafutásra, mint a szarvasnak lábai, Psal. 18. 34. [Zsolt 18,34]. Nem ment senki fel mennyben, hanem aki leszállatt mennyből, tudniillik az embernek fia, ki a mennyben vagy on, Joan. 3. 13. [Jn 3,13]. De a Krisztus nem egyedül ment fel az egekben, hanem mindazakkal, akik ővéle egy testté lettek, és akiknek ő, mind tagoknak fejek. Annakokáért hiábanvaló minden pályafutásunk, hanem ha hűtnek és szeretetnek általa a Krisztussal egygyé leszünk, amint ezt maga is kívánja, midőn így könyörög: *Szent Atyám, tartsd meg azakat, akiket nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi*, Joan. 17. 11. [Jn 17,11]. Aki tehát az örök boldogságban kíván jutni,

¹⁴⁶ Fiai (tollhibaf)

annak a Krisztussal egygyé kell lenni, s a Krisztust, mint fejet mindenkben követni.
[26o (189v):]

Conclusio. Azért szerelmes hallgatóim, ha életünk pályafutás, magunk pályafutók vagyunk, mégpedig olyanak, kiknek nincsen tusakodásunk a vér és a test ellen, hanem a biradalmak ellen, e világnak urai ellen, hatalmasságak ellen, és a setétségnek vezéri ellen, azért mondom, végyük fel az Istennek minden fegyverit, légyen a mi derekunk felövedzve igazmondással, és felöltöztvén az igazságnak mellyvasában [a. m. mellvértjében], a mű lábaink a békesség evangéliumának készületével megsaruzván, hogy ama gonosznak minden tüzes nyilait megolthassuk. Amen.

*Elaborata per Stephanum Székely de A. Rákos,
togatorum in Mustri Unitariorum Collegio Clauseburgico.
Anno post partam salutem 1785. idibus Maji.*

A bíróválasztásról (2Móz 4,17)

Ms. U. 848

[187r:]

LXXII. Bíró-
választáskor.

Idea Exod. IV. v. 17. [2Móz 4,17]: *Ezt a pálcát vedd kezébe, mellyel tégy csudákat.*

Praeludium: Az új esztendőben való tiszteknek választása jut által a keresztényekre a régi rómaiakról, és immár némely falvainkban, városinkban nem új esztendőben, hanem Szent Mihály napján választanak tisztviselőket.

Exordium textus.

Isten az ő véghetetlen bölcsessége szerint mikor valami tisztre hívta és állította az ő szolgálait, gyakrabban mindenkor valami [187v:] jeles, látszó jelekkel, eszközökkel címezte fel őket, amelly címerek az ő tiszteknek és hivataloknak hasznokat és végeket szoros analógia, hasonlatosság szerint kiadnák s kifejeznék. Példának okáért:

I. Az ő bosszúálló igazságának szolgálainak, az Paradicsom ajtóját őriző kerubim angyaloknak kezekbe villogó kétélű fegyvert ada, Gen. 3. 24. [1Móz 3,24], az élet fájának utának őrizetire, hogy az már elesett ember vissza ne mehetne többé az életfának gyümölcseire.

II. A királyoknak, felső hatalmasságoknak kezekbe Isten fegyvert adott, hogy lennének Isten szolgálai, és az ő bosszújának megállói azokon, akik gonoszt cselekesznek, Rom. 13. 1–5. [Róm 13,1–5].

III. Illyés prófétát és Keresztelő Jánost szőrös, gyapjas ruhákban öltöztette, szíjből csinált övvel övezte fel Isten, 2. Reg. 1. 8. [2Kir 1,8], Matt. 3. 4. [Mt 3,4], Marc. 1. 6. [Mk 1,6], mert mind a kette töredelmes penitenciájának praecója [a. m. hírnöke] volt.

IV. Az követit, az angyalokat tüzes nyelvekkel ékesítette fel, és címezte meg, Act. 2. 2. 3. [ApCsel 2,2–3], mert olyan fegyverre vala nekik szükségek.

V. Mózes, az ő rebegő nyelvű szolgáját nem tüzes nyelvvel, nem karddal, nem kétélű fegyverrel, hanem egy bottal, pálcával küldi Isten Egyiptumban, fáraóhoz, hogy bocsássa el az Isten első születettét, a többi [között] meghagyja, hogy kezébe vesse azt a pálcát, tégyen csudákat azzal, ut docet textus, recita.

Summásan e leckében vagyon Istennek az Egyiptumba küldetett és az Izrael népének vezéréül, ítélő bírájául rendeltetett Mózeshez tölt parancsolatja.

I: Községesben a pálcának kezében való vétele felől.

II: A pálcának hasznávételenek megjelenéséről együtt, hogy azzal csudákat tegyen. [188r:]

Kérdés: Micsoda pálca vagy vessző volt a Mózes pálcája?

Responsio:

1. A rabbinusok, a sok hazug költeményekben gyönyörködő zsidó doktorok sokat fabulálnak e felől a vessző felől, példának okáért hogy azt régen angyal¹⁴⁷ törte volna le az Édenkertben lévő életfájáról, és hogy arra a Jehovai név zsidó betűkel fel volt íratatva.

2. Annak a Mózes sok csudát tévő pálcájának emlékezetire alkalmas időkhig az egyiptusok az ő templomaikban megszenteltetett botokat tartottanak, amint írja Athanasius Kircherus.[†]

3. Nem kell azt gyanítani, mint némelyek, afelől a Mózes pálcája felől, mintha abban csudákat tehető belső erő lett volna, hanem egyedül csak a mindenható Istennek ereje cselekedte ezáltal, Mózes és pálcája csak külső eszközök voltak.

4. Volt az az Mózes pásztori vesszője, mellyel a pusztában a juhokat őrizte, hajtogatta, Exod. 3. 1. [2Móz 3,1], cap. 4. 2. [2Móz 4,2], confer [a. m. hasonlítsd össze]. Ugyanis a pásztoroknak régen pálca vagy vessző szokott volt kezekben lenni, mellyel az okolból [a. m. akolból] kimenő nyáját megszámlálják vala, a legelőre kihajtják vala. Lásd Lev. 27. 32. [3Móz 27,32], Ezech. 20. 37. [Ez 20,37]. Az pásztori pálca azután lött királyi, papi és prófétai pálca is. A királyoknak pálcájok, vesszőjek volt régen, Esther 4,11 [Eszt 4,11]. A király Krisztusnak pálca tulajdoníttatik, Solt. 2. [Zsolt 2,9]. Mózes is király volt, az Izraelé, Deut. 33. 5. [5Móz 33,5]. És az ő pálcája nemcsak pásztori, hanem királyi is volt. A próféták is régen pálcát vagy vesszőt hordoztak kezekben. Elizeus próféta Géházi nevű szolgájának kezébe a maga pálcáját adta, hogy azt a sunamitis megholt fiának orcájára tegye, 2. Reg. 4. 29. [2Kir 4,29]. Ez a Mózes vesszeje prófétai vessző és pálca is volt. De az a pálca papi pálca is volt, mivelhogy Mózes pap is volt, Psal. 99. 6. [Zsolt 99,6]. [188v:] Mózes azért a Krisztusnak nagy ábrázolója és típusa volt mint az ő hármastisztre nézve, mind pásztori pálcájára nézve.

5. Nagy csuda, hogy a Mózes vesszeje néhol Istennek vesszőjének is mondatik, Exod. 4. 20. [2Móz 4,20], cap. 17. 9. [2Móz 17,9], mivelhogy Isten azáltal tölt csudákat.

6. Mondolafából való pálca vagy vessző volt ez, mert ama megvirágzott és mandolával meggyümölcsözött. Áron papi vesszeje is csakugyan ezen Mózes vesszeje volt, nem más. Nota bene: Amelly Isten vesszejének is mondatik, úgyhogy (akárki mint viselkedjék) ez az három, Isten vesszeje, Mózes vesszeje, Áron vesszeje, csakugyan egy vessző lött légyen, nem több, vagy külön-külön, amellyet könnyű is megpróbálni.

1. Az Áron pap megvirágzott és gyümölcsözött vesszeje, mellyről szó vagyon Num. 17. 8. 10. [4Móz 16–26(!)] nyilván Mózes vesszejének is mondatik Num. 20. 8. 9. 11. [4Móz 20,8–11,] Heb. 9. 4 [Zsid 9,4] Exod. 17. 5. 6. [2Móz 17,5–6].

¹⁴⁷ *angyalt* (tollhiba)

2. A² mondatik Exod. 7. 10. [2Móz 7,10], hogy az Áronnak fáraó előtt és az ő szolgálói előtt elvettetett vesszeje kígyóvá változott, de a Mózes vesszeje felől is ugyanazon íratik, hogy Mózes azt a földre vetette, és kígyóvá változván, Exod. 4. 2. 3. [2Móz 4,2–3].

Ha különböző [a. m. eltérő] vesszőnek mondog azokat, és azt kérdem: Miért poroncsolta Isten Mózesnek, hogy végbe kézzel az azt a vesszőt, s tégyen csudákat azzal fáraó előtt? Ha az Áron kígyóvá változott vesszeje más volt a Mózes vesszejétől, tehát (távol legyen az káromkodás) nem igazat ígért volna Isten a Mózesnek, az ő hűtét és reményét megcsúfolta és megjátszódtatta etc.

3. Mivel a rebegő nyelvű Mózes mellé szájul és tolmácsul adta Isten Áront, Exod. 4. 14. 16. [2Móz 4,14–16], azért úgy gondoltatnak a két személyek, mint csak egy személy, kik együtt s egyszermind viselték az Isten követségét, azért Áron egy eszköz s pálca által tölte Isten őáltala Egyiptumban a csudákat, melyre nézve is az vessző hol Isten, hol [189r:] Mózes, hol Áron vesszejének mondatatik etc.

Tanúság.

Akit Isten valamelly közönséges tisztre híva, fel kell nékie azt vállalni, s meg kell azon tiszttségének nékie felelni, s végbe kell vinni, mint Isten reábizta, in textu Heb. 8. 5. [Zsid 8,5], Exod. 25. 40. [2Móz 25,40]. Okai:

I. *Átkozott, ki az Úrnak dolgait etc. |:csalárdul cselekszi|*, Jer. 48. 10. [Jer 48,10].

II. Mert ha azok, kiket Isten hív és állot [a. m. állít] a közönséges tiszt gyakorlására, elő nem állnak, s tiszteket végben nem viszik úgy, mint Isten reájok bízta, az Isten haragja szélteben rohan a népre, nem lévén törésen [a. m. résen] álló, ki az igazságnak administratiójával s bűnnek irtogatásával engesztelné az Istent. Lásd Ezech. 22. 30. 31. [Ez 22,30–31], et cap. 13. 4. 5. [Ez 13,4–5], Psal. 106. 23. [Zsolt 106,23], Act. 27. 31. [ApCsel 27,31]. Ollyankor minden gonoszság s istentelenség talpra áll, Esa. 3. 6. [Ézs 3,6], Ezech. 22. 29. [Ez 22,29], s. a. t.

III. Mert a tisztviselőknek az közönséges igazság administratiójában az Isten képét kell tisztelniük, azért azt, mit Isten reájok bíz, végben kell vinni. Ez az oka, hogy az Isten népének előljárói, vezéri isteneknek mondatatnak, Psal. 82. 6. [Zsolt 82,6], cap. 138. 1. [Zsolt 138,1], Exod. 21. 6. [2Móz 21,6], s. a. t.

Mert noha a zsidó respUBLICÁNAK formája (theocratia) istenes igazgatású volt, s nem olyan, mint a több világi országok igazgatása, mely okra felette igen vétkeztenek a zsidók, hogy királyt kértenek, 1. Sam. 8. 7. et 12. 17. [1Sám 8,7; 1Sám 12,17], ma a királyoktól azoknak méltóságok szerint veszi a nép az ország igazgatására való törvényt, articulusokat, de akkor a zsidó nép egyenesen csak Istentől vette a törvényt. Voltanak mindazáltal az akkori üdöben a respUBLICA igazgatásában mintegy collegái, társai Istennek, kik a népen hatalmat vettenek Istentől, de különböző grádusokban, és azok isteneknek mondatanak. Azok ellen panaszkodik az anyaszentegyház, Esa. 26. 13. [Ézs 26,13]. Mondatnak Isten társainak is, Psal. 45. 8. [Zsolt 45,8], Cant. 1. 7. [Én 1,7]. Szent Pál tutoroknak s testi atyáknak nevezi, Gal. 4. 2. [Gal 4,2], Heb. 12. 9. [Zsid 12,9]. [189v:] Abban az üdöben mintegy odaengedte Isten azoknak a maga trónussát, királyi székét, ahonnan ülni mondatnak, a Jehova királyi székén vagy székiben, 1. Chron. 28. 5. [1Krón 28,5] és 29. 23. [1Krón 29,23], Joh. 10. 34. 35. [Jn 10,34–35].

Hasznai. I. Oktat: I.) A testiekben s testiek aránt, világ szerént. Világ szerént a kegyelmes Istennek jó gondviselése s áldása egykor is úgy nem tündöklök az ecclesián és respublicán, mind midőn ezekkel [a] jókkal áldja meg Isten. II.) Hogy ki-ki szőlőfája s fügefája alatt csendesen nyughassék, Mich. 4. 4. [Mik 4,4], Zach. 3. 10. [Zak 3,10]. 2. Midőn az ecclesiát és respublica tagjait azzal áldja meg Isten, hogy ki-ki az ő királyai s jó magistratussa alatt csendes és nyugodalmas életet élhessen, minden isteni félelemmel és tisztességgel, 1. Tim. 2. 2. [1Tim 2,2], midőn mindenek okoson és jó renddel follynak a városban, ecclesiában. 1. Cor. 14. 40. [1Kor 14,40], lévén okos és tanácsos kormányzója. II. Viszont egyszer-egyszer nagyobb haragja nem látszik Istennek az ecclesián és respublicán, mint midőn azzal veri meg azt, hogy törrel, haraggal s fenékkal [a. m. veszettségekkel] mindenek felfordulván, és özszvevarodván, ne legyen az emberek között semmi jó rend, a gonoszság és erőszakétel mindenfelé eláradjon. Illyen kemény ítéletivel fenyegeti Isten a zsidó respublicát, Esa. 3. 7–10. [Ézs 3,7–10]. Igaz dolog, a veszedelmes időben sok okosok a köztelherviseléstől elvonják magokat, Amos 5. 13. [Ám 5,13]. De az olyan hallgatás és az embereknek a közönséges jó mellől való magok elvonások, kiváltképpen a gonosz üdőben, vétek nélkül alig lehet, mert akkor kívántatnék inkább az okosoknak, hogy erős talpan [a. m. lábbal] a törésre [a. m. részre] állanának. *Non nobis nati sumus sed Deo et patriae.*

Kérdés: Kicsoda lehetne hát a közönséges tisztnek viselésre alkalmas, úgyannyéra, hogy mindeneket végben vinne, mellyeket Isten parancsolta? Felelet: A bizonyára ritka dolog, aki valóságos alkalmas volna. [19or:] Mert:

1. Magát kell az olyan embernek jó karban venni, elkészíteni arra, hogy mindenekben, mindenek előtt világos tükör és jó példa legyen, hogy mikor valamely bűnöst meg akar büntetni, azt ne vethessék szájára, hogy te nagyobb bűnben heverő ember vagy. Vide Rom. 2. 21–24. [Róm 2,21–24], Solt. 50. 16. 17. 18. [Zsolt 50,16–21(!)]. Példa a görög birodalomnak fundátora, a Nagy Sándor, aki Tyrus várossa alá menván, elől talál egy lator pyrátat, tengeri tüzes tolvajt egy hajóval, s megkérdi tőle: *Miért jársz te széjjel ezzel a hajócskával, húszsz, vonsz, tolvajkodol, s úgy keresed kenyeredet?* Megfelel amaz nekie, inquiens: *Nagyobb tolvaj vagy te énnálamnál.* Recense historiam s. a. t.

2. Mert hármos there [a. m. teher] fekszik a köztisztviselőkre, magának, maga házának, s a közjónak terhe. Akire ennyi terhet, ennyi gondot, ennyi számadást bíz és rak Isten, bizony gondolkodhatik, ha áldásul vagy átokul adja-e Isten nyakába.

3. Mert forgolódásának valamennyi szemlélője, megannyi cirkálója [a. m. strázsája]. Ha veszedelmes üdőben fáradtságával, bölcsességével várost szabadítja, ritkán érdemel azért csak jó emlékezetet is, Praed. 9. 17. [Préd 9,17]. Ha megtántorodik, érkezik baja, ha nem volt, vide et fac similitude, Praed. 9. 21. [Préd 9,21].

4. Mert amennyiféle ember vagyon a respublicában, annyiféle ábrázolja vagyon, és amint ábrázattal, úgy erkölccsel, géniusszal [a. m. vezérő szellemmel] különböznek, azokon ki-ki a maga tetszése szerént kívánja annak igazgatását, itt a kívánságok ellenkezők, lehetetlen mindenek kedvét lelteni, ahonnan származik osztán a véghetetlen rágalmazás. Ez okokra nézve bizony nem tudom, ki lehetne alkalmas, ez okra nézve mindennek csak el is kellene magát vonni, hacsak a

vérrel, testtel tanácsolna. [190v:] Mindazáltal Isten kegyelméből alkalmas lehet a tisztviselésre az ember, csak szabja s alkalmaztassa magát ím az következendő regulákhoz:

Primo: Mindenekfelett istenfélő legyen, 2. Cor. 19. 7. [2Kor 19,7], amennyiben lehet, botránkozás nélkül járjon, józon életű, nem részeges, nem szitkozódó etc., Jud. 9. 13. [Zsid 9,13]. Vagyon egy példabeszéd, inquit vitis: Elhagyom az én mustomat, melly megvidámítja az isteneket és az embereket. Ha bírák isteneknek mondatnak, bizony gyakran a mű isteneink nemcsak vidámságig, hanem nyelveknek, láboknak botránkoztató tántorgásiig isznak, annyéra, hogy elfelejtkeznek Istenhez és emberhez való kötelességekről, s. a. t.

2. Mindenek felett lélekesméretire legyen gondja, hogy azt meg ne sértse, 1. Tim. 1. 19. [1Tim 1,19].

3. Ollyan legyen, ki minden erejével, minden tehetségével annak dücsöségét, előmenetelét ügyekezze, allaborálja [a. m. eszközölje ki].

4. Aki a maga dolgainak eleibe tegye a külső gondviselést.

5. Mózesnek, azaz a külső magistratusnak ollyannak kell lenni, aki Áronnal, azaz a lelki pásztorokkal egyetértsen, azért a tisztviselőknak az Isten szolgálát szeretni kell, azoknak tanácsokat nem kell megvetni. Mert ha a Mózes karja csüggedez, vagy egy vagy más dolog aránt, Áron támogatja azt, Exod. 17. 11. 12. [2Móz 17,11–12].

6. Mivel e seprőjére jutott [a. m. a végét járó] és gonoszban tett világban olly extremitásra jutottunk, olly igen megvesztek s megavultak a gonoszban minden rendek, hogy ha szövétnekekkel keresnéd is, ritkán találánánk a köztisztviselésre a fennebb megírt regulák szerint magát mindenekben alkalmaztatni tudó embert, azért imádkozzunk Mózesel, Num. 27. 16. 17. [4Móz 27,16–17], hogy az Úr, a lelkeknek [191r:] s minden testnek Istene, rendeljen férfiakat e gyülekezetnek akik kimenjenek és bemenjenek őelőtte, akik kivigyék és bevigyék őket, hogy ne legyen az Úrnak gyülekezete ollyan, mint a juhok, kiknek nincsen pásztorak. Akiket pedig már előállított, ruházza fel bölcsességnek és ítéllettételnek lelkével, hogy isteni félelemmel, józan étellel, smindenekben jó példa adásban tündökölvén a nép előtt az Isten dücsöségét s közjót szívesen szeressék, és az harcon, az Úr haragjának napján a törésre állhassanak. Amen.

A leánynevelésről (Sir 7,24)

Ms. U. 483/B/IV

[197:]

Textus Syrach 7. 24. [Sir 7,24]: *Leányid vagynak-é tenedek? Figyelmezzél azoknak testekre, és ne mutass vidám orcát azokhoz.*

1778

Igazán írja Plutarchos: *Fons et radix virtutis et honestatis, est proba institutio*.^{*} Gyökere a tökéletes jámborságnak a jó nevelés, mert a nevelésből vagyon az erkölcsök különbsége, amint ezt világos példával megbizonyította egykoron Likurgus, ki is azon egy alomból vevén fel két agárkölyköt, egyiket konyhához, másikat szoktatá a vadászathoz. Mikor azért együtt volnának a Lacedaemon városbeliek, azoknak szemek láttára előhozatván mind a két agarat, azoknak elejekbe egy tál abárlást és egy eleven nyulat letétete, és legottan a vadászathoz taníttatott agár a nyúl után indula, a konyhához szokott agár pedig a moslékos edényhez kapa. Világos tanúbizonysággal erősíté meg, hogy a nevelésből és szoktatásból vagyon az emberekben az erkölcsöknek különbsége.

Tudták ezt a pogány bölcsek is, melyre nézve is Diogenész nem az erkölcsstelen gyermeket, hanem annak tanítóját bünteté meg, így a Lacedaemon várossának bírái nem az egymással veszekedő atyafiakat büntették, hanem azoknak szüleiket, mert nem nevelték jól fiaikat. Ha így vagyon hát a dolog, nagy vigyázást kíván a gyermeknevelés. Miképpen hát a kegyetlen medve éktelen kölyköket hoz, de nyelvével mint gyaluval azoknak külső tagait úgy rendeli, *ut non genuisse tantum catulos*, de, *et artificis more finxisse videatur*,^{**} hogy nemcsak szüli, hanem mesterségesen ékesíti fajzásit [a. m. utódait]. Azonképpen a jó szülék is szükség, hogy ne csak szüljék magzatjokat, hanem azokat az ő lelkekben és testekben ékesítsék, és [198:] a jóra oktassák, nemcsak fiúmagzatjokat, melyre majd nagyobb gondjok vagyon a szüléknek, hanem az leány magzatjokat is, amint mind a kettőről emlékezetet teszen a bölcS Sirák. A fiakról mondja a lecke előtt [Sir 7,23]: *Fiaid vagynak-e tenedek? Tanítsad őket és meghajtsad ifjúságoktól fogva azoknak nyakokat*. Viszont a leányokról azt írja, ami a leckében vagyon [Sir 7,24]: *Leányid vagynak-é tenedek? Figyelmezzél azoknak testekre, és ne mutass vidám orcát azokhoz.*

* PLUT. *Mor. De lib. educ.* 3B–C

** PLUT. *Mor. De amore parentum erga prolem.* 495D–496A.

Szóllottam másszor in genere a magzatoknak nevelésekről, vagy a szüléknek magzatjokhoz való kötelességekről. De minthogy látom, hogy a leányoknak nevelésekre valami különös gondviselés és szorgalmatosság kívántatik a szülékben, tehát erről én is ez alkalmatossággal kívántam különösen tanítást tenni, mivel különben is úgy látom, hogy a szülék majd vigyázóbbak, szorgalmasabbak az ők fiaiknak nevelésében, kik életekre, erkölcsökre inkább vigyáznak, azokat úgy iskolákban vagy mesterek műhelyeiben taníttatják, de a leányok felől való gondviselések majd egyébből sem áll, hanem csak ebből, mint ruházzák, mint cifrázzák és csinnyassák [a. m. csinosítsák] külsőképpen őket. Méltó bár ezeknek mértékéről külön is tanítást tenni és követni, minden leányos ember legyen figyelmes az én tanításomra, ha jól akarja leányát nevelni.

Azért úgy látom, hogy a bölcs Sirák két dolgot kíván az atyáktól az ő leányaikhoz. 1. Hogy figyelmezzenek azoknak testekre. És 2. Ne mutassanak vidám orcát azokhoz.

Quod primum attinet. Szól itten a bölcs a leányoknak testekről való gondviselés felől, amelyben minden kétség nélkül azoknak lelkek felől való gondviselések beleértetnek. Mert ugyanis ha a leányoknak az ő [199:] testek épségben és maga kívánta szerént való tisztaságában és castitasában [a. m. szüzességében] megmaradhat, abban épülése vagyon a léleknek is, mert a testnek castitassa együtt jár igen a lélek tisztaságával, aminthogy mikor azt parancsolja a bölcs az atyáknak, hogy figyelmezzenek az ő leányaiknak testekre, nemcsak azt hagyja, hogy azokat az ő testekre nézve ruházzák, táplálják, hanem hogy azoknak testeket tisztaságban az igaz castitasban conserválják [a. m. őrizték meg].

Testek gondviseléséről szóló pedig a bölcs a leányoknak, és nem a lelkekről, mert kétség nélkül tudta, hogy a leányzóknak legfőbb virtusa az ő testeknek tisztasága s castitassa, amely nincs benne, ha az ő testek férfiatól illetetett, megferteztetett, egy szóval, ha az ő testek nem tiszta, nem intactum, castum, purum corpus. A férfiban sok jóságok lehetnek, úgymint vitézség, okosság, tudomány, mesterség, igazság, tiszta élet etc., ezek közül ha egybe megfogatkozik is a férfi, csak legyen a többiben tökéletes, tűrhető a világ előtt. Nem mondom, Isten előtt, mert tudom, mit mond Szent Jakab [Jak 2,10], hogy ha valaki a törvényt egyben átlalhátja, az az egész törvényt megrontotta. Azért mondom, hogy tűrhető egy vétke a férfiúnak a világ előtt. De ellenben az leányzóban vagy akármely asszonyemberben a tiszta szemérmesség és castitas olly szükséges, hogy bár se szép, se gazdag, se gondviselő ne legyen, becsületessé teszi őtet a tiszta élet és [:a:] meg nem ferteztetett test. De ha az nélkül találhatik, ámbátor gazdag, szép, serény, jó, gondviselő, ékes legyen is, a tiszta élet nélkül semmire nem becsültetik ő benne. Innen esett még a pogányok között is, hogy sok leányok s asszonyok tűzzel, vízzel, fegyverrel megölették magokat, hogy tisztaságukat megtarthassák. Mint egy Hippo nevű görög asszony felől olvasom, hogy holmi vitézeknek erőszakátételt elkerülné, a tengerbe szökött, hogy tisztaságát azoktól megtartóztassa. *Lucretia vero stuprum pati coacta a Tarquinio Regis Superbi filio ferro se interemit* etc.* [200:]

* VALERIUS MAXIMUS, *Factorum et Dictorum Memorabilium* 6.1.1.

Quod posterius attinet: Azt hagyja a bölcs az atyáknak [Sir 7,24]: *Ne mutass vidám orcát azokhoz*, tudniillik hogy a férfiú atya ne nevesen, ne tréfálódjék az ő leányával, és semmi módon az vidámságot leányához ne mutasson. Amelly parancsolatnak okai lehetnek ezek: 1. Mert az asszonyember hajlamos a léhaságra, a lustaságra és a szabados életet is igen keresi, a maga kényényén járni kívánja is. Tehát ezekben zabolázza a leányzót az ő atyjának komor ábrázata, amely félelmet és szemérmet szül benne, hogy ne bátorkodjanak arra menni, amire hajlamosságok vagyon. 2. Egy tudós ember módját ezt adta okkal, hogy azért ne mutasson az atya vidám orcát az ő leányához, nehogy ellenben hozzája nyájasságot és vidámságot jelentsen, a leányzó édesedjék a férfiak társaságához, hanem inkább atyjának komor tekintetéből tanulja és lássa, hogy a férfiak kemény arcúak[?], és azért ne könnyen gyulladjon a leányzó a férfiak szerelmére. De való lehet az, amit mond a prédikátor: Jobb a harag a nevetésnél, mert az orcának szomorúsága által jobbá lesz az embernek lelke, Eccles. 7. 4. [Préd 7,3(!)]. 3. Ez is lehet oka ennek, hogy az asszonyi nemnek olyan természetét jegyezték meg a tudósok, hogy a félelemtől viseltetve inkább engednek, mint a szeretettől viseltetve. Tehát szükség, hogy az atya úgy viselje magát, úgy tekintsen leányára, hogy szüntelen féljen tőle, hogy hivatalját követhesse. Elég a leányzóknak az ők anyjoknak szerelme, nyájassága és barátsága, és nem volna hasznos, ha a férfiú is olyan szeretetet és kedvet mutatna ő leányához, amellyből könnyen magának szabadságot venne.

Ezekre mindazonáltal én azt hozzáadom, hogy jó ugyan az atyának illendő gravitast [a. m. komolyságot] és tekintetet tenni az ő leányához, ut dixi [...], csak-hogy ez a komorság és gravitas ne váljék kegyetlenségre, amint ezt tiltja is az apostol, du mait: Atyák, ne bosszantsátok a ti magzatitokat, hogy ne essenek, Efes. 6. 1. [Ef 6,4(!)], Col. 3. 21. [Kol 3,21] etc. [201:]

Disce: Az szüléktől az ők leány magzatikhoz specialis nagy különös vigyázás és gondviselés kívántatik. Íme, midőn a lecke előtt a fiak neveléséről írta a bölcs, azt mondja és parancsolja az atyáknak [Sir 7,23]: *Fiaid vagynak-e tenéked? Tanítsad azokat, és meghajtsad iffjúságoctól fogva azoknak nyakokat*. Ezt a parancsolatot alkalmaztathatja vala a bölcs a leányok nevelésére is, de nem elégszik meg véle, hanem különös mandátumot ad azoknak nevelésekről, amidőn mondja [Sir 7,24]: *Leányid vagynak tenéked? Figyelmezz azoknak testekre, és ne mutass vidám orcát azokhoz*. Jelentvén ezzel, hogy különös disciplinákra kell őket, és szorgalmasabb vigyázásban tartani.

Ugyanis a leányi nem, mint asszonyi nem, erőtelenebb és több vétkekre hajlandóbb, mint a férfiú nem, akiben inkább uralkodnak a testi indulatok, a bujaság, a harag, a bosszúság, a fösvenység, a kevélység, nagyravágyódás etc. Azért szükséges, hogy a szülék is különös vigyázással tartóztassák, zabolázzák, a jóra s ellenkező indulatokra szoktassák a leányokat! Emellett a leányság sok incselkedőknek, sok hazudozó iffjaknak kiterített hálójok eleikbe vettetett személyek, akik ha szorgalmas őrizetben nem tartatnak, könnyen az ők veszedelmekre siető csélcsap iffjaknak hálójokba akadnak, és örökös gyalázzal megmocsokoltatnak az ő szüzességi tisztaságokban. És annál inkább szükség specialiter őreájok vigyázni, gondot viselni, hogy ha szüzesség-, szemérmeket elvesztik, azok elfelejthetetlen

gonoszban és veszedelemben élnek, mert az ilyen megesett személly atyjafiait, édes szüleivel egyetemben keserves sírásokra indítja, halálos szomorúságba ejti, vér szerént való jóakaróinak szerelmét gyűlölségre fordítja, mivel ezek mint nemzetségek rútítóját, ötet pökik, rágalmazzák, szomszédi, ismerői gyalázzák, szidják, kerülük, leány baráti közül senki véle szólni nem akar, sőt mint a mirigyes emberhez, közzel sem mennek. [202:] Még a tisztességszerető anyák is tilalmazzák leányokat, hogy az olyan szüzességgyalázó tisztátalannal ne beszéljenek. Látod, így testi gyönyörűségért, melly nagy gyalázatba ejti magát a leányzó.

De ha titkon maradna is, és soha ki nem tudódnék is a leányzónak vétkes esete, a lelkiismeret olly kemény furdalással fárasztja szívét az ilyennek, hogy halált kellene inkább szenvedni, hogysem ennek a házi hóhérnak szünetlen kínzásit szenvedni. Mert ha valaki az ilyen leányzóra szemét reája veti, mindjárt szívében ütközik, hogy talám ért valamit gonoszságában. Ha látja, hogy súgnak ottan, azt gondolja, hogy az ő vétkéről suttognak, ha szó esik a feslett életéről, azt alítja [a. m. véli], hogy őrólla példázatnak, ha zördülés esik a házban, azt tudja, hogy őreája vigyáznak, mindenekkel félve beszél, akiről gyanakodik, hogy megsajdította vétkét, retteg mindenkor tőlle, hogy szemére ne vesse feslettségét. Egyszóval, halál az ő élete, melly mindenkor retteg és kedvetlen. Mennyivel nagyobb hát a veszedelem a gondviseletlenségben, annyival nagyobbak kell lenni a vigyázásnak a leányok nevelésében.

Mégis, specialiter és különös szorgalmatossággal kell vigyázni a leányok nevelésére, mert amint igazan írta Aristoteles: A leányok jó neveléséből áll főképpen az országok becsületes és békességes állapotja, nemcsak azért, hogy amint Aristoteles mondja, *nam mulieres media pars sunt*,* hogy fele az asszonyság az ország lakosinak, hanem azért is, hogy a férfiak jó nevelése nagyobb részre az asszonyoktól vagyon, és azoktól függ, mert akiktől születünk, és kisdedségünkben neveltetünk, azoktól szopjuk tejjel együtt az erkölcsöket, mellyek az új edényben megtartósbak. Erre nézve majd el merem mondani, hogy teljes életünk tökéletes vagy feslett állapotja az asszonyemberek nevelésétől árad, mivel első nyolc esztendőnk, az leghajlandóbb üdönket, asszonyemberek gondviselése alatt [203:] töltjük, és aminemű vélekedéseket és erkölcsöket akkor belénk csepegetnek, azoknak zsinóra után futamodik a több életünk. Úgyhogy ritka példa, midőn valaki elébbi erkölcselenségéből a tudomány vagy sok próbák és nyomorúságok által taníttatván, kigyógyul. Márpenig az asszonyoknak erkölcsé vagy erkölcselensége, kiktől születik az emberi nemzet, egy akármelly asszony is, a leányok nevelésétő függ. Mert ollyan lészen az asszony, aminemű nevelt leány volt elsőben. Sőt, a szent házasság csendessége vagy háborúsága is a leányok nevelésétől vagyon, melly egyik sarkalattja a világi boldogságnak. mert a rosszul nevelt leánynak menyegzője holtig való galyibája a férfinak. Ellenben penig a jól nevelt leánynak házassága holtig való dücsősége és boldogsága az ő férjének. Sőt, mondhatom, hogy üdvessége keresésének is egy megbecsülhetetlen drága eszköze. Ha így vagyon hát a dolog, mostan mondám a tudományban, hogy specialis vigyázással kell a leányokat a szüléknek

* ARIST. Pol. I.8.513.

nevelni. Ezért is a pogány bölcsek között, kik az országok boldog állapotjáról írtanak, úgymint Aristoteles, Plato, Xenophon, a leányok neveléséről is különösen írtanak, és arra való tanúságokat adtak.

Miképpen kelljen pedig már a leánymagzatokat oktatni, a jövő alkalmatossággal megmondom. Most pedig említsem[?], hogy eme, a szoros leányok körül való vigyázásra ismerjék magokat köteleseknek lenni a szülék, aminthogy a természet: 1. Erre kötelezi őket, mivel úgy látjuk, hogy még az oktan állatok is vigyáznak az ők fajzatjokra, és azokat kardalészára [a. m. gondviseletlenül] nem hagyják, hanem nevelik igazgatják, és magok szokások s természetek szerént tanítják. Hát az ember volna oly gondatlan, hogy akire nagyobb gondjának kellene lenni, azt számba se vonná?

2. Az Isten is ezt kívánja a szüléktől, hogy mivel a magzatok Istenéi, unde ait ad Judaeum q[u]endam: *Vévéd a te [204:] fiaidat és leányidat, kiket énnekem szültél vala, és megáldozád őket* etc., Ezek. 16. 20. [Ez 16,20]. Tehát ha az Istennek szülték az ők leányikat, szükség, hogy istenesen is neveljék, azért azoknak jó erkölcsöknek formálására vigyázzanak, mert különben számot kellett adniok róllok. Istennek deposituma [a. m. letétje] a magzatok vagy a leányok is a szüléknél, azért vigyázzanak, hogy azokat az ők integritásokban adhassák Istennek vissza, különben poena officium ut Heli, 1. Reg. 2. [1Sám 2,11–36].

3. A maga házának, familiájának, várássának vagy országának is a leányok jó nevelésekből származó békessége, öröme (et sapea audisti), és boldogsága mozditja a szüléket leányok jó nevelésére, és körülettek való szorgalmas vigyázásra, mert különben innen származtatik, ha azokat felhagyja, házának, országnak etc. örökös gyalázatja.

Azért ne legyetek, szülék, olyanok, mint akiket Isten szű nélkül való galamboknak nevez. [:Ose. 7. 11. [Hós 7,11]:] Ha ki fészkéhez nyúl más madaraknak, hozzá csapdosnak, körülle repdesnek, és minden tehetségekkel oltalmazták fiokat, a galamb pedig távol nézi, feléje sem megyen, mikor látja, hogy fiait a fészekből kiszedegetik. És ha elviszik, mindjárt azon helyre tojik, mert nincs szíve vagy szerelme fiaihoz. Távol legyen ez a vadság tollunk, keresztényektől, hanem azon igyekezzünk, hogy nevedő leányinkat a világnak incselkedésitől oltalmazzuk, a mennyei vőlegény házasságának örömébe készen bocsássuk, hogy azzal dicsekedhessünk, amivel Dávid, azt mondván: *Az én lelkem az Úrnak él, és az én magom is nekie szolgál.* Melyre segítsen Isten benneteket. Amen.

1778 [205:]
 Textus¹⁴⁸ Syrach 7. 24. [Sir 7,24]: *Leányid vagynak-é teneked? Figyelmezzél azoknak testekre, és ne mutass vidám orcát azokhoz.*

A pogányoknak nevezeteken a karthágóbelieknek olvassuk ilyen szokásokat, hogy anyjok jelenlétében mint bárányokot, úgy áldozták a Saturnusnak az apró gyermekeket, és ha megajdult vagy sírt az anya, azzal az ő tisztességét elvesztette, de az ő gyermekét ugyancsak megölték. Hogy pedig az ártatlan gyermek sírása ne hallattassék, dobbal, síppal, kiáltásokkal eltemették a gyermekek jajgatását.

A zsidókról is már sok helyeken olvassuk, mint Psal. 106. v. 36. 37. [Zsolt 106,36–37], hogy megáldozák az ő fiaikat és leányikat az ördögöknek, és ártatlan vért ontának, az ő fiaiknak és leányiknak véreket, melyeket a Kánaánnak bálványinak áldozták, és megfertezteték a föld öldöklésekkel. Ézsaiás próféta is ezt panaszoja a zsidók felől, hogy bujálkodtanak a bálványokkal minden zöld fa alatt, kik az ő gyermekeiket megölték a patakokban a magas kősziklák alatt, akik tudniillik a bálványoknak oltáraik voltak, Esa. 57. 5. [Ézs 5,75]. Még Ezékiel próféta által is erről panaszol az Isten a zsidók ellen, amidőn mondja: *Megáldozád az én fiamat, és adád őket, hogy ők tűz által áldoztatnának meg azoknak*, tudniillik a bálványoknak, Ezek. 16. 21. [Ez 16,21]. Ugyanitten, v. 20. [Ez 16,20], az Isten azt mondja: *Vevéd a te fiaidat és leányidat, kiket énnekem szültél vala, és megáldozád őket, hogy megemésztetnének.*

Adná Isten, keresztény atyámfiai, ne volnának olyan szülők, akik fiaikat és leányikat, ha a bálványoknak nem áldozzák is, az ördögnek ne áldoznák. Nincsenek ugyan, elhiszem, olyanok, akik gyermekek teste ölésével áldoznának az ördögnek, de vagynak e világon elegenden, akik fiok, leányok lelkét veszedelmesebben áldozzák az ördögnek, ha azoknak testeket nem ölik is meg. Valaki [206:] rossz erkölcsökben neveli, és nem az isteni félelemre szoktatja gyermekit, mit mivel egyebet, hanem azoknak lelkét az ördögnek adja. Hogy azért ez ne legyen szükség, hogy a szülők vigyázzanak a magok hivataljokra, hogy ne csak betegségekben keressenek orvosokat magzatjaiknak, és egyébképpen gondot viseljenek reájok, táplálások és ruházatjuk iránt, hanem köteleseknek ismerjék magokat az ők fiaikat és leányikat Istennek adni és Istennek nevelni a jó erkölcsök formálásában, amint erről intést teszen a bölcs Sirák elsőben a fiak neveléséről [Sir 7,23]: *Fiaid vagynak-é teneked? Tanítsad azokat.* És osztán a leánymagzatok neveléséről is, amidőn mondja [Sir 7,24]: *Leányid vagynak-é teneked? Figyelmezzél azoknak* etc., melyé a lecke.

Itten ugyan nevezetesen parancsol a bölcs az atyáknak, miképpen viseljenek gondot az ők leányikra, de már, amint ígértem, hogy ez órában a leányok neveléséről való regulákat elmondjам, nem bánom, sőt kívánom is, hogy az anyák is figyelmezzenek az én tanításomra, hogy egyenlő akarattal a szülők jó erkölcsű leányokat nevelhessenek.

¹⁴⁸ Az előző beszéd folytatása és lezárása.

Regula prima. A leányok nevelését szoptatáson kell kezdeni. Azért szükséges, hogy jó erkölcsű személyek által szoptassák gyermekeket, nem kell hát részeses, fajtalan, haragos és nyelves dajkára bízni őket, mert ez bizonyos, hogy nemcsak betegséget, hanem rossz erkölcsök hajlandóságát is a dajka tejével együtt szopják a gyermekek. Gellius azt írja, hogy ha a bárány, kecsketejet szopik, kemény gyapja lészen. Ez is próbált dolog, hogy ha az őzet az eb szoptatja, ebnek erkölcsét viseli. Így a gyermek is a dajkának természetéhez hasonló erkölcsre való hajlandóságot szopik. Mellyre nézve szükséges, hogy ha az anyának ereje és egészsége vagyon hozzája, maga szoptassa a maga gyermeket. [407:] Ugyanis a természet nem egyébert adott az anyák emlőjébe tejet a szülés után, hanem hogy amely vérrel méhekben táplálták magzatjokat, azzal neveljék is. Egészségesbek is az anyák, ha magok szoptatnak, és nemcsak a gyermek vastagabb és egészségesebb azzal a vérrel, amelyből alkottatott, hanem az anyák is inkább szeretik, akiket fáradságos bajlódással magok neveltenek. Ha pedig a kételenség [a. m. kénytelenség] más nevelőt kíván, olly dajkát válasszanak a szülék, melly nemcsak egészséges, hanem erkölcsében is dicséretes legyen.

Secunda regula. Mihelyt a szülék az ők magzatjokat vagy leányikat a tejtől elfogják, és szöllani, járni kezd a leány, azon kell munkálkodni a szüléknek, hogy az ő leányok fusson és játszódjék magához egyenlő üdős leánygyermekkel; de úgy, hogy az anya vagy más megért asszony reája vigyázzon. Játszódni a férfigyermekekkel, vagy akármelly kicsiny korokban is azokat ölelgetni, csókolni ne engedjék a szülék, mert akik társalkodásához kicsiny korokban szoknak, azoknak emlékezete és szeretése aligha holtig nem tart. Erre nézve Plato törvénnyel parancsolta, hogy hatesztendő korában a leányt a férfigyermekek nyájaskodásától elfogják, hasonló leányokhoz szoktassák.

Tertia regula: Mindenekfelett arra kell vigyázni a szüléknek, hogy a leánygyermek se ne lásson valami feslettséget, se ne halljon rossz dolgot. Ne lásson, mert a gyermeki tudatlanság, amit lát, azt szokta követni, mint a tükör, hogy amit eleibe tesznek, azt szokta ábrázolni. Azért nem kell néki azt látni, amit nem kell követni. Jusson eszünkbe, hogy Eleazár inkább halált szenvedett, hogysem az iffjak előtt tettetné a tilalmas hús ételét [a. m. megevését], 2. Mach. 6. 24. [2Makk 6,24]. A Jézus Krisztus jobbnak mondotta, hogy az ember malomkövet kössön az ő nyakára, és a tenger mélyébe vetessék, hogysem egy kisdedet megbotránkoztasson, Mat. 18. 6. [Mt 18,6]. Ama pogány Cato kivetett [208:] a tanácsból egy fő embert, csak azért, hogy leánykája jelenlétében feleségét megcsókolta, mert mintegy parancsolatnak tartják a gyermekek, amit szüléjuktől látnak. De ne csak ne lásson, hanem ne is halljon a leány illetlen szokat, szükséges, semmi fajtalan beszédeket, szerelmeskedő szokat senki előttök ne szóljon, hanem inkább isteni félelemre gerjesztő históriákat kell előttök beszélni, estvéli, reggeli imádságokra szoktatni, az Űri Imádságra, az Apostoli Vallásra és a parancsolatokra tanítani, és hogy jót halljanak, templomba és egyéb szent helyekre vinni és szoktatni.

Quarta regula. A szülék hatesztendő korától fogva a leánymagzatokat dologra szoktassák. Ezért okoson cselekesznek azok az anyák, akik recekötésre [a. m. csipkehorgolásra], mesterséges varrogatásokra, fonásra, szövésre, idején tanítják

az ők leányokat. Nem azért, hogy abban a mesterséges varrogatásokban nagy haszna volna, hanem hogy az ő leányaikat dologra szoktassák, és az üdőt héjában és henylésben ne töltsék. Még Salamon is az okos asszony dicséreti között elől teszi azt, hogy a szösztől és lentől kezét nem kíméli, Prov. 31. 13. [Péld 31,13]. Paradicsomban is azt akarta az Isten, hogy a tunyaság távoztatásáért az ember munkálkodnék, Gen. 2. 15. [1Móz 2,15]. Augustus császár azt akarta, hogy az ő leánya és unokája szőni, fonni tanuljanak. Nagy Sándor dicsekedve mutogatta a perzsiabeli asszonyoknak az anyja és nénje kezével szőtt ingeket. Nem okoson cselekeszik hát az a fő asszony, aki illetlennek tartja leányát szőni, fonni tanítani. Emellett szükséges, hogy az anya az ő leányát étkecskéket is főzni tanítsa, hogy házassága után legyen mivel kedvét kereshesse urának. Mocskosabb az asszonyember keze, mikor férfiútól szorongattatik, mintsem mikor a főzésben fazékfogástól kormoztatik. Éktelenebb a táncban a [109:] leány ujjja, hogysem az étekarlásban.

Mindenek felett szükséges, hogy leányod az üdőt hejában ne töltsé, szent munkát is adni az ő elméjére, azért jól cselekeszik a szülék, akik leányokat ha írásra nem is, jóllehet az sem vétek, de olvasására tanítják és taníttatják, hogy a szent dolgok olvasásából is tökéletes erkölcsöket tanuljanak. Haszontalan beszéd az, hogy így a leányok az olvasásból és írogatásból gonoszt tanulnak, mert könyvek [a. m. könyvnek] olvasása nélkül is megtanulják az emberek a gonoszt, kivált az ifjúságnak sikamló útján könnyen megesnek, s ezért is jó penig a leányzóknak az olvasás, hogy azzal a gonosz alkalmatosságok gyakorlásától elvonattassanak, és a keresztény életnek követésére taníttassanak. Csakhogy vigyázzanak arra a szülék, hogy minemű könyveket adjanak olvasásra azoknak, úgymint imádságos könyveket, bibliát, katekizmusokat, énekeskönyveket és isteni dicsíreteket, egyéb szerelmes históriáknak, énekecskéknak és ami őket nem illeti, hadakozó históriáknak olvasását ne engedjék. Egyszóval adjanak a szülék dolgot a leányoknak, ne bízzák reájok, mert keresnek ő dolgot, de nem leszen köszönet benne.

Regula quinta. Fő gondjok legyen a szüléknek, hogy az ő leányiknak szüzességi tisztaságokat oltalmazza, és maga a leányzó is ezt szeme fényénél inkább becsülje és oltalmazza, mert annál nagyobb kincse nincsen, mellyet ha egyszer elveszt, soha azt többé meg nem találja, és minemű gyalázatra keveri azzal magát, és rettenésbe, ha titkon maradna is, cselekedete occasione praesentiam audietis. A pogányok nagy becsülettel tisztelték a szüzességet, mint a Vestalis szüzek példájukból kitetszik, kik előtt minden fejedelmek felköltek, és útjukból kitértek. A mi ártatlan bárányunk is, a Krisztus a mennyei [210:] boldogságban szüzeket választott, kik mindenütt utánna járjanak, és amaz új éneket mondják, mellyet senki a szüzeknél egyéb nem mondhat, Apoc. 14. 3. 4. [Jel 14,3–4].

Hogy azért a leányzóknak szüzességi tisztességeket a szülék oltalmazhassák, ezért szükséges ezekre vigyázni:

1. Hogy a leányt a szülék otthon tartsék, mint egy rejtekben. Innen a zsidóknál a leány neveztetik [...] [...] el-rejtetett. Plutarchus azt mondotta: *Ut corpus sic fama bonae mulieris, domi inclusa esse debet.** A jó asszony, úgymond, mind

* PLUT. *Mor. Coniug. praec.* 142C–D.

testét, mind hírét benn tartja, hogy se jót, se rosszat ne tudjon a szomszéd rólla. Nem szükség hát, hogy a leányzó sokat forogjon szem előtt a férfiak között, sem a piacon, sem a vendégségekben, sem széjjel sokat ne járjon, hogy úgy ne járjon, mint Jákob leánya, Dina, ki mikoron sétála, hogy a Szikem várossa leányit meglássa, ő is megláttaték, és a király fiától elragadtatván megszeplősítették, és az ő sétálásával sok száz embereknek halált okozta, Gen. 34. [1Móz 34]. Gondolják meg a szülék, hogy véle ítélő mesterek eleibe bocsátják leányikat, mikor házukból ki-eresztik, ha az emberek társaságában a leányzók keveset szólnak vagy hallgatnak, parasztnak ítélik, szaporább szaváért csácsogónak mondják, ha együgyűn szólnak, tudatlannak, értelmes szöllásokért álnoknak, csalártnak mondatnak. Ha nehezen felelnek, rosszul tanulnak, ha könnyen szöllnek, szerelmeskedőnek neveztetnek. Ha szépen öltöznek, kevélynek, ha öltözettel nem gondolnak, csúnyának állítatnak. Egy szóval, semmit künn jártában nem mívelhet a leány, hogy meg ne szólják, jobb hát ottjon ülniek. Ha pedig a szükség kívánja, hogy házokból kimozduljanak, anyjokkal együtt járjanak, a férfiak között mindenkor úgy legyenek, mintha ellenségeik között volnának, kik legdrágább kincsétől akarnák megfosztani.

2. A szüzességi tisztaság oltalmára jó ez is, hogy a [211:] szülék tanítsák lányokat, hogy ne szenvedje a leány, hogy férfiú illesse őtet, akármi okon és módon, mert régi mondás: *Non est virgo, quae saepe tangitur*. Ő is pedig, semmi okkal férfihoz s legényhez ne nyúljon, megemlékeztén, hogy az Isten az asszonyemberben ura élete oltalmáért sem szenvedte a szemérmetlen illetést, Deut. 25. 11. [5Móz 25,11]. Ajándékokskákat is a leány férfinak s legénynek ne küldözzön, se ne végyen, mert példabeszéd az: *Femina quae dat, se dat: quae accipit, se vendit*. Sőt, ha csak szerelmeskedő szökat hall is a leány, keljen fel s menjen el, mint egy Clitómachus nevű jámborról írja Plutarchus: *Quum amatorius sermo inferretur, surgens discessit*.^{*} Külömben is nagy károk forog a leányzóknak a férfiakkal s legényekkel való társalkodásban, ahol esik mosolygás, suttogás, azután bátorságos nyájaskodás, amely miatt gyakran megesik, hogy a magok jó szerencséjeiket mások előtt begátolják.

3. A szüzességi tisztaságnak oltalmára való az is, ha a leányzót a szülék táncra nem bocsátják, mert senki a táncot csak szökdösésért nem szereti, hanem a kézfogások és szorítások, ölelések, tapogatások, lassú bezélgetések tetszenek, melyekből ollyat tanul a leány, hogy teljes életében megsiratja. Ezért Tiberius császár kiűzte Rómából a táncmestereket, fejek vesztése alatt tilalmazván, hogy senkit táncolni ne tanítsanak. Domitianus császár egy nagy úri embert kivetett a tanácsból, csak azért, hogy táncban gyönyörködött. Sallustius Catilinának, Cicero Gabiniusnak gyalázzal szemekre vetették, hogy tánczot jártak. Az ázsiai követek, látván, hogy a spanyolok táncba kerekedtek, megijedtek és elfutottak, állítván, hogy a táncolók megbolondultak. Nem jó hát, sőt veszedelmes a leányzóknak a sok szemtelen dolgokkal elegy tánc.

4. A szüzességi tisztaságnak oltalmára való lészen [212:] még ez is, hogy a szülék mód nélkül boritalra leányikat ne szoktassák, mert amint mondatik, *sine Cerere et Baccho friget Venus*. De ebben inkább vigyáznak a szülék, azért nem is szöllök töb-

* PLUT. *Mor. Apophthegmata Laconica* 240F–241A.

bet rólla. Hanem vigyázanak inkább arra, hogy leányikat sorsok felett ne ruházzák, ne cifrázzák, mert amint Szent Péter mondja: A keresztény asszonyt ékesíti nem a külső ékesség, a hajaknak feltekerése, aranynak viselése, öltözetek ciffrasága, hanem a szűnek Isten előtt való tisztasága, 1. Pet. 3. 3. [1Pét 3,3–4]. Nem tiltja ugyan az Isten a tisztességes öltözetet, sőt akarja, hogy tisztességes öltözetben járjanak, de úgy, hogy szemérmetesen és józanon ékesítsék magokat, 1. Tim. 2. 9. [1Tim 2,9].

Sexta regula. A szüléknek leányok iránt való gondviselések abban áll, hogy őket férjhez adják, mivel a leányoknak magoknak férjet keresni, vagy házasságról szorgalmatoskodni nem szabad, azért a szüléknek, kik leányikat szeretik, és e világ állapotját is tudják, kötelességek, hogy leányik szerencséjéről gondolkodjanak. Azért illik, hogy ebben a dologban eszeken járjanak, és úgy válasszanak társat leányoknak, mintha magoknak választának. Kövessék a Temistocles példáját, kiről azt olvassuk, hogy *Probum diviti praetulit: quod diceret; virum se malle, pecuniae, quam pecuniam, viro egentem*. Jámbornak adta inkább leányát, hogysem gazdagnak, inkább akarván olly vőt, aki pénz nélkül, hogysem olly gazdagságot, melly ember nélkül szükölködjék. Tehát erkölcsöt és okosságot kell keresni a szüléknek abban, kinek leányokat akarják adni. Emellett ugyan jó az érték is és a nemzetség, csak hogy felettébb nagyobbnak ne adja senki leányát, ha szolgálóvá nem akarja tenni, vagy megvettetésén munkálódni. Jó idejét is megnézni a házasuló személynek, mert ha gyermek, nem tudja megbecsülni a házasságot, ha üdős, egyéb kedvetlenséget is szerezhet, de hihető, hogy hamar özvegyységben hagyja feleségét, és árvaságban nevetlen gyermeket. Ami mindenek felett való, nézni a legénynek vallását is, ha kárhozatra nem akarják vetni leányokat, ut alias dicendi.

Bizton[?]¹⁴⁹ úgy neveljék a szülék leányokat, hogy ama mennyei vőlegénynek, a Krisztusnak örömébe és annak menyegzőjébe bebocsáthassák. Amen.

¹⁴⁹ A beszéd zárása az oldalmargóra írva.

A blaszfémiáról (3Móz 24,10–23)

Ms. U. 863

[9r:]

Concio II. In N. D. J. C. Anno 1771 3tia Januarii in Aranyosrákos, Declam. 6. Januarii

Quam grave peccatum sit Blasphemia.

Textus. Lev. 24. v. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. et 23. [3Móz 24,10–23]: *Kiméne egy Izraelből való asszonyi állatnak fia, ki egyiptumbéli férfiútól való vala, vide usque v. 23.*

Exordium. Miképpen utálja a tisztaságot szerető Isten a bűnt, azt szoros, de igaz törvényében kijelentette, és a kijelentett törvény ellen utálatos vétkekkel vétkezőket keményen meg is büntette, és a megbüntetett bűnösöknek siralmas és rettentő példájokat a mű tanításunkra a Szentírásban szemünk eleibe tette. Ezt írja meg már amaz elsőben Isten és Krisztus ellen rúgolózó Saulus, de annakutánna Isten és Krisztus dücsősége mellett vitézkedő Paulus vagy Szent Pál, 1. Cor. 10. v. 5. et sequatibus [1Kor 10,5–11], hogy sokakat az Isten az őellene vétkezők közül elpusztított, mert csak egy napon elestenek 23 ezeren. És azt mondja, v. 11. [1Kor 10,11]: *Mindezek pedig példában esnek vala rajtok, megíráttak pedig a mű intetésünkre, kikre ez utolsó üdők jutottanak.*

Micsoda példák íráttak meg a mű intettetésünkre?

1. Nézd az első világbeliek olly utálatos vétkeknek sokaságával bántják meg az Istent, hogy <illy> búsultában illy szókra kellessék fokadnia a könyörülő Istennek is: *Bánom, hogy embert teremtem*, Gen. 6. 5. 6. 7. [1Móz 6,5–7]. Mert látá az Úr, hogy [9v:] az embereknek gonoszságok sok volna e földön, és az ő szíveknek minden indulatja és gondolatja szüntelen csak gonosz volna, v. 5., tehát az Isten az ő szívében bánkódék azon, v. 6.

Mit cselekszik már az Isten ezen embereknek gonoszsága miatt való bánatjában? Illyen siralmas deliberatumat pronunciól, v. 13. [1Móz 6,13]: *Mivelhogy e föld betölt hamissággal, íme, én elvesztem őket mind az egész földdel egybe.* Támaszta azért az Úr olly özönvizet, amelly az hegyek tetejénél 150 singgel volt magasabb, v. 20.

[1Móz 7,20], és mindeneket elveszte. Oh, iszonyú bűnök büntetésének siralmas példája! Mégis, oh, szörnyű, háládatlan, bűnös világ! Megújítja Isten irgalmaságát, az emberi nemzetet Noé által megszorítja, és az özönvíznek árja által a bűnnek fertelmességétől megtisztított világot ismét felállítja. De csakhamar ki-dől az emberek szívéből az első világbeliek megbüntetésének emlékeztető oszlopa.

2. Mert az özönvíz után is, 2., újra megsokasul a bűnnek undoksága Sodomában és Gomorában, hogy a tűzzel való megégettetésnek deliberatuma pronuciáltassék öellenek. Mert bocsáta az Úr Sodomára és Gomorára kénköves tüzet az égből, és elsüllyeszté az ő városokat, Gen. 19. 24. [1Móz 19,24].

Íme, a bűn büntetéséről mely rettenetes két emlékeztető oszlopot emeltet az Isten. Egyik az első világbeliek elvesztésének emlékeztető özönvíz-oszlopa. Másik a Sodoma- és Gomorabéliek elsüllyesztésének emlékeztető tűzoszlopa. Ezek a rettenetes dolgokra emlékeztető oszlopok máig is fennállnak, (una) Gen. 6. [1Móz 6] et (altera) Gen. 19. [1Móz 19], hogy a bűntől az embereket rettentenek, de bizony sem a régieket, sem a mostaniakat [10r:] ezeknek emlékezete a gonosz-ságtól el nem rettentette, mert ki-ki eddigelé a bűnt, mintha annak nem tilalma, hanem jutalma volna, olly bátran cselekedte. Holott bizonyára törvényt is íratott Isten az ember eleiben, amellyben a bűnök büntetését megjelentette, a törvény ellen vétkezőket [:világ szerént is:] keményen meg <is> büntette, hogy az Őfel-sége dicsősége egészen gyalázatba ne menne, és az ő hatalmának félelme el ne veszne. Sok ide a példa, de csak röviden szóllok: Kóré, Dátán és Abiron az Isten ellen való pártolkodásért a földdel elnyelettetett. A kevélységért Nabukodonozor barommá tétetett. Heródes férgekkel megemésztetett. Ananiás és Safira az apostolok számára elszánt pénznek elragadásáért hirtelen halállal megölettetett. Látjátok, keresztények! Halált érdemlő bűn az híven szolgáló apostolok számára elajánlott pénznek eltagadása. De nem lehet nékem ma minden bűn büntetését elszámolnom. Olvasd meg az Istennek Mózes által kiadatott törvényét, s megtalálod, hogy csak egy bűnt is az Isten büntetlen nem hagyott. Nevezetesen kemény büntetést poroncsolt az Isten nevét káromlókról, a káromkodókról, akik az Isten törvényre szerént a káromkodásért kövel agyonverettettek, amint leckében a példa [3Móz 24,10]: *Kiméne egy Izraelből való asszonyi állatnak fia*, lege textum.

Videmus sic:

I. Ki volt ez a káromkodó?

II. Kit kárlott?

III. Mint lett dolga a káromlónak?

Quod I. Volt ez a káromkodó egy zsidó asszonynak fia. [10v:] Az atyja Egyiptumbéli férfi volt, tudniillik mikor a zsidók Egyiptumban megszorodtak vala, ez a zsidó asszony vagy férjhez ment vala ott Egyiptumban ehhez az Egyiptumbéli férfiúhoz, vagy pedig ezt a káromkodó fiát ott kapta vala magának valami Egyiptumbéli fér-fiútól, # és mikor az Isten a népet kihozá Egyiptumból a pusztára, ezt az egyiptumi derék jó mag fiát is ez az zsidó asszony a több zsidó néppel együtt kihozta magával a pusztába. Az atyja pedig, minthogy Egyiptumbéli vala, ott maradott Egyiptumban,

Juxta
Synaeu ex
eo Egypto,
quam Moyses
occidit. 2.
Moj. 2. 12.
[2Móz 2,12]

|:és:| ezért vagyon az, hogy ennek a zsidó asszonynak neve megíratatik a leckében, VII., hogy ennek neve volt Sélomith, Dibrinek leánya, Dániel nemzetségéből, a férfinak neve pedig nem íratatik meg. Immár ennek a zsidó asszonynak fia, ám-bár atyjára nézve egyiptuis volt, de íme, az íratik meg in textu, hogy ez az ifjú az izraeliták között vala, tudniillik a pusztában, a táboron vala ő is a többi zsidókkal vagy izraelitákkal együtt, itt összevesz egy izraelitával vagy zsidóval. Mi okból, nem tudom, gyanítom, # vagy azért, amint ma is két különböző nemzetségből valók ezt hányják egymás szemire: Te magyar! Te német! Te oláh! Te jász! És ebből könnyen összevesznek, egymást káromolják, úgy ezek is különbözők lévén, ez izraelita, amaz egyiptusi, szemére hányhatta |:néki:| az izraelita az Egyiptumbélieknek a zsidók ellen való sok gonoszságokat, amellyért e megharagudott és káromkodott. Lássuk meg hát!

vel quia si
synaeus[?]
erat in
objectabat ei
Izraelita.

Quod II. által. Kit bántott meg káromlásával? Az íratik in textu [3Móz 24,10]: Az Istennek nevét szidalmazván káromlást tőn. Ím, az izraelitára haragszik, az Istent szidalmazza. [11r:] Így vagyon e ma is, bár ne menjünk a pusztába példáért. Lássuk meg hát: vide ista fusius Jacobi Ranpii[!] *Commentarius* in v. II.¹⁵⁰

Quod III. Mint lett dolga ennek a káromkodónak? Mindjárt azt megfogák, vivék Mózeshez, v. 11. [3Móz 24,10–11], őrizet alá veték mindaddig, míg a Mózes az Úrral szóllana, és az Úrnak akarátját, mi volna aziránt, kitanolná, és a táboron a nép előtt proponálna.

Tanulj innen, istentelenségben elmerült világ, igaz ítéletet! Ítéletet tész ma ember olyan dologról, amellyet |:szemeddel:| nem láttál, amellyet nem hallottál füleddel, amellyet igazán nem tudsz, hanem rágondolsz, és a te egyedül gondolt ítéleted szerint kész vagy mást halálra kárhozthatni. Nem úgy, nem úgy ítélj, hanem a dolgot, amellyről ítélni akarsz, azt látnod, azt hallanod, azt tudnod kell, és a mindent tudó s látó Isten eleiben kell támasztanod, a Mózes példája szerint.

Íme, az egész tábor látta cselekedetét, hallotta káromlását ennek az Istent szidalmazó iffjúnak, megfogják, együtt tanúbizonyságot tésznek róla a Mózes előtt, de mégis a Mózes meg nem ítéli, hanem őrizet alá téteti, és az igaz ítéletű Istent hívja az ítéletre, hogy ő ítélje meg igazán. Meg is ítélé az Isten ezt [a] káromlót, és halálra méltónak találá. Nem is kételkedhetel a Deliberatumnak igazsága felől, mert ezt a Causát nem prokurátorok folytatták, nem ágáltak, nem apelláltak, hanem a mindent tudó, igaz ítélő Bíró, az Isten tész s pronuciál [11v:] Deliberatutumot, mondván, v. 14. 15. 16. [3Móz 24,14–16]: *Vidd ki a káromlót a táboron kívül, és akik hallották etc.*, lege textum.

Minekutánna ez a Deliberatum pronuciáltatott, a Deliberatum szerint exequálja Mózes, a népnek vezére ezt a káromlót, amint megíratik az executio is, v. ultra [3Móz 24,23]: *Szólla azért Mózes az Izrael fiainak, és kivivék etc.*, lege.

Nota ex his. Nincs hatalmában e világi tisztviselőknak, hogy ők akár a káromkodónak, akár egyébféle gonosztevőnek Isten törvénye ellen ajándékért, adományért megengedjenek. Íme, az Izrael népének vezére, Mózes, ezt nem meré cselekedni, hanem úgy cselekedék, amint az Úr poroncsolta néki.

¹⁵⁰ A hivatkozás más színű tintával beírva.

Disce ex textu.

Halált érdemlő bűn az Isten ellen való káromkodás.

Ha semmit erről többet nem szólnánk is, ez igaz, mert íme, az igaz Isten tette e Deliberatumot, in textu, hogy az Istent káromló ifjú megköveztesse, sőt, közönségesen halálos Deliberatumot pronunciált, v. 16. [3Móz 24,16]: *Akár jövevény, akár lakos, ha az Istennek nevét szidalmazza, megöletessék.*

De ha okait vizsgáljuk, ezt a bűnt igen nagynak találjuk, és illy súlyos büntetés-re méltónak lenni megismérjük. Ugyanis a káromkodás olyan bűn:

*Blasphemia
grave
peccatum.
Quia Primo.*

Amellyel[†] vétünk egyenesen az Isten ellen, amelyért is terhesebb bűn minden egyéb bűnöknél, amelyekkel vétünk [12r:] emberek ellen is. Egy királynak megbántása sok ezer grádicsokkal nagyobb egy hangyának vagy valamely alávaló férgecskének megbántásánál. Így hány ezer grádicsal nagyobb bűn az Isten ellen való bűn, mint az emberek ellen való? Mert az Isten ama minden királyok Királya, az ember pedig alávaló férgecske, por, hammú, sőt semmi. Kicsoda hát az ember, aki merje káromlani az Istent, és haragra s bosszúságra ingerelni?

A zsidók annyára láttattanak irtózni a káromkodástól, hogy azt hallván füleiket is bédugták, nehogy a káromlásnak helyt adni láttassanak. Istenhez kiáltottanak, hogy olly szörnyű bűnt megbüntetne. Ebből a szokásból esett az, hogy midőn a Krisztus Isten fiának mondogta magát lenni, tehát azt gondolván, hogy Isten ellen káromlást szóll, a Kaifás főpap megszagatta ruháját, mások meg azt kiáltják: Káromlást szólla, mert Isten fiának tette magát! Matt. 2. 9. [Mt 2,9].

Íme, itt vétkesek a zsidók annyiban, amennyiben az ártatlan Krisztust káromlónak kiáltják. Dicséretre méltók annyiban, amennyiben az egy, igaz Isten tiszteletéhez buzgósággal lévén, az Isten ellen való káromlást utálták. Az Isten dicsősége mellett jól vitézkednének, ha ártatlant nem sértenének. De íme, aki ártatlan, |:a Krisztus,| azt kiáltják káromlónak, és a káromlástól irtózni láttatván hasagatják, szagatják vala ruhájokat.

Ha mű, keresztények olyan szokást, mint a zsidók, tartanánk, hogy mikor káromkodást hallunk, mindannyiszor megszagatnánk ruhánkat, soha senkinek ruhája hátán nem maradna, mert csak egy nap is sokszor <...> kellene [12v:] azt lehasagatni. Csudáld-e hát, hogy az Isten naponként sok bánatokkal és próbákkal látogat? Csudáld-e, hogy közönséges csapással, döghalállal fenyeget? Ne csudáld, mert ezt a föld megérdemli, midőn minden irtózás és félelem nélkül a föld lakossa szüntelen való szörnyű káromkodásokkal az egeket veri. Mit nem érdemel valamely országnak valami lakossa, aki az ő királya ellen gyalázatos pasquillust ír, s királyt mocskolja? Mit nem érdemel sokkal inkább e földnek lakossa, midőn az ő mennyei királyt, az Istent káromlással gyalázza, bosszontja?

*Blasphemia
grave
peccatum.
Secundo.*

Nagy bűn a káromlás önnönmagára a bűnre nézve. Mert semmi bűnnel úgy, mint a káromlással az Isten nem bosszanthatik, mert a káromlás által vagy olyan tulajdonítta<tha>tik az Istennek, amit semmiképpen tulajdonítani nem kellene, mint mikor a farizeusok a Krisztusban munkálkodó isteni erő felől azt mondogták, *a Belzebub ereje által űzi ki az ördögöt*, Matt. 12. [Mt 12,24]. Illyen szörnyű káromlásával Istent bosszantó volt, ut Historia Tradit., Alphonsus X. Rex Hispaniae, aki ezt merte mondani, ha világ kezdetin ő is ott lett volna, sok dolgok jobban és

szebben rendeltettek volna a teremtésben.[†] Oh, szörnyű káromlás! Holott csak egy férget is teremteni nem tudott.

Vagy 2.) A káromlás által az isteni hatalom gyaláztatik, mint midőn Rabsaces azt mondja vala, hogy az Isten a zsidó népet meg nem szabadíthatja. Így káromolja vala az Istent fáraó is, aki azt mondja vala [2Móz 5,2]: *Kicsoda az Isten, hogy megszabadítson titeket az én kezemből?*

Isten káromlása [13r:] az is, 3.), midőn valaki az isteni cselekedetet teremtett állatnak tulajdonítja. Elég van ilyen balgatatag, aki azt mondja, hogy a jégessőt, az fellegszakadást a garbancás deák [a. m. garabonciás deák] hordozza, holott a garbancás deáknak annyi hatalma sincs, hogy magának egy jó nadrágot csináltasson.

De ki győzné azt kibeszélleni, melly Istent bosszantó vétkek legyen az káromkodás? Tekintsd csak e nagy háládatlanságot, amelly ebben áll: Hogy az Isten adott az embernek nyelvet a maga dicséretire, az ember pedig fordítja ezt az Isten káromlására.

Tertio. Nagy bűn a káromkodás, mert e származik elszánt gonoszságból, nagy dühösségből. Egyéb vétkek többire származnak vagy tudatlanságból, még a zsidók is menthetik vala magokat tudatlansággal a Krisztus megfeszítésében, mivel szolgálai formában vala. Szent Péter is ezzel biztatja, Act. 2. [ApCsel 2]: Minthogy, atyámfiai, ezt tudatlanságból cselekedtetek, bánjátok meg cselekedeteket, és térjete meg, s elvészitek a Szentléleknek ajándékát s a bűnnek bocsánatját. Egyéb vétkek származnak mégis vagy fatu gloriae, a becsületkívánásból, mint a Pilatus vétke, aki az ő becsületinek császár előtt megmaradásáért ostromozá meg a Krisztust, Matt. 27. [Mt 27,26], vagy pénznek szerelmiből, mint a Júdás vétke, aki pénzért árulá el a Krisztust, vagy félelemből, mint a Szent Péter vétke, aki félelem mia [a. m. miatt] tagadá meg a Krisztust, vagy a testi kívánságból, mint a Dávid vétke, aki a Betsabé szeretetiért esék mind¹⁵¹ paráznaságban, mind¹⁵² gyilkosságba. Vagy szükségből, [13v:] mint ugyan Dávid, mikor megette vala a szentelt kenyereket, mellyeket nem vala másnak megenni, hanem csak a papoknak, és több efféle vétkek származnak vagy ez, vagy amaz okból. De akik káromlást tésznek, semmivel ezek közül magakat nem menthetik, mert tudják, hogy az Isten és a Krisztus uralkodik az egekben, és ezeknek bosszontására s káromlására nincs semmi ok, miért induljon valaki. Mert mit használ, kérlek, a káromkodás néked, vagy mit vétett az Isten és a Krisztus néked, hogy káromoljad? Sőt, mid vagon, amit az Istentől nem vettél?

Egy Polikárpus nevű mártírt szoros examenre [a. m. vallatásra] húznak,¹⁵³ azon kényszerítettik, tagadja meg Krisztussát, s a kínok között is ezt vallja: Már 86 esztendeje, hogy a Krisztusnak szolgálók, s engem soha a Krisztus meg nem bántott, hogyhogy átkozhatnám meg hát én azt én kegyelmes királyyomot, aki nékem üdvességet ígért?

¹⁵¹ *mint* (tollhiba)

¹⁵² *mint* (tollhiba)

¹⁵³ *húznak húznak* (szókéttőzés)

Euseb. Libr. 4. Cap. 15.* Éppen Szent István is így járt, a zsidók vérengző kezéből a köveknek zápora rohan öreája, hogy a Krisztust megtagadja, mégis azt mondja: *Látom, az embernek fiát állani az Istennek jobbján.* És nemhogy megtagadná, hanem Jézussának kiáltja: *Uram, Jézus, vedd hozzád az én lelkemet!* Act. 7. [ApCsel 7,56; ApCsel 7,59]. Ma pedig, oh, megfordult, háládatlan világ, a Jézusért nem köveznek, nem kínoznak, hanem jól vagyon dolgozod, mégis őt sokszor megtagadod, egy küs ígértért, adományért Istenedet, Krisztusodot, Teremtődöt, megváltódot, jóltévődöt s megáldódát megátkozod, megtagadod, s a Júdással elárulod, vagy megkáromlod. Oh, iszonyú háládatlanság! [14r:] Azért a bolondhoz hasonló a káromkodó, mert a bolond az ártatlant is, ha előbb találja, káromolja, és ok nélkül marcangolja, így a káromkodó is az ő jóltevő Istenének nevét ok nélkül szidalmazza, mint háládatlan fiú, édes Atyját rágalmazza, holott minden nap jótéteményét tapasztalja.

IV. Nagy bűn a káromkodás! Mert ebben vagyon vakmerőség. Bizonyos ez a zsidók cselekedetiből, akik a Krisztussal sokat vetélkednek, a Krisztus sok jelekből megbizonyítja magát Isten fiának lenni, amelyet ők is állaláthattak volna, de semmiképpen Krisztus ismeretire nem hajolnak, hanem vakmerőül azt mondják: *Nem igazan mondjuk-e mi, hogy szamaritánus vagy te, és ördög vagy benned?* Joh. 8. 48. [Jn 8,48]. Illyen vakmerőségből káromlá Julianus apostata a Krisztust, aki egyszer pogányból kereszténnyé lévén, de viszont a pogányi bálványozásra visszatérően halálos sebeiben esik, s oldolából kibuzgó vérét az ég felé hánynya, s ezt kiáltozza: *Vicisti, Galilae, vicisti! Saturare Nazaraene!** Meggyőztél, Galileabeli Jézus, meggyőztél! S elégedjél meg már véremmel!* Julianus isméri a Jézusról való meggyőztetését, de vakmerőségből mégsem kéri könnyebbülését, hanem sőt inkább csúfos szidalommal illeti őtet. Illyen vakmerő káromlással illetendék, a titkok láttatása szerint, a fenevad bélyege alatt lévők is az Istent, Apoc. 16. 10. 11. [Jel 16,10–11], akik rágiák az ő nyelveket a bánatnak miatta, és káromolják [14v:] a mennyei Istent az ő bánatjoknak és sebeiknek miatta, és meg nem térnek azon gonosz cselekedetekből, Apoc. 16. [Jel 16].

V. Nehéz bűn a káromlás. Mert nehezen adatik annak bocsánatja. Hogy is ne volna nehéz a káromlás bűnének bocsánatja? Mert végük fel:

*Blasphemia
grave
peccatum.
Postremo.*

Primo: A káromkodó a kegyelemnek és bűn bocsánatjának authorát, kútfejét, az Istent ostromolja, s az ellen dühösködik. Amelly semmi nem egyéb, hanem olyan, mintha az halálra szentenciáztatott rab az ő kegyelmes királyát szidalmazná, aki néki még életét megtarthatná. Olyan, mintha a beteg a gyógyító orvost magától távol üzné. A káromlás volt az oka, hogy a keresztfán szenvedő Jézus Krisztus is egyik tolvajt nem üdvözíté, mert e szidalmazza vala a krisztust, amaz pedig dorgálta vala őtet [Lk 23,40]: *Te sem féled az Istent!*

Secundo: Az Istent káromló ember azokat az eszközöket a káromlásával megtapodja, amely eszközök által üdvességet nyerhetne. Mert az Isten könyörületességét is megátkozza, holott az üdvességet az adja, és így bizonyára azt a lajtorját lerontja, amelyen az égben hághatna. És így:

* EUSEBIUS Caesariensis, *Historia ecclesiastica* IV,15.

** Az idézetek forrásai: THEODORETUS, NICEPH.

Tertio: Az Istent káromló emberben természet szerént semmi sincsen, ami bocsánatot érdemlene, mert azt jegyzette meg egy tudós, hogy olyan az Istent káromló ember, mint az kelepcebén szorult eb, amellyet midőn ki akar szabadítani valaki a kelepceből, azt [15r:] mardossa, holott szabadulását munkálkodja. Így, hogyhogy várhatja bűnéből való szabadulását az káromló, holott az ő szabadító Istenét káromlásával marcongolja.

Végezetre: Nehéz bűn az káromkodás, s nehéz ennek bocsánatja, mert ez a Szentlélek ellen való véteknek a mai világban éppen atyjafia. Márpedig a Szentlélek ellen való bűn olyan bűn, azt mondja a Krisztus, Matt. 12. v. 32. [Mt 12,32], hogy *e' meg nem bocsáttatik sem evilágon, sem a másikon*.

Miben állott ez a Szentlélek ellen való káromlás? Abban, hogy a Krisztus sok csudákat cselekedett, vakokat, süketeket, sántákat, némákat gyógyított, ördögököt űzött. Tudták ezt a zsidók, hogy isteni hatalommal kellett ezeket cselekedni, s mégis azt mondták, hogy az ördögök fejedelme által cselekeszi azokat. Ebben van hát a nagy bűn, hogy amit Isten Lelke által cselekedett a Krisztus, azt ördögnek tulajdonították.

Vedd fel, keresztény ember! Avagy nem hasonló vétek-e a mai keresztény magyarok szájából sűrű zápormódra kiomló, kegyes Léleknek csak hallásra is irtóztató, a királyi kegyelmes comissióban specifikált: *ördög, kutya, vagy disznó teremtette?* Parce Deus! Mert tudod, keresztény ember, hogy mindeneket a nagyhatalmú, bölcs Isten bölcsen csak egyedül teremtett. Miképpen mondd hát lelked ismérete ellen, Szentlélek [15v:] diktálása ellen, hogy azt, amire haragszol, amitől bosszúval illetetel, vagy embert, vagy barmot, vagy egyéb állatot, az ördög, a kutya, vagy a disznó adta és teremtette? Oh, szörnyű vétek! Iszonyú káromlás! Hol vagy ilyenkor, oh, isteni nagy hatalom? Hogy a te bölcs teremtesidet a te ellenségednek, az ördögnek, vagy a te oktalan teremtett állatidnak, a kutyanak s disznónak engeded tulajdoníttatni? Bizony, siralmas nap lászén az, amellyen ezekről számot adsz. Bár szívből kérjed Istenedet Jeremiással, hogy változtassa könnyhullatásoknak kútfejeivé és árjaivá szemeidet, hogy éjjel-nappal sirathassad illy iszonyú vétkeidet!

De így mented magad: Haragodban ugyan elsujtod, de szívedben nem gondolod ez iszonyú vétket, azért lám, könnyen tészed dolgod. Bezzeg ám szép mentség! Teremtett állatra haragszol, a Teremtőt káromlod, jól tudod, hogy Isten a Teremtő, mégis haragodban ördögnek s egyébnek kiáltod. Ím, hát így is azon a labirintuson futsz, amellyen a Gyehennára jutsz.

Így is mented magad, s ezt mondd: Megszoktad, tréfából is elmondod az adtát s a teremtettét, hát azért már elkárhozol.

Bizony, semmiért olyan hamar el sem kárhozol, mint a tréfából megszokott káromlásért. Nem tudod-e, hogy az Istennek nevét csak héjában sem szabad említeni, mert nem hagyja az Úr büntetetlen? Hogyhogy maradna hát tréfából való káromlásod büntetetlen? Hiszen az Isten nevének nincs, mint ekkor, nagyobb csúfolása. Csak hát e' az orvosság mindenben, hogy imádkozzunk így a Dáviddal, Psal. 141. 3. [Zsolt 141,3]: *Fogd be, Uram, és őrizd meg az ajkamat, oltalmazd meg az ajakim ajtaját, hogy gonoszt ne szóljak*. Amen.

Zsinatra, templomszentelésre, papok felszentelésére (1Pét 11,9)

Ms. U. 257/A

[430:]

In nomine Jesu!

1. Pet. 11. 9. [1Pét 11,9]: *Tü választott nemzetség, királyi papság, szent nép vadtok.*

Nincs a papnál unalmasabb ember a világ fiai előtt. Ama szerencsét kergető vadászoknak nyelveken zeng ez: Csak papot ne látnánk, nem leszen szerencsénk! Talám jobb szerencséjek lenne, ha ördöget látnának, mert az a vadászoknak céhmestere, mint a vadászok a bokrot, úgy az ördög kerüli a világot etc., 1. Pet. 5. 8. [1Pét 5,8]. A világ fiainak atyja az ördög is, azt mondja ama nagy papnak, a Jézusnak: *Micsoda közünk vagyon teveled, jöttél minket gyötröni idő előtt?* Mát. 8. 29. [Mt 8,29]. Nem szenvedheti az ördög a pap jelenlétét, a fiai sem szeretik a pappal egyhelyben mulatozni.

Sőt, ha néha taláztatik vagy egy papszerető ember, azt is csúfolja a világ: Be papos ember! És ugyan csudának tartják, ha Saul inter Prophetas, 1. Kir. 10. 11. [1Sám 10,11]: *Mi lelte azt az embert, hogy a papok között van?* Mintha más világról vetődött volna ide, úgy is vagyon, mert *non est de Mundo*, Ján. 15. [Jn 15,19].

Kelletlen a pap a világ fiai előtt, mert:

1.) Senki nem szereti azt, aki a kelést tapogatja, s lelke fekélyét nyomagatja, azaz gonoszságát szemére hányja. Hivatala pedig a papnak a bűnt kiáltani, Esa. 58. 1. [Ézs 58,1], inteni pedig, dorgálni alkalmas-alkalmatlan üdőben. 2. Tim. 4. 2. [2Tim 4,2], és csak akkor mondanak jót a pap felől, Luk. 6. 26. [Lk 6,26], midőn néma eb, Esa. 56. [Ézs 56,10], hallgat, különben gyűlöletes. Paulus dicít: *Si hominibus placerem* etc., Gal. 1. 10. [Gal 1,10]. Ez az oka, hogy az Isten prófétáit megölték, csak az mondja Keresztelő János: *Non licet tibi eam* etc., s feje vététek, Mát. 14. [Mt 14,4]. [431:]

2.) Az Istent a világ fiai nem szeretik, tehát a szolgáját sem. És ha másutt kedves a szolga Uráért, itt gyűlöletes a Gazdáért. Ideo dicít Samueli: *Nem téged, hanem engem rejecerunt* [a. m. utasítottak el]. 1. Reg. 8. 7. [1Kir 8,7]. Et Christus: *Lesztek gyűlölve énértem*, Mat. 10. [Mt 10,22]. Követek az Isten szolgálai, a papok, az Isten képében járnak, 2. Kor. 5. 20. [2Kor 5,20]. Veszedelmet hirdetnek a gonoszoknak, azért mondják: *Ez örökké ijeszt, pokollal fenyeget, soha nem prófétál jót*, 3. Reg. 22. [1Kir 22,8], ubi Micheas veridicus incarcerationatur [a. m. hol van bebörtönözve az igazmondó Mikeás]?

3.) A pap az Isten beszédét hirdeti, a' pedig nem kell a világ nagyobb részének, mint látszik in parabola, Mát. 13. [Mt 13,1–40], holott az hallgatóknak csak negyedik része vette bé a magot. Többire az a világ, vox: *a szót, melyet szóltál nekünk az Úr nevében, nem akarjuk tőled hallani*, Jer. 44. 16. [Jer 44,16], elfordítja fülét annak hallásától, Solt. 81. [Zsolt 81,12]. Ha nem kell pedig az Isten beszéde, annak hirdetője sem.

Mégis, ami kedvetlenség származik a népre, ha Isten ítélete következik, a pap az oka: Nem imádkozott buzgóságosan, nem törekedett, azért jött reánk az ostor. Mint Akháb Illyésnek tulajdonítván a szárazságot, halálra kerestette, 3. Reg. 18. [1Kir 18]. Jézabel is üldözte a hamis prófétákért, cap. 19. [1Kir 19], ma is ritkán van a pap üldöző ellenség nélkül. Hát hogy vénségében elvetik, ha kopasz, megcsúfolják, 4. Reg. 2. [2Kir 2], szerencsés, aki a vacansok céhában nem számláltatik.

A papot tartják minden rossz okának, mert nem hiszik a világ fiai, hogy magokat kellene vádolni, és hogy magok okai veszedelmeknek. Mert a papi hivatal az ő kötelességek is, in textu, minden kereszténéről ír[?] [1Pét 11,9]: *Ti választott.*

Ezen második rész, 4. v. [1Pét 2,4], tanítja Szent Péter, hogy a kereszténység kötelezi a keresztényeket az Isten lélekben és igazságban való tiszteletére. [432:] Azért így inti őket [1Pét 2,5]: *Tü is, mint élő kövek, építtessetek fel, hogy legyetek lelki ház.* Lelki háznak nevezi az ekléziát, vagy az hívek gyülekezetét, kik Isten cselédi, Ef. 2. 19. [Ef 2,19]. *Felépíttetett ez a lelki ház a próféták és apostalok fundamentumokon, melynek belső szegeletköve a Jézus Krisztus*, v. 20. [Ef 2,20], azaz az apostolok által tanított Krisztus tudománya. Inti hát őket, hogy legyenek igaz, valóságos keresztének.

Minthogy pedig ez a lelki ház épült, a keresztének serege egyben gyűlt az Isten dicsőségének dicséretére, Efes. 1. 12. [Ef 1,12], azért ezt szent papságnak is nevezi, a lelki áldozatok végben vitelére. Ugyanazért neveztetik az eklézia az Úr Szent Templomának és Isten hajlékának, Efes. 2. 21. 22. [Ef 2,21–22].

Ugyanezen dicsőséget az híveknek ismét említi in textu [1Pét 11,9]: *Tü választott nemzetség.* Amiképpen az Isten a földön lévő minden népek közzül magának választotta vala a zsidó népet, hogy lenne sajátja, Deut. 7. 6. [5Móz 7,6], úgy a keresztényeket választotta Isten a Krisztusban világ fundamentuma felvettetése előtt. De mire? Hogy legyenek szentek és feddhetetlenek előtte a szeretet által, Efes. 1. 4. [Ef 1,4], azaz a szent és kegyes élet követésére.

Azért mondatik in textu [1Pét 11,9] szent népnek, mely tudniillik választatott az Isten tiszteletére, dicsőségének hirdetésére.

Ugyanerre nézve nemcsak *szent papságnak*, ut v. 5. [1Pét 2,5], hanem *királyi papságnak* neveztetik, vévén ezt Exod. 19. 6. [2Móz 19,6]. Néz pedig a Krisztusra, hogy amiképpen a Krisztus király is, főpap is, úgy az híveket is tette királyokká és papokká, Jel. 1. 6. [Jel 1,6], rész 5. 20. [Jel 5,20]. [433:] Papoknak neveztetnek az hívek az Istenre nézve, hogy nevezetesen s különösen az Isten tiszteletére szenteltettek. Királyoknak mondatnak, vagy hogy a Király Krisztusnak tagjai, kivel örökké uralkodnak, vagy hogy meggyőzik ama veszedelmes ellenségeket, a testet, e világot, ördöget, és így nem szolgálnak a bűnnek. Úgyhogy az igaz kereszténre illjék amaz: *Rex est qui metuit nihil. Rex est qui cupit nihil.** Vagy ut Cicero: *Regium*

* SEN. *Thyestes* 388–389.

est[!] *nulli servire cupiditati*.^{*} A keresztnen nem szolgál a világnak, ördögnek, testi kívánságoknak, hanem az Istennek.[†]

Az apostal tanításának légyen ez a summája, minden keresztnen szükséges tanúságára: Minden igaz keresztnen ember pap. In textu de omnibus dicitur. Tudom én azt, hogy csak az is kérdésben forog a keresztnen között: Kit lehessen vagy ne lehessen papnak nevezni? Hallottam azt is: Ez nem pap, csak prédikátor.

A Krisztus Jézus amaz 12 tanítványoknak, ha szabad úgy nevezni, legelső papoknak, azt parancsolja: *Prédikáljátok az evangéliumot minden* etc., Márk 16. 15. [Mk 16,15], vel: *Tanítsatok minden népeket*, Mát. 28. [Mt 28,19–20]. Adott a Krisztus az eklézsiában apostalokat, prófétákat, evangélista pásztorokat, doktorokat vagy tanítókat, Efes. 4. 11. [Ef 4,11]. Magát Pál is evangélium prédikátorának nevezi, 2. Tim. 1. 11. [2Tim 1,11]. Másutt magát és szolgatársait Krisztus szolgálóinak, Isten titkainak, sáfárainak, 1. Cor. 4. 1. [1Kor 4,1], vigyázóknak, Tsel. 20. 28. [ApCsel 20,28], mondja. Innen az Újtestamentumban az oltáron szolgálóknak titulussai ezek: prédikátorok, [434:] Isten szolgálói, tanítók, sáfárok, pásztorok, vigyázók vagy püspökök, amint így is neveztettek a primitíva eklézsiában, kiket ma papoknak neveznek. De hogy ezek papoknak nevezetnének különösen, az Újtestamentumban non video [a. m. nem látom].

Papoknak nevezetnek pengig közönségesképpen a keresztnen in textu. Úgy Apoc. 1. 6. [Jel 1,6], c. 5. 10. [Jel 5,10], minden hívekről mondatuk: Tett minket Krisztus királyokká és papokká Istennek.

Minden igaz keresztnen ember pap, mert ami a papnak hivatala, az minden keresztnen ember kötelessége.

Első hivatala a papnak tanítani az üdvességes igazságot és keresztneni virtusokat, azért dicitur: Lelki tanítónak vajon nem kötelessége az atyának, anyának tanítani magzatit, nevelni a tudományban etc., Efes. 6. [Ef 6], megzabolázni feslett erkölcsöket, melynek elmúlataért punitus Heli, 1. Reg. 2. [1Sám 2,27–36]? A bálványozók felől mondja Isten, Jer. 7. 17. 18. [Jer 7,17–18]: *Nem látod-é, mit cselekesznek, a fiok fát szednek, az atyák tüzet gyújtanak, az asszonyok dagasztanak, hogy az ég királynéjának Lunae béleket süssenek*. Scilicet docuerunt filiis idololatriam [a. m. ugyanis bálványimádásra tanították a fiaikat]. Illis objicit: *Vevéd fiaidat, leányidat, kiket nékem szültél vala, és megáldozád idolis*. Ezek. 16. [Ez 16,20]. Így áldozák ma is, akik ördög cselédivé nevelik filios, filias. Nem kötelessége-é a gazdának háza népét taníttatni, hogy féljék az Urat, megtartsák a parancsolatokat? Ut Abraham, Gen. 18. 19. [1Móz 18,19]. Feleségét házában taníttatni, 1. Kor. 14. 31. [1Kor 14,31], jóra inteni, feddeni, ut Job. cap. 2. [Jób 2,10], háza népe közzül a gonoszokat kiirtani, ut David, Solt. 101. [Zsolt 101,6–7], hogy egész házával szolgálhasson Istennek, mint Jósué, cap. 24. 15. [Józs 24,15], Cornelius, Act. 10. 2. [ApCsel 10,2]. Hát, felebarátodat nem tartozol-é taníttatni, inteni, és ezzel a bűntől elvonván lelkét a kárhozattól servare [a. m. megtartani], Jac. 5. 20. [Jak 5,20]? [435:]

Második hivatala a papnak, hogy légyen példa a jócselekedetekben, Tit. 2. 7. [Tit 2,7]. Nemcsak Urimmal, hanem Tummimmal is ékes légyen, 5. Mos. 33. 8. [5Móz

^{*} Cíc. *Par. Stoic.* 5.

33,8]. Urim a tudománynak világossága, Tummim a szent élet tökéletessége. Ha szontalan a tudomány a kegyes élet példája nélkül. Minden keresztény embernek mondatik: *Úgy fényljék* etc., Mat. 5. 16. [Mt 5,16]. *Valaki megtartja a törvényt, és úgy a jó példájával tanítja, nagy lesz az Isten országában*, v. 19. [Mt 5,19]. Jeroboám felől mondatik, hogy vétkezett, és az Izraelt is vétekben ejtette, 3. Kir. 14. 16. [1Kir 14,16], midőn a maga példájával a népet is bálványozni tanította, s ezzel a maga házat elpusztította. Úgy kell ma minden keresztény embernek vigyázni, hogy felebarátját meg ne botránkoztatassa, 1. Cor. 8. 10. capitibus [1Kor 8–10], s ezáltal bűnben ne ejtse. mert *jaj a botránkoztatónak*, Mát. 18. 7. [Mt 18,7].

Harmadik hivatal a lelki áldozat. Régen a papok barmok vérével áldoztak. Ma dicsőretnek áldozatját kívánja az Isten, mely könyörgés és hálaadás. Ezt is minden igaz keresztényekre kiterjesztette Apostolus: *Légyetek szent papság a lelki áldozatoknak áldozásokra*, 1. Pet. 2. 5. [1Pét 2,5]. Minden kereszténynek mondatik, Sid. 13. 15. [Zsid 13,15]: *A Krisztus által szüntelen vigyünk Isten eleiben dicsőretnek áldozatját, azaz az ő nevére* etc. És amennyiben ott, v. 16. [Zsid 13,16], a *jótétemény* is áldozatnak mondatik, erre köteles minden keresztény üdvössége veszedelme alatt, Matt. 25. ultimus [Mt 25,46].

Minden kereszténynek mondatik: *Szüntelen imádkozzatok*, 1. Thes. 5. 17. [1Thessz 5,17]. Különösen is, Mát. 6. 6. [Mt 6,6]: *Intra in cubiculum ad orandum*. Hát nem kötelessége-e a keresztény embernek ágyából felkelvén, munkájához kezdvén s dolga közt imádkozni, Solt. 127. [Zsolt 127], midőn eszik, hálaadással venni, 1. Tim. 4. [1Tim 4,3], midőn lefekszik, felserken, Solt. 63. [Zsolt 63,7], útban, s mindenütt napjában hétszer, Solt. 118. 164. [Zsolt 119,164], azaz sokszor dicsérni az Istent? [436:]

Negyedik hivatal a vigyázás. *Viseljétek gondot a nyájáról, melyben a Szentlélek vigyázókká tett*, Tsel. 20. 28. [ApCsel 20,28]. Hinc Pastores dicuntur, Joan. 21. [Jn 21]. Őrizni kell a nyáját a farkasoktól, mételyes mezőtől, hamis tudomántól, feslett élettől, hogy ne mondassék a pap felől: *Elvesztette a juhokat*, Jer. 50. 6. [Jer 50,6].

Nehezebb ebben kinek-kinek maga kötelessége a pap hivatalánál, mert a pap vigyáz az okos állatokra, azokat őrizi, kik ha nem követik a pásztort, eltévelyednek, s farkasok prédái lesznek, ők okai a veszedelemnek, Ezek. 3. [Ez 3,17–21]. De az igaz kereszténynek az okatlan indulatokat, délceg, engedetlen tagokat kell őrizni, hogy ama mételyes mezőkre ne menjenek, s ott ne mulassanak veszedelmekre.

Három veszedelmes mezők vadnak, ártalmasak a léleknek:

*Ambitiosus Honos et Opes et Foeda voluptas.
Haec tria pro trino Numine mundus habet,**

azaz:

*A tisztség, gazdagság, testi gyönyörűség.
A világnak olyan, mint három istenség.*

Valaki ezekre tévelyedik megtérés nélkül, elvész. Ezeken tévelygett a tékozló fiú, itt vesztette el minden javát, végre maga is elveszett volna, ha atyjához nem tért volna,

* MANTUANUS, *Carm. de vita D. Lud. Morbioli, Opp.* II, 222 (Antv., 1576).

Luc. 15. [Lk 15,11–32]. Ezeken mulatozott a gazdag, s innét ment pokolban, Luc. 16. [Lk 16,19–31]. Itt foglalatostkodtak az hivatalosok, akik elmaradtak ama nagy vacsoráról, a boldogságból, Luc. 14. [Lk 14,15–24].

I. A világi dicsőségnek, tisztségnek még az útja is, azaz annak rendeletlen kívánsága veszedelmes. Ez útban, királyságot vadászván, Absolon a fára felakadott s megöletett, 2. Kir. 18. [2Sám 18,1–18]. Erre a mezőre ügyekezett Jeroboám, midőn országát akarta megtartani, s elvesztette, 3. Reg. 12. [1Kir 12], erre Ahitófel, és hogy arra nem juthatott, magát felakasztotta, 2. Kir. 16. [2Sám 16,1–17,23]. Ennek kívánsága akasztá fel Hámánt is, Esther 3. et 7. capitibus [Esz 3,1–15, Esz 7,5–10]. Ezt példázza az Icarus és Phaeton veszedelme. [437:] E mezőben szedetik ama keserű métely, a nagyravágyás. Ez indította könnyhullatásra Nagy Sándort, midőn hallaná Anaxarchustól, hogy még sok világok vadnak, holott egyet is egészen el nem foglalt.

Aki bévette e mételyt, úgy jár, mint a *bufo, qui videns in ripa Tauri magnitudinem, cuoque se inflare conatus dum coepit.*[†] Nem terem e mezőn a virtus édes gyümölcse, quod exprimit Apologus Judic. 9. refert et unde: Ritka tiszt az, kivált aki vadássza a tisztséget, hogy azt igazán, tökéletesen folytassa. Eljutott vala e mezőre Athalia sokak megölésével, de ott ő is megöleték, 4. Reg. XI. [2Kir 11,13–20]. Ott Heródes a férgekől megemészteték, Act. 12. [ApCsel 12,20–25]. Nincs azoknak száma, kik a világi dicsőség polcán megölettek, vagy onnan csúfoson levettettek. Oltalmaztatok ettől magatokat, tü nagyobbak, hogy ennek hízelkedése meg ne csaljon.

Atália,
Heródes

II. Tövises mező a gazdagság, Luk. 8. 14. [Lk 8,14]. Veszedelmes ennek is az útja, mert *qui volunt divites fieri*, 1. Tim. 6. 9. [1Tim 6,9], és aki ide tévelyedik, nehezen szabadul ki, Mat. 19. 23. [Mt 19,23]. Itt a lélek éhhez hal meg, mert annak eledele verbum Dei suffocatur, Mat. 13. [Mt 13]. Itt építette csúreit, gabonássait a gazdag, de hasznát nem vette, Luc. 12. [Lk 12]. Ebben a mezőben Júdás 30 pénzért magát felakasztotta, Mát. 27. [Mt 27,3–10], Akán egy köntöser, egy aranyvesszőért, egynéhány siclusért megkövezteték, Jos. 7. [Józ 7,10–26], Giézi 2 öltöző ruháért, 2 talentum ezüstért örökös bélpoklossággal megvereték, 4. Reg. 5. [2Kir 5,20–27]. Ananiás, Safira hertelen megholtak, Act. 5. [ApCsel 5], Midas majd éhhez halásra jutott, refer si placet fabulam.[†] Itt mondja magát boldognak Croesus, de innen tétetett a rakás fára, hogy megégettessék. Itt szedetnek ama veszedelmes mételyek: kevélység, tobzódás, fősvénység, ragadamány, csalárdság, hamis hűt etc., mert mindezek a gazdagság vagy társai, vagy szolgálai.

Júdás,
Akán, Giézi,
Ananiás,
Croesus,
Midas.

Vigyázz, ember, hogy ennyi veszedelmes tövissek közzé ne essél, mert ott maradsz. Őrizzétek ettől magatokat, szegények, mert *jobb a kevés igazsággal, mint etc.*, Péld. 16. 8. [Péld 16,8]. [438:]

III. Éppen ilyen veszedelmes mező a testi gyönyörűség. Mint az halak, madarak háló és lépvessző által megfogatnak, úgy akik itt csemegélnek, veszedelemben borulnak. Itt báloz Heródes, midőn Keresztelő Jánosnak fejét véteti, Mát. 14. [Mt 14,1–12], itt Salamon, midőn Istentől elszakad, 3. Kir. XI. [1Kir 11,1–13], Sámson, midőn szeme kifolyatik, Bír. 16. [Bír 16,4–21]. E mezőben szállott Sodomára a kénköves esső, Ezek. 16. 49. [Ez 16,49]. Itt veszének a zsidók, *qui sederunt edere*, Exod. 32. [2Móz 32,6], imádkozik Sirák, cap. 29. 5. [Sir 29,5], hogy e mezőtől tartsa meg

Heródes, Sala-
mon, Sámson,
Sodoma,
zsidók

az Isten. Ettől őrizd te is magad, mert ennek mosolyog virágos pázsitja, de *latet anguis in herba*,* mind testednek, mind lelkednek veszedelmes.

Itt szereti múlatni ama délceg nyáj, a tagok, melyek különös őrizetet kívánnak, hogy ide ne bocsáttassanak. Pásztoroljad hát szemeidet, tégy szövetséget azokkal, Job. 31. 1. [Jób 31,1], *hogy héjában való* etc., Solt. 118. 37. [Zsolt 119,37], *nincs álnakabb a szemnél*, Eccli. 31. [Sir 31,13]. A Basiliskus mást öl meg, az ember szemeivel magát veszti, ezeken az ablakokon mégyen bé az halál, Jer. 9. [Jer 9,16–20].

Meglátja Sikem Dinát, megszeplőíti, melyért occiditur, Gen. 34. [1Móz 34]. Szemek által vesztek ama két vénnek, Dan. 13. [Dán 13]. Meglátta Dávid a feredező Betsébát, s kettős bűnben esvén maga mond fejére szentenciát: *Halálnak fia az az ember!* 2. Reg. 11. 12. cap. [2Sám 11–12; 2Sám 12,5]. Azért ha Euclides kívája szemét, hogy tisztábban gondolkozzék, vájd ki te is botrányoztató szemeidet, hogy mennyországban mehess, Mat. 5. [Mt 5,29]. Őrizzed füleidet a rothadt, léha beszédek hallásától, mert veszedelmesek, 2. Tim. 4. [2Tim 4,4]. Ulysses a tengeri szirének csalárd éneklések ellen vitézinek fülöket viasszal bédugta, használ ez ellen tenéked az Isten beszéde figyelmetes hallgatása, Solt. 48. [Zsolt 49,5].

Sikem,
vénnek, Dávid,
Euclides

Ama kicsin, de veszedelmes tag a gonosz nyelv, éppen annyi őrizetet kíván, mint az egész test, Jak. 3. 2. [Jak 3,2], teljes ez halálos méreggel, ez a kicsin tűz mind e világot megégeti. *Sokan fegyver által, de többen vesztek a nyelv által*, Eccli. 28. 21. [Sir 28,18(!)], mert *mors et vita in manibus linguae*, Péld. 18. 21. [Péld 18,21]. [439:] Agatho 3 Annis lapidem ore gestavit. Pythagorae discipuli 5 Annis tacuerunt pro compescenda lingua.[†] Ha te jó napokat kívánsz látni, zabolázd meg nyelvedet, 1. Pet. 3. [1Pét 3,10], Solt. 34. [Zsolt 34,14].

Őrizzed kezeidet a ragad[ó] lopásoktól, [ab] omnibus illicitis et sanguine [a. m. minden tiltott dologtól és a vértől], Esa. 1. [Ézs 1]. Mucius Scevola manum unam cum armis igni opposita combussit, azért, hogy nem a királyt szándéka szerint, sed alium occidit.[†] *Si dextra, non id quod debuit faciendo scandalizat abscide*, Matt. 5. [Mt 5,30], azaz: *Aki eddig loptál, már ne lopj*, Efes. 4. 28. [Ef 4,28].

Lábaidat tartóztatd a gonoszság utától, Solt. 118. 101. [Zsolt 119,101], *ne legyenek gyorsak a vérontásra*, Rom. 3. 15. [Róm 3,15], *a gonosz után ne járj*, Solt. 1. 1. [Zsolt 1,1].

Igazgasd ezek vezérét, a szívet, pecsételd bé ezt, mint a kárhozatos vétkeknek, gyilkosságnak, paráznaságnak tisztátalan és fertelmes kútfejét, Mát. 15. 19. [Mt 15,19], hogy szívednek jó kincseiből jó származzék üdvességedre, Mát. 12. 35. [Mt 12,35].

Mindezekre vezérül vagyon a lelkipásztor vagy pap, amit ezekben nem tudsz, tanítván, amit tudsz, eszedben juttatván s cselekedetére ösztönöztvén, és így a jóra kézen fogva vezetvén. De a te kötelességed követni, véghez vinni. És így megfelelttem ígíretemnek, midőn kit-kit közületek különös házi pappá szenteltem. De mivel elég egy pap egy templomban, dicitur, hogy ezt a különös papságot a közönséges papi hivatallal megegyeztettem, és ezek végben vitelének némünemű módját mutassam:

* VERG. Ecl. III. 93.

Corollarium I. Csak papra lelketet, prókátorra peredet ne bízzad. Közregula, helyes is, illik observare, különben elvesz mind világi, testi, mind lelki causád. Prókátorra csak ne bízzad, mert ha a gyakor ajándék nem sürgeti, könnyen hagyja, ha bőven aranyozád, azt gondolja, hogy jó annak árnyékában mulatni, s úgy is halasztja. Magadnak kell hát látni, hol s mint áll. Mert ha *vestigia Domini terram, oculi saginant equum*, nincs perednek magadnál hűségesebb prókátor. Gondold meg azt is, [440:] hogy a prókátornak sokszor argumentumot szerez az ellenkező félnek titkos ajándéka, osztán béreked, mikor szólni, fáj a lába, mikor menni, szédeleg a feje, mikor dolgozni kellene, és így *bona causa male procurata amittitur*.[†]

Papra se bízd csak lelketet, hanem magad is ügyekezze, mert ő utat mutat, de menned kell, híven követned kell, mert ha az juhok a pásztort nem követik, *rapiet lupus*.[†] Kivált, ha a világ mételyes mezeje többet ígér s ád is, mint a boldogság felől való reménség, haszontalan a pap szolgálatja.

Corollarium II. A pap bűnedet el nem vészi nálad nélkül. Gyónjál bátor, de azzal nem tetted bűneidet a pap lelkére, hanem kövessed az Isten beszédéből elődben te poenitentiát, kérjed bűnöd bocsánatját a megtérés után, tamen ita ne relabaris [a. m. azonban úgy, hogy ne ess vissza], mert utolsó állapotod gonosz léssen az elsónél, 2. Pet. 2. [2Pét 2]. Külömben is, frequenter peccans et paenitens veniam non meretur [a. m. aki gyakran vétkezik és megbánja, az nem érdemel megbocsátást]. Aki gyónton gyónja, tetten teszi, amit egy kézzel épít, a mással elrontja, és ha e romlásban talál az halál, *a fa, az hová dől* etc., Préd. XI. [Préd 11,3].

Corollarium III. Nem a pap oka veszedelmednek, hanem te magad. Elég a papnak bűneidet kikiáltani, a kegyes élet utát tanítani, ha nem fogadtad, elvesztél bűneidben, te vagy oka, Ezek. 3. [Ez 3,18–19]. Hívta Isten prófétái által a zsidókat a megtérésre, de mivel nem engedtek, azt mondta: *Te magad vesztetted magad*, Ose. 13. 9. [Hós 13,9].

Corollarium IV. Keveset használ a pap lelki áldozatja, könyörgése annak, aki maga is együtt nem áldozik. A lelki áldozat minden kereszténnek különös hivatala, 1. Pet. 2. 5. [1Pét 2,5]. Együtt légyen hát a pap könyörgésével a te buzgóságod is, és a mi szükségesebb, tedd méltóvá magadat a könyörgés meghallgatására. Gondolod-é, hogy midőn te az Istenről nem is gondolkodván űzöd a világot, felejtve a templomat, még a rabotára [a. m. robotra], használ akkor a pap templombéli könyörgése nálad nélkül? Ne gondold! [441:] Ha azt mondod: Azért ő pap, hogy menjen a templomban, s könyörögjön értünk is, mert mű nem érkezünk menni! Tudd meg azt, hogy úgy használ a pap közönséges könyörgése éretted is, néked is, ha méltó vagy arra, különben halljad, mit mond az Isten a prófétának: *Te ne imádkozzál e népért, ne kiálts érettek, se ne könyörögj és közben se járj, mert én téged meg nem hallgatlak*, Jer. 7. 16. [Jer 7,16].

A bűnösnek könyörgését nem hallgatja meg az Isten, Ján. 9. 31. [Jn 9,31], Péld. 28. 9. [Péld 28,9], azaz aki megtérés nélkül hever bűneiben, haszontalan könyörög. Ezt is az Isten mondja: *Mikor a tü kezeiteket kiterjesztenditek, az én szemeimet elrejttem előttem, mikor ugyan sok szóval imádkoztok is, meg nem hallgatlak. Miért? Mert a tü kezeitek rakvák vérrel, gonoszsággal*. Esa. 1. 15. [Ézs 1,15]. *Annak könyörgését hallgatja meg az Isten, aki az Istent tiszteli és akaratját cselekeszi*, Ján. 9. 31. [Jn 9,31], Péld. 15. 29. [Péld 15,29]. Innen:

Ha a vakmerő bűnösnek maga könyörgését sem hallgatja meg az Isten, miképpen használ más érette való esedezése? Könyörög, áldozik a pap a közönséges gyülekezetért, de azért az Isten nevének segítségül hívásán kezd, s hálaadáson végezd minden munkádot, különben haszontalan, Psal. 127. [Zsolt 127].

Mindezek summáson arra tanítanak, hogy magadnak légyen gondod közelebb lelked üdvességére, pásztorlására, mert senki nincs ahhoz olly közel köteles, mint te magad, nem is őrizheti azt úgy senki, mint te magad. És a papság minden üdvözülendő léleknek szoross kötelessége (Huc erat addendum.) X.¹⁵⁴

Kiterjednek ezek, *Szent az Urban!*, egész életünkre, de különös vége és célja beszédemnek az jelen való szent alkalmatosság, édes Jézusunk szent Asztala, melyhez való járulásunk, generalis, szent egyben gyűlésünknek kezdete. [442:]

X. Két nevezetes, egyik bizonytalan, más bizonyos célja beszédemnek. Egyik ez helyben, újonnan épült templomnak Isten dicsőségére való felszentelése, melyben léjendő gyülekezetünknek bizonyos voltát az útban tudtam meg, azért is keveset szólhatok efelől. Mindazonáltal elmondhatom e templomról, ami mondatott a jeruzsálemi második templomról: *Nagyobb ennek a második háznak dicsősége, hogynem az elsőnek*, Agg. 2. 9. [Agg 2,9]. Mert primo, az első romladozott lévén, mint a jeruzsálemi templom is, elrontatott vala, újra, és a kisebb után nagyobbra építettett, főképpen N. B. E. [:M:] Maurer László [:fő:] curator úr különös és az eklésia ezzel megegyezett buzgóságából, mely N. úrnak élete ha ez ideig terjedhet vala, hiszem bizonynyal, hogy ezen épület szaporábban is, nagyobb tökéletességre is ment volna, Isten dicsőségére lett buzgóságáért légyen ő *oszlop in Templo Dei*, Apoc. 3. 12. [Jel 3,12].

Secundo. Ezt az unitárius status közönséges zsinati gyülekezése szenteli Isten dicsőségére, mely zsinati gyülekezet ha szintén az első templomban is volt, most 54 esztendeje, 1736, de midőn építettett elsőben, ilyen sorsa kétségkívül nem volt.

Tehát tertio. Dicsőségesebb ez, mert felszenteltetik a szent nép és királyi papság, vagy főpapok, azaz ezen zsinati gyűlésre választatott különös személyek által. Jer-tek hát, szentek, és amint Salomon az első jeruzsálemi templomot, mi is e második, ürmösi templomat és ennek gyülekezetét ajánljuk Istennek ez könyörgésünk által, *lectae preces sequitur*: [443:]

Lelki Izraelednek Szent Istene! Akit, jóllehet, az ég és az egeknek egei bé nem foghatnak, mindazáltal jelenlétednek bizonyos jelét mutattad régen a Frigyládából lett feleletek által. Könyörgünk Teneked, lakozzál ez dicsőségedre építettett házban, mindennémű sorsban szükséges kegyelmeid által, hogy nyilván légyen híveidnek, hogy ez helyben lakozol.

Midőn vétkezendik a Te néped ellened, minthogy senki nincsen bűn nélkül, és imádkozik ez helyben, Te hallgassad meg a Mennyből, és bocsásd meg népednek vétkeit, könyörülván rajta irgalmasságod szerint.

Mikor bérekesztetik az ég, és nem leszen esső, és imádkozandanak ez helyen, vallást tévén bűnökről, te hallgassad meg őket a Mennyből, és légy kegyelmes szol-

¹⁵⁴ X: A jelöléshez kapcsolódó beszúrás a 442. és 443. lapon következik. Ezután az őrszó (Választott) alapján azonosíthatóan a 444. lapon folytatódik a szöveg.

gáidnál, parancsolj az egeknek, hogy adjanak bőséges harmatot a földre, és annak gyümölcseivel megelégtessenek a Te szolgálaid.

Midőn éhség, döghalál vagy fegyvertől való félelem léjend, vagy valami egyéb csapás és nyavalya rájok jövend, minden imádságot és könyörgést, mely lészen akármely embertől ez házban, Te meghallgassad a Mennyből, és légy kegyelmes.

Akik naponként ez házban leborulnak lábaid számolja előtt, áldozván tenéked reggeli s estvéli dicséret áldozatjával, hálaadással, hajtsd le füleidet, hallgassad meg esedezéseket, bocsásd el örvendetes válasszal orcád elől. Szenteld meg, Szent Isten, ez házat dicsőségedre, meghallgatván alázatos könyörgésünket, mellyet elődben mutatunk, édes Jézusnak nevében. Amen. |:Második vége ez jelenvaló alkalmon etc.:|

NB. Mandatum acceperam de Synodo in Ürmös celebranda, et Templo ibidem[?] neo extracto sacrificando, at hoc fine addideram hanc pag. at Templo non preparato, Synodus jacta [est] in F. Rákos, ideoque haec relinquendo dixi ita ut juvat[?] scripta concio sine hoc addicamento.[†] [444:]¹⁵⁵

*Excerptae
maxima parte
ex 3. Reg.
VIII. capite,
ut vides.*

Választott nemzetség, szent és Istennek saját népe, királyi papság vagyunk, amint ezek után mondja az apostal, hogy annak hatalmas dolgait hirdessük, aki hívott minket a sötétségből az ő csudálatos világosságára.

Ki teszi rövideden az Isten velünk közlött újtestamentumi kegyelmeit, vagy a váltságnak munkáját, melyet végben vitt a Jézus Krisztus által, aki mind az elme, mind az élet evangélium előtt való setétségét, a tudatlanságot és bűnt eltörölvén, az Isten emberek üdvezíttések felől való akaratját hirdette, szent tudománya által elméinket világosította, tudományát pedig szent ártatlan életével, csudatételivel, s kivált keserves szenvedések után következett gyalázatos halálával megerősítette.

Mivel pedig halálában az Isten hozzánk való szerelme, ki szerelmes fiát engedte az halálra, az Krisztus szeretete, ki Szent Atyja akaratjából az halált elszenvedte, kitündöklött, azt örök emlékezetben hadta, ut Apostolus, *az Úrnak halálát* etc., 1. Cor. XI. 26. [1Kor 11,26]. Ez a jelen való szent ceremoniának, a Szentlélek vételének vége.

Itt vagyon helye papi hivatalunknak, és nevezetesen annak harmadik és utolsó cikkeleinek gyakorlásának. És ha szemeinket, füleinket, nyelveinket kezeinket, lábainkat, indulatainkat és ezek kútfejét, szíveinket úgy pásztoroltuk, a veszedelmes mezők mételyétől úgy őriztük s készítettük, hogy lelkünket, testünket tisztán mutatjuk bé Jézusunknak, kedves vendégi lészünk.

Itt lészen szükséges a lelki áldozat, az Isten és Krisztus szerelméért ottan-ottan bényújtandó hálaadás, mely cselekedetünket üdvességessé teszi. Midőn azért lelkünk völegénye, a Krisztus az ő kertében, az hívek gyülekezetében lelki vendégi közzé jövendő, hívva általam titeket mindnyájon, Cant. 5. 1. [Én 5,1], ekképpen: *Egyetek, barátim, igyatok, és részegedjetek meg, szerelmesim!* Amen.

¹⁵⁵ A beszúrás utáni szakasz kezdete.

[445:]

Praeludium.

Ezen közönséges zsinati gyülekezetnek végezett a rend és eddig való szokás szerint az új papoknak hivatásokra való felszenteltetése. Én pedig ennek kezdetén, ez órában szándékozom papokat szentelni, vagy hogy már felszenteltettek, csekély elmélkedésemben megmutatni, evégre imádkozzunk:

Áldott Jézus! Szent Atyád kebelének szerelmesse, kiben minden kedve bétölt. Te beszéltetted ki Szent Atyád emberek üdvezítések felől való akaratját, és amaz örök üdöktől fogva elrejtetett titkot kijelentetted, a váltság munkáját elvégezted, hogy annak végén elvennéd ama dicsőséget, mely volt Szent Atyádnak, minekelőtte az világ etc.

Ülsz a dicsőségben, de a Te kegyelmed által világ végéig jelen vagy híveid gyülekezetében, mert adtál abban apostolokat, pásztorokat, doktorokat a szenteknek egy testben való kötöttesekre, a Te titkos testednek építésére, hogy jussunk az hitnek és a te esméretednek egységére.

Megváltottál minket Istennek a Te véred által, minden ágazatból, nyelvből, népből és nemzetségből, és tettél Istenünknek királyokká és papokká, és uralkodunk a földön.

Mű vagyunk a választott nemzetség, királyi papság, szent nép és Isten sajátja, hogy annak hatalmas dolgait hirdessük, ki hívott minket a sötétségből csudálatos világosságára.

Szentelj meg hát, minket, édes Jézusunk, Szent Atyád dicsőségére, hogy légyünk lelki ház, szent papság a lelki áldozatoknak áldoztatásokra. Hogy vigyünk általad szünelen Isten eleiben dicséretnek áldozatját, az ő nevére vallást tévő ajakinknak gyümölcsöket.

Jövel, édes Jézusunk, közelebb, nevedben egyben gyűlt kicsin seregünkben segedelmed által, bémutatván Szent Atyádnak e tölled tanult imádságunkat: Mi Atyánk, s. a. t. Amen.

*Haec concio inter funerales super pastore dicta,
nunc in hunc usum est applicata et dicta*

*A. 1790. 12. Junii in F. Rákos [Felsőrákos].[†]
1800-ban lemásolta T. Vígh Mihály Úr.¹⁵⁶*

¹⁵⁶ Eltérő írás és tinta.

HALOTTI PRÉDIKÁCIÓK ÉS HALOTTI ORÁCIÓK

Bödő András felett (Zsolt 71,7)

Ms. U. 290

[47:] Textus in Arkos super funus Andreae Bödő, quem occidit gangrena, vel cancer morbus, incipiens in labio, et confundens totam faciem. Anno 1695. 23. Octobris.

Psal. 71. v. 7. [Zsolt 71,7]: *Csudája löttem sokaknak, de te vagy az én erős bízalmam.*

[48:] Az Istennek szent könyve, az Szentírás az isteni Ófelségét azzal magasztalja és dicsőíti, hogy Ófelsége szabadosan cselekedő Isten, úgyhogy valamit akar, végben viszi, senkinek dolgairól számadással nem tartozik, és senkitől Ófelsége nem függ. Erről mondja Dávid, Ps. 115. v. 3. [Zsolt 115,3]: *Az mű Istenünk az mennyben vagyon, és mindeneket, az melyeket akart, teremtett.*

És szintűgy cselekedhetik Ófelsége művelünk, mint az fazakas az sárral. Jer. 18. v. 6. [Jer 18,6]: *Íme azt mondja az Úr: Mint az sár az fazakasnak kezében, úgy vattok ti az én kezemben, Izraelnek háza.* Erről teszen tanóbizonságot az Szent Pál is Rom. 9. v. 18. [Róm 9,18]: *Az kin akar könyerülni, könyerül, az kit akar megkeményíteni, megkeményíti.* Az szőlősgazda is azt mondja az zúgolódó szőlőművesnek Mat. 20. v. 15. [Mt 20,15]: *Avagy nem szabad-e nekem az enyimből azt cselekednem, az mit akarok?* Ama asszony is ilyen értelemben volt az Istennek szabados cselekedeti felől, 1. Sam. 2. v. 3. [1Sám 2,3–4]: *Mindent tud az Úr, és minden cselekedetét véghezviszi. Az kézíves erős vitézek megrontatnak, és az erőtlének felépíttetnek hatalommal.* V. 6. [1Sám 2,6–8]: *Az Úr szegénnyé teszen, és meggazdagít, az pokolnak vet, és ismét felveszen, megaláz és felmagasztal. Felemeli az porból az szegént, és az ganéból az szűkölködőt, hogy ültesse az fejedelmek közé.*

Magán tapasztalta az Istennek szabados munkáját az királyi próféta Dávid, mert mikor így gondolkodnék [49:] magában, Ps. 30. v. 7. [Zsolt 30,7], hogy ő soha meg nem változik az ő állapotjában. Nem sok üdő múlva megismeré, hogy az szabadoson cselekedő Istennel nem beszéllett dolga felől, ki másképpen gondolkodik az ő állapoti felől, hogy annak meg kell változni, és úgy, hogy soha még elméjében sem [.....]¹⁵⁷ az Dávidnak, hogy az ő fia lenne az, az ki miatt ő sokaknak csudája lenne. Hanem mikor beleesik, és rájut az nagy boldogtalanságra, úgy veszi eszében

¹⁵⁷ Olvashatatlan szó.

magát, azért mondja, amit, maga felől [Zsolt 71,7]: *Csudája lettem sokaknak*. Mint-ha azt mondaná: Az én Uram, az én Istenem, mint szabadoson cselekedő Isten, az porból, az sárból felemelt engemet királyságra, nagy becsületre, de látom azon szabados Úrnak tetszését, hogy abból kiestem, és oly szomorú állapotra jutottam, hogy csudája vagyok sokaknak, de erősen bízom Őfelségében, mert ha egyik kezében ostor vagyok, az másokban kegyelem.

Részei kettő.

Az első részben siratozza magát [a. m. sírdogál] az próféta Dávid [Zsolt 71,7]: *Csudája lettem sokaknak*.

Az második részben vigasztalást veszen imez igékben [Zsolt 71,7]: *De te vagy az én erős bizodalمام*. [50:] Ezt az zsoltárt írta Dávid vénségének idején, az ő gonosz fiától, Absolontól mikor üldöztetnék, v. 9–18. [Zsolt 71,9–18]. 2. Sam. 17. v. 21. [2Sám 17,21].

Az első részben vagyon Dávidnak maga siratása, hogy rajta olyan kisebbség esett, hogy fejedelmi székiből fiától való féltében ki kellett kelni, és el kellett hadni Jeruszálemet. Aliqui dicunt de omnibus in genere.

Nevelte ez boldogtalan sorsát az ő vénsége, mert az vénség magában is elég nyavalya, ha mások nem nyomorgatják is az vén embert. Praed. 12. v. 3. 8. [Préd 12,3–8]. Mert az vénség olyan, mint az gyermekség, mely dajka és tutor nélkül szükkölködik. Innen mondják: Az vénnek kétszer lesznek gyermekekké. Mert végezetre az vénnek keserűséggel illetetnek csak az gyermekektől is, kiken bosszújokat nem űzhetik, 2. Reg. 2. v. 23. [2Kir 2,23].

Nagy gonoszság az ifjakban, annál inkább az fiakban: 1. Kik az ő öreg atyjokat és anyjokat keserűséggel illetik. 2. Kik megcsúfolják. Jaj azoknak, mert megítéltetnek. 2. Reg. 2. v. 23. [2Kir 2,23–24]. Pro. 30. v. 17. [Péld 30,17]. Gen. 9. v. 22–25. [1Móz 9,22–25].

Jegyezzétek meg: Keserűséggel ne illessétek az véneket! 1. Mert atyák, és tisztelni kell, Exod. 20. 12. [2Móz 20,12]. 2. Mert visszamérik nekünk is, ha megvénhedünk. Judic. 1. v. 7. [Bír 1,7]. Praed. 7. v. 21. 22. [Préd 7,21–22].¹⁵⁸

Megjegyezzük ezt is ez alkalmatossággal: 1. Hogy úgy éljünk, hogy vénségünknek idején Isten el ne hagyjon. Miképpen éljünk? [Pro 30. 17. [Péld 30,17]: *Az ki megcsúfolja atyját, avagy megutálja anyjának tanítását, szemét kivájják az völgyekben hollók, avagy megeszik őket ez keselyű fiai.*]¹⁵⁹ [51:]

Responsio. 1. Gyermekségünkől fogva féljük az Istent. Ps. 34. v. 20. [Zsolt 34,20]. Praed. 12. v. 3. [Préd 12,3]. 2. Ifjanta az öregeket ne nyomorgassuk, hanem inkább megbecsüljük, mert úgy mérik vissza, az mint mértünk másoknak, Mat. 7. v. 2. [Mt 7,2]. [Mt 7,1] *Ne ítéltetek, és nem ítéltettek.* És az ifjaknak legyünk jó példájok. Látjátok ez az szép ifjú, Dávidnak fia, Absolon mit cselekedik édesatyjával, rátamad, nem nézi feje haját, szakállát, kiűzi székiből, királyságiból, de hamar megbünteti az Isten, mert az cserfán felakad hajánál fogva, és Joeb általökleli, és

¹⁵⁸ Más tintával olvashatatlan interlineáris kiegészítés kíséri a sorokat.

¹⁵⁹ Ugyanaz a kéz, aki az interlineárisokat írta.

egy verembe vetik testét, s követ hánnak fellyül rája, így leszen temetése. Jaj, szegény Dávid! |:Ki tulajdon fiától üldözteték.:|

Hallhatsz, mivel siratta magát [Zsolt 71,7]: *Csudája löttem sokaknak*. Tiszteségbeli embernek állapoti mikor megváltozik vagy ki keserves dolog. 1. Mert azon igen sokan örülnek. 2. Mert csudálatos nagy bánattal bánkodik az olyan lélek, még némelly halált is szerez magának, mint Achitófél és Júdás, |:Saul etc.:|. Factus sum ceu portentum. Factus sum tanquam prodigium.

Magyarázzák ezt így némelyek. Admirati sunt hostes, qui semper fiduciam meam in te collocem, cum sim a te destitutus, simque illis opprobrio. Azaz: azon csudálkoztak ellenségi, hogy ilyen gyalázatra jutván mégis Istenben bízik.

[52:] Az zsoltárokat énekre fordító így értette ismét [Zsolt 71,7]: *Engem csudának tartanak sokan*, azaz hogy mire jutottam, nem is gondolták, hogy lábra álljak, de te vagy énnekem erős reménségem.

Nem azon csudálkoztak, hogy nyomorúságomban az Istenben vettem reménségemet, hanem azon csudálkoztak, micsoda ember voltam és mire jutottam. Ez az utolsó értelem helyesebb, mert nem mindenekről mondja, hogy csudájok lett, hanem sokaknak, akár baráti, akár gonoszakarói [a. m. rosszakarói].

Mert ebben az egész zsoltárban Istenben veti reménségét és bizodalját, v. 1. [Zsolt 71,1]: *Tebenned bízom, én Istenem*. És másodszor könyöreg az szabadulásért. |:[Zsolt 71,4] *Ments ki a hamisok kezéből etc.*:|

Mik indítsák Dávidot az könyörgésre?

1. Mert azt mondja: *Tebenned bízom*. v. 1. 2. [Zsolt 71,1].
2. Mert: *Te vagy az én kösziklám*. v. 3. [Zsolt 71,3].
3. Mert: *Gyermekségemtől fogva te voltál bizodalmam*. v. 5. [Zsolt 71,5].
4. Mert: *Téged dicsérlek szüntelen*. v. 6. 8. [Zsolt 71,6–8].
5. Mert: *Sokaknak csudája lettem* [Zsolt 71,7]. Miben? Ebben, mert vénségemnek idején üldöztetem. Mert veszedelméről tanácskoznak, és azt mondják, hogy elhadtál engemet, v. 11. [Zsolt 71,11].

Igaz itt amaz mondás [Sir 11,28]: *Halála előtt senki bölcsnek magát nem mondja, mert nem tudja, élete végiben mit ér, és mire jut*. Ihon ez példa.

Csudája löttem én sokaknak [Zsolt 71,7], quasi dicat: Volt oly ideje, mikor oly dicséretes dolgot cselekedtem iffjúságomnak idején, mikor az Góliátot meggyőztem, hogy az kik megtekéntették iffjúságomat, csodálkoztak [53:] rajtam, voltak nekem sok több dicséretes dolgaim, kivel magamat csodáltathattam, mind bölcsességre, s mind vitézségre, és az királyságra való sok szenvedésemre |:nézve:, és mindazok nevelték az én böcsületemet. De most már vénségemre valóban az én Istenem mindeneknek csudálkozására engemet, szegény fejemet kitött, én immár egyéb nem vagyok, hanem csudája sokaknak.

Eddig vagon az <második> |:első:| részben említett siralma. Az honnan mulólag megjegyezhetjük, hogy az ember állapotja olyan változó, hogy sem ég, sem az tenger, sem az állhatatlan háborgó üdő nem változnak meg oly gyakorta és hirtelen, és nincsen akármi ezeknél állhatatlanb, mert mindezek máról holnapra, hanem egy órában megváltoznak egynéhányszor, egy szempillantásból másra alig tartják gyakorta meg magokat.

Holott[?] ilyen világi életed, és tisztességes állapotod, jó egészséged, gazdagságod, ezekhez semmit ne bizzál, bűnnel ezeket ne toldozd, foldozd, és bűnnel keresett kenyérrel ne tápláld, mert oh, ki hamar oly állapotra juthatsz, hogy az kik hallják, csudálkozván megcsendül az két fülek, neked pedig holtig való nyomorúságodra leszen. [54:]

Pars secunda.

Mivel vigasztalja magát? [Zsolt 71,7] *De te vagy az én erős bizodalmmam*. Mintha azt mondaná: Noha én Istenem elég csudája vagyok ez világnak, de én erős bizodalommal bízom Felsegedben. Nem kívánnak az igék hosszú magyarázatot, hanem egy tanóságot vesznek fel, mely ilyen leszen. |:Nincsen ez nyomorultaknak jobb orvossága az Istenben való bizodalomnál.:|

Tanóság.

Nagy szomorú változatokra jutnak az istenfélő, tisztességbeli emberek is néha, úgy hogy ugyan csudája lesznek az embereknek, de az Istenben való erős bizodalomok úgy táplálják őket, hogy nem zúgolódnak, hanem Isten akaratján igen szép csendessen megnyugotják elméjüket életek utolsó szempillantásáig. Ebben az állapotban forgott Dávid, kegyes, istenfélő, méltóságos király lévén, kinek állapotja lött vala csudája sokaknak, de nem esék kétségben, hanem az Istenben bízik, s úgy táplálja magát.

Jób pátriárka is, cap. 17. v. 6. [Jób 17,6], ezt mondja: *Immár az én szemeimet az keserűség miatt homály fogta be, és minden én tagjaim, mint az árnyék, olyanok*. Elálmélkodnak ezen az igazak. Mindazonáltal az igaz megtartja az ő utát, és az tiszta életű ember inkább megerősítetik. [55:]

De miért jutnak ilyen nagy változásra az istenfélő tiszteletes emberek is? |:Rationes.:| 1. Mert így jelentetnek ki az Istennek dolgai, Joan. 9. v. 3. [Jn 9,3] refer. |:Szükség, hogy az Istennek dolgai megjelentessenek ebben.:| 2. Azért, hogy az titkos vétkekre, az melyeket elfelejtettünk, az olyan keserves ítéleti által eszünkben juttassa. Mint az Jákob fiainak József eladattatását, Gen. 42. v. 21. [1Móz 42,21]. 3. Azért is, hogy mind hűtöket és békességes tűréseket így akarja megpróbálni. Heb. 12. |:v. 5. 6.:| [Zsid 12,5–6]: |: *Fiam, ne vesd meg az Úrnak dorgálását, és ne fáradj, az mikor etc.:|* 4. Hogy az embereknek is nyomorult atyjokfiokhoz való magokviselését ezzel napfényre hozza. Példa Jób. Szerették míg egészséges volt, és gazdagsággal bírt, de mikor látták, hogy ezektől megfosztatott, irtóztak tőlle, Job. 6. v. 21. [Jób 6,21]: *Mert most az meneműek ti voltatok énhozzám, nem azok vadatok, és látván az én nyomorúságomat, féltek*. Így panaszkodik Jób barátinak.

Oktató haszon.

Látjuk mindezekből, hogy az Isten néha még az szenteket is, az tiszteletes személyeket is nagy ítélet alá szorítja, hogy csudái legyenek ez világnak, így akarván kijelenteni Őfelsége az ő céljait, és minden titkos vétkeket megismertetni, és mint viselik az egészséges emberek magokat nyomorult felebarátjokhoz. [56:]

II. Haszon. Feddés.

Megfeddettetél, te nagy gonoszságban és vétkes életben élő férfi és asszonyállat, tudd-e, mennyiszer cégéres vétekekben találtattál, kiért az Mózes törvénye szerint meg kellett volna halnod. És ha Isten szoros igazsága szerint cselekedett volna tevéled, bizony olyanná változtatott volna az Isten, mint Nabukodonozort, hogy csudája löttél volna az világnak. De menj elébb csak mégis utálatos életedben, alig halsz addig meg, míg Isten úgy meglátogat, hogy csudára jövének az emberek. Akkor veszed eszedben, miért bocsátotta Isten tereád, megtérnél akkor, de már Isten fogságában vagy, előbb kell vala ennek lenni. Jaj, szegény lélek, hol maradsz még? |:Sir. 5. 8. 9. [Sir 5,8–9]. Ki hiszel, megtérvén az Úrhoz.:|

III. Intés.

Intettetünk, hogy holott ilyen változó az embernek állapotja, az ki ma gazdag, holnap szegény lehet, az kit ma sokan böcsüllenek, holnap oly véletlen dolog eshetik rajta, hogy csudájára járnak az emberek.

Az Úrra bizzuk¹⁶⁰ magunkat legelőször és főképpen, mert ha igazak leszünk, ámbátor szomorú dolgokat bocsátott is mireánk, [57:] de hozzánk való szeretetében soha meg nem változik. Ps. 62. v. 9. [Zsolt 62,9]: *Bízzatok őbenne mindenkor, ti népek, az ti szíveteket töltsétek ki őelőtte, az Isten ótalmunk nekünk.* Ps. 37. v. 5. [Zsolt 37,5]: *Hagyjad az Úrra az te utadat, és bízzál őbenne, és ő megcselekeszi.* V. 6. [Zsolt 37,6]: *És kihozza az te igazságodat, mint az világot, és az te ítéletedet, miképpen az delet.*

Azért akármivel látogasson Őfelsége, de mint Dávidnak szíve erősen bízott az Istenben, úgy mi is meg ne változzunk Istenünkhöz való szeretetünkben.

Mert Őfelsége olyan Isten, hogy szíve megesik rajtunk, az mikor ostoroz. Jer. 31. v. 20. [Jer 31,20]. Lam. 3. v. 33. [Sir 3,33]: *Mert nem szíve szerint ver.* Oseae 11. v. 8. [Hós 11,8]: *Haragját is megváltoztatta gyakorta.*

Olyan Isten, az ki örökkévaló szeretettel szeret minket, mert édesatyánk. Jer. 31. v. 3. [Jer 31,3], meg sem változik, Malach. 3. 6. [Mal 3,6]. Csak mi is meg ne változzunk. Meglássátok azért, atyámfiai, ne mindenekkel[?] járjatok, nem mint bolondok, hanem mint bölcssek, ez bölcsen való járásra az Úr Isten Őfelsége igazgasson. Eddig ezen prédikáció.

Fiat applicatio si declamabis super funus.

¹⁶⁰ *bízzunk* (tollhiba)

Ifjú legény temetésére (Préd 12,3–9)

TT Ms. 0634

[139 (127):]
[Dicta] Textus

Ifjú legény temetésére. Vén ember temetésén is még lehet

Praed. 12. v. 3. ad 9. [Préd 12,3–9]: *Emlékezzél meg a te teremtődről ifjúságodnak idejében, míg a gonosznak napjai el nem jönnek, és míg eljönnek az esztendők, melyekről azt mondjad: Nem szeretem ezeket. Amíg a Nap megsetétedik a világossággal, az Holddal és csillagokkal egyben, és míg az sűrű felhők elérkeznek az esők után. Amely üdőben megmozdulnak az háznak őrzői, és nem bírják magokat az erősek, és megállanak az ételnek őrlői, és meghomályosodnak az ablakon kinézők, és az ajtók kívül elzároltatnak a malomnak zúgásának megállásáért, és mikor felserken csak a madárkának szavára is, és megszűnnek minden éneklő leányok. 7. Mikor minden halmocskától félnek, és az úton való botlástól, és mikor a mondolafa [a. m. mandulafa] megvirágzik, és a sáska megkövéredik, mikor az ő kívánsága megfogyatkozik, és mikor az ember az ő életének utolsó idejére jut, és mikor kerülnek az utcán a sírók. 8. Minekelőtte megrövidülne az ezüst kötél, és megromlana az arany palackocska, és a veder eltörné a forrásnál, és megtörné a kerék a kútnál. 9. És minek előtte a por földdé legyen, amint azelőtt volt, a lélek pedig megtérjen az Istenhez, aki adta volt azt. [140 (128):]*

A Szentírás, ki akarván mutatni az embernek nyavalyás, romlandó és halandó állapotját, a több mulandó dolgok között hasonlíttja fűhöz, annak virágjához, Esa. 40. 6. 8. [Ézs 40,6–8]: *Monda az Isten a prófétának: Kiálts! És mondék: Mit kiáltsak? Minden test olyan, mint a fű, és minden ő dücsősége olyan, mint a mezőnek virága. Megszárad a fű, leesik a virág, mikor az Úrnak szele fuvall arra. Bizony, olyan a nép, mint a fű. Mert miképpen a fű vagy akkor szakasztatik le, mikor szép virágjában vagyon, vagy azután kaszáltatik le, mikor virágját elhullatja, úgy az ember is vagy akkor szólíttatik el az halál által, mikor szép ifjúságában vagyon, (uti hic noster), vagy akkor, mikor megélemedett és vénségre juttaték.*

Ezt megszemlélvén a bölcs Salamon, kettőre inti az ifjakat: 1. Hogy az ő szíveknek gonosz utában ne járjanak, mert az Isten ítéletre vonssza ezért, melyet megengedésképpen teszen fel: Örvendezz ifjú, a te ifjúságodnak napjaiban, és járj a te szűvednek utában, de megtudjad, hogy ezért téged Isten ítéletre vonson. 2. Inti, hogy ifjúságoknak idejében, minek előtte megvénülnének, emlékezzenek meg ő teremőjükről, in textu ezt forgatja:

1. Inti az ifjakat, hogy emlékezzenek meg az Istenről.
2. Megmondja, mikor és meddig. *Ib.* [a. m. ibidem] *Míg a gonoszságnak napjai eljönnek.* [141 (129):]

Emlékezzél meg a te teremődről ifjúságodnak napjaiban. Amely igékben int mind férfi mind asszonyi állatban való ifjakat, valakik mind ifjúságuknak s mind e világnak igen örülnek. Inti, hogy megemlékezzenek a teremőről, azaz hogy szentül, kegyesen, igazon, józanon éljenek:

Szentül, Istenre nézve.

Igazon felebarátjokra nézve.

Józanon magokra nézve.

Kiket mire int?

Pars secunda.

Mikor és meddig emlékezzék meg? Két karban állatja ez üdőt. 1. Míg megvénül. 2. Míg meghal.

1. Míg megvénül. Ezt szép hasonlatosságokban írja le: *Míg a gonosznak napjai eljönnek*, quasi dicat: Amíg ifjú ember vagy jó egészségben, Istened, felebarátod szeretetire szolgálatján, a kegyességnek munkájának véghezvitelére alkalmas vagy. Mert ezután a gonosznak napjai eljönnek, amelyekről azt mondod, nem tet-szenek énnekem, amelyen érti a vénségnek boldogító terhét, amelyre nézve ugyan ezt mondják: *Senes bis pueri sunt.* Amelyért is: *Homo mane bipes, meridie tripes, vesperi quadripes.*[†]

A vénséget pedig így írja le.

Ez nagyobb tereh az Aethna hegyinél, mert ha képes volna, hogy valaki az Aetna hegyet az vállára vehetné, letehetné valamikor, és megnyughatnék. De a vénség nagyobb tereh, mert ezt senki le nem teheti, hanem csak az halálban. Ezek azért olyan idők, amelyekről ezt mondja végre az ember: Nem tetszenek ezek énnekem. [142 (130):]

Amelyben jelenti:

2. *Míg a Nap megsetétedik a világossággal, az Holddal és csillagokkal egyben* quasi dicat: Addig emlékezzél meg a teremőről, amíg a te szemeid úgy megsetétülnek, úgy elfogy világa, hogy a Napot, Holdat, csillagokat, az égnek ilyen szép fáklyáit ne láthassad, amely miatt csak topogatsz.

3. *Míg a sűrű felhők elérkeznek az esők után.* Amelyben jelenti, az vén embernek szemei végre csak könnyeznek [a. m. könnyeznek] az erőtlenség mint ez a sok könnyezés aztán, mint valami felhő elérkezik az homály, s viszontag, quasi dicat.

4. *Amely üdöben megmozdulnak a háznak amaz őrzői, és nem bírják magokat az erősek.* A házon érti az embernek az ő derekát, mely mint egy háza az belső

részeknek, mely háznak oldalai az hát, mely [a. m. mell] és a két oldalak. Ennek az háznak őrzői a két karok, az erősek a lábok, mint valami oszlopok. De megmozdul az ház, azaz arra jut az ember végre, hogy meghal az gyomra, nem fogadja el az ételt, megmozdulnak az háznak őrzői, s embernek karjai úgy, hogy ezzel nem is dolgozhatik, úgy reszketnek, hogy még az ételt is alig veheti a szájában, és a könyörgésre sem emelheti fel. *Nem bírják magokat az erősek*, azaz a lábak megerőtlenülnek, hogy azok nem mehetnek, még az isteni szolgálatra sem mehet, quasi dicat, addig emlékezzél meg az Istenről.

5. *Megállanak az ételnek őrlői*. Az embernek fogait érti, melyekkel őrli az edelt, de csak végre elvesznek és ki is hálnak, és végre a gyermekekkel együtt tejre, levesre szorul az ember. [143 (131):]

6. *Meghomályosodnak az ablakon kinézők*. Amely érti az szemeket, hogy csak meghomályosulnak, hogy semmit nem láthatnak, hanem délben is csak tapogatnak.

7. És az ajtók kívül bezároltatnak, a malom zúgásának megállásáért. Azaz ajaki is úgy egyben vonódnak, mind az vénség miatt, s mind a fogaknak kihullásáért, hogy szavát sem értik az öreg embernek, hanem csak gülyülynek [a. m. gügyülnék, összevissza beszélnek?], mint a félnémák.

8. És mikor felsejken csak a madárcáknak szavára is. Azaz még az álom is úgy eltávozik az embertől, hogy majd semmit nem alhatik, és mikor elszenderedik is, ingyen felébred csak az kakasnak, vagy egy kismadárnak szavára is. Egyszóval az öregember az éccakát is álom nélkül tölti nagyobbján.

9. És megszűnnek az éneklő leányok. Azaz nem hallja a süketség miatt akármely szép éneket mondanak is neki, és az anyaszentegyházban levő énekeket sem hallja, olyan, mintha csak megszűntenek volna az énekléstől.

10. *Mikor minden halmocskától félnek és az úton botlástól is*. Azaz: úgy szédeleg végre az embernek feje, hogy alig mer csak járni is, és lábát sem tudja jól felemelni, csak csetel-botol, és csak mi kicsin halmocskát is el kell kerülni.

11. *Mikor a mondolafa megvirágzik*. Mikor elvénül, elfejéredik, olyan fejr, mint a galamb, amelyért ugyan csúfoltatik végre. [144 (132):]

12. *Mikor a sáska megkövéredik*, azaz, mikor a vénség annyéra elél, hogy még az hitván legyet, bogarat, bolhát sem tudod elűzni testedről, hanem mindaddig csíp, amíg ugyan meghízik, megkévéredik.

13. *Mikor a kívánság megfogyatkozik*. Azaz, amíg szíved, szád, szemed, gyomrod nedvétől [?] megszűnik, és nem kívánja azokat, amelyekben azelőtt gyönyörködött.

14. *Mikor az ember az ő életének utolsó idejére jut, és kerülnek az utcán a sírók*. Azaz míg barátai, jóakarói, édesatyja s anyja meghidegedett tetemének eltemetése készülne, és míg ötlet elsiratnák az ő kedvesi.

15. *Minekelőtte megrövidülne az ezüstkötél*. Érte az ember háti gerencében [a. m. gerincében] való velőt, amely ha elkezd száradni, meggömbül az ember.

16. *Minekelőtte megromlana az aranypalackocska*. Érte a szívet, mely a vérnek mintegy palackja, melyből a vér a testre kiöntetik. Ezt az aranynál drágább szívet kívánja Isten az ifjaktól, Péld. 23. 26. [Péld 23,26]: *Add nekem, szerelmes fiam*.

17. *Míg a veder eltörnék a forrásnál.* A vedren érti a szűre szolgáló ereket; és csak megszakadoznak, nem önthetik az egész testre a vért.

18. *Míg a kerék megtörnék a kútnál.* A kereken a tüdőt, a kúton a májat, melyben elkészül a vér, mert amiképpen a kúton forog a kerék, úgy meríttetik a vér [145 (133):] úgy a tüdő veszen lélegzetet, és az erek addig merítik a vért a szüből és öntözik a testet, mikor pedig lélegzetet nem képes venni, és a vér megszűnik folyni, közelget a halál.

19. Minekelőtte a por földdé legyen. Mert Isten mondta ezt [1Móz 3,19]: *Por vagy, porrá kell.* És a lélek megtérjen az Istenhez, aki adta azt. Azaz: minekelőtte a lélek él volna a testtel.

Doctrina

Minden rendbeli ifjúnak (akár férfi, akár asszony-nemben legyen), addig kell megtérni, megemlékezni az Istenről, míg az vénség eljő, és az halál elérkezik, in textu.

Ezt sok példákban jelentette az Isten. Mikor lajstromban iratá Isten a zsidó vitézeket és a papokat, azt parancsolá Mózesnek.¹⁶¹

¹⁶¹ A beszéd itt megszakad.

A Siloe tornyától megüttetett 18 emberek haláláról (Lk 13,4–5)

TT Ms. 0634

[616 (548):]

A Siloe tornyától megüttetett 18 emberek haláláról

Luc. 13. 4. 5. [Lk 13,4–5]: *Avagy amaz tizenennyolc embereket, akikre szakadott a torony a Siloánál, és megölte azokat, állítjátok-e, hogy minden embereknél, kik Jeruzsálemben lakoznak, bűnösebbek voltak volna? Nem mondom nektek, sőt inkább, ha meg nem tértek mindnyájan, hasonlatosképpen elvesztek.*

A Felséges dücsőséges Isten három kiváltképpen való módon híja az embereket a poenitentiára, halandóságoknak meggondolására.

1. Az ember mulandó, változandó voltának leírásával, amelyért fához, virághoz hasonlítatik az ember, Esa. 50. [Ézs 50]: *Kiálts etc.* Job 14. 1. 2. [Jób 14,1–2]: *Az asszonyállattól etc.*

2. Az halálnak bizonytalan voltával, Matth. 24. 42. 44. [Mt 24,42–44]: *Vigyázzatok, mert nem tudjátok, melyik órában jő el a tü Uratok! Azt pedig tudjátok, hogyha a háznak gazdája megtudhatná, az éccakának melyik részén jő el a lopó, vigyázna és nem hagyná megásni az házat. Azért tü is legyetek készen, mert amely órában nem gondolnátok, abban jő el az embernek fia.* [617 (549):]¹⁶²

¹⁶² 616. (548.) lap után mellékelt cédula: „7 korban vagy az embernek élete ez világon: 1, az csecsemő gyermekség 2, az játszó[?], járó gyermekség 3, az ifjúság 4, felserdült, virágzó ifjúság 5, emberkorbeli állapot 6, vénység 7, az igen elaggott vagy megtörődött vénység. Az első állapotnak határa 8 esztendő. Második 8 esztendőtől fogva 15 esztendőig terjed. Harmadik 15 esztendőtől fogva 22 esztendőig nyúl. Negyedik 22 esztendő elmúlván 30 esztendeig. Ötödik 30 esztendőtől fogva 50-ig. Hatodiknak ideje 50. esztendőtől 60-ba lép [?]. Az hetedik az 60. esztendőtől fogva mind ez életnek utolsó végéig tart. [615, 548a] Micsoda alkotmatossággal? V. 1. [Lk 13,1] megíratatik, hogy valami emberek jöven, édes üdvöztöknnek ilyen hírt beszélnek, hogy a galileabeliek felől, hogy Pilátus azoknak véreket elegyíti az ő áldozatjokkal. Amely csak ezen megyen [Lk 13,2]: *Gondoljátok-e hogy.* Úgy hoz erre más példát Christus[?], Üdvöztökn: *Avagy azt.* NB. Prov. 25. Gyönyörűséges, embert vidámító dolog, mikor Isten jó hírrel örvendezteti az embert. Prov. 25. [Péld 25,25] *Aqua frigida animae sitiienti et nuntius bonus de terra longinqua.* De ellenben nagy szomorúságot ad embernek az rossz hírnek halála. Maga is ilyen szomorú példát beszélt.

3. Másoknak szomorú halotti példájával, mint ez caputban édes Üdvözítőnk a zsidókat a poenitentiára és halandóságoknak megismerésére. 1. Azoknak szomorú példájokkal, akiket Pilátus az áldozatnak idején megöle, v. 1, 2, 3 [Lk 13,1–3]. 2. Azoknak szomorú példájokkal, akiket a Siloe tornya megüté, amelyről íratatik a szentlecke, in textu.

1. Az 18 embereknek véletlen halálok.

2. Azok felől való külön-külön ítéletek, mind édes Üdvözítőnknek, mind egyéb embereknek.

1. Hányan voltak? Tizennyolcan. Szomorú példa, csak mikor egy embernek szomorú példáját látjuk is, oh, mint megháborodunk rajta! Hát ha sokaknak látjuk, szomorú példájokat sokaknak. Elég szomorú példájokat látjuk nemzetünkben, nem 18 embereknek, hanem 18 ezernél is többnek, akiket a fegyver fogyatta el. De szomorú példa ez is, hogy mi országunkban a döghalál nem 18, hanem ezereknél is többet fogyasztott el. Oh, Istennek rettenetes ítélete, hogy mindezeket csak egy nevetéssel színleljék [?]. Nem ölete annyit meg Pilátus, mégis nagy rémülve beszéllették, kik hírt mondanak a galileabeliek felől, kiknek véreket Pilátus vette.

Rajtunk tölt a prófétának amaz mondása, megvered őket Amos 6. [Ám 6,4–6]: *Jaj azoknak, akik elefánttetemes* [a. m. elefántcsont] ágyakban nyugosznak, és nem bánkódnak a Józsefnek romlásán. [618 (550):]

2. Hova valók voltak? Hihető, hogy jeruzsálembeliek voltak, mert édes Üdvözítőnk a több jeruzsálembeliekkel veti össze, kik azoknál az elveszett emberek-nél magokat igazabbnak állatják vala.¹⁶³

3. Mi rendbeli emberek voltak? Ezek hihető, hogy betegek voltak, kik az alatt a torony alatt feküdtek, akinek alatta vala egy tó, melyet az Isten angyala megzavar vala, és aki elébb odaérkezik vala, meggyógyul vala, amit ezt Joh. 5. 2. [Jn 5,2]. És ezért sokan fekszenek vala amellet a tó mellett, ezek is efféle beteg emberek közül valók voltak.

4. Micsoda torony volt az? Volt ez a Jeruzsálem kerítésén való tornyok közül egy, melynek alatta volt az a tó, melyről most szöllok.

Kérdés. Vajon történetből lett-e ezeknek halálok és a toronynak leomlása, vagy az Istennek bölcs igazgatásából? Az embereknek az ő nagy vakmerőségeket úgy látjuk, hogy az Istennek közönséges ítéletit vagy csak nevetik, vagy történetnek és vakszerencsének tartják. Mind a kettőt megtaláljuk a zsidó nemzetségben, mert mikor Isten megfenyegette a következő veszedelemtől, ezt mondták Jer. 5. [Jer 5,12]: *Nem jó reánk a veszedelem, sem fegyvert, sem éhséget nem látunk! A próféták.* [619 (551):] Némelyek történetnek és vakszerencsének tartották, és <attól> meg nem ijedtek az veszedelemtől, mely vélekedéseket a próféta így cáfolja meg Amos III. 6. [Ám 3,6]: *Avagy léssen-e olyan gonosz a városban, melyet az Úr nem szerzene?* Quasi dicat. Nem. A gonosz pedig kétféle: bűnnek gonosza, büntetésnek gonosza. A bűnnek gonoszáat Isten nem cselekeszi, mert a tisztességes természettel ellenkezik a bűn. A büntetésnek gonoszáat Isten cselekszi. Ezt tudván így imádkozunk: *Változtasd meg a gonoszt etc.*

Malum culpae poenae.

¹⁶³ Kihúzott, olvashatatlan sor.

Mindezekből azért azt mondom, hogy nem történetből lett ezeknek szomorú halálok és a toronynak leomlása, hanem az Istennek bölcs igazgatásából.

1. Mert nincs olyan büntetés, melyet vagy maga az Isten eszkezek nélkül vagy eszkezek által ne cselekednék. 1) Így eszkezek nélkül csak mégha bocsáta kénkeves tüzes esőt Sodomára és Gomorára. 2) Eszkezek által. 1. Vagy jó angyal által: így öli meg Isten Sénachéribnek 185 ezer emberit [Ézs 37,36], így Dávidnak 70 ezer férfiait, 2. Sám 24. [2Sám 24,15]. 2. Így a gonosz angyalok által is, mint példa Jób, akit ám ugyan az Istennek tulajdonít [Jób 1,21]: *Az Úr adta* etc. Így az oktan állatok által, mint az oroszán, ki által megöleté amaz engedetlen prófétát 1. Reg. 23. [1Kir 13,24]. A medvék, ki által amaz prófétával csúfukodó gyermekeket elszaggattatta, 2. Reg. 2. [2Kir 2,24]. Az érzékenség nélkül való állatok által: ilyen egy száka, egy kolonc, egy szőlőmag. Így Fabius római szenátor, Hadrianus, pápa etc. 3) Mert ha egy veréb nem eshetik a földre, egy hajszálunk Isten akaratja nélkül, Matth. X. [Mt 10,29–30], sokkal inkább egy épületnek leomlása, azáltal az embereknek romlások nem eshetik Isten akaratja nélkül, mert ő öl, ő elevenít, Deut. 5. 32. [5Móz 5,32],[†] mert az ő tenyerére feljegyzé.

Pars 2.

Afelől való mind más embereknek, <mind Urunknak> ítéletek. <Az embereknek közönséges dolgok, hogy nem okát nézi illyennek, és ha valaki szomorú esettel hal meg, úgy ítélnék, hogy az olyan igen bűnös. És akik megmaradnak, azok igazak. De édes Üdvözítőnk ítéleti [Lk 13,3]: *Én azt nem mondom*. Sőt, ha meg nem tértek tő is, hasonlatosan, más ítéleti által, vagy döghalál, vagy [...] vagy fegyver által eltöröltettek.>¹⁶⁴ Hogy az Isten így ítélte, Isten es a bűnt meg szokta büntetni, ezt már bizonyára tudván az emberek, ehhez képest, mikor látják valakinek szomorú esetit, igen hajlandók arra, hogy ítéletet tegyenek, és azt mondják, az Isten az ő bűnökért verte meg, nem gondolván meg a magok méltatlanságokat, nem gondolván meg, hogy ők talán bűnösebbek, és több büntetést érdemlenének, ha Isten az ő bűnök szerint akarna bánni. Így ítélnék vala amaz galileabeliek felett is, kiket Pilátus megölete. Így ez 18 emberek felől is, kiket a torony megüte.

De édes Üdvözítőnk [:mint ítéli: <Én nem mondom, sőt> Állítjátok-e, hogy azok bűnösbe etc. [620 (552):]

Valamikor Isten valamely embert vagy valamely tartományt kiváltképpen való ostorával látogat, nem mindenkor azért cselekszi az Isten, hogy azok másoknál bűnösebbek volnának, hanem inkább Isten azoknak szomorú példájokkal másokat akar rettenteni és a poenitentiára inteni, in textu.

Példa erre Jób pátriárka, aki oly kegyes ember volt, hogy az Isten a Sátán előtt is meg meri dicsérni, mégis egy ostor mene által rajta.

Példa a galileabeliek és az 18 emberek, kikről azt mondja Urunk: Állítjátok-e, hogy bűnösebbek etc. *Én nem mondom*.

1. Mert az Isten absolutus Dominus, oly szabadoson cselekedhet Isten, hogy akár mindezeket véghez viheti. Dan. 4. azt mondja Nabukodonozor [Dán 4,32]:

¹⁶⁴ Az áthúzott rész egyes szavai olvashatatlanok.

Az ő akaratja szerint cselekszik az égen és a földön, és senki nincsen, aki az ő kezét megbántsa, és ezt kérde: Ezt miért cselekedted? Joh. 9. Amaz vakon született ember felől ezt kérde [Jn 9,1–2]: Mester, melyik vétkezett, ez-é, vagy annak szülei? Mond Urunk: Sem ez nem vétkezett, sem ennek szülei, hanem hogy az Isten dolgai megjelentessenek ebben. [621 (553):]

2. Azért is cselekszi a nagy csapást másokon, hogy megtérjenek, sőt, gyakorta a maga házában kezdi el 1. Pet. 4. [1Pét 4,17] Esa. 26. [Ézs 26,9]: *Midőn a te ítéletid a földön vadnak, az igazságot megtanulhatják a földnek lakosi.*

3. Hogy észrevegyék, hogy várákoznak utánuk. Erről mondja Urunk Matth. XI. [Mt 11,23]: *Té is Capernaum, ki az etc. Mert ha Sodomában és Gomorában azok az isteni erők lettek volna, megtértek volna.*

Argumentum. Akik nevetik és történetnek tartják ezt, nem tértek meg.

2. Akik másokat kárhoztatnak, akik között az Isten ítélete vagy, magokat igazítják Rom. 14. [Róm 14,4]: *Té ki vagy, aki más ember szolgáját kárhoztatod?*¹⁶⁵

No ne hidd hát, hogy akiket az német elégetett csak bűnösök lettek, ti jobbak. Ne hidd, hogy ahol az döghalál uralkodik, azok bűnösök volnának. Sepsit Háromszék.

Sőt, édes Üdvözítőnk ezt mondja [Lk 13,3]: *Ti is, ha meg nem tértek, hasonlatosképpen elvesztek.* Mely megtérésre indítson Isten szent Lelkével. Amen.

¹⁶⁵ Az idézet más tollal írva, talán a kéz is más.

*Halotti beszéd Takáts Sára (Szentábrahámi
Mihályné) fölött, 1758. (1Pét 3,6)*

Ms. U. 728

[1:]

Textus I. Petri 3. vs. 6. [1Pét 3,6]: *Sára engedett Ábrahámnak, ötlet urának nevezvén, melly Sárának ti leányi lettetek, mikoron jót cselekesztek, ha semmi félelem nem retteget is titeket.*

Mint helytelen, és a férfiaknak gyalázatokra szolgáló dolgot, úgy emlegetnek a pogány bölcs írók egynéhány példákot, amikor írják, hogy az aegyptusoknál szokásban volt az, hogy in sponsalibus, a mátkaságnak napján azt kiáltották: Engedni kell a feleség akaratjának és arbitriumának, amint Coelius írja. Alexander is azt írja a sauromatákról [a. m. szarmatákról], hogy a férfiak ezeknél az ő feleségeknek hatalma alatt és szolgálatjokban voltak. Az etiopsokról is azt írja Plinius, hogy a férfiak közöttök az asszonyoktól, mint valami királynéktól úgy függettenek, amelly asszonyokat kandatzeseknek neveztek, ahonnan esett végre, hogy azoknak sokáig asszony királynéjok is volt, mint ama Sába, aki Salamon királyhoz jött vala.*

De mégis gyalázatosabb dolog volt ez, amit ír Herodotus az aegyptusokról, hogy ezeknél nemcsak, amint említém, az asszonyok uralkodtanak az ő férjeken, hanem afelett az asszonyok férfi hivatalokat és munkákat, az férfiak pedig az asszonyi munkákat követték.**

Így a séreseknél† a férfiak hosszú haját neveltek és viseltek s otthon ültenek és magokat kenetekkel asszonyi módra simogatták, és kellemetessé tenni ügykeztek. Az asszonyok pedig fejeket megberetválták, férfi övekkel övedzetenek és a mezőn minden férfiúi munkát vittenek végben, amint írja Epiphanius, nevetségre, minden approbációra [a. m. jóváhagyásra, helyeslésre] való dolgot míveltek.

A sákusoknál† a lakadalomnak napján a férfiú kételenített az ő jegyesével mindenek láttára megbirakózni, és ha a férfiú feleségét megbírta, övé vala az feleségén való uralkodás, ha pedig az asszony bírta meg férjét, ő uralkodott egész életében férjének fején, és így ítített meg akkor, melyik legyen a fő és melyik kötelesebb az engedelmes szolgálatra.

* PLIN. *Nat.* 6.35.

** HDT. *Hist.* 2.35.

Némelly üdőkben, olvassuk, hogy a rómaiabélieknél is az asszonyok uralkodtanak férjeken, ahonnan Cato azt mondotta: *Omnes mortales mulieribus imperant, nos omnibus mortalibus, nobis mulieres*.^{*} De ámbátor ezek így lettenek legyen is, nekünk nem ilyen parancsolatot adott ki az Isten, aki azt mondja az asszonynak [1Móz 3,16]: *A te akaratom a te férjednek birodalmában legyen, és néki birodalma léssen rajtod* Gen. 3. 16. [1Móz 3,16]. Innen Szent Péter is azt hagyja s parancsolja [1Pét 3,1]: *Az asszonyi állatok engedelmesek legyenek az ő tulajdon férjeknek.* [2:] Igazítván itten a szent és Istenben bízó asszonyi állatoknak példájokra, kik férjeiknek engedelmesek voltak, kik közül való volt Sára, az Ábrahám pátriarka felesége, kiről azt írja [1Pét 3,6], hogy *Sára engedelmes volt Ábrahámnak, ötet* etc.

Az apostolok azzal vádoltatnak vala, hogy ők azt taníttanák, hogy az keresztények a pogány királyoknak vagy magistratusnak, és a keresztény szolgák is az ő pogány uroknak ne engedelmeskednének. Ugyanazzal gyalázatosan vádoltatnak vala, hogy ők a keresztény asszonyi állatokat hitetlen vagy pogány férjektől való elválásra taníttanák. Hogy azért azoknak hamis vádjokat a keresztényekről elfordíttaná Szent Péter, elsőben tanítja vala azt, hogy a keresztényeknek engedelmeskedni kell az ő pogány uroknak, ha szolgák, és mint subditusok, a pogány magistratusnak, és ezeknek utánna inti az asszonyi állatokat is, hogy ámbátor az ő férjek hitetlen, azoknak engedelmesek legyenek, hogy azokat is szent életek által megnyerhessék. És hogy azt az engedelmeséget inkább az ő szívekbe béplántálhassa, előhossa a szent és Istenben bízó asszonyoknak példáját a követésre, és nevezetesen Sárának, az Ábrahám feleségének példáját, ki felől már azt mondja [1Pét 3,6]: *Hogy engedett Ábrahámnak, ötet urának nevezvén.*

Hogy azért már ezt a Sára engedelmeségét és az textust megértsük, lássuk meg primo: Ki lőtt legyen Sára? Secundo: Minémű virtussairól dicsírtetik? Tertio: Minémű applicatiója vagyon az ő példájának a keresztény asszonyokra, vagy miképpen és mikben kövessék ötet a keresztény asszonyok?

Quod primum attinet. Sára ki leánya volt, nem egészen bizonyos, hanem ez bizonyos, hogy Ábrahámnak, az ő férjének húga volt, amint erről maga Ábrahám Abimélek előtt vallást tött ekképpen [1Móz 20,12]: *Bizonnyal én nékem húgom is, mert az én atyámnak leánya, de nem az én anyám leánya,* Gen. 20. 12. Amelly szovait Ábrahámnak sokan sokképpen magyarázzák. Némellyek úgy ítélnék, hogy Sára Háránnak leánya lőtt volna, Hárán pedig egy testvér Ábrahámmal, és így az Ábrahámnak testvérenek leánya. Márpedig Gen. II. capite [1Móz 2] a Háránnak magzati elészámláltatnak, kik voltak Lot, Milcha, Jischa. És Milchát íratik, hogy vette Nachor, Jischát pedig Ábrahám és így Sára és Jischa egy lőtt volna.

De itt látjátok, nehéz ezt megegyeztetni és bizonyítani. Márpenig eszerént az Ábrahám atyjának unokaleánya lőtt volna Sára, és így ugyan mondhatta Ábrahám, hogy az én atyámnak leánya, de hogy mondhatta, hogy nem az én anyám leánya? Ezt is, hogy megegyeztethessék, némellyek azt mondják, hogy Hárán és Ábrahám egyen atyától valók voltak, de nem egy anyjok, és azért mondja, hogy nem az én anyám leánya. De én legalább ezt a magyarázatot [3:] elég erősnek nem látom, mert

* PLUT. Vit. Cat. Mai. 622. B.

nincsen bizonyosság reája. Simpliciusobbnak ítélem lenni ezt egyenes értelemmel, hogy Járé volt volna inkább atyja Sárának is, de Járának több felesége is lévén egy-nél, mástól nemzette Ábrahámot, mástól Sárát, és így igazán mondhatja Ábrahám [1Móz 20,12]: *Az én atyámnak leánya, de nem az én anyám leánya.* Ilyen atyafiak között való házasságnak példáit olvassuk az napkeletiek és a régi népek között, mint Archeptolis, Themistocles fia, elvette az ő hűgát, Mnesiptelemát [Mnesiptolema], más anyától való leányát Themistoclesnak.* Cornelius Nepos pedig azt írja, hogy az athénásbélieknek szabad volt azon egy atyától nemzett atyafival összevekelni, de nem azon egy anyától valóval.** Jóllehet, ezt azután az Istennek kiadott törvényre megtiltotta. És így lehetett Sára atyjával egy Ábrahámval, de nem anyjával. Külömben senkinek ezt én nem obtrudálom [a. m. rá nem tukmálom], szabad-é, hagyom kinek-kinek jobb értelmet keresni, ha találhat. Elég ez, hogy Sára, Ábrahámval hűga, egyszersmind felesége volt, aki előbb neveztetik vala Sárinak vagy Sáráinak Ábrahámval. Melly szó annyit tett, mint *domina mea*, vagy *principissa mea*, én házamnak fejedelemaasszonya. De az Isten megtekintvén Ábrahámval és Sárának istenes hívségeket és kegyességeket, magtalan lévén Sára, néki Isten fiat ígíre, és azáltal szélesen és sok nemzetségekre ágazó maradékot, amelly ígíretnek megbizonyító jelöl előre az Isten nevét is néki megváltoztatá, és meghagyá, hogy ne hívatassék csak Sári vagy Sáráinak, egy ház asszonyának, hanem Sárának, asszonyának, fejedelemaének, azaz sok tölle származó népnek fejének és törzsökének. Mint szintén az Ábrám neve is Istentől változtaték Ábrahámval, hogy aki előbb csak egy nemzetségnek atyja volna, sok nemzetségeknél atyjává lenne.

Quod secundum attinet. Leiratnak már a leckében Sárának az ő virtussai is, amellyek között fő és első az ő férjéhez, Ábrahámval való engedelmissége, unde ait [1Pét 3,6]: *Sára engedett Ábrahámval.* Amelly engedelmisségét bizonyítja az apostol abból, hogy az ő férjét urának nevezte, alludálván [a. m. célozván, utalván] Sárának ama szavaira Gen. 18. 12. az holott is, mikor az Istennek Ábrahámval küldött angyala ígíri vala, hogy esztendő múlva Sárának fia leszen, azon szókat hallván Sára, megmosollyadék, ut scribit historia, és azt mondá [1Móz 18,12]: *Minekutánna megvénhedtem, mi módon adnám magamot testi gyönyörűségre? Annak felette az én uram is megvénhedett.* Aholott világosan urának nevezte Ábrahámval, az ő férjét, nem figyelmeztvén arra, hogy már azelőtt az Isten az ő nevét megváltoztatta vala, és nagy méltóságot jelentő nevet adott volna, amikor megparancsolta Isten Ábrahámval, hogy többé ne nevezze az ő feleségét Sárának [4:] vagy Sáráinak, dominájának, hanem Sárának, dominának, úgymint akit Isten megáldana és sok népeknek anyjává teszi, hogy sok királyok származnának tölle Gen. 17. 15. [1Móz 17,15]. Mondom, ez az ígíret nem csapta el hasát [?] Sárának, hogy az ő férje felett való uralkodást és méltóságot keresne, hanem azután is férjét urának nevezte, mindha ő annak szolgálója lévén, egész engedelmisségre köteles volna, amint hogy nemcsak a nevezettel jelentette ki az ő engedelmisségét, hanem ne ipsam, meg is bizonyította, amint az ő históriájából kitetszik.

* PLUT. *Vit. Them.* 2.32.2.

** NEP. *Cimon* 1.

Primo. Amikor Ur-Káldeából férje akaratját követvén, született földéről idegen helyre ötet elkísírte, és magát az ő bujdosásának hívséges társául adta, nem irtózáván az utozásnak kedvetlen nehézségétől. Secundo. Mikor férje élete vesztésének eltávoztatásáért, férje kívánságára magát az ő szemérmének veszedelmére is vetni két végben[?], egyszer Egyiptusban Fáraó előtt, másszor Gérárban, Abimélek előtt nem sajnálotta, bízván a maga tisztaságának óltalmát egyedül az Istenre, csak férjét a gonosz világnak gyilkos kezétől védelmezhetné és megmenthetné. Ezért is mindkét helyen nem mondá magát Ábrahám feleségének, hanem csak húgának, hogy miatta férje életét ne kockáztatná. Itt ámbátor disputálják némelyek, hogy Sára jól cselekedett-e azzal, hogy magát in periculum pudoris [a. m. szemérem veszélyeztetésének] kitötte, és Ábrahám is, hogy feleségét arra kényszerítette. Én nem disputálok, hanem jól gondolok inkább ez szent emberek felől, mindsem balítélemmel felöllek hibázzak. Tertio. Ez is az ő engedelmességének nem kicsin jele volt, hogy Hágártól, az ő szolgájától asszonya felett felfuvalkodott kevélységéből származott bosszúságát is nem kívánta maga mindjárt megbosszúlni, és annak felfuvalkodott kevélységét megzabolázni, hanem ezt is az ő férjére bízta és neki commendálta [a. m. ajánlotta, javasolta] igazításra. Boldog Isten! Ha máj asszonyon esett volna ez, hogy szolgálója fellyül héjazzon [a. m. fennhéjazzon] rajta, melly mindjárt, ura híre nélkül is, leszidta, leagyabugyálta és megtépázta volna és megtapodta volna, míg tollát szolgálójának kitepte volna, hogy fellyül rajta ne repdeshessen. De nem így Sára, hanem azokat engedelmes [lévén], férjére bízta. Quarto. Ez is szép engedelmesség Sárában, hogy férje, kívánván az útonjáróknak gazdálkodásával kedvet keresni, ebben ura ellen soha nem patvarkadott és nem ellenkezett, hogy idegenekre háza jóvát nem költi, vagy azok után járni restelli, hanem egész készséggel, ura akaratja szerint, ételt, italt azok számára készíteni, pogácsát gyúrni, húst sütni, el nem mulatta, és azokat ura tetszése szerint, jó szívvel látta. Nem cselekedett úgy, mint sok gazdaasszonyok dúlnak-fúlnak, duzzognak és [5:] zaklatoznak, mikor férjek vendéget visznek. Lásd abban a Sára engedelmességét Gen. 18. [1Móz 18].

A más nevezetes virtussa Sárának a jócselekedetek, bona opera, amellyekben, mondja Szent Péter, hogy a keresztény asszonyok kövessék Sárát, dum ait [1Pét 3,6]: *Melly Sárának tü leányi lettetek, mikor jót cselekesztek.* Ha azért a jó cselekedetek által hasonlítanak az asszonyok Sárahoz, következik tehát, hogy Sára azokkal teljes volt, akár értsed immáron itten a jó cselekedeteken az ő felebarátihoz való gazdálkodását, beneficenciáját vagy munificentiaját, amint feljebb is hallátok, hogy férje akaratjának ductusa szerint, ő is jó szívvel gazdálkodott az jövevényeknek, akár pedig in genere, értsd csak a jóságos cselekedeteket, amint hogy jó magaviseléssel, drága erkölccsel, kegyességgel és minden asszonyt illető virtusokkal fénylőnek lehet gondolni Sárát, amellyekkel a maga természeti szépségét nagyon megékesítette és адаугéálta [a. m. emelte, növelte] vala, amelly virtusok nem különben ékesek voltak ő benne, mint a szép almák az aranytálban. Emellett említetik még egy nevezetes virtussa, vagy a magnanimitás, vagy az Istenben aló hűt és bizalom, amellyben kell követni a keresztény asszonyoknak Sárát, unde ait apostolus [1Pét 3,6]: *És nem félvén semmi rettegéstől.* Amellyből kijő, hogy megvált hát ez a virtus is Sárában. Holott ezen a rettegés ellen való bátorságon némelyek értik az ő Isten-

ben való bizodalmt, amely szerént ő mindenkor nyugult elmével vlt az Istennek segedelme iránt, akármely reá következheto viszontagság ellen, aminémű sokszor érhet s érte is őket bujdosásoknak napjaiban. Némellyek pedig értik azt az ő férjének keménysége ellen való bátorságát, amely szerént ő nem servilis félelemből cselekedett valamit, hanem filialis félelemből, tehát véghez vivén a maga kötelességét, nem vlt miért féljen urának haragjától vagy lármájától. Ezek voltak Sárának drága és megbecsülhetetlen ékességei és belső fényes öltözetei, amelyekről feljebb térszen emlékezetet a szent apostol, és aminéműeket ajánl Szent Péter más keresztény asszonyoknak is, unde ait quod iam tertium attinet [1Pét 3,6]: *Melly Sárának ti leányi lettetek, mikor jót cselekesztetek és nem féltek semmi rettegéstől*, vagy rettegést szerző s okozó gonosztól. Valamint azért maga a Krisztus csak azokat mondja Ábrahám igaz fiainak, akik az Ábrahám cselekedeteit cselekeszik Joh. 8. [Jn 8,39] és Szent Pál is azokat, akik erőssen hisznek az Istenben, és így hit által lésznek Ábrahám fiai Rom. 4. 6. 16. [Róm 4,6–16], hasonlóképpen az asszonyok is, nem azok csak Sárának leányi, akik szülők lévén, tölle, mint törzsoktól származtanak, hanem akik Sárának cselekedetét cselekeszik, úgymint, ut supra vidimus, akik férjekhez engedelmesek, akik jót cselekesznek, és nem szolgálai, hanem mintegy fiúi félelemmel urokhoz [6:] viseltetnek, még az hitetlenekhez is, vagy akik minden aprólék nyomorúságok és nagy gonoszok ellen is, Istenben vetvén bizadolmakot, nem félnek, amint már a Sára virtussait feljebb megláttuk. Ha kik ezeket követik, azok igaz leányi Sárának, és ez a lecke magyarázatja.

Disce primo. Az asszanyi állatnak kötelessége az ő férjéhez való engedelmesége. Nam [a. m. mert, ugyanis] Szent Péter a lecke előtt az első versben azt parancsolja [2Pét 3,1]: *az asszanyi állatok engedelmesek legyenek az ő tulajdon férjeknek*, és erre gerjeszti őket a régi szent és Istenben bízó asszonyoknak példájával, és említi nevezetesen Sárát, hogy Sára engedett Ábrahámnak, ötlet urának nevezvén. Másutt is parancsoltatik ez Szent Páltól Eph. 5. 24. [Ef 5,24] et Col. 3.18. [Kol 3,18].

Oka ennek ez, hogy az Isten maga ezt hagyta és parancsolta Évának és consequenti minden asszanyi állatnak, hogy az ő akaratjak férjek birodalmában legyen, Gen. 3. [1Móz 3,16] Ezt pedig szép példával is mutatja meg Szent Pál, amikor mondja, hogy miképpen az anyaszentegyház alája vettetett a Krisztusnak, azonképpen az asszanyi állatok is az ő férjeknek, mindenekben Eph. 5. 24. [Ef 5,24]. Ezt pedig nyerte az asszony az ő bűnével, ut scitis. De különben is, ha szintén az asszony, Éva nem vétkezett volna is, amelyért ezzel büntettetett meg, a férfiú ugyancsak elébbvaló az asszonynál. Ugyanis, primo a férfiat az Isten maga immediate teremtette a földből, azután az asszonyt a férfiúnak oldala csontjából. Innen mondja Szent Pál, hogy Ádám teremtett először, azután Éva 1. Tim. 2. 13. [1Tim 2,13], és így a férfiú az első és az origo, az emberi nemzetnek ere, kútfeje, amelyből eredett az asszony. Az honnan mondja ismét Szent Pál [1Kor 11,8]: *Hogy nem a férfiú vagyon az asszanyi állatból, hanem az asszanyi állat a férfiúból*, 1. Cor. 11. 8. Secundo. Látjuk azt is, hogy nem asszonyért teremtett a férfiú, hanem a férfiúért teremtett az asszony, hogy annak segítsége lenne, amint ezt is tanítja Szent Pál 1. Cor. 11. 9. [1Kor 11,9]. Im-már pedig elébbvaló az, akinek kedvéért leszen valami, mint az, ami más kedvéért leszen. Tertio. Valamint a teremtésben elsőbb a férfi, úgy a vétékben elsőbb az asz-

szony, mert amint Szent Pál mondja, nem Ádám csalattatott meg, hanem az asszonyi állat. Minekutánna megcsalattatott volna, lett a bűnnek oka 1. Tim. 2. 14. [1Tim 2,14]. Könnyen megcsalattatni pedig levitásnak [a. m. könnyelműségnek] jele, amely nem volt olly mértékben a férfiúban, a férfiú hát elébb való, aki nehezebben vétkezett, mint aki könnyebben. Quarto. Az házasságot is kezdi nem asszony rendszerént, hanem a férfiú, aki keres magának segítő társat, elsőbb hát az asszonynál. Quinto. A gyülekezetben is az asszonynak szóllani nem szabad, hanem a férfinak, az asszony tiszte az, hogy hallgasson 1. Tim. 2. 11, 12. [1Tim 2,11–12], 1. Cor. 14. [1Kor 14]. [7:] És így is hát elébb való a férfiú, akinek szabad szóllani az ecclesiában, mint az asszony, aki mikor szóllott is, vétket jovallott. Gen. 3. [1Móz 3]. Sexto. Azt is mondja a Szent János[!], hogy a férfiú az Istennek képe és dücsősége, az asszonyi állat pedig a férfiúnak dücsősége, 1. Cor. 11. 7. [1Kor 11,7]. Úgy mint az Isten legelsőben teremtette a férfiat a maga dücsőségére vagy képére, azután a férfinak képére az asszonyt, és így legelsőben viseli az Isten képét a férfiú, tehát ő uralkodik minden teremtet állatokon ez földön, úgy a feleségén is; elébb való hát a férfiú az asszonynál. Septimo. Azt is látjuk, hogy a férfiak mind észre, mind erőre nagyobbak, alkalmasabbak minden dolgoknak folytatására. Még az oktan állatokban is a természet úgy hozta, hogy a nőstények gyengébbek és fegyvertelenebbek is, mivel a szarvasok között a nősténynek szarva nincsen, a sertések között sincs agyara az emének, ezzel is akarta ismertetni az Isten, hogy gondviselője, oltalma a hím a nősténynek. Tehát itt is a férfiú elsőbb és hatalmasabb az asszonynál. Innen már octavo. Azt mondja Szent Pál, hogy a férfiú feje az asszonynak, a férfiúnak pedig nem feje az asszony, hanem a Krisztus. Tehát méltó, hogy az asszony hallgasson, az ő férjétől és annak engedelmeskedjék, amint hogy ennek az engedelmességnek documentumát és bizonyító jelét viseli az ő fején, az ő feje fedelét, 1. Cor. 11. [1Kor 11,3–7]. Erre pedig a szükség is kényszeríti az asszonyt, hogy ő engedelmes légyen, mert különben az házi dolog nem folyhatna, az házi békesség meg nem maradhatna, ha egyvalaki a házban nem volna, aki fővebben parancsolna, márpenig kettő ezt helyessen nem igazíthatja, amint a poéta mondja: *Multos esse malum reges, rex unicus est.** A világ is két napot nem szenvedhet, így egy ház is két gubernatort. Minthogy azért a férfiú az Istentől erősebbnek, okosabbnak tétetett, tetszett az Istennek, hogy ő légyen fő, és az ő felesége is tőlle hallgasson; szükség hát az ház békességéért is, hogy a feleség engedelmes légyen, amint a Sára példája mutatja.

Különben is, ha igaz, hogy apja, anyja helyében vagy az asszonynak az ura, tehát engedelmisséggel tartozik férjének. Szép dolog hát, és az egész ház békességére való az asszonynak férjéhez való engedelmissége, holott ellenben semmivel inkább a békesség és a szeretet fel nem bomlik, mint az asszonyembernek engedetlenségével, nem is lehet ura előtt felesége olly kedves, hogy tőlle el ne idegenedjék szófogatatlanságáért. Példánk ebben Vásti királyné, kinek szépségét mutogatni akarván Asvérus, csak azért, hogy hivataljára ebédlő házában nem mene, kiűzé királyi udvarából [Eszt 1,1–22]. Nem is hasznos, hogy feleségének ember nagy hatalmat adjon és minualja [a. m. gyengítse, csökkentse] engedelmisségét, mert vagy

* HOM. II. 2.

úgy jár, mint Ácháb, ki, mivel pecsétetes gyűrűjét rábízta Jezabelre, oly levelet íra az asszony, mellyel az ártatlan Nábotat megöleté [8:] és mind urát, mind magát utolsó veszedelemre ejté [1Kir 21]. Vagy a' léssen haszna, ami az asszíriai királynak, ki mikor feleségének, Semiramisnak sok kérésére megengedte volna, hogy ötöd napig parancsolna országában és mindeneket kötelezett volna, hogy életek vesztese alatt szovát fogadnák, első parancsolatja e' lőn, hogy urának fejét vegyék.^{†*} Méltán parancsolja hát a bölcs [Sir 9,2]: *Ne adj hatalmat az asszonynak lelkedén*, Eccl. 9. 2., mert úgy jársz, mint Sámson, kit felesége vakítá és csúffá tétete Jud. 14. [Bír 14]. Jobb hát az asszonynak engedelmesnek lenni az ő férjéhez, mint azon uralkodni.

Coroll. 1.

Amellyből már következik primo, hogy az asszony féljen az ő férjétől, de nem úgymint az oroszlánytól, hogy rebegve várja annak hazajövetését, hanem félje azt megbántani. Félje hát úgy, hogy szeresse őtet, amint ebben példát adott Sára, aki uráért kész volt jövevényül hazájából idegen földre bujdosni, és mint Laodice, ki nek ura, Mithridates, mikor országát elvesztette és bujdosásra jutott, ezt mondá: *Ibi regnum et opes ubi maritus.*[†] – és urával bujdosni ment. Illyen asszonyok találtatának Latzedaeon [!] várossában is, kik látván urokat tömlecben lenni, ott magok ruhájokban öltözteték férjeket, és kibocsáttak, magok maradván helyekben. Illyenek amaz úri asszonyok, kik szállott városban lévén, harmadik Romadás császártól azt kérték, hogy a fegyvertelen asszonyok békével kimehessenek azzal, amit elbírnak hátakon; ki-ki azért urát hátára vévén, békével kimenének a városból, amely asszonyok tökéletes szeretetekért a császár is megkegyelmeze a városnak. Amelly szeretetből jó az is, hogy az asszony magát férje kedvéhez alkalmaztossa és kövesse. Az Hector feleségét, az ékes Andromachét, ki látván urának lovakban való gyönyörűségét, maga sokszor istállóban ment, szénát, abrakot adott ura lovának.^{**} Tehát, ha víg az ura, víg legyen, ha szomorú, ő se igen vigadjon, olyan ne legyen, mint Plutarchus mondja, mint a hold, melly akkor teljes, fényes, mikor legmesszebb a Naptól, akkor setét, mikor a nap mellett van. Úgy ő is ura távol létében örömmel teljes, jelenlétében attól üres legyen.^{***} És idevaló a szeretetre s engedelmességre, hogy urát tisztességgel compellálja [a. m. hívja, szólítsa] urának, mint Sára, nem úgy, mint Mikel, haraggal és bosszúsággal. Bezzeg díszes vala ma az Izrael királya, ki felfosztolódzott, mint valami bolond 2. Reg. 6. [2Kir 6,30], vide etiam Job. 2. 9. [Jób 2,9].

2dum.

Hinc secundo. Ezzel következik az engedelmességből, hogy az asszony urán ne uralkodjék. Innen mondja Szent Pál [1Tim 2,12]: *Az asszonyi állatnak nem engedem, hogy a férfiún birodalmat végyen.* Ezért a férfiaknak gyalázatjokra említettik, ha az ő feleségek uralkodtanak rajtok. Jovallani lehet valamit okoson, de a férfiún áll, hogy kövesse-e vagy ne. Nem lehet a férfiúra [8:] nyelveskedni és velle veszedkedni, mert a háznak veszedelmére vagyon a háborgó gazdaasszony, úgy hogy azt mondja a bölcs Prov. 21. 9. [Péld 21,9]: *Jobb lakni az háznak szugaljékjában* [a. m. eldugott részében], *hogyne mint a háborgó asszonyi állattal egy háznak társóságában lenni.*

* PLUT. *Mor. Amat.* 753D–E

** HOM. *Il.* 8.187–189.

*** PLUT. *Mor. Coniug. praec.* 139E–F

Tertio. Következik mégis az engedelmességből, hogy az asszony tiszta életet éljen és urán kívül mást ne szeressen, mert az Isten mint gyűlölte az házasságtörést, sokképpen jelentette ki, amikor parancsolta, hogy az olyanok megölettesenek. A Krisztus szabadon hagyta, hogy a paráznasáért egymástól elváljanak. Az Szentírás az ilyen vétket nevezi Job. 31. [Jób 31,11] iniquitas maximának [a. m. legnagyobb gonoszságnak], és sokképpen bünteti is Isten a házasságrontókat, mint Dávidat, tudjátok. Cor. 3.

Quarto. Következik, hogy a házra is az asszony viseljen gondot. Szent Pál írja, ut supra memorari, hogy Isten az asszonyt a férfiúért teremtette, nem a férfiat az asszonyért. Tehát segítő társnak kell néki lenni, hogy együtt viselje a ház terhét. Innen a deákok a házasságot conjugiumnak nevezték, egy igában fogásnak, ezért inté Sárát Tóbiás, ut regat familiam, gubernet domum Tob. 10. 13. [Tób 10,13]. Az apostolok is nem egyszer intik az asszonyokat, hogy házokra gondot viseljenek 1. Tim. 5. 4. [1Tim 5,4], Tit. 2. 5. [Tit 2,5] Mint kell pedig az házban nékiek munkálkodni, szépen előadja a bölcs Prov. 31. [Péld 31,1–31], olvasd meg. Egyszóval, ne vesse hátát az asszony férjének, ezt mondván: Ha elvett, tartson. Ne nevelje ura terhét, hanem mint igaz, szerető társ, könnyebbítse, ne úgy, mint némelyek, búban és adósságban ejtik urokat, hogy ők frissen öltözzenek. Jobb az asszonynak közönséges módon járni, mint férjét ösztöteni és aggasztani cifraságával. Ha már a Sára természetét felöltözött asszony ezeket véghezviszi, vigasztalására az illy asszonynak azt tészem fel, tudományul. 4.

Disce secundo. Ha az asszony, mintha szolgáló volna, férjét urának ismeri és nevezi, és néki úgy enged, mint urának, a férfiú is úgy, mintha szolgája volna, feleségét, mint asszonyát, megbecsüli. Ímé a példa a leckében, ahol látom én azt, hogy Sára Ábrahámot urának nevezte, és mint urának engedett is, mit nyere vélle: Ábrahám is ötet Sárának, dominának, fejedelemasszonynak, vagy asszonyának nevezte és megbecsüllette. Erre alludálni [a. m. célozni, utalni] láttatnak az apostolok is, akik valaminthogy a szolgálknak elébb, mint uraknak a subditusoknak is elébb, mint a királyoknak és fioknak tisztjeket elébb parancsolja, mint a szüléknek, úgy az asszonyok tisztjeket is elébb tész fel mint a férfiaknak azért, hogy ezek vólnának elébb kötelesek az tiszték végben vitelére, hogy jó magok viselésekkel gerjesztenék férjüket is, az hozzájuk való szeretetre, hogy osztán ők is quasi in praeium amazokat szeretnék, és kölcsönesen fáradságokat visszafizetnék. Unde conclud. Ez, hogy az asszony megbecsülvén [10:] urát, azt is gerjeszti a maga becsüllésére, amint a lecke előtt látom, hogy az apostol azért mondja az asszonyoknak, hogy engedelmesek legyenek tulajdon férjeknek, hogy ha férjek még hitetlenek, a magok jó viselésekkel megnyerhessék azoknak lelkeket, és innen nem helytelenül gondolkodott az az ember, aki azt tartja, hogy ha nem mindenestől, de nagy részre az asszonyon áll, és az ő hatalmában s magaviselésében, hogy nyugodalmas csendesség vagy unalmas veszekedés legyen házában; mert ha az asszony tökéletes erkölcsével, engedelmes okosságával urának kedvét keresi, és igaz szeretetéből férjének szerelmét magához vonzza, nemcsak urát megnyugodtja, hanem maga is csendes szívvel tölti életét, ha pedig kemény és alkalmatlan erkölcsével férjét bosszontja, s idegeníti, olly keserves kenyeret észik, hogy végre mind születésének, mind férjhez menésének napját, mind menyegző szerzőjét megátkozza, mert az maga erkölcstelen magaviselése

maga férjét is oroszlánnyá és maga üldezőjévé teszi, akit jó magaviselésével szelíd báránnyá tehet vala. Mert ha ő igazán szereti urát, és azt megbecsülli, s utána jár, olly vad ember nem lehet, hogy visszaszeretésre ne indíttassék, mivel nincs a szeretetre bizonyosabb út, mint hogy azt szeressük, akinek hozzánk való szerelmét kívánjuk. Helyes mondását olvastam erre egy okos asszonynak, aki midőn leányát férjhez elsőben vezette volna, ezt mondotta: Én leányom, állj a te férjed előtt és szolgálj néki, ő neked szolgád leszen és megbecsüll téged, mint asszonyát, de ha felfuvalkodik ellene, urad leszen néked, és akkor megvetteted tőlle és ollyan leszen előtte, mint egy szolgáltató; amint Publius¹⁶⁶ Syrus írja is: *Casta ad virum, matrona parendo imperat.** Így látod hát, hogy ha asszonyember, férjedet uradnak ismered, megbecsülled, te akkor sárai léssz, és asszonya a te férjednek.

Kedves szeretett hallgatóim, alkalmasint elhiszem, eddig feltaláltatok, mire intezett csekély és együgyű beszédem, mert Sáráról volt gyenge elmélkedésem, mivel Sára vala tárgya tanításomnak, ki lelkét örömmel és buzgó kívánsággal mostan megadá igen boldogul az ő Istenének, és az ő lelki jegyesének, a Jézus Krisztusnak, amikor annak, akit elfelejthetetlen bánattal ez esztendőben maga kies oldala mellől és vigyázó szemei elől a szabados Úrnak végezéséből elbocsátott volt, közönséges, most is nagy szívbeli fájdalmát gerjesztő szomorúságunkra az ő nagy hűtű Ábrahámjának, elérkezett örökös és minden vigassággal teljes állapotjára.

Elfelejthetetlen szívbeli keserűséget okozott vala a mi Ábrahám atyánknak nem régen, kit most is szívemnek belső sóhajtása nélkül nem lehet, hogy említsek, történt halála és a szent gyülekezeteinktől való búcsúvétele. Mennyivel inkább megtetéződött mostan drága jó példaadó anyánknak, Sáránknak eltávozásával, és abból származott fájdalminkkal a mi szomorúságunknak [11:] mértéke, kinek örök emlékezetire illendő, hogy a mi szíveinknek theátrumára emeljünk fel valami pyramist, amellyre szemeink függesztve, láthassuk a mi jó drága anyánkat szüntelen, a mi Sáránkot. Nem leszen semmi itten jobb, mintha ama hívők atyjának, Ábrahámnak az ő hűtös társának, Sárának az asszonyok példájának képét felállítjuk és statumináljuk [a. m. megtámaszt, megszilárdít], amely, míg a Szentírás fenn áll, amint fenn áll is világ végezetéig Isten kegyelmességéből, úgy ez is elromolhatatlan fundamentumon meg fog maradni és perdurálni, amely a szent leckében is minden keresztény asszonyoknak tárgyl ki vagyontéttetve, amikor mondatik [1Pét 3,6]: *Melly Sárának ti leányi lettetek, mikor jót cselekesztek.*

Én azért gyenge elmémnek vizsgálódása szerint, amint a Szentírásnak mivolta hozta és mutatta, leírtam és szemetek eleiben terjesztem minémű asszony és példa volt és lehet a Sára az Ábrahám, ama hívők atyjának társa és felesége, kinek nyomdokát követni nem egyszer, hanem egész életem folyásában tapasztaltam, és tő is tapasztalhattatok a mi mostan Úrban boldogul kimúlt Sáránkot s anyánkot. Mert úgy látom én, hogy Sára, kit példáson említett a szent leckében Szent Péter két nevezetes, de sok jó virtusokat húzó virtusokban tétetik tárgyl, ki a keresz-

* PUBLIUS SYRIUS, *Sententiae*, Frag. 108.

¹⁶⁶ A szó esetében többszöri javítások. Az eredeti alak – talán – *Publiás* volt, ezt sötétebb tintával javították, *Publiis* [?] alakra, s ugyanezzel a tintával végül lapszélre írták ki a *Publius* alakot.

tény asszonyi állatoknak, úgymint inti Szent Péter a keresztény asszonyokat, hogy légyenek engedelmesek az ő tulajdon férjeknek, és ez miképpen légyen, az 1. és 2. versekben exaggerálja. Secundo inti arra is, hogy az asszonyi állatoknak ékességek ne legyen külső, melyly vagyon hajoknak feltekerésében, aranyak viselésében, vagy szép palástoknak öltözetiben, hanem légyenek szívben elrejtetett emberek, belső ékességgel felöltöztettek; amelly szovaival mindazonáltal Szent Péter nem tiltja az asszonyoknak tisztességes és sarkokban álló öltözeteket, hanem szól csak *comparate* [a. m. hasonlatképpen] azokról, elébb becsülvén az ő belső ékességeket, és drága virtusokkal fénylő erkölcsöket. Már ez két nevezetes dolgokban a több régi szent és Istenben bízó asszonyok közül kiválasztja Szent Péter példának, küt a keresztény asszonyoknak tárgyul kitegyen, Sárát, az Ábrahám feleségét, amellyből következik hát, hogy amint jelenti is Szent Péter, Sára férjéhez engedelmes volt, és secundo belső ékességekkel felöltöztetett asszonyi állat volt.

Ha már, szeretett hallgatóim, a ti békeességes tűró engedelmetekből én is az előttünk gyászos koporsóban rejtetett Sáránkra, drága jó anyánkra tekintek, minden erőszak nélkül ez két nevezetes, de más sok, kibeszélhetetlen jóságokkal megbokrasodott virtusokat ő benne is fellelhetem, vagy mondjam, már régen az ő magaviselése velem még életében feltaláltatta az ő férjéhez való engedelmességét és az ő belső ékességeit. [12:]

Ugyanis az ő engedelmességének *documentuma* volt ez, amelly szerént ő is, mint ama Sára az ő férjét, Ábrahámot, ez is az ő Ábrahámját urának nemcsak nevezte, hanem tartotta, és annak birodalma alá magát egész készséggel adta és ajánlotta, bölcs szavát s tanácsát fogadta, és akaratját egész igyekezettel követte, s töltötte, és drága nagy hírű férjét legküsebb dologban is megbántani félt, s emellett tiszta házassági szeretettel kedvelte és nem szükség, hogy eléhordjam, amint feljebb az asszonyok kötölösségei közt az engedelmességet leírtam, annak minden munkáit megtökélleni nagy örömének tartotta.

Ha az ő keresztény asszonyt illető ékességeit vizsgálom, ezek nem voltak külsők, amint ebben mindnyájon bizonyágim lehettek, aki megelégedett *simplex* együgyű, de különben tiszta és sorsát illető köntössel, hanem minden ő ékességei voltak inkább belső jóságokkal készített virtussi, úgymint aki viselte az ő kontyát s feje fedelét és gylcsát az *subjecti*ónak [a. m. alávetettségnek], férjének birodalma *symbolum*át, amint ezt a Szent Pál apostol annak *symbolum*ául tötte és jelentette. És ha nyakán drága fejér gyöngyökből álló *clarist* nem viselt is tudtomra, de viselte a *candornak*, az egyenességnek, és *castitásnak* [a. m. erkölcsi tisztaságnak] mocsok nélkül való, tisztán tündöklő *clarisát*, kihez és kinek keresztény lelkéhez soha nem fért az csalárdság, hazugság, melyly mocska a *candornak*, nem fért a bujaság és szemtelen másokkal való nyájasság és trágár társaság, melyly mocska a *castitásnak*. Viselte a mi jó emlékezetű Sáránk az ő állat takaró álladzóját [a. m. fejfedőt állhoz erősítő szalagját], úgymint lehet, magyaráznám a *taciturnitásnak* [a. m. hallgatagságnak] drága *symbolum*át, aki senkit sárban keverni, más nevét mocskolni, férje hivataljához illő és megkívántató csendességet háborítani nyelvességével vagy csetepatés lármájával nem kívánta, azért is ajakit *taciturnitás*ával és hallgatásával megzabolázta. Viselte az ő derekát béövedző vállát és mellyrevalóját az igazságnak, melyben volt, mint valami mellyy-vasban, mindenkor felöltöztetve, úgymint

akinek soha nem kellett és gyomrához nem fűlt az hamisság, és felebarátja kárát kívánó és szerző igazságtalanság, amint ez symbolummal előnkben tőtte Szent Pál Eph. 6. 14. [Ef 6,14]. Viselte még is az ő palástját, úgymint a tökéletes szeretetnek palástját, amelyet ajánl Szent Pál, hogy minden öltözzön fel a szeretetet Col. 3. 14. [Kol 3,14], és ezzel ő is, mint keresztény asszony, elfedezte másoknak ellene esett bűnökét secundum 1. Pet 4. 6. [1Pét 4,6], aki különben is az ő felebarátjához való kedves akarátját, minden jó maga alkalmaztatásában eléggé bizonyította. Viselte mégis az ő szoknyáját, stolam humilitatis, az alázatosságnak földig érő ruháját, akiben soha a kevélységnek, nemhogy a kevélységnek az ő felfuvalkodott dagállya, még csak pattonása sem láttatott, mint szívben elrejtetett szelíd asszonyi állatnak. Viselte végre Szent Pál magyarázása szerint a békességnek saruját, mellyel az ő lábai voltanak [13:] felkészülve Eph. 6. 15. [Ef 6,15], ki, soha nem hallottam, hogy vagy az Isten gyülekezetében, vagy a maga papi házában békételenségnek és bosszúságnak szerző oka lett volna. Ezek voltak és többek is az ötet Isten előtt és az ő lelki jegyese előtt tetszető öltözeti és ékességei.

Amellyekért nem csuda, hogy az Isten ötet egész életében szép állapottal és tisztességgel és boldog sorssal megajándékozta vala, kit Isten elsőben szegény sorsának porából felvéve és amaz híres emlékeztető scholánk rectorának, Demjén Kolosvári Pálnak házastársul ada, kinek történvén halála, megtalálá Sára az ő Ábrahám-ját is, Szentábrahámi Lombárth Mihály uramot, erdélyországi unitaria ecclesiák superintendensét. Kivel kedvesen és egész szíve contentumára élvén 38 esztendőket, lett vala nemcsak az ő Ábrahámjának Sárája vagy dominája, és tisztos papi házában gondviselő asszonya, hanem Isten igazgatásából és kegyelméből lett a mi szent gyülekezeteinknek, sok fiaknak és leányoknak Sárája, dominája, principissája, fejedelemszszonya, jó példát hagyó anyja és matrónája. Efelett az Isten megörvendeztette ezzel is az ő szívét, amelly szerint drága magzatokkal és azok által kedves vejekkel, úgymint az Isten beszédének tanításában és a szép tudományoknak professiójában tudós és bölcs férfiakkal megáldotta, akikben elhiszem, örvendez vala és repes vala az ő szíve, hogy az Isten jól és istenesen nevelt leányi által a mi jó példaadó anyáknak illy bölcs és ötet soha meg nem szomorító, sőt vigasztaló fiakot adott, kik is mostan az ő Sárájoknak, kedves anyjoknak halálát szívbeli keserűséggel fájlalják és gyászolják.

Vigasztalnálók titeket, ha nem tudnám, hogy nállatok a ti bölcsességtekben fővebb forrása vagyon a vigasztalásnak, mint nállom, kik szüntelen oldalatok mellett lévő házas társaitokat is bölcs szavaitokkal engesztelhetitek. Csak ez rövideden az én hozzátok és minden kedves atyafiakhoz és sz[erett] hallgatóimhoz, azok között a kegyes keresztény asszonyi állatokhoz való csekély intésem, hogy ez az Úrban boldogul kimúlt asszony, a mi anyánk, Sára légyen szüntelen szemeitek előtt, és az ő példája a követésre, hogy az ő leányi légyetek, mondom hát néktek ezt [1Pét 3,6]: *Sára engedett Ábrahámnak. Kinek tő leányai (fiai) lőttetek, mikor jót cselekesztek.* A szabados Úr pedig, az Isten, a mi Sáránkot, kit juttatott mostan az ő Ábrahámjához, nyugossa meg amaz hívők atyjának, Ábrahámnak kebelében. Amen!

Pekri László temetésén

Ms. U. 333

[1:] Illendő becsülettel említendő minden rend, Kegyes Hallgatóim.

Sadrocottus midőn[†] a megbántódott Nagy Sándor előtt féltében szaladna, futásában megizzad, elfáradván mély álomba borula, és íme egy irtózatos oroszlán testéből kiszivárkozó verejtékit nyalogatja. S felserkentvén sebesítés nélkül békességesen ott hagyá. Nem lehet nagyobb kétségben ember élete, mint mikor kegyetlen oroszlán körmei közé esik, bizonyosabb megmaradás vagyon Abydus szigetiben, csendesebb lakás Zancloa határán, igazabb vásár cecropsok piacán,[†] hogysem ilyen helyen ember életének megmaradása felől való reménség. Mindazáltal (noha ritka példa) az egészen magát próbaviselésnek készítettett emberről Sadrocotis[!] példája szerint e világnak kegyetlen oroszlán természetű vadsága csak valami verejtéket elme halálos sebesítése nélkül nyalogathat. Fut a megbántódott Sadrocottus, ez világon uralkodó szomorúságok szenvedése, keserves futásában elbágyadva sokszor a természetnek erőtlensége miatt a könnyhullatástól szemei is megszáradnak imez szerint:

*ipsa tanti pervicax clades mali
siccavit oculos, quodque in extremis solet,
periere lacrimae.**

Hol vagy [2:] élet reménsége? Hol vagy iffjúság gyengeségének dísze? Hol vagy fiak atyákat, édesanyákat gyönyörködtető jelenléte? Így akadt-e a halálnak szomorító töriben? Kegyelmeőbb Sandrocottus oroszlánja, szilígyebb Milon elefántja,[†] mintsem ember születéstől fogva életét háborgató, keserű próba! Hát ha Kegyes Hallgatóim, ez illy keserű ütközetten csendes utat mutathatnék, hátha csekély beszédem ez keserűségnek helyén, az életet sokképpen ostromló oroszlánt sziligyíthetné? Tudom, mindnyájan, kik ez keserű példára emlékeztek, melly ez jóreménységű, üdő előtt megért iffjacsának, nemzetes Pekri László úrfi szomorú halálát eszünkben juttatja, keserves emlékezettel s szomorú nyugodással lehettek mindnyájan. Elfáradok vélekedésemben kegyes haláláról, ha sírással keserű panaszra fokadjak-é és ez hertelen esett szomorú halálon zokogással emlékezzem-é, vagy elmém erőltetvén azon légyek, hogy Numa Pompilius halálán siránkozó Egeriát Hippolitussal

* SEN. Oed. 57–59.

vigasztaljam.[†] Nézzétek, Kegyelmes Hallgatók, ez ő édes szüleit, életével, felserdült nevedekésével gyönyörködtető iffjascskának hertelen halálát, nézzétek ez szoros séllyét, itt vagyok Icarus tengerénél¹⁶⁷ nagyobb szomorúságot szerző víznek örvényében merült Pekri László úrfi meghidegült teteme. De oh, melly igaz mondása a poétának:

*Durum sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.*†*

Igazsággal édes halál, megvallom, hogy több matériám vagyon ez keserűségnek helyén, a veletek való siralomra inkább hajol minden indulatom, hogy keserű óhajtással beszédemet [3:] töltsen el. De mi haszna? A megesett dolgot meg nem esett dologgá senki nem teheti, *factum infectum reddi nequit*, közmondás. Annak okáért mivel nincsen közönségesebb panasz az emberek között, minthogy ez, avagy amaz szomorúság véletlen találja a szíveket, akarom azért elmém gyengesége szerént értelmesen megmutatni azt, hogy ha az ember mélyebben gondolkodik, alig találhat e világon véletlenséget, és nincsen, ami csak véletlenül háboríthassa az embert. Noha talám gyenge elmémet fellyülhaladó matéria ez, mégis ne sajnáljátok, megszorodott nemes úri s minden rendek csendes hallgatással elvárni, mi leszen kimenetele együgyű beszédemnek.

Menjek-é hát Socrateshez a stoaban, Aristoteleshez a peripatusban, vagy Diogenes cynicus türésének s világmegutálásának scholájában? Akármelly philosophusokkal discouráljak Kegyes Hallgatóim, csak megáll az, hogy a dolgoknak egyszer Istentől a teremtésben engedetett természete változhatatlan. A testből, lélekből álló ember lehetetlen, hogy ember ne légyen, lehetetlen, hogy a tűz hévség nélkül tűz légyen, a szél fúvás nélkül, a folyóvíz meg folyó víz, folyás nélkül légyen. A stoica philosophiából származott találmányok a poétáknak, hogy a megváltozhatatlan szükségnek három cselédi légyenek, kiket Cloto, Lachesis, Atroposnak neveztenek,[†] kiket is a sycioniták mintegy istenek gyanánt tartva, egy sötét barlangban lakni állítottanak. Pansanias[†] [!] írásából olvassuk,[†] hogy az eleusok határán találtatott egy kép, melly kemény, mordosó fogaival, horgas körmeivel akármelly kegyetlen vadat fellyül haladó formában állíttatott, [4:] és midőn tudakozódott volna, mire mutasson a képnek emlékezeti, illyen feleletet értett: e kép az embernek életén uralkodó párchák keménységét jelentő kép, mellyért is Mortának, azaz Halálosnak neveztetett. De mi szükség, Kegyes Hallgatóim ez fabulában bocsátott philosophiával közöttetek üdőt töltenem? Tekintsünk a mindennapi példára, látjuk, hogy az Isten s az természet e világot változásban helyhezette, azaz természetivé tőtte Isten ez életnek, hogy egyenlőképpen maradandó színt sokáig ne mutathasson. Scythia hegyéből származó Hypanis,[†] noha édes ízű folyammal kezdetődött, de sokára a tenger sós íze megízetlenítette. Tekints[d] az égi fényes csillagokat, kiket a természetnek változhatatlan változandósága a mocskoknak homálllyával hol béborít, hol ezen

* HOR. *Carm.* 1. 24. 19–20.

¹⁶⁷ *Icatus* (tollhiba)

mocskok sűrűségéből kitisztítván, régi fényes tündökléssel ékesít. Azon természet útján következő ecclipsisek sem az napot, sem az holdat egyenlőségben nem hagyják. Hát ez világ színén tündöklő tündér köntöst viselő szerencsét miben állította Isten, s a természet? Ha az régi emblémákra tekintünk, azt írják a historicusok, hogy Saturnus templomában a régi pogányok a szerencsét akarván értelmesen kirajzolni, egy gömbelyeg köven álló képet faragtanak, jelentvén ezzel, hogy az életnek szerencséje eldőlőleg gömbelyeg köre helyeztetett. Gömbelyeg köven álló szerencsének adománya meggazdagodni. Gömbölyeg köven álló szerencsének adománya uraságra s méltóságra kapni. Ugyanazon szerencsének adománya királyi pálcára szert tenni. Ugyanazon [5:] szerencsének ajándéka kedves háznépvel, ékes csemetékkel dicsekedni. Mert a gazdagság szegénnyé, az úr alacsonnyá, a királyi, tarquiniusi istáp Belisarius¹⁶⁸ kulduló [a. m. kolduló] botja, a fiakkal ékesült Scyrullus háza gyermekitől megfosztatott keserves Niobé szállása lehet.[†]

Kitetszik hát, Kegyes Hallgatóim, hogy ez világot Isten, a természetnek ura, változhatatlanná nem tette, nem is tehetette, mert Istenné nem állíthatta, sem olyan örömet ebben nem mutatott, mellyet bánat meg nem elegyített vagy követett volna, sem olyan bánatot, mellyet öröm ismét nem követhetne. Immár pedig az dolgok természet[e] szerint folyó munkákat véletlenségnek ki mondhatja? Mondhatod-é véletlenségnek, hogy az kies nyár után hideg őszi és téli üdő következik, mondhatod-é véletlenségnek, hogy az ékes napot sötét éj követi, az éj homályát a felkelő nap elűzi? Ezek a természetnek törvényén folyó dolgok: történetnek, véletlenségnek, ha nevezhetni, ítéljétek meg, Kegyes Hallgatóim. Valamint azért ezen dolgok természeti munkái bizonyos utakon folynak, úgy ez világi örömmnek természeti ez, hogy ez egy vagy más keserűség fellegetől erőtlennitessék. Ez világi boldog életnek, hogy boldogtalanságtól illetessék, sőt, aki miben leginkább gyönyörködött, abban szokta természeti tündér szerint ez változó világ megcsalni. Ha ki dicsekedve kívánczozott úri előmenetelre, csakhamar mindének csúfos nevetésére ez világ kikötötte, ha [6:] keresett gazdagulni, csak hertelen adatott Autolicus csalárd s lopó kezében,[†] aki édes gyermekiben örvendezett, esett ottan irigy halál töriben minden dicsekedése. Hát, Kegyes Hallgatóim, ha tulajdon természeti ez ez világi életnek, hogy az örömet szomorúság, az életet gyászos halál kövesse, világ természetinek, nem világ véletlenségének mondhatni. Anaxagoras értvén fiának szomorú halálát, azt mondja vala: Semmi újságot nem hallok, tudván azt, hogy valami embertől született, halandó.

Mit mondjak hát, ez keserű halállal virági életének véget vetett nemes iffiacska, édes tanítványom, Pekri László úrfinak szomorkodó nemes atyja s anyja? Oh, minden szomorúságot érezhető lelkeknek keserű fájdalma, Nemes Pekri László halála! Édesatyját s anyját éles tör módjára sebesítő siralom, illy hertelen megszakadott reménségnek terhes siralma! Így löttél-é, ecclesiánk egyik reménye, édes szüleidet életeddel örvendeztető öröme, holmi ostoba örvényeknek prédája? Itt vetél-é ez ártatlan iffiacskának élete után hálót, mérges Lybitina?[†] Ez-é e világ gyönyörűségének minden íze? Nem elég-é testben esett nyavalyáktól koporsóban szállani? Nem

¹⁶⁸ *Bdelisarius* (tollhiba)

elég-é fájdalmas kórságok, betegségek miatt ez élettől megválni, s így kellett-é mind a tüzet, mind a vizet a több elementumokkal együtt ember élete romlására készíteni? [7:] Mit vétett ez ártatlan iffiacska? Mert ha szintén a régi pogányok babonás vélekedések szerint szöllok is, nem csalta volt ez meg Laomedónnal a vizeknek istenét,[†] hogy azért életének határára megfullasztó vizet onthatott volna. Mert ha ez világra való születésének idejétől fogván kevés esztendőig élt napja-it felvesszük, édes szüléit örvendeztető jó erkölcs, tudományra készült, hajlandó elméje, szolgálatra termett serénysége, idejéhez képest tanulásban jó előmenetele mindnyájunknál nyilván volt. Talám ez egyszer békességes járásnak reménysége alatt eresztette volt magát ez Stymphalus keserű vizére,[†] és ímé, az mindenek élete után leselkedő keserű halál, hálóját megveté, és minden emberi lelkeket megszorítható keserűsége, virági gyenge életéből kivetkeztette. Mert midőn ez jelen való terhes próbáknak esztendeje, mely Krisztus Urunk születése után 1697 számban, Szent Jakab havának 14. napján virrasztott volna, váratlanul az víznek mélységében merülván, maga ugyan ez világon tovább eshető veszedelmektől megszabadult, de édes szüléit, jóvát munkálkodó lelki atyáit, atyafiait, rokonságit szomorú keserűségben ejtette.

Nemes Pekri László, rövid esztendeidnek ez lőn-é vége? Életednek napjai alig kaphatának esztendőre, ez életből szomorú eset által kiköltözvén, hozál nagy szomorúságot szüléidre, atyádfiaira [8:] barátidra, előmeneteleden örvendező tanítóidra. Gondolom traciai Polymnestor házánál, avagy Scyron barlangjánál és Procrustes nyoszolyájánál békességesb maradásod lehetett volna.[†] De megszorodott édesatyja, nemes úri Pekri Gábor uram, a keserűség miatt elfáradott édesanyja, nemes Kabos Judith asszony, mindnyájan megbántódott keserves lelkek, nem szándékom hogy siralmatokat egészen elfogjam, mert lehetetlenség, hogy illy szomorú esetet megértő lelkek siralmas bánattól oltalmazhassák önnön magokat. Semmi embernek kincsétől, jószágától, tekintetétől megválni, ha egyben veted, mely igen nehéz azoktól, még pedig szomorú eset által elszakadni, akikkel mintegy természetbéli egyben köttetése s társalkodása vagyon. Nehéz szegénységre jutni, nehéz hasszas nyavalyák rabságában nyegődni, de sok ízben nehezebb édes gyermekitől, háza díszesítő csemetéitől, testvér atyafiaitól, barátitól elszakadni. Igen igaz mondaná a poétának: *Omnis in Ascanio chari stat cura parentis*.^{*}

Mindazáltal ez úrfi siralmas séllyéje mellett kesergő atya s anya, testvér, édes atyafiak, ide tartozó minden úri rokonságok, szomorúságtok enyhődésére lehet méltán, hogy hűt és Istenben való reménség nélkül nem vattok, és ha az Istennek lelke tanúbizonyosság [9:] tétele szerint itiltek, ez az ti lelketekkel együtt tanúbizonyosságot tészen, hogy Isten fiai vagytok és ha Isten szép csemetékkal áldott, mint maga örökségét, úgy tartja. Szabados urasága ellen Istennek ki rugódózhatik? Illyen vagy amollynan módon tégyen Isten tulajdon öröksége lakossi életének véget, kicsoda lehet olly vakmerő elme, ki ebben Istennek egészen rendet szabhasson? Így szintén, ha ez jó emlékezetit hagyó, még ártatlan életű nemes úrfi, noha illy hertelen keserű halállal költözött séllyében, mindazáltal azon szabados

* VERG. *Aen.* I. 646.

uraságú nagy Istennek öröksége lévén, Isten kezébe esett. Itt philosophálni nem akarok, hanem megnyugodhattok ebben mindnyájan, hogy ez szomorúságnak házán is az Isten szabados uralkodásának keze vagyon, melly által mindeneket magok ismeretire tanítván, kimutatja, mi légyen mindeneknek ez világi élethez való bizodalmok.

Creta szigeti királya, Minosnak kedves fia Glaucus felől azt írja egy régi historicus, Clearchus Solensis, hogy midőn gyermeki szokás szerint játszadoznék, egy mély kád mézben esvén, megfulladott, de mindazáltal egy corinthusi doctor Aesculapiusnak curája által ismét megelevenedett.[†] Melly, noha fabulának látszik, ha nehéz halálos nyavalyából gyógyíttatott is [10:] meg, mint egy újólag megelevenítettnek, méltán mondhatni. Kegyes Hallgatóim! Ez szomorú italt mutatott Anigrushoz hasonló vízben merítettett ifjú,[†] noha ez világi életétől annyéra elszakasztatott, nemhogy Aesculapius, de még öt tanító praeceptor, Chiron is lelkét testével ez életre egyben nem kötheti. Mindazáltal nem Chiron barlangjában tanult Aesculapius az orvos, melly állandó életre gyógyítja meg az életet, hanem az Isten fia, Krisztus, kinek elégséges tehetsége vagyon minden ez világ mérges méziben merült életeket feltámasztani. Azt írja Plinius, hogy a cariai mézőn két kutak találtnak, mellyeknek egyike minden szemetet bényél ő magában, a másika pedig minden gázt őmagából ki szokott hányni.^{**} Ha azért a szomorúságnak echidnai mérges kútja[†] minden megsérthető keserűségit ő magában főzi is, mindazáltal az Istenben bízó jó reménységnek tiszta folyású kútja ez ilyen életnek terhes szemetit magából kihányhatja. Ámbár keseregi édesatyja, siránczó búslással légy bár ideig édesanya, mindazáltal Isten vigasztalása drága folyásának ne vessetek gátot, hogy bús elméteknek enyhődésére befolyván, ez keserűségnek terhétől könnyebbíttsetek.

Nemes úrfi Pekri László koporsóját könnyhullatással szemlélő, még gyenge, éretlen atyafiak, nézzetek édes bátyátok esetire, kit az Isten például engede [11:] szemetek eleiben, mi légyen édes szüleiteknek szófogadással engedelmeskedni. Látjátok, melly keserves próba által kell tanulnotok szót fogadni. Hittétek-é, hogy testvér atyátokfia víz örvényében rejtve, közölletek kiszakadna? Azért noha még megért értelemmel nem vagytok, mindazáltal jusson eszetekben, hogy ha Isten ez ártatlan atyátokfia életét illy eset által eresztette az halálnak, mi lehet vége életeknek, ha Isten gondviseléséből nevedekvén, édes szüleitek szomorítására, vakmerőségre ereszkedtek. Ez szomorú példa azért arra int, hogy elsőben is Istent félvén, Isten késértésére ne menjetek, a veszedelmet kerüljétek, sőt édes szüleiteket magatok engedelmeskedésével ez keserűségből is enyhítsétek.

Mostan azért közönségesen ez szomorú pompára idegyülekezett tisztos minden rendek, az ember életének halandóságára emlékezve ez hertelenséggel, gyenge virágkorában életétől megfosztatott nemes úrfi testére keserves szemmel tekintvén, utolsó tisztessége megadására viseljétek gondot, szoros séllyét a földben teste nyugvására tegyétek.

^{**} PLIN. *Nat.* 2.106.

Én is, édes tanítványom, nemes Pekri László, ezzel késérlek nyugodalmad hajlékában:

*Quod si decente rem inibimus via,
Non temporum tenore, sed Laudum modo,
Determinanda est Vita. Sat vixit diu,
Quam [12:] non pudet vixisse, nec piget Mori.**

Ha keveset élél is, mindazáltal jó reménységű életednek kevés napjai sokak megért idejével elérkezett. Mostan tested nyugodjék félelem nélkül, ártatlan lelked Isten angyali serge között örvendezzen örökké! Amen!

* BAUDIUS, *Epist.* 1. 8. 69–72.

*Petrityevit Horváth Ferenc özvegyének,
Balogh Kata asszonynak temetésén
(ApCsel 9,36)*

TT Ms. 0446

[i:]

Szegény kazdagság, kazdag szegénység, mellyel a Nagyságos Tekintetes Széplaki Petrityevit Horvát Ferencz uram özvegyének, mint jóságos cselekedetekkel kazdag Thabitának, Nagyságos Tekintetes Nemzetes Balogh Kata asszonynak utolsó tisztességet tévén, utolsó napján, Szent György havának ezerhét-száztizenkilencedik esztendőben. Kazdagította hallgatóit Kereszturi Sámuel, Széplakon.

[ii.]

Cselek. IX. v. 36. [ApCsel 9,36]: *Ez kazdag vala jó cselekedetekkel és alamizsnákkal, mellyeket osztogat vala.*

1Tim VI. v. 6. [1Tim 6,6]: *Bizonyára nagy kerekedés az isteni szolgálat az elégséggel.*

Ibidem v. 17. [1Tim 6,17]: *Azoknak, az kik gazdagok ez világon, megmondjad etc. v. 18. [1Tim 6,18]: Hogy egyebekkel jól tegyenek, hogy kazdagok legyenek jó cselekedetekben, hajlandók legyenek az adakozásra.*

v. 19. [1Tim 6,19]: *Hogy mint egy kincset, szerezzenek magoknak jövődőre való jó fundamentumat, hogy elvegyék az örök életet.*

[1:]

1. [JSir 1,12] *Mindnyájan, valakik itt általmentek, lássátok, ha vagyon-e bánat olyan, mint az én bánatom!*

Tren. 1. 12.

Mondhatja ezt valóban ez megszomorított Tekintetes Ház: *Mindnyájan, valakik ide gyűltetek, lássátok, ha vagyon-e bánat olyan, mint az én bánatom!* Mi lehet oka ilyen nagy és példára kitehető bánatodnak?

[Jer 45,3] *Ez, hogy az Úr egyik bánatomhoz más bánatot adott; bánatimban elfáradtam, és nyugodalmat nem találtam. Bokros itt az bánat, megtetézte az Úr egyiket az másikkal. [JSir 5,3] Pupilli facti sumus absque Patre. Árvákká maradtunk atyánk nélkül, és az mi anyánk özvegy. Árvák szájában illő szomorú nótája az prófétának az ő siralmában. De ennél még itt nagyobb az bánat, mert [Zsolt 27,10] mind atyánk, s mind anyánk elhagyott minket. Szomorú dolog atya nélkül árvaságra maradni, de ha anya vagyon, ámbár özvegy legyen is, ugyancsak vagyon, kiben*

Jer. 45. v. 3.

Orat. v. 3.

Psal. 26. v. 10.

felejthetni némely részét az árvaságnak. Szomorú dolog anya nélkül árvaságra maradni, de ha atya vagyon, vagyon az árváknak kire szemeket fordítani. Hát az hon sem atya, sem anya nincsen, egyiknek élete az másiknak halálát nem felejtetheti? Oh, megsirathatatlan siralom, mely ez Tekintetes, szomorú Háznak szájában illik [Zsolt 27,10]: *Pater meus et mater mea dereliquerunt me. Mind atyánk, s mind anyánk elhagyott minket.* Elhadtak sok szép atyánkfiai, elhagy most is jó anyáknak unokája. Oh, mindnyájan, kik itt vagytok, lássátok, ha vagyon-é bánat olyan, mint az mű bánatunk! [JSir 1,12] [2:]

Ha ilyen bánatot osztott az Úr sokszor, s most is bokrosan ez Szomorú, Tekintetes Háza, nem tartom oratori tisztemnek az szomorúakat szomorú beszéddel szomorítani, könnyhullatások záporát s árját árasztani. Szapora mesterség tüzet olajjal gyújtani, nem nagy oratoria az sírókat megrikatni. Tekintetes, Méltóságos Hgrs., Tiszteletes, Tudós, Nemes és Nemzetes, minden rendből, s mindkét nemből álló sereg! Néhai Tekintetes Széplaki Petrityevit Horvát Ferencz uram özvegyének, néhai Tekintetes Balog Kata asszonynak utolsó tisztességgel díszes dísz! Dísztennek ne tessék, hogy ez szomorú alkalmatossághoz vidámságot akarok szerzeni, magát kénáló, vidám matériával, mely, hogy légyen az Tekintetes keservesek keserűének enyhítésére, kívánom!

Propositio

Feltett szándékom (ha tehetségemet fejjül múlja is), hogy hallgatóimat megkazdagítsam, azért magam magammal, mint szegény legény barátommal, arról beszélgetek, miképpen lehessen az ember könnyen, hamar, vétek nélkül kazdaggá? Hol kell az kazdagságot keresni? Kicsoda s mivel kazdag? Szabad legyen azért nékem mind az szentírás gyönggyel harmatozó kertében, mind az historicusok pénzzel nem arázosult[?] mezején sétálnom, az míg mindeneket megkazdagító pénzt találok. *Nam genus et formam regina pecunia donat.**

Nagy királyné az pénz, igen sokat tehet,
Minden, mert valamit akar, véghez mehet.
Az poéta szaván ha ki kétes lehet,
Salamon szájából bizonytságot vehet. [3:]

Eccle. X. v. 19.

[Préd 10,19] *Pecuniae obediunt omnia.* Pénzzel nagyra mehetsz, szegény legényből úr, próf[éta], király is lehetsz. Hamar promoveál az kazdagság. *Quas qui construxerit ille clarus erit, fortus, sapiens, etiam rex. Et quicquid volet...***

No, szegény legények (nem kell, látom, az uraknak), tarsolyt, zsebet, pungát [a. m. erszényt], taplótól, kovától üresítsétek kebeleteket, kucsmátokat készítsétek, pénzzel, kéncsel terheljétek, vígan haza emeljétek.

Ne nevetesd meg magadot! *Nemo dat quod non habet.* Üres pohárt köszöntgessz, magad szegény vagy s másokat kazdagítasz. Szegény vagyok? *Spectatum admissi, risum teneatis amici.**** Egy kevésse ne nevetkezzetek s ne vétkezzetek,

* HOR. *Epist.* 1. 6. 37.

** HOR. *Sat.* 2.2.3.

***HOR., *Ars p.*

míg arany-, ezüsbányákra viszlek, ha ott nem kazdagodtok, múltjék rajtatok. Szegény vagyok? Minden embernek vagyon pénze, kécse, nekem is, néked is, de (nagy boldogtalanság) kevés ember tudja, hol az pénze? Mikor? Mennyit kell abból venni? Én virgát néző nem vagyok, de megmondom, hol kell pénzeteket, kécseteket keresnetek;[†] no barátom, kazdagodjál! Kazdagodjál!

Tilalmas dologra tanítasz, mert az bölcsesség tengere, Salamon azt kérte az Istentől, hogy neki kazdagságot ne adjon [Péld 30,8]. Könnyű volt Salamonnak kazdagságot nem kérni, mert aranya, ezüsti elég volt, minden gyönyörűségben élt. Mikor te is Salamon léssz, azt kívánd, én is azt az kazdagságot commendálok, melyet Salamon kívánt annyi [4:] kazdagságból [Péld 30,8]: *Tantum victui meo necessaria tribue*. Csak az mi nélkül ember el nem lehet. Mennyi az? *Matura paueris contenta*. János Jancsitól kérde meg, mely kevéssel megérte bölcsei territoriumában magát.

Pro 30 v. 7. 8.

Eccle. 2.

Pro. 30. v. 8.

Nemcsak tilalmas, hanem ugyan kárhozatos¹⁶⁹ mesterség, tanítás, mint kelljen az embernek könnyen s hamar kazdaggá lenni, holott üdövel is vétek nélkül az nem lehet, mert késértetek töriben etc., halálos veszedelemben merülnek, az kik meg akarnak kazdagulni. Harmadik egyben, tanult apostalnak bizonyágtétele [1Tim 6,9].

Barátom, én is azt az kazdagságot tiltom tőled, hogy megkazdagítsalak; mellyik az, megtanít, azaz ki megmagyarázta ott mindjárt [1Tim 6,10]: *Radix omnium malorum cupiditas*. Nem az pénz, hanem az pénz kívánása veszedelmes oka minden romlásnak. Azért akarlak kazdagítani, hogy ebben az veszedelmes nyavallyában, pénzkórságban ne essél. Hogy penig valósággal könnyen s hamar kazdagodjál, vigyázz ilyen reguláimra.

[I.] Kalmárkodnak, kereskednek, kölcsön kérnek interesre [a. m. kamatra], ha magok ekéjeken nem szánhatnak, az kik gazdagodni akarnak. Én is azt tanácslom, ha mikor s miben szükségedet érzed, kölcsön kérj. Kitől? Az kinél kezes zálag s interes nélkül találsz. *A te mutuuum summes*,* római censer [sic!], bölcs Cato tanácsa: *Magadnál vagyon, az mid nincsen*. Érd meg azzal, az mid vagyon, tórd el, az mid nincsen. Mindent adtál magadnak interes, zálag, kezes nélkül. Minden embernek magánál vagyon hát pénze [5:], kécse, kazdagsága. *Qu[a]estus magnus pietas cum sufficientia* [1Tim 6,6]: nagy kazdagság az meglegedés, apostali bizonyosság. Tanulj az római filozófustól: *Non cupere divitias maximae, certissimaque sunt divitia*.**

[II.] Kazdagságot nem kívánni igen nagy és bizonyos kazdagság. Fundamentumát írja Lucilliusnak: *Nihil mi Lucilli interest, utrum non desideres an habeas. Summa rei in utroque est eadem: non torqueris*.*** Barátom! Csak egyet tesz ez, akár pénzed legyen, akár, ha nincs, ne kívánjad mindeniket; csak az haszna, hogy nem gyötrődöl (inkább), nem szűkölködöl, az melyből ez jó ki.

[III.] Kazdag az, az ki semmi nélkül nem szűkölködik. Semmi nélkül nem szűkölködik az, az ki semmit sem kíván. Semmit sem kíván az, az ki meglegedik azzal,

* SEN. Ep. 20.119.

** CIC. Par. Stoic.. 6.

***SEN. Ep. 20.119.

¹⁶⁹ kázhozatos (tollhiba)

az miye vagyon. Megelégedned azzal, az mid vagyon, szabadságodban áll. Kezedben vagyon hát, hogy megkazdagodjál, magad felől mások ítéletiből ne álmadjál, melyről rövid szóval bővön tanít az comicus: *Non est beatus, esse se qui non putat*.*

[IV.] Mely is legyen negyedik regulád: akármely jó állapotban légy, ha magadot nyomorultnak tartod, nem vagy boldog. Mások ítéleti soha szegénnyé nem teszen; ha szegény nem vagy, nem vagy, ha magadot annak nem ítéled. Kazdagnak mondanak? Az sem vagy, ha magadot szegénynek alítod.

Indulatos kazdagságot beszélsz! Hiszem, így akármely szegény legény, akármi kevéssel lehetne kazdag. Az kazdag is az ő sok jovaival lehetne szegény. [6:]

Barátom! Értem, hogy nem érted, ki az kazdag, ki az szegény? Neked szegények voltok Irus, Hecale, Diogenes, kazdagok ellenben Croesus, Cyrus, Darius, Midas, Crassus, Sándor etc. Vagy ma azok, az kiknél sok ordos ortok[?], dutkák, Lysimachusok, Cassimiusok, oroszlányok, sasok, etc. vadnak fogságban. Kiknek sok tál étkek, sok szolgájok, sok jószágok vagyon. De ki légyen kazdag s ki szegény, mindjárt megtanulod, ha az két szót megtanulod: multum, satis. Sok, elég. Mellyik teszi az embert kazdaggá? Az multum, az sok, senkit gazdaggá nem teszen. Az ki szűkölködik, az nem kazdag. Az ki többet kíván, szűkölködik. Az kinek sok vagyon, az többet kíván. (Ha nem kíván tehát, az multum satis lészen.) Azért az multum, az sok. Sok az embert kazdaggá nem teszi, hanem a satis, akármennyi legyen az. Mit különböz az multum, az satis, tanold meg ötödik regulámból.

Senec.
Epist. 119.

[V.] *Nunquam parum est, quod satis est. Nunquam multum est, quod satis non est*.** Az mi elég, soha ne mondd azt kevésnek. Az mi nem elég, soha nem sok az. Látod immár az ide fel említett kazdagidot, mely kazdagok voltak.

Croesus híres kazdagságával, maga országával, Lydiával nem érte meg, Cyrus ellen támadott, elfogják, fogságban hal meg. [7:]

Cyrus az perzsiai kénccsel az szkíták szegénységére éhezék, ivék is rá, az királyné, Tomyris, kétszázezer katonáit ott marasztja, csak hírmondó sem marad, Cyrusnak testétől az fejét elszedeti, embervérrel megtöltött tömlőben vetteti ilyen lessussal [a. m. siratással]: *Satia te sanguine, quem sitisti*.***

No vérszomjúhozó király,
Igyál most vérszopó nadály,
ispottal többet ne szurkálj.
Ér vágó harkály.

Darius, az kinek az kincse helyével együtt nállunk is emlékezetes, ezen szegény szkítákra ment volna, de futva szaladott.

Midas, Tantalus aranyok mellett éheztek, szomjúhoztak. Amaz aranykórságú római Crassusnak az szegény pártusok olvasztott aranyat adtak innya.

* SEN. Ep. 9.21.

** SEN. Epist. 119.

***HDT. Hist. 1.214.

Perzsiának, Indiának kincsével kazdag volt-e Nagy Sándor, az ki sírt, mikor hallatta Anaxarcustól, hogy még több világ is volna, s ő ezt sem bírta mind el.* Ezek kazdagok voltak-e? Mellyiknél volt az satis? Elég? Plus ultra volt az nótájok. Az multum sem volt nállak. *Nunquam multum est quod satis non est*, az mint megtanolád. Mik voltak hát ezek? Fegyverrel kulduló telhetetlen kuldusok. [8:]

Hidd el barátom, hogy az kiket kazdagoknak tartasz, azok vagy szegények az én ítéletemből, vagy szegényekké lehetnek, te is megvallod. De az kiket én kazdagoknak mondok, olyan kazdagok, hogy az szegénységtől nem is félhetnek, mert szegényekké nem lehetnek, mivel az ő jóvokot soha az változó szerencsének kockáján el nem veszthetik: *Quod fortuna non dedit, neque tollit*.

Bőr járomba fogott hat s nyolc bokrétások után bőrrrel beboltazott szekerekben ülni, hogy ide s tova ne dőlj, másoktól tartatni, mások nélkül nem vetkezhetni s nem öltözhetni, óra nélkül nem ehetni etc., sok nélkül szűkölködő kazdagság. Ezek nélkül s ezeket nem kívánni kazdag szegénység.

*Magna divitiae sunt lege naturae composita paupertas. Parabile est quod natura desiderat ad supervacua sudatur, ad manum est quod satis est.*** Az természet az mivel megelégszik, azt messze nem rejtette, azért hadakozni, tengereket mérni nem szükséges. *Quantum Epicure tibi parvis suffecit in hortis.**** Jupiterrel ki kötött boldogságból Epicurus, ha nem éhezett, nem szomjúhozott. Ebben az gyönyörűségben volt boldogsága, hogy kevéssel megérte.

Csak hányjuk-vessük el hát, mi az természet szüksége kívül vagyon. Korpa, kenyér, víz, bunda, guba, kunnyó, kaliba [9:], mind elég az természetnek.

Ne haragudjál barátom! Ha ennél egyebed nincs, ezzel is kazdag lehetsz, ha megelégszel vélle. *Nunquam parvum est, quod satis est*. Én nem az vagyont reszesztem ki, akármennyid légyen, hanem az többnek kívánását, az mely szegénnyé téssen.

Halljad ennek magyarázatjára az poétát, mely légyen: *Quis dives? Qui nihil cupiet. Quis pauper? Avarus.*§ Nem azt mondja kazdagnak, az kinek sok vagyon, hanem az ki többet nem kíván, nem is azt szegényítti, az kinek kevés vagyon, hanem azt, az ki fősvény, azaz, az kinek több kell, azaz, az ki szűkölködik.

Az kinek semmije nincsen, szegény az. Az fősvénynek semmije nincsen. Nincsen az, az mit még kíván. Nincsen az, az mije vagyon, mert nem él belőlle. *Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.*§§ Tehát sohasem kazdag egy fősvény ember is, akármennyivel bírjon. Nem úgy akarám mondani, hanem akármennyi bírjon vele, mert nem ő bírja az pénzt, hanem az pénz őtet. *Viri divitiarum nem divitiae virorum*, szolgálja, nem ura pénzinek. Olyan az fősvény, mint az hideglelő ember, az kiről azt mondjuk: Febrem habet, de hogy febris habet illum. Nem ő bír az hidegleléssel, hanem ez ővele.

* PLUT. *De tranq. anim.* 4.1.

** SEN. *Ep.* 1.4.

*** JUV. *Sat.* 14.319.

§ AUSON. *Septem sap. sent.* 1.

§§ PUBLILIUS SYRUS, *Sent.* 694.

Az kuldus kevéssel megéri, az fősvénnek semmi sem elég, [10:] tehát az fősvény szegényebb az kuldusnál.

Semminek tartjuk azt, az mi semminek nem jó. Az fősvény másnak nem jó, magának rossz. *Avarus nulli bonus in semet ipsum malus.** Tehát az fősvény egy haszontalan semmi. *Quis dives? Qui nihil cupiet.* Az semmivel senki nem kazdag, az vagyonnal sem, ha ki nem zárta az többnek kívánását.

Athenásbeli Phocion nevű embernek kétszer olvastam kazdagságát. Kétszer nem vette el az aranyat. Az Filep király követinek (kik onszolják, hogy vegye el, ha magának nem kell, jó lesz gyermekinek) megmutatja kevés örökségét, mondván: Én ennyivel megértem, ha ők is olyanok lesznek, mint én, megéri ennyivel, ha rosszak lesznek, miért hagyjak nekik?*** Nagy Sándor Indiából száz talentum aranyat küld néki: Mondjátok meg, úgymond, Sándornak, néki többre vagyon szüksége, mint nekem, ki kevesed magammal kevéssel megérem. Ama római főembernek, Fabriciusnak sok aranyat küld Pyrrus, kinek ezt izeni vissza: Ha Pyrrus jó ember, pénz nélkül is barátja vagyok, nem kell aranya. Ezek az kívánságot az vagyon mellől kirekesztették volt.

Abdoluminusnak kazdagsága egy ásó, kapa, gereblye volt egy kertecskében. Nagy Sándor tyrusi királyságra erővel vonnája, kérdvén: Ollyan szegénységet hogy viselhetett ollyan nemből való ember? Ki mond: Vajha az királyságot úgy viselhetném, mint az [11:] kertészséget!***

Nihil¹⁷⁰ habuit, nihil cupit[?]. Aki kevésszel megéri, kevésre vagyon szüksége. Diogenesnek curiája egy üres hordó, panoptiája egy pálca, argenteriája egy facsésze volt. Mit nyerhetett volna Sándortól, mikor kénálta, hogy kérjen többet, mit akar? No, csak azt kívánta, hogy ne vegye el, az mit nem adhat, azaz ollyanfélén[?] hordója elől ne fogja el az besütő nap fényét. Ezt Nagy Sándor magánál kazdagabbnak mondotta.

*Quanto felicius hic qui
Nil cuperet quam qui totum sibi posceret orbem.*[§]

És Diogenes kívánta volna lenni, ha már Sándor nem lett volna. *Magnus est ille qui in divitiis pauper est. Sed securior qui caret [divitiis].* Senec epistro.^{§§} Nagy elme kell ahhoz, hogy arany, ezüst edényeiddel ugyan élj, mint Diogenes az ő facsészéjével, et contra. Cicerónak utolsó p[a]radoxuma legyen utolsó ré[sz].

Solus sapiens est dives.^{§§§}

* SEN. Ep. 108.

** Plut. Vit. Phoc.

*** CURT. *Historiarum Alexandri Magni* 4.1.

§ IUV. Sat. 14.311–312.

§§ SEN. Ep. 20.10.

§§§ CIC. *Par. Stoic.* 6.

¹⁷⁰ A következő oldalak a halvány tinta miatt rosszul olvashatók, a szöveget csak töredékesen sikerült rekonstruálni.

Csak az gazdag az, ki az dolgokat az ő érdemek szerint tudja becsülni. Csak az igaz, bölcs[?] ember ért ahhoz. Csak az bölcs ház[?] gazdag, és minden igaz gazdag bölcs. Barátom, az gazdagulásnak mestersége csak abban áll, az mire Calistenes tanította [12:] Nagy Sándort:¹⁷¹ Non pecuniis adeundum sed cupiditatibus contrahendum. Ha dagadni akar, nem az kincset szagold, hanem az pénzkívánást aszassza lönni.

Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia [crevit]
Et cum possideant plurima plura petunt.***

Mentől többet raksz össze, annál többet kívánsz, azaz annál szegényebb lesz. Ha nagy gazdagság az kegyesség az megelégedéssel, ha nagy szegénység, az fősvénység, sőt bálványimádás.

Kazdag volt ez fősvénységet megtudó elégedésnek lelkével bíró, magát az kegyességben gyakorló tekintetes jó asszony, a szegényekhez, Thabita, Krisztus szolgálója, Márta, Krisztus beszédihez Mária [?] gyermeki nevelésben ilyen terhesbajos üdőben is (Loisz, Eunike, Electra) mely üdvesség ígértetik ki ez szomorú ezerhatszáztizencelencedik esztendőben böjtmás havának tizenharmadik¹⁷² napján, estvéli kilenc órákor jószágos cselekedetekkel gazdag lelkét Teremtő Istennek s megváltó Krisztusának az boldog feltámadásnak [13:] reménysége alatt megadta, hagyva szerelmes gyermekinek nagy gazdagságát, tudománt, isteni félelmet, jó erkölcsöket, halálával pedig elfelejthetetlen szomorúságát, kinek genelógiáját, [...], páratlan alázatját, egész életének esztendeit s megholt s élő gyermekeit rövidségnek okáért ez néhány versekben foglaltam.

1. Tím. 6. v. 6.
Col. 3. v. 4.

Székelykocsárdi volt atyja, Balogh László
Illet az kezében mind penna, s mind zászló.
Főbíró és viceispánságban álló,
Szolnok vármegye volt ennek holtán gyászló.

Balogh Lászlónak volt Balogh László atyja,
Fejér vármegye főbírónak hívatja.
Mikor földről Isten egekben hívatja,
Sok szegény, sok árva, sok özvegy siratja.

Jobb anyjától vett vért Horvát [.....]tól
Kit Veglai Horváth György fele[.....]¹⁷³
Nemze született kegyes jó anyjától.
Koncz Borbarától, Kis Koncz Pálnak lányától.

* Iuv. Sat. 14.139.

** Ov. Fast. 1.212.

¹⁷¹ Nagy Sándor (tollhiba)

¹⁷² tizenharmadik tizenharmadik (szókettőzés)

¹⁷³ A sorvégek papírsérülés miatt olvashatatlanok.

Keresztneve Kata, az vezetéek Balogh,
De csak neve nem, az elméje volt balog.
Jobb keze mit adott, nem tudta az balog,
Kegyesség dolgában szárnyon járt, nem gyalog. [14:]

Férjhez, Petrityevit Horváth Ferenchez kell,
Véli, sok esztendő t véle <hog> együtt, hogy éll.
Az köd, az homály is véle volt, tiszta dél,
De kedve virágát éri hervasztó széll.

Csak tizenháromra telik az esztendő,
Szeme törlésére nem lesz elég kendő,
Jó kedve sírásban s búsban merülendő,
Lőn, mert jó férje lőn tőlle elmenendő.

Férjével öremét hogy ez földön zárta,
Nap tizenkilencszer Zodiacust járta,
Míg élt, ötvenkétszer, már tovább nem várta
Párka, s sok szemeket síró könyvben márta.

György, Mózes, László és Erzsébet már voltak,
Ki több, s ki kevesebb esztendő t kóstáltak.
Kozma, Ferenc anyjok halálon félholtak,
Kit az kitől ide az Párkák potáltak.

[Nagyságos] Sándor Gergely úr kedves párja
Kinek szívét most nagy keserűség járja,
Áztatja orcáját könnyhullatás árja,
Jó anyját s egy fiát már földben zárja.

Az megholt
<Jó atyánk, jó anyánk>

Gyermeim, szemeim róllatok levöttem,
Lelkemet Istennek már kezében tettem.
Gondviselésekben tettem, mit tehettem,
Istennek ajánlak, tovább nem mehettem.

[15:]
Az gyermeki

Jó atyánk s jó anyánk! Tőlled elmaradánk.
Könnyhullatásinkban ugyan elszáradánk.
Te hoztál s te neveltél, te tőlled áradánk,
Gondviseletedért kevéssel fáradánk.

Dajkálkodásának mennyben legyen kincse.
Az üdvezítő szót Krisztus reád hintse.
Mennysorságban néked nyílják meg kilincse,
Bémenetelednek ne legyen bilincse.

Az orátor

Nyugodjál, nyugodjál kegyesség leánya,
Elnyugavásadat mint sok szegény szánja,
Úgy boldogságodat mindenik kívánja,
Isten nyossa [a. m. nyissa] meg, kaporsódra hányja.

Kegyes asszony, tested, noha már hideg jég,
Kegyesség oldja, lámpásodban ég még,
Örök lakóhelyed amaz új föld és ég,
Légyen s legyen ezzel oratiómban vég.

Halotti beszéd Suki Erzsébet felett

Ms. U. 481

[135:]

Halotti Beszélgetés a Tekintetes és Nemes Felső M. Suki Suki Erzsébet asszonynak, Tekintetes, Nemes Ürmösi Maurer Sámuel Úr házastársának utolsó tisztessége megadása alkalmatosságával

Melyben az asszonyi nemnek méltósága íratatik le.

Régi panasszok az asszonyoknak, hogy a férfiak sokat írtanak, sokat oráltanak, ma is sokat írnak és orálnak közönségesen az asszonyok ellen. Valyha úgy mondnák az asszonyok, támadnának az asszonyok közül vagy poéták, vagy orátorok! Fegyvert kötnének, tudják, nyilván az asszonyokért, és leírnák, le rajzolnák és lefestenék az asszonyi nemnek szép méltóságát, dücsőségét, mely a férfiaknak helytelen, rendeletlen martzongások mia igen nagy homályban borítottatott. Én is csudálkozom, hunnan vagy ez, hogy soha nem akada még kezemben vagy poéta vagy orátor férfi, az ki az Istentől néki ajándékozott talentom szerint az asszonyi nemnek dücsőségét, méltóságát úgy, amint kívántatott volna, leírta, lefestette volna. Ellenben sokat láttam, hallottam, olvastam, aki nem saljnállotta izzadni, fáradni, gyertyázni az asszonyi nemnek hibáinak, fogyatkozásainak leírásában, felfedezésében. Sőt, ném[e]lyek olly képtelenségre is lépni merészeltek, hogy nem szégyenlettek arról egész dissertációt írni, hogy az asszont még embernek is nem lehetne mondani.

De mikoron ezen csudálkozván eszembe juta amaz közönséges vélekedés, mely azt tartja, hogy az mely pap sokat tanít a részegség ellen, maga részeges az, és az mely pap sokat tanít a fősvénység ellen, maga talán még eleget sem mér enni jovaiból, így ezek is, kik az asszonyok ellen sokat írnak, szóllanak, orálnak, sok verseket csinálnak, talám legnagyobb imádói az asszonyi állapotoknak.

Azért nem rend kívül félek, szomorú Hallgatók! E szomorú alkalmatossággal, kiváltképpen, mikor utolsó tisztességet tennénk ez Istent félő, sokat szenvedő és erős úri ifjú Asszonynak, az asszonyi nemnek helyes, rendes dücsőségét, méltóságát tüelöttetek rövid, együgyű, minden cikornya nélkül való beszéddel elébeszélni.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Javítva *elébeszéllenem*-ről.

De talám így gondolkozol mostan: Jobb volna, ha más matériát forgatnál, jó orátor. Mert nem vagy bölcsebb Salomonnál, annyi asszonyt sem ismertél, ennek hétszáz felesége és háromszáz ágyassa volt, ezer asszonyt ismérni ad értelmet [136:] az asszonyok iránt. Mégis azt tanítja [Préd 7,28], hogy mikor keresné, ki volna jó em[ber] az férfiak közül, ugyan egyet talált, de az asszonyok közül csak egyet sem. Sőt, arra fakadott, hogy mikor akarna bölcselkedni, azt találta, hogy [Préd 7,26] *keservesebb dolog az asszony az halálnál*.

De úgy tetszik, hogy akárki helyben hagyja, hogy szóllotta ezeket Salomon az experientiából, a tudományból, melyet tanult az maga felesége és ágyassai köz[ött], akik mind bálványimádók voltak, kiket az Istennek világos törvénye ellen vett vala magának, és akik ötet még az egy, igaz Istennek tiszteletétől is elszakasztották vala, mely önéki keservesen jutván eszébe, az asszonyokról szó[ll]ván érti vala az olyanokat, kik az ő ágyassihoz és feleségihez hasonlóak. De itt is, ó, bölcs férfi, ó, Salomon, nem te vagy-e a vétkes, ki könnyen engedél az néma bálványokat tisztelő együgyű asszonyoknak? Elfelejtetted vala-e, hogy ezek azt tudják, amit tanultak, azt tanították néked, amit tudtak, vallyon vétkes-é az bor azért, hogy az férfi nem vigyázván annak erejére, megissza és megbolondul tőlle?

Nem illik hát, hogy elálljak jól feltölt szándékomtól, helyesnek is ítélem azt, amit Euripides in *Protesilas* tanított: *Nem bölcs ember, úgy mondván, az, aki a rossz-szakért közönségesen gyalázza az asszonyokat. mert sokan vadnak nemes elméjű[?] asszonyok.** Elbeszéllem hát, szomorú hallgatók, figyelmetes hallgatást remélvén, mi légyen az asszonyi nemnek dücsősége, méltósága, melyért a férfiktól illendő becsületet és tisztességet érdemelnek.

Ha megnézzük eredetét ez mai nap is az asszonyi¹⁷⁵ állatoknak, ezek is, m[int] szintén a férfiak, férfi által fogontatnak, és asszonyi állattól születetnek; nevedvén is szintén, úgy, mint az férfiak, mind testekben, mind lelkekben épülnek. Avagy nem ember-e, aki teveled, ó, férfi, egyformán fogontatik, születik, nevededik? Bizony, plántának [a. m. palántának] hijják azt, akármicsoda élő fa légyen, valamely magból nevededik, plántáltatik, egyből másban oltatik.

Ha teste állását nézzük, az asszonyt, szintén úgy, mint az férfit, egyenes testtel és ég felé fel eme[ll]kedett ábrázattal teremtetted az felséges Isten, és ezért mondja az poéta az Teremtő felől:

*Os homini sublime dedit, coelumque tueri
Jussit, et erectos tollere ad sydera vultus.**

Nem méltóztatod-e hát embernek mondani azt, akinek testének állása is ha nem elébb való, de az tiédhez bizony hasonló?

Lelkére nézve is okossággal, értelemmel felruházott, szintén úgy, [137:] mint a férfi. Mely¹⁷⁶ szerint ő is az felséges Istent, édes Teremtőjeket megismerheti, fél-

* Eur. Prot. fr. 657.

** Ov. Met. 1.85–85.

¹⁷⁵ Javítva *asszonyoknak*-ról.

¹⁷⁶ *Mej* (tollhiba)

heti, tisztelheti. Megtanulhatja szintén úgy, mint az férfi, az közönséges emberi társaságban élven, mivel tartozzék királyának, édesatyjának anyjának, felebarátjának. Az szent házassági kötelékben lépven, hogy férjének birodalmában legyen, megtanulván megtudhatja, hogy hűséggel, becsülettel, engedelmisséggel illik magát férje előtt kedveltetni, mindaddig, míg férje is maga szent hivatalának megfelel. Megtudhatja anya lévén, gazdaasszony lévén, mint keljen magát viselni házához, fiaihoz, leányihoz, cselédihez, szolgálóihoz, szolgálóihoz etc.

De erre talám azt feleled, amit közönségesen szoktak mondani a philosophosok: *A Posse ad esse non valet Consequentia*.[†] Hiszed te is, hogy jó az Isten az megnevezett jó végekre. <hiszed te is, hogy jó az Isten> Az asszonynak is lelkét tehetséggel felruházta, de amint ritka madár a fekete hattyú, úgy igen ritka vagy talán nincsen is az asszonyok közül, ki lelkének szép tehetségeivel a megnevezett jó végekre élne? Nem tagadhatni azt, hogy sok rossz asszony légyen, aki az Istentől néki adatott és beléje óltatott ajándékokkal jól nem él, de bizony rossz férfi is elég vagyon, és amint az sok rossz férfiaknak példájokból ki nem lehet hozni, hogy egy is nincsen jó férfi, úgy bizony az rossz asszonyoknak számaiból sem lehet arra lépni, hogy egy jó asszony is ne légyen, kiváltképpen, ha megvizsgálják azt, hogy eleitől fogva volt, és ma is vagyon az asszonyok seregében, aki vagy dicsírtetett, vagy dicsíretet érdemel.

Tudják az zsidók dolgairól írt históriákból, hogy voltak SÁRÁK, akik mind az Istent, s mind férjeket illendőképpen becsüllették. Voltanak SUSANNÁK, akik a bolond és buja tisztviselő vének kívánságának nem engedtek, készebbek lévén inkább meghalni, mintsem édes férjeknek ágyokot idegen férfiakkal közösködvén megszeplősíttetni. Voltanak ESTEREK, akik előment állapotokban, mind nemzetségeknél, s mind hazájaknál szolgáltak. Voltanak ABIGAILOK, akik értelemmel és okossággal, bolond férjeket fejűlműlván mind férjeket, s mind házokot az veszedelemtől kiragadták. Voltanak ANNÁK, akik az Istennek szent templomát gyakorolván könyörgésekkel Istentől fiú magzatot nyertek, és azt Istennek dücsöségére nevelték s szentelték. Voltanak olyak, kik amaz [2Kir 4,8–37] Sumám városbéli asszony példája szerint az Isten prófétáit befogadták, és nekik minden szükséges dolgokkal gazdálkodtak. Voltak Noémik a kik édes fioknak holtok után özvegy menyekkel sok kegyességet tőttenek; Voltanak RUTHOK, kik napájokot édes [138:] férjek holtok után is úgy szerették, úgy becsüllötték, mint anyjokot!

Tudjuk, hogy voltak MÁRIÁK, akik az világi szorgalmatosságot félrehagyván, az Krisztus Jézus üdvéztető beszédét nagy buzgósággal hallgatták. Voltanak MÁRTHÁK is, akik gazdaasszonyi szorgalmatossággal az Krisztusnak szolgáltak; Voltanak, akik az Krisztus testét drága kenettel megkenték. Voltanak, akik az ártatlan Jézusnak drága és keserves kénszenvedését sajnállották, siratták; Voltanak LÍDIÁK és TABITÁK, akik az Krisztus tanítványinak tanításokat hallgatták, és be is vették.

Ne gondolkozzál pedig úgy, hogy csak az zsidók között voltak jó asszonyok, mert tudjuk, hogy amaz régi Róma históriák szerint is voltak SABINÁK, akik a római ifiaktól elragadtatván, mikor édes atyjok érettek a római tolvaj módra feleséget kapókkal véres ütközetett tennének, sírással, leeresztett hajakkal a két fél

közé állanak, a rómaiakat, [im]már férjeket, a Sabinásokat, édes atyjokat kérik vala békeségre, nem ítlvén magokat méltóknak arra, hogy őérettek olyan rettene-tes vérontás ontatnék.

Voltanak ott olytátenok, mint TANAQUIL, aki mind férjét, Tarquinius Priscust, mint szegény legény vejét, Servius Tulliuat az új római akkori nép előtt oly kedvessé tőtte, hogy királyi méltóságra emeltetnének. Voltanak az ő tulajdon férjéhez hívek, más férfiat ismérni nem kívánó, tiszta életű jó gazdaasszonyok, mint LUKRETIA, aki mikoron férje, Tarquinius Collatinus a király fiaival váratlan próbára hazament volna, hogy megtudhatná és a király fiainak is megmutathatná, mint viselné magát felesége, férje otthon nem létében is, nem vendégeskedve, nem henyélve, hanem az leányzók között jó gazdasszonyaságban fondogálva [a. m. fonogatva] tanáltaték, és aki ezen a próbán kedvében esvén amaz buja Sextus Tarquiniusnak, a király fiának, mikoron ettől férje távul lévén, halálos fegyver között erőszakot szenvedett volna, inkább akart azután maga keze által meghalni, megbeszélvén szomorú férjének szerencsétlenségét, mintsem édes férje mel[lett] azután megszeplősítettett állapotban élni.

Hogy sokat elhalgassak, említettém az újabb históriákból csak ama[z] szegény asszonyt, amaz tudományáért mindenfelé elhíresedett Rotterdami Erasmusnak édesanyját, aki, hogy tanulhasson kisded fia, egyik városból a másikban ment, megvizsgálván, hol tanítanak jobban, a [...]val és varrogatásával, orsójjával, guzsajával taníttatta. [139:] Nem hallgathatom el amaz igen híres tudós Protiusnak feleségét, aki mikoron édes férje az irigyektől elvádoltatott volna, és örökké életiig tartó jóságban tömlőtzben vettetett volna, az ő édes urát szép okossággal egy ládában az tömlőtzből kivitette, s örökös rabságából megszabadította. Hosszú volna az históriából elészámlálnom az jó asszonyokat, tudom, hogy hallgatóim közül akárki is az eddig valóból észre veheti, hogy jól mondotta legyen Euripides, hogy nem okos ember az, ki az rosszakért az egész asszonyok seregét gyűlölségben hozza.

Nagy argumentumok az asszonyok felől balul szólóknak az, hogy nem nagy dolog az asszonyok dolga, nem gyötrik ők elméjeket, nem rontják testeket, minden munkájok egy kis varrás, szövés, fonás, koftyolás[?], országokat eszakkal nem igazgatnak, fegyverrel nem oltalmaznak?

De talám hogy nincsen Európában asszonyokból álló tábor, az az egyik oka, hogy nem akarták őket szoktatni fegyverviselésre, mert látjuk az régi históriákból, hogy voltanak Scitiában asszonykatonák, kiket amazonoknak neveznek, kik férfi nélkül magokat fegyverrel őrizték, ezeknek királynéjok volt amaz híres Pentesilia.

Secunda ratio ez, hogy az egyenes igazsággal szemtől szembe ellenkeznék, kíván is, hogy az asszonyok fegyvert viseljenek. Mert ők ha nem hadakoznak is, hadakozó férfiakot szülnek és nevelnek. Úgy hiszem, aki megvizsgálja, mit tégyen gyermeket szülni s nevelni, nem sajnálja, hogy az asszonyok táborban nem mennek, és elhiszem, akármely erős katona is készebb volna 12 törökkel szembe menni, mintsem egy gyermeket szülni.

Nem kicsin dolog hát az asszonyok hivatala, kivált, ha meggondoljuk, hogy ők nemcsak gyermekeket szülnek, nevelnek, hanem belső sok házi gondokat is viselnek, úgy, hogy az jó gazdasszony alig ülhet le csak egy fertály óráig is lába lógatni,

nem folytat ő csak egyszínű dolgokat, mint az férfi, aki vagy kereskedni menvén utaz, vagy táboroz, vagy szánt, vagy kapál, vagy praedikáziót vagy oráziót csinál etc. etc., hanem most varr, most tüzet csinál, majd húst abárol, étket készít, majd magának, férjének, gyermekinek, cselédinek mos, szappanyoz, fon, fonalat teker, sző. Mikor a pap praedikázió csinálni leül, vagy az ispány levelet ír, alig mer felesége lépni is, annál inkább szóllani, nehogy zsémbet halljon [a. m. szemrehányást halljon] az dolgoknak egy kis félbeszakasztásáért; de az asszony hányszor kételeníttetik félbehagyni dolgát, és az másikhoz kell nyúlni, mikor varr, arra is vigyáz, hogy az gyermek magát el ne égesse, az üszög az fazakat el ne [140:] dőjtse, a fazék ki ne fusson etc. Szép elme kell ilyen dologra.

Csudáljuk-e hát, hogy némely országok arra léptenek, hogy nem sajnálják igazgattatni az asszonyi elméktől? Tekintsük meg magunkat, bizony nem mondhatjuk, hogy az asszonyok országokat nem igazgatnak. Nézzük meg az muszkákat, hány esztendeje, hogy a cárnék dicsírelesen uralkodik[!], és azt az szélesen kiterjedett országokat igazgatják? Nem újság ez! Mert régen is derék országokat, fő tartományokat igazgattak az asszonyok. Volt az idő, mikor Angliát is mind Mária királyné, mind amaz nevezetes Elizabetha igazgat[ta]. Tuscianak [Toszkánának] vagy Florentiának igazgatója vala VII. Gergely pápa mellett Henricus IV. Imeprator ellen vitézkedő híres Mathildis asszony. Ki mondhatja hát, hogy nincsen az asszonyoknak országok igazgatásra termett elméjek?

Innen vagyon, hogy még ma is Angliában olyan nagy becsületben tartanak az asszonyok, hogy ugyan példabeszédbe ment legyen: *Anglia est Paradisus phaeminarum. Anglia az asszonyok Paradicsoma*. Hollandiát jó dara[b]¹⁷⁷ tenger szakasztja el Angliától. Mivel ezek is nagyon becsülik az asszonyokat, úgy ítélik, nem is ok nélkül, mivel az nagy kereskedésnek az árulásban, adásban, vevésben és házi gondviselésnek terhe ő rajtok fordul meg. Ennek a becsületn[ek] jelének ítélem azt, hogy a férfiak az asszonyokat elől járni, jobb kéz fe[lől] ülni poroncsolják, és az férfiak az ő feleségeknak megszólításában vagy vélek va[ló] beszélgetésben nem tével-túval [a. m. tegeződve] szólnak, hanem olyan beszéddel, mellyel szok[tak] az ő nyelvek szerint más idegen emberrel élni.

Tudom ugyan, hogy Franciaországban hiszen amaz Salica Lex va[gy] franciák törvénye mely világosan az franciák koronájának tiszt[elésétől] az asszonyokat kirekesztette melyből tudhatni, mit téssen amaz közönséges mond[ás]: *Lilia non nent*,[†] azaz franciák királya kinek címere az lilium, nem [férfi], azaz asszony nem lehet, de azt is tudom, hogy olyan igen szeretik a franciák is az asszonyokat, hogy üdő változván lehet az asszonyoknak reménségek, ho[gy] azon fundamentális törvény megváltozik köztök is.

Úgy ítélik némelyek, hogy az Német-római Birodalomban is ezen törvénynek erejéből volt az, hogy soha is eddig asszony császár nem volt, de azon törvény szerint nem lehet vala egy Feudomot is, azaz sem fejedelemséget, sem hercegséget, sem marchionátust, sem comitátust, sem baronátust a Római Birodalomban asszonynak bírni, mert így szól [141:] az törvény: *De terra Salica nulla portio*

¹⁷⁷ A sorvégek a szoros kötés miatt olvashatatlanok.

haereditatis mulieri veniat; [se]d ad virilem sexum tota terrae hereditas [per] veniat. De már tudják, hogy vagyon szép és dicsőséges feudum, mely egészen lett faemininam, azaz mely az asszonyra is száll. Ha e meglehetett, nem lehetetlen dolog, hogy még a Római Császárságot is asszonyok viseljék. De nem megyek ebben tovább. *Manum de tabula.*[†]

Mikoron Bettsabe, a Salomon király édesanyja intené, hogy titkait feleségének ki ne beszéléné, okát ezt adja, mondván [Péld 31,10]: *Mulierem fortem quis inveniet,* azaz Ritka a titkokot erőss zár alatt tartó asszony. Amaz híres fraymaurerek [a. m. szabadkőművesek] is azért nem vették be társaságokban az asszonyokat, hogy titkokat netalántán fejtették. Mert azt írja egy francia fraymaurer:

Beau sexe, nous avons pour vous etc. etc.[†]
Szeretünk mü tüöket, jó asszonyok,

de félünk is, és az mü félelmünk igen helyes.

Hogy sok jó asszonyok a titkoknak erős zárai ne légyenek, nem lehet tagadni, de a férfiak is elegenden vagynak olyanok, hogy merték hát az jó fraymaurerek bévenni a férfiakat is? Efelett az asszonyokban ez az kvalitás sokszor nagyobb hasznot téssen, mint kárt, és azt ítélem, hogy ezen tulajdonságokért nyerték, vagy érdemlették az Istentől és az Krisztustól azt amaz jó asszonyok, hogy feltámadván az Krisztus nékiek jelentette meg magát legelsőben is, kik annak utánna a dolog kimenetelinek ravasz férfi módra minden ágabogát nem vizsgálván, hanem az dolog kimenetelét Istenre bízván, nagy bátron hirdették az Krisztus feltámadását. Talán ha a fraymaurerek is az asszonyoknak jelentették volna titkaikat, jobb fundamentára állottak volna, s nagyobb becsületek is lett volna, s nem ment volna füstben minden szándékok.

Azt írja Titus Livius Hist. L. 2., hogy diktátor Junius Brutus maga fiait árultásban találtatván maga exequáltatta [a. m. végrehajtatta], minden megháborodás nélkül.* Csudára méltó dolog. De találnak asszonyt is ilyen nagy elméjűt, azt írja az zsidók dolgairól íratott szent história, hogy mikor Anthiochus az zsidókat erőltetné Isten törvénye ellen való dolgokra, és akik nem engednek, megöletné lón, hogy egy asszonymnak hét fiait öletné meg, az Isten törvénye mellett való állhatatosság mellett, mégpedig az szegény anyának szeme előtt, remélván, hogy az anya, mint gyenge asszony, megirtózáván az elsőeknek haláloktól, szóllana az többeknek, hogy állanának el inkább az Isten törvénye mellől, mintsem megölettetnének. De nem úgy esék az dolog, mert szemben[?] [142:] biztatja vala egyenként az állhatatosságra.

De elég eddig idegen példákkal az asszonyi nemnek dücsöségét, m[é]ltóságát tanogatni, fordítottam már beszédemet ez Istenben elnyugutt, előttünk fekvő úri ifjú asszonyra etc.¹⁷⁸

* Liv. *Ab urbe cond.* 2.4.

¹⁷⁸ A beszéd itt megszakad.

Kmita Andrásné Wilhelm Christina temetésén
(Ézs 38,1)

Ms. U. 727

[109r (93):]

Az örökkévalóságnak három postái, akik e világi számkivetésben bujdosó Ádámnak fiait örökös hazájokba hívják, akik ama minden kegyességet megjutalmaztató törvényszékre csaknem együtt citálák, két jó urainkkal, a boldog emlékezetű Kmita András uram özvegyét, nemzetes Wilhelm Christina aszszonyt 1704 esztendőben, Szent Iván havának [a. m. júniusnak] 14. napján.

Kinek utolsó tisztességére hideg tetemi felett ez három postáknak követségét megbeszéllette a kolozsvári unitárium kollégiumban oratiót [a. m. szónoklattant] tanító ifjú, Keresztúri Sámuel.

Kolozsváratt, nyomtatta Telegdi Pál[!] Sámuel, 1704.

[109v (94):]

Esa. XXXVIII. v. 1. [Ézs 38,1]: *Rendeld el a te házádat, mert meghalsz, és nem fogsz élni.*

Dan. V. v. 28. [Dán 5,28]: *Elosztatott a te országod.*

Luc. 16. v. 2. [Lk 16,2]: *Adj számot a te sáfárságodról, mert nem lehetsz ezután sáfár.*

[110r (95):]

Halotti oratio.

Azt gondoltam én, hogy ez háborúságnak zivataros záporával áradott tengernek habjaiban már a posták mindenfelől megszűntek, sohonnan követek nem jönnek, mivel az ínséget hízlaló visszavonások dandári a szorongatások sövényével környülfonták, minden ösvényeket megállattak, minden utakat bevágtak.

De lám, érkezének véletlen három váratlan postáink, olly erős commissióval [a. m. megbízással], olly változhatatlan capitalis sententiával [a. m. főbenjáró ítélettel], hogy még csak quindenára [a. m. két hétre] is appellatio [a. m. fellebbezés] nem engedtetett.

Elhiszem, az első posta tanácsos bölcs Úrnak követje volt, mert Parnassusban őmagánál szintén Pallasnál akarta szállását. Hatalmas monarchának [a. m. uralkodónak] követje lehetett a másik, mert nem paraszt, hanem virágokkal ékesült úri

háznál írta szállását: nem kétlem, minden audientia [a. m. fogadás] s admissio [a. m. bebocsátás] nélkül betért, s meg is halt. Az harmadik posta, tudom, csak engesztelhetetlen s telhetetlen kegyetlenségét akarta mutatni, mert egy gyámoltalan és már régen özvegységnek homályában borongó árvának életét dúlta el, és azt prédálta fel. Oh, szíveket rémítő, fejeket [110v (96):] szédítő váratlan követek! Kik magatokkal víg kedvek zsongéja újságát rágó férget, és örömmel virágát hervasztó híreket hoztok! Utánatok sok árvát, özvegyet hagytok! Munkás készületű, gyöngyök csillagival, kövek ragyogásával játszó köntösöket emberek rémítő szennyes gyászra változtattok! Minden örömöket jajszóval zengedező szomorú siralomra fordítotok!

Ez három posták nem e világi parlamentumokból [a. m. országgyűlésekből] költ parancsolatokkal, hanem az élet és halál Urának decretumában [a. m. rendeletében] íratott commissióval éjjel-nappal oly szabadoson járnak, hogy mind dúsnál és koldusnál bátran szállást írnak. Sem uraság, sem méltóság, sem király udvarából költ privilégium, sem császári diplomával confirmáltatott datum [a. m. adomány] vagy aranyon váltott salva guardia [a. m. oltalomlevél] ellenek nem állnak, bészállván pediglen szállásadó gazdákat is házokból kitudnak, más szállást magoknak azután váltanak.

Shokás volt régen egy országban, hogy valakinek a király életét akarta végezni, bizonyos jelét ezt adta, hogy a maga trombitáját annak házánál [111r (97):] megfűtatta, ezt hitták halál trombitájának. Ez oly keserves nótájú trombita volt, hogy valakinek estve ablaka alatt megfűtták, bár úgy készült, hogy reggel a másvilágra virradott. Történék egykor, hogy a király a maga testvéreinek ablaka alatt estve megfűtatta ezt a trombitát, elhal a király atyjafia, az egész éjszakát siralomban tölti az egész udvar népével, reggel gyászban öltözvén feleségével, gyermekivel, udvara népének seregével a király palotájához elemégyen, várva fejére az halálos szentenciát. Már mindenfelől a nagy jajszó zengedez, a sírás az utcákat elfogta, mindeneknek, sőt még a királynak is szemei könnyhullatásnak árjaiban úsztak, látván szerelmes öccsének félig megholt sárga színét. Maga nem akarta megöletni, semmi vétkét nem tudván öccsének, hanem az haláltól való félelemnek szörnyűségét akarta kiábrázolni.[†] Oh, szomorú trombitaszó! Oh, embert halaványító keserves nóta! Ha még azt is megrémíti, aki magában semmi vétkét nem esmérte, ha még a király atyjafiát is illy félholtta tette, gondolhatjuk, minemű félelmet hoz az apró hajlékokban. [111v (98):]

E szomorú trombitát fűjják ezen három posták. De valakinek ablaka alatt estve megfűjják, csak vegyen búcsút bár e világtól, mert itt virradtat sem várják, hanem addig világon túl küldik. Akarjátok-e megtudni, micsoda és kicsoda ez a három posta? Tudja az a három jajszóval zengedező siralmas ház, ahova mostan írták volt szállásokat, tudja ez újabb gyászba borult jajnak árjaival megtölt szomorú ház. Oh, bár ne tudná! Megtudjuk, mi is ezután. Én mindazáltal e postáknak követségeket megbeszéllem, ha akarjátok.

Elő az első posta, követségének summája csak ez [Ézs 38,1]: *Dispone domui tuae, quia morieris tu, et non vives. A te házádat rendeld el, és tégy testamentumot, mert te meghalsz, és nem élsz.* Ez olly szomorú követség, olly váratlan hír, hogy ha

beteg vagy is, nem akarsz ezzel orvosoltatni, ha szintén király vagy is, elfordulsz a falhoz, sírsz keservesen és igen nagy sírással, sőt ugyan fájdalommal nyegsz [a. m. kín miatt panaszos hangot adsz], mint a galamb. De ez első követség tűrhető még, mert nagy sírás és supplicatio [a. m. könyörgés] által nyerhetünk talám [112r (99):] 15 esztendőket.

De a második posta eljő, olly erős commissióval, olly változhatatlan sententiával, hogy csak virradtig sem halad az executio [a. m. végrehajtás]. Némelly tartományokban olvastam ollyan szörnyű mennydörgéseket lenni, hogy az ember félelmében elhal. E második postának követsége minden mennydörgéseknél rettenetesebb szókából áll, mert erre az ember nemcsak elhal, hanem meghal. Ennek egész commissiója csak három szókából áll, s ezeket is a magad házadnál írják meg, hogy hitelesebb légyen a követség, de olly kedvetlen szók, hogy ha szintén vígan lakol s kedven múlatsz is, de minden örömed torkodon akad, halálra csömörlesz, és végvacsorád a' léssen, amelyiken ezt írják asztalodnál [Dán 5,25]: *Mene, Tekel, Phares*. Ezek olly nagy erejű szók, hogy ha király vagy is, sőt míg e szókat nem érted is, ábrázatodban elváltozol, gondolatodban megháborodol, derekadban való erőd elszakad, és térdeid összeverettetnek. Ez rövid levélnek magyarázatjáért bársonyköntöst, aranyláncot, egy monarchiának harmad részét ígérík vala, hát megváltoztatásáért vagy elhalasztásáért [112v (100):] mit nem adtak volna? De nem kell. Ezt ajándékon szokták megmagyarázni [Dán 5,26–28]: *Megszámlálta Isten a te országodat, és betöltette. Megmérettél a fontban, és hiányosnak találtattál. Divisum est regnum tuum. Elosztatott a te országod.*

Ennek inába érkezik mindjárt az harmadik posta. Ez követségnek summája [Lk 16,2]: *Redde rationem dispensationis tuae. Adj számot sáfárságodról, mert nem lehetsz többé sáfár.* E követség megszedíti fejedet, hogy gondolkodásba esvén azt kezded mondani [Lk 16,3]: *Quid faciam? Nem tudom, mit cselekedjem.* És ha szintén úr vagy is, akármelly gazdag ember jovain, táskát és kapát kezdesz emlegetni.

Dispone domui tuae [Ézs 38,1]: az első posta testámentomtételt emleget. *Divisum est regnum tuum* [Dán 5,28]: a második divisiót [a. m. megosztást] emleget. *Redde rationem* [Lk 16,2]: az harmadik számvételt forgat. Azért én is e szomorú alkalmatossággal ez három postáknak követségekből elsőbben azt mutatom meg, mi testamentomat tett e mi kegyes, jó asszonyunk, azután divisiót csinálók, harmadszor a számvételtől szóllok. [113r (101):]

Bizonyos emberektől értettem, hogy ez Istenben boldogult kegyes lélek semmi testamentomot nem tett, de én tudom, hogy tett, mert nékem is, másoknak is, mindnyájunknak is testált. Kérded-e mit? Azt, amit atyáink minékünk, amit mi utánnunk valóknak hagyunk, azt, amit Ádám atyánktól fogva eddig megholtak hagytak utánnok valóknak, azt, amit a hatalmas királyok, császárok, gazdagok hagytak a koldusoknak, s koldusok is a királyoknak. De mit tudna a koldus a királynak, hanemha gubát és táskát testálni? Szintén annyit koldus a királynak, mennyit a király a koldusnak. Kérded-é hát, mi testamentomot tettek holtak az élőknek? Királyok a koldusnak? Mit tészünk mi is utánnunk valóknak? Ezt: *Hodie mihi, cras tibi*. Ez utolsó szavok az holtaknak, ezzel mennek ki e világból, ezzel búcsúznak el az élőkől: Most én halok, te is majd meghalsz, én halok ma, te halsz

holnap, elmégyek most, te is készülj, mert majd eljössz, sem első, sem utolsó az halálban nem vagyok.

Megholtak atyáink, így meghalunk mi is,
Kik most sírban vannak, éltenek azok is, [113v (102):]
Így elmúlunk mi is, elmúlnak mások is,
Amint a szegények, úgy a gazdagok is.

Ez testamentomban maradt örökségünk mindnyájunk[nak], senkinek szabad levele ettől nincsen, ez mind dúsra, s mind koldusra, mind gubára, mind bársonyra, mind kapára, koronára, mind kunyhóra s palotára csak ráillik. Senki magának azzal ne is hízelkedjék, hogy e testamentomban maradt örökségnek proprietassága [a. m. sajátossága] még most rá nem száll, mert jó erőben s egészségben van. Ne higgy magadnak, mert nem a betegeknek, hanem erősnek, egészségesnek, betegeknek egyaránt tették. Jó erőben és egészségben vala Tarquinius, mikor egy halacskának szálkájától megfullada.*[†] Jó erőben s egészségben volt Fabius, mikor egy gyenge szörszál élete fonálát elmetszé. Jó erőben s egészségben volt Anakreon, Sophocles, mikor egy szőlőmag megfojtá. *Cuivis accidere potest, quod cuiquam potest*, ami máson, rajtad is az megeshetik.** Mi szükség erre idegen példákat hoznom?

*Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.****

Reggel kiket a nap egészségben látott,
Azok közül estve sokat halva hagyott. [114r (103):]

Hányszor volt, hogy reggel akik jó erőben felköltek s öltöztek, de az halál estvét sem várna, addig levetkeztette és lefektette!¹⁷⁹ Bebius Pamphilus, mikor reggel öltöznék, az halál levetkezteti, s más köntösben öltöztetvén ágyából koporsójában szállítja. A zsidó királyok krónikájában olvastam [2Kir 9,30–36], hogy midőn egy királyné öltöznék, az ablakon kinézve szemöldekít festegetvén orcáját kendőzné, palotájának oldalát vérével festé, és testével az ebeket vendéglé. Egy római praetor midőn reggel felkelvén inasától arról tudakozódik, hány órákor volna, hát utolsó óráját találta kérdeni, és megholt. Azzal biztatod-e magadat, hogy ez a testamentom még most nálad executióban nem mégyen, mert iffjúságnak virágában, életednek jobb korában vagy? Meg ne csald magadat, mert nem várják mindenkoron, hogy ember megaggjon. E testamentomat nem iffjagnak, s nem véneknek, hanem tették mindeneknek. Itt az embert nem az idő vagy méltóság, nem nemesség vagy uraság szerint szokták osztani, hanem név szerint azt mond-

4. Reg. 9.

* Vö. Jacobus de VORAGINE, *Legenda aurea* (Historia sancti Silvestri).

** Publilius Syrus, *Sententiae*. Vö. Seneca, *Dialogus ad Marciam de Consolatione* 9.5.

***SEN. *Thyestes* 613–614.

¹⁷⁹ lefektette (tollhiba)

ják: Te iffjú vének közül, egészséges kórok mellől, te gyermek anyád öléből szállj ki, készülj, mert ma meghalsz. *Hodie mihi, cras tibi*. [114v (104):] Tegnap olyan testamentumot tettek, hogy ma vagy iffjú, vagy üdős vagy, egészséges vagy erős vagy, el kell menned, s nem is állhatsz keresztül a dologban. Hányszor volt az, hogy a sok ezer kínokban sínlódó betegek ágy fenekén maradtak, az egészségesek föld alá szállottak, iffjak az üdősök közül kiszóllítottak, gyermekek megholtak, s korosok e világ gondos seppedékiben [a. m. pocsolyáiban] bajlódnak, és akik ma öregeket, holnap talám iffjat vagy gyermeket fognak kikísérni, akik ma gazdag dúst, holnap valamelly Lázár koldust.¹⁸⁰ Elhiszem, hogy ha csak a kóros vénségre nézne ez a testamentum, olly sok atyáknak és gyászos anyáknak szíveket életeknek jobb korában, gyenge iffjúságoknak virágjában megholt szerelmes gyermekekért a bánatnak sebes árja nem szaggatná. Ifjúságában volt, mikor megholt a király fia, Absolon [2Sám 18]. Elhiszem, iffjú volt, akinek e világ Mestere így szólt [Lk 7,14]: *Adolescens tibi dico, surge! Kelj fel, iffjú!* Senki tehát magát ne biztassa, hanem jó idején [Ézs 38,1] *dispone domui tuae, rendeld el a te lelkednek* [115r (105):] *házát*, mert tegnap olly testamentomot tettek, hogy ma meghalj.

A testamentum után szokott a divisio lenni [Dán 5,28]: *Divisum est regnum tuum*. Azért a második posta osztozást emleget. Közmondás: *Aequalis divisio non conturbat fratres*. Azért ez a divisor a szegényeknek is annyit ad, mennyit a gazdagoknak.

--- majorem non parat urnam
Principibus, quam pauperibus, rudibusve bubulcis.

A királynak is csak annyi házhelyet mér ő, amennyit a koldusnak. Akarod-e tudni, mi rendet tart ez a divisor [a. m. megosztó] az osztozásban? Valamennyi kincséd és gazdagságod van, valamennyi jókkal bírtál, mindazokból olly igazan kiadja részedet, hogy magad is megelégszel vélle. Vannak-e bánatot felejtető virágokkal ékesült víg mulató, sétáló helyeid? Vagynak-e, mint Alciousnak vagy Adonisnak, esztendőnként kétszer termő, vagy mint Semiramisnak, világ csudájára méltó Paradicsommal vetekedő függőkerteid? Ha mindezeknél szebbekkel bírsz is, kiadja részedet. Mit ad? Egy betegágyat! Vadnak-e napot folytató kedves multságid, örömmel költ [115v (106):] nyájasságid? Mi lesz részed? Ennek vége: *Post gaudia luctus*.

A napot folytató kedves multságok,
Szívörvendezettető vidám nyájasságok,
Víg napokat úzó meghitt barátságok
Elmúlnak, s követik mord szomorúságok.*

Vannak-e nagy mesterséggel készített külömb-külömbféle étkek nemeivel rakott asztalid, gazdag lakodalmid, egymást úzó és küszködő nagy vacsoráid? Ha fél esz-

* GYÖNGYÖSI István, *Porábúl megeléedett Phoenix*, II/V/44.

¹⁸⁰ Vö. Lk 16,19–31.

tendeig nyújtod lakadalmadat Asvérus királlyal, ha amaz torkok után híresedett császárokkal e világ jóvát egy falatban bevennéd is, ha, mint Vitellius, aranyból épített asztalodat ámbrával trágyázod, ha, mint Claudius, pókok agyavelejével, ha, mint Heliogabalus, szállani tanult indiai madarak nyelvével rakod asztalodat is, ha, mint Cleopatrának, egy falatod harmadfél száz aranyat érne is, megelégit. Mivel? *O esca vermium! O massa pulveris!*¹ Kit most vadak és madarak hízlalnak, talám holtod után te tartasz asztalt azoknak, vagy ebédjek, vacsorájok lészesz a férgeknek. Tested kígyók s békák egymás között [116r (107):] felosztják. Vannak-e Szicíliaval vetekedő bőv termő mezeid? Vannak-é Campaniát falernummal² fellyülmúló messzenyúló szőlőhegyeid? Ha annyi majorid, mint Alcibiadesnek, lésznek, mindezekből mi részt tésznek?

*Quantum quisque sui metitur corporis umbra,
Impendet terrae ---.**

Csak annyi helyet ad, hol a tested elfér,
Részedben csak négy sing föld házhelyecskét mér.

Az embernek szíve csak annyi, hogy egy éh sólyomnak ebédjére nem volna elég, de mégis oly telhetetlen, hogy ha az egész világot elbírná, többet kívánna. A masszagéták követi mondják Nagy Sándornak, hogy ha tagjai is oly nagyok volnának, mint szívének kívánsági, egyik kezével napkeletet, másikkal napnyugotot érné, mégis azzal meg nem érné. Jól is mondták, mert midőn hallaná arról disputálni Anaxarchus filozófust Nagy Sándor, hogy még több világ is legyen, mint kellene azt meghódoltatni, azon sírt, holott még ezzel sem bírt. De a király meghala, csak négy sing föld lőn hajléka. Constantinus [116v (108):] császár látván egy udvari fejedelmének világi telhetetlenségét, kezét fogván a beszéd között egy koporsót ír a porba, mondván: *Mire kapunk e világon annyira? Mert ha mind e világot elbírnjuk is, ennél nagyobb helyünk nem lészen.* Vannak-é erős kolcsos városid, kerített váraid és kastélyid? Mindazoknál erősebb és bátorságosb helyet mutat, egy szoros boltot ad, vagy egy keskeny sírba bészár, s nem víjják azt, az olyan vár, ellenségtől ott ne félj bár, ott nem búsít bú, bánat kár. Régi famíliákból származott nemességed hányod-é? Régi királyoktól adatott privilégiumos szabadságotat, tiszteidet, titulusidnak számát forгатod-é? Egy múlandó chartára rajzolja minden titulusidat, címeredet. Más helyedbe ül székedbe, tiszteid kié lésznek? Ékességid, nemességid egy kő alá rekesztetnek. Szolgáidnak seregit, jobbagyidnak számát, vitézidnek sokezer dandárit írod-é? Ama perzsák hatalmas királynak oly megszámlálhatatlan vitézlő népei voltak, hogy nagy folyóvizeket is elapasztottak, de

* Az idézet a fenti részlettel teljes:

*Quantum quisque sui metitur corporis umbra,
Impendet terrae, majorem non parat urnam
Principibus, quam pauperibus, rudibusve bubulcis.*
Vö. Jean Tixier de Ravisi, *Epistolae*, no. XLIV.

mind ennyi emberidből is többet nem ád, mint Xerxesnek, [117r (109):] Dariusznak, kiknek annyi vitézi közül egy sem volt, ki őket halálok után kövesse. Mikor halálodra lessust [a. m. halotti siratás], ugyanakkor jobbágyidnak, szolgáidnak szabad levelet írnak, vagy akarsz, vagy nem, az halál hatalmad alól felszabadítja őket. De ne félj, mert ezekből is kiadja részedet, elég szolgáid lesznek, mert:

Vígan várnak, rendet állnak kígyók, békák seregi,
Mint ama szép udvari nép, úgy fogadnak öregi,
Alig várják, hogy bészárják a sírásók vermedet,
Hogy rághassák s marconghassák gyengén hízlalt testedet.*

Jobb 17. Vannak-é atyádfiai, rokonságid, atyád, anyád, és nénéid? Nem tagadhatom, mert ezekből voltaképpen kiadja részedet [Jób 17,13]: *Dixi putredini: Pater meus es tu, mater mea et soror mea, vermibus. A rothadás atyád, anyád és nénéid a férgek.* Ne panaszkodjál, mert atyádat, anyádat és nénéidet elbocsátja veled. Vannak-é nagy alkotmányú friss épületid, kárpitokkal ékesült nagy udvarházaid, külömbkülömbféle ebédlő s háló palotáid? Mindezekből részed mi leszén? Kérdd meg a Zsoltár 48. szent királyt [Zsolt 49,12]: *Sepulchra eorum, domus illorum.* Mind királynak, mind koldusnak palotája egy deszkából épült koporsó, [117v (110):] abban mulatoznak gazdag Cresusok, hatalmas Sándorok, vitéz Achillesek, bölcs Aristotelesek. Hova költözött végtére Cyrus az ő márványkőből épített palotájából? Egy vérrel teli hordó lőn utolsó háza. Adrianus, Traianus nagy alkotmányú épületekből, a római imperátorok amaz aranyas téglákból épített capitoliumból hova szállottak? Egy koporsóba, sőt némelyek nem egy, hanem sok koporsókba temették.

*Tendimus huc omnes, haec est domus ultima.***

Jól tudták a pogányok is, hogy nincsen embernek tulajdonabb háza, mint a koporsó. Azért Thebas városában nem volt szabad senkinek semmi örökséget venni, míg temetőhelyet nem vőtt, nem volt szabad semmit építeni, míg koporsót nem építtetett. Dionysius királynak egy fő embere Diogenesnek szegénységét akarván késírteni, holmi drága marhát vásárolván Diogenestől küldi haza, de ő a templomban, amelyben a koporsókat szokták volt tartani, felkeresvén koporsóját az főembernek, abba teszi marháját. Panaszolkodván [118r (111):] a fő ember Diogenes ellen, kezénél fogva vezeti a koporsójához, kérdvén, ha ez az ő koporsója. Ez, úgy mond a fő ember, *ebben vagyon a te marhád.* – mond Diogenes. Így tanítja meg a filozófus az fő embert, hogy a legtulajdonabb háza a koporsó. A napkeleti országokban olyan szokás volt, hogy mikor császárokat, királyokat koronáztak, egy-néhányféle márványkő darabot vittek eleibe, hogy válasszon, melyik félemből akar koporsót csináltatni, mert addig székébe nem ültették, míg koporsót nem készített. V. Carolus császár mindenütt magával hordoztatta koporsóját egy béborított

* Vö. NYÉKI VÖRÖS Mátyás, *Siralom az halandóságról*, 7. versszak.

** Ov. *Met.* 10.34.

szekérben, gondolván az udvar népe, hogy legdrágább kincsét hordozza abban a szekérben, mivel azt magához legközelebb jártatta. I. Maximilianus imperator koporsóját házában tartotta, és koporsóját szemlélvén mindennap így beszéllett magával: *Imperator, quid te dilatas? Quid multa possides? Quid plura appetis? Quem tot regna non capiunt, locus iste capiet.* Imperator, mi haszna, hogy ennyivel bírsz? Mit vágysz nagyobbra? Mit ásítozol [118v (112):] többről többre? Ha most ennyi országokban el nem térsz, ebben a koporsóban végre elférsz.* *Haec est domus ultima.* Nemes házból, hímes ágyból tésznek szoros koporsóba.

Hát miért építünk nagy alkotmányokat?
Sok friss palotákat s nagy udvarházakat?
Külömb-külömbféle ebédlő házakat?
Téli, nyári, s déli háló palotákat?

Egy szoros koporsó lészen te szállásod,
Mind éjjel s mind nappal ott lészen lakásod,
Virágos kert helyett ott lesz mulatásod,
Egy kő alá zárják minden szabadságod.

Vannak-é kövekkel csillagzó, gyöngyökkel ragyogó gazdag öltözetid? Innepi s köz-napi külömb-külömbféle munkás cifraságid? Selyem-, skarlát-, bársony-, bíbor-köntösidből mit ád? Egy darab vásznat, selyem-é vagy kender készen az, semmit sem használ. A napkeleti országoknak hatalmas szultánja Saladinus egy lepedőt kopja hegyében függesztvén mindenütt elhordoztatta táborában, ezt kiáltván: *Saladinus az egész napkeleti országoknak győzedelmiből semmit egyebet* [119r (113):] *ez lepedőnél el nem viszen.*[†] Ugyanazon napkeleti országoknak más imperátoráról olvastam, hogy midőn innepnapon ragyogó cifra köntösiben a nép eleibe kiment, fellyül gyászruhát vett, jelentvén, hogy minden friss öltözetünket egy szennyes gyász fedí bé. Igazán úgy foszt meg köntösünktől az halál, mint Szicíliának királya, Dionysius Apollót, kinek volt egy tiszta aranyból készített mentéje, melyet olyan mesterséggel vona el, hogy az a mente Apollónak nem szükség: mert ha meleg ellen viseli, [A7r:] terheli, ha hideg ellen, meleget nem tart, azért csak elvoná. Mikor az halál minket föld alá rak, ott, úgymond, sem hév, sem hideg, sem tél, sem nyár nem izzaszt, nem fagylal, azért egy darab vászon elég. Sok takarmányokkal rakott csüreidből, gabonás házaidból, ősztől maradt sok kincsedből, nagy munkával, fáradsággal gyűjtött, jobbagyid verejtékivel szerzett aranyodból mit ád? Megmondja az a gazdag, aki azt mondja [Jób 27,19]: *Dives cum dormiverit, nihil secum auferet, aperiet oculos suos et nihil inveniet.* A gazdag, mikor e világból kimégyen, semmi el nem viszen, [119v (114):] *szemeit felnyitja, s hát üres a marka.* Ha kérded mégis, mivel még ki e világból, halljad, mit mond a poéta: *Quas dederis solas semper habebis opes.***

Job. 27.

* Baltazar EXNER, *Valerius Maximus Christianus*, lib. VI., cap. XXXIII.

** MART. *Ep.* 5.42.

Ha fellyülmúlnád is Midast aranyaddal,
 Ha fellyülmúlnád is Croesust gazdagsággal,
 Avagy Triptolemust bő takarmányoddal,
 Mit használ? Csak egy pénzt sem viszel magaddal.

Sok időkre eltett kincsed kié leszzen?
 Talám ez éjtszaka bíró számot vészen,
 Nem ládd-é, az halál melletted áll készen?
 Megfojt, és ezennel a föld alá tészzen.

Ez egész rendi ennek a divisiónak. Ha pedig summálni akarod minden részedet, imé csak ez: Ha jót töttél, veled jár-kél, csak egy fillért sem visz el. Csak négy sing föld, egy koporsó, egy kis vászon minden részed. Oh, emberi nagy vakság! Ezért kell-é földön, vizen, tengeren annyi veszedelmes próbákban forganunk? Ezért kell-é ezer s még ezer veszedelmekre vetnünk fejünket? *Divisum est regnum tuum* [Dán 5,28]: eljő ez a divisor, megosztja az országokat, melyekért tűzzel, vassal, fegyverrel egymást rontjuk, [12or (115):] öljük¹⁸¹ és pusztítjuk. Ha ki e divisióban adott részével meg nem elégedik, ha ki panaszkodik, kerek válasza csak ez leszzen

1 Tim. 6. [1Tim 6,7]: *Nihil intulimus in hunc mundum*. Barátom, mit hoztál e világra? Nem tudod-é, hogy vendég, bujdosó és jövevény voltál? Köszönet az is, ha mit adtak. Sőt nagyobb még az, hogy mikor mindenünkből kioszta, megfoszta a második posta, *redde rationem dispensationis tuae* [Lk 16,2], akkor érkezik az harmadik posta, és szoros számadást emleget. Itt ámbár jól készülünk is, de félő, úgy ne járjunk, mint

Harmadik posta. Demosthenes Filep király előtt, ki oly hatalmas orátor volt, hogy haragos nyelvének táporától inkább félték, mint Jupiter mennykövétől, mindazáltal Görögország követségben küldvén, oratiójának kezdetiben Filep király előtt megnémula. Ha Demosthenesnek ékesen szóló nyelve egy macedón¹⁸² előtt megnémult:

Hát mikor a jók is rettegésben lésznek,
 Csak gondolatról is mikor számot vésznek,
 Személyválogatás nélkül törvényt tésznek,
 Megváltozhatatlan szentenciák lésznek. [12ov (116):]

Egyet ezer szóra tudunk-é szállani,
 Ha velünk a Bíró szembe kezd szállani,
 Talponton is alig fogunk megállani,
 Hegyet-halmot kérünk nyakunkba szállani.

Egy Sándor nevű ifjú Nagy Sándor előtt bévádoltatván, három esztendőt engedett volt Nagy Sándor gondolkodásra, de előhívatatván, hogy elmondja, amit tud, magamentségére, megnémula Sándor előtt. Minékünk Isten nem három eszten-

¹⁸¹ A kifejezés csak őrszóként szerepel a kéziratban.

¹⁸² *Macedo* (tollhiba)

dőt, hanem sokaknak harmincat, negyvent, s többet is engedett, de valamennyi ratiókat [a. m. érveket] addig csinálhatunk, mind elfelejtjük, mikor magunk mentésére előállunk. Ama tékozló sáfár azzal biztatja magát [Lk 16,4]: *Scio quid faciam*, tudja ő, mit cselekszik. Én is tudom már, mit kell cselekednünk: nincsen könnyebb számadás, mint mikor ugyanazon jókat előadhatjuk, melyeket ránk bízta. De miként adhatjuk azokat elő, holott a számvétel a másvilágon leszen, azhova mi semmit nem vihetünk? Tudom itt is, mit kell cselekedni. Mikor egy országból más országba drága kincset akarunk átküldeni, jobb mód abba nincsen, kivált tolvajos helyeken, mint koldusok táskájában vagy [121r (117):] gubájok alatt elküldeni, mert az útonállóktól szabadosabban járhat a koldus, hogysem a dús. Azért valami által akarunk e világról a másakra küldeni, koldusok zsebibe és szegények zsákjába kell azt tenni, erre minket az tanított, ki azt mondotta [Mt 19,21], hogy a mennyországban kincset rakott, ki a világon a szegényeknek osztott. Akkor singrapháját, tulajdon kezünk írását adjuk elő: Uram, te mondtad [Mt 25,40], hogy valamit cselekszem a legkisebbikkel a te szegényid közül, teveled cselekedtem. Íme, én mindenemet nékik osztottam. Azért mindenemet néked adtam.

Luk. 16.

Mát. 19.

Mát. 25.

De már ez a kérdés: Mikor jönnek mihozzánk ezek a követek? Valahányszor betegágyban esünk, halottat látunk, valahányszor halottakat temetünk, valahányszor halotti harangszót hallunk, mindannyiszor eljő ez a posta, és azt mondja: *Rendeld el a te lelkednek házát* [Ézs 38,1], hogy holtod után háborúsága és romlása ne legyen, ne halogasd, mert imé, ez megholt, amazt eltemető, testámentomban hagyták, hogy ma vagy holnap meghalsz. Igaz dolog, hogy sokan világi házokat jól rendelik, jó idején notariust [a. m. jegyzőt] híván testámentomot tesznek, hogy holtok után perek és veszekedések ne következzenek, [121v (118):] jó dolog, nem vétkecsitem. Sőt sokan abban is szorgalmatosok, hogy holtok után fiakat magok helyett székekben és tisztekben hagyassák, ez is helyes, csak méltók legyenek a fiak az atyák székre. De közönségesen csaknem úgy veszünk, mint a thebasbeli fővezér, ki nagy vendégséget ütvén fő-fő rendeivel, egy posta eljő egy levéllel, melyben meg volt írva a szintén érkező ellenségnek minden praktikája, de a király csak meg sem nézvén a levelet, mond: *In crastinum res serias differo*. Az ilyen nagy dolgot holnapra halasztok. S ezzel tévé párnája alá a levelet. De holnapot nem várak, azon éjjel a várost az ellenség elprédálá, a haladékos vezért fő rendeivel megölik.*† Eljő hozzánk s majd mindennap a posta ilyen levéllel [Ézs 38,1]: *dispone domui tuae*, a te lelkednek házát rendeld el, ne halogasd, mert tizenöt esztendő nem mindenkor engednek, sőt csak holnapot sem ígérték, s a testámentomot is nem mindenkor úgy tészik: *hodie mihi cras tibi*, hanem így: *hodie mihi et tibi*, ma én meghalok, néked is el kell jönned. A temetőkertekben is az halottak szüntelen ezt éneklük [Sir 38,22]: *Heri mihi, hodie tibi*, én tegnap eleven lévén imé megholtam, ma néked is meg kell halnod. Nem is csak egyenként citálják ide az embereket, hanem azt mondják, mit [122r (119):] ama királynak [1Sám 28,19]: *Cras tu et filii tui tecum eritis, holnap te és a te fiaid velem lesztek*. Mennyin holtak ma meg, voltak kik tegnap egészségségben.

Eccli. 38.

1 Sam 28.

* NER. *Pelopidas* 3.

Amós. 8.

A második posta estve szokott jőni. *Occidet sol in meridie* [Ám 8,9]. Ha reggel, ha délben jő is, estvét hoz magával. Vacsora felett írta amaz osztozásra kényszerítő commissiót [Dán 5,28]: *Divisum est regnum tuum*, virradttát nem is vára. Minden ember két ország ura, míg él: egyik a test, a lélek a másik. Eljön ez a divisor, megosztja országot, lelket testedből a járatlan és szokatlan útra csak egyedül bocsátja, testedet férgeknek a föld alá rakja. Itt nem használ sem tilalom, exceptio [a. m. kivétel] nem adatik, sem haladék, sem appellatio, vagy akarsz, vagy nem, meg kell lenni, országodból, jövaidből csak divisiót üt. Nem i[s] tart ő udvarosabb ceremóniákat a palotákban, mint a kunyhókban, mivel csak világi udvarokban született s emberek közt szokott mores [a. m. szabályok], hogy audentiával járjunk, ebéd vagy vacsora felett senkit ne búsítsunk, nagy dolgaiban ne akadályozzunk, déli vagy reggeli álomból mást fel ne zörgessünk. De semmit effélét ez nem tanult, s nem tud. Azt véled-é, hogy audentiás háznak ajtaján zörget? Admissiót nem kér, ablakon is bécsúsz, vagy -hág.¹⁸³ Audentiás háza volt ama százhuszonhét országgal [122v (120):] bíró Asverus királynak, mert valaki admissio nélkül bément, halál volt a fején. Hatalmas monarcha volt Nagy Sándor, győzedelmes triumphusnak [a. m. diadalainak] pompájával e világot bétöltötte Pompeius. Hannibálnak csak neve is olyan rettentő volt a rómaiak előtt, hogy valahon estve említették nevét, az álom szemekről, az öröm szívekből elszökött, sem aludtak, sem vigadtak azok virradtig. Julius császár csak tekintetnek haragos villámásával is megszédítette az embert, úgy, hogy egy harcon fogva vitetvén, aki őtet vitte, midőn megértette volna másoktól, kit viszen, féltében elereszti, sőt maga lovát is odahagyván néki, elfut tőle. Attilától úgy félték, rettegték minden nemzetségek, mint Isten ostorától. Sokan voltak több hatalmasságok is, de nem hiszem, csak egyiknél is ez a posta audentiát hogy kért volna. Azt véled-é, hogy víg kedvednek, örömödnek mostan újult zsenyéjét hervasztó derével nem fonnyasztja? Megcsalod magadat. Sokaknak jó kedvek torkokon akadván megfulladtak. Diagorasnak egy nap három győzedelmes fiait megkoronázták vala, kiket az atyjok látván, rájok borula, s örömeiben meghala.*† Caninius azon nap meghala, melyen polgármesterségre emeltetett vala. Azt véled-é, hogy friss lakodalmatat, [123r (121):] gazdag vacsorádat meg nem szomorítja? Józanabban vélekedjél, mert csak eljő, mind váratlan, s mind hívatlan. Nem vacsorára mene-é a királyhoz, kit csak három szóval országból kifosztja? Nem ebédre érkezék-é a király fiához, Ammonhoz? Nem víg lakásra jutott volt-é, mikor tíz gyermekét egy atyának egy halomba rakta? Nem lakadalamra érkezett volt-é Filep királyhoz, Manlius Torquatushoz? Hányszor végzi szomorú toron a vígan kezdett vendégséget? Azt véled-é, hogy elkezdett nagy dolgaidnak futamatját végigvárja? Csalatol elmédben. Hányszor szakasztotta félben a nagy ügyekezeteidet? Aulus Pompeius mikor áldoznék, áldozat lőn az halál oltárán. Mikor Crassus és a Rhodus szigetbéli követ az egész római tanácsnak csudájára dicséretesen perorálnak, az halál epilógust nem várt, hanem oratiójoknak vége előtt véget vetett, s magokat magokkal peroráltatta. Oly meggondolt ember-

* Cic. *Tusc.* 1.46.111.¹⁸³ bé(tsúsz) hág

ségtudónak véled-é, hogy gondoktól üresült nyugalomra eresztett fejedet déli álobból fel nem zörgeti? Helyesen ítélsz. Igaz, oly csendesen jár, hogy fel nem ráz, hanem mélyebb álmot köszön reád. A zsidók sereginek hadvezére és a király fia mikor déli álmot alunnának, akkor érkezék hozzájuk olyan mély álm szellőjével, hogy [123v (122):] még ma is alusznak. Azt véled-é, hogy beteg ágyban szegző nyavalyádat nem öregbíti, újabb bánatot házadban nem érkeztet? Beteg vala a szent király, mikor ily szomorú hírral öregbíté fájdalmat [Ézs 38,1]: *dispone domui tuae*, rendeld el a te házadat, mert meghalsz te, és nem élsz. Oh, szomorú híreket érkeztető posták, kik ily váratlan és véletlen érkezétek e mi kegyes jó asszonyunk házához, és kevés időkből álló élete napjait elfogyatátok! Melyek számát halljátok.

Születése esztendeje volt 1656-dik esztendő. Oh, örök emlékezetre méltó esztendő, melyen e kegyességnek leánya született! Oh, soha el nem felejtendő nap és óra, melyen főnix módjára porából megéledett volt Tábita, a virtusok anyjával, kegyességgel. Akkor született volt ez utolsó világra a tiszta életnek tüköre, Zsuzsanna. Akkor jött volt újólág világra amaz asszonyi engedelmes erkölcsöknek címere, Sára, vagy a tiszta hű szeretetnek ritka példája, Rebeka. Édesatyja volt ama sokaknál emlékezetivel még élő Wilhelm Márton uram, II. Casimirus és III. Zsigmond lengyel királyoknak fődoktora, édesanyja volt a kegyességre leányának utat mutató, jó példát adó Fossia Erzsébet asszony. Oh, boldog szülék, kik igaz hitekért s vallástokért számkivetett bujdosásokban is szegények dajkáját szültétek és neveltétek! Édesatyja [124r (123):] halálával anyja özvegyiségre, maga árvaságra jutván vezérlette volt Isten e városba, hogy itt pihennének, míg világi számkivetések után ez jókat állhatatlan habjaival szorongató háború tengerből az örökkévalóságnak csendes partjára kikötvén örökös hazájokba bémehetnek. Ki is arra az időre jutván, az isteni félelemnek és a minden virtusok anyjának, a kegyességnek iskolájában jó pálcá alatt nevelt szelíd erkölcséért jegyeztetik el házastársul néhai boldog emlékeztető Kmita András uramnak. Oh, boldog férfiú! Ha

boldognak mondatik Salamon szájától,
akinek ily jó társ adatik sajátúl*

akivel igaz szeretetben és ritka példájú egyességben élén tizennégy esztendőig, szerette volt Isten három fiakkal és egy leánnyal. Kik közül, ha Istennek úgy tetszik, még él, mostan harmadszor a tisztességes tudományokért és az embert hathatósan tanító látásért külső országokban jár-kél Kmita János uram. Kit isten még e szegény megrongyolódott hazában visszahozván, oh, elmémben képzem, mely bánatos szívvel lépik bé házába! Oh, mely keserves lészen, mikor elnézván pusztá házában minden részeit, nem láthatja édesanyját! Ha kimégyen, ha bemégyen, nem hallhatja sohult szavát, csak elméjében képzi, valahova fordul házábanál, édesanyai kedves magaviseletét és kedves beszédit. [124v (124):] Jöjj meg, Kmita János, mert édesanyád halva! De állj meg, ne siess már, mert odavan, akinek kedvéért Daedalussal szárnyakon jöni is kész voltál, tudom, de a Scyllák s Charibdissek

* Gyöngyösi István, *Porából megéledett Phoenix*, I/I/38.

meggátoltak. Megholt az, aki téged mind éjjel-nappal óhajtott, megholt, aki téged minden órán, mint Isten angyalát, úgy várt, megholt az, akit szívedben magaddal oda hordoztál. Úgy tetszik, könnyebb a jó fiaknak, ha édes szüléjeknek utolsó szükségekben szolgálhatnak s tisztességet tehetnek, mert ezzel mintegy feloldják édes szüléjekhez való kötelességeket, és lefizetik vélek tett dajkálkodásoknak adóságát. Gondoljátok meg hát, nem keserves-e egy jó fiúnak, aki édesanyjának utolsó betegségében mellette nem lehet, utolsó szavát nem hallhatta? (Csalatom, mert édes fiához utolsó szavai azok voltak, melyek még utolsó nem voltak.) Mint jó fiú utolsó tisztességet nem tehet édesanyjának, hideg tetemít nem láthatja, sőt még csak halálának hírét sem hallhatta. Ha nehéz, midőn kárvallásra térünk házunkhoz, ha keserves, midőn kedves anyánkfiának, szerelmes barátunknak hideg tetemít sem láthattuk, sőt úgy tetszik, készek volnánk sokszor a földből is kivenni, hát nagy fájdalommal szülő, nagy nyughatatlanságot okozhat szívünknek. Applicatio. Elmondanám¹⁸⁴

¹⁸⁴ A prédikáció itt megszakad.

JEGYZETEK

Iskolai prédikációk

Az iskolai prédikációkkal kapcsolatban öt gyűjteményt ismer a szakirodalom. Ezeknek a köteteknek leírását megtaláljuk már Gál Kelemennek a kolozsvári unitárius kollégium történetéről szóló monográfiájában,¹⁸⁵ de külön foglalkozott a gyűjteményekkel Gellérd Imre is.¹⁸⁶ Jelen kötetben négy korpuszból mutatunk be beszédeket, melyek válogatásánál egyrészt a szerző személye és későbbi karrierje, másrészt a beszéd témája vagy szövegstruktúrája miatt kerültek kiválasztásra. Az első ezek közül 1696 áprilisában kezdődik, Magyarosi István seniorsága alatt, és 1696-tól 1698-ig tartalmaz beszédeket. Jelzete: Ms. U. 1011. A második kötet két részből áll, 1698 és 1708 közötti beszédek sorát tartalmazza. Jelzete: Ms. U. 976. A harmadik kötet a 17. század első harmadának végén, 1723 és 1734 között született beszédek sorát adja. Jelzete: Ms. U. 987. A negyedik, és témánk szempontjából időben legújabb kötetet 1754-ben kötötték be a torockói iskola rektorának költségén, Nagyajtai Bálint seniorsága idején. A prédikációk 1755. november 4-től 1775. december 24-ig kerülnek be a könyvbe.

Szentmihályfalvi Dávid: A húsvétról

J: Ms. U. 1011.

Sz: Szentmihályfalvi Dávid

M: Szentmihályfalvi Dávid

C: Testo Paschalis

T: Róm 5,10

A: húsvét

D1: 1701

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TURI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav*:

¹⁸⁵ GÁL Kelemen, *A Kolozsvári Unitárius Kollégium története (1568–1900)* 2. (Kolozsvár: Minerva, 1935), 53.

¹⁸⁶ GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 158.

Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014,
szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Magyarósi Benedek: Az örök élet elnyeréséről és az igaz Istenről

J: Ms. U. 1011.

Sz: Magyarósi Benedek

M: Magyarósi Benedek

T: Jn 17,3

D1: 1696–1698

Szövegtörténet: A beszéd lejegyzése a diákprédikációk között különös módon befejezetlen. Ezt jelzi a kézirat végén egy másik kéz, a következő beírással: „Hanc Benedictus Magyarósi declamavit, sed describere neglexit”, vagyis bár Magyarósi Benedek előadta beszédét, de elmulasztotta teljes hosszában leírni. A diákprédikációk következő kötetében találhatunk tőle egy újabb beszédet, ez-úttal teljes terjedelmében leírva és szignálva.

33. old. – „de mivel az elmúlt vasárnap is erről eleget hallottatok” – Utalás az előző vasárnap elhangzott beszédre.

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014,* szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Ajtai Jakab: Az egy Istenről

J: Ms. U. 1011.

Sz: Ajtai Jakab

M: Ajtai Jakab

T: Ef 4,6

D1: 1697. január 27.

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014,* szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

H. Dersi Mihály: A világ teremtéséről

J: Ms. U. 1011.

Sz: H. Dersi Mihály

M: H. Dersi Mihály

T: Zsolt 33,6

D1: 1696–1698

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Zilahi Mihály: Az egy Istenről

J: Ms. U. 1011.

Sz: Zilahi Mihály

M: Zilahi Mihály

T: Mt 28,19

A: Szentháromságnapi beszéd

D1: 1698. május 4.

Szövegtörténet: A prédikáció Pázmány Péter szentháromság-napi beszédét kompilálja. (Ld. Husz Dominika kutatásait)

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214. Husz Dominika, „Kompilációs technikákkal a szentháromság és a retorzió ellen, avagy hogyan kerülhetnénk el a pénzbüntetést, ha unitárius lelkésztanoncok volnánk 1698-ban?”, *Keresztény Magvető*, 129 (2023): 193–205.

Ferenczi Dávid: A mennyeknek országáról

J: Ms. U. 976/2

Sz: Ferenczi Dávid

M: Ferenczi Dávid

T: Mt 7,21

D1: 1704

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Jegyzetek:

50. old. – „*Hactenus de posteriori.*” – Eddig a tapasztalatból származó érvekről volt szó.

Ajtai György: A teremő Istenről

J: Ms. U. 976/2

Sz: Ajtai György

M: Ajtai György

T: Mal 3,6

D1: 1704

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahaznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Jegyzetek:

52. old. – „*Pelle sub agnina latitat mens saepe lupina.*” – Baránybőr alatt farkas-természet húzódik meg (latin mondás). A gondolat a Bibliában is megjelenik (Mt 7,15): *Óvakodjatok a hamis prófétáktól, akik báránybőrben jönnek hozzátok, belül pedig ragadozó farkasok.*

53. old. – „Az Isten is úgy cselekszik művelünk, mint az jó atyák szoktak cselekedni az fiakkal, mert hol nyavalyákkal, hol károkkal, hol idegen nemzetekkel dorgál és látogat Őfelsége bennünket, az miképpen most is az mű szegény hazánkat is látogatja, de ezt Őfelsége atyai szeretetiből cselekszi.” – Bár a beszéd a 17. és 18. század fordulóján keletkezett, nem egyértelműen megállapítható, hogy Ajtai György itt konkrét eseményre utal-e, vagy egy jól ismert toposzt hoz játékba a Rákóczi-szabadságharc 1704-es eseményei kapcsán.

Agh István: Krisztus istenfiúságáról

J: Ms. U. 987

Sz: Agh István

M: Agh István

T: Jn 20,31

D1: 1732

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahaznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Jegyzetek:

56. old. – „erre igen méltán szabhatjuk ezt a titulust, mert megígérvén az Isten Ádámnak, Gen. 22. 18. [1Móz 22,18]” – A locus alapján az Ábrahámnak tett ígéretről van szó, a kéziratban viszont Ádám szerepel.

Agh István: A könyörgésről

J: Ms. U. 987

Sz: Agh István

M: Agh István

T: Zsid 5,7–8

A: Pünkösöd

D1: 1733. május

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TURI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációs-kötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Isza Pál: Jákob haláláról

J: Ms. U. 975

Sz: Isza Pál

M: Isza Pál

T: 1Móz 28,20–22

D1: 1756. szeptember 19.

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 114. TURI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációs-kötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrahasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.

Hétköznapi és vasárnapi beszédek

A gyűjtemény második nagy fejezete olyan hétköznapi és vasárnapi beszédeket tartalmaz, melyek legtöbb esetben mindennapi morális problémákat, vallási vagy teológiai kérdéseket választanak témájuknak. A gyűjteménybe ide került be a 16. századi szöveganyag nagy része, így Dávid Ferenc, Hunyadi Demeter és Enyedi György prédikációi, valamint 17. századi nevesített és névtelen, valamint 18. századi prédikációszerzők munkái. A beszédek sokat elárulnak az egyes szerzők egyházi közösségéről, valamint a kor megszokott gyakorlatáról.

Dávid Ferenc: Isten angyalairól és a vendégfogadásról

J: Marosvásárhelyi Kódex, TT, Ms. 0636, 184r–189r.

Sz: Dávid Ferenc

M: Túri-Sinfalvi prédikátor

D1: 1568 előtt.

D2: 17. század második fele.

Ny: DÁVID Ferenc, *Első része az Szent Irasnac külön külön reszeyből vőt predicaciocnac az atya Istenről, ennec kedig az ö Fiarol az Ihesus Christusrol es az mi öröcsegüncnec peczetiről az Sz. Lelecről...*, Albæ Iuliæ, Gregorius Vagnerus, 1569, 51r–53v. (RMNY 269.)

Szövegtörténet: A nyomtatott és a kéziratos beszédváltozat nagyban eltér egymástól. (Ld. Lovas Borbála kutatásait.)

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négy száz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 12–45. LOVAS Borbála, „Egy ismeretlen ismerős: Dávid Ferenc prédikációgyűjteménye”, in *Dávid Ferenc és a kortárs prédikációirodalom: A reformáció első generációi*, szerk. LOVAS Borbála, SZIGETI MOLNÁR Dávid (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2022), 27–63.

Jegyzetek:

79. old. – „Ihol itt is angyala által Sodomát, Gomorát, Adamát, Seboimot, Segort [Zoárt], öt városokat súllyesztete el. [... ..] [187r:]” – Lap alján 20 ezer az Bibliában. A toll azonos a pár sorral feljebb utólag betoldott *hetvenezer* szó tollával.

Hunyadi Demeter: Az emberek gonoszságáról, és az első világ elveszéséről

J: Gyalai Sámuel prédikációgyűjteménye, „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár (Kolozsvár, Románia), EK Ms. 1777, 102r–113r.

Sz: Hunyadi Demeter

M: Gyalai Sámuel

T: 1Móz 6,5–6

D1: 1592 előtt

D2: 17. század első fele

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalmja* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 50–52. POZSÁR Anna-Mária, „Újabb adatok Hunyadi Demeter élettörténetéhez”, *Keresztény Magvető* 103 (1997): 178–195.

Hunyadi Demeter: A mélygondolatúakról

J: Gyalai Sámuel prédikációgyűjteménye, „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár (Kolozsvár, Románia), EK Ms. 1777, 138r–147v.

Sz: Hunyadi Demeter

M: Gyalai Sámuel

T: Ézs 29,15

D1: 1592 előtt

D2: 17. század első fele

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalmja* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 50–52. POZSÁR Anna-Mária, „Újabb adatok Hunyadi Demeter élettörténetéhez”, *Keresztény Magvető* 103 (1997): 178–195.

Jegyzetek:

87. old. – „Mit vélsz rajta, mikor senkit nem látsz, s úgy pendítnak [a. m. penderítenek] arcul fényes nappal, hogy ugyan forgasz tova, és az fejedet lemenjen az vér [a. m. vér] itzi [a. m. uccu] az esésbe?” – A forgó ember arcából hirtelen kifut a vér, miközben elesik a pofon után.

Enyedi György: Az adószedőkről 54. beszéde, Mt 17,24

J: 4. Kolozsvári Kódex, Academia III., Ms. U. 737/A/IV.

Sz: Enyedi György

M: Ismeretlen

D1: ca. 1593

D2: 1621 (Nagyajta)

Szövegtörténet: Ez a prédikáció Enyedi György rendezett gyűjteményének 54. beszéde, a 2. triacas darabja. Összesen három variánsban (3. Kolozsvári Kódex, 4.

Kolozsvári Kódex, Székelykeresztúri Kódex) maradt fenn. Kötetünk a 4. Kolozsvári Kódex változatát közli.

Szakirodalom: ENYEDI György *Válogatott művei*, szerk. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, előszó BALÁZS Mihály, jegyz. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, SZALAI Judit (Bukarest–Kolozsvár: Kriterion, 1997), 5–27.

Jegyzetek:

92. old. – „Szükség gyakorta az ótalomra a hadviselés, kinek ina (amint szokták mondani) a pénz.” – Az elterjedt mondást Démoszthenésztől (DEM. *Olynth.* 3. § 20.) eredeztetik. A gondolat főképp latin szállóigeként élt tovább: *Pecunia nervus belli* (és *Pecunia nervus rerum*) Vagyis: A pénz a háború idege, mozgatórugója.

97. old. – „Azok pedig, kik az Űrban bíznak, megmozdulhatatlanok, mint az Sionnak hegye, amint éneкли [Zsolt 125,1] a szent Dávid király.” – Később a Zsolt 125,1 a 6. triacas 174. beszédének textusaként tér vissza. Az 5. Kolozsvári Kódexben (Ms. U. 1228) fennmaradt beszéd modern kiadása: ENYEDI György, *Prédikációi* 3. (167–211. beszéd), szerk. LOVAS Borbála (Budapest: MTA-ELTE HECE Magyar Unitárius Egyház, 2018), 103–110.

Thordai János: Az Isten ígéje hirdetőiről és hallgatóiról

J: Marosvásárhelyi Kódex, TT, Ms. 0636, 148r–152v.

Sz: Thordai János

M: Túri-Sinfalvi prédikátor

T: Mt 5,13

D1: 17. század első fele

Jegyzetek:

99. old. – „De ezeknél mind jobb, tartósb, jobb ízű, sósab az olyan, mely az földben terem, mint itt az mi országunkban, az melyeket sóaknákon hordnak ki.” – Utalás az erdélyi sóbányákra.

Thordai János fennmaradt, a másolók bejegyzései alapján beazonosított prédikációi: (Marosvásárhelyi Kódex – Matt. 5,13 (Ex conctione Johan. Thor. Collec.); Ps. 95,8 (Ex contione Joan. Tord.); Ps. 146 (‘Raptura ex concione Jo. T.’; ‘Ex eodem Psal.’); Gyalai Sámuel gyűjteményében: Luke 15 (Tordai); Matt. 5 (Torday).

Ótordai Névtelen: Pünkösöd utáni huszonharmadik vasárnap

J: Ms. U. 630

Sz: Névtelen

C: Dominica Vigesima tertia post Pentecosten

T: Mt 18,23

A: Pünkösöd utáni huszonharmadik vasárnap

D1: 1651. július 9.

Jegyzetek:

103. old. – „*Maledictus qui non remanserit etc.*” – Az idézet nem pontosan követi a Vulgata szövegét, melyben a következő változat szerepel: *Maledictus qui non permanet.*
103. old. – „*Talentum facit 600 aureos, decem millia talentorum faciunt sexies millies mille coronatos.*” – A részlet a talentum és az ókori pénzek korabeli elképzelések szerinti átváltását mutatja: Egy talentum hatszáz aranypénznek felel meg, tízezer talentum pedig hatmillió aranykoronát tesz ki. Bár voltak a korban elfogadott kézikönyvek az átváltással kapcsolatban, a kora újkori szerzők különböző arany-ezüst arányokkal korrigálták az ismert értékeket.
103. old. – „*Sic ajabat[!] et Manasses: Tu igitur Domine Deus justorum, non posuisti poenitentiam justis etc., quoniam peccavi super numerum arenae maris.*” – Az *Oratio Manasse*, vagy *Manassé imája* ószövetségi apokrif szöveg. Ezt idézi részletében, jelölt kihagyással a prédikáció. A szöveg történetét (a magyar kontextust is említve) részletesebben tárgyalta: ZSENGELLÉR József, *Manassé imája: Egy bibliai apokrif karrierje* (Bakonybél – Budapest: Szent Maurícius Monostor – L'Harmattan, 2021).

Polgári András prédikációja

J: Ms. U. 66/A
Sz: Polgári András
T: Ézs 49,15
D1: 1658

Névtelen: A megtérésről

J: Ms. U. 66/B (Conciones Sacrae)
Sz: Névtelen
T: Ézs 1,19–20
D1: 17. század
Jegyzetek:

114. old. – „*Azt mondja, ha penig nem hallgattok engemet, azaz én tanácsomban nem járva, hanem magatok tanácsán jártok, nekem bosszúságomra jártok, fegyver emészt meg.*” – Az idézet több bibliai locushoz is köthető. Bár vehetjük akár az első zsoldár szabad interpretációjának, biztosabb párhuzam a 3Móz 26 és a Jer 13,5.

Bölöni Névtelen: Újesztendő után való vasárnap 1694. esvén újesztendő péntekre, az Úr nevében ez textust választván

J: Ms. R. 1214

Sz: Névtelen (bölöni prédikátor)

T: Róm 12,2

A: újesztendő után való vasárnap

Di: 1694

Szakirodalom: RESTÁS Attila, „Két bölöni unitárius kézirat predikációs-kötet tanulmányai: Zsidó-magyar sorspárhuzam, szövegátvétel, kritikátörténet”, in *Stephanus noster. Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára*, szerk. JANKOVICS József, JANKOVITS László, SZILÁGYI Emőke Rita, ZÁSZKALICZKY Márton (Budapest: Reciti, 2015), 173–188. LOVAS Borbála, „Egy ismeretlen ismerős: Dávid Ferenc predikációgyűjteménye”, in *Dávid Ferenc és a kortárs predikációirodalom: A reformáció első generációi*, szerk. LOVAS Borbála, SZIGETI MOLNÁR Dávid (Budapest: A kora újkori unitárius predikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2022), 27–63.

Jegyzetek:

120. old. – „*Date obulum Belisario, quem fortuna erexerat, invidia depressit.*” – Latin mondás (Adj obulust Belisariusnak, akit a szerencse felemelt, az irigység letaszított). A legenda szerint Justinianus bizánci császár megvakíttatta kegyvesztetté vált hadvezérét, Belisariust, aki ezután koldulni kényszerült.

Szentgericei Névtelen: A felebaráti szeretetről (Ms. U. 622, átíró: Lovas Borbála)

J: Ms. U. 622.

Sz: Szentgericei Névtelen

M: Szentgericei Névtelen

C: Concio in nomine Domini, ex cap. 1. Joh. 3. v. 10.

T: 1Ján 3,10

Di: 1695. június 12.

Szövegtörténet: Gellérd Imre szerint az Ms. U. 622. jelzetű kéziratban Tanka Gergelynek összesen hét beszéde maradt fenn, melyek „[n]em képviselnek különösebb értéket, az eredeti szövegen látható javítások azt mutatják, hogy a szónok nem könnyen írt”. Újabb kutatások igazolták, hogy a beszédek nagy része a 17. század végén, 18. század elején keletkeztek, szerzőjük valószínűleg iskolamester volt. Tanka Gergelynek az említett kötetben csak egy predikációja szerepel. A korábbi szakirodalom e beszédet Tanka Gergelynek tulajdonította. (Ld. Hajdu Ildikó kutatásait.)

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius predikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 74.

Bölöni Névtelen, Papi búzabérnek bekérésének ideje

J: Ms. R. 1214.

Sz: Névtelen (bölöni prédikátor)

C: Papi búzabérnek bekérésének ideje

T: 1Kor 9,13–14

A: papi búzabér bekérése

D1: 1699. augusztus 23.

Szövegtörténet: A prédikáció az Ms. R. 1214-es kötet sok részéhez hasonlóan egyes helyeken vázlatos, a kötetbe bevarrt cédulákon találjuk a prédikáció egyes szakaszait kifejtve. Ebben a beszédben utalást látunk arra is, hogy a kötetben elhangzott beszédeknek legalább egy része egymást követő vasárnapokon hangzott el. A 75v-n a következőképp szól a prédikátor: „Tartozol az apostolnak, az Atyának az parancsolat szerint, amint meghallád az elmúlt vasárnapon.”

Szakirodalom: RESTÁS Attila, „Két bölöni unitárius kézirat predikációskötet tanulságai: Zsidó-magyar sorspárhuzam, szövegátvétel, kritikátörténet”, in *Stephanus noster. Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára*, szerk. JANKOVICS József, JANKOVITS László, SZILÁGYI Emőke Rita, ZÁSZKALICZKY Márton (Budapest: Reciti, 2015), 173–188.

LOVAS Borbála, „Egy ismeretlen ismerős: Dávid Ferenc predikációgyűjteménye”, in *Dávid Ferenc és a kortárs predikációirodalom. A reformáció első generációi*, szerk. LOVAS Borbála, SZIGETI MOLNÁR Dávid (Budapest: A kora újkori unitárius predikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2022), 27–63.

Jegyzetek:

130. old. – „Mert ide tartozik Siráknak: *Qui non honorificat patrem suum, ignominiosus et infelix est.*” – A szöveghely úgy tűnik, mintha szerzője két locust vonna össze: „*qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum*” (Jn 5,23), „*qui adfligit patrem et fugat matrem ignominiosus est et infelix*” (Péld 19,26).

131. old. – „Mert a többi között ez is vége az ő munkájának, amint a filozófusok mondják: *Unius rei multi possunt esse fines, proximi vel remoti.*” – Nem egyértelmű, konkrét szerzőre gondol-e, vagy közmondásként idézi. Melanchthon írja, *Ethicae doctrinae elementorum*, Lib. 1.: „*Possunt esse multi fines unius rei*”.

Szentgericei Névtelen: 18. vasárnapra, betakarítás után

J: Ms. U. 622

Sz: Szentgericei Névtelen

M: Szentgericei Névtelen

C: Dominica XVIII. Takarodás után

T: 5Móz 8,10

A: 18. vasárnap, betakarítás után

D1: 17. sz. vége – 18. sz. eleje

Szövegtörténet: Gellérd Imre szerint az Ms. U. 622. jelzetű kéziratban Tanka Gergelynek összesen hét beszéde maradt fenn, melyek „[n]em képviselnek különösebb értéket, az eredeti szövegen látható javítások azt mutatják, hogy a szónok nem könnyen írt”. Újabb kutatások igazolták, hogy a beszédek nagy része a 17. század végén, 18. század elején keletkeztek, szerzőjük valószínűleg iskolamester volt. Tanka Gergelynek az említett kötetben csak egy prédikációja szerepel. A korábbi szakirodalom e beszédet Tanka Gergelynek tulajdonította.

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 74.

Jegyzetek:

137. old. – „Az hálaadás, az mint az bölcsek definiálják, meghatározzák, *est virtus specialis gratiam benefactori reddens, et ex vera, et pudica, cordis sinceritate perord[i]ens.*” – Idézetek Aquinói Szent Tamás *Summa Theologiae*-jából (22, q. 106, a. 1) és más forrásokból.

137. old. – „Mert ugyanis *nihil citius finiscit gratitudinem*. Seneca. *Et qui cito dat bis dat.*” – A két mondas kiegészíti egymást. A Senecának tulajdonított, itt nem eredeti formájában idézett mondaszt (Semmi sem koptatja el gyorsabban a hálát) a *De beneficiis* című művéhez szokták kötni. A második, Publilius Syrus nevéhez kötött latin közmondás, jelentése: *Kétszer ad, aki gyorsan ad.*

137–138. old. – „És az ki hamar hálálja meg az Istennek jótéteményét, kétannyival íteltetik az az jótéteményt meghálálni. Innen mondja az docta Ovenus [Ausonius] is: *Gratia quae tarda est ingrata est.*” – Az Ausoniusztól idézett mondaszt jelentése: *A megkéssett köszönet már hálátlanság.*

138. old. – „Harmadszor abban áll az igaz, és mind Isten, s mind emberek előtt való kedves hálaadás, hogy ha úgy akarunk, hogy tökéletes legyen hálaadásunk, ne elégedjünk meg egyszeri hálaadásunkkal, hanem szüntelen az elvött jótétemént elménkben forgassuk. Mert: *Optima beneficiorum custos, est memoria.*” – A Chrysostomus püspöktől származó idézet hosszabban a következő: *Optima beneficiorum custos est ipsa memoria beneficiorum et perpetua confessio gratiarum.* Jelentése: *A jótétemények legjobb őrzője az emlékezet, és a folytonos hálaadás.*

139. old. – „És ugyan olyan jószág ez, az melyben minden egyéb virtusok, jószágok be vadnak foglaltatván, az mint ezt Cicero mondja: *Haec est una Virtus, non solum maxima sed etiam mater omnium virtutum reliquarum.*” – A Cicerótól eredeztethető mondaszt lényege, hogy a hála nemcsak a legnagyobb erény, hanem a többi erény anyja is, vagyis ez az alapja minden más erkölcsi kiválóságnak.

139. old. – „Mellyet látván az király, és ebből szeretetint intézvén annak az szegény embernek, *quia gratitudine vinci se nolebat*, minthogy nem akarja vala, hogy ez virtusban az szegényember ötet vádolja, *mille varios et cum eis cantharum aureum rustico dono dabat.*” – A kevert nyelven írt gondolatmenethez eddig pontos forrást nem sikerült azonosítani, ám jól illeszkedik abba a hagyományba, mely továbbviszi a Seneca által többször is (pl. *De beneficiis* című munkájában) használt hálában való legyőzetés motívumát.

Ekárt János: Az Isten országáról és az Istennek való szolgálat módjáról

J: Ms. U. 65

Sz: Névtelen

T: Zsid 12,28

D1: 1717. október 12.

Szövegtörténet: Ekárt János munkái közül 2025-re több kötetet is ismerünk. Mind az Ms. U. 65-ös (Ajtai Jakab ajánlásával), mind az Ms. U. 288-as kötet, valamint egy az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött, Oct. Hung. 64-as jelzetű kötet az ő beszédeit tartalmazza, az e kötetben szereplő, szintén Ajtai Jakabtól származó ajánlás meg is nevezi a szerzőt. A kéziratok külön korpuszokat, harminc beszédekből álló kis gyűjteményeket közölnek. Az Ms. U. 65-ös kötet 1717. október 12-től kezdődően tartalmaz harminc beszédet.

Szakirodlalom: *Apológia és wittenbergi történelemszemlélet: Ekárt János prédikációs könyve a 18. század elejéről*, szerk. DEME Kamilla, GOLYÁN Ádám és SZIGETI MOLNÁR Dávid (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2025).

Kaposi Sámuel: Júdás leveléről

J: Ms. U. 308

Sz: Kaposi Sámuel

T: Júd 1,9

D1:1736–1737

Szövegtörténet: A prédikáció Kaposi Sámuel *Idea Concionum* című, 1736–1737 között összeállított gyűjteményében maradt fenn.

Szakirodlalom: BALÁZS Mihály, „Magyar vonatkozású kora újkori nyomtatványok és kéziratok kutatása erdélyi és nyugat-európai gyűjteményekben”, *Regio* (203/4): 163–176.

Kövendi Tamás: A titulusról és a parancsról

J: Ms. U. 1463

Sz: Kövendi Tamás

M: Kövendi Tamás

T: 1Móz 17,1

D1: 1782

Jegyzetek:

151. old. – „Így ma is látjuk szólásban lenni: *Nos Carolus Sextus*.” – VI. Károly német-római császár. A megnevezés hosszabban: *Nos Carolus sextus Dei gratia*

electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hispaniarum, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. rex, archidux Austriae, dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio-Moraviae, dux Luxemburgi, superioris et inferioris Silesiae, Wierthembergae et Thekae, princeps Sueviae, comes Habsburgi, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi et Goritiae etc.

151. old. – „Ez pedig nem ellenkezik sem a külső politéán bevett szóállással” – Politeia (gör.) az állam vagy kormányzat szerkezetére és működésére utaló kifejezés.

Aranyosrákosi Székely István: Krisztus és az eklézsia menyegzőjéről

J: Ms. U. 727

Sz: Aranyosrákosi Székely István

M: Aranyosrákosi Székely István

T: Én 1,2

D1: 1786 (Aranyosrákos)

Jegyzetek:

160. old. – „Volt ugyan már valami beszéd a két fél között, mert sokszor mondotta volt Jézus: *Elige cui nubas, tu mihi sola places.*” – Az itt Krisztus szájába adott mondás Ovidiusnál (Ov. *Ars am.* 1.42.) szerepel a következő formában: *Elige cui dicas tu mihi sola places.* A megjegyzés, miszerint „csak te tetszel nekem”, egy olyan szakaszt előz meg Ovidius művében, ahol arról értekezik, hogy ugyanúgy, mint a vadászok, halászok, madarászok ismerik, hol él az elfogni kívánt vad, a férfinak is ismernie kell azt a helyet a városban, ahol nőikkel köthet ismeretséget.

Homoródalmási Kováts János, Az időről

J: Ms. U. 1110

Sz: Homoródalmási Kováts János

T: Jel 10,6

D1: 1790. augusztus 29.

Jegyzetek:

161. old. – „A külső históriában olvasom...” – A „halogatott megtérés” (poenitentia dilata) exemplum több forrásban is előkerül. A szövegben szereplő „Rapiat omnia daemon” jelentése: Az ördög vigyen el mindent! Az elterjedt történetnek a prédikátor által használt forrását még nem sikerült azonosítani.

161. old. – „*Cum potui nolui, cum volo non possum.*” – A széles körben elterjedt szó-lás a halogatással kapcsolatos bölcsesség, jelentése: Amikor meg tudtam tenni, nem akartam; amikor akarom, nem tudom. A történet Hannibálról szól, aki a második pun háborúban a római történetírók szerint végzetes hibát követett el

azzal, hogy győzelme után nem vonult Róma ellen. Az elterjedt erkölcsi szentenciát később kapcsolták össze e történettel.

162. old. – „Titus Vespasianus pogány császár volt, mégis amelly napon valakivel jól nem tett, azt a napját elveszett napjának tartotta.” – A Titus római császárról szóló anekdota eredetét Suetoniusnak szokták tulajdonítani (Suet. *Tit.* 8.) A sokszor idézett szólássá vált mondat a történetben a következő: *Amici, diem perdididi* (Barátaim, elvesztegettem ezt a napot).

Ünnepi beszédek

Az ünnepi beszédek közül a karácsonyi és húsvéti ünnepkörre, valamint pünkösdre való beszédeket válogattunk a 17. század elejétől a 18. század második feléig. A név szerint ismert és névtelen szerzők jól láthatóan hasonló példakinccsel és fókusszal járnak körül az ünnepekhez kapcsolódó textusokat, mégis érdemes megfigyelní a különbségeket, az egyéni hangot és stílust az egyes darabokban.

Gyalai Sámuel[?]: Jézus Krisztus Urunk születéséről

J: F 34

Sz: Gyalai Sámuel[?]

M: Gyalai Sámuel

C: De nativitate domini Jesu Christi

T: Lk 3,1–7

A: Karácsony, Jézus születése

D1: 1619. december 24. (?)

Szövegtörténet: A Kolozsvári Ferences Zárda Könyvtára F 34 (a Román Akadémiai kolozsvári fiókja). Enyedi György közismert *Explicationes*ének egy példánya hátvédlapjain található ez a prédikáció.

Szakirodalom: *A kolozsvári Akadémiai Könyvtár régi magyar könyvtárgyújtemeinek katalógusa*, a katalógust összeállította KOVÁCS Mária, KUSZÁLIK Eszter, SÁNTHA Emese, SIPOS Gábor, Szőke Imola, szerkesztette és a bevezető tanulmányokat írta SIPOS Gábor, Sapientia Könyvek (Kolozsvár: Scientia–Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 2004), 543. A prédikációról l. még: BALÁZS Mihály–KESERŰ Gizella, „Két ismeretlen régi magyar vers”, in Ötvös Péter Festschrift, a kötetet összeállította FONT Zsuzsa, KESERŰ Gizella, technikai szerkesztő SINKA Zsófia, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum XXIX (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2006), 9–10.

Gyalai Sámuel[?]: Az angyali üdvözllet

J: F 34

Sz: Gyalai Sámuel[?]

M: Gyalai Sámuel

T: Lk 1,30–33

A: Karácsony

Szövegtörténet: A Kolozsvári Ferences Zárda Könyvtára F 34 (a Román Akadémiai kolozsvári fiókja). Enyedi György közismert *Explicationes*ének egy példánya hátvédlapjain található e prédikáció.

Szakirodalom: *A kolozsvári Akadémiai Könyvtár régi magyar könyvtárgyűjteményeinek katalógusa*, a katalógust összeállította KOVÁCS Mária, KUSZÁLIK Eszter, SÁNTHA Emese, SIPOS Gábor, Szőke Imola, szerkesztette és a bevezető tanulmányokat írta SIPOS Gábor, Sapientia Könyvek (Kolozsvár: Scienta–Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 2004), 543. A prédikációról l. még: BALÁZS Mihály–KESERŰ Gizella, „Két ismeretlen régi magyar vers”, in *Ötvös Péter Festschrift*, a kötetet összeállította FONT Zsuzsa, KESERŰ Gizella, technikai szerkesztő SINKA Zsófia, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum XXIX (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2006), 9–10.

Jegyzetek:

173. old. – „Voltanak némelyek olyan vallásba, hogy az Krisztus az zsidóknak teszi fejedelemségre ígértetött volna, és adatott volna Istentől, de hogy az zsidók megölték, nem viselhette az ő tisztit közöttük.” – Innen tudhatjuk meg, hogy a prédikáció szerzője nem nonadorantista unitárius volt.

174. old. – „Az Krisztus is pedig lelki hadnagy, lelki király, mert ám úgy hallók, hogy nem az testi fejedelemségnek viselésére adta vala őt az Isten.” – A szerző itt azzal vitatkozik, amit Jacobus Palaeologus a 16. században mondott Krisztus eredeti küldetéséről és annak átalakulásáról.

Névtelen: A bölcsek látogatása

J: Ms. U. 262 (Conciones vetustissimae)

Sz: Névtelen

T: Mt 2,1–12

A: Karácsony

D1: 1651–1654

Szakirodalom: BALÁZS Mihály, „A kolozsvári unitárius kollégium 262. számú kódexe”, in *Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete*, szerk. SZABÓ Árpád (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2007), 197–215.

Szentmihályfalvi Dávid beszéde Húsvét hétfőre

J: Ms. U. 630.

Sz: Szentmihályfalvi Dávid

T: Róm 8,33–34

A: Húsvéthétfő

D1: 1701

Szövegtörténet: Szentmihályfalvi Dávid beszéde 1701-ből, Ms. U. 630. (1699-ben a kolozsvári Unitárius Kollégium Igazgatója Kolozsvári Dimjén Pál. Tanárai: a leideni egyetem volt két növendéke, Szaniszló István és Szentmihályfalvi Dávid és a későbbi püspök, Várfalvi Pálfi Zsigmond.)

Névtelen: Húsvét napjára írt prédikáció

J: OSZK Fol. Hung. 1059

Sz: Névtelen

M: Névtelen

T: Mt 28,6–7

A: Húsvét

D1: 17. század

Szövegtörténet: A szöveg jelentős része Pázmány Péter Húsvét napi második prédikációjának (*Kik részesek a Krisztus feltámadásának örömében*) átvétele.

A kézirat oldalai számozatlanok, valamint régi, töredékes, a mai formájához nem kapcsolódó számozás szerepel rajtuk. A lapszámok a füzet sorrendjében számolt lapokat jelzik.

Szakirodalom: DEME Kamilla, „Adalékok a Conciones Unitariorum in Transylvania című kézirathoz”, *Keresztény Magvető* 129 (2023): 185–192.

Gejza József: Pünkösdre

J: Ms. U. 502

Sz: Gejza József

M: Gejza József

C: Pentecostalis

T: ApCsel 2,1–4

A: Pünkösöd

D1: 1780

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 97–104.

Jegyzetek:

197. old. – „Mit éneklünk egy innepi énekben? *Istentől választott népek, gyűljetek egyben mindnyájan* etc.” – RPHA 0617.: Karácsonyi Hymnus. (1600 előtt).

Fekete Ferenc: Pünkösdi prédikáció a hazugokról

J: Ms. U. 1454

Sz: Fekete Ferenc

T: ApCsel 5,3–4

A: Pünkösdi

Jegyzetek:

200. old. – „*Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.*” – A Sallustiustól való idézet a következő: *Mert az egyetértés megnöveli a kicsinyt, a széthúzástól a legnagyobbak is elenyésznek.* (ford. Kurcz Ágnes)

Alkalmi beszédek

Az alkalmi beszédek körébe olyan különleges eseményekre vagy különleges témával készült prédikációkat válogattunk össze, melyek jól mutatják az unitárius prédikációirodalom sokszínűségét a 16. század végétől kezdve a 18. század végéig. A jól ismert prédikátorok, mint Enyedi György, Bencze Pál, Finta József, Aranyosrákosi Székely István, Szentábrahám Lombard Mihály, Buzogány Mózes, id. Kozma Mihály vagy Fejérvári Sámuel, beválogattunk kevésbé ismert és névtelen szerzőket is. Az egyházhoz, valláshoz és gyülekezethez köthető témák mellett megjelenik a tudományhoz, a politikai élethez, valamint a közösség mindennapjaihoz kapcsolódó témák is.

Enyedi György: A hasznos és haszontalan tudományról

J: 4. Kolozsvári Kódex, Academia III., Ms. U. 737/A/IV.

Sz: Enyedi György

M: Ismeretlen

T: 1Kor 8,1

D1: 1597 előtt (Kolozsvár)

D2: 1621 (Nagyajta)

Szövegtörténet: Ez a prédikáció Enyedi György rendezett gyűjteményének 43. beszéde, a 2. triacas darabja. Összesen négy variánsban (3. Kolozsvári Kódex, 4. Kolozsvári Kódex, Székelykeresztúri Kódex, Gyalai Sámuel gyűjteménye) maradt fenn. Kötetünk a 4. Kolozsvári Kódex változatát közli.

Szakirodalom: ENYEDI György *Válogatott művei*, szerk. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, előszó BALÁZS Mihály, jegyz. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, SZALAI Judit (Bukarest–Kolozsvár: Kriterion, 1997), 5–27.

Enyedi György: A vásárokról

J: 4. Kolozsvári Kódex, Academia III., Ms. U. 737/A/IV.

Sz: Enyedi György

M: Ismeretlen

C: A vásárokról

T: Mt 21,12

D1: 1597 előtt (Kolozsvár)

D2: 1621 (Nagyajta)

Szövegtörténet: Ez a prédikáció Enyedi György rendezett gyűjteményének 42. beszéde, a 2. triacas darabja. Összesen három variánsban (3. Kolozsvári Kódex, 4. Kolozsvári Kódex, Marosvásárhelyi Kódex) maradt fenn. Kötetünk a 4. Kolozsvári Kódex változatát közli.

Szakirodalom: ENYEDI György *Válogatott művei*, szerk. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, előszó BALÁZS Mihály, jegyz. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, SZALAI Judit (Bukarest–Kolozsvár: Kriterion, 1997), 5–27.

Gyalai Sámuel: Női ruhába öltözött férfiak

Sz: Gyalai Sámuel

M: Gyalai Sámuel

T: 5Móz 22,5

A: Farsang(?)

D1: 1626 (Tarcsafalva)

Jegyzetek:

222. old. – „Olvasd meg Volateranusnál, olvasd meg Boccasiusnál, mi[n]t lött volt dolga amaz Joannes Anglicus pápának, ki asszonyi állat lévén férfiúi ruhában öltözék, az római pápaság végre neki adaték. És mikor processiót járna, az sok nép előtt gyermekö lött. Ekképpen csúfoltaték meg az római pápának szentsége az ruháknak változása miatt. És az utálatos, fertelmes asszony miatt.” – A bekezdésben a prédikátor a középkori eredetű, a 13. században népszerűvé vált Johanna nőpápara vonatkozó legendára utal. A késő középkori és kora újkori magyar prédikációs irodalomban is gyakran előkerül a történet. Az említett források Raffaele Maffei (Volaterranus) *Commentaria urbana* című műve, valamint Giovanni Boccaccio *De mulieribus claris* című művének *De Ioanna papa* című fejezete.

220. old. – „*Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur visti[!] mento mulieris, quoniam abominatio est domini dei tui qui ita fecerit.*” – Az idézet nem követi a Vulgata szövegét, Mózes 5. könyvének szövegváltozata (5Móz 22,5): *Non induetur mulier veste virili nec vir utetur veste feminea abominabilis enim apud Deum est qui facit haec.*

223. old. – „*Foelix quem faciunt aliena pericula cautum.*” – A Horatiustól eredeztetett mondás értelme: Boldog az, akit mások bajai tesznek óvatossá. A régi magyar irodalomban is több műben felbukkan, a században például Bethlen Miklós önéletírásában.

Névtelen: Az Úrnak félelméről és az ajkak megtartóztatásáról

J: Ms. U. 262. (Conciones vetustissimae)

Sz: Névtelen

M: Névtelen

T: Zsolt 43,12–13

D1: 1651–1654

Szakirodalom: BALÁZS Mihály, „A kolozsvári unitárius kollégium 262. számú kódexe”, in *Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete*, szerk. SZABÓ Árpád (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2007), 197–215.

Névtelen: Az Isten hajlékába való bejutásnak útja

J: Ms. U. 262. (Conciones vetustissimae)

Sz: Névtelen

M: Névtelen

T: Zsolt 15,1–5

D1: 1651–1654

Szakirodalom: BALÁZS Mihály, „A kolozsvári unitárius kollégium 262. számú kódexe”, in *Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete*, szerk. SZABÓ Árpád (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2007), 197–215.

Névtelen: A leprások különböző tisztítási módszereiről

J: Ms. U. 292.

Sz: Névtelen

M: Névtelen

C: De diversis purgationis eo leprosum

T: Lk 17,15

D1: 1652

Csíkfalvi György: A fiatalságról, a goromba ifjakról

J: Ms. U. 584.

Sz: Csíkfalvi György

M: Csíkfalvi György

T: Préd 12,1

D1: 1668. március 4.

Szövegtörténet: A beszéd forrását Hajdu Ildikó azonosította kutatásai során: Casparus SIBELIUS, *Fraenum iuventutis, seu perspicua et graphica descriptio vanitatum iuventutis, et incommodorum senectutis, a regio ecclesiaste Salomone*

tradita (Amstelredami: Henricus Laurentius, 1639). Az eredeti beszéd címe: *Concio secunda. Ecclesiast. XII. vers. I. Laetare juvenis in juventute tua, et exhilarare te animus tuus diebus juventutis tuae*. A szöveg latin szakaszai legtöbbször szó szerinti átvételek ebből a munkából.

235. old. – „Meghallók minapi tanításomban az Salamon szavainak vizsgálásában” – Utalás a kötetben szereplő, ezt megelőző prédikációra (Ms. U. 584, 367–373.), melynek textusa: Préd 12,1–3.

Szakirodalom: HAJDU Ildikó, „Tudásközvetítés a 17. századi unitárius prédikációirodalomban: Caspar Sibelius prédikációinak fordítása az Ms. U. 584. jelzetű kódexben”, *Studia Litteraria* 65 (2025/3–4): 331–354.

Csíkfalvi György: Az öregedésről

J: Ms. U. 584.

Sz: Csíkfalvi György

M: Csíkfalvi György

T: Préd 12,3

Jegyzetek:

249. old. – „*Nil geritur bene, si desit sudorque laborque*.” – A több forrásból hagyományozódó szólás jelentése: Semmi sem sikerül jól, ha hiányzik belőle a verejték és a munka.

Homoródszentmártoni Kovács János: Úrvacsorai prédikáció

J: Ms. U. 290.

Sz: Homoródszentmártoni Kovács János

M: Homoródszentmártoni Kovács János

T: 1Kor 2,27

Bencze Pál: Az üstökösről

J: Ms. U. 864.

Sz: Bencze Pál

T: Jer 10,2

A: üstökös megjelenése

D1: 1794. február 23.

Jegyzetek:

260. old. – „Nem szedegetett az Ábrahám maradéka egyebek írásából törvént, nem a Plato, Solon, Lycurgos, Romulus találmányiból rendtartást...” – Itt Platónnak az *Államban* és a *Törvényekben* felvázolt elméleteit, Szolón az athéni demokrációt alakító törvényeit, Lükurgosznak a spártai államrend kialakítására

- vonatkozó törvényeit, valamint Romulus Róma politikai és társadalmi berendezkedésével kapcsolatos törvényeit állítja az isteni törvényekkel szembe.
261. old. – „*Vita, Lucrum, Fratres, Genitor, Nati, Valetudo, / Uxor, Mors, Pietas Regnum, Benefacta, Carcer.*” – Középkori eredetű mnemonikus vers az asztrológiához kapcsolódva a tizenkét házról.
262. old. – „azután Ismael Bullialdus” – Ismaël Boulliau (1605–1694) francia matematikus, csillagász.
264. old. – „Stanislaus Lubienitzius 400 üstökös csillagoknál többet jegyzett fel” –: Stanisław Lubieniecki (1623–1675) lengyel sociniánus teológus, történész, csillagász.
264. old. – „*Post hoc ergo propter hoc*” – Utána, tehát miatta. Logikai-következtetési hiba, mely során az érvelő az események egymásutániségának ok-okozati összefüggést tulajdonít.

Bencze Pál: A házasságról

J: Ms. U. 1461

Sz: Bencze Pál

M: Bencze Pál

C: De Officiis Conjugum

T: 1Móz 2,18

D1: 1746. szeptember 20.

Jegyzetek:

271. old. – „Örökös emlékezetek amaz fő asszonyoknak is. Inde Theat. Hist. sub. Conr. III.” – A házasság, valamint a hűség és hűtlen feleségek kapcsán Bencze Pál a beszéd olvasóját Conrad Theodor Lincker 1664-ben megjelent *Theatrum historicum politicum* című művéhez irányítja további példákért.

Finta József: Az ótordai unitárius templom felszentelésére

J: Ms. U. 503.

Sz: Finta József

M: Finta József

T: 2Kor 6,16

A: Templomszentelés

D1: 1797

Jegyzetek:

280. old. – „Mikor Salomon ama jeruzsálemi Templomot, melyet maga az Úr Isten a zsidók lelki gyönyörűségének nevez, Ezek. XXIV. 21. [Ez 24,21?]” – A bibliai idézet épp a szentély meggyalázásáról szól.

Aranyosrákosi Székely István: Életünk mint pályafutás

J: Ms. U. 727

Sz: Aranyosrákosi Székely István

T: 1Kor 9,24

D1: 1785

Jegyzetek:

283. old. – „Laurentius Justinianus látván a keresztény pályafutóknak...” Lorenzo Giustiniani (1381–1456), katolikus püspök, velencei pátriárka.

284. old. – „Vallyon te vagy-e azon erőszakas, aki e világi gyönyörűségeknek gyenge tollai között hevertél Sardanapalussal, aki e világi jókban úszkálsz és hivalkadál, mind östig Polycratesszel!” Sardanapalus a görög író, Ktésziász szerint az utolsó asszír király. Polükratész, Számosz türannosza.

Szentábrahádi Lombard Mihály: A bíróválasztásról

J: Ms. U. 848.

Sz: Szentábrahádi Lombard Mihály

M: Almási Ádám, P. Horváth Dániel

C: Bíróválasztáskor

T: 2Móz 4,17

A: Bíróválasztás alkalmával megszokott volt, hogy prédikációk hangzanak el a templomban. Bár általában a bíróválasztásra a karácsonyi-újévi időszakokban került sor, Szentábrahádi utal rá, hogy a korszakban két alkalommal volt szokás a bíróválasztás, újesztendőben és Szent Mihály napján (vagyis szeptember végén).

D1: 1758 előtt

D2: 1759–1760

Szövegtörténet: A beszéd idea-ként van jelölve, bár hossza és kidolgozottsága kiemeli az ismert unitárius ideák közül. Szentábrahádi kevés magyar nyelven fennmaradt prédikációvázlatainak egyike. 1910-ben beválogatták az *Unitárius Szószék*ben megjelent beszédek közé, ám a kiadásnak a kézirattal való összevetése során látható, hogy az átírás bizonyos szakaszokon kihagyott vagy pontatlanul hozott szövegrészeket, ezért fontosnak tartottuk a beszéd újraközlését.

Szakirodalom: *Unitárius Szószék* 5 (1910): 41–48.

289. old. – „amint írja Athanasius Kircherus.” – Athanasius Kircher (1602–1680) műveiben több helyen is foglalkozik Mózes alakjával, és a templomi mágikus-papi eszközökkel. A prédikáció szerzője vagy annak forrása feltehetőleg Kircher *Oedipus Aegyptiacus* című művének 1652-ben megjelent első kötetére utal itt.

Fejérvári Sámuel: A leánynevelésről

J: Ms. U. 483/A/IV

Sz: Fejérvári Sámuel

M: Fejérvári Sámuel

T: Sir 7,24

D1: 1778

Szövegtörténet: Fejérvári Sámuel beszédpárja, mint ahogy Túri Tamás megállapította, Pázmány Péter *Mint kell a keresztény leányt nevelni* című prédikációjának kompilációjával készült.

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 89–96. TÚRI Tamás, „Fejérvári Sámuel prédikációinak forráskezelése: Felekezeti közti kompiláció az unitáriusok körében”, *Keresztény Magvető* 117 (2011): 297–315.

Buzogány Mózes: A blaszfémiáról

J: Ms. U. 863.

Sz: Buzogány Mózes

M: Ferentzi Mihály (Aranyosrákos)

C: Quam grave peccatum sit Blasphemia

T: 3Móz 24,10–23

D1: 1771. január 3.

D2: 1771. január 6.

Szövegtörténet:

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 84–88.

Jegyzetek:

306. old. – „Ugyanis a káromkodás olyan bűn: Amellyel...” – A margón az adott szakasz mellett a következő szerepel: „Blasphemia grave peccatum. Quia Primo” Vagyis: A blaszfémia súlyos bűn, amiből az első. A keresztény erkölcszabályában számos helyen megjelenő kitétel itt tartalmi kiemelésként és emlékeztetőként funkcionál, visszaidézve a beszéd címében leírt latin sort („Quam grave peccatum sit Blasphemia.”). A továbbiakban még több helyen felbukkan, jelezve a beszéd struktúrájának vázát nagy vonalakban. A következő szakasz margóján a „Secundo” megjegyzéssel találjuk, majd az ötödik pontnál a következő zárlattal: „Postremo”.

306–307. old. – „Illyen szörnyű káromlásával Istent bosszantó volt, ut Historia Tradit., Alphonsus X. Rex Hispaniae, aki ezt merete mondani, ha világ kezdetin ő is ott lett volna, sok dolgok jobban és szebben rendeltettek volna a teremtésben.” – X. Alfonz kasztíliai királyra utal a szerző, valamint a *General estoria* című munkájára és az Alfonznak tulajdonított mondásra.

Id. Kozma Mihály: Zsinatra, templomszentelésre, papok felszentelésére (1Pét 11,9, Ms. U. 257/A)

J: Ms. U. 257/A

Sz: Id. Kozma Mihály

M: T. Vigh Mihály

T: 1Pét 11,9

A: Zsinati beszéd (Felsőrákos)

D1: 1790. június 12.

D2: 1800

Szövegtörténet: Kozma Mihály e beszéd szövegét többször is felhasználta, ugyanabban a gyűjteményben néhány lappal korábban szerepel *Pap temetésére* cím alatt. Erre utal a beszéd végén is a következő megjegyzés: „Haec concio inter funerales super pastore dicta, nunc in hunc usum est applicata et dicta A. 1790. 12. Junii in F. Rákos [Felsőrákos].”

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 117–127.

Jegyzetek:

311. old. – „Úgyhogy az igaz kereszténre illjék amaz: *Rex est, qui metuit nihil. Rex est, qui cupit nihil.* Vagy ut Cicero: *Regium est[!] nulli servire cupiditati.* A keresztén nem szolgál a világnak, ördögnek, testi kívánságoknak, hanem az Istennek.” – Az első, Senecához köthető idézet a következőképp hangzik magyarul: *Olyan, mint egy király, aki semmitől sem fél. Olyan, mint a király, aki semmit sem kíván.* A Ciceróhoz köthető idézet fordítása a következő: *Királyi dolog egyetlen vágnak sem szolgálni.*
314. old. – „Aki bévette e mételyt, úgy jár, mint a *bufo, qui videns in ripa Tauri magnitudinem, cuoque se inflare conatus dum coepit.*” – A beszéd szerzője egy aiszóposzi-phaedrusi mesét hoz játékba, mely a varangyról szól, ami meglátott egy bikát a parton, és csodálva annak hatalmas termetét, megpróbálta felfújni magát. Ld. PHAEDR. 1.24.
314. old. – „Midas majd éhhez halásra jutott, refer si placet fabulam.” – Kozma az említés után megjegyezte, hogy ezen a ponton hosszabban előadható Midász története. Ezzel bővíti a beszédben szereplő lehetséges exemplumszerű betéteket az ismert és a kora újkori beszédekben is gyakran felbukkanó történettel. Ezzel kapcsolatban ld.: DÖMÖTÖR Ákos, *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*, Folklór archívum 19 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1992), 223. (No. 409.)
315. old. – „Agatho 3 Annis lapidem ore gestavit. Pythagorae discipuli 5 Annis tacuerunt pro compescenda lingua.” – A példasor a nyelv megfékezéséhez kapcsolódik: Agathó három éven át követ hordott a szájában. Püthagorasz tanítványai öt évig hallgattak, hogy megfékezzék a nyelvüket.
315. old. – „Mucius Scevola manum unam cum armis igni opposita combussit, azért, hogy nem a királyt szándéka szerint, sed alium occidit.” – Az utalás a római Mucius Scaevolára vonatkozik, aki önfeláldozásáról vált híressé. Miután

Lars Porsenna király ostrom alá vette Rómát, Mucius meg akarta ölni, ám tévedésből az írnokát ölte meg. Mikor a király elé vitték tettéért, kezét a tűzbe tartotta és közölte a királlyal, hogy számos hozzá hasonló katona áll készen a király meggyilkolására. Ezután Porsenna feladta Róma ostromát.

316. old. – „Mert ha *vestigia Domini terram, oculi saginant equum*, nincs perednek magadnál hűségesebb prókátora. Gondold meg azt is, [440:] hogy a prókátornak sokszor argumentumot szerez az ellenkező félnek titkos ajándéka, osztán béreked, mikor szóllani, fáj a lába, mikor menni, szédeleg a feje, mikor dolgozni kellene, és így *bona causa male procurata amittitur*.” – A magyarázatba szőtt latin nyelvű szólások jól ismert kontextusban helyezik az elmondottakat. Az első jelentése: *a földet az Úr járása tartja el, a lovat pedig a szem hizlalja*. A második jelentése: *a jó ügy rosszul képviselve elveszik*.
316. old. – „...mert ha az juhok a pásztort nem követik, *rapiet lupus*.” – A latin nyelvű, mesékből, bibliai utalásokból ismert szólásszerű zárlat jelentése: *elragadja (majd őket) a farkas*.
318. old. – „NB. Mandatum acceperam de Synodo in Ürmös celebranda, et Templo ibidem[?] neo extructo sacrificando, at hoc fine addideram hanc pag. at Templo non preparato, Synodus jacta [est] in F. Rákos, ideoque haec relinquendo dixi ita ut ut juvat[?] scripta concio sine hoc addicamento.” – Kozma Mihály a beszéd végén szereplő beszédlap alján megjegyzi, hogy megbízást kapott, hogy tartson zsinatot Ürmösön, és az új templomban tartson istentiszteletet, ezért hozzáfűzte a már megírt beszédhez ezt az oldalt. De mivel a templom nem készült el, a zsinatot Felsőrákosra helyezték át, és úgy mondta el a prédikációt, hogy ezt a toldást kihagyta belőle.

Halotti prédikációk és halotti orációk

A válogatásban közreadott nyolc beszéd, bár műfajukban megegyeznek, tematikailag elég vegyes képet mutatnak. Az első az Ms. U. 290. kódexből Homoródszentmártoni Kovács János Bödő András felett mondott, 1695-re datált beszéde. Bölöni Pap Ferenc két orációja némiképp kilóg a többi közül, mert nem egy személyt búcsúztatnak, ráadásul inkább emlékeztetnek morális intésre, mint halotti prédikációra. Az első (TT Ms. 0634) Préd 12,3–9 allegorikus értelmezése alapján arra figyelmeztet, hogy addig kell megemlékezni Istenről és bűnbánatot tartani, amíg az ember fiatal. Második beszéde (ugyanabból a kódexből) azoknak a sorsáról elmélkedik, akiket Siloámban egy leomló torony ütött agyon (Lk 13,4–5). A tanulság szerint nem bűnösebb másoknál az, aki váratlan katasztrófa áldozata lesz. A névtelen szerző Takács Sára fölött elmondott beszéde (Ms. U. 728.) javarészt ugyancsak elmélkedés. Az Ms. U. 66/C kódexben maradt fenn Várfalvi Pálfi Zsigmondnak a gyerekként elhunyt Pekri Lászlót búcsúztató prédikációja. A beszéd számtalan antik mitológiai utalásban bővelkedik. Kereszturi Sámuel Petrityevit Horváth Ferenc özvegyéről (TT Ms. 0446) és Kmita Andrásné Wilhelm Christináról (Ms. U. 727.) emlékezik meg beszédeiben. Végezetül egy ismeretlen prédikátor Suki Erzsébet felett elmondott beszéde (Ms. U. 481.) szerepel a válogatásban. A búcsúztatót a nők kiválóságáról szóló elmélkedés egészíti ki.

Homoródszentmártoni Kovács János: Bödő András felett

J: Ms. U. 290

Sz: Homoródszentmártoni Kovács János

M: Homoródszentmártoni Kovács János

T: Zsolt 71,7

A: Bödő András temetése

D1: 1695. október 23.

Szövegtörténet:

Szakirodalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 72–73. SZIGETI MOLNÁR Dávid, „Három felekezet egy székben: Egy kompilációtörténeti kuriózum”, in *Lelkiségtörténeti*

számvetés II., szerk. BAJÁKI Rita (Budapest: HUN-REN–PPKE Barokk Irodalom és Lelekiség Kutatócsoport, 2023), 141–150.

Bölöni Pap Ferenc: Ifjú legény temetésére

J: TT Ms. 0634

Sz: Bölöni Pap Ferenc

M: Névtelen

T: Préd 12,3–9

A: Temetés

D1: 17. század vége – 18. század eleje

Szövegtörténet:

Szakirodalom: RESTÁS Attila, „Két bölöni unitárius kézirat predikációs-kötet tanulságai: Zsidó-magyar sorspárhuzam, szövegátvétel, kritikátörténet”, in *Stephanus noster. Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára*, szerk. JANKOVICS József, JANKOVITS László, SZILÁGYI Emőke Rita, ZÁSZKALICZKY Márton (Budapest: Reciti, 2015), 173–188. SZIGETI MOLNÁR Dávid, „Három felekezet egy székben: Egy kompilációtörténeti kuriózum”, in *Lelekiség-történeti számvetés* II., szerk. BAJÁKI Rita (Budapest: HUN-REN–PPKE Barokk Irodalom és Lelekiség Kutatócsoport, 2023), 141–150.

Jegyzetek:

329. old. – „Mert ezután a gonosznapok eljönnek, amelyekről azt mondd, nem tetszenek énnekem, amelyen érte a vénségnek boldogító terhét, amelyre nézve ugyan ezt mondják: *Senes bis pueri sunt*. Amelyért is: *Homo mane bipes, meridie tripes, vesperi quadripes*.” – A latin nyelvű szakaszok elterjedt mondások változatai. Az első, latin szállóige jelentése: az öregek kétszeresen is gyermekek. A második az ismert szfinx-rejtvénynek egy változata, jelentése: Az ember reggel kétlábú, délben háromlábú, este négylábú.

Bölöni Pap Ferenc: A Siloe tornyától megüttetett 18 embernek haláláról

J: TT Ms. 0634

Sz: Bölöni Pap Ferenc

M: Névtelen

C: A Siloe tornyától megüttetett 18 embernek haláláról

T: Lk 13,4–5

A: Temetés

D1: 17. század vége – 18. század eleje

Szövegtörténet:

Szakirodalom: RESTÁS Attila, „Két bölöni unitárius kézirat predikációs-kötet tanulságai: Zsidó-magyar sorspárhuzam, szövegátvétel, kritikátörténet”, in

Stephanus noster. Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára, szerk. JANKOVICS József, JANKOVITS László, SZILÁGYI Emőke Rita, ZÁSZKALICZKY Márton (Budapest: Reciti, 2015), 173–188. SZIGETI MOLNÁR Dávid, „Három felekezet egy székben: Egy kompilációtörténeti kuriózum”, in *Lelkiségtörténeti számvetés II.*, szerk. BAJÁKI Rita (Budapest: HUN-REN–PPKE Barokk Irodalom és Lelki-ség Kutatócsoport, 2023), 141–150.

Jegyzetek:

334. old. – „az embereknek romlások nem eshetik Isten akaratja nélkül, mert ő öl, ő elevenít, Deut. 5. 32. [5Móz 5,32]” – Az ideillő textus inkább 1Sám 2,6.

Névtelen: Halotti beszéd Takáts Sára (Szentábrahádi Mihályné) fölött

J: Ms.U. 728

Sz: Névtelen

M: Ismeretlen

T: 1Pét 3,6

Jegyzetek:

336. old. – „Így a séreseknél a férfiak hosszú haját neveltek és viseltek” – Az ókori görög és római geográfusok munkáiban a „seres” népnév a kínaiakat jelöli. (Lásd a latin *sericum*, vagyis selyem szót.)
336. old. – „A sákusoknál a lakadalomnak napján” – Talán a szakákra, egy középszerű szkíta népre vonatkozik a megnevezés.
342. old. – „Vagy a’ léssen haszna, ami az asszíriai királynak, ki mikor feleségének, Semiramisnak sok kérésére megengedte volna, hogy ötöd napig parancsolna országában és mindeneket kötelezett volna, hogy életek vesztese alatt szovát fogadnák, első parancsolatja e’ lőn, hogy urának fejét vegyék.” – A Plutarkhosz által közölt változatban a hatalomra került Szemiramisz valóban kivégezteti Ninuszt, az asszír királyt, Diodórosz Szikulosz egy változatában (*Bibliotheca historica* 2.20.) azonban csak börtönbe veti. Diodórosznál szerepel továbbá, hogy a király öt napra engedte át feleségének a hatalmat.
342. old. – „és mint Laodice, kinek ura, Mithridates, mikor országát elvesztette és bujdosásra jutott, ezt mondá: *Ibi regnum et opes ubi maritus*.” – VI. Mithridatész pontoszi király első feleségét valóban Laodicének hívták, itt azonban Hypsistratea nevű feleségéről van szó, aki férjével tartott, miután az menekülni kényszerült a rómaiak ellen vívott vesztes csata után. Hypsistratea hűségéről Valerius Maximus római író is megemlékezik *Factorum et dictorum memorabilium* című történelmi anekdotagyűjteményének negyedik könyvében (4.6.) A történetet Pázmány is idézi vízkereszt utáni második vasárnapra írt második prédikációjában, példaként a házasságban élő asszonyoknak. Pázmány Valerius Maximus említett könyvére hivatkozik, jöllehet az általa is idézett mondat (*Ibi regnum et opes ubi maritus*) nem szerepel szó szerint a római szerző könyvében. Hypsistratea történetét ugyancsak idézi a humanista filozófus Juan Luis Vives (1492–1540) *De*

institutione feminae christianae című 1523-as munkájában, nála az alábbi formában szerepel a fenti mondat: „ibi regnum, ibi opes et patriam sese inventuram duxit ubicumque esset maritus.”

Várfalvi Pálfi Zsigmond: Pekri László temetésén

J: Ms. U. 66/C

Sz: Várfalvi Pálfi Zsigmond

M: Ismeretlen

A: Pekri László temetése

D1: 1697

Szövegtörténet:

Szakirodalom: LOVAS Borbála, „Rejtőzködő prédikációk: feldolgozatlan unitárius kódexek és kiadásuk”, *Keresztény Magvető* 129 (2023): 121–140.

Jegyzetek:

347. old. – „Sadrocottus midőn...” – Sadrocottus (Sandrocottus) Csandragupta Maurja indiai uralkodó, a Maurja-dinasztia alapítójának görögösített neve. Az itt leírt legenda Marcus Iunianus Iustinus római történetíró Pompeius Trogus világtörténetének kivonatában olvasható: *Just. Epit.* 15.4.

347. old. – „bizonyosabb megmaradás vagyon Abydus szigetiben, csendesebb lakás Zancalea határán, igazabb vásár cecropsok piacán” – Abüdosz müsziai város Kis-Ázsiában, a Hellészpontosz legkeskenyebb részén.

347. old. – „Milon elefántja” – Krotóni Milón görög atléta, birkózó, olimpikon.

347–348. old. – „Numa Pompilius halálán siránkozó Egeriát Hippolitussal vigasztaljam.” – Numa Pompilius Róma második, mitikus uralkodója. Egeria folyónimfa, a hagyomány szerint Numa Pompilius felesége. Hippolytus Theseusnak egy amazontól született fia. Egeria és Hippolytus történetéhez lásd: *Ov. Met.* 15. 479–551.

348. old. – „kiket Cloto, Lachesis, Atroposnak neveztenek” – A három moira a görög mitológiában.

348. old. – „Pansanias [!] írásából olvassuk” – Pausanias (kb. 110 – kb. 180) görög író, utazó, geográfus.

348. old. – „Scythia hegyéből származó Hypanis” – A Hypanis két folyót is jelölhet, egyik a Fekete-tengerbe torkolló ukrainai Déli-Bug, másik az Azovi-tengerbe torkolló oroszországi Kubán.

349. old. – „Ugyanazon szerencsének ajándéka kedves háznépkel, ékes csemetékkel dicsekedni. Mert a gazdagság szegénnyé, az úr alacsonnyá, a királyi, tarquiniusi istáp Belisarius kulduló [a. m. kolduló] botja, a fiakkal ékesült Scyrullus háza gyermektől megfosztatott keserves Niobé szállása lehet.” – A példasor értelme: Ahogy a hatalmasok elszegényedhetnek, úgy a gyermekeire büszke apa háza is gyászoló, gyermektelen helyé válhat. Az utóbbi példában a Scyrullus név feltehetően Ampiónra, Niobé férjére utal.

349. old. – „csak hertelen adatott Autolicus csalárd s lopó kezében” – Autolükosz (Autolycus) Hermész fia, Odüsszeusz nagyapja, hírhedt tolvaj.

349. old. – „Itt vetél-é ez ártatlan iffiacskának élete után hálót, mérges Lybitina?” – Libitina (Lybitina) római gyászistennő, templomában tartották a temetési szertartáshoz szükséges kellékeket, valamint a halottak jegyzékét.
350. old. – „nem csalta volt ez meg Laomedónnal a vizeknek istenét” – Laomedon trójai király. Poszeidón és Apollón segített neki felépíteni Tróját, ő azonban megtagadta tőlük a kialakult fizetséget. A haragvó istenek egy tengeri szörnyet küldtek a városra. Laomedónnak fel kellett volna áldozni Hészióné nevű lányát, akit végül Héraklész mentett meg. Laomedon azonban a hősnek tett ígérését sem teljesítette, ezért Héraklész megölte őt, Tróját pedig Priamosznak adta át.
350. old. – „Stymphalus keserű vizére” – Arcadia északkeleti részén fekvő tó, a monda szerint Héraklész itt küzdött meg a stymphalusi madarakkal.
350. old. – „Gondolom traciai Polymnestor házában, avagy Scyron barlangjánál és Procrustes nyoszolyájánál békességesb maradásod lehetett volna.” – Polymnestor trákiai király. Szküron (Sciron) útonálló a Megaris és Attika közötti sziklás vidéken. Thészeusz ölte meg. Prokrusztész attikai rabló. Áldozatait az ágyába fektette és megkínozta. Thészeusz ölte meg.
351. old. – „Creta szigeti királya, Minosnak kedves fia Glaucus felől azt írja egy régi historicus, Clearchus Solensis, hogy midőn gyermeki szokás szerint játszodoznék, egy mély kád mézben esvén, megfulladott, de mindazáltal egy corinthusi doctor Aesculapiusnak curája által ismét megelevenedett.” – Glaukosz krétai herceg, Minosz fia. Szóli Klearkhosz peripatetikus filozófus.
351. old. – „Anigrushoz hasonló vízben merítettett ifjú” – Anigrus folyó Elisben.
351. old. – „szomorúságnak echidnai mérges kútja” – Ekhidna félig nő, félig kígyó, számtalan szörny szülőanyja a görög mitológiában.

Keresztúri Sámuel: Petrityevit Horváth Ferenc özvegyének, Balogh Kata asszonynak temetésén

J: TT Ms. 0446

Sz: Keresztúri Sámuel

T: ApCsel 9,36

A: Petrityevit Horváth Ferenc özvegyének, Balogh Katának a temetése

D1: 1719. április 30.

Szövegtörténet:

Szakirodalom: DEÁK Miklós, „A halotti beszédek jelentősége és ezek kiválóbb írói az unitárius egyházban a 18-ik száz esztendőben”, Keresztény Magvető 21 (1886): 336–348. GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 75–77.

Jegyzetek:

353. old. – „...kazdag Thabitának...” – Keresztény asszony az Apostolok Cselekedeteiben (ApCsel 9,36–42)
355. old. – „Én virgát néző nem vagyok, de megmondom, hol kell pénzeteket, kénseteket keresnetek” – Utalás egy archaikus kincskeresési hiedelemre, praktikára.

Névtelen: Halotti beszéd Suki Erzsébet felett

J: Ms. U. 481

Sz: Névtelen

M: Ismeretlen

T: 1Pét 3,6

A: Suki Erzsébet temetése

D1: 1758

Szövegtörténet: Gellérd Imre prédikációtörténetében a halotti beszédek ismertetése kapcsán megjegyzi, hogy a század leghíresebb temető lelkésze Tordátfalvi György volt, aki temetési beszédet mondott többek között Suki Erzsébet felett. Adatok hiányában egyelőre nem vagyunk biztosak, hogy jelen beszéd az említett darab.

Szakoridalom: GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 153.

Jegyzetek:

364. old. – „*A Posse ad esse non valet Consequentia*” – Jelentése: A lehetőségből a valóságra nem lehet következtetni.

366. old. – „*Lilia non nent*” – Jelentése: A lilium nem szó, vagyis rokkára, nőre nem hárthat Franciaország bírása.

367. old. – „*Manum de tabula*” – Jelentése: El a kezeket a képről, ne nyúlj hozzá (CIC. Fam. 7, 25; PLIN. Nat. 35, 36).

367. old. – „*Beau sexe, nous avons pour vous etc.*” – Az 1730-as években már felbukkanó szabadkőműves versike (*Apologie de l'ordre des Francs-Maçons*. Procope, médecin, un des frères de l'ordre, est auteur de cette pièce, au mois de mars 1737.) idézett szöveghelye hosszabban így szól: *Beau sexe, nous avons pour vous / Et du respect et de l'estime, / Mais aussi nous vous craignons tous, / Et notre crainte est légitime*. A prédikáció az idézet alatt hozza a kimaradt szakasz magyar fordítását, összegzését: „Szeretünk mű tütöket, jó asszonyok, de félünk is, és az mű félelmünk igen helyes.”

Keresztúri Sámuel: Kmita Andrásné Wilhelm Christina temetésén

J: Ms. U. 727

Sz: Keresztúri Sámuel

C: Az örökkévalóságnak három postái

T: Ézs 38,1

A: Kmita Andrásné Wilhelm Christina temetése

D1: 18. század eleje

D2: 1704

Ny: KERESZTURI Sámuel, *Az örökké-valóságnak három Postái: a kik e világi számkivetésben bujdosó Ádámnak fi aít örökös hazájokba híjják; a kik ama minden kegyességet meg-jutalmaztató Törvényszékre tsak-nem együtt czítálák, két jó Ura-*

inkkal, a boldog emlékezetű Kmita András Uram Özvegyét, Nemzetes Wilhelm Christina Aszszonyt, 1704. eszt. Szent-Iván havának 14. napján. Kinek utolsó tisztességére, hideg tetemi felett ez három Postáknak követségeket megbeszéllette, a Kolozsvári Unitarium Collegiumban Orotoriát tanító Ifjú ... (Kolozsvár: Telegdi Pap Sámuel, 1704). (RMK I. 1691).

Szövegtörténet: A beszéd elemzését a nyomtatvány alapján végezte el Deák Miklós. Szakirodalom: DEÁK Miklós, „A halotti beszédek jelentősége és ezek kiválóbb írói az unitárius egyházban a 18-ik száz esztendőben”, Keresztény Magvető 21 (1886): 336–348. GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalmja* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002), 75–77.

Jegyzetek:

369. old. – „Már mindenfelől a nagy jajszó zengedez, a sírás az utcákat elfogta, mindeneknek, sőt még a királynak is szemei könnyhullatásnak árjaiban úsztak, látván szerelmes öccsének félig megholt sárga színét. Maga nem akarta megöletni, semmi vétkét nem tudván öccsének, hanem az haláltól való félelemnek szörnyűségét akarta kiabrázolni.” – Vö. Frederic C. TUBACH, *Index exemplorum: A Handbook of Medieval Religious Tales*, FF Communications 204 (Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1981), no. 4994; DÖMÖTÖR Ákos, *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*, Folklór archívum 19 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1992), 113. (No. 185.); *Kazinczy-kódex* 97–100; *Székelyudvarhelyi kódex* 249–250; *Székelyudvarhelyi kódex* 253–254.

371. old. – „Jó erőben és egészségben vala Tarquinius, mikor egy halacskának szálkájától megfullada.” Vö. *Legenda aurea*, Historia de Sancto Silvestro. „O esca vermium! O massa pulveris!” Vö. Guido Maria Dreves, *Analecta hymnica medii aevi*, XXXIII. köt., 267–268, no. 244 („De Vanitate Mundi”).

372–373. old. – „Ha fél esztendeig nyújtod lakadalmadat Asvérus királlyal, ha amaz torkok után híresedett császárokkal e világ jóvát egy falatban bevennéd is, ha, mint Vitellius, aranyból épített asztalodat ábrával trágyázod, ha, mint Claudius, pókok agyavelejével, ha, mint Heliogabalus, szállani tanult indiai madarak nyelvével rakod asztalodat is, ha, mint Cleopatrának, egy falatod harmadfél-száz aranyat érne is, megelégit. Mivel? O esca vermium! O massa pulveris!” – Vö. Guido Maria Dreves, *Analecta hymnica medii aevi*, XXXIII. köt., 267–268, no. 244 („De Vanitate Mundi”).

373. old. – „Vannak-é Campaniát falernummal fellyülmúló messzenyúló szőlőhegyeid?” – Campaniában az *ager Falernuson* termő, világos sárga színű bor.

373. old. – „Quantum quisque sui metitur corporis umbra, impendet terrae” – Az idézet a fenti részlettel teljes:

*Quantum quisque sui metitur corporis umbra,
Impendet terrae, majorem non parat urnam
Principibus, quam pauperibus, rudibusve bubulcis.*

Vö. Jean Tixier de Ravisi, *Epistolae*, no. XLIV.

375. old. – „A napkeleti országoknak hatalmas szultánja Saladinus egy lepedőt kopja hegyében függesztvén mindenütt elhordoztatta táborában, ezt kiáltván: Saladinus az egész napkeleti országoknak győzedelmiből semmit egyebet

ez lepedőnél el nem viszen.” – Vö. Frederic C. TUBACH, *Index exemplorum: A Handbook of Medieval Religious Tales*, FF Communications 204 (Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1981), no. 4355; DÖMÖTÖR Ákos, *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*, Folklór archívum 19 (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1992), 146. (No. 251.); *Bod-kódex* 5; *Lobkowicz-kódex* 274–275; *Székelyudvarhelyi kódex* 244–245; *Székelyudvarhelyi kódex* 275.

377. old. – „De közönségesen csaknem úgy veszünk, mint a thebasbeli fővezér” – Archias thébai hadvezérről és türanniszról van szó, akit a Pelopidas vezette száműzöttek gyilkoltak meg. A Nepostól idézett latin szállóige (eredeti formában: *In crastinum differo res severas*) ehhez az Archiáshoz kötődik, példázva annak túlzott magabiztosságát.
378. old. – „Diagorasnak egy nap három győzedelmes fiait megkoronázták vala, kiket az atyjok látván, rájok borula, s örömében meghala.” – Rhodosi Diagoras olimpikon, akinek fiai is neves atléták voltak. Az anekdota szerint, mikor fiai győzelmet arattak a játékokon, vállukra emelve hordozták körbe apjukat a tömeg üdvrivalgása közepette. Ekkor kiáltotta oda neki egy spártai: Halj meg, Diagoras, az égbe már nem szállhatsz fel. Vagyis elértél mindent, amit ember e földi életben elérhet.

A kötetben szereplő szerzők

Agh István

1709-ben született Sepsiszentkirályon, felsőbb tanulmányait a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte. Az itt írt és elmondott diákpredikációi szerepelnek kötetünkben. Külföldi tanulmányait 1734-ben kezdte, majd 1737-ben tért vissza Erdélybe. A kollégiumban fizikát, geometriát, metafizikát, logikát, héber és görög nyelvet, valamint teológiát tanított, az általa írt tárgyakhoz tankönyveket is készített. 1740-ben szentelték fel a szentbenedeki zsinaton, iskolai lektorként kapott papi hatáskört. 1754-ben már az Unitárius Egyház főjegyzője volt, majd 1758-ban, Szentábrahám Lombard Mihály halála után, püspökké választották. 1786. január 22-én halt meg Kolozsváron. Bár életéről már az unitárius egyháztörténetek is beszámolnak, Jakab Eleknek a Keresztény Magvetőben 1882-ben megjelent, Agh életútjával foglalkozó tanulmányában sok tévedésre és hiányra hívja fel a figyelmet. Tankönyveinek, iskolai jegyzeteinek másolatai, valamint agendája, egyházi munkáinak és fordításainak egy része és püspöki működésével kapcsolatos dokumentumok megtalálhatók az unitárius kéziratgyűjteményekben. Predikációiból kevés maradt fenn. Bár tudjuk, hogy írt ünnepi és vasárnapi predikációkat magyarul és latinul, példányát ma nem ismerjük. Temetési beszédei közül néhány ismert, emellett ő mondott halotti búcsúztatót Szentábrahám Lombard Mihály temetésén. Ugyancsak ismerjük temetési és alkalmi alapigéket tartalmazó gyűjteményeit.

Ajtai György

Az 1704 és 1708 között készült unitárius diákpredikációs kötetben szerepel két predikációja. Duktus alapján nem azonos azzal a Nagy-Ajtai Györggyel, aki a korábbi diákpredikációs kötetekben szerepel.

Ajtai Jakab

Ajtai (Kovács) Jakab Kövenden kezdte pályafutását mesterként 1701-ben. 1705 és 1710 között Torockón, majd 1710 és 1716 között Kövenden, 1716-tól 1735-ig

Bágyonban szolgált. 63 évesen, 1735. november 27-én halt meg. Temetésén Fekete Márton kövendi és Tordai György rákosi pap búcsúztatta. Az utóbbi időkhöz az Ms. U. 65. jelzetű kéziratos prédikációs kötetet neki tulajdonították, de abba, ahogyan több másik kötetbe is, csak ajánlást írt. Prédikációgyűjteménye nem maradt fenn. E kötetben diákpredikációja szerepel.

Aranyosrákosi Székely István

1788-tól 1791-ig Abrudbányán volt mester. Innen május 1-én ment át Kálra, ahol 1824-ig szolgált. 1792-ben szentelték fel a dombói zsinaton káli papként. A kötetben szereplő prédikációja az Ms. U. 727-es jelzetű kolligátumban és kéziratos kötetben maradt fenn Gejza József és Keresztúri Sámuel beszédei mellett saját kézírásával, Agh István, Bencze József és Abrudbányai Nagy Mihály nyomtatványaival egybekötve. Ugyancsak ő a szerzője annak a 6 kötetes prédikációgyűjteménynek, mely 1790 és 1823 között Nagyiklódon, Kálon és Abrudbányán írt beszédeket tartalmaz, jelzete: Ms. U. 916. Emellett az ő neve szerepel későbbi ceruzás bejegyzéssel az Ms. U. 867/A jelzetű, 1810 és 1815 között írt prédikációkat tartalmazó kötetrészen. Könyvtára darabjaiból és másolataiból is ismerünk pár kéziratos teológiai munkát, valamint jegyzeteit (Ms. U. 1576).

Bencze Pál

Homoródalmási Bencze Pál a hagyomány szerint kora egyik leghíresebb szónoka volt. A Kolozsvári Unitárius Kollégiumban végezte tanulmányait, majd 1739-től 1743-ig Torockón volt tanító. 1743. július 1-től lelkészként szolgált Ó-Tordán haláláig, 1755. március 15-ig. Temetésén Szentábrahádi Lombard Mihály rektor, Pálfi Benjámín és Agh István professzorok, valamint Fejérvári Sámuel is részt vett, utóbbi prédikált. Beszédei több kéziratos kötetben maradtak fenn, egészen 1755-ig terjedően ismerünk tőle ünnepi és vasárnapi beszédeket. Ezeken kívül könyvgyűjteménye néhány latin és magyar nyelvű kötetét, teológia munkákat és imádságos könyvet ismerjük.

Bölöni Névtelen

Az Ms. R. 1214 jelzetű, a református kéziratos gyűjtemény összeállítóját, aki az 1690-es években másolta és írta össze prédikációit, név szerint még nem sikerült azonosítanunk.

Bölöni Pap Ferenc

Prédikációit a Teleki–Bolyai Könyvtárban fennmaradt Ms. 1634-es kötet őrizte meg.

Buzogány Mózes

1769-ben szentelték fel a csikszentmártoni zsinaton. 1768 előtt Abrudbányán, majd 1768-tól 1780-ig Aranyosrákoson, 1781-től Széplakon, majd 1791–1792-ben Ilosván. Prédikációit az 1760-as és 1770-es években Aranyosrákoson írt, majd később Ferentzi Mihály által lemásolt kötetből ismerjük. Emellett fennmaradtak versei, és könyvtára több kötetét is azonosítani tudjuk.

Csikfalvi György

Életéről keveset tudunk. 1663-ban szentelték fel az ádamosi zsinaton. 1685-ig Kálon szolgált. Prédikációi az Ms. U. 584-es jelzetű kötetben maradtak fenn. Ugyancsak az ő kézírását őrzi az Ms. U. 659-es jelzetű másolat. A kötetek a 17. század második felében keletkeztek.

Dávid Ferenc

Brassói tanulmányok után, 1548-ban iratkozott be a wittenbergi egyetemre. 1552 végétől Kolozsváron iskolamester, majd lelkész volt. 1557-től evangélikus szuperintendens. Később a reformáció helvét irányzatához csatlakozott, 1559-től református szuperintendens. 1576 januárjában, a református és az unitárius egyház különválását követően unitárius püspöknek választották meg. Fokozódó krisztológiai radikalizmusa miatt 1579-ben perbe fogták és életfogytiglani várfogságra ítélték. Az unitárius egyháztörténet legmeghatározóbb alakja, a kortársak leírásai szerint kiváló szónok. Művei legnagyobb részét nyomtatott forrásokban maradtak fenn. A kötetben közölt prédikáció az egyetlen ma ismert, prédikációi egyikéből készült kéziratos másolat.

Ekárt János

Torockói Ekárt János 1713–1724 között Aranyosrákoson, 1725–1731-ben Désfalván lelkész. Három prédikációs kötetét sikerült az utóbbi időben azonosítani, melyek 1716–17-ben keletkeztek. Ezek közül kettőt Kolozsváron (Ms. U. 65 és Ms. U. 288), egyet pedig Budapesten (Oct. Hung. 643) őriznek. A kötetekhez Ajtai Jakab írt ajánlást. Bár az egyik kézirat csonka, feltételezhetően mind a három gyűjteményben 30 prédikáció szerepelt.

Enyedi György

A Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára és rektora, majd 1592-től 1597-ig, haláláig, unitáriusok harmadik püspöke. Nyomtatásban széphistóriája jelent meg éle-

tében, exegetikai művét halála után egy évvel adták ki először latinul, majd a 17. században magyarul és latinul. 1592-től több mint kétszáz prédikációt írt, melyek nagy része 17. és 18. századi másolatokban maradt ránk. Kora egyik legkiemelkedőbb szónoka és írója, műveit évszázadokig másolják és használják.

Fejérvári Sámuel

1722-ben született, alsóbb iskolái után 1749-ben és 1751-ben Leidenben és Halléban tanult. Hazatérte után 1752-ben szentelték fel a bágyoni zsinaton. Kolozsvári lelkész, senior és tanár volt, német, görög és héber nyelveket tanított 1771-től haláláig. 1781-ben halt meg. Prédikációiból kiemelkedően nagy gyűjtemény maradt fenn. A majd ötszáz beszéd nagy része autográf lejegyzésben (Ms. U. 483, TT Ms. 0433), néhány prédikáció másolatban (Ms. U. 408/B, Ms. U. 465) maradt fenn. Ismerjük emellett iskolai és egyetemi jegyzeteit, feljegyzéseit, úti naplóját (Ms. U. 70, Ms. U. 72, Ms. U. 96, Ms. U. 108, Ms. U. 120, Ms. U. 285, Ms. U. 293, Ms. U. 297, Ms. U. 435, Ms. U. 501, Ms. U. 730, Ms. U. 736, Ms. U. 801, Ms. U. 803, Ms. U. 1099, Ms. U. 2471), valamint néhány kötetet könyvtárából.

Fekete Ferenc

Életéről és működéséről keveset tudunk. Prédikációi az Ms. U. 1454 jelzetű, a 18. század második felében összeállított, vegyes beszédeket tartalmazó kötetben maradtak fenn Máté János, Almási Ádám és Abrudbányai Fikker Ferenc munkái mellett.

Ferenczi Dávid

A 17. század végén, a 18. század elején a Kolozsvári Unitárius Kollégium diákja volt. Prédikációja, melyet 1704-ben írt, az Ms. U. 976/2 jelzetű kötet őrizte meg.

Finta József

Életéről és működéséről keveset tudunk. Újszékelyen született, 1773. június 12-én szentelték fel az ádamosi zsinaton. 1771 és 1798 között Alsórákoson, majd 1798-tól 1806-ig Székelyderzszen volt pap. Prédikációi közül egyet ismerünk, melyet 1797-ben írt templomszentelés alkalmából (Ms. U. 503). Teológiai és tudományos művek általa másolt példányai közül néhányat őrzött meg az unitárius gyűjtemény (Ms. U. 344, Ms. U. 360, Ms. U. 591).

Gejza József

Lengyel származású, 1742-ben született, apja Gejza Sándor homoródalmási pap. Alsóbb iskolái után 1755-től a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban tanult. Iskolái elvégzése után, 1763-tól logikát tanított a kollégimban. 1767 és 1771 között kolozsvári iskolafőnök, már ekkor is keresett szónok, Ebből az időszakból való *Eleven temetség* című temetési beszéde, mely nyomtatásban háromszor is megjelent. 1770-ben szentelték fel az énlaki zsinaton. Homoródalmáson, 1770 és 1772 között Ó-Tordán, 1772-től 1781-ig Torockón, majd 1781 és 1782 között Kolozsváron volt lelkész és a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára, héber és görög nyelvet tanított Fejérvári Sámuel utódjaként. Fiatalon meghalt. Tehetségét már a kortársai is dicsérték. Munkái közül két kötet prédikáció, beszédválogatásokban munkái, temetési beszédei (Ms. U. 502, Ms. U. 727, Ms. U. 1519), valamint beszédvázlatai (Ms. U. 122) maradtak fenn. Ezen kívül néhány jegyzetét, fordítását és verses munkáját ismerjük (Ms. U. 57/C–D, Ms. U. 263, Ms. U. 359, Ms. U. 397, Ms. U. 1396, Ms. U. 1415, Ms. U. 1960). Nyomtatásban megjelentette az Unitárius Halotti Éneneskönyvet, majd újabb temetési beszédet *Halottak Innepe Hammas Szombat* címmel.

Gyalai Sámuel

Életéről keveset tudunk. Prédikációgyűjteményét 1617 és 1626 között állította össze Tarcsafalván. Ezt a különleges kéziratot, mely többek között Tordai János, Enyedi György és Hunyadi Demeter beszédeit is tartalmazza, ma a kolozsvári „Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtárban őrzik (jelzete: Ms. 1777). Emellett ismerünk néhány a könyvtárába tartozó nyomtatványt.

H. Dersi Mihály

A 17. század végén a Kolozsvári Unitárius Kollégium diákja. Nem ment papi pályára. Kötetünkben diákpredikációja szerepel.

Homoródalmási Kovács János

Működéséről kevés adatunk van. 1760 és 1764 között mester, majd 1764. június 16-án felszentelték, utána 1779-ig bölöni, majd 1779 és 1790 között nagyajtai pap volt. 1790-ben írt prédikációja az Ms. U. 1110-es jelzetű vegyes gyűjteményben maradt fenn Kovács Bálint és Köpeczi N. Gábor munkái mellett. A kötet Kolozsvárhoz, Marosvásárhelyhez és Szentgericéhez köthető.

Homoródszentmártoni Kovács János

Életéről és működéséről keveset tudunk. 1701-ben és 1702-ben Firtosváralján, majd 1703 és 1707 között Énlakán, később Árkoson pap, majd esperes volt. 1693 és 1704 között írt prédikációi gyűjteménybe rendezve maradtak fenn *Prédikáló szék* cím alatt.

Hunyadi Demeter

1560 és 1565 között Kolozsváron tanult. Padovai egyetemi tanulmányait Dávid Ferenc támogatta. Hazatérése után lektor, majd rektor volt a kolozsvári unitárius kollégiumban. 1579. július 20-án nevezték ki az unitárius egyház püspökévé. Egyházszervező, nagy tekintélyű szónok, aki az országgyűléseken is rendszeresen felszólalt gyülekezete érdekében. Elismert szónok és prédikátor volt. Munkái közül keveset ismerünk, prédikációiból, bár a korszakban még másolták és használták azokat, a kötetben közölt két darab maradt fenn.

Id. Kozma Mihály

Idősebb Kozma Mihályt 1751. június 12-én szentelték fel, majd 1771-ig Nyárádszentlászlón, 1771 és 1798 között Szentgericén szolgált. 1798-ban meghalt. Szolgálatára idejéből (1751 és 1797 között) fennmaradt az egyházi regiszter, melyet később Kozma Gergely folytatott. Prédikációi és halotti beszédei tizenkét kötetben (Ms. U. 257/A, Ms. U. 631) maradtak fenn, emellett ismerjük egy-egy különálló temetési beszédét (Ms. U. 741, Ms. U. 793), valamint temetési tanításokra való bibliai locusgyűjteményét. Fordításai, teológiai munkákról készült másolatai, teológiai és polemikus írásai az unitárius kéziratgyűjteményben találhatók.

Isza Pál

Szindi Isza Pál életéről kevés biztos adattal rendelkezünk. 1754-ben a tordai Unitárius Gimnázium tanítójaként van megjelölve. 1756–57-ben biztosan a Kolozsvári Unitárius Kollégium diákja. A diákprédikációk gyűjteményében két beszéde maradt fenn, ezek közül szerepel kötetünkben egy. 1771-ig Szentmihályfalván, majd 1771-től 1775-ig Csekefalván volt lelkész. Más munkáját nem ismerjük.

Kaposi Sámuel

1736–37-ben írt prédikációvázlatai *Idea Concionum* cím alatt maradtak fenn (Ms. U. 308).

Keresztúri Sámuel

1680 körül született, a 18. század első évtizedeinek egyik legismertebb unitárius prédikátorának tartják. Tanulmányai után 1702-től iskolafőnök, 1705-től a Kolozsvári Unitárius Kollégium tanára volt, 1707-től Szentpéteren papi hivatalt is betöltött. 1711-ben külföldön folytatta tanulmányait. Miután az iskolai javadalmait, épületeit elvették, 1719-től Tordára hívták prédikátornak. Papsága alatt, 1721 novemberében foglalták el Damian Hugo von Virmond tábornok császári csapatai az ottani templomot és egyházi épületeket. Bár a tábornok meg akarta győzni, hogy katolizáljon, a legenda szerint Keresztúri csak annyit kérdezett tőle: „Ad-e örök életet?” 1724-ben betegen visszatért Kolozsvárra, majd két év múlva, 1726. november 14-én meghalt. Bár sok prédikációt írt, csak temetési beszédei maradtak fenn.

Kövendi Tamás

Iskolamester lehetett. Az 1690-es évek elején végezte tanulmányait. Diákként búcsúztató verset mondott Tholdalagi János temetésén 1693. március 29-én. Prédikációgyűjteménye Kolozson készült 1749 és 1777 között (Ms. U. 1463). Emellett Kolozsvári Dimjén Pálnak egy általa 1749-ben lemásolt munkáját, valamint egy gondosan leírt, 1750-ből való passionálét őriz az unitárius gyűjtemény (Ms. U. 1093, Ms. U. 1296/A).

Magyarósi Benedek

A 17. század végén a Kolozsvári Unitárius Kollégium diákja. Nem ment papi pályára. Kötetünkben diákpredikációi közül egy szerepel.

Névtelen (Ms. U. 66/B)

Az Ms. U. 66 jelzetű, három részből álló kéziratos kötet második része tizenhárom lapból áll, keletkezési ideje a 17. századra tehető. A magyar, részben latin beszédek szerzője ismeretlen, Polgári András és Várfalvi Pálfi Zsigmond szövegeivel került összekötésre, feltehetően a 18. század elején.

Névtelen 1–3 (Ms. U. 262)

Az Ms. U. 262 jelzetű, *Conciones vetustissimae* címet viselő, 1651 és 1654 között összeállított, vegyes anyagot tartalmazó kötet elején nagyobb blokkban találunk rövid magyar nyelvű prédikációkat. Mivel ezek között több beszéd származik Enyedi

Györgytől, feltételezzük, hogy a beszédek részben vagy egészben másolatok. További szerzőket eddig nem sikerült azonosítanunk.

Névtelen (Ms. U. 292)

Az 1652-ben készült, tizenhat levélből álló kézirat szerzőjét és összeállítóját nem ismerjük. A prédikáció végére más tintával bejegyzett sorok alapján református szerzőt vagy forrást sejtethetünk a szöveg mögött.

Névtelen (Ms. U. 481)

A halotti beszédek tartalmazó, 18. században összeállított gyűjtemény néhány szerzőjét név szerint ismerjük, így szerepel benne Szentkirályi Ferenc, Tordátfalvi György, Andreas Wissowatius, Körmöczy József, valamint Incze István szövege. A jelen kötetben közölt szöveg szerzőségét még nem sikerült megállapítani.

Névtelen (Ms. U. 728)

Az 1758-ban írt, Szentábrahám Mihályné Takáts Sára temetésén elhangzó beszéd szerzőségét még nem sikerült megállapítanunk.

Névtelen (OSZK Fol. Hung. 1059)

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött, több prédikációt tartalmazó füzetes kézirat lapszámozása alapján egy nagyobb gyűjtemény része lehetett eredetileg. Az 1680–1718 közé datált forrás szerzőségével vagy másolási körülményeivel kapcsolatban nem rendelkezünk bővebb adatokkal.

Ótordai Névtelen (Ms. U. 630)

Az Ms. U. 630 jelzetű, főleg a 18. század első feléből való prédikációkat tartalmazó kötet két 17. századi beszédet is tartalmaz. A vegyes szerzőségű kolligátum jelen kötetben szereplő darabjával kapcsolatban csak helymeghatározást tudunk tenni, a szöveg szerzőségét még nem sikerült megállapítani.

Polgári András

Életéről és működéséről keveset tudunk. Sárospatakon 1659 és 1660 között írt prédikációi az Ms. U. 66-os kézirat első harmadában maradtak fenn.

Szentábrahádi Lombard Mihály

1683-ban született Városlván, 1758. március 30-án halt meg Kolozsváron. 1716 és 1721 között a kolozsvári Unitárius Kollégium tanára, 1720-tól haláláig igazgatója volt. 1737-től haláláig kolozsvári pap. Prédikációi közül kevés maradt fenn rövidített formában. A két beszéd kivételével latin nyelvű *Ideae Concionum* címet viselő kötetet Szentábrahádi halála utáni két évben állította össze P. Horváth Dániel és Almási Ádám. Egyéb teológiai műveiből, fordításaiból nagy számú másolatot őrzött meg az unitárius gyűjtemény.

Szentgericei Névtelen

Beszédei a Tanka Gergelynek tulajdonított Ms. U. 622 jelzetű kötetben maradtak fenn. Prédikációi és beszédei alapján feltételezzük, hogy Szentgericén volt iskola-mester, és 1702-ben elkészönt a helyi paptól és patrónusától, mivel további tanulmányok folytatása végett elhagyta a községet. Ám biztosra vehetjük, hogy ezután is írt prédikációkat. Beszédei a 17. és 18. század fordulóján keletkeztek, személyét közelebből egyelőre nem tudtuk meghatározni.

Szentmihályfalvi Dávid

A Kolozsvári Unitárius Kollégium diákja, szónoklattan tanított, majd 1699-től iskolafőnök volt. 1701-ben Hollandiába peregrinált. Visszatérte után lektor volt a kollégiumban. 1708-ban feleségül vette Árkosi Csákány László kolozsvári kántor özvegyét, Czéék Erzsébetet. Ebben az évben búcsúztatta magyar nyelven december 1-én Ajtai Nagy Mihályt temetésén. Beszédei a diákprédikációs kötetek közül a legkorábbiakban (Ms. U. 1011), valamint az Ms. U. 630-as jelzetű, a 18. század első feléből való prédikációkat tartalmazó egyes gyűjteményben maradtak fenn.

Thordai János

Tordán született 1597 körül, Kolozsváron halt meg 1636. január 13-án. Unitárius lelkész, fordító és tanár volt. 1634-től haláláig Kolozsváron volt pap. Legismertebb műve zsoltárfordítása. Kéziratos példányai: Ms. U. 40, Ms. U. 992/A–B, 993,

1190/A, 1381/A. Neki tulajdonított prédikációk maradtak fenn unitárius beszédgyűjteményekben (TT Ms. 0636).

Várfalvi Pálfi Zsigmond

Az 1670-es években született. Kolozsvári tanulmányai után (1690 és 1698 között) peregrinációra küldték, mely során Oderafrankfurtot, Leident, Franekert és Londont is meglátogatta. Hazatérése után Kolozsváron tanító, 1702-től a kolozsvári iskola rektora. 1707-ben szentelték pappá. 1724 és 1737 között az unitárius egyház tizennegyedik püspöke. 1737. április 30-án halt meg. Főleg halotti beszédei és prédikációi maradtak fenn.

Zilahi Mihály

A 17. század végén a Kolozsvári Unitárius Kollégium diákja. Nem ment papi pályára. Kötetünkben diákprédikációja szerepel.

Szójegyzék

A

adaugeál (lat.) = emel, növel
adjutorium (lat.) = segítség
admissio (lat.) = bebocsátás
alít = gondol, vél; nyilvánít, kinyilatkoztat (EMSZT I. 220.)
allaborál = kieszközöl
alludál (lat.) = céloz, utal
amarulentia (lat.) = epésség
antidotum = ellenszer
appellatio (lat.) = fellebbezés
approbáció (lat.) = jóváhagyás, helyeslés
audientia (lat.) = fogadás

Á

állat = élőlény; lényeg (EMSZT I. 250.)
álladzó = fejfedőt állhoz erősítő szalag
állot = állít
áros = kereskedő
általb = rövidebb

B

békó = béklyó
borozda = barázda
böcs = becs, becsület
buzgóvan = buzgón

C

capitalis sententia (lat.) = főbenjáró ítélet
castitas (lat.) = szüzesség, erkölcsi tisztaság
cinterem = templomudvar
cirkáló = strázsacomissio (lat.) = megbízás
commendál (lat.) = ajánl, javasol
comparate (lat.) = hasonlatképpen
compellál (lat.) = hív, szólít
confer (lat.) = hasonlítsd össze
conservál = megőriz

CS

csinnyassák = csinosítsák

D

datum (lat.) = adomány

decretum (lat.) = rendelet

depositum (lat.) = letét

dicit (lat.) = mondja

divisio (lat.) = megosztás

divisor (lat.) = megosztó

dutka = (háromgarasos) aprópénz érme

E

egészség = összesség

egyes = egységes

egyben kaptanak = összekaptak

együgyűség = jámborság

elefánttetem = elefántcsont

eliszamodik = elsikamlik, elcsúszik

etc. (lat.) = stb.

examen (lat.) = vallatás

exceptio (lat.) = kivétel

executio (lat.) = végrehajtás

exequál (lat.) = végrehajt

expeditus (lat.) = küldött

expériálás = megvizsgálás, megpróbálás

É

étel = megevés

étetés (etetés) = mérgezés (EMSZT III. 494.)

F

fajzás = utód

fegyhetetlen = feddhetetlen

fellyül héjaz = fennhéjáz

fene = veszettség

finam = finom

fondogál = fonogat

fissel – csinosít, díszít (EMSZT IV. 412.)

G

gülyüly = gügyül, összevissza beszél [?]

garbancás deák = garabonciás diák = természetfeletti erejű személy, a hagyomány szerint büntetésként jégverést, vihart hoz

gerenc = gerinc
 géniusz = vezérlő szellem
 goromba = tudatlan, oktalan; félkegyelmű; esztelen; pallérozatlan (EMSZT IV. 637.)
 grány = grán; arany, nemesfém mértékegység (EMSZT IV. 661.)
 gravitas = komolyság

H

hálolni = titkolni
 hímvarró = hímző, aranyhímző (EMSZT V. 115.)
 holnap = hónap (EMSZT V. 253.)
 hon = ahol (EMSZT V. 252.)
 hypocrisis (lat.) = képmutatás

I

ibidem (lat.) – ugyanott
 in figura (lat.) = szóképpen
 iniquitas maxima (lat.) = legnagyobb gonoszság
 in periculum pudoris (lat.) = szemérem veszélyeztetése
 interes (lat.) = kamat
 isméglen = ismét (EMSZT V. 802.)

K

kardalészára hagy = gondviseletlenül hagy (EMSZT VI. 183.)
 kazdag = gazdag
 kazdagság = gazdagság
 Kánahám = Kánaán
 képében = nevében
 készerít = kényszerít
 kételen = kényszerűségből
 kételenség = kénytelenség, kényszerűség
 kies = szép (EMSZT VI. 718.)
 köny = könyv
 könyvezik = könnyezik
 kuritol = csavarog
 különböző = valamitől különböző, eltérő (EMSZT VII. 702.)
 kűl = kívül
 kűvűl = kívül

L

la = íme
 lakodalom = lakoma, menyegzői lakoma (EMSZT VII. 788.)
 lessus (lat.) = halotti siratás
 levitas (lat.) = könnyelműség

M

meggyek, meggyünk = mit tegyek, mit tegyünk (EMSZT IX. 20.)
 megel = megöl
 megjógyít = meggyógyít
 megnyugutt = megnyugodott
 megponderál = meggondol, mérlegel
 megtemperál = megenyhít
 melly = mell
 mia = miatt
 minuál (lat.) = gyengít, csökkent
 monarcha = uralkodó
 monárka = monarcha, uralkodó
 mondolafa = mandulafa
 mores (lat.) = szabályok
 mox (lat.) = nemsokára
 munstrál = mustrál

N

nam (lat.) = mert, ugyanis
 negédes = öntelt
 nempe (lat.) = tudniillik
 non video (lat.) = nem látom
 notarius = jegyző

NY

nyíró = (állat szőrét) nyíró
 nyomorúságban estek = nyomorúságba esettek

O

observál = megfigyel, tekintetbe vesz
 obtrudál = rátukmál
 okol = okol
 oratoria (lat.) = szónoklattan
 orál = szónokol, beszédet mond (EMSZT X. 11.)

Ö

örög = öreg

Ő

őkívüllötte = rajta kívül

P

parlamentum (lat.) = országgyűlés
 per apostoles (lat.) = az apostolok által

pipiskedik = dicsekedik
 plánta = palánta
 plenipotentarius (lat.) = teljes hatalommal felruházott követ
 polyva = pelyva (EMSZT X. 799–800.)
 posta = futár, hírnök, követ (EMSZT X. 846–849.)
 praeco (lat.) = hírnök
 praesidium (lat.) = oltalom, védelem
 proclamá = proklamál = kihirdet, kijelent
 proponál = előterjeszt, javasol, indítványoz
 proprietasság = sajátosság
 proselytus (lat.) – prozelita – valamilyen hitre újonnan áttért személy
 praesess (lat.) – vezető, igazgató
 pünköst = pünkösöd

Q

q. d. (lat.) = quasi dicat = mintha azt mondaná
 quindena (lat.) = két hét

R

rabota = robot (munka)
 ratio (lat.) = érv
 recekötés = csipkehorgolás
 redargutio (lat.) = ellenérv

S

s. a. t. = és a többi
 salva guardia (lat.) = oltalomlevél
 sauromaták = szarmaták
 scilicet = azaz
 seppedék = pocsolya, lágy, ingoványos talaj (EMSZT X. 750.)
 seprőjére jut = végét járja
 sic (lat.) = így
 siclus = sékel, héber súllyal megadott pénzegység
 sillabikál = silabizál
 simmereztett arany = finoman hevített arany
 sophos = bölcs
 sónál kül = só nélkül
 statuminál (lat.) = megtámaszt, megszilárdít
 subjectio (lat.) = alávetettség
 suffragium (lat.) = szavazat

SZ

szápor = zápor
 szent = szentély

Szent Iván hava = június

szény = szín

szilígy = szelíd

szövetnek = fáklya (EMSZT XII. 65.)

szugaljék = [a. m. eldugott részében]

szurulás = szorulás, nyomorúság (EMSZT XII. 641.)

T

taciturnitás (lat.) = hallgatagság

talám = talán

talemtum = talentum

talpan = talpon, lábbal

tanúság = tanulság

terü = teher

tével-túval = tegeződve

there = teher

timor Domini (lat.) – istenfélelem

töménteni = töménytelen

törés = rés

triumphus (lat.) = diadal

U

ut dixi (lat.) – ahogy mondtam

Zs

zsémbet hall = szemrehányást hall

Rövidítésjegyzék

a. m.	annyi mint
B. M. V.	Biblioteca Maghiară Veche, a régi magyar könyvállomány gyűjteményjelölése a Román Akadémiai Könyvtár gyűjteményében.
cap.	<i>capitulum</i> (a bibliai locusoknál a fejezetek jelölésére szolgál)
EK	Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” (Kolozsvár, Románia)
EMSZT	Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, I–VII, főszerk. SZABÓ T. Attila, VIII–XI., főszerk. VÁMSZER Márta, XII, főszerk. KÓSA Ferenc, XIII–XIV, főszerk. FAZEKAS Emese (Bukarest–Budapest–Kolozsvár: Kriterion–Akadémiai–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1975–2014).
e. t. c.	et cetera
Fol. Hung.	Folio Hungarici, az ívrét méretű kéziratok gyűjteményjelölése az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában.
lat.	latin
Ms.	Manuscriptum, a kéziratok gyűjteményjelölése a Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” gyűjteményében.
Ms. R.	Református kéziratok gyűjteményjelölése a Román Akadémiai Könyvtár gyűjteményében.
Ms. U.	Unitárius kéziratok gyűjteményjelölése a Román Akadémiai Könyvtár gyűjteményében.
Oct. Hung.	Octavo Hungarici, a nyolcadrét méretű kéziratok gyűjteményjelölése az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában.
old.	oldal
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)
pl.	például
RMK	Régi Magyar Könyvtár
s. a. t.	s a többi
TT	Teleki–Bolyai Könyvtár (Marosvásárhely, Románia)
ú. m.	úgy mint
v.	versus (a bibliai locusoknál a versek jelölésére szolgál)
vö.	vesd össze

Hivatkozott irodalmi művek rövidítésjegyzéke

Arist.	Aristoteles
<i>Eth. Nic.</i>	<i>Ethica Nicomachea</i>
<i>Metaph.</i>	<i>Metaphysica</i>
<i>Pol.</i>	<i>Politica</i>
<i>Part. an.</i>	<i>De partibus animalium</i>
August.	Augustinus
<i>Conf.</i>	<i>Confessiones</i>
Auson.	Ausonius
<i>Ep.</i>	<i>Epistulae</i>
<i>Septem sap. sent.</i>	<i>Septem sapientum sententiae</i>
Baudius	Dominicus Baudius
<i>Epist.</i>	<i>Epistolarum centuriae tres</i> (Lugduni Batavorum: Georgius vander Marse, 1636).
Chrysost.	Chrysostomus:
<i>Hom.</i>	<i>Homiliae</i>
Cic.	Cicero
<i>Div.</i>	<i>De divinatione</i>
<i>Nat. D.</i>	<i>De natura deorum</i>
<i>Planc.</i>	<i>Pro Plancio</i>
<i>Par. Stoic.</i>	<i>Paradoxa Stoicorum</i>
<i>Tusc.</i>	<i>Tusculanae disputationes</i>
Curt.	Q. Curtius Rufus
<i>Hist. Alex. Magni</i>	<i>Historiae Alexandri Magni</i>
Euseb.	Eusebius Caesariensis
<i>Hist. Eccl.</i>	<i>Historia ecclesiastica</i>
Exner	Bathazar Exner
<i>Val. Max. Christ.</i>	<i>Valerius Maximus Christianus</i>
Gell.	Aulus Gellius
NA	<i>Noctes Atticae</i>
Hdt.	Herodotos
<i>Hist.</i>	<i>Historia</i>
Hom.	Homeros
<i>Il.</i>	<i>Ilias</i>
Hor.	Horatius
<i>Ars p.</i>	<i>Ars poetica</i>
<i>Carm.</i>	<i>Carmina</i>
<i>Epist.</i>	<i>Epistulae</i>
<i>Sat.</i>	<i>Satirae / Sermones</i>
Juv.	Juvenalis
<i>Sat.</i>	<i>Satirae</i>
Joseph.	Josephus Flavius
<i>AJ</i>	<i>Antiquitates Judaicae</i>

Just.	Justinus
<i>Epit.</i>	<i>Epitoma historiarum Philippicarum</i>
Liv.	Livius
<i>Ab urbe cond.</i>	<i>Ab urbe condita</i>
Mart.	Martialis
<i>Ep.</i>	<i>Epigrammata</i>
MATTHIAE	Christian MATTHIAE
<i>Theatr. Hist. Theor.-Pract.</i>	<i>Theatrum historicum theoretico-practicum in quo quattuor monarchiae, Amsterdam, 1668.</i>
Minuc.	Minucius Felix
<i>Oct.</i>	<i>Octavius</i>
Nep.	Nepos
<i>Cimon</i>	<i>Cimon</i>
<i>Pelopidas</i>	<i>Pelopidas</i>
Ov.	Ovidius
<i>Am.</i>	<i>Amores</i>
<i>Ars am.</i>	<i>Ars amatoria</i>
<i>Met.</i>	<i>Metamorphoses</i>
<i>Fast.</i>	<i>Fasti</i>
Pl.	Plato
<i>Ap.</i>	<i>Apologia</i>
Plin.	Plinius
<i>Nat.</i>	<i>Historia naturalis</i>
Plut.	Plutarchus
<i>De liber educ.</i>	<i>De educatione liberorum liber</i>
<i>Mor.</i>	<i>Moralia</i>
<i>Amat.</i>	<i>Amatorius</i>
<i>De tranq. anim.</i>	<i>De tranquillitate animi</i>
<i>Vit. Cat. Mai.</i>	<i>Vitae Parallelae: Cato Maior</i>
<i>Vit. Them.</i>	<i>Vitae Parallelae: Themistocles</i>
<i>Vit. Phoc.</i>	<i>Vitae Parallelae: Phocion</i>
Rhodig.	Caelius Rhodiginus
<i>Antiq. Lect.</i>	<i>Antiquarum lectionum commentarii</i>
Sall.	Sallustius
<i>Iug.</i>	<i>Bellum Iugurthinum</i>
Sen.	Seneca
<i>Ep.</i>	<i>Epistulae</i>
<i>Thyestes</i>	<i>Thyestes</i>
Suet.	Suetonius
<i>De vita caes.</i>	<i>De vita caesarum</i>
Tac.	Tacitus
<i>Ann.</i>	<i>Annales</i>

Tert.	Tertullianus
<i>Ad nat.</i>	<i>Ad nationes</i>
Verg.	Vergilius
<i>Aen.</i>	<i>Aeneis</i>
<i>Ecl.</i>	<i>Eclogae</i>
Vorag.	Jacobus de Voragine
Leg. Aur.	<i>Legenda Aurea</i>

Bibliai könyvek rövidítései

Ószövetségi könyvek

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Gen., Gene., Genes.	1Móz	Mózes első könyve
Exo., Exod.	2Móz	Mózes második könyve
Lev.	3Móz	Mózes harmadik könyve
Num.	4Móz	Mózes negyedik könyve
Deut., 5. Mos.	5Móz	Mózes ötödik könyve
Jos.	Józs	Józsué könyve
Bir., Jud., Judic.	Bír	Bírák könyve
Ruth	Ruth	Ruth könyve
1. Kir., 1. Reg., 1. Sam., 1. Sám.	1Sám	Sámuel első könyve
2. Kir., 2. Reg., 2. Sam., 2. Sám.	2Sám	Sámuel második könyve
3. Kir., 1. Reg., 3. Reg.	1Kir	Királyok első könyve
2. Reg., 4. Reg.	2Kir	Királyok második könyve
1. Par.	1Krón	Krónikák első könyve
2. Par., 2. Paral.	2Krón	Krónikák második könyve
Esd., Esdr.	Ezsdr	Ezsdrás könyve
Neh.	Neh.	Nehémiás könyve
Esther	Eszt	Eszter könyve
Job., Jób	Jób	Jób könyve
Ps., Psl., Psal., Psalm., Psalmo	Zsolt	Zsoltárok könyve

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Péld., Pro., Prov., Proverb., Proverbium	Péld	Példabeszédek könyve
Eccl., Eccle., Eccli., Eccles., Praed., Préd.	Préd	A prédikátor könyve
Cant.	Én	Énekek éneke
Esa., Esai., Esaiae, Ézs., Isa.	Ézs	Ézsaiás próféta könyve
Jer., Jerem., Jeremiae	Jer	Jeremiás próféta könyve
Thr.	JSir	Jeremiás siralmai
Ezech., Ezechi., Ezek.	Ez	Ezékiel próféta könyve
Dan.	Dán	Dániel próféta könyve
Hos., Ose., Oseae	Hós	Hóseás próféta könyve
Joel	Jóel	Jóel próféta könyve
Amos	Ám	Ámosz próféta könyve
--		Abdiás próféta könyve
Jon.	Jón	Jónás próféta könyve
Mich.	Mik	Mikeás próféta könyve
--		Náhum próféta könyve
--		Habakuk próféta könyve
--		Zofóniás próféta könyve
--		Haggeus próféta könyve
Zach., Zak.	Zak	Zakariás próféta könyve
Mal., Malach.	Mal	Malakiás próféta könyve

Ószövetségi apokrif, deuterokanonikus könyvek

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
--		Báruch könyve
--		Bölcsesség könyve
--		Ezsdrás harmadik könyve
---		Ezsdrás negyedik könyve

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

1. Mach.	1Makk	Makkabeusok első könyve
2. Mach.	2Makk	Makkabeusok második könyve
Eccl., Eccli., Lam., Syr., Siracides	Sir	Jézus Sirák fia könyve
Tob., Tób.	Tób	Tóbiás könyve

Újszövetségi könyvek

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Mat., Matt., Matth.	Mt	Máté evangéliuma
Mar., Marc.	Mk	Márk evangéliuma
Luc., Lucae	Lk	Lukács evangéliuma
Jo., Joa., Joan., Joh.	Jn	János evangéliuma
Act., Acto., Tsel.	ApCsel	Apostolok cselekedetei
Rom.	Róm	Pál levele a rómaiakhoz
1. Cor.	1Kor	Pál első levele a Korinthusiakhoz
2. Cor.	2Kor	Pál második levele a Korinthusiakhoz
Gal., Galat.	Gal	Pál levele a Galatákhoz
Eph., Ephe., Ephes.	Ef	Pál levele az Efézusiakhoz
Phi., Phil., Philip.	Fil	Pál levele a Filippiekhez
Col.	Kol	Pál levele a Kolosséiakhoz
1. Th., 1. Thes., 1. Thess.	1Thessz	Pál első levele a Thesszalonikaiakhoz
---		Pál második levele a Thesszalonikaiakhoz
1. Tim.	1Tim	Pál első levele Timóteushoz
2. Tim.	2Tim	Pál második levele Timóteushoz
Tit.	Tit	Pál levele Tituszhoz
--		Pál levele Filemonhoz
Heb.	Zsid	A zsidókhoz írt levél
Jac., Jacob., Jacobi, Jak.	Jak	Jakab levele
1. Epistola, 1. Epl., 1. Pet., 1. Petri	1Pét	Péter első levele
2. Ep., 2. Pet.	2Pét	Péter második levele

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
1. Ep., 1. Jo., 1. Joan., 1. Joh.	1Ján	János első levele
--	--	János második levele
--		János harmadik levele
--		Júdás levele
Ap., Apl., Apoc., Jel.	Jel	A jelenések könyve

Újszövetségi apokrif, deuterokanonikus könyvek

a prédikációkban szereplő rövidítések	modern rövidítések	könyvek
Jud.	Júd.	Júdás evangéliuma

Átírók jegyzéke

Átíró	Beszéd szerzője és címe
Bársony Kata	Magyarósi Benedek: <i>Az örök élet elnyeréséről és az igaz Istenről</i> (Jn 17,3, Ms. U. 1011)
Deme Kamilla	Névtelen: <i>Húsvét napjára írt prédikáció</i> (Mt 28,6–7; OSZK Fol. Hung. 1059.)
Erdős Angelika	Névtelen: <i>A bölcsék látogatása</i> (Mt 2,1–12, Ms. U. 262)
	Névtelen: <i>Az Isten hajlékába való bejutásnak útja</i> (Zsolt 15,1–5, Ms. U. 262)
	Névtelen: <i>Az Úrnak félelméről és az ajkak megtartóztatásáról</i> (Zsolt 34,12–13, Ms. U. 262)
Hajdu Ildikó	Csikfalvi György: <i>A fiatalságról, a goromba ifjakról</i> (Préd 12,1, Ms. U. 584)
	Csikfalvi György: <i>Az öregedésről</i> (Préd 12,3, Ms. U. 584.)
Husz Dominika	Zilahi Mihály: <i>Az egy Istenről</i> (Mt 28,19, Ms. U. 1011.)
Kállay Krisztina	H. Dersi Mihály: <i>A világ teremteséről</i> (Zsolt 33,6, Ms. U. 1011.)
Kovács Annamária	Kaposi Sámuel: <i>Júdás leveléről</i> (Júd 1,9, Ms. U. 308)
Kovács Sarolta, Zámbori Loretta	Ajtai György: <i>A teremtő Istenről</i> (Mal 3,6, Ms. U. 976/2)
	Ferenczi Dávid: <i>A mennyeknek országáról</i> (Mt 7,21, Ms. U. 976/2)
	Ajtai Jakab: <i>Az egy Istenről</i> (Ef 4,6, Ms. U. 1011)
	Bencze Pál: <i>A házasságról</i> (1Móz 2,18, Ms. U. 1461)
	Buzogány Mózes: <i>A blaszfemiáról</i> (3Móz 24,10–23, Ms. U. 863)
Lovas Borbála	Dávid Ferenc: <i>Isten angyalairól és a vendégfogadásról</i> (1Móz 18,1–5, TT Ms. 0636)
	Ekárt János: <i>Az Isten országáról és az Istennek való szolgálat módjáról</i> (Zsid 12,28, Ms. U. 65)
	Enyedi György: <i>Az adószedőkről</i> (Mt 17,24, Ms. U. 737/A)
	Enyedi György: <i>A hasznos és haszontalan tudományról</i> (1Kor 8,1, Ms. U. 737/A)

Átíró	Beszéd szerzője és címe
Lovas Borbála	Enyedi György: <i>A vásárokról</i> (Mt 21,12, Ms. U. 737/A)
	Fejérvári Sámuel: <i>A leánynevelésről</i> (Sir 7,24, Ms. U. 483/B/IV)
	Fekete Ferenc: <i>Pünkösdi prédikáció a hazugokról</i> (ApCsel 5,3–4, Ms. U. 1454)
	Finta József: <i>Az ótordai unitárius templom felszentelésére</i> (2Kor 6,16, Ms. U. 503)
	Gejza József: <i>Pünkösdre</i> (ApCsel 2,1–4, Ms. U. 502)
	Gyalai Sámuel[?]: <i>Az angyali üdvözlét</i> (Lk 1,30–33, F34)
	Gyalai Sámuel[?]: <i>Jézus Krisztus Urunk születéséről</i> (Lk 2,1–7, F34)
	Gyalai Sámuel: <i>Női ruhába öltözött férfiak</i> (5Móz 22,5, EK Ms. 1777.)
	Homoródalmási Kovács János: <i>Az időről</i> (Jel 10,6, Ms. U. 1110)
	Kozma Mihály, Id.: <i>Zsinatra, templomszentelésre, papok felszentelésére</i> (1Pét 11,9, Ms. U. 257/A)
	Kövendi Tamás: <i>A titulusról és a parancsról</i> (1Móz 17,1, Ms. U. 1463)
	Névtelen: <i>A leprások különböző tisztítási módszereiről</i> (Lk 17,15, Ms. U. 292)
	Ótordai Névtelen: <i>Pünkösöd utáni huszonharmadik vasárnap</i> (M1 18,23, Ms. U. 630)
	Polgári András: <i>Isten szeretete választott népéhez</i> (Ézs 49,15, Ms. U. 66/A)
Magyary Ráhel	Szentgericei Névtelen: <i>18. vasárnapra, betakarítás után</i> (5Móz 8,10, Ms. U. 622)
	Szentgericei Névtelen: <i>A felebaráti szeretetről</i> (1Ján 3,10, Ms. U. 622)
Sebestyén Ádám	Szentmihályfalvi Dávid: <i>A húsvétről</i> (Róm 5,10, Ms. U. 1011)
	Szentmihályfalvi Dávid: <i>Húsvét hétfőre</i> (Róm 8,33–34, Ms. U. 630)
	Agh István: <i>Krisztus istenfűségéről</i> (Jn 20,31, Ms. U. 987)
	Agh István: <i>A könyörgésről</i> (Zsid 5,7–8, Ms. U. 987)
	Aranyosrákosi Székely István: <i>Életünk mint pályafutás</i> (1Kor 9,24, Ms. U. 727)
	Bencze Pál: <i>Az üstökösről</i> (Jer 10,2, Ms. U. 864)
	Bölöni Névtelen: <i>Papi búzabérnek bekérésének ideje</i> (1Kor 9,13–14, Ms. R. 1214)

Átíró	Beszéd szerzője és címe
Sebestyén Ádám	Bölöni Névtelen: <i>Újesztendő után való vasárnap 1694. esvén újesztendő péntekre, az Úr nevében ez textust választván</i> (Róm 12,2, Ms. R. 1214)
	Bölöni Pap Ferenc: <i>A Siloe tornyától megüttetett 18 embernek haláláról</i> (Lk 13,4–5, TT Ms. 0634)
	Bölöni Pap Ferenc: <i>Ifjú legény temetésére</i> (Préd 12,3–9, TT Ms. 0634)
	Isza Pál: <i>A testamentumtételtől</i> (1Móz 28,20–22, Ms. U. 975)
	Keresztúri Sámuel: <i>Petryevit Horváth Ferenc özvegyének, Balogh Kata asszonynak temetésén</i> (ApCsel 9,36, TT Ms. 0446)
	Névtelen: <i>A megtérésről</i> (Ézs 1,19–20, Ms. U. 66/B)
	Névtelen: <i>Halotti beszéd Takáts Sára (Szentábrahám Mihályné) fölött, 1758</i> (1Pét 3,6, Ms. U. 728)
Vrabély Márk	Várfalvi Pálfi Zsigmond: <i>Pekri László temetésén</i> (Ms. U. 66/C)
	Homoródszentmártoni Kovács János: <i>Bödö András felett</i> (Zsolt 71,7, Ms. U. 290)
	Hunyadi Demeter: <i>Az emberek gonoszságáról, és az első világ elveszéséről</i> (1Móz 6,5–6, EK Ms. 1777)
	Hunyadi Demeter: <i>A mélygondolatúakról</i> (Ézs 29,15, EK Ms. 1777)
	Keresztúri Sámuel: <i>Kmita Andrásné Wilhelm Christina temetésén</i> (Ézs 38,1, Ms. U. 727)
	Thordai János: <i>Az Isten igéje hirdetőiről és hallgatóiról</i> (Mt 5,13, TT Ms. 0636)

A kötetben szereplő kéziratok kötetek lelőhelye szerint

Biblioteca Academiei Române – Filiala Cluj-Napoca (Kolozsvár)

Ms. U. 65.

A katalógusban szereplő szerző és cím: Ajtai Jákob: *Prédikációk, vallási, erkölcsi és filozófiai tételek fölött való elmélkedések*

[Ekárt János prédikációi]

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Ekárt János

Ms. U. 66.

Cím: *Prédikációk (1659–1704)*

Részei:

Ms. U. 66/A: Polgári András, Contiones. S[áros] Patakini, 1659–1660

Ms. U. 66/B: Concio[nes] Sacra[e]

Ms. U. 66/C: Várfalvi Pálfi Zsigmond, Conciones, 1694–1704

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Polgári András

Várfalvi Pálfi Zsigmond

Névtelen

Ms. U. 257/A

Szerző és cím: Id. Kozma Mihály: *Halotti beszédek és prédikációk* (11 vols.)

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Id. Kozma Mihály

Ms. U. 262.

Cím: *Conciones vetustissimae*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Névtelen

Ms. U. 290.

Szerző és cím: Homoródszentmártoni Kovács János: *Prédikáló Szék*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Homoródszentmártoni Kovács János

Ms. U. 292.

Cím: *Concio de diversis purgationis eo leprosororum*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Névtelen

Ms. U. 308.

Szerző és cím: Kaposi Sámuel: *Ideae Concionum*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Kaposi Sámuel

Ms. U. 333.

Cím: *Oratio, melly az jó reménységű gyenge virág korában keserves Halál által Isten kezébe költözött iffiacska, Nemes Úrfi Pekri László temetése alkalmatosságával elmondattott Pálfi Zsigmond Kolozsvári Unitárius Schola Seniora által Kuttyfalván, Anno 1697*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Várfalvi Pálfi Zsigmond

Ms. U. 481.

Cím: *Halotti beszédek*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Névtelen

Ms. U. 483/B/IV.

Szerző és cím: Fejérvári Sámuel: *Szent prédikációk* (IV. vol.)

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Fejérvári Sámuel

Ms. U. 502.

Szerző és cím: Gejza József: *Egyházi beszédei*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Gejza József

Ms. U. 503.

Szerző és cím: Újszékelyi Finta József: *Egyházi beszéd az ótordai unitárius templom felszentelésére, 1797*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Finta József

Ms. U. 584.

Cím: *Contiones*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Csíkfalvi György

Ms. U. 622.

A katalógusban szereplő szerző és cím: Tanka Gergely: *Prédikációi*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Szentgericeai Névtelen¹⁸⁷

Ms. U. 630.

Cím: *Prédikációk* (1701–1749)

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Szentmihályfalvi Dávid

Ótordai Névtelen

Ms. U. 727.

Szerzők és cím: Gejza József – Keresztúri Sámuel – Aranyosrákosi Székely István:
Concionum Collectaneorum, Tomus I.

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Aranyosrákosi Székely István

Keresztúri Sámuel

Ms. U. 728.

Cím: *Halotti Beszéd Takáts Sára (Szentábrahámi Mihályné) fölött, 1758*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Névtelen

Ms. U. 737/A

Cím: *4. Kolozsvári Kódex (Conciones IV.)*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Enyedi György

Ms. U. 848.

Szerzők és cím: [Szentábrahámi Lombard Mihály]: *Ideae Concionum*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Szentábrahámi Lombard Mihály

Ms. U. 863.

Szerzők és cím: Buzogány Mózes: *Vasárnapi Prédikációk*, II. Tom.

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Buzogány Mózes

Ms. U. 864.

Szerzők és cím: Bencze Pál: *Prédikációi*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Bencze Pál

¹⁸⁷ A korábbi szakirodalom a szentgericeai iskolamester beszédeit Tanka Gergelynek tulajdonította.

Ms. U. 975

Cím: *Sacrarium Concionum Ordinarie Diebus Dominicis publice in Auditorio recitari et conseri solitarum... Arca sive Tomus VI-tus. In Collegio Unitariorum Claudiopolitano Anno Domini 1755*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Isza Pál

Ms. U. 976

Cím: *Sacrarium Concionum Arca* (2 vols.)

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Ajtai György

Ferenczi Dávid

Ms. U. 987.

Cím: *Conciones Sacrae*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Agh István

Ms. U. 1011.

Cím: *Theca Sacra Concionum habitarum a Civibus Scholae Claud[iopolitanae] Unit[ariae] pro singulis Dominicis...*, 1696–98

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Ajtai Jakab

H. Dersi Mihály

Magyarósi Benedek

Szentmihályfalvi Dávid

Zilahy Mihály

Ms. U. 1110.

Cím: *Prédikáció-gyűjtemény*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Homoródalmási Kováts János

Ms. U. 1454.

Szerzők és cím: Máté János – Almási Ádám – Fekete Ferenc – Fikker Ferenc:
Beszédek, egyházi beszédek

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Fekete Ferenc

Ms. U. 1461.

Szerzők és cím: Bencze Pál: *Prédikációi*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Bencze Pál

Ms. U. 1463.

Szerzők és cím: Kövendi Tamás: *Prédikáció-gyűjtemény*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Kövendi Tamás

Ms. R. 1214.

Cím: *Prédikációk vázlata*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Bölöni Névtelen

B.M.V. F 34.

Hordozó kötet: Enyedi György: *Explicationes locorum veteris et novi testamenti...* (Kolozsvár, Heltai, 1598).

Kézirat: A kötet üres lapjaira beírt prédikáció.

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Gyalai Sámuel[?]

„Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár (Kolozsvár)

Ms. 1777.

Cím: *Gyalai Sámuel prédikációgyűjteménye*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Hunyadi Demeter

Gyalai Sámuel

Teleki–Bolyai Könyvtár (Marosvásárhely)

Ms. 0446.

Szerzők és cím: Kereszturi Sámuel: *Szegény kazdagság, gazdag szegénység (Balogh Kata búcsúztatása)*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Keresztúri Sámuel

Ms. 0634.

Szerzők és cím: Bölöni Pap Ferenc: *Halotti prédikációi*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Bölöni Pap Ferenc

Ms. 0636.

Cím: *Marosvásárhelyi Kódex*

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Dávid Ferenc

Thordai János

Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)

Fol. Hung. 1059.

Cím: *Conciones Unitariorum in Transylvania* (1680–1710)

Jelen kötetben szereplő szerző(k):

Névtelen

Bibliográfia

- A kolozsvári Akadémiai Könyvtár régi magyar könyvtárgyújteményeinek katalógusa*, a katalógust összeállította KOVÁCS Mária, KUSZÁLIK Eszter, SÁNTHA Emese, SIPOS Gábor, Szőke Imola, szerkesztette és a bevezető tanulmányokat írta SIPOS Gábor, Sapientia Könyvek (Kolozsvár: Scienta–Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, 2004).
- Apológia és wittenbergi történelemszemlélet: Ekárt János prédikációs könyve a 18. század elejéről*, szerk. DEME Kamilla, GOLYÁN Ádám és SZIGETI MOLNÁR Dávid (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2025).
- Az élet átültetett fája. Unitárius Apokalipszis-beszédek a kora újkorból*, szerk. MOLNÁR Dávid, DEME Kamilla (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2025).
- BALÁZS Mihály, „A kolozsvári unitárius kollégium 262. számú kódexe”, in *Isten és ember szolgálatában. Erdő János emlékezete*, szerk. SZABÓ Árpád (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2007), 197–215.
- BALÁZS Mihály–KESERŰ Gizella, „Két ismeretlen régi magyar vers”, in Ötvös Péter Festschrift, a kötetet összeállította FONT Zsuzsa, KESERŰ Gizella, technikai szerkesztő SINKA Zsófia, Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum XXIX (Szeged: Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, 2006), 9–10.
- DÁVID Ferenc, *Első része az Szentírásnak külön-külön részeiből vött prédikációknak az Atya Istenről, ennek kedig az ő Fiáról, az Jézus Krisztusról, és az mi örökségünknek pecsétiről, az Szentlélekről*, szerk. LOVAS Borbála, s. a. r. LOVAS Borbála, SEBESTYÉN Ádám (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport, 2025).
- DEÁK Miklós, „A halotti beszédek jelentősége és ezek kiválóbb írói az unitárius egyházban a 18-ik száz esztendőben”, *Keresztény Magvető* 21 (1886): 336–348.
- DEME Kamilla, „Adalékok a Conciones Unitariorum in Transylvania című kézírathoz”, *Keresztény Magvető* 129 (2023): 185–192.
- ENYEDI György *Prédikációi*, 1–3, szerk. Lovas Borbála, (Budapest: MTA-ELTE HECE – Magyar Unitárius Egyház, Budapest, 2016–2018).

- ENYEDI György *Válogatott művei*, szerk. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, előszó BALÁZS Mihály, jegyz. BALÁZS Mihály, KÁLDOS János, SZALAI Judit (Bukarest–Kolozsvár: Kriterion, 1997).
- GÁL Kelemen, *A Kolozsvári Unitárius Kollégium története (1568–1900) 1–2.* (Kolozsvár: Minerva, 1935).
- GELLÉRD Imre, *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma* (Kolozsvár: Erdélyi Unitárius Egyház, 2002).
- HAJDU Ildikó, „Tudásközvetítés a 17. századi unitárius prédikációirodalomban: Caspar Sibelius prédikációinak fordítása az Ms. U. 584. jelzetű kódexben”, *Studia Litteraria* 65 (2025/3–4): 331–354.
- HUSZ Dominika, „Kompilációs technikákkal a szentháromság és a retorzió ellen, avagy hogyan kerülhetnénk el a pénzbüntetést, ha unitárius lelkésztanoncok volnánk 1698-ban?”, *Keresztény Magvető* 129 (2023): 193–205.
- KERESZTURI Sámuel, *Az örökké-valoságnak három Postái: a kik e világi számkivetésben bujdosó Ádámnak fi ait örökös hazájokba híjják; a kik ama minden kegyességet meg-jutalmaztató Törvényszékre tsak-nem együtt czítálák, két jó Ura-inkkal, a boldog emlékezetű Kmita András Uram Özvegyét, Nemzetes Wilhelm Christina Aszszonyt, 1704. eszt. Szent-Iván havának 14. napján. Kinek utolsó tisztességére, hideg tetemi felett ez három Postáknak követségeket megbeszéllette, a Kolozsvári Unitarium Collegiumban Orotoriát tanító Ifjú ...* (Kolozsvár: Telegdi Pap Sámuel, 1704). (RMK I. 1691).
- LOVAS Borbála, „Egy ismeretlen ismerős. Dávid Ferenc prédikációgyűjteménye”, in *Dávid Ferenc és a kortárs prédikációirodalom: A reformáció első generációi*, szerk. LOVAS Borbála, SZIGETI MOLNÁR Dávid (Budapest: A kora újkori unitárius prédikációirodalom története Erdélyben és Magyarországon Kutatócsoport – Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2022), 27–63.
- LOVAS Borbála, „Rejtőzködő prédikációk: feldolgozatlan unitárius kódexek és kiadásuk”, *Keresztény Magvető* 129 (2023): 121–140.
- POZSÁR Anna-Mária, „Újabb adatok Hunyadi Demeter élettörténetéhez”, *Keresztény Magvető* 103 (1997): 178–195.
- RESTÁS Attila, „Két bölöni unitárius kézirat predikációskötet tanulságai: Zsidó-magyar sorspárhuzam, szövegátvétel, kritikátörténet”, in *Stephanus noster: Tanulmányok Bartók István 60. születésnapjára*, szerk. JANKOVICS József, JANKOVITS László, SZILÁGYI Emőke Rita, ZÁSZKALICZKY Márton (Budapest: Reciti, 2015), 173–188.
- SZIGETI MOLNÁR Dávid, „Három felekezet egy székben: Egy kompilációtörténeti kuriózum”, in *Lelkiségtörténeti számvetés II.*, szerk. BAJÁKI Rita (Budapest: HUN-REN-PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2023), 141–150.
- TÚRI Tamás, „Fejérvári Sámuel prédikációinak forráskezelése: Felekezetközi kompiláció az unitáriusok körében”, *Keresztény Magvető* 117 (2011): 297–315.
- TÚRI Tamás, „Unitárius prédikációalkotás a 17. század végén: Egy nyilvánosságra szánt iskolai prédikációskötet”, in *Kultúrjav: Írásbeliség és szóbeliség irodalma – újrachasznosítva, Fiatalok Konferenciája 2014*, szerk. BARTÓK Zsófia Ágnes et al. (Budapest: Reciti, 2015), 197–214.
- ZSENGELLÉR József, *Manassé imája: Egy bibliai apokrif karrierje* (Bakonybél – Budapest: Szent Mauríciusz Monostor – L'Harmattan, 2021).

Bibliai helyek mutatója

Ószövetség

1Móz

1Móz 1 152
1Móz 1,2 195
1Móz 1,16 262
1Móz 2 30, 229, 337
1Móz 2,1–4,10 41
1Móz 2,15 250, 300
1Móz 2,18 6, 267, 406, 442
1Móz 2,24 267, 268
1Móz 3 277, 341
1Móz 3,1 208
1Móz 3,12 202
1Móz 3,14 202
1Móz 3,15 168
1Móz 3,16 202, 270, 337, 340
1Móz 3,19 250, 331
1Móz 3,24 191, 288
1Móz 4,2 250
1Móz 4,3 70
1Móz 4,4–5 137
1Móz 4,10 26
1Móz 4,14 190
1Móz 4,18–20 268
1Móz 5,22 154
1Móz 6 304
1Móz 6,5–6 5, 81, 389, 444
1Móz 6,5–7 303
1Móz 6,6 52 82, 83
1Móz 6,7 83
1Móz 6,9 154
1Móz 8 229
1Móz 8,21 239
1Móz 9,22–25 324

1Móz 11 275
1Móz 12,1 51
1Móz 13,8–9 68
1Móz 14,20 134
1Móz 15,5 262
1Móz 16–17 152
1Móz 16,7–16 78
1Móz 17 107
1Móz 17,1 6, 151, 154, 156, 395,
443
1Móz 17,15 338
1Móz 18 107, 339
1Móz 18,1–5 5, 77, 442
1Móz 18,3 78
1Móz 18,4–5 79
1Móz 18,12 338
1Móz 18,19 312
1Móz 19 84, 152, 189, 304
1Móz 19,13 112
1Móz 19,24 304
1Móz 20,12 337, 338
1Móz 21 107
1Móz 21,14–16 108
1Móz 21,15–16 70
1Móz 22,2 274
1Móz 22,18 56, 172, 387
1Móz 23,16–17 68
1Móz 24 78, 249
1Móz 24,3 71
1Móz 24,4 71
1Móz 24,22 160
1Móz 27,26 157
1Móz 28 107

1Móz 28,12 163
1Móz 28,20–22 5, 68, 387, 444
1Móz 29 134
1Móz 29,11 158
1Móz 30,22 248
1Móz 31,2 269
1Móz 31,40 284
1Móz 32,26 252
1Móz 32,28 69
1Móz 33,4 157
1Móz 34 301, 315
1Móz 35,11 152
1Móz 37 70, 107
1Móz 37 70, 107
1Móz 37,34 69
1Móz 37,35 69
1Móz 39,9 241
1Móz 41,14 109
1Móz 42,21 326
1Móz 45,15 157
1Móz 47,3 250
1Móz 47,9 228
1Móz 48,10 70
1Móz 48,21 69
1Móz 48,21–22 68
1Móz 49 69
1Móz 49,10 172, 176
1Móz 50,1 157

2Móz

2Móz 2,2–3 70
2Móz 2,12 304
2Móz 3 148

2Móz 3,1 289
 2Móz 3,2 148
 2Móz 3,5 148
 2Móz 3,6 148
 2Móz 3,14 43
 2Móz 3,15 148, 152
 2Móz 3,17 260
 2Móz 4,2 289
 2Móz 4,2–3 290
 2Móz 4,14 236
 2Móz 4,14–16 290
 2Móz 4,17 6, 198, 288, 407
 2Móz 4,20 289
 2Móz 4,23 57
 2Móz 5,2 307
 2Móz 5,23 116
 2Móz 6,6 152
 2Móz 7,1 133
 2Móz 7,10 290
 2Móz 7,17 152
 2Móz 8–12 152
 2Móz 10,2 70
 2Móz 11 123
 2Móz 12,11 192
 2Móz 12,24–27 70
 2Móz 13–14 152
 2Móz 13,8–15 70
 2Móz 14,21 159, 195
 2Móz 15,1 148
 2Móz 16 100
 2Móz 16,4 130
 2Móz 16,8 202
 2Móz 17,5–6 289
 2Móz 17,9 289
 2Móz 17,11–12 292
 2Móz 19 196
 2Móz 19,6 311
 2Móz 20,2 151, 152
 2Móz 20,5 112
 2Móz 20,12 130, 324
 2Móz 21,6 290
 2Móz 21,10 269
 2Móz 22 133
 2Móz 22,20–23 104

2Móz 22,29 138
 2Móz 23 148
 2Móz 23,16 138
 2Móz 23,20 148
 2Móz 23,21 148
 2Móz 25,40 290
 2Móz 28 61
 2Móz 30,13 91, 94
 2Móz 31,2 198
 2Móz 32,6 223, 314
 2Móz 32,6–7 137
 2Móz 32,9–10 137
 2Móz 32,31–33 107
 2Móz 32,79 248
 2Móz 33,3 260
 2Móz 35,31–32 198

3Móz

3Móz 1 122
 3Móz 10,1–2 143
 3Móz 10,9 158
 3Móz 11,44–45 230
 3Móz 16 61
 3Móz 16,2 61
 3Móz 19,16 88
 3Móz 19,26 264
 3Móz 23,10 138, 139
 3Móz 23,15 196
 3Móz 23,15–21 195
 3Móz 23,17 195, 196
 3Móz 24,10 304, 305
 3Móz 24,10–11 305
 3Móz 24,10–23 6, 303, 408, 442
 3Móz 24,16 306
 3Móz 24,23 305
 3Móz 26 391
 3Móz 26,8 259
 3Móz 26,11–12 274
 3Móz 27,32 289

4Móz

4Móz 11,3 144
 4Móz 11,31 159

4Móz 16–26 289
 4Móz 16,23–32 155
 4Móz 16,25–33 144
 4Móz 16,35 143
 4Móz 20,8–11 289
 4Móz 21,4–9 106
 4Móz 21,29 89
 4Móz 22–23, 26, 31 261
 4Móz 22,4 259
 4Móz 23,19 43
 4Móz 23,23 264
 4Móz 27,16–17 292
 4Móz 33,29–34 259

5Móz

5Móz 1,25 259
 5Móz 4,6 241, 260
 5Móz 4,12 78
 5Móz 4,23–24 82
 5Móz 4,24 82, 143
 5Móz 4,35 35
 5Móz 4,35 43
 5Móz 5,6 151
 5Móz 5,32 334, 413
 5Móz 6,1–4 135
 5Móz 6,4 32, 35, 43
 5Móz 6,4–13 138
 5Móz 6,5 135
 5Móz 6,5–13 135
 5Móz 6,6–7 138
 5Móz 6,13 32
 5Móz 6,14 32
 5Móz 7,6 311
 5Móz 8,2–9 135
 5Móz 8,10 5, 135, 138, 393, 443
 5Móz 14,22–26 214
 5Móz 15,11 250
 5Móz 18,3 132
 5Móz 20,7 159
 5Móz 21,12–13 260
 5Móz 21,16 72
 5Móz 22,5 6, 220, 221, 222, 403, 443
 5Móz 25,11 301

5Móz 26,13–14 132
 5Móz 26,19 140
 5Móz 27,26 103
 5Móz 28,11–12 260
 5Móz 32,1 136
 5Móz 32,10 136
 5Móz 32,30 259
 5Móz 32,32–36 83
 5Móz 33,5 289
 5Móz 34 148

Józs

Józs 3 153
 Józs 5,13–15 148
 Józs 6 153
 Józs 7,10–26 314
 Józs 10,13 153
 Józs 24,14 142
 Józs 24,15 312

Bír

Bír 1,7 324
 Bír 3,31 260
 Bír 6–7 198
 Bír 9,53 144
 Bír 13 192
 Bír 13,22 192
 Bír 14 342
 Bír 14,17 270
 Bír 15 217
 Bír 15,15 259
 Bír 16–18 270
 Bír 16,4–21 314

Ruth

Ruth 1,1–20 107

1Sám

1Sám 1,2 268
 1Sám 2,1 236
 1Sám 2,2 43
 1Sám 2,3–4 323
 1Sám 2,6 413
 1Sám 2,6–8 323

1Sám 2,11–36 297
 1Sám 2, 27–36 312
 1Sám 4,11 144
 1Sám 5,1–8 136
 1Sám 8,7 202, 260, 290
 1Sám 10,1 56, 157
 1Sám 10,3(!) 158
 1Sám 10,11 310
 1Sám 12,17 290
 1Sám 15,23 264
 1Sám 15,26 144
 1Sám 15,29 82
 1Sám 16,13 56, 198
 1Sám 17,34–36 248
 1Sám 18,1–5 108
 1Sám 20,41 157
 1Sám 25,29 264
 1Sám 28,19 377
 1Sám 30,18 269

2Sám

2Sám 1,18 244
 2Sám 1,23 248
 2Sám 1,26 107
 2Sám 5,24 196
 2Sám 7,12 56
 2Sám 7,22 35
 2Sám 11–12 315
 2Sám 12,5 315
 2Sám 12,16 71
 2Sám 13,12 241
 2Sám 14,33 157
 2Sám 16,1–17,23 314
 2Sám 17,21 324
 2Sám 17,23 208
 2Sám 18 372
 2Sám 18,1–18 314
 2Sám 18,33 107
 2Sám 21,8–10 107
 2Sám 23,8 260
 2Sám 24,14–17 79
 2Sám 24,15 334
 2Sám 24,18–25 274–275

1Kir

1Kir 1,39 56
 1Kir 1,40 236
 1Kir 2,1–3 71
 1Kir 3,12 234
 1Kir 3,16–27 107
 1Kir 4,31 275
 1Kir 5 152
 1Kir 5,5 273
 1Kir 5,17 275
 1Kir 6,7 276
 1Kir 7,9–10 275
 1Kir 8 279
 1Kir 8,7 310
 1Kir 8,22 248
 1Kir 8,27 43
 1Kir 8,46 229
 1Kir 10,6–8 234
 1Kir 10,11 260
 1Kir 10,22 260
 1Kir 10,27 260
 1Kir 11,1–13 314
 1Kir 11,3 235
 1Kir 11,3–4 155
 1Kir 11,9 117
 1Kir 12 314
 1Kir 13,24 334
 1Kir 14,1–10 109
 1Kir 14,4 155
 1Kir 14,9–10 109
 1Kir 14,16 313
 1Kir 15,14 155
 1Kir 17,1 66
 1Kir 18 311
 1Kir 18,21 219
 1Kir 18,45 195
 1Kir 19 311
 1Kir 19,11 195
 1Kir 19,11–13 196
 1Kir 19,20 160
 1Kir 21 342
 1Kir 21,8 270
 1Kir 22,8 310
 1Kir 25 270

2Kir

2Kir 1,8 288
 2Kir 2 311
 2Kir 2,1–11 159
 2Kir 2,8 153
 2Kir 2,12 130
 2Kir 2,23 324
 2Kir 2,23–24 324
 2Kir 2,24 334
 2Kir 4,8–37 364
 2Kir 4,9–10 270
 2Kir 4,20 70
 2Kir 4,28–30 107
 2Kir 4,29 289
 2Kir 5,13 258
 2Kir 5,20–27 314
 2Kir 6,1–7 78
 2Kir 6,24–31 108
 2Kir 6,30 342
 2Kir 9,30–36 371
 2Kir 11,13–20 314
 2Kir 11,17 113
 2Kir 22,2 155

1Krón

1Krón 11,11 260
 1Krón 28,5 290
 1Krón 28,9 243
 1Krón 29,23 290

2Krón

2Krón 9,10 260
 2Krón 9,13 260
 2Krón 9,15–20 260
 2Krón 9,20 260
 2Krón 32,21 79

Ezsd

Ezsd 3,12 279
 Ezsd 7,27 279
 Ezsd 9,7 229

Neh

Neh 2,18 248

Neh 4,15–17 279

Neh 13,14 279

Eszt

Eszt 1,1–22 341
 Eszt 1,11–12 270
 Eszt 2,17–4,1 151
 Eszt 3,1–15 314
 Eszt 4,11 289
 Eszt 5,9–12 239
 Eszt 7,5–10 314

Jób

Jób 1,19 195
 Jób 1,21 286, 334
 Jób 2 229
 Jób 2,9 109, 342
 Jób 2,10 237, 269, 312
 Jób 3,1–3 110
 Jób 6,21 326
 Jób 10,15 89
 Jób 14,1–2 332
 Jób 14,5 228
 Jób 14,7 191
 Jób 14,13 187
 Jób 17,6 326
 Jób 17,13 374
 Jób 19,4 251
 Jób 19,25 178
 Jób 21,52 239
 Jób 25,3–6 82
 Jób 27,19 375
 Jób 31,1 315
 Jób 31,11 343
 Jób 31,26–27 157
 Jób 36,13–14 89
 Jób 37,21 195
 Jób 38,7 125, 262
 Jób 40,1–14 159
 Jób 41,25 125

Zsolt

Zsolt 1,1 154, 155, 315
 Zsolt 2,6 56, 177

Zsolt 2,7 57

Zsolt 2,8 177

Zsolt 2,9 289

Zsolt 4,8 237, 239

Zsolt 5,10 225

Zsolt 7,10 107

Zsolt 8 41

Zsolt 8,2 39

Zsolt 8,4 39, 262

Zsolt 8,8 68

Zsolt 8,10 39

Zsolt 12,1–6 104

Zsolt 13,5 186

Zsolt 14,1 88

Zsolt 15,1 49, 228

Zsolt 15,1–5 6, 227, 404, 442

Zsolt 15,2 49, 228, 229

Zsolt 15,5 119

Zsolt 18,1 111

Zsolt 18,8 221

Zsolt 18,26 211

Zsolt 18,34 286

Zsolt 19,2–3 39

Zsolt 19,8 211

Zsolt 22,22 63

Zsolt 24,3 156

Zsolt 24,4 156

Zsolt 26,1 155

Zsolt 26,6 251

Zsolt 27,10 109, 353, 354

Zsolt 30,7 323

Zsolt 31,8 237

Zsolt 32,4 251

Zsolt 33,6 5, 39, 40, 152, 385, 442

Zsolt 33,9 39, 40

Zsolt 34,8 147

Zsolt 34,10 156

Zsolt 34,12 224

Zsolt 34,12–13 442

Zsolt 34,12–14 6, 224

Zsolt 34,12–14(!) 224

Zsolt 34,13 225

Zsolt 34,13–15 156

Zsolt 34,14 315

Zsolt 34,17–18 120
 Zsolt 34,20 324
 Zsolt 35,15 239
 Zsolt 36,27 197
 Zsolt 37,2–5 83
 Zsolt 37,5 327
 Zsolt 37,6 327
 Zsolt 37,17 252
 Zsolt 39,2 225
 Zsolt 39,10 251
 Zsolt 39,11 251
 Zsolt 43,12–13 404
 Zsolt 44,24 108
 Zsolt 45,8 290
 Zsolt 49,5 315
 Zsolt 49,12 374
 Zsolt 50,1 161
 Zsolt 50,4 103
 Zsolt 50,15 53, 54
 Zsolt 50,16–21 291
 Zsolt 51,12 198
 Zsolt 57,54 225
 Zsolt 62,9 327
 Zsolt 63,7 313
 Zsolt 71,1 325
 Zsolt 71,3 325
 Zsolt 71,4 325
 Zsolt 71,5 325
 Zsolt 71,6–8 325
 Zsolt 71,7 6, 323, 324, 325, 326,
 411, 444
 Zsolt 71,9–18 324
 Zsolt 71,11 325
 Zsolt 72,13–24 116
 Zsolt 73,2 66
 Zsolt 78 140
 Zsolt 78,65 82
 Zsolt 80,10 43
 Zsolt 81,12 311
 Zsolt 81,14 113, 155
 Zsolt 81,14–15 115
 Zsolt 81,17 155
 Zsolt 82,1 35
 Zsolt 82,6 35, 57, 59, 125, 290

Zsolt 82,6–7 44
 Zsolt 82,8 82
 Zsolt 84,11 113
 Zsolt 89,8 148
 Zsolt 89,14 252
 Zsolt 91,14–16 145
 Zsolt 94/95,6 67
 Zsolt 98,21–22 252
 Zsolt 99,6 289
 Zsolt 101,6–7 312
 Zsolt 102,3 146
 Zsolt 102,26–28 82
 Zsolt 102,28 43
 Zsolt 103,5 121
 Zsolt 103,8 104
 Zsolt 103,13 106
 Zsolt 103,14–15 117
 Zsolt 104,4 177
 Zsolt 104,15 236
 Zsolt 106,23 290
 Zsolt 106,36–37 298
 Zsolt 107,25–26 195
 Zsolt 107,29 195
 Zsolt 112,1 283
 Zsolt 112,9 251
 Zsolt 115,3 323
 Zsolt 116,11 244
 Zsolt 118,5–6 109
 Zsolt 118,17 225
 Zsolt 119,1 282
 Zsolt 119,9 242
 Zsolt 119,30 261
 Zsolt 119,37 315
 Zsolt 119,101 315
 Zsolt 119,106 114
 Zsolt 119,164 313
 Zsolt 120,2–3 225
 Zsolt 122,1 244
 Zsolt 125,1 97, 390
 Zsolt 125,3 251
 Zsolt 127 313, 317
 Zsolt 127,1 252
 Zsolt 127,1–2 248
 Zsolt 127,4 248

Zsolt 128,2 249
 Zsolt 129,3 103
 Zsolt 134,2 248
 Zsolt 138,1 290
 Zsolt 138,7–8 109
 Zsolt 139 243
 Zsolt 139,14 246
 Zsolt 141,2 248
 Zsolt 141,3 225, 309
 Zsolt 142,8 261
 Zsolt 143,2 103
 Zsolt 144,3 43
 Zsolt 145,9 52
 Zsolt 145,16 251
 Zsolt 145,19 66
 Zsolt 145,20 111
 Zsolt 146,3–4 41
 Zsolt 146,4 262
 Zsolt 147,8(!) 195
 Zsolt 147,20 259
 Zsolt 148,3 262

Péld

Péld 1 154
 Péld 2,6 211
 Péld 2,14 238
 Péld 2,20 154
 Péld 3,12 236
 Péld 4,4 70
 Péld 6,6–11 249
 Péld 7,7 241
 Péld 7,14 237
 Péld 7,24–27 242
 Péld 9,1 146
 Péld 9,10 225
 Péld 10,19–20 226
 Péld 10,27 225
 Péld 11,9 87
 Péld 12,4 270
 Péld 13,3 225
 Péld 14,1 270
 Péld 14,13 239
 Péld 14,27 225
 Péld 14,31 88

Péld 15,3 243
Péld 15,13–15 236
Péld 15,29 316
Péld 16,8 314
Péld 18,21 315
Péld 19,13 271
Péld 19,16 154
Péld 19,17 251
Péld 19,26 393
Péld 20,1 158
Péld 21,9 342
Péld 21,19 271
Péld 21,30 177
Péld 22,6 240
Péld 22,15 240
Péld 23,1–2 253
Péld 23,26 330
Péld 25,25 332
Péld 27,15 271
Péld 27,26 136
Péld 28,9 316
Péld 30,7 136
Péld 30,8 355
Péld 30,17 324
Péld 31,1–31 343
Péld 31,6 159
Péld 31,10 367
Péld 31,11 270
Péld 31,12 270
Péld 31,13 270, 300
Péld 31,20 251
Péld 31,25 271
Péld 31,26 271

Préd

Préd 1,18 208
Préd 2,8 235
Préd 2,11 235
Préd 2,24–25 235
Préd 4,35 269
Préd 7,3 295
Préd 7,21–22 324
Préd 7,26 363
Préd 7,28 363

Préd 9,17 291
Préd 9,21 291
Préd 10,19 354
Préd 11,3 316
Préd 11,4 159
Préd 12 246
Préd 12,1 6, 234, 235, 239, 404, 442
Préd 12,1–3 405
Préd 12,3 6, 245, 246, 247, 324, 405, 442
Préd 12,3 245
Préd 12,3–8 324
Préd 12,3–9 6, 328, 411, 412, 444
Préd 12,4 246
Préd 12,5 246
Préd 12,6 246
Préd 12,8 235

Énekek

Én 1,2 6, 157, 158, 159, 396
Én 1,7 290
Én 4,15–16 109
Én 4,16 159
Én 5,1 318
Én 5,2 194
Én 6,7 284
Én 8,6 194

Ézs

Ézs 1 120, 315
Ézs 1,2–3 156
Ézs 1,13 105
Ézs 1,15 67, 316
Ézs 1,18 104
Ézs 1,19 114
Ézs 1,19–20 5, 112, 391, 444
Ézs 1,20 113
Ézs 2,3 219
Ézs 3,6 290
Ézs 3,7–10 291
Ézs 4,2 269
Ézs 5,11–13 137
Ézs 5,18 83, 89
Ézs 5,20–21 89

Ézs 5,75 298
Ézs 6,5 100
Ézs 6,6–7 280
Ézs 8,19–20 109
Ézs 9 148
Ézs 9,5 172
Ézs 11,6 276
Ézs 14,12 266
Ézs 19,4 191
Ézs 22,12–13 239
Ézs 26,9 335
Ézs 26,13 290
Ézs 28,16 275
Ézs 29,15 5, 85, 88, 389, 444
Ézs 31,3 62
Ézs 32,18 260
Ézs 33,15 251
Ézs 37,16–17 82
Ézs 37,36 334
Ézs 38,1 7, 72, 368, 369, 370, 372, 377, 379, 416, 444
Ézs 40,6 120
Ézs 40,6–8 328
Ézs 40,11 252
Ézs 43,2 109
Ézs 43,10 44
Ézs 43,11 104
Ézs 44,6 43
Ézs 47,5–11 106
Ézs 47,13–14 263
Ézs 48,20 106
Ézs 49,15 5, 106, 107, 108, 111, 391, 443
Ézs 49,15–16 107
Ézs 50 332
Ézs 53,7 55
Ézs 53,10 150
Ézs 53,10–12 26
Ézs 56,2 251
Ézs 56,7 218
Ézs 56,10 100, 310
Ézs 58,1 310
Ézs 58,7–8 79
Ézs 59,3 83

Ézs 59,5 83
Ézs 60,3 177
Ézs 61,10 237
Ézs 64,3 58
Ézs 66 48

Jer

Jer 3,16 149
Jer 3,17 147
Jer 3,31–32 149
Jer 5,12 333
Jer 5,22 153
Jer 6,14 264
Jer 7 218
Jer 7,8–10 142
Jer 7,16 316
Jer 7,17–18 312
Jer 7,20 84
Jer 8,2 261
Jer 8,16 241
Jer 9,16–20 315
Jer 9,23 208
Jer 10,2 6, 259, 260, 261, 263,
405, 443
Jer 11,20 107
Jer 13,5 391
Jer 15,9 266
Jer 15,16 244
Jer 16,12 84
Jer 16,16 84
Jer 17,9–10 88
Jer 17,10 107
Jer 18 264
Jer 18,6 323
Jer 18,15 261
Jer 20,4 110
Jer 20,14 110
Jer 20,17 110
Jer 22 134
Jer 22,13 134
Jer 23,29 43, 197
Jer 31,3 111, 327
Jer 31,20 327
Jer 31,31 185

Jer 31,35 262
Jer 33,11 160
Jer 44,16 311
Jer 44,16–18 261
Jer 45,3 353
Jer 45,3 353
Jer 48,10 290
Jer 50,6 313

JSir

JSir 1,12 353, 354
JSir 3,41 248
JSir 5,3 353
JSir 5,20 108
JSir 47,3 260

Ez

Ez 3,17 100
Ez 3,17–21 313
Ez 3,18–19 316
Ez 8,16 278
Ez 13,4–5 290
Ez 13,18 100
Ez 16,8–14 159
Ez 16,15–17 159
Ez 16,20 297, 298, 312
Ez 16,21 298
Ez 16,35–43 159
Ez 16,37 187
Ez 16,49 314
Ez 18 104
Ez 18,32 112
Ez 20,37 289
Ez 22,29 88, 290
Ez 22,30–31 290
Ez 24,9 89
Ez 24,21 280, 406
Ez 33,7 100
Ez 34,2–3 93
Ez 34,9–10 93
Ez 36,17–18 84

Dán

Dán 3 153

Dán 3,1–30 109
Dán 3,17–18 242
Dán 4,32 334
Dán 5,25 370
Dán 5,26–28 370
Dán 5,28 368, 370, 372, 376,
378
Dán 6 109
Dán 10,13–21 148
Dán 12,1 148
Dán 13 315
Dán 13,22–23 242

Hós

Hós 4,6 108
Hós 7,11 297
Hós 11,8 327
Hós 13,6 136
Hós 13,9 316
Hós 13,11 93
Hós 14,3 278

Jóel

Jóel 2,16 160

Ám

Ám 3,6 333
Ám 3,7 112
Ám 4,7 112
Ám 5,13 291
Ám 6,4–6 333
Ám 8,7 108
Ám 8,9 266, 378

Jón

Jón 4,6 286
Jón 4,7 286

Mik

Mik 4,2 219
Mik 4,4 291
Mik 5,1 168, 172, 176
Mik 6,8 155
Mik 6,10–11 119

Hab

Hab 2,11 279

Hab 2,19 89

Zak

Zak 2,5 260

Zak 3,1–2 149

Zak 3,10 291

Zak 9,8 277

Mal

Mal 1,14 243

Mal 2,7 100

Mal 2,13–15 269

Mal 3,6 5, 43, 51, 52, 81, 108,
327, 386, 442**1Mak**

1Makk 3,4 260

2Mak

2Makk 1,24–25 43

2Mak 2 216

2Makk 6,24 299

Bölcs

Bölcs 2,13 207

Bölcs 7,1 228

Bölcs 9,15 246

Esz

Esz 1,1–22 341

Eszter 1,11–12 270

Esz 2,17–4,1 151

Esz 3,1–15 314

Esz 4,11 289

Esz 5,9–12 239

Esz 7,5–10 314

Sir

Sir 2,12–13 89

Sir 3,33 327

Sir 4,36 252

Sir 5,8–9 327

Sir 6,34–35 234

Sir 7,23 293, 295, 298

Sir 7,24 6, 293, 295, 298, 408, 443

Sir 8,9–10 234

Sir 9,2 270, 342

Sir 9,27 142

Sir 10,9 245

Sir 11,28 325

Sir 14,13 139

Sir 15,1 271

Sir 15,9 142

Sir 18,8 283

Sir 21,2 84

Sir 22,27 225

Sir 25,2 202

Sir 25,23 271

Sir 28,18 315

Sir 29,5 314

Sir 30,22 236

Sir 31,13 315

Sir 31,30 159

Sir 36,27 271

Sir 38,22 377

Sir 43,33 42

Sir 43,34 42

Tób

Tób 4,7 139

Tób 6 78

Tób 10,13 270, 343

Tób 12,7 276

Tób 12,15 192

Újszövetség**Mt**

Mt 1,19 269

Mt 1 30

Mt 2,1 176

Mt 2,1–12 6, 175, 399, 442

Mt 2,2 177

Mt 2,3 177

Mt 2,8 177

Mt 2,9 306

Mt 2,11 177, 178

Mt 2,23 91

Mt 3,4 288

Mt 3,9 152, 210, 259

Mt 3,16 172

Mt 3,17 175

Mt 4,2 277

Mt 4,13 95

Mt 4 30

Mt 5,5 244

Mt 5,8 156

Mt 5,9 38

Mt 5,10 37

Mt 5,12 50

Mt 5,13 5, 98, 99, 100, 101, 390, 444

Mt 5,16 99, 230, 313

Mt 5,19 313

Mt 5,20 28, 126, 141

Mt 5,24 105

Mt 5,25 104, 105

Mt 5,28 119, 277

Mt 5,29 315

Mt 5,30 315

Mt 5,32 267

Mt 6,6 313

Mt 6,13 66

Mt 6,22 219

Mt 6,24 125, 136, 277

Mt 6,32 145

Mt 6,33 117, 153

Mt 7,1 324

Mt 7,2 324

Mt 7,9–10 70

Mt 7,13 261

Mt 7,14 285

Mt 7,15 386

Mt 7,15–20 49	Mt 16,26 30	Mt 22,21 170
Mt 7,21 5, 46, 47, 48, 49, 50, 385, 442	Mt 17,16 196	Mt 22,39 282
Mt 7,22 60	Mt 17,24 5, 90, 389, 442	Mt 23 142
Mt 8,11 178	Mt 17,25 93, 94	Mt 23,16? 219
Mt 8,13 233	Mt 17,27 95	Mt 23,27 87
Mt 8,26 159	Mt 18,3 141	Mt 23,35 278
Mt 8,29 310	Mt 18,6 299	Mt 24,2 275
Mt 9 91	Mt 18,7 203, 313	Mt 24,29 160
Mt 9,1 91	Mt 18,15–16 102	Mt 24,31 160
Mt 9,13 218	Mt 18,20 139, 274	Mt 24,31 160
Mt 10 100	Mt 18,21–22 102	Mt 24,36 160
Mt 10,9–10 133	Mt 18,23 5, 102, 390	Mt 24,40–41 160
Mt 10,16 121	Mt 18,26 103, 104	Mt 24,42–44 332
Mt 10,22 310	Mt 18,27 104	Mt 25 139
Mt 10,28 142, 153, 264, 266	Mt 18,28 104	Mt 25,1 160
Mt 10,29–30 334	Mt 18,32 104	Mt 25,10 47, 285
Mt 10,40 133, 202, 260	Mt 18,34 105	Mt 25,12–30 153
Mt 10,41–42 283	Mt 18,35 104	Mt 25,21 285
Mt 10,42 251	Mt 19 98	Mt 25,34 47, 79
Mt 11,12 284, 285	Mt 19,3–4 267	Mt 25,35 79
Mt 11,23 335	Mt 19,4–9 268	Mt 25,40 251, 377
Mt 11,29 65, 90	Mt 19,5 47	Mt 25,46 313
Mt 11 30	Mt 19,9 268	Mt 26,15 184
Mt 12,7 218	Mt 19,17 46	Mt 26,26 254
Mt 12,24 306	Mt 19,21 46, 377	Mt 26,29 255
Mt 12,25 141	Mt 19,23 314	Mt 26,37–40 63
Mt 12,25–27 59	Mt 19,26 152	Mt 26,38 63
Mt 12,26 141	Mt 19,27 46	Mt 26,39 44
Mt 12,32 309	Mt 19,27–28 286	Mt 26,41 63
Mt 12,35 315	Mt 19,28 46	Mt 26,42 63, 64, 66
Mt 12,36 103	Mt 20 285	Mt 27,3–10 314
Mt 12,42 275	Mt 20,15 323	Mt 27,19 270
Mt 13 314	Mt 20,28 26	Mt 27,22 116
Mt 13,1–40 311	Mt 21,9 116	Mt 27,26 307
Mt 13,39 125	Mt 21,11–12 272	Mt 27,46 63
Mt 13,44 47, 285	Mt 21,12 6, 213, 403, 443	Mt 27,55 131
Mt 13,46 285	Mt 21,13 217	Mt 28 27
Mt 14,1–12 314	Mt 21,14 218	Mt 28,5–6 190
Mt 14,4 310	Mt 21,42 275	Mt 28,6–7 6, 190, 400, 442
Mt 15,1–12 272	Mt 22 276	Mt 28,8 190
Mt 15,19 315	Mt 22,2 159	Mt 28,18 56, 254
Mt 16,16 57, 58, 60, 275	Mt 22,2 160	Mt 28,19 5, 42, 43, 45, 385, 442
Mt 16,24 258	Mt 22,14 233	Mt 28,19–20 312
	Mt 22,15–22 95	Mt 28,20 37, 274

Mk

Mk 1,6 288
 Mk 1,11 172
 Mk 2 91
 Mk 2,1 91
 Mk 2,14 170
 Mk 2,17 169
 Mk 4,18 43
 Mk 4,22 88
 Mk 5,36 233
 Mk 8,29 57
 Mk 9,7 172
 Mk 10,11 268
 Mk 10,18 52
 Mk 12,17 170
 Mk 12,29 35
 Mk 14,36 63
 Mk 16,6 192
 Mk 16,7 193
 Mk 16,15 312
 Mk 16,15–16 117
 Mk 16,16 266

Lk

Lk 1,5–25 216
 Lk 1,6 155
 Lk 1,11–38 78
 Lk 1,30 171
 Lk 1,30–33 6, 171, 399, 443
 Lk 1,30–35 170
 Lk 1,31 173
 Lk 1,31–32 173
 Lk 1,32 173
 Lk 1,32–33 173
 Lk 1,35 57, 172
 Lk 1,37 152
 Lk 1,47 238
 Lk 1,52 169
 Lk 1,74 192
 Lk 2,1 167
 Lk 2,1–7 6, 167, 443
 Lk 2,2 91
 Lk 2,10–11 169, 237
 Lk 2,11 172, 173

Lk 2,12 167
 Lk 2,14 169, 172
 Lk 2,29–30 116
 Lk 2,41–42 71
 Lk 3,1–7 398
 Lk 3,7 118
 Lk 3,38 57
 Lk 4,38 91
 Lk 4,43 170
 Lk 5,34 159
 Lk 6,26 310
 Lk 6,36 251
 Lk 6,38 251
 Lk 7,6 152
 Lk 7,14 372
 Lk 7,47 157
 Lk 8,2 131
 Lk 8,14 314
 Lk 8,17 88
 Lk 9,24 123
 Lk 10,16 113
 Lk 10,20 238
 Lk 10,23 126
 Lk 10,25–37 232
 Lk 10,28–29 266
 Lk 12 314
 Lk 12,2 88
 Lk 12,19 120, 239
 Lk 12,20 120, 144
 Lk 13,1 332
 Lk 13,1–3 333
 Lk 13,2 332
 Lk 13,3 334, 335
 Lk 13,4–5 6, 332, 411, 412, 444
 Lk 13,29 141
 Lk 14 47
 Lk 14,15–24 314
 Lk 14,16 196
 Lk 14,16–24 285
 Lk 15,11–32 314
 Lk 15,12–32 144
 Lk 15,24 118
 Lk 15,30 240
 Lk 16 161

Lk 16 377
 Lk 16,2 370, 368, 376
 Lk 16,3 370
 Lk 16,4 377
 Lk 16,9 139
 Lk 16,18 268
 Lk 16,19 239
 Lk 16,19–31 314, 372
 Lk 16,22–23 144
 Lk 16,29 266
 Lk 17,15 6, 231, 404, 443
 Lk 17,17–18 232
 Lk 17,19 233
 Lk 18 163
 Lk 18,11 142
 Lk 19,6 238
 Lk 20,25 170
 Lk 21,15 197
 Lk 22 63
 Lk 22,42–43 63
 Lk 22,43 63
 Lk 23,40 308
 Lk 23,56 193
 Lk 24 61
 Lk 24,1 193
 Lk 24,26 285
 Lk 24,39 40
 Lk 24,49 159
 Lk 25,34 149

Jn

Jn 1,1 59
 Jn 1,1–5 147
 Jn 1,4 277
 Jn 1,10 117
 Jn 1,11 176
 Jn 1,11–14 62
 Jn 1,12 73, 125, 276
 Jn 1,14 62, 146
 Jn 1,17 142
 Jn 1,18 60, 151
 Jn 1,33 174
 Jn 1,47 213
 Jn 2 267

Jn 2,15 217	Jn 14,15 211	ApCsel 5,31 61
Jn 2,20 278	Jn 14,24 60	ApCsel 5,41 65, 238
Jn 2,25 94	Jn 14,28 44	ApCsel 7,30 152
Jn 3 148	Jn 15,19 310	ApCsel 7,35 152
Jn 3,3 121, 141	Jn 15,24 58	ApCsel 7,48–49 273
Jn 3,13 286	Jn 16,8–15 159	ApCsel 7,56 308
Jn 3,16 117, 173	Jn 16,20 239, 244	ApCsel 7,59 308
Jn 3,18 183	Jn 16,22 244	ApCsel 8,9–24 158
Jn 4,21–23 278	Jn 17,3 5, 30, 31, 32, 33, 59, 384, 442	ApCsel 8,20 158
Jn 4,24 82	Jn 17,11 286	ApCsel 8,26–40 55
Jn 4,34 44	Jn 18,36 174	ApCsel 8,31 55
Jn 5,2 333	Jn 20,22 158	ApCsel 8,38 60
Jn 5,14 213	Jn 20,30 56	ApCsel 9 65
Jn 5,23 393	Jn 20,31 → 5, 55, 56, 58, 94,	ApCsel 9,17 261
Jn 5,36 58	170, 386, 443	ApCsel 9,20 60
Jn 5,39 55	Jn 21 313	ApCsel 9,36 7, 353, 415, 444
Jn 5,45 181	Jn 21,25 56	ApCsel 9,36–42 415
Jn 6,47 31		ApCsel 10,2 312
Jn 6,58 277	ApCsel	ApCsel 10,38 56
Jn 6,63 159	ApCsel 1,6 141	ApCsel 12,1–10 109
Jn 7,15 150	ApCsel 1,13 143	ApCsel 12,1–17 147
Jn 8,33 259	ApCsel 2 276, 307	ApCsel 12,5 66
Jn 8,34 118	ApCsel 2,1–4 6, 159, 195, 400, 443	ApCsel 12,6 64
Jn 8,39 340	ApCsel 2,2 159	ApCsel 12,7–15 78
Jn 8,44 126, 127	ApCsel 2,2–3 288	ApCsel 12,20–25 314
Jn 8,48 308	ApCsel 2,3–4 158	ApCsel 13 51
Jn 8,56 237	ApCsel 2,22 58	ApCsel 13,10 126
Jn 9 59	ApCsel 2,22–23 196	ApCsel 13,32 56
Jn 9,1–2 335	ApCsel 2,32–36 57	ApCsel 13,32–33 57
Jn 9,3 326	ApCsel 2,36 56, 94	ApCsel 13,33 57
Jn 9,31 316	ApCsel 2,41 196	ApCsel 13,44 197
Jn 9,31–32 59	ApCsel 4,12 58, 60, 185	ApCsel 14,11 261
Jn 9,37 66	ApCsel 4,17–19 66	ApCsel 14,15–16 261
Jn 10,3 124	ApCsel 4,27 56	ApCsel 15,10 276
Jn 10,16 27	ApCsel 4,31 158	ApCsel 15,21 197
Jn 10,18 25	ApCsel 4,32 200, 276	ApCsel 16,14 114
Jn 10,31–35 58	ApCsel 4,34 200	ApCsel 16,17 261
Jn 10,34–35 290	ApCsel 5 142, 314	ApCsel 16,25–27 66
Jn 10,36 57	ApCsel 5,1–2 201	ApCsel 16,34 238
Jn 11,14 251	ApCsel 5,1–11 134	ApCsel 17 78, 162
Jn 11,25 31	ApCsel 5,3 201	ApCsel 17,18 86
Jn 12,3 47	ApCsel 5,3–4 6, 200, 201, 401, 443	ApCsel 17,24 273
Jn 12,32 65	ApCsel 5,5–10 201	ApCsel 17,28 153
Jn 14,11 58	ApCsel 5,17–33 147	ApCsel 17,31 103

ApCsel 17,32 191
 ApCsel 20,7 197
 ApCsel 20,28 312, 313
 ApCsel 20,35 251
 ApCsel 20,39 250
 ApCsel 21,27–30 217
 ApCsel 23,3 87
 ApCsel 23,9 78
 ApCsel 25,18 108
 ApCsel 26,24 86, 191, 208
 ApCsel 27,23–26 78
 ApCsel 27,31 290

Róm

Róm 1,13 261
 Róm 1,17 233
 Róm 1,20 117, 246
 Róm 2,16 103
 Róm 2,21–24 291
 Róm 3 170
 Róm 3,4 202
 Róm 3,13 118
 Róm 3,15 315
 Róm 3,20 180
 Róm 3,28–29 38
 Róm 3,29 35
 Róm 4,6–16 340
 Róm 4,16 73
 Róm 4,24 27
 Róm 4,25 25
 Róm 5,3 238
 Róm 5,7–8 64
 Róm 5,10 5, 23, 23, 24, 24, 26,
 28, 383, 443
 Róm 6,2 186
 Róm 6,4 121
 Róm 6,9 189
 Róm 6,13 278
 Róm 6,23 83
 Róm 8 181
 Róm 8,3 62
 Róm 8,4–5 154
 Róm 8,8 131, 181
 Róm 8,11 188

Róm 8,16 158
 Róm 8,17 276
 Róm 8,18 65
 Róm 8,26 277
 Róm 8,28 251
 Róm 8,31–32 64
 Róm 8,33 181, 182, 183, 185
 Róm 8,33–34 6, 180, 400, 443
 Róm 8,34 27, 61, 183, 184, 186, 189
 Róm 8,37–38 278
 Róm 9,2–3 107
 Róm 9,4–5 259
 Róm 9,18 323
 Róm 10 187
 Róm 10,2 180
 Róm 10,8–9 59
 Róm 10,18 276
 Róm 11,22 183
 Róm 12,1 278
 Róm 12,2 5, 116, 117, 119, 121,
 122, 392, 444
 Róm 12,3 208
 Róm 12,13 79
 Róm 12,15 238
 Róm 13,1–5 288
 Róm 13,7 92
 Róm 14,4 335
 Róm 14,17 48, 237
 Róm 14,19 275
 Róm 14,20–23 276
 Róm 14,22 257
 Róm 15,13 244
 Róm 16,3 251
 Róm 16,16 157
 Róm 16,18 278
 Róm 16,27 211

1Kor

1Kor 1,24 185
 1Kor 2,9 58
 1Kor 2,27 6, 253, 405
 1Kor 3,3 118
 1Kor 3,16 37, 252
 1Kor 3,17 277

1Kor 4,1 312
 1Kor 4,7 212
 1Kor 4,12 250
 1Kor 4,15 130
 1Kor 5,7 256
 1Kor 6,9 119
 1Kor 6,9–10 201
 1Kor 6,18–19 268
 1Kor 6,19–20 37
 1Kor 7,10 268
 1Kor 7,10–11 268
 1Kor 7,21 131
 1Kor 7,28 160
 1Kor 7,29–31 286
 1Kor 7,33–34 268
 1Kor 8–10 313
 1Kor 8,1 6, 207, 208, 209, 402,
 442
 1Kor 8,2 209, 210
 1Kor 8,3 211
 1Kor 8,4 43
 1Kor 8,5–6 35, 37
 1Kor 8,6 32, 33, 58, 254
 1Kor 9,4 129
 1Kor 9,7 131
 1Kor 9,8 132
 1Kor 9,9 132
 1Kor 9,11 132
 1Kor 9,13 132, 133
 1Kor 9,13–14 5, 129, 131, 393, 443
 1Kor 9,16 100
 1Kor 9,24 6, 281, 285, 407, 443
 1Kor 9,26 282
 1Kor 10,5–11 303
 1Kor 10,11 303
 1Kor 10,16 254
 1Kor 11,1 90
 1Kor 11,3 44
 1Kor 11,3–7 341
 1Kor 11,7 341
 1Kor 11,8 340
 1Kor 11,9 270, 340
 1Kor 11,20–22 256
 1Kor 11,26 318

1Kor 11,27 253, 254
 1Kor 12,4–11 159
 1Kor 12,25 245
 1Kor 13,1–3 211
 1Kor 13,4–5 127
 1Kor 13,5 134
 1Kor 13,6 238
 1Kor 14,31 312
 1Kor 14,35 269
 1Kor 14,40 291
 1Kor 15,2 27
 1Kor 15,5–8 59
 1Kor 15,14 191
 1Kor 15,17 183
 1Kor 15,20–22 27
 1Kor 15,23 141
 1Kor 15,24 36, 141

2Kor

2Kor 1,3 36
 2Kor 1,22 160
 2Kor 2,16 277
 2Kor 3,5 187
 2Kor 4,2 203
 2Kor 4,4 125, 191
 2Kor 4,16 121
 2Kor 5,1 252
 2Kor 5,10 103, 187
 2Kor 5,20 133, 310
 2Kor 5,21 62
 2Kor 6,2 164
 2Kor 6,11–13 236
 2Kor 6,16 6, 273, 274, 279, 406, 443
 2Kor 8,9 169
 2Kor 11,2 160
 2Kor 11,13 149
 2Kor 11,14 125
 2Kor 12,9 65
 2Kor 19,7 292

Gal

Gal 1,1 57
 Gal 1,10 310

Gal 3,19 152
 Gal 3,28 169
 Gal 3,29 73
 Gal 4,2 290
 Gal 4,4 56
 Gal 4,14 133
 Gal 5 266
 Gal 5,6 180
 Gal 5,19–21 118
 Gal 5,22 124, 237, 276
 Gal 5,24 58
 Gal 6,4 162
 Gal 6,15 121
 Gal 16.6 269

Ef

Ef 1,3 36
 Ef 1,4 311
 Ef 1,7 28, 172
 Ef 1,9 59
 Ef 1,12 311
 Ef 1,18 73
 Ef 1,20–21 65
 Ef 1,20–22 27, 56
 Ef 2,2 141
 Ef 2,2–3 285
 Ef 2,4–6 143
 Ef 2,11–14 177
 Ef 2,12 178
 Ef 2,14 197
 Ef 2,19 311
 Ef 2,20 311
 Ef 2,20–21 275
 Ef 2,21–22 311
 Ef 3,20 153
 Ef 3,20–21 152
 Ef 4,6 5, 34, 35, 37, 384, 442
 Ef 4,11 312
 Ef 4,14 126
 Ef 4,22 118
 Ef 4,22–24 121
 Ef 4,24 189
 Ef 4,27 105
 Ef 4,28 249, 315

Ef 5,2 25, 26
 Ef 5,5 141
 Ef 5,8 118
 Ef 5,22 270
 Ef 5,23 269
 Ef 5,24 340
 Ef 5,25 272
 Ef 5,28 269
 Ef 5,28–33 268
 Ef 5,29 268
 Ef 5,33 269
 Ef 6 312
 Ef 6,4 295
 Ef 6,12 191
 Ef 6,14 346
 Ef 6,15 346
 Ef 6,17 191

Fil

Fil 1,29 65, 238
 Fil 2,8–9 56
 Fil 2,9–10 65
 Fil 2,9–11 184
 Fil 2,11 254
 Fil 3,14 282
 Fil 3,19 37, 278
 Fil 3,20 245
 Fil 3,21 252
 Fil 4,4 237
 Fil 4,18 278

Kol

Kol 1,13–14 169
 Kol 1,8 27
 Kol 1,24 65
 Kol 2,3 275
 Kol 2,9 146, 148
 Kol 2,16 149
 Kol 3,1 117, 189
 Kol 3,5 119, 277
 Kol 3,14 346
 Kol 3,18 340
 Kol 3,19 269, 270
 Kol 3,21 295

1Thessz

1Thessz 1,1 36
 1Thessz 1,6–7 238
 1Thessz 4,4 268
 1Thessz 4,11 249
 1Thessz 4,13 178
 1Thessz 4,16 148
 1Thessz 4,16–17 160
 1Thessz 5,2 203
 1Thessz 5,17 278, 313

1Tim

1Tim 1,11 52
 1Tim 1,17 42, 151
 1Tim 1,19 292
 1Tim 2,1–3 66
 1Tim 2,2 291
 1Tim 2,4–5 38
 1Tim 2,5 32
 1Tim 2,8 67, 248, 278
 1Tim 2,9 302
 1Tim 2,11–12 341
 1Tim 2,12 270, 342
 1Tim 2,13 340
 1Tim 2,14 341
 1Tim 3,16 146
 1Tim 4,3 313
 1Tim 4,4–5 249
 1Tim 4,8 129, 145, 266
 1Tim 4,12 242
 1Tim 5,4 270, 343
 1Tim 5,8 71, 269
 1Tim 5,17 130, 131, 133
 1Tim 5,20 100
 1Tim 6,6 353, 355
 1Tim 6,7 136, 376
 1Tim 6,9 119, 314, 355
 1Tim 6,10 355
 1Tim 6,15–16 111
 1Tim 6,16 43, 151
 1Tim 6,17 353
 1Tim 6,18 353
 1Tim 6,19 353

2Tim

2Tim 1,9–10 143
 2Tim 1,11 312
 2Tim 2,22 241
 2Tim 3,16 60
 2Tim 4,1 100
 2Tim 4,2 310
 2Tim 4,4 315
 2Tim 4,8 187, 282

Tit

Tit 2,1 100
 Tit 2,4 268
 Tit 2,5 270, 343
 Tit 2,7 312
 Tit 2,11 142
 Tit 2,12–13 155
 Tit 3,4 142
 Tit 3,7 73

Zsid

Zsid 1,1 277
 Zsid 1,3 277
 Zsid 1,9 59
 Zsid 1,14 73, 251
 Zsid 2,2 152
 Zsid 2,5 117
 Zsid 2,9 56
 Zsid 2,14 62
 Zsid 2,15 190
 Zsid 2,17–18 64
 Zsid 2,18 64
 Zsid 3,16 52
 Zsid 4,1 183
 Zsid 4,13 53, 108
 Zsid 4,15 64
 Zsid 5,1 62
 Zsid 5,2–3 62
 Zsid 5,4 62
 Zsid 5,5 57
 Zsid 5,5–6 62
 Zsid 5,7 62, 63
 Zsid 5,7–8 5, 61, 387, 443
 Zsid 5,8–9 25

Zsid 5,9 62
 Zsid 6 186
 Zsid 7,4 134
 Zsid 7,7–9 180
 Zsid 7,25 27
 Zsid 8,2 61
 Zsid 8,5 290
 Zsid 8,6 73
 Zsid 9,4 276, 289
 Zsid 9 25, 183
 Zsid 9,7 61
 Zsid 9,8 25
 Zsid 9,8–12 25
 Zsid 9,12 25
 Zsid 9,13 292
 Zsid 9,15 64
 Zsid 9,16 69
 Zsid 9,22 150, 255
 Zsid 9,25 61
 Zsid 9,28 61
 Zsid 10 25
 Zsid 10,5 61
 Zsid 10,12–13 61
 Zsid 10,19–21 25
 Zsid 10,31 222
 Zsid 10,34 238
 Zsid 11 25, 64
 Zsid 12,1–2 65
 Zsid 12,5–6 326
 Zsid 12,6 54
 Zsid 12,7 54
 Zsid 12,8 54
 Zsid 12,9 290
 Zsid 12,11 238
 Zsid 12,22–24 143
 Zsid 12,23–24 140
 Zsid 12,24 26
 Zsid 12,28 6, 140, 142, 145, 395,
 442
 Zsid 12,29 140, 142
 Zsid 13,2 79
 Zsid 13,4 267, 268
 Zsid 13,14 122
 Zsid 13,15 313

Zsid 13,15–16 278
Zsid 13,16 313
Zsid 13,20 192

Jak

Jak 1,2 238
Jak 1,5 66
Jak 1,6–7 67
Jak 1,12 282
Jak 1,17 52, 211
Jak 1,19 245
Jak 2,10 294
Jak 2,19 58, 224
Jak 3,2 315
Jak 3,17 277
Jak 4,12 153
Jak 5,1–4 104
Jak 5,16 66
Jak 5,17 66
Jak 5,20 312

1Pét

1Pét 1,4 141
1Pét 1,9 143
1Pét 1,19 275, 276
1Pét 1,21 27
1Pét 1,23 125
1Pét 2,4 311
1Pét 2,5 275, 311, 313, 316
1Pét 2,9 133, 277
1Pét 2,20 65
1Pét 2,22 29, 62
1Pét 3,1 269, 337
1Pét 3,1–6 270
1Pét 3,3–4 302
1Pét 3,5–11 270
1Pét 3,6 6, 336, 337, 338, 339,
340, 344, 346, 413, 416, 444
1Pét 3,7 268, 269
1Pét 3,10 315
1Pét 3,11 197
1Pét 4,6 346
1Pét 4,17 335
1Pét 5,4 282

1Pét 5,5 169
1Pét 5,7 136
1Pét 5,8 310
1Pét 11,9 6, 310, 311, 409, 443

2Pét

2Pét 1,13–14 247
2Pét 1,19 266
2Pét 2 316
2Pét 2,2 261
2Pét 3,1 340
2Pét 3,13 117, 141

1Ján

1Ján 1,3 4,7
1Ján 1,7 255, 277
1Ján 1,8 229
1Ján 2,1 183
1Ján 2,14 241
1Ján 2,15–17 119
1Ján 2,16 239
1Ján 2,29 126, 127
1Ján 3,3 32
1Ján 3,8 127, 168
1Ján 3,10 5, 124, 126, 392, 443
1Ján 3,12 127
1Ján 3,15 105, 278
1Ján 3,17 283
1Ján 4,2 40
1Ján 4,13 277
1Ján 4,18 224
1Ján 4,20 127
1Ján 5,3 211, 257
1Ján 5,4 31, 276
1Ján 5,7–8 255
1Ján 5,19 118

Júd

Júd 1,9 6, 146, 148, 395, 442
Júd 1,13 265

Jel

Jel 1,1 94
Jel 1,5 57, 160

Jel 1,6 277, 311, 312
Jel 1,16–20 266
Jel 2,5 60
Jel 2,10 41, 47, 65
Jel 2,11 178
Jel 2,13 277
Jel 2,23 107
Jel 3 189
Jel 3,1 118
Jel 3,1–22 142
Jel 3,12 317
Jel 3,18 276
Jel 3,19 64
Jel 5,9 160, 275
Jel 5,10 312
Jel 5,20 311
Jel 8,3 277
Jel 10,4 162
Jel 10,6 6, 161, 396, 443
Jel 12,7 148
Jel 12,10 181
Jel 12,12 266
Jel 14,3–4 300
Jel 14,6–7 266
Jel 16 308
Jel 16,10–11 308
Jel 18,13 159
Jel 19,9 160, 197
Jel 19,10 192
Jel 19,13 160
Jel 20 276
Jel 21 146
Jel 21,2 47
Jel 21,4 65
Jel 21,8 105
Jel 21,9 160
Jel 21,22 278
Jel 22,9 148, 277
Jel 22,11 280
Jel 22,15 201, 202
Jel 22,16 265
Jel 22,17 160

Személynévmutató

A

Abdenégó (Abdenago/
Abednégó) 78, 109, 242
Abdolominus 358
Abigail 271, 364
Abimelek (Abimélek) 134,
144, 337, 339
Abirám 155, 202
Abiron 304
Absolon 130, 157, 314, 324, 372
Achilles 374
Achitófel 325
Adonis 372
Adrianus ld. Hadrianus
Aesculapius 351, 415
Agatho (Agathó) 315, 409
Agh István (Stephanum
Ágh de Szentkirályi,
Stephanum Agh de Szent-
király) 5, 55, 60, 61, 67,
386, 387, 419, 420
Agrippa 86
Agrippa Heródes 176
Ahijjá 109
Ahitófel 314
Ajtai Jakab (Jacobus Ajtai,
Ajtai (Kovács) Jakab) 5,
34, 38, 384, 395, 419, 421
Ajtai György (Georgius Aj-
tai) 5, 51, 54, 386, 419
Ajtai Nagy Mihály 427
Akán 314
Akháb 270, 311
Akhitófel 20

Alcibiades 260, 373
Alcious 372
Alexander 336
Almásí Ádám 407, 422, 427
Alphonsus X. Rex Hispaniae
(X. Alfonz kasztíliai ki-
rály) 306, 408
Amilkár 161
Ammón (Ammon) 241, 378
Amnón 157
Amos 333
Ampión 414
Anakreon 371
Ananiás (Anania) 87, 94, 134,
142, 200–203, 304, 314
Anaxagoras 349
Anaxarchus (Anaxarcus) 314,
357, 373
Andromaché 342
Angllicus, Joannes 222
Anna 236, 268, 271, 364
Antal, Szent 214
Anthiochus 367
Antipas Heródes ld. Heródes
(Antipász)
Antpastus 176
Apollo (Apolló, Apollón)
209–210, 212, 275, 375, 415
Aquinas, Thomas (Aquinói
Szt. Tamás) 146
Arauna, Jebuseus 274
Arbaces 222
Archeptolis 338
Archias (Archias) 418

Archimedes 284
Aristarchus 261
Aristoteles (Arisztotelész)
44, 207, 239, 262, 296–297,
348, 374
Artaxerxes 139, 151
Ascaloniata (Ascaloniata
Heródes) 176
Ascanius 350
Ascletarion 265
Asverus (Asvérus) 270, 341,
373, 378, 418
Atalanta 281
Athalia (Atália) 314
Athanasius Kircherus
(Athanasius Kircher) 289,
407
Atropos 348, 414
Attila 378
Augustus császár (Caesar
Augustus) 167–168, 300
Aulus Pompeius 378
Ausonius (Ovenus) 138, 394
Autolicus (Autolükosz,
Autolycus) 349, 414
Aza 155

Á
Ábel 26, 70, 127, 137, 143–144,
202, 250, 275
Ábrahám (Abraham) 51, 68,
71, 77–79, 107, 112, 114, 123,
134, 148, 151–152, 154–156,
172, 178, 237, 248, 259–260,

262, 266, 267–268,
274–275, 312, 336–340,
343–346, 387, 405
Ácháb 342
Ádám 23, 27, 56–57, 70, 118,
124, 137, 168, 187, 191, 196,
202, 250, 270, 274, 340–
340, 368, 370, 387, 416
Ágár 70
Ámosz 108
Áron 62, 106, 143, 158,
215–216, 236, 276–277,
289–290, 292
Ászáf 66

B
Bacchus 301
Bajáki Rita 412, 413
Bálám (Balam) 189, 261, 264
Balázs Mihály 12, 390, 395,
398, 399, 402, 403, 404
Balogh Kata 7, 353–354, 360, 415
Balogh László 359
Barakiás 278
Barnabas 261
Bartók Zsófia Ágnes 384, 385,
386, 387
Bebius Pamphilus 371
Belisarius király (Belisario,
Belisarius) 120, 144, 349,
392, 414
Belzebub 276, 306
Bencze József 420
Bencze Pál, Homoródalmási 6,
259, 267, 402, 405, 406, 420
Benedek Roland Áron 9
Bernardus 226
Besálél 198
Bethlen Miklós 403
Betsabé (Betséba, Bettsabe)
307, 315, 367
Bion 265
Boccasius (Giovanni Boccac-
cio) 222, 403

Bödö András (Andreas
Bödö) 6, 323, 411
Bölöni Névtelen 5, 116, 129,
392, 393, 420
Bullialdus, Ismael (Ismaël
Boulliau) 262, 406
Buzogány Mózes 6, 303, 402,
408, 421

C
Caecilius 273
Caelius Rhodiginus 280
Calistenes 359
Caninius 378
V. Carolus (V. Károly német-
római császár) 374
Carolus Magnus (I. Károly
frank császár) 264
Carolus Sextus (VI. Károly
német-római császár)
151, 396
II. Casimirus (II. János Káz-
mér lengyel király) 379
Cassimius 356
Catilina 301
Cato 299, 337, 355
Ceres 301
Cham ld. Kám
Charibdis 379
Chiron 351
Chrisostomus
(Chrysostomus) 163, 394
Ciceró (Cicero) 42, 139, 265,
301, 311, 358, 394, 409
Claudius 221, 373, 418
Clearchus Solensis (Szóli
Klearkhosz) 351, 415
Cleopatra 373, 418
Clitómachus 301
Cloto 348, 414
Coelius 336
Constantinus (Nagy Kons-
tantin római császár) 373
Copernicus 261

Cornelius 312
Cornelius Nepos 338
Crassus 265, 356, 378
Cyreneus (Cyrenus) 91,
167–168
Cyrus 139, 216, 356, 374
Czéék Erzsébet 427

Cs
Csákány László, Árkosi 427
Csikfalvi György 6, 234, 245,
404, 405, 421

D
Daedalus 379
Dágón 136
Dalila 270
Dániel 109, 168, 176–177, 305
Darius 216, 356, 374
Dáthán (Dátán) 155, 202, 304
Dávid (Szent Dávid, David)
39–41, 49, 56–57, 70–71, 79,
82–83, 88, 97, 103, 107–108,
113–114, 116–117, 119, 121,
125, 146–147, 154–156, 157,
161, 167, 170, 171–172–174,
196, 198, 211, 221, 225,
227–229, 237, 239, 242–243,
244, 246, 248, 251–252,
259–260, 264, 268, 275,
282, 297, 307, 309, 312, 315,
323–327, 334, 343, 390
Dávid Ferenc 5, 11–13, 77, 388,
392, 393, 421, 424
Deák Miklós 415, 416–417
Deme Kamilla 13, 395, 400
Demjén Kolosvári Pál 346
Demosthenes (Démoszthe-
nész) 376, 390
Diagoras (Rhodosi Diagoras)
378, 418
Diana 275
Dibrinek 305
Dina 301, 315

Diodórosz Szikulosz
(Diodórosz) 413
Diogenész (Diogenes) 293,
348, 356, 358, 374
Dionysius király 374–375
Domitianus (római császár)
265, 301
Dömötör Ákos 409, 417
Dreves, Guido Maria 417–418

E

Egeria 347, 414
Ekárt János, Toroczkói 6, 13,
140, 395, 421
Ekhidna 415
Eleázár (Eleazár) 248, 299
Electra 359
Eliézer 78, 160
Elimász 126
Elisabetha 155
Elisaeus 78
Elizeus 94, 97, 130, 153, 289
Elizabetha 366 → angol
királynő
Elkáná (Elkana) 268, 271
Emmoreus 72
Enyedi György 5, 6, 12, 13,
90, 207, 213, 388, 389–390,
398, 399, 402–403, 421,
423, 425–426
Epicurus 357
Epimenides 275
Epiphanius 336
Erzsébet 78
Eszter 239
Euclides 315
Eunike 359
Euripides 363, 365
Eusebius Caesariensis 308 →
lábjegyzetben
Exner, Baltazar 375 →
lábjegyzetben
Ezékiás (Ezechiás) 72, 82,
84, 97

Ezékiel 112, 187, 298
Ezsdrás 148, 229, 279

É

Éli 71
Éliás 66
Énoch 148, 154
Éva 168, 202, 270, 340
Ézsaiás (Izsaiás) 44, 48, 55,
82, 83, 106–107, 112, 113,
172, 298
Ézsau 157

F

Fabricius 358
Fabius 334, 371
Farkas Flóra 9
Fejérvári Sámuel 6, 293, 402,
408, 420, 422, 423
Fekete Ferenc (Franciscus
Fekete) 6, 200, 203, 401,
422
Fekete Márton 420
Ferenczi Dávid (David
Francisci) 5, 46, 50, 385, 422
Ferentzi Mihály,
Aranyosrákosi 408, 421
Fesztusz (Festus) 86, 191, 208
Fikker Ferenc, Abrudbányai
422
Filep király 358, 376, 378
Fineás 144
Finta József, Újszékelyi 6,
273, 280, 402, 406, 422
Flavius, Iosephus 215–216,
274
Font Zsuzsa 398, 399
Fossia Erzsébet 379
Fülöp apostol (Philep) 55

G

Gabinius 301
Gábrriel arkangyal 78, 171, 173
Gál Kelemen 383

Gedeon 198
Gejza József 6, 195, 400, 420,
423
Gejza Sándor 423
Géhazi (Géházi) 94, 289
Gellérd Imre 383, 384, 385,
386, 387, 388, 389, 392, 394,
400, 408, 409, 411, 415, 417
Gellius 299
Gergely, VII. 366
Giézi 314
Glaucus (Glaukosz) 351, 415
Góliát 325
Golyán Ádám 13, 395
Gregorius Vagnerus 388

Gy

Gyalai Sámuel (Samuel
Gialai) 6, 167, 171, 220,
223, 389, 390, 398, 399,
402, 403, 423
Gyöngyösi István 372, 379

H

H. Dersi Mihály (Michael H.
Dersi) 5, 39, 41, 384–385, 423
Hadrianus (Adrianus) 334,
374
Hágár (Hagar) 78, 108, 339
Hajdu Ildikó 9, 392, 404–405
Hámán 239, 314
Hannibál (Hannibal) 161,
378, 397
Hárán 337
Hecale 356
Hector 342
Helena 276
Heliogabalus (római császár)
373, 418
Henricus IV. Imperator (IV.
Henrik német-római
császár) 366
Hendrick Laurensz
(Henricus Laurentius) 405

Héraklész 415
 Hermész 414
 Heródes (Herodes Rex) 66,
 109, 147, 167, 175–177, 216,
 304, 314
 Heródes (Antipász) 176
 Herodotus 96, 336
 Hészióné 415
 Hierón (Hieron) 42
 Hippo 294
 Hippolitus (Hippolytus) 347, 414
 Hippomenes 281
 Hoaniti (Csin Si Huang-ti) 275
 Hofni 144
 Horatius 241, 403
 Horváth György, Veglai 359
 Hóseás 136
 Hunyadi Demeter 5, 81, 84,
 85, 89, 388, 389, 423, 424
 Husz Dominika 385
 Hüpszikratea (Hypsicratea)
 271, 413

I

Icarus 314, 348
 Illés (Illyés) 96, 130, 153, 178,
 219, 271, 288, 311
 Incze István 426
 Irus 356
 Isaiás 263
 Ismael 107–108
 István, Szent 152, 273, 308
 Isza Pál (Paulus Isza) 5, 68,
 73, 387, 424
 Iustinus, Marcus Iunianus
 414
 Izaiás 85–89
 Izsaiás ld. Ézsaiás
 Izsák 51, 69, 71, 78, 148, 160,
 178, 248–249

J

Jakab, Szent 59, 63, 176, 211,
 238, 245, 264, 282, 294, 350

Jákob (Jákób) 41, 51, 69–72,
 97, 106, 108, 148, 152,
 157–158, 168, 170, 171, 173,
 176, 178, 250, 252, 268, 275,
 284, 301, 326, 387
 Jakab Elek 419
 Jankovics József 392, 393,
 412, 413
 Jankovits László 392, 393,
 412, 413
 János, Keresztelő Szent 31, 32,
 40, 47, 55, 58, 63, 78, 91,
 94–95, 118–119, 124, 146,
 154, 160, 161, 168, 170, 172,
 174, 175–176, 181, 192, 201,
 210–211, 216–217, 241, 288,
 310, 314, 341
 Jánus 275
 Járé 338
 Jeremiás 84, 101, 110, 208,
 244, 260–261, 263, 309
 Jeroboám 109, 313–314
 Jesbaám 260
 Jézabel (Jezabel) 270, 311, 342
 Jézus Krisztus 24–29, 31, 33,
 36–38, 43–45, 46, 47, 49–
 50, 52, 55–60, 61–67, 68,
 70–71, 73, 78–80, 82, 86–
 88, 90–97, 98–101, 102–
 104, 116–118, 121, 125–127,
 129–133, 141–145, 146–150,
 151–153, 156, 157–160, 161,
 167–170, 171–174, 175–179,
 180–189, 190–194, 196,
 198, 200, 211, 213, 215–219,
 221, 229–230, 231–233, 234,
 237–239, 244, 245, 250,
 252?, 253–258, 259–261,
 265–266, 267–268, 270,
 272, 273, 275, 277–278,
 280, 282, 284–284, 286–
 287, 289, 299–300, 302,
 303, 306–309, 310–313,
 317–319, 340–341, 343–344,

350–351, 359, 361, 364, 367,
 388, 396, 398, 399, 400
 Jischa 337
 Joachim király 216
 Joannes Anglicus ld. Johanna
 nőpápa
 Johanna nőpápa (Ionna
 papa) 403
 Jób (Job) 80, 82, 89, 97, 109–
 110, 125, 159, 161, 178, 187,
 229, 237, 239, 286, 326, 334
 Joeb 324
 Jójáda 113, 278
 Julianus (császár) 278
 Julius Caesar (Julius császár)
 176, 222, 265, 280, 378
 Junius Brutus 367
 Jónás 286
 Jonatán 107–108, 157, 248
 Jósias 155
 József 68–72, 109, 157, 241–
 242, 326, 333
 József (Jézus apja) 167, 178, 267
 Józsué 142, 312
 Júda (Juda) 168, 172, 175
 Júdás (Judas) 6, 60, 96, 142,
 146 (címben), 148–149, 189,
 265, 307–308, 314, 325, 395
 Julianus apostata 308
 Jupiter 357
 Justinianus (bizánci császár)
 392
 Justinus (Iustinus) 250

K
 Kabos Judith 350
 Kaifás 306
 Káin (Cain) 70, 105, 127, 137,
 190, 202
 Káldos János 12, 390, 402, 403
 Kám (Cham) 89
 Kánaán (Kánahám) 51, 69–
 70, 109, 154, 192, 220–221,
 260, 298

- Kandakes 55
 Kányádi Kincső 9
 Kaposi Sámuel 6, 146, 395,
 424
 Károli Gáspár 19
 Keplerus 264
 Keresztúri Sámuel 7, 353, 368,
 411, 415, 416, 420, 425
 Keserű Gizella 398, 399
 Kis Koncz Pál 359
 Kmita András 368, 379, 416
 Kmita Andrásné Wilhelm
 Christina (Wilhelm
 Cristina) 7, 368, 411, 416
 Kmita János 379
 Kolozsvári Dimjén Pál 400, 425
 Koncz Borbara 359
 Kóré (Kórah) 155, 202, 304
 Kovács János,
 Homoródszentmártoni 6,
 253, 323, 405, 411, 424
 Kovács Mária 398, 399
 Kovács Sándor 9, 411
 Kováts Bálint 423
 Kováts János,
 Homoródalmási (Johan-
 nes Kováts) 6, 161, 164,
 396, 423
 Kozma Gergely 424
 Kozma Mihály, Id. 6, 310,
 402, 409–410, 424
 Köpeczi N. Gábor 423
 Körmöczy József 426
 Kőrösi Ferenc 9
 Kövendi Tamás (Tho. K.) 6,
 151, 156, 395, 425
 Krózus (Croesus) 42, 314,
 356, 374, 376
 Ktésziasz 407
 Kurcz Ágnes 401
 Kuszálík Eszter 398, 399
- L**
 Lábán 134, 284
- Lachesis 348, 414
 Lámek 268
 Laodice 342, 413
 Laomedon (Laomedón) 350,
 415
 Lars Porsenna (Porsenna)
 410
 Laurentius Justinianus (Lo-
 renzo Giustiniani) 283, 407
 Lázár 266, 372
 Lázár István 280
 Lea 268
 Likurgus 293
 Lincker, Conrad Theodor
 406
 Loisz 359
 Lombard Mihály,
 Szentábrahádi
 (Szentábrahádi Lombárth
 Mihály) 6, 288, 346, 402,
 407, 419, 420, 427
 Lót 68, 78, 84, 112, 134, 189, 337
 Lovas Borbála 9, 13, 388, 390,
 392, 393, 414
 Lubienitzius, Stanislaus
 (Stanisław Lubieniecki)
 264, 406
 Lucifer 266
 Lucillius 355
 Lucretia (Lukretia) 294, 365
 Lukács, Szent 57, 86, 91, 95,
 167, 170, 197, 200–201
 Lybitina (Libitina) 349, 415
 Lycurgus (Lycorgos,
 Lycurgos, Lükurgosz) 212,
 221, 250, 260, 405
 Lydia (Lídia) 114, 356, 364
 Lysimachus 356
- M**
 Maczák Ibolya 9
 Magyarósi Benedek
 (Benedictus Magyarósi)
 30, 33, 384, 425
- Magyarosi István 383
 Magyar Ráhel 9
 Makkabeus 260
 Mammon 277
 Manassé (Manasses) 103–104,
 391
 Manlius Torquatus 378
 Mantuanus 313 →
 lábjegyzetben
 Manue 192
 Mária (Szűz Mária) 19, 57–58,
 70, 78, 152, 167–168, 170,
 171–173, 175, 177–178, 238,
 267, 359
 Mária Magdaléna 157
 Mária 364
 Mária királyné 366
 Márk, Szent (Marcus) 57, 86,
 91, 95
 Márta 359, 364
 Máté, Szent 50, 57, 86, 91, 95,
 168, 176–177, 285
 Máté János 422
 Mathildis asszony 366
 Maurer László 317
 Maurer Sámuel, Ürmösi 362
 I. Maximilianus imperator (I.
 Miksa német-római csá-
 szár) 375
 Melanchthon, Philipp 393
 Melkisédek (Melchisedek)
 25, 134
 Midas (Midász) 314, 356, 376,
 409
 Mihály, Szent 288
 Mihály arkangyal 148–149
 Mikeás 155, 168, 172, 176, 310
 Mikel 342
 Milcha 337
 Miló 222
 Milon (Krotóni Milón) 347,
 414
 Milesius 265
 Minos (Minósz) 351, 415

- Minucius Felix 274
 Misák 78, 109, 242
 Mithridatész (Mithridates, VI. Mithridatész pontoszi király) 271, 342, 413
 Mnesiptelema (Mnesiptolema) 338
 Moáb 89, 107
 Molnár Dávid, Szigeti 13, 388, 392, 393, 395, 411, 412, 413
 Molnár Lehel 9
 Momus (Mómosz) 203
 Morta (Halálos) 348
 Mózes 43, 70–71, 81–84, 86–87, 91–92, 94, 106–107, 116, 123, 132–133, 135–139, 140, 143, 148–149, 152–153, 181, 185, 196–198, 202, 208, 220–223, 236, 248, 266, 288–290, 292, 304–305, 327, 331, 403, 407
 Mucius Scevola (Caius Mucius Scaevola) 315, 409–410
- N**
 Naamán 258
 Nábot 342
 Nabukodonozor 109, 216, 242, 266, 304, 327, 334
 Nachor 337
 Nagy-Ajtai György 419
 Nagy Mihály, Abrudbányai 420
 Nagy Sándor (Alexandrus Magnus) 248, 275, 291, 300, 314, 347, 357–359, 373, 376, 378
 Nagyajtai Bálint 383
 Naomi 107
 Nátán 103
 Náthábael 213
 Nebukárdan 278
 Nepos 418
 Neró 263
- Nicodemus (Nikodémus) 121, 193
 Ninus (Ninus) 270, 413
 Nióbé 349, 414
 Noé 81, 112, 154, 274, 304
 Noémi 364
 Numa Pompilius 347, 414
- Ny**
 Nyéki Vörös Mátyás 374
- O**
 Odüsszeusz 414
 Ovenus (Ausonius) 394
 Ovidius (Publius Ovidius Naso) 122, 281
- Ó**
 Ótordai Névtelen 5, 102, 390, 426
- P**
 P. Horváth Dániel 407, 427
 Pál, Szent (Pál, Paulus, Saulus) 24, 26, 27, 28, 35–38, 42, 47–48, 57, 59–60, 65–66, 71, 83, 86–87, 90, 92, 100, 107, 114, 117–119, 124, 125–127, 130, 133, 140–143, 146, 148, 151–152, 155, 169–170, 172, 177, 180, 182–183, 186, 188, 190–193, 197, 201–203, 207–208, 212, 217, 236, 238, 241–242, 244, 245, 246, 248–250, 253, 259, 261, 270, 272, 273–274, 282, 286, 290, 303, 310, 312, 323, 340–343, 345–346
 Palaeologus, Jacobus 399
 Pálfi Benjámin 420
 Pálfi Zsigmond, Várfalvi 7, 347, 400, 411, 414, 425, 428
 Pallas 368
- Pansanias (Pausanias) 348, 414
 Pap Ferenc, Bölöni 6, 328, 332, 411, 412, 420
 Pázmány Péter 385, 400, 408, 413
 Pekri Gábor 350
 Pekri László 7, 347–352, 411, 414
 Pelopidas 418
 Pennina 268
 Pentesilia 365
 Péter, Szent (Péter, Petrus, Petro) 27, 29, 57–60, 63, 65–66, 86, 90–96, 102, 109, 117, 143, 147, 153, 169, 176, 185, 193, 196, 201–202, 247, 267, 282, 286, 302, 307, 311, 337, 339–340, 344–345
 Petrityevit Horváth Ferenc (Széplaki Petrityevit Horvát Ferencz) 7, 353–354, 360, 411, 415
 Phaeton 314
 Phavorinus 265
 Phocion 358
 Pilátus (Pilatus) 174, 189, 332 (lábjegyzetben), 333
 Plato (Platón) 260, 297, 299, 405
 Plinius 336, 351
 Plutarkhosz (Plutarchos, Plutarchus) 249, 293, 300–301, 342, 413
 Polgári András 5, 106, 391, 425, 427
 Polikárpus 307
 Polycrates (Polükratész) 96, 284, 407
 Polymnestor 350, 415
 Pompeia 221
 Pompeius 265, 378
 Pompeius Trogus 414
 Poszeidón 415

Pozsár Anna-Mária 389
 Priamosz 415
 Procrustes (Prokrusztész)
 350, 415
 Protius 365
 Ptolemaeus 261
 Publius Syrus (Publius
 Syrus) 344, 394
 Pyrrus 358
 Pythagoras (Püthagorasz)
 209, 315 (Pythagorae alak-
 ban), 409

R

Rabsaces 307
 Rafael 192
 Ráhel (Ráchel) 158, 248, 268,
 284
 Rebeka 160, 248–249, 379
 Restás Attila 392, 393, 412
 harmadik Romadás császár 342
 Romulus 260, 405–406
 Rotterdami Erasmus 365
 Rufus 110
 Ruth 364

S

Sába királyné (Sába) 234, 336
 Sabina 364–365
 Sadoch 56
 Sadrocottus (Sadrocotis,
 Sandrocottus, Sadrocottus
 Csandragupta Maurja)
 347, 414
 Saladinus 375, 417
 Salamon (Salomon) 56–57,
 70–71, 87–88, 117, 136, 146,
 158, 208, 211, 216, 225–226,
 228, 234–240, 242–243,
 246–249, 251, 253–254,
 268, 270–271, 273–275,
 279–280, 282, 300, 314,
 317, 329, 336, 354–355, 363,
 367, 379, 405, 406

Sallustius 301, 401
 Sámgar 259
 Sámson 217, 259, 270, 314, 342
 Sámuel (Samuele) 56, 82, 94,
 157, 202, 236, 259–260,
 264, 268, 310?
 Sándor Gergely 360
 Sándor? 356
 Sándor 376
 Sántha Emese 398, 399
 Sára 77–78, 270–271, 336–
 340, 342–346, 364, 379
 Sardanapalus 222, 284, 407
 Sátán 38, 83, 85–86, 125, 141,
 148–149, 181, 187, 191, 201,
 241, 277, 334
 Saturnus 298, 349
 Saul 56, 82, 144, 157, 158, 242,
 248, 310, 325
 Scylla 379
 Scyron (Szküron, Sciron)
 350, 415
 Scyrullus 349, 414
 Sebestyén Ádám 9, 13 (itt:
 lábjegyzetben)
 Sélomith 305
 Semiramis (Szemirámisz)
 270, 342, 372, 413
 Sénakhéríb (Sénachéríb) 79,
 82, 334
 Seneca 137, 247, 262, 358,
 394–395
 Servius Tullius 365
 Sibelius, Casparus (Caspar
 Sibelius) 404–405
 Sidrák 78, 109, 242
 Sikem 315
 Silás 66
 Simon 158
 Simonides 42
 Sinka Zsófia 398, 399
 Sipos Gábor 398, 399
 Sirák (Syrach, Syrak) 130, 139,
 202, 293–294, 298, 314, 393

Socrates (Szókratész) 209,
 212, 348
 Solon (Szolón) 221, 260, 405
 Sophocles 371
 Stobaeus 265
 Stratonicus 279
 Suetonius 265, 397
 Suki Erzsébet (Felső M. Suki
 Suki Erzsébet) 7, 362, 411,
 416
 Sylvanus (Saul lenne? Vagy
 Silás?) 36
 Syricius 131

Sz

Szabó Árpád 399, 404
 Szafira (Safira) 134, 142,
 201–203, 304, 314
 Szalai Judit 12, 390, 402, 403
 Szanaballat 278
 Szaniszló István 400
 Székely István,
 Aranyosrákosi (Stephanus
 Székely de A. Rákos) 6,
 157, 160, 281, 287, 396, 402,
 407, 420
 Szentgericei Névtelen 5, 124,
 135, 392, 393, 427
 Szentkirályi Ferenc 426
 Szentmihályfalvi Dávid 5, 6,
 29, 180, 189, 383, 400, 427
 Szilágyi Emőke Rita 392, 393,
 412, 413
 Szőke Imola 398, 399

T

T. Vigh Mihály 319, 409
 Tacitus 263
 Takáts Sára (Szentábrahádi
 Mihályné Takáts Sára) 6,
 336, 344–346, 411, 413, 426
 Tamás, Aquinói Szent 394
 Tanka Gergely 392, 394, 427
 Tantalus 356

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Tarquinius 294, 371, 417
 Tarquinius Priscus 365
 Tarquinius Collatinus 365
 Tarquinius, Sextus 365
 Telegdi Pál Sámuel ld.
 Telegdi Pap Sámuel
 Telegdi Pap Sámuel 368, 416
 Temistocles 302
 Tertullianus 42
 Thabita (Tabita, Tábita) 353,
 359, 364, 379, 415
 Thalész (Thales) 42, 265
 Thamar 241
 Themistocles 338
 Theseus (Thészeusz) 414–415
 Tholdalagi János 425
 Thordai János 5, 98, 390, 423, 427
 Tiberius császár 301
 Timóteus 36, 100, 242
 Titus 278
 Titus Livius 367
 Titus Vespasianus 162, 216, 397
 Tixier de Ravisi, Jean 373, 417
 Tóbiás 97, 192, 343
 Tomyris 356

Tordai György 420
 Tordátfalvi György 426
 Traianus 374
 Triptolemus 376
 Tubach, Frederic C. 417
 Túri Tamás 13, 383, 384, 385,
 386, 387, 408
 Túri-Sinfalvi prédikátor 388,
 390

U

Ulysses 315

V

Vasthi királyné 270
 Vásti királyné 341
 Venus 277, 301
 Vespasianus 216
 Viclef (John Wycliff) 147
 Virmond, Damian Hugo
 von 425
 Vitellius 373, 418
 Vives, Juan Luis 413
 Volateranus (Raffaelle
 Maffei) 222, 403

Voragine, Jacobus de 371

W

Wilhelm Márton 379
 Wissowatius, Andreas 426

X

Xenophon 297
 Xerxes 374

Z

Zachaeus 238
 Zakariás 155, 216, 278
 Zászkaliczky Márton 392,
 393, 412, 413
 Zilahi Mihály (Michael
 Zilaki) 5, 42, 45, 385, 428
 Zorobabel 278

Zs

Zsengellér József 391
 Zsuzsanna (Susanna) 242,
 364, 379
 Zsigmond, III. (lengyel ki-
 rály) 379

